

การศึกษาบทบาทของอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์
ในการเผยแผ่พุทธธรรม

A Study of Ajarn Sujin Boriharnwanaket's Role
in Propagation of Buddha Dhamma

พระชนนาถ นิธิปญฺโญ (พลกรรม)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาธรรมนิเทศ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๕๗

ISBN 974-364-260-9

การศึกษาบทบาทของอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์
ในการเผยแผ่พุทธธรรม

พระชนนาค นิธิปญโญ (พจนานุกรม)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาธรรมนิเทศ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๔๖

ISBN 974-364-260-9

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

A STUDY OF AJARN SUJIN BORIHARNWANAKET'S ROLE
IN PROPAGATION OF BUDDHA DHAMMA

PHRA THANANART NITHIPANNO (PONLAGAN)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of

The Requirement For The Degree of

Master of Arts

(Dhamma Communication)

Graduate School

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Bangkok, Thailand

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับ
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาธรรมนิเทศ

.....

(พระมหาสมจินต์ สมุมาปญฺโญ)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(พระครูปลัดमारุต วรมงฺคโล)

..... กรรมการ

(พระมหาต่วน สิริธมฺโม)

..... กรรมการ

(รศ.กิติมา สุรสนธิ)

..... กรรมการ

(ดร.พรจิต อรัญยกานนท์)

..... กรรมการ

(อาจารย์สุเทพ พรมเลิศ)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระมหาต่วน สิริธมฺโม

ประธานกรรมการ

รศ.กิติมา สุรสนธิ

กรรมการ

อาจารย์สุเทพ พรมเลิศ

กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การศึกษาบทบาทของอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ในการเผยแผ่พุทธธรรม

ผู้วิจัย : พระธรรมาภรณ์ นิธิปัญโญ (พลกรรม)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ธรรมนิเทศ)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระมหาต่วน สิริธมฺโม ป.ธ.๕, พธ.บ., M.A.(Philosophy), Ph.D.

: รศ.กิติมา สุรสนธิ นศ.บ., นศ.ม.

: อาจารย์สุเทพ พรหมเลิศ ป.ธ.๙, พธ.บ., ศศ.ม.

วันสำเร็จการศึกษา : ๑๐ มีนาคม ๒๕๔๘

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาถึงบทบาทของอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ในการเผยแผ่พุทธธรรม ทั้งรูปแบบและวิธีการในการสื่อสารธรรม ตลอดจนความสอดคล้องของบทบาทดังกล่าวเมื่อเปรียบเทียบกับหลักนิเทศศาสตร์และหลักพุทธวิธีการสื่อสารธรรม โดยใช้วิธีการศึกษาวิจัยในเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ผลการศึกษาพบว่า อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ เป็นผู้เผยแผ่พุทธธรรมที่มีประสบการณ์มานานกว่า ๔๐ ปี เป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในพระไตรปิฎกและอรรถกถา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในส่วนของพระอภิธรรม ซึ่งว่าด้วยสภาวะของปรมัตถธรรมที่สุขุมลุ่มลึก มีผลให้ทัศนคติที่มีต่อพระพุทธศาสนาเปลี่ยนแปลงไปสู่ความศรัทธาที่มั่นคง และด้วยทัศนคติต่อตนเองในฐานะอุบาสิกาที่มีความตั้งใจที่จะเผยแผ่ธรรม จึงเห็นว่าการศึกษาและเผยแผ่พุทธธรรมเป็นสิ่งที่ชาวพุทธควรให้ความสำคัญ ไม่ใช่เฉพาะเป็นหน้าที่ของบรรพชิตเท่านั้น แต่คฤหัสถ์ก็ควรกระทำตามกำลังสติปัญญาด้วย ส่วนทัศนคติของอาจารย์สุจินต์ที่มีต่อผู้ฟังนั้นก็เป็นไปด้วยความเมตตา ในฐานะกัลยาณมิตรที่ช่วยชี้ทางธรรมให้แก่ผู้อื่นด้วย

ความรู้ทางโลกและทางธรรม รวมทั้งทัศนคติที่ดีในด้านต่างๆ เป็นสิ่งที่ช่วยเสริมทักษะของอาจารย์สุจินต์ในการสื่อสารธรรม ไม่ว่าจะเป็นวัจนสารธรรมที่สื่อภาษาทั้งไทยและอังกฤษเป็นอย่างดี การใช้ถ้อยคำเป็นไปอย่างสุภาพ มีความกระชับ หนักแน่น ได้ใจความชัดเจนตามความหมายของธรรม สามารถถ่ายทอดสาระจากธรรมในทุกระดับให้เป็นที่น่าสนใจได้ไม่ยาก

รวมถึงอวัจนสารธรรมซึ่งเห็นได้ถึงบุคลิกภาพที่อ่อนนุ่ม กิริยามารยาทที่สำรวม การออกเสียงที่ถูกต้องอักขระวิธี และน้ำเสียงไพเราะชวนฟัง ตลอดจนได้ทราบชัดถึงพื้นฐานความเข้าใจธรรมของผู้ฟัง การสื่อสารธรรมในฐานะของคฤหัสถ์จึงเป็นไปอย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ ระบบสังคม และวัฒนธรรมไทยในยุคปัจจุบัน สารแห่งพุทธธรรมทุกระดับที่อาจารย์สุจินต์ได้นำมาแสดงนั้นสามารถเชื่อมโยงถึงการเจริญวิปัสสนาและข้อปฏิบัติแห่งสติปัฏฐาน ๔ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา โดยการค่อยๆ อบรมเจริญปัญญาให้ยิ่งขึ้น ที่สำคัญที่สุดก็คือพุทธธรรมทุกระดับนั้นสามารถประพฤติปฏิบัติได้ในชีวิตประจำวัน เนื่องจากไม่มีสิ่งใดเลยในโลกและชีวิตที่ไม่ใช่ธรรม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเข้าใจในธรรมของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ ว่ามีมากน้อยเพียงใด

อาจารย์สุจินต์ได้สื่อสารธรรมด้วยรูปแบบต่างๆ โดยเริ่มจากสื่อบุคคล คือการพัฒนาตนเองในด้านทักษะ ทศนคติ ความรู้ ความเข้าใจในผู้ฟัง ระบบสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งปรากฏให้ทราบโดยผ่านสื่อระหว่างบุคคล ด้วยวิธีการในการสื่อสารธรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการบรรยายธรรม การสนทนาและตอบปัญหาธรรมตามหลักพุทธวิธีฯ รวมถึงการเผยแพร่พุทธธรรมทั้งในประเทศและต่างประเทศ ได้แก่ อังกฤษ ศรีลังกา กัมพูชา อินเดีย ออสเตรเลีย และสหรัฐอเมริกา สำหรับสื่อมวลชนนั้นถูกนำมาใช้เป็นเพียงส่วนขยายช่องทางของการเผยแพร่พุทธธรรมให้กว้างไกล เพิ่มความสะดวกและเหมาะสมแก่ผู้ฟังมากยิ่งขึ้น โดยใช้สื่อวิทยุกระจายเสียงเป็นหลัก รองลงมาก็คือสื่ออินเทอร์เน็ต และโทรศัพท์ นอกจากนี้ยังมีสื่ออื่นๆ ได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อเทปและซีดีบันทึกเสียง

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับหลักนิเทศศาสตร์และหลักพุทธวิธีการสื่อสารธรรม บทบาทของอาจารย์สุจินต์มีความสอดคล้องกับทุกองค์ประกอบของหลักนิเทศศาสตร์ ในขณะที่แนวคิดพื้นฐานและวัตถุประสงค์ของอาจารย์สุจินต์ ทั้งในส่วนของความรู้ความเข้าใจ บุคลิกภาพ ในฐานะผู้ส่งสาร สารธรรม สื่อที่ใช้ รวมทั้งการคำนึงถึงความพร้อมของผู้รับสาร สิ่งเหล่านี้ อาจารย์สุจินต์ได้ดำเนินไปอย่างสอดคล้องด้วยดีกับหลักพุทธวิธีการสื่อสารธรรม บทบาทดังกล่าวจึงเป็นไปอย่างเหมาะสมตามควรแก่สถานะของคฤหัสถ์ทำหน้าที่เผยแพร่พุทธธรรม

Thesis Title : A Study of Ajarn Sujin Boriharnwanaket's Role
in Propagation of Buddha Dhamma

Researcher : Phra Thananart Nithipanno (Ponlagan)

Degree : Master of Arts (Dhamma Communication)

Thesis Supervisory Committee

: Phramaha Tuon Siridhammo
Pali V, M.A. (Philosophy), Ph.D.

: Associate Professor Kitima Surasonti
B.A., M.A.

: Mr. Suthep Phromlert
Pali IX, B.A., M.A.

Date of Graduation : March 10, 2005

ABSTRACT

The purpose of this thesis is to study the role in Dhamma study, support and the propagation method, in the communication contents of Buddha taught by Miss. (Ajarn) Sujin Boriharnwanaket. Through the consistency emphatic study with the principle of Dhamma elucidatory pattern and principle of Buddhist communication, the qualitative research has been performed.

The study result has shown that Ajarn Sujin Boriharnwanaket is one of the experience Buddha Dhamma lecturers for more than 40 years. She has herself full fill with the understanding of the Tipitaka and the commentaries, especially Abhidhamma that expound to the condition of Ultimate Reality. These are the development in her Buddhist attitude to faithfulness. Such attitude is support her loving interest in the propagate Buddhism on status a female devotee. Therefore, the public studiousness and propagation of Buddha Dhamma are expanding into the Buddhism interest for many years. And that may confirm the responsible of the Buddhist elucidation which should not only be just the function for the monk only, but also

for the layman as well. One who accumulates understanding of the Buddha taught may be able to express the kindness in helping the development of a mindfulness and wisdom for every attitude audience.

Qualifications in both worldly and scripture Tipitaka knowledge, through attitudes as above-mentioned, provide Ajarn Sujin's Dhamma elucidation skill. Her verbal skills as well as the use of Thai and English language, well spoken and theme words follow by the law of the dhamma, are often found. She can generally Dhamma communicate to succinct and simple understanding. For nonverbal skills, she is so gentle that has respectfully mild personality, self-controlled, vocalization exactly tone of voice to persuade through the certainty understand basic of audience. Situation the laity, Dhamma communication by Ajarn Sujin is appropriate with status, social system and Thai culture at present. That contents of Dhamma is associated insight development and setting up of mindfulness, which are the gist of the practice in Buddhism, by continue to develop understanding. Most important, each level of Buddha Dhamma is able to conduct in daily life. Because of nothing less Dhamma, therefore, a little or much Dhamma understanding of each other that is interested.

Ajarn Sujin has explained Dhamma with variously pattern. The orderly pattern is mostly beginning with the interpersonal communication, whole development skill, attitude, knowledge, audience understanding, social system and culture. Accompany with the Wright understanding in the contents of Buddha taught, as a tool to interpersonal communication, her answering to the in doubt questions always in such order. Following the principle of Buddhist communication as her lecture performed, conversation through propagation of Buddha Dhamma are expel tough the country and abroad, namely United kingdom, Sri Lanka, Cambodia, India, Australia and United States of America. Besides the radio broadcast frequencies for the mass media communication to expansion Wright understanding of Buddha Dhamma, the Internet website and the on line telephone discussion program are being used. The propagated through number of other media channels are also in order, and these may included the publicized materials, cassette tape and compact disk, so that the audience expedient can suitable essential respond.

After comparison with Principle of communication and Buddhist communication method, it is found that Ajarn Sujin Boriharnwanaket's role is the same opinion with all composition of communication. While the basic concept, the purpose, the personality in sender status, the contents of Dhamma, the used of medias, the knowledge and understanding about Buddha Dhamma are concluded to become the aware of audience ready. Overall conceptual framework is correct and suitable role for followers to perform as a Buddhist communication to study and support the propagation of Buddha taught are revealed.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้ด้วยความอนุเคราะห์อย่างยิ่งจากอาจารย์ที่ปรึกษา ทั้งท่านอาจารย์พระมหาต่วน สิริธมฺโม รองศาสตราจารย์กิติมา สุรสนธิ และอาจารย์สุเทพ พรหมเลิศ ซึ่งได้กรุณาให้คำปรึกษาแนะนำ และข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัยในครั้งนี้

ขออนุโมทนาในกุศลเจตนาของอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ สำหรับความเห็นชอบและความร่วมมือในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ พลตรี ดร.วีระ พลวัฒน์ กรรมการมูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา ที่ช่วยประสานงานและให้ความอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อในด้านข้อมูล รวมทั้งเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิฯ และพุทธศาสนิกชนทุกท่านที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

ขอกราบขอบพระคุณ ท่านพระสุธีธรรมาวุธฺ ฌณบดีคณะพุทธศาสตร์ ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สำหรับความอนุเคราะห์แนะนำอาจารย์ที่ปรึกษา ขอกราบขอบพระคุณ และร่วมอนุโมทนาบุญกับ พระศรีศาสนวงศ์ ประธานนิสิตปริญญาโท รุ่นที่ ๑๔ และคุณสุรพล จรรย์รังสีรัตนนา ที่ได้ถวายพระไตรปิฎกภาษาไทยเพื่อการศึกษาค้นคว้า กราบขอบพระคุณท่านพระครูใบฎีกาสันต์ ทयरุกโข ที่ให้ความสะดวกในการเยี่ยมชมวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง ท่านพระมหาบุญล้อม ธีรปัญญา สำหรับความช่วยเหลือในด้านโปรแกรมและระบบคอมพิวเตอร์ และขออนุโมทนาบุญกับคุณศศิวรรณ กำลังสินเสริม สำหรับคำแนะนำและกำลังใจที่ดีมาโดยตลอด

ขอกราบขอบพระคุณ ท่านพระครูถาวรธรรมาภิรมย์ (ดวง จิตธมฺโม) พระครูใบฎีกา ปฐม ปภัสสร และพระมหาภูวนนท์ จิตสีโล ที่ให้ความอนุเคราะห์ในด้านที่พักตลอดระยะเวลาของการศึกษา และร่วมอนุโมทนาบุญกับคุณเอมอร และคุณธฤตมน พลภรณ์ ที่ให้ความอุปถัมภ์ทุนการศึกษาตลอดหลักสูตร และขอเจริญพรขอบคุณ คุณมงคล เทพกำเนิด และครอบครัว คุณจิตติยุต พิชญโยธิน ที่ให้ความอนุเคราะห์เครื่องคอมพิวเตอร์เพื่อการศึกษา

คุณประโยชน์อันใดที่เกิดจากงานวิจัยนี้ ขอนอบน้อมบูชาแด่คุณพระศรีรัตนตรัย มารดาบิดาผู้ให้ชีวิตและยังโลกนี้ให้ปรากฏ ครูอาจารย์ทุกท่านที่ประสาทวิชาความรู้ในโลกธรรม ตลอดจนจรรยาจากบรรดาสาธุชนผู้มีอุปการคุณเป็นอย่างยิ่ง

พระธรรมาถ นิธิปัญญา (พลภรณ์)

๑๐ มีนาคม ๒๕๔๘

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(๑)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(๓)
กิตติกรรมประกาศ	(๖)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(๑๐)
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๔ คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๕ รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๖
๑.๗ ขอบเขตการวิจัย	๗
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๗
บทที่ ๒ การสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์ และหลักพฤติกรรมการสื่อสารระดม	๘
๒.๑ การสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์	๑๐
๒.๑.๑ ความหมายของการสื่อสาร	๑๐
๒.๑.๒ วัตถุประสงค์ของการ	๑๔
๒.๑.๓ หลักทฤษฎีและองค์ประกอบของการสื่อสาร	๑๗
๒.๑.๔ ผู้ส่งสาร	๑๙
๒.๑.๕ สาร	๒๖
๒.๑.๖ สื่อ	๒๘
๒.๑.๗ ผู้รับสาร	๓๕
๒.๑.๘ กระบวนการของการสื่อสาร	๓๘
๒.๑.๙ ผลของการสื่อสาร	๔๑
๒.๒ หลักพฤติกรรมการสื่อสารระดม	๔๕
๒.๒.๑ ความหมาย และวัตถุประสงค์ของการสื่อสารระดม	๔๖

๒.๒.๒	หลักของการสื่อสารธรรม	๕๕
๒.๒.๓	ผู้สื่อสารธรรม	๖๐
๒.๒.๔	สาระแห่งพุทธธรรม	๖๖
๒.๒.๕	สื่อธรรม	๗๒
๒.๒.๕.๑	สื่อเพื่อการปฏิบัติธรรม	๗๒
๒.๒.๕.๒	สื่อเพื่อการเผยแผ่ธรรม	๗๖
๒.๒.๖	ผู้รับสารธรรม	๙๐
๒.๒.๗	ผลของการสื่อสารธรรม	๙๓
บทที่ ๓	บทบาทในการเผยแผ่พุทธธรรมโดยอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์	๙๗
๓.๑	รูปแบบการสื่อสารธรรม	๙๘
๓.๑.๑	การใช้สื่อบุคคล	๙๘
๓.๑.๒	การใช้สื่อระหว่างบุคคล	๑๐๙
๓.๑.๓	การใช้สื่อมวลชน	๑๑๕
๓.๑.๔	การใช้สื่อประเภทอื่น	๑๑๙
๓.๑.๕	การเผยแผ่พุทธธรรมในต่างประเทศ	๑๒๓
๓.๒	วิธีการในการสื่อสารธรรม	๑๒๘
๓.๒.๑	การบรรยายธรรม	๑๒๘
๓.๒.๒	การสนทนาธรรม	๑๓๒
๓.๒.๓	การตอบปัญหาธรรม	๑๓๔
๓.๓	กุสโลบายในการสื่อสารธรรม	๑๔๔
๓.๓.๑	การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา	๑๔๕
๓.๓.๒	การยกตัวอย่างในชีวิตประจำวัน	๑๔๘
๓.๓.๓	การใช้อุปกรณ์การสอน	๑๕๑
๓.๓.๔	การรู้จักจังหวะและโอกาส	๑๕๓
บทที่ ๔	หลักพุทธธรรมที่อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ใช้ในการเผยแผ่	๑๕๕
๔.๑	พระสัทธรรม	๑๕๖
๔.๒	ปรมัตถธรรม	๑๖๔
๔.๓	ไตรลักษณ์	๑๗๕
๔.๔	ภาวนา	๑๗๗

๔.๕ สถิติพื้นฐาน	๑๘๓
๔.๖ ปกิณณกกรรม	๑๘๘
๔.๖.๑ นิยามของคำว่า “กรรม”	๑๘๘
๔.๖.๒ กรรมและการให้ผลของกรรม	๑๙๒
๔.๖.๓ บุญกิริยาวัตถุ	๑๙๗
๔.๖.๔ เมตตา	๒๐๑
๔.๖.๕ มรณสติ	๒๐๓
๔.๗ สรุปหลักพุทธธรรม	๒๐๖
บทที่ ๕ การวิเคราะห์หีบหบาทของอาจารย์สุจินต์ โดยเปรียบเทียบกับหลักนิเทศศาสตร์ และหลักพุทธวิธีการสื่อสารธรรม	๒๐๗
๕.๑ ตารางการเปรียบเทียบ	๒๐๙
๕.๒ อธิบายตารางการเปรียบเทียบ	๒๑๔
๕.๒.๑ วัตถุประสงค์	๒๑๔
๕.๒.๒ ผู้ส่งสาร	๒๑๖
๕.๒.๓ สาร	๒๒๔
๕.๒.๔ ช่องทางและสื่อ	๒๓๑
๕.๒.๕ ผู้รับสาร	๒๓๕
๕.๒.๖ ผลของการสื่อสาร	๒๔๒
บทที่ ๖ สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	๒๔๕
๖.๑ สรุปผลการวิจัย	๒๔๕
๖.๒ ข้อเสนอแนะ	๒๕๑
บรรณานุกรม	๒๕๓
ภาคผนวก	๒๖๐
ประวัติผู้วิจัย	๒๖๖

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

อักษรย่อบางส่วนที่ปรากฏในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ เรียงตามลำดับปิฎกและอักษร ดังต่อไปนี้

วิ. จุ. (ไทย)	=	วินัยปิฎก จุฬวรรค
วิ. มหา. (ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวิภังค์
ขุ. ขุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ
ขุ. จุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จุฬนิกาย
ขุ. ชา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก
ขุ. ธ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท
ขุ. ป. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค
ขุ. ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิกาย
ขุ. ส. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต
ขุ. อิติ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ
ขุ. อุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน
ที. ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฐกวรรค
ที. ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค
ที. ส. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีสันวรรค
ม. ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์
ม. มุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
ม. อุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุपरปัณณาสก์
สัง. ข. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย ชันธวารวรรค
สัง. นิ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
สัง. ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค
สัง. ส. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค
สัง. สฬา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค
อัง. จตุกก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต
อัง. ฉกก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉกกนิบาต

อง. ตึก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต
อง. ทสก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต
อง. ปญจก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต
อง. สตุตก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต
อง. อฎฐก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อฎฐกนิบาต
อภิ. ปุ. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก ปุคคลบัญญัติ
อภิ. วิ. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก วิภังค์

การใช้หมายเลขย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีหมายเลขย่อในพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬา ฯ โดยแสดงให้ทราบถึงเล่มที่
ชื่อและหน้า ไปตามลำดับ ดังตัวอย่าง เช่น

อง. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๐/๔๒ หมายถึง สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต
(ฉบับภาษาไทย) เล่มที่ ๒๒, ชื่อที่ ๓๐, หน้าที่ ๔๒.

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาได้อุบัติขึ้นจากการที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ถึงธรรมหรือความจริงของโลกและชีวิตด้วยพระองค์เอง มีผลให้ทรงหลุดพ้นโดยสิ้นเชิงจากพันธนาการของกิเลสตัณหาที่พาให้วนเวียนอยู่ด้วยทุกข์ และด้วยพระมหากรุณาคุณที่มีต่อเวไนยสัตว์^๑ ให้ได้ทราบอย่างทั่วถึงในสาระแห่งพุทธธรรม เพื่อให้เกิดอรรถประโยชน์ที่สามารถปรากฏขึ้นได้ในการดำเนินชีวิตประจำวันของแต่ละบุคคลตามสมควรแก่ธรรม

ไม่ว่าในอดีต ปัจจุบัน หรืออนาคต ความจริงที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงค้นพบอย่างแจ้งชัดนั้นก็ยังเป็นเช่นนี้อยู่ตลอดไป ดังพุทธพจน์ที่มีเนื้อความว่า “ตถาคตคือพระพุทธเจ้า จะเกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้นก็ตาม ความจริงก็คงอยู่เป็นกฎธรรมดา เป็นความแน่นอนของธรรมชาติ ตถาคตมารู้ความจริง ค้นพบความจริงนี้แล้ว จึงบอกกล่าว เปิดเผย แสดง ชี้แจง ทำให้เข้าใจง่ายว่า สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา”^๒ ทุกสิ่งทุกอย่าง ทั้งเรื่องทางวัตถุและทางจิตใจ ทั้งที่ดีและที่ชั่ว ทั้งที่เป็นสามัญวิสัยและเหนือสามัญวิสัย รวมอยู่ในคำว่า ‘ธรรม’ ทั้งสิ้น”^๓ ล้วนต้องอาศัยสังขาร^๔ เพื่อให้การศึกษา อันเป็นคุณลักษณะสำคัญของพระพุทธศาสนา ได้รับการปฏิบัติและปรากฏขึ้นในตัวบุคคล ทั้งนี้ตัวแห่งการปฏิบัติ ก็คือ สิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นเรื่องของการปฏิบัติฝึกหัดอบรม โดยเฉพาะการเจริญปัญญาที่เป็นการปฏิบัติระดับสูงสุด ซึ่งจะทำให้บรรลุผลคือปฏิเวธ^๕

^๑ **เวไนยสัตว์** หมายถึง สัตว์ผู้ควรแก่การแนะนำสั่งสอน, สัตว์ที่ฟังแนะนำได้, สัตว์ที่พอคิดได้สอนได้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, กรุงเทพฯ : บริษัท เอส. อาร์. พริ้นติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖, หน้า ๒๔๑)

^๒ อจ. ดิก. (ไทย) ๒๐/๑๓๗/๓๘๕.

^๓ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๗๐/๑.

^๔ **สังขาร** หมายถึง ธรรมที่ดี, ธรรมที่แท้, ธรรมของคนดี, ธรรมของสัตบุรุษ มีด้วยกัน ๓ ประการ คือ ๑) ปริยัติสังขาร ๒) สังขารคือสิ่งที่ฟังเล่าเรียน ได้แก่ พุทธพจน์ ๒) ปฏิบัติสังขาร ๓) สังขารคือสิ่งที่ฟังปฏิบัติ ได้แก่ ไตรสิกขา ๓) ปฏิเวธสังขาร ๔) สังขารคือผลที่ฟังบรรลุ ได้แก่ มรรค ผล นิพพาน (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๗๑)

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, หน้า ๙๓๒.

การปฏิบัติธรรมอาจเปรียบเหมือนกับการใช้ยา ปฏิบัติธรรมถูกต้อง ใช้ถูกต้อง ผลย่อมปรากฏออกมาให้เห็นชัดด้วยตนเองว่า ชีวิตดีขึ้น มีความเข้าใจมากขึ้น มีความสงบสุข มีความรอบรู้มากขึ้น มีทุกข์น้อยลง เพราะฉะนั้นแนวในการศึกษาธรรมจึงต้องยึดหลักฐานทางพุทธศาสนา และต้องคบหาสมาคมหรือถามท่านผู้รู้ในสิ่งที่เรายังไม่รู้^๖

การปฏิบัติธรรม จึงหมายถึงการเอาธรรมมาปฏิบัติ เอาธรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตจริง^๗ ด้วยข้อปฏิบัติสายกลาง ที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา^๘ อันเป็นหลักของชีวิตของผู้ฝึกอบรมตน ผู้รู้เท่าทันชีวิตไม่หลงมกมาย ความเป็นสายกลางนี้เป็นไปโดยสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่น ๆ เช่น สภาพชีวิตของบรรพชิต หรือคฤหัสถ์ เป็นต้น^๙

พระผู้มีพระภาคทรงบำเพ็ญพระกรณียกิจในการประกาศหลักพุทธธรรม พร้อมทั้งหนทางปฏิบัติดังกล่าวก็เพื่อประโยชน์และความสุขของชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย^{๑๐} โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประโยชน์ของพุทธธรรมตามทัศนะของพระพุทธองค์ คือการเอาชนะกิเลสตัณหาภายในใจได้ เมื่อเอาชนะสิ่งเหล่านี้ได้ ชีวิตของเราจะสงบเย็น^{๑๑} ซึ่งผ่านการพิสูจน์ในอรรถประโยชน์ด้วยพระองค์เอง จึงทรงเป็นแบบอย่างให้แก่พุทธบริษัท ๔ ทั้งในฝ่ายของบรรพชิตและคฤหัสถ์ โดยในฝ่ายของคฤหัสถ์ นอกจากจะคอยเกื้อหนุนในปัจจัยหลักให้แก่บรรพชิตแล้ว บทบาทในการเผยแผ่พุทธธรรมก็มีปรากฏเช่นกัน ดังตัวอย่างในครั้งพุทธกาลอย่างเช่นนางชุกชุตตรา พระพุทธองค์ทรงยกย่องว่าเป็นอุบาสิกาผู้เลิศในการแสดงธรรม ตลอดจนจิตใจตถุหบดี นางวิสาขามหาอุบาสิกา หมอชีวกโกมารภัจ ฯลฯ ต่างก็มีส่วนในการเผยแผ่พุทธธรรมตามสติกำลังและความสามารถของตน

ฝ่ายคฤหัสถ์ถือได้ว่ามีส่วนสำคัญในการที่พระสังฆธรรมสามารถตั้งอยู่ได้นาน โดยหากยังมีทัศนคติที่ดีต่อธรรมในฐานะที่เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาชีวิต ไม่แบ่งแยกให้เกิดช่องว่าง

^๖ วติน อินทสระ, **ความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๔), หน้า ๒๕.

^๗ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง**, (กรุงเทพฯ : สหธรรมิก, ๒๕๔๒), หน้า ๓.

^๘ **มัชฌิมาปฏิปทา** หมายถึง ทางสายกลาง, ข้อปฏิบัติที่ไม่เอียงเข้าใกล้ที่สุด ๒ อย่างคือ กามสุขัลลิกานุโยค และ อุตตกิลม-
ถานุโยค ก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้อยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อพระนิพพาน ด้วยการเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ คือ
สัมมาทิฐิ จนถึงสัมมาสมาธิ. วิ. มหา.(ไทย) ๔/๑๓/๒๐, ส. มหา.(ไทย) ๑๙/๘/๑๐-๑๓.

^๙ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, หน้า ๖.

^{๑๐} วินย. (ไทย) ๔/๓๒/๓๖.

^{๑๑} สมภาร พรหมทา, **มนุษย์กับศาสนา**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศยาม, ๒๕๔๖), หน้า ๙๐.

ระหว่างโลกกับธรรม ทั้งในด้านของรูปแบบ สถานภาพ คุณวุฒิ หรือตลอดจนข้อกำหนดใดๆ ก็ตามที่ปรากฏขึ้นภายในจิตใจ หรือคิดเห็นไปว่าการศึกษาระรรมนั้นควรมอบหมายให้เป็นหน้าที่ของบรรพชิตโดยฝ่ายเดียว ซึ่งแท้จริงแล้ว ธรรมนั้นไม่ได้รับความเดือดร้อนใดๆ หากพุทธบริษัท (ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์) ไม่ได้รักษา แต่พุทธบริษัทนั้นต่างหากที่จะได้รับความเดือดร้อนหากไม่รักษาไว้ซึ่งธรรม ทั้งนี้ก็เพื่อให้ได้รับความเข้าใจถูกในธรรมจนถึงระดับที่เป็นสัมมาทิฏฐิ คือความเห็นชอบ ซึ่งเป็นข้อแรกที่จะก้าวไปในหนทางอันประเสริฐของชีวิต

ปัจจุบัน บทบาทของคฤหัสถ์ในการเผยแผ่พุทธธรรมจึงได้รับการยอมรับด้วยดีอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น ดังที่เห็นได้จากการเรียนการสอนในด้านพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นในระบบ เช่น สำนักเรียน โรงเรียน มหาวิทยาลัย หรือนอกระบบการศึกษา เช่น มูลนิธิ หรือองค์กรการกุศลต่างๆ ตลอดจนการบรรยายธรรมทางสื่อมวลชน มีวิทยุกระจายเสียง เป็นต้น เหล่านี้ล้วนแต่มีคฤหัสถ์ทำหน้าที่เป็นผู้บรรยายหรือให้ความรู้อยู่ไม่น้อย แสดงให้เห็นว่าคฤหัสถ์นั้นมีบทบาทที่สำคัญในการนำเสนอหรือสื่อสารธรรมมากยิ่งขึ้นในปัจจุบัน

อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ เป็นผู้ที่มีความศรัทธาในพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีความรู้ความเข้าใจแตกฉานในพระธรรม สามารถอธิบายธรรมะให้เป็นที่เข้าใจได้อย่างไม่ยาก มีเหตุมีผล มุ่งเน้นให้ผู้ฟังอบรมพิจารณาในชีวิตประจำวัน ทั้งนี้โดยยึดหลักอรรถาธิบายจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาเป็นสำคัญอย่างเคร่งครัด ด้วยลีลาการพูดและน้ำเสียงในการบรรยายธรรมที่ชวนให้ติดตามฟัง พร้อมทั้งผลงานในการเผยแผ่พุทธธรรมให้เป็นที่ประจักษ์อย่างต่อเนื่องมากกว่า ๔๐ ปี ไม่ว่าจะเป็นการบรรยายธรรมในสถานที่ต่างๆ ตามที่ได้รับเชิญ หรืออาศัยผ่านทางสื่อมวลชน เช่น สื่อวิทยุกระจายเสียง เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ได้แสดงบทบาทที่สำคัญในฐานะของคฤหัสถ์ท่านหนึ่งที่อุทิศตนต่อการทำหน้าที่เผยแผ่พุทธธรรมด้วยความศรัทธาอย่างมุ่งมั่นมาโดยตลอด จนเป็นที่ประจักษ์แก่ประชาชนผู้ใฝ่ในธรรมได้เป็นอย่างดีก็ตาม แต่เนื่องจากว่าบทบาทดังกล่าวนี้ยังไม่มีการศึกษาวิจัยเพื่อให้เกิดความเด่นชัดในเชิงวิชาการ ผู้วิจัยจึงเห็นว่าเป็นประเด็นปัญหาที่มีความน่าสนใจ ควรที่จะได้ทำการศึกษาวิจัยเพื่อจะได้ทราบถึงบทบาทในด้านต่างๆ ของอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ที่มีต่อการเผยแผ่พุทธธรรม ทั้งรูปแบบและวิธีการของการสื่อสารธรรม รวมทั้งความสอดคล้องต้องกันที่มีต่อพุทธวิธีการสื่อสารและหลักทางด้านนิเทศศาสตร์ ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางสำหรับผู้สนใจการเผยแผ่ในลักษณะเช่นนี้ ตลอดจนเพื่อเป็นการเสริมสร้างสัมมาทิฏฐิ ความเห็นที่ถูกต้องในการเข้าใจพุทธธรรมให้ยิ่งขึ้น และสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาลักษณะของการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์และหลักพุทธวิธีการสื่อสารธรรม

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาบทบาทของอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ทั้งในด้านรูปแบบ และวิธีการในการสื่อสารธรรม ตลอดจนหลักพุทธธรรมที่ใช้ในการเผยแผ่

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาความสอดคล้องของบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมโดยอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ที่มีต่อหลักนิเทศศาสตร์และหลักพุทธวิธีการสื่อสารธรรม

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ ลักษณะของหลักนิเทศศาสตร์กับหลักพุทธวิธีการสื่อสารธรรมมีความสอดคล้อง และ/หรือแตกต่างกัน

๑.๓.๒ รูปแบบ วิธีการ และหลักพุทธธรรมที่อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ใช้ในการเผยแผ่

๑.๓.๓ การเผยแผ่หลักพุทธธรรมโดยอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ นั้นมีความสอดคล้อง และ/หรือแตกต่าง กับหลักนิเทศศาสตร์และหลักพุทธวิธีการสื่อสารธรรม

๑.๔ คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

บทบาท หมายถึง การทำตามบท, การทำตามบทโดยปริยาย หมายถึง การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้^{๑๒} เช่น บทบาทของมารดาบิดา บทบาทของครูอาจารย์ ในที่นี้หมายถึง บทบาทหน้าที่ของอาจารย์สุจินต์ในด้านการเผยแผ่พุทธธรรม

การเผยแผ่ หมายถึง การทำให้ขยายออกไป, การทำให้เป็นที่แพร่หลาย ในที่นี้หมายถึง การแสดงธรรม สันทนาธรรม โต้ตอบปัญหาธรรมแก่พุทธบริษัทและบุคคลทั่วไป ทำให้พระพุทธานุศาสน์แพร่หลายไปทุกสารทิศ ตลอดถึงการรวบรวมพระสังฆธรรมให้คงอยู่^{๑๓}

พุทธธรรม หมายถึง หลักคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่มีการรวบรวมไว้ในพระไตรปิฎก

^{๑๒} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๒๕, (กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕), หน้า ๔๕๙.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖๒.

รูปแบบ หมายถึง ฉบับ, แบบแผน, ตัวอย่าง, วิธีที่นิยมใช้กันมา, ตัวอย่างที่จะอ้างเป็นบรรทัดฐานได้ ซึ่งในการศึกษาคำนี้มุ่งศึกษาในประเด็นของการใช้สื่อ หรือช่องทางในการเผยแพร่พุทธธรรม อาจเป็นสื่อบุคคล สื่อมวลชน หรือหลายสื่อรวมกัน

วิธี หมายถึง ทำนองหรือหนทางที่จะทำ, แบบอย่าง, เยี่ยงอย่าง, กฎเกณฑ์, คติ, ธรรมเนียม^{๑๔} ซึ่งในการศึกษาคำนี้หมายถึงลีลาในการถ่ายทอดหรือเผยแพร่พุทธธรรมไปยังผู้อื่นในลักษณะต่างๆ เช่น การบรรยายธรรม, การสนทนาธรรม เป็นต้น

พุทธวิธีการสื่อสารธรรม หมายถึง วิธีการที่พระพุทธรูปเจ้าทรงใช้ในการสอนธรรม หรือสื่อสารธรรมนั้นให้ปรากฏและเกิดประโยชน์สุขแก่มหาชน ทั้งนี้ยังรวมความถึงว่าเป็นแบบอย่างของวิธีการที่เหมาะสมดีงาม เป็นแบบอย่างแก่ชนรุ่นหลังพึงยึดถือในการทำหน้าที่ผู้สื่อสารธรรม

วิปัสสนา หมายถึง ความเห็นแจ้ง คือเห็นตรงต่อความเป็นจริงของสภาพธรรม, ปัญญาที่เห็นไตรลักษณ์อันให้ถอนความหลงผิดรู้ผิดในสังขารเสียได้, การฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความเห็นแจ้งรู้ชัดภาวะของสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็นของมันเอง^{๑๕}

หลักนิเทศศาสตร์ หมายถึง หลักเกณฑ์ในการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งในการศึกษาคำนี้ ผู้ศึกษาจะใช้หลักนิเทศศาสตร์ตามกระบวนการสื่อสารของเดวิด เค เบอร์โล

๑.๕ รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ ‘ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง’ ว่าวิปัสสนาจะมีวิธีปฏิบัติมีเทคนิคอย่างไรก็ตาม สารหรือหลักการของมันมีอันเดียวคือการรู้เห็นตามเป็นจริงหรือรู้เห็นตามที่มันเป็น ไม่ใช่รู้เห็นตามที่เราคิดให้มันเป็น ไม่ใช่รู้เห็นตามที่อยากให้มันเป็น^{๑๖}

อัญชลี ธีรเนตร ได้ศึกษาถึงกลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าภายใต้ทฤษฎีกระบวนการเล่าเรื่อง พระพุทธองค์ทรงมีวิธีการสอนหรือการแสดงธรรมด้วยการชักจูงความสนใจ ชวนให้ติดตามเรื่องราวอย่างต่อเนื่อง ทรงเลือกใช้การดำเนินเรื่อง

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๖๗.

^{๑๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๗๖.

^{๑๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง**, หน้า ๘๖.

ด้วยเหตุผลที่มีน้ำหนักเข้ามาประกอบคำสอน ทรงบอกเล่าจากประสบการณ์ตรง ตลอดจนวิธีการเปรียบเทียบ อุปมาอุปมัยจากสิ่งใกล้ตัวตามธรรมชาติ เพื่ออธิบายถึงรูปธรรมและนามธรรมให้เป็น ที่เข้าใจง่ายสำหรับผู้ฟัง^{๑๗}

สุนทรียะรังษี ได้ศึกษาถึงบทบาทของคฤหัสถ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา เฉพาะ อุบาสิกที่ได้รับการยกย่องว่ามีความเป็นเลิศ ๑๐ ทั้งคน ล้วนแต่มีศรัทธาและทิวจิตที่มั่นคง ไม่ ห้วนไหวคลอนแคลนในคุณของพระรัตนตรัย เป็นผู้ที่สมบูรณ์ด้วยเบญจศีลพร้อมด้วยปัญญา สามารถดำรงชีวิตในฐานะคฤหัสถ์ที่มีภาระงานเลี้ยงชีพและได้ทรัพย์มาอย่างสุจริต โดยจิตใจไม่ตก เป็นทาสของทรัพย์สมบัติและโลกามิสอื่น ๆ จึงเป็นอยู่ด้วยจิตที่เบิกบาน มีทุกข์เบาบาง นับว่าเป็น ผู้ประเสริฐที่เรียกว่าพระโสดาบัน^{๑๘}

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งมีวิธีการวิจัย ตามขั้นตอน ดังนี้

๑.๖.๑ ขั้นศึกษาข้อมูลจากเอกสาร โดยแบ่งตามแหล่งข้อมูล ดังนี้

- ข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ และจากการสัมภาษณ์อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ในประเด็นเกี่ยวกับแรงจูงใจที่มีต่อการเผยแผ่พุทธธรรมในฐานะคฤหัสถ์ รูปแบบและวิธีการที่ใช้ ทักษะคติทั้งที่มีต่อตนเอง ต่อ สาระธรรม และต่อผู้รับสาร รวมถึงผลงานการเผยแผ่พุทธธรรมที่ปรากฏในสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อเทป และแผ่นบันทึกเสียง สื่อวิทยุกระจายเสียง และสื่ออินเทอร์เน็ต

- ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ เอกสาร, ตำรา, หนังสือและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๒ ขั้นประมวลผล วิเคราะห์ เรียบเรียง และนำเสนอ

ขั้นนี้เป็นการประมวลข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนต่างๆ มาทำการวิเคราะห์และเรียบเรียง เพื่อ นำเสนอในรูปแบบของบทความเชิงวิชาการ

---

^{๑๗} อัญชลี ธีรเนตร. "กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า", *วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัย*, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓) บทคัดย่อ

^{๑๘} สุนทรียะรังษี. "การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของคฤหัสถ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีอุบาสิกที่ ได้รับเอตทัคคะ", *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาวิทยาลัย*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔) บทคัดย่อ

๑.๗ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เรื่องบทบาทของอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ทั้งในด้านของรูปแบบและวิธีการที่ใช้ในการเผยแพร่พุทธธรรม ตลอดจนความสอดคล้องกับพุทธวิธีการสื่อสารและหลักนิเทศศาสตร์ โดยมีขอบเขตของการศึกษา ดังนี้

๑.๗.๑ ศึกษา คั่นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและสื่อต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ในการเผยแพร่พุทธธรรม

๑.๗.๒ สัมภาษณ์อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์โดยตรง ในฐานะผู้ส่งสาร

๑.๗.๓ ศึกษาหลักฐานอ้างอิงจากพระไตรปิฎกที่อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ใช้ในการเผยแพร่พุทธธรรม

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทราบถึงการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์และหลักพุทธวิธีการสื่อสาระธรรม

๑.๘.๒ ทราบถึงบทบาทของอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ทั้งในด้านรูปแบบ และวิธีการในการสื่อสาระธรรม ตลอดจนหลักพุทธธรรมที่ใช้ในการเผยแพร่

๑.๘.๓ ทราบถึงความสอดคล้องของบทบาทการเผยแพร่พุทธธรรมโดยอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ที่มีต่อหลักนิเทศศาสตร์และหลักพุทธวิธีการสื่อสาระธรรม

๑.๘.๔ สามารถนำรูปแบบและวิธีการไปปรับใช้ต่อไปในอนาคต ทั้งในฝ่ายบรรพชิต และคฤหัสถ์ เพื่อให้เกิดประโยชน์และประสิทธิผลมากยิ่งขึ้นต่อการเผยแพร่พุทธธรรม

บทที่ ๒

การสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์ และหลักพุทธวิถีการสื่อสารธรรม

การที่พุทธธรรมจะสามารถยังอรรถประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่ผู้คนอย่างกว้างขวางได้นั้น ผู้ทำหน้าที่ในการสื่อสารแห่งพุทธธรรมควรเข้าใจถึงองค์ประกอบและกระบวนการของการสื่อสาร เพื่อนำไปพิจารณา โดยสามารถปรับใช้ในการสื่อสารได้อย่างเหมาะสมและเกิดประสิทธิผลสูงสุด ในครั้งพุทธกาล พระผู้มีพระภาคทรงประกาศพระศาสนาได้อย่างแพร่หลาย ด้วยพุทธปรีชาญาณ ในด้านต่างๆ ซึ่งปรากฏเป็นพุทธวิถีของการสื่อสารธรรมที่ทรงใช้ในการประกาศพระพุทธานุสาสนา ให้ยั่งยืนมากกว่า ๒,๕๐๐ ปี พุทธศาสนิกชนสามารถนำสาระธรรมนั้นไปใช้ในการดำเนินชีวิต อันเป็นการเสริมสร้างความเห็นที่ถูกต้องตามธรรมร่วมกันเพื่อความผาสุกของสังคม

การสื่อสารของมนุษย์ในสังคมหนึ่งๆ ย่อมมีรากฐานมาจากปรัชญาความคิด ศาสนา ค่านิยมของสังคม และประเพณีวัฒนธรรม ซึ่งทำหน้าที่กำหนดเนื้อหา (content) และรูปแบบ วิธีการ (method) ในกระบวนการสื่อสารของสมาชิกในสังคมนั้นๆ^๑ เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีในการอยู่ร่วมกัน โดยที่ในอดีต นักวิชาการด้านศิลปะ ปรัชญา และการเมืองได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับเรื่องการสื่อสารของมนุษย์ มีการศึกษาค้นคว้าในเชิงวิทยาศาสตร์ โดยใช้วิธีการในการสำรวจและวิเคราะห์แบบวิทยาศาสตร์เมื่อไม่นานมานี้เอง^๒

ในทางทฤษฎี การสื่อสารเป็นศาสตร์ใหม่ที่มีพัฒนาการเพียงไม่กี่สิบปี แต่ในฐานะกิจกรรมของมนุษย์ มันเป็นกระบวนการทางสังคมขั้นพื้นฐานที่เก่าแก่ที่สุดเท่าๆ กับพัฒนาการของมนุษย์ชาติเอง^๓ แม้ว่าการพิจารณาการสื่อสารในฐานะที่เป็นศาสตร์นั้นเพิ่งเริ่มขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ เช่นเดียวกับการวิจัยเชิงประจักษ์อื่นๆ ที่ปรากฏขึ้นในสหรัฐอเมริกา ช่วงทศวรรษระหว่าง ๑๙๕๐-๑๙๕๙^๔ นักวิชาการสาขาต่างๆ ในสหรัฐอเมริกา เช่น นักจิตวิทยา

^๑ ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, "สื่อแบบเต่า เข้าถึงเซ็น", **หนังสือชุดความรู้โลกของสื่อ ลำดับที่ ๓**, (กรุงเทพฯ : บริษัท ที.พี.พี. จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐๑.

^๒ Charles R. Wright. *Mass Communication : A Sociological Perspective*. New York : Random House Inc., 1975, p. 4.

^๓ ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, "สื่อแบบเต่า เข้าถึงเซ็น", **หนังสือชุดความรู้โลกของสื่อ ลำดับที่ ๓**, หน้า ๑๐๑.

^๔ เดนิส แมคเคลล และ สเวน วินดาห์ลส์, **แบบจำลองการสื่อสารสำหรับการศึกษาระดับปริญญาตรี**, แปลโดย สวณิต ยมาภัย และ ระวีวรรณ ประกอบผล, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๑๑.

นักสังคมวิทยา นักรัฐศาสตร์ นักเศรษฐศาสตร์ นักประวัติศาสตร์ นักการศึกษา วิศวกร ตลอดจนนักนิเทศศาสตร์เอง ต่างก็ได้ให้ความสนใจศึกษาทฤษฎีและทำการวิจัยเกี่ยวกับการสื่อสาร^๕ อาจกล่าวได้ว่า สาขาวิชาด้านการสื่อสารของมนุษย์หรือนิเทศศาสตร์นั้นเป็นสหวิทยา (Interdiscipline) ทฤษฎีและวิธีการศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ก็อาศัยลักษณะสหวิทยา (Interdisciplinary Approach)^๖ แต่ความสำคัญของศาสตร์แห่งการติดต่อสื่อสาร หรือที่เรียกว่า นิเทศศาสตร์ อย่างน้อยก็เป็นพื้นฐานสำคัญที่ทุกชีวิตต้องเกี่ยวข้องเพื่อการได้มาซึ่งปัจจัยสี่ในการดำรงชีพ รวมถึงการดำเนินกิจกรรมทางสังคมในด้านต่างๆ ที่จะเป็นการเสริมสร้างความเข้าใจอันดีต่อกันในสังคม

แนวทางด้านการสื่อสารดังกล่าวมานี้ พบว่าแนวคิดเชิงการสื่อสารและพฤติกรรมวิธีการสื่อสาระธรรม มีทั้งความเหมือนและความแตกต่างกันบ้างในบางประการหรือหลายประการ เพื่อให้เกิดความชัดเจนขึ้นในการสรุปประเด็นดังกล่าว จึงควรมีการศึกษาเปรียบเทียบถึงแนวคิดทั้งสองในประเด็นต่างๆ ดังนี้ คือ

- ๑) ความหมาย และวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร / ความหมาย และวัตถุประสงค์ของการสื่อสาระธรรม
- ๒) องค์ประกอบและกระบวนการของการสื่อสาร / องค์ประกอบและกระบวนการของการสื่อสาระธรรม
  - ๓) ผู้ส่งสาร / ผู้สื่อสาระธรรม
  - ๔) สาร / สาระธรรม
  - ๕) ช่องทางหรือสื่อ / ช่องทางหรือสื่อธรรมะ
  - ๖) ผู้รับสาร / ผู้รับสาระธรรม
  - ๗) กระบวนการของการสื่อสาร / กระบวนการของการสื่อสาระธรรม
  - ๘) ผลของการสื่อสาร / ผลของการสื่อสาระธรรม
  - ๙) อุปสรรคของการสื่อสาร / อุปสรรคของการสื่อสาระธรรม

---

^๕ Wilbur Schramm. "Communication Research in the United States," The Science of Human Communication. Wilbur Schramm (ed) New York : Basic Books Inc., 1963, pp. 1-2.

^๖ ประมว สตะเวทิน, **หลักนิเทศศาสตร์**, (กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๗.

๒.๑ การสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์

มนุษย์เรานั้นต้องอาศัยปัจจัยสี่ที่สำคัญเพื่อการดำรงอยู่ของชีวิตเสมอ อันได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค การที่จะได้มาซึ่งปัจจัยเหล่านี้ มนุษย์จะต้องดำเนินกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันในสังคม โดยอาศัยเครื่องมือสำคัญพื้นฐานที่เรียกว่า ‘การสื่อสาร’ เพื่อให้วัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้บรรลุความสำเร็จ และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างเป็นสุข

ฉะนั้น การสื่อสารจึงเป็นสิ่งที่ควบคู่ไปกับชีวิตอยู่ตลอดเวลา โดยเริ่มต้นพร้อมกับชีวิต ดำเนินไปตลอดเวลาที่มีชีวิต และจบไปพร้อมกับชีวิต สรรพสิ่งในเอกภพจะไม่มีอยู่เลย ถ้าไม่มีชีวิตและชีวิตไม่มีประสาทที่จะสื่อสารกับสรรพสิ่งเหล่านั้น^๑

๒.๑.๑ ความหมายของการสื่อสาร

คำว่า “การสื่อสาร” เป็นแนวคิดที่มีการใช้กันอย่างแพร่หลาย เพราะเป็นพื้นฐานของกระบวนการสังคมทั้งหมด มีความจำเป็นต่อการพัฒนาบุคคล ต่อการเสริมสร้างกลุ่มหรือองค์กรทางสังคม และอุปถัมภ์ให้คงอยู่ต่อไป นิยามของการสื่อสารจึงมีด้วยหลากหลายทัศนะ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับนักวิชาการแต่ละท่านจะจำกัดขอบเขตการสื่อสารไว้กว้างขวางมากน้อยเพียงใด หรือมุ่งเน้นให้ความสำคัญด้านหนึ่งด้านใดมากกว่ากัน

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๒๕ ให้ความหมายของ “สื่อสาร” ว่าหมายถึง นำหนังสือหรือข้อความของฝ่ายหนึ่งส่งให้อีกฝ่ายหนึ่ง^๒

Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English ได้ให้ความหมายของ “สื่อสาร” ว่าหมายถึง การส่งต่อ การร่วมกันใช้หรือแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร และความรู้สึก^๓ จากความหมายนี้จึงอาจกล่าวได้ว่า การสื่อสารเป็นการนำ การส่งต่อ การแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูล และความรู้สึก จากแหล่งสารไปยังผู้รับสาร ด้วยเจตนาที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบางประการของผู้รับสาร

---

^๑ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, “บทบาทหน้าที่ของการสื่อสาร” เอกสารการสอนชุดวิชาหลักและทฤษฎีการสื่อสาร หน่วยที่ ๑-๘, (นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๘), หน้า ๑๖๘.

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, หน้า ๘๑๒.

^๓ E.M. Rogers, Communication Strategies for Family Planning. New York : The Free Press, 1973, p. 43.

ทั้งนี้ด้วยทัศนะที่หลากหลายดังกล่าว เราอาจสรุปมิติการสื่อสารที่นักวิชาการแต่ละกลุ่มมองต่างกัน^{๑๐} ได้ดังนี้ คือ

๑) กระบวนการ (process) หรือ พฤติกรรม (act)

เอเวอเรต เอ็ม โรเจอร์ส และ เอฟ ฟลอยด์ ชูเมคเกอร์ (Everett M. Rogers and F. Floyd Shoemaker) ได้ให้นิยามไว้ว่า “การสื่อสาร” คือ กระบวนการซึ่งสารถูกส่งจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร^{๑๑} ส่วนอริสโตเติล (Aristotle) มีทัศนะว่า “กระบวนการสื่อสารจะนำมาซึ่งการบรรลุจุดมุ่งหมายของมนุษย์”^{๑๒} และเพื่อให้เห็นภาพรวมของการสื่อสารว่าเป็นกระบวนการถ่ายทอดสาร (message) ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ปรมะ สตะเวทิน จึงได้ให้คำอธิบายของการสื่อสารว่าเป็นกระบวนการของการถ่ายทอดสารจากบุคคลฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า ผู้ส่งสาร (source) ไปยังบุคคลอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเรียกว่าผู้รับสาร (receiver) โดยผ่านสื่อ (channel)^{๑๓}

นักวิชาการบางท่านถือว่าพฤติกรรมทุกอย่างที่มีมนุษย์กระทำ สามารถสื่อความหมายว่าเป็นการสื่อสารได้ทั้งสิ้น เช่นที่เอ็ดเวิร์ด สะเพียร์ (Edward Sapir) กล่าวว่า “การสื่อสาร” คือ การตีความหมายโดยสัญชาตญาณต่อท่าทางที่แสดงเป็นสัญลักษณ์ โดยไม่รู้ตัวต่อความคิดและพฤติกรรมทางวัฒนธรรมของบุคคล^{๑๔}

๒) เจตจำนง หรือความตั้งใจในการกระทำ (intent)

นักวิชาการบางท่านให้ความสนใจเจตจำนง หรือความตั้งใจในการสื่อสารเป็นสำคัญ เช่น จอร์จ เอ มิลเลอร์ (George A. Miller) กล่าวว่า “การศึกษาเกี่ยวกับระบบการสื่อสารอย่างถูกต้องเหมาะสมนั้นควรมุ่งสนใจเฉพาะสถานการณ์สื่อสาร ซึ่งผู้ส่งสาร (sender) มีเจตจำนง (conscious intent) ที่จะถ่ายทอดสารให้มีผลต่อพฤติกรรมของผู้รับสารในทางหนึ่งทางใด”^{๑๕}

---

^{๑๐} พัทธี เชยจรรยา, เมตตา วิวัฒนานุกูล และถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์, **แนวคิดหลักนิเทศศาสตร์**, (กรุงเทพฯ : บริษัท เพลิดเพลินการพิมพ์ (1988) จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๓-๔.

^{๑๑} Everett M. Rogers and F. Floyd Shoemaker. *Communication of innovations*. New York : The Free Press, 1971, p. 11.

^{๑๒} ยุคล เบญจรงค์กิจ, **การวิเคราะห์ผู้รับสาร**, (กรุงเทพฯ : ที.พี.พรินท์ จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๑.

^{๑๓} ปรมะ สตะเวทิน, **หลักนิเทศศาสตร์**, หน้า ๑๓-๑๔.

^{๑๔} Edward Sapir. "Communication". *Encyclopedia of the Social Sciences* Vol. IV. E.R.A. Seligman and A. Johnson (eds) New York : Macmillan, 1933, p. 79.

^{๑๕} พัทธี เชยจรรยา, เมตตา วิวัฒนานุกูล และถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์, **แนวคิดหลักนิเทศศาสตร์**, หน้า ๓-๕.

นิยามนี้จึงเป็นการจำกัดความของการสื่อสารให้แคบเข้ามา ทั้งนี้โดยยึดถือเจตจำนงหรือความตั้งใจในตัวผู้ส่งสารเป็นสำคัญ อาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า หากว่าผู้ส่งสารกระทำกรใดๆ โดยไม่มีเจตนาที่จะให้ผู้อื่นรับรู้ ในแง่นี้จึงยังไม่ถือว่าเป็นการสื่อสาร

๓) การกระทำโดยใช้ภาษา (language)

ความสามารถประการหนึ่งของมนุษย์ที่เหนือชั้นกว่าสัตว์อื่นจนกลายเป็นอารยธรรมของมนุษย์ก็คือการมีภาษาไว้พูดจาสื่อสารกัน ทั้งภาษาพูดและภาษาเขียนนั้น เรียกว่า ‘วจนภาษา’ (verbal language) นักวิชาการที่ให้ความสำคัญกับการสื่อสารเชิงวจนะ^{๑๖} เช่น คาร์ล ไฮโฮฟแลนด์ (Carl I. Hovland) และคณะ มีความเห็นว่า “การสื่อสาร คือ กระบวนการที่บุคคลหนึ่ง (ผู้ส่งสาร) ส่งสิ่งเข้า (โดยปกติเป็นภาษาพูดหรือภาษาเขียน) เพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลอื่นๆ (ผู้รับสาร)”^{๑๗} นอกจากนี้ยังมีการสื่อสารเชิงอวจนะ^{๑๘} ที่ไม่ใช่ถ้อยคำหรือตัวหนังสือ แต่สามารถสื่อแสดงความหมายให้รู้ได้ เช่น สีหน้า น้ำเสียง กิริยาท่าทาง ฯลฯ ที่เรียกว่า ‘อวจนภาษา’ (nonverbal language) จอร์จ เกร็บเนอร์ (George Gerbner) จึงให้นิยามว่า “การสื่อสาร คือ การแสดงปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (social interaction) โดยใช้สัญลักษณ์และระบบสาร (message systems)”^{๑๙} เพื่อตั้งใจใช้แทนสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยถอดความหมายที่ได้รับจากการสื่อสาร จุดประสงค์ก็คือให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน

วอร์เรน ดับเบิลยู วีเวอร์ (Warren W. Weaver) ได้กล่าวถึงคำจำกัดความของ ‘การสื่อสาร’ ว่ามีความหมายกว้าง ครอบคลุมถึงกระบวนการทุกอย่างที่จิตใจของคนๆ หนึ่ง อาจมี

---

^{๑๖} การสื่อสารเชิงวจนะ (verbal language) หมายความว่า การสื่อสารที่ผู้ทำการสื่อสาร (ผู้ส่งสารและ/หรือผู้รับสาร) ใช้ภาษาพูดและ/หรือภาษาเขียนเป็นสัญลักษณ์ในการสื่อสาร ตัวอย่างเช่น การพูดกันด้วยภาษาไทย การเขียนจดหมายถึงกันด้วยภาษาไทย การพูดกันด้วยภาษาอังกฤษ การติดต่อกันด้วยจดหมายเป็นภาษาอังกฤษ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, “ความหมาย ความสำคัญ วัตถุประสงค์และประเภทของการสื่อสาร” เอกสารการสอนชุดวิชาหลักและทฤษฎีการสื่อสาร หน่วยที่ ๑-๘, หน้า ๓๑)

^{๑๗} Carl I. Hovland, Irving L. Janis and Harold H. Kelly. *Communication and Persuasion*. New Haven : Yale University Press, 1953, p. 12.

^{๑๘} การสื่อสารเชิงอวจนะ (nonverbal language) หมายความว่า การสื่อสารที่ผู้ทำการสื่อสาร (ผู้ส่งสารและ/หรือผู้รับสาร) ใช้รหัสหรือสัญลักษณ์อย่างอื่นซึ่งไม่ใช่ภาษาพูดหรือภาษาเขียนในการสื่อสาร ซึ่งมีอยู่ ๖ ประการด้วยกัน คือ ๑) เวลา (Time) ๒) เนื้อที่หรือระยะ (Space) ๓) กิริยาอาการ (Action) ๔) สิ่งของ (Object) ๕) ร่างกาย (Physical Characteristics) ๖) ปริภาษา (Paralanguage) (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, “ความหมาย ความสำคัญ วัตถุประสงค์และประเภทของการสื่อสาร” เอกสารการสอนชุดวิชาหลักและทฤษฎีการสื่อสาร หน่วยที่ ๑-๘, หน้า ๓๑-๓๓)

^{๑๙} George Gerbner. “On Defining Communication : Still Another View”. *Journal of Communication*. 16 (2), June 1966, p. 102.

ผลต่อจิตใจของคนอีกคนหนึ่ง โดยสรุปว่า “การสื่อสารจึงไม่หมายความว่าเพียงการเขียนและการพูดเท่านั้น หากแต่ยังรวมไปถึงดนตรี ภาพ การแสดง บัลเลต์ และพฤติกรรมทุกพฤติกรรมของมนุษย์อีกด้วย”^{๒๐} นิยามดังกล่าวนี้จึงเป็นการให้ความหมายของการสื่อสารได้กว้างขวางยิ่งขึ้น

การสื่อสาร คือ กระบวนการที่บุคคลหนึ่งถ่ายทอดสารไปยังอีกบุคคลหนึ่ง และบุคคลหลังมีปฏิกิริยาตอบโต้ ปรัชญาการณีนี้นี้เป็นเรื่องของสัญลักษณ์ คือใช้เครื่องหมายทั้งที่เป็นภาษาคำพูดและภาษาไม่ใช่คำพูด และการมีปฏิสัมพันธ์ (Interactive) นั่นคือการมีปฏิกิริยาตอบโต้ระหว่างผู้รับสารและผู้ส่งสาร^{๒๑}

จากความหมายดังกล่าวนี้ ทำให้เห็นถึงกระบวนการสื่อสารของมนุษย์ที่มีลักษณะเคลื่อนไหว (dynamic) มีการปรับตัว (adaptive) ทั้งในบทบาทของผู้ส่งสารและผู้รับสารอยู่ตลอดเวลา ภาพของปฏิสัมพันธ์จึงมีความชัดเจนขึ้น

นอกจากนี้ วิลเบอร์ ชแรมม์ (Wilbur Schramm) ยังได้ให้นิยามของการสื่อสารโดยเน้นถึงประสิทธิผล ดังที่ว่า “การสื่อสาร คือ การมีความเข้าใจร่วมกันต่อเครื่องหมายที่แสดงข่าวสาร (informational signs)”^{๒๒}

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า การสื่อสารเป็นพื้นฐานของกระบวนการสังคมทั้งหมด บรรดานิยามหรือความหมายของ “การสื่อสาร” จึงมีความแตกต่างกันไปตามความสนใจศึกษา และแง่มุมอันหลากหลายของบุคคลจากสาขาวิชาต่างๆ ที่มีต่อการสื่อสาร รวมถึงวิธีการศึกษาการสื่อสารของมนุษย์ซึ่งมีความแตกต่างกันด้วย เพื่อให้การสื่อสารนั้นมีบทบาทในการช่วยเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ในชีวิตประจำวัน สามารถปรับตัวร่วมกับผู้อื่นในการประกอบกิจการงานได้อย่างเหมาะสมตามวัตถุประสงค์ของแต่ละบุคคล

---

^{๒๐} Warren W. Weaver in Claude E. Shannon and Warren W. Weaver. *The Mathematical Theory of Communication*. Urbana, Ill : University of Illinois Press, 1949, p. 94.

^{๒๑} อรวรรณ ปิลาณนีโอวาท, *การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ*, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๒.

^{๒๒} Wilbur Schramm. “Nature of Communication Between Humans”. *The Process and Effects of Mass Communication*. Wilbur Schramm and Donald F. Roberts (eds) Urbana, Ill : University of Illinois Press, 1974, p. 13.

๒.๑.๒ วัตถุประสงค์ของการสื่อสาร

นิยามของการสื่อสารที่บรรดานักวิชาการมีทัศนะที่หลากหลายนั้น แม้จะเป็นมุมมองที่แตกต่างกัน แต่ทั้งหมดก็ล้วนแต่ให้ความสำคัญกับการสื่อสาร เพราะเป็นกิจกรรมที่มนุษย์ทุกคนต้องเกี่ยวข้องกับด้วยทั้งสิ้น และเป็นหนทางไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์ที่แต่ละคนได้ตั้งไว้

เดวิด เค เบอร์โล (David K. Berlo) กล่าวว่า “วัตถุประสงค์พื้นฐานของคนเราในการทำการสื่อสารนั้นก็เพื่อที่จะเป็นหน่วยที่มีอิทธิพล (affecting agent) หรือเพื่อให้เกิดผลอย่างใดอย่างหนึ่งต่อผู้อื่น ต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัวเรา และต่อตัวเอง”^{๒๓}

การสื่อสาร เป็นเครื่องมือที่สำคัญที่มนุษย์ใช้ในการแสดงออกซึ่งความต้องการด้านต่างๆ วัตถุประสงค์ของการสื่อสารที่แสดงความต้องการ ไม่ว่าจะเป็วัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารหรือผู้รับสาร ล้วนแต่เป็นสิ่งที่สำคัญอย่างหนึ่งที่นักนิเทศศาสตร์ใช้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาความสำเร็จของการสื่อสาร หากผู้รับสารมีปฏิกิริยาตอบรับไปในทางที่ดี เป็นไปตามความตั้งใจที่ผู้ส่งสารต้องการ ผลของการสื่อสารนั้นจัดว่าบรรลุเป้าหมายตามเจตนารมณ์ หรือวัตถุประสงค์ที่ผู้ส่งสารได้ตั้งไว้ หากเป็นไปในทางตรงกันข้าม ผู้รับสารมีความเข้าใจไม่ตรงตามที่ผู้ส่งสารต้องการ โดยอาจรู้ได้จากปฏิกิริยาตอบสนองที่ไม่ตรงตามที่ผู้ส่งสารตั้งใจไว้ ผลที่ตามมากลับกลายเป็นความล้มเหลวของการสื่อสาร (Communication Breakdown)^{๒๔} การพิจารณาถึงวัตถุประสงค์ของทั้งสองฝ่ายจึงเป็นสิ่งพึงตระหนักรู้อย่างยิ่ง ทั้งนี้เพื่อประสิทธิภาพของการสื่อสาร

เพื่อให้เห็นว่าผู้ส่งสารและผู้รับสารต่างก็มีวัตถุประสงค์ในการแสดงความต้องการในการสื่อสาร จึงถือเอาลักษณะสำคัญของการสื่อสารที่มนุษย์ทุกคนต้องใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยเทียบเคียงให้เห็นถึงความต่างกันของวัตถุประสงค์ทั้งสองฝ่าย^{๒๕} ทว่าสอดคล้องกันได้เป็นอย่างดี ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็น ๔ ลักษณะ ดังนี้

^{๒๓} David K. Berlo. *The Process of Communication*. New York : Holt, Rinehart and Winston, 1960, p. 11-12.

^{๒๔} Ibid, p. 17.

^{๒๕} David K. Berlo. *The Process of Communication*, p. 4-7.

วัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร

- ๑) เพื่อแจ้งให้ทราบ (to inform)
- ๒) เพื่อสอนหรือให้การศึกษ (to teach or to educate)
- ๓) เพื่อสร้างความพอใจหรือให้ความบันเทิง (to please or to entertain)
- ๔) เพื่อเสนอหรือชักจูงใจ (to propose or to persuade)

วัตถุประสงค์ของผู้รับสาร

- ๑) เพื่อทราบ (to understand)
- ๒) เพื่อศึกษา (to learn)
- ๓) เพื่อหาความพอใจ (to enjoy)
- ๔) เพื่อกระทำหรือตัดสินใจ (to decide)

ลักษณะของการสื่อสารดังกล่าว จึงชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่าย ดังนี้ คือ

๑) ผู้ส่งสารมีความประสงค์ที่จะบอก แจ้ง หรือชี้แจงข่าวสาร เรื่องราว เหตุการณ์ ข้อมูล หรือสิ่งอื่นใดเพื่อแจ้งให้ผู้รับสารได้รับทราบ (to inform) ในขณะที่ผู้รับสารก็มีความต้องการที่จะทราบ (to understand) ในสิ่งเหล่านั้น เพื่อใช้ในการพิจารณาถึงความสอดคล้องของข่าวสารข้อมูลนั้นกับสิ่งที่ตนเองรับรู้มาก่อนว่ามีมากน้อยเพียงไร ผู้รับสารก็จะได้ใคร่ครวญว่า ข่าวสารข้อมูลใดมีความน่าเชื่อถือหรือมีความถูกต้องมากกว่ากัน ตัวอย่างของความประสงค์ในลักษณะนี้ก็เช่น ผู้ประกาศข่าวทางวิทยุกระจายเสียงมีความประสงค์ในการชี้แจงข่าวสารไปสู่ประชาชนผู้รับฟังได้รับทราบ และประชาชนก็สามารถรับทราบข่าวสารที่ส่งมานั้น เป็นต้น

๒) ผู้ส่งสารมีความประสงค์ที่จะสอน หรือให้การศึกษ (to teach or to educate) ในความรู้หรือเรื่องราวที่มีลักษณะเป็นวิชาการ เพื่อให้ผู้รับสารได้รับความรู้เพิ่มขึ้นจากเดิม ในขณะที่ผู้รับสารก็มีความประสงค์ในการแสวงหาความรู้จากผู้ส่งสารเพื่อการเรียนรู้ (to learn) และสามารถทำความเข้าใจกับเนื้อหาสาระในการสอนของผู้ส่งสารมากยิ่งขึ้น ตัวอย่างของความประสงค์ในลักษณะนี้ก็เช่น การที่ครูอาจารย์มีความประสงค์ที่จะสอนและให้ความรู้แก่นักเรียน นักศึกษาของตน โดยที่นักเรียนนักศึกษาที่ได้รับเรียนรู้เพิ่มขึ้นจากการสอนของครูอาจารย์ตามที่ต้องการ เป็นต้น

๓) ผู้ส่งสารมีความประสงค์ที่จะสร้างความพอใจหรือให้ความบันเทิง (to please or to entertain) จากสารที่ตนส่งออกไป ไม่ว่าจะด้วยรูปแบบของการพูด การเขียน หรือการแสดง กิริยาท่าทาง ในขณะที่ผู้รับสารนั้นก็ต้องการความบันเทิง ต้องการการพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อสร้างความพอใจ (to enjoy) ให้เกิดขึ้นจากการรับสาร นอกเหนือไปจากเพื่อวัตถุประสงค์อื่นๆ ตัวอย่างของความประสงค์ในลักษณะนี้ก็เช่น นักร้องมีความประสงค์ในการร้องเพลงเพื่อสร้าง

ความพอใจและให้ความบันเทิงแก่ผู้ฟัง ในขณะที่ผู้ฟังก็รู้สึกเพลิดเพลินและผ่อนคลายไปตามเสียงอันไพเราะตามที่ตนเองต้องการ เป็นต้น

๔) ผู้ส่งสารมีความประสงค์ที่จะเสนอแนะสิ่งใดสิ่งหนึ่งต่อผู้รับสาร หรือต้องการจูงใจ (to proposed or to persuade) ให้ผู้รับสารมีทัศนคติที่คล้อยตาม เห็นด้วย และยอมรับการปฏิบัติตามที่ผู้ส่งสารเสนอแนะไป ในขณะที่ผู้รับสารก็ต้องการข้อมูลต่างๆ จากผู้ส่งสาร เพื่อกระทำหรือตัดสินใจ (to disposed or to decide) กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งความประสงค์ในลักษณะนี้ ผู้รับสารจะต้องประสพอยู่เสมอในการดำเนินชีวิตประจำวัน ข้อมูลที่ผู้ส่งสารเสนอแนะมาจึงเป็นทางเลือกหนึ่งในการพยายามสร้างความน่าเชื่อถือ เพื่อให้ผู้รับสารใช้เป็นเครื่องมือในการกระทำหรือตัดสินใจสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ตัวอย่างของความประสงค์ในลักษณะนี้ก็เช่น การโฆษณาประชาสัมพันธ์ถึงคุณสมบัติของสินค้าหรือบริการจากเจ้าของผลิตภัณฑ์ เพื่อชักจูงใจให้ผู้บริโภคตัดสินใจซื้อสินค้าหรือบริการของตน โดยผู้บริโภคก็ได้รับข้อมูลที่เพียงพอต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าหรือบริการนั้นๆ เป็นต้น

ความสำเร็จของการสื่อสารจึงขึ้นอยู่กับว่า ในแต่ละลักษณะของทั้งฝ่ายผู้ส่งสารและฝ่ายผู้รับสารนั้น มีความสอดคล้องไปในทางเดียวกันมากน้อยเพียงใด อย่างไรก็ตาม ผู้ส่งสารหรือผู้รับสารอาจมีวัตถุประสงค์ในการสื่อสารเพียงอย่างเดียวหรือหลายๆ อย่างในการสื่อสารครั้งหนึ่งๆ ก็ได้^{๒๖} เช่น การที่ผู้สร้างภาพยนตร์ต้องการให้ความบันเทิงและพอใจแก่ผู้ชม แต่ในขณะเดียวกันผู้ชมอาจได้แง่คิดหรือมุมมองที่หลากหลายออกไป สามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตรประจำวัน นอกเหนือจากความพอใจในการชมภาพยนตร์เพื่อความบันเทิงอย่างเดียว เป็นต้น

วัตถุประสงค์ในการสื่อสารดังกล่าวมานี้ ยังอาจพิจารณาได้จากว่าทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารมีวัตถุประสงค์ที่แสดงผลในการสื่อสารอย่างไร ซึ่งแบ่งออกได้เป็น ๒ ประการ^{๒๗} คือ

๑) วัตถุประสงค์ที่เกิดผลทันที (consummatory purpose) คือ วัตถุประสงค์ที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารมีความต้องการสิ่งที่จะได้รับจากสารนั้นโดยตรงและทันทีทันใด (immediate reward)^{๒๘} ตัวอย่างเช่น การนำเสนอข่าวทั่วไปทางหน้าหนังสือพิมพ์ เพื่อตอบสนองความต้องการที่จะรู้ของผู้อ่านว่า ‘ใคร’ ‘ทำอะไร’ ‘ที่ไหน’ ‘เมื่อไร’ ‘อย่างไร’ และ ‘ทำไม’ ซึ่งข่าวประเภทนี้

^{๒๖} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, “ความหมาย ความสำคัญ วัตถุประสงค์และประเภทของการสื่อสาร” เอกสารการสนทนาวิชาหลักและทฤษฎีการสื่อสาร หน่วยที่ ๑-๘, หน้า ๑๘.

^{๒๗} David K. Berlo. *The Process of Communication*. p. 11-12.

^{๒๘} Wilbur Schramm. “The Nature of News”. *Journalism Quarterly*, 26, pp. 259-269, 1949.

เรียกว่า Soft News สามารถอ่านเข้าใจง่าย หรือทันทีทันใด เช่น ข่าวอาชญากรรม บันเทิง กีฬา เป็นต้น และยังมีผลให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ร่วมในขณะที่ได้อ่านหรือฟังข่าวสารนั้น

๒) วัตถุประสงค์ที่ใช้เป็นเครื่องมือ (instrumental purpose) คือวัตถุประสงค์ที่ผู้ส่ง และผู้รับไม่ต้องการให้เกิดในทันทีทันใดในขณะนั้น แต่สารที่ให้หรือได้รับนั้น ผู้ส่งและผู้รับต้องการที่จะนำไปใช้เป็นเครื่องมือ เพื่อนำไปสู่การกระทำอย่างอื่นต่อไป^{๒๙} ผู้ส่งสารและผู้รับสารอาจได้รับความพอใจที่ช้าจากสารนั้น (delayed reward) เช่น การเสนอข่าวเกี่ยวกับเศรษฐกิจ การเมือง บทวิเคราะห์เศรษฐกิจ หรือสถานการณ์การเมือง ฯลฯ โดยเรียกข่าวประเภทนี้เรียก Hard News เพราะต้องใช้ความคิดวิเคราะห์เพื่อทำความเข้าใจ สามารถนำไปใช้การสนทนา หรือนำข้อมูลที่ได้ไปประกอบการตัดสินใจในเรื่องอื่นๆ ต่อไปได้

อย่างไรก็ตาม วัตถุประสงค์ที่แสดงผลนี้ ผู้ส่งสารและผู้รับสารอาจมีความไม่สอดคล้องต้องกัน เช่น การที่ครูอาจารย์สอนวิชาการพื้นฐานต่างๆ ให้แก่นักเรียนนักศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์ให้ใช้ความรู้ที่ได้เป็นเครื่องมือเพื่อนำไปปรับใช้ประโยชน์ในอนาคต แต่นักเรียนนักศึกษามีวัตถุประสงค์ที่ต้องการที่จะศึกษาเรื่องราวเฉพาะที่ตนเองสนใจ หรือตอบสนองความต้องการเรียนรู้แบบหวังผลทันที เมื่อวัตถุประสงค์ที่แสดงผลของทั้งสองฝ่ายไม่สอดคล้องกันเช่นนี้ ก็เป็นเหตุให้การสื่อสารนั้นล้มเหลวได้

วัตถุประสงค์ของการสื่อสารที่มุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้น มีผลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในด้านการยอมรับหรือปฏิเสธต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ฝ่ายผู้ส่งสารจึงมักเป็นฝ่ายเริ่มต้นเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในตัวของผู้รับสาร โดยเริ่มจากการให้ความรู้ (knowledge) แก่ผู้รับสาร เพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติ (attitude) อันจะนำไปสู่การยอมรับปฏิบัติ (practice) หรือกลายเป็นพฤติกรรมที่ปรากฏให้รู้ได้ในภายหลัง

๒.๑.๓ หลักทฤษฎีและองค์ประกอบของการสื่อสาร

สภาวะธรรมชาติของทุกๆ สิ่งในโลกนั้น ล้วนแต่ดำเนินไปโดยอาการที่เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องกันตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นการแปรเปลี่ยนไปสู่ความเสื่อมสลายของวัตถุ หรือการหายใจเข้าและออกสลับกันของสิ่งมีชีวิตทั้งหลายในช่วงระหว่างอายุขัย เหล่านี้จึงมีลักษณะเป็นกระบวนการที่ดำเนินไปอย่างมีลำดับขั้นตอนเสมอ

^{๒๙} กิติมา สุรสนธิ, ความรู้ทั่วไปทางการสื่อสาร, คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๘.

เช่นเดียวกับการสื่อสารของสิ่งมีชีวิตที่เรียกว่า ‘มนุษย์’ ซึ่งมีปัจจัยหรือองค์ประกอบของการสื่อสารที่ก่อให้เกิดการรับรู้ อารมณ์ ความรู้สึก ฯลฯ ในลักษณะที่ร่วมหรือคล้ายคลึงกัน นักนิเทศศาสตร์ถือว่าไม่มีการสื่อสารใดที่สามารถทำให้เหมือนเดิมทุกอย่างได้ ความรู้ก็คือ ความรู้สึกนึกคิด ตลอดจนความประทับใจต่างๆ สะสมเป็นประสบการณ์ได้ และเปลี่ยนไปได้ เมื่อเวลาผ่านไป^{๓๐} ในการทำความเข้าใจถึงองค์ประกอบของการสื่อสารนั้น วิธีการศึกษาซึ่งนิยมใช้กันก็คือ วิธีการศึกษาแบบจำลอง (model) ของการสื่อสาร เพื่อใช้แทนปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงของมนุษย์ แสดงให้เห็นว่าองค์ประกอบต่างๆ นั้นมีหน้าที่และความสัมพันธ์ต่อกันอย่างไร

ตัวอย่างของแบบจำลองขั้นพื้นฐานที่จะช่วยอธิบายและทำความเข้าใจเกี่ยวกับการสื่อสารนั้น ได้แก่

๑) แบบจำลองตามแนวคิดของลาสเวลล์ (Harold D. Lasswell)^{๓๑} ซึ่งเป็นนักรัฐศาสตร์ชาวอเมริกัน ได้นำเสนอแนวคิดที่ว่า วิธีที่สะดวกที่จะอธิบายการกระทำการสื่อสารก็คือ การตอบคำถามต่างๆ ต่อไปนี้ตามลำดับ คือ “ใคร (who), กล่าวอะไร (says what), ในช่องทางใด (in which channel), ถึงใคร (to whom), พร้อมด้วยผลอะไร (with what effect)”

แบบจำลองนี้มองการสื่อสารไปในเชิงโน้มน้าวใจ และถือว่าสารที่ส่งไปนั้นย่อมจะต้องมีผลอย่างใดอย่างหนึ่งเสมอ การอธิบายของลาสเวลล์เช่นนี้จึงเหมาะในการใช้วิเคราะห์การโน้มน้าวใจ และการโฆษณาชวนเชื่อทางการเมือง

๒) แบบจำลองเชิงวงกลมของออสกู๊ดและชแรมม์ (C.E. Osgood and Wilbur Schramm)^{๓๒} เน้นให้เห็นว่าในการเข้ารหัส (encoding) โดยกลไกการพูดหรือกล่อมเนื้อ ซึ่งสามารถแสดงออกปฏิกิริยาต่างๆ ได้ การถอดรหัส (decoding) โดยประสาทสัมผัสของการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น เป็นต้น และการตีความ (interpreting) ซึ่งทั้งฝ่ายผู้ส่งสารและผู้รับสารจะตีความสารได้เหมือนหรือแตกต่างกันเพียงไรนั้น ขึ้นอยู่กับ ‘กรอบแห่งการอ้างอิงของทั้งสองฝ่าย’ เป็นสำคัญ รวมถึงประสบการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้นั้นด้วย ทั้งผู้ส่งสารและ

---

^{๓๐} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, “ทฤษฎีการสื่อสารระหว่างบุคคล” เอกสารการสอนชุดวิชาหลักและทฤษฎีการสื่อสาร หน่วยที่ ๙-๑๕ (นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๗), หน้า ๕๔๙.

^{๓๑} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, “องค์ประกอบและกระบวนการของการสื่อสาร” เอกสารการสอนชุดวิชาหลักและทฤษฎีการสื่อสาร หน่วยที่ ๑-๘, หน้า ๑๓๔-๑๓๕.

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๖-๑๓๗.

ผู้รับสารต่างก็ต้องร่วมกระทำหน้าที่ที่คล้ายคลึงกัน เพื่อให้เข้าใจชัดถึงการสื่อสารระหว่างบุคคล แบบจำลองนี้จึงสามารถอธิบายได้เป็นอย่างดี

๓) แบบจำลองตามแนวคิดของเบอร์โล (David K. Berlo)^{๓๓} ซึ่งจากเดิมนั้นได้อธิบายถึงส่วนประกอบพื้นฐานที่สำคัญของการสื่อสารไว้ว่ามีด้วยกัน ๖ ประการคือ ๑. ต้นแหล่งสาร (communication source) ๒. ผู้เข้ารหัส (encoder) ๓. สาร (message) ๔. ช่องทาง (channel) ๕. ผู้ถอดรหัส (decoder) ๖. ผู้รับสาร (communication receiver)

จากนั้น เพื่อการนำเสนอเป็นแบบจำลอง เบอร์โลจึงได้รวมเอาต้นแหล่งสาร (communication source) กับผู้เข้ารหัส (encoder) เข้าไว้ด้วยกัน และรวมผู้ถอดรหัส (decoder) กับผู้รับสาร (communication receiver) เข้าไว้ด้วยกัน ด้วยเหตุนี้จึงจำแนกองค์ประกอบเป็น ๔ ประการ ได้แก่ ผู้ส่งสาร (Sender) สาร (Message) ช่องทาง (Channel) และผู้รับสาร (Receiver) กระทั่งกลายเป็น “แบบจำลอง SMCR ของเบอร์โล” ซึ่งเป็นที่รู้จักโดยทั่วไป

ดังนั้น เพื่อให้เห็นถึงองค์ประกอบและกระบวนการของการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์ได้อย่างชัดเจน การวิจัยครั้งนี้จึงได้นำเสนอโดยใช้แบบจำลอง SMCR ของเบอร์โลดังกล่าวเพื่อใช้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณา และเปรียบเทียบกับหลักทฤษฎีวิธีการสื่อสารธรรมต่อไป

๒.๑.๔ ผู้ส่งสาร

การสื่อสารไม่ว่าจะเป็นระหว่างบุคคลหรือการสื่อสารมวลชน ต่างก็เพื่อถ่ายทอดสารไปสู่ผู้รับสาร และเกิดปฏิกิริยาอย่างใดอย่างหนึ่งตามมา ให้ปรากฏผลเป็นความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการสื่อสารหรือไม่เพียงใด กระบวนการของการสื่อสารเช่นนี้จะไม่สามารถเริ่มต้นขึ้นได้ หากปราศจากการทำหน้าที่ของฝ่ายที่เรียกว่า ‘ผู้ส่งสาร’

ผู้ส่งสาร (sender) คือ บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เป็นผู้ริเริ่ม หรือเริ่มต้นส่งสารไปให้อีกบุคคลหนึ่ง ไม่ว่าจะมีความตั้งใจหรือไม่ก็ตาม หรือเป็นผู้ทำหน้าที่ส่งสารผ่านช่องทางหนึ่งไปยังผู้รับสาร^{๓๔} ดังนั้น การที่พฤติกรรมการสื่อสารภายในสถานการณ์หนึ่งๆ จะเป็นไปในรูปแบบใดหรือมีผลอย่างไร ผู้ส่งสารย่อมมีบทบาทสำคัญในการชี้้นำเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ของตน

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๗-๑๓๘.

^{๓๔} พัทณี เขยจรรยา, เมตตา วิวัฒนานุกูล และถิรนนท์ อนุชศิริวงศ์, *แนวคิดหลักนิเทศศาสตร์*, หน้า ๑๑.

หรืออาจกล่าวได้ว่า ผู้ส่งสารคอยทำหน้าที่ผู้กระตุ้น (stimulus) เพื่อให้ผู้รับสารเกิดการตอบสนอง (response) ตามที่ตนต้องการ

ในทางปฏิบัติ บางครั้งผู้ส่งสารอาจมีมากกว่าหนึ่งคนก็ได้ และหากผู้ส่งสารต้องการส่งสารนั้นต่อสาธารณชน บทบาทหน้าที่ของผู้ส่งสารนั้นอาจไม่ได้กระทำในฐานะที่เป็นตนเอง หรือที่เรียกว่าเป็นบทบาทเฉพาะตัว แต่กระทำในฐานะตัวแทนของหน่วยงานหรือสถาบัน เช่น ในฐานะผู้แทนจากรัฐบาล ตัวแทนของบริษัท ผู้แทนจากองค์การศาสนา เป็นต้น การตระหนักถึงความรับผิดชอบในฐานะดังกล่าวจึงต้องมีมากกว่าในฐานะปัจเจกบุคคล เพราะแม้ว่าจะยังไม่ได้กล่าวคำพูดใดๆ ออกไป แต่พฤติกรรมและบุคลิกภาพก็ย่อมมีผลต่อทัศนคติ ความรู้สึก และความเชื่อมั่นที่ผู้รับสารมีต่อผู้ส่งสาร ไม่ว่าจะไปในเชิงบวกหรือในเชิงลบ

บทบาทและหน้าที่อันสำคัญของผู้ส่งสารนั้น ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารระดับใดก็ตาม อาจจำแนกได้ ๔ ประการ คือ

- ๑) ผู้ส่งสารเป็นผู้มีวัตถุประสงค์ในการสื่อสารที่แจ่มชัด ไม่ว่าจะ เป็นเพื่อให้ข้อมูลข่าวสาร เพื่อให้ความรู้ เพื่อให้ความบันเทิง หรือเพื่อโน้มน้าวชักจูงใจ
- ๒) ผู้ส่งสารเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจเพียงพอในเนื้อหาเรื่องราวที่ตนจะต้องสื่อสารกับผู้อื่น
- ๓) ผู้ส่งสารเป็นผู้ความพยายามที่จะเข้าใจความสามารถและความพร้อมในการรับสารของผู้ที่ตนสื่อสารด้วย
- ๔) ผู้ส่งสารเป็นผู้รู้จักเลือกใช้วิธีการในการสื่อสารให้เหมาะสมกับเรื่อง โอกาส และผู้รับสารของตน^{๓๕}

๒.๑.๔.๑ ความสัมพันธ์ในด้านต่างๆ ของผู้ส่งสาร

ผู้ส่งสารนั้นย่อมต้องการให้เกิดความเปลี่ยนแปลงและได้รับการตอบสนองจากผู้รับสารตามที่ตนตั้งความประสงค์ไว้ หากพิจารณาถึงองค์ประกอบและกระบวนการของการสื่อสารแล้ว ผู้ส่งสารจะต้องมีความสัมพันธ์ร่วมกับองค์ประกอบอื่นๆ^{๓๖} ใน ๓ ประการหลักด้วยกัน คือ

---

^{๓๕} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, “องค์ประกอบและกระบวนการของการสื่อสาร” เอกสารการสอนชุดวิชาหลักและทฤษฎีการสื่อสาร หน่วยที่ ๑-๘, หน้า ๑๔๕.

^{๓๖} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, “ผู้ส่งสาร” เอกสารการสอนชุดวิชาหลักและทฤษฎีการสื่อสาร หน่วยที่ ๑-๘, หน้า ๒๕๑-๒๕๓.

๑) ความสัมพันธ์กับผู้รับสาร ผู้ส่งสารจะต้องพยายามที่จะเข้าใจถึงความแตกต่างในด้านต่างๆ ของผู้รับสาร เช่น อายุ การศึกษา อาชีพ ฐานะทางสังคม เป็นต้น ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารในลักษณะใดก็ตาม ความพยายามดังกล่าวจึงอาจเรียกว่าเป็น ‘การวิเคราะห์ผู้รับสาร’

๒) ความสัมพันธ์กับสาร ความคิด ความเชื่อ หรือความจริงเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ที่ผู้ส่งสารต้องการสื่อไปถึงผู้รับ เหล่านี้เป็นสารที่ผู้ส่งสารต้องให้ความสำคัญ โดยการนำสารมาแปลงเป็นรหัส หรือภาษา ซึ่งทั้งสองฝ่ายสามารถเข้าใจร่วมกันได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ ผู้ส่งสารยังจะต้องรู้จักกำหนดรูปแบบ และการเลือกใช้ถ้อยคำ รวมถึงการจัดลำดับของสารให้ถูกต้อง เพื่อให้เกิดความชัดเจนของสาร และเหมาะสมกับผู้รับสาร

๓) ความสัมพันธ์กับช่องทางติดต่อหรือสื่อ ผู้ส่งสารจะต้องรู้จักเลือกสื่อที่เหมาะสมที่สุดสำหรับสถานการณ์นั้นๆ เช่น การเลือกใช้สื่อโทรศัพท์ในการอวยพรวันเกิดเพื่อน การใช้โปสเตอร์หาเสียงเพื่อเชิญชวนให้ประชาชนมาลงคะแนน เป็นต้น

นอกจากองค์ประกอบทั้ง ๓ นี้แล้ว สภาพแวดล้อมหรือสถานการณ์แวดล้อมการสื่อสาร หรือที่เรียกว่า ‘บริบทของการสื่อสาร’ (communication context) เช่น สภาพอากาศที่ร้อนหรือเย็นเกินไป เสียงรบกวนที่ดังเกินไป ความบกพร่องของเครื่องมือ หรืออุปกรณ์การสื่อสาร เป็นต้น เหล่านี้มีส่วนสำคัญต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการสื่อสารด้วยกันทั้งนั้น การปรับสภาพแวดล้อมการสื่อสารให้เหมาะสมจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ควรคำนึงถึง เพื่อให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพที่ดีขึ้น

๒.๑.๔.๒ คุณสมบัติของผู้ส่งสาร

ในการสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารกลุ่มเล็ก หรือการสื่อสารมวลชนนั้น ไม่ว่าจะผู้ส่งสารจะทำหน้าที่ของตนเพื่อให้ข้อมูลข่าวสาร เพื่อให้ความรู้ เพื่อให้การโน้มน้าวใจ ตลอดจนเพื่อความบันเทิง คุณสมบัติที่ผู้ส่งสารจำเป็นต้องมีก็คือ คุณสมบัติในด้านทักษะของการสื่อสาร^{๓๗} ทั้งทัศนคติ ระดับความรู้ ความเข้าใจในบุคคล ระบบสังคมและวัฒนธรรม สิ่งเหล่านี้เป็นคุณสมบัติสำคัญที่ผู้ส่งสารควรจะต้องพัฒนาตนเอง เพื่อให้เป็นที่เชื่อถือ ได้รับความไว้วางใจ และการยอมรับจากผู้รับสาร ทั้งนี้เพราะสามารถเข้าใจผู้ที่จะสื่อสารด้วยเป็นอย่างดี

คุณสมบัติของผู้ส่งสารที่ควรพิจารณา มีด้วยกันดังต่อไปนี้ คือ

^{๓๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๑.

๑) ทักษะในการสื่อสาร

เดวิด เค เบอร์โล (David K. Berlo)^{๓๘} ได้แสดงทักษะเกี่ยวกับทักษะเชิงวัจนะ (verbal skills) ของการสื่อสาร ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน ๕ อย่างด้วยกัน คือ ๑. การพูด ๒. การเขียน ๓. การฟัง ๔. การอ่าน ๕. การคิด หรือการใช้เหตุผล

ทักษะในด้านต่างๆ ดังกล่าวมานี้มีผลต่อตัวของผู้ส่งสารเอง ไม่ว่าจะเป็นการวิเคราะห์ความมุ่งหมายในการสื่อสารของตนเอง เพื่อให้เข้าใจความต้องการ กระบวนการคิด การใช้เหตุผล การใช้ภาษา ฯลฯ รวมถึงการถ่ายทอดสารตามความต้องการของผู้ส่งสารโดยใช้ทักษะได้อย่างเหมาะสม ซึ่งต้องอาศัยการพูดในการส่งสาร รู้จักการเลือกใช้คำให้เหมาะกับบุคคล วาระโอกาส หรือการเขียนที่แสดงความคิดของตน โดยรู้จักการใช้คำศัพท์ และสะกดคำได้อย่างถูกต้อง เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือ และสอดคล้องกับการสื่อสารนั้นๆ

การสื่อสารระหว่าง ๒ บุคคลขึ้นไป ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารต่างก็ต้องสลับกันทำหน้าที่ดังกล่าวร่วมกัน ผู้ส่งสารเอง เมื่อถึงคราวที่ต้องทำหน้าที่รับสารบ้าง จึงต้องอาศัยทักษะในการฟัง การอ่านที่ดีด้วย เพื่อที่จะได้ส่งสารกลับไปได้อย่างเหมาะสม แต่อย่างไรก็ตาม ทักษะในการคิดกลับมีความสำคัญที่สุด ทั้งนี้เพราะทักษะในด้านอื่นๆ นั้นล้วนเป็นผลมาจากความคิดทั้งสิ้น ทักษะการใช้ภาษาจะทำให้ผู้ส่งสารสามารถแสดงออกทางความคิดได้ต่างๆ นานา หากผู้ส่งสารขาดทักษะหรือมีทักษะในการใช้ภาษาไม่ดีพอ อาจมีผลให้เกิดข้อจำกัดในการแสดงออกทางความคิด เพราะไม่สามารถทำการสื่อสารให้ผู้รับสารเข้าใจได้ตามที่ตนต้องการ ทำให้ขาดประสิทธิภาพเท่าที่ควร พัฒนาการทางความคิดของตัวผู้ส่งสารจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง

๒) ทักษะคิด

ทัศนคติของผู้ส่งสารเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่มีผลต่อการสื่อสาร ทัศนคติหมายถึง แนวโน้มของคนๆ หนึ่งที่มีต่อสิ่งเร้าหรือเรื่องบางเรื่อง รวมถึงผลรวมของความรู้สึก อคติ ความกลัว ความคิด และความรู้สึกอื่นๆ ที่มีต่อเรื่องต่างๆ^{๓๙}

สำหรับทัศนคติของผู้ส่งสารในการสื่อสารนั้น อาจพิจารณาใน ๓ ด้านด้วยกัน^{๔๐} คือ

^{๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๑-๒๗๒.

^{๓๙} H. Childs, Communications and Public Opinion : A Public Opinion Quarterly Reader. อ้างจาก อรรถพรณ ปิณฑันท์ โอวาท, การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ, ๒๕๔๒, หน้า ๒๕.

๑) ทศนคติที่ผู้ส่งสารมีต่อตนเอง หากผู้ส่งสารมีทศนคติต่อตนเองในทางที่ดี ย่อมมีผลให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง มีความมั่นใจในการส่งสาร ไม่ประเมินค่าความสามารถของตนเองต่ำหรือสูงเกินไป หากขาดคุณสมบัติเบื้องต้นเช่นนี้ อาจทำให้การสื่อสารนั้นไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะพฤติกรรมของผู้ส่งสารที่แสดงออกว่าขาดความมั่นใจ ย่อมมีผลต่อความเชื่อมั่นของผู้รับสารที่มีต่อผู้ส่งสาร จึงเป็นสิ่งที่ผู้ส่งสารพึงตระหนักอย่างยิ่ง

๒) ทศนคติต่อเรื่องที่จะทำการสื่อสาร ซึ่งโดยมากมักแสดงให้เห็นทราบจากสารที่ส่งไป ในการสื่อสารทุกประเภท ผู้ส่งสารควรมีทศนคติที่ดีต่อสารนั้น ทั้งนี้เพื่อสร้างความมั่นใจในสารที่ตนเองจะนำเสนอ สามารถสื่อสารนั้นออกไปได้อย่างเต็มปากเต็มคำ ไม่รู้สึกลำบากใจ หรือตะขิดตะขวงใจที่ต้องกล่าว หรือสื่อสารสิ่งใดออกไปด้วยความเชื่อมั่นในเนื้อหาสาระของสิ่งนั้น ซึ่งมีผลให้ประสิทธิภาพในการสื่อสารปรากฏขึ้นตามมา

๓) ทศนคติต่อผู้รับสาร ทศนคติที่ผู้ส่งสารมีต่อผู้รับสารมีผลต่อพฤติกรรมในการสื่อสารด้วยเช่นกัน หากผู้ส่งสารเห็นว่าผู้รับสารเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ยากจะสอน หรือสื่อสารให้เข้าใจได้โดยง่าย อาจทำให้ไม่เต็มใจนักในการทำหน้าที่ผู้ส่งสาร

นอกจากนี้ ทศนคติที่มีต่อสภาพแวดล้อมในการสื่อสารก็มีส่วนสำคัญที่ช่วยให้ผู้ส่งสารทำหน้าที่ได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ทศนคติต่างๆ เหล่านี้จัดเป็นความพร้อมในด้านจิตใจที่จำเป็นต่อการสร้างความเชื่อมั่นในตนเองของผู้ส่งสาร เพื่อมุ่งไปสู่การบรรลุผลของการสื่อสาร

๓) ระดับความรู้

นอกเหนือจากคุณสมบัติทางด้านจิตใจอย่างทศนคติแล้ว ในด้านสติปัญญา ระดับความรู้ ก็มีส่วนสำคัญเช่นกันที่ผู้ส่งสารพึงมีเป็นอย่างยิ่ง

คุณสมบัติในด้านนี้ของผู้ส่งสาร อาจพิจารณาได้ใน ๓ ประเด็น^{๔๐} คือ

๑) ความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่จะสื่อสาร ผู้ส่งสารที่ดีจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้ในเรื่องที่จะสื่อสารนั้นเป็นอย่างดี การได้มาซึ่งความรู้จึงต้องเกิดจากการแสวงหา การค้นคว้า และเตรียมตัวกับการสื่อสารให้เหมาะสมกับสถานการณ์นั้นๆ

---

^{๔๐} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, “ผู้ส่งสาร” เอกสารการสอนชุดวิชาหลักและทฤษฎีการสื่อสาร หนวดยที่ ๑-๘, หน้า

^{๔๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๔-๒๗๕.

๒) ความรู้ในวิธีการที่จะสื่อสาร นอกจากมีความรู้ในเนื้อหาเรื่องราวที่จะสื่อสารแล้ว วิธีการที่เหมาะสมในการสื่อสารเรื่องนั้นๆ ก็สำคัญด้วยเช่นกัน โดยต้องคำนึงถึงวิธีการสื่อสารที่เหมาะสม และสอดคล้องกับผู้รับสาร ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายของการสื่อสารนั้นๆ ดังตัวอย่างที่เห็นได้ชัดจากการโฆษณา และการประชาสัมพันธ์ขององค์กรธุรกิจ

๓) ความรู้ในเรื่องกระบวนการสื่อสาร ความรู้อีกส่วนหนึ่งที่ไม่เพียงมองข้ามก็คือความรู้ในส่วนนี้ เพราะจะช่วยให้ผู้ส่งสารได้ทราบถึงกระบวนการสื่อสารและปัจจัยต่างๆ ขององค์ประกอบในการสื่อสาร ไม่ว่าจะเป็นคุณสมบัติของผู้ส่งสารเอง การเลือกใช้สื่อที่เหมาะสม การนำเสนอสารอย่างถูกวิธี และเกิดผลสะท้อนกลับที่ดีตามที่พึงประสงค์จากผู้รับสาร เช่นนี้เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อการวางแผน การคาดการณ์ และการเตรียมความพร้อมเพื่อเผชิญและแก้ไขปัญหาจากการสื่อสารนั้นๆ ไว้ล่วงหน้า

ความรู้ใน ๓ ประเด็นดังกล่าวนี้ ถือเป็นคุณสมบัติสำคัญที่มีผลให้ผู้ส่งสารได้รับการยอมรับและไว้วางใจจากผู้รับสาร เพราะความรู้เหล่านี้เองที่จะนำมาซึ่งความน่าเชื่อถือ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการสื่อสาร

๔) ความเข้าใจในผู้อื่น ระบบสังคมและวัฒนธรรม

การสื่อสารระหว่างมนุษย์เพื่อความเข้าใจที่ร่วมกันของคนในสังคม นอกเหนือไปจากทัศนคติและระดับความรู้ของผู้ส่งสารแล้ว ความสามารถในการปรับใช้ให้เหมาะสมกับเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไปก็เป็นสิ่งที่ผู้ส่งสารจะต้องให้ความสำคัญและทำความเข้าใจให้ดี ไม่ว่าจะเป็นหน้าที่และบทบาททางสังคม กลุ่มทางสังคม แบบแผนทางวัฒนธรรม ความเชื่อ ความคิด ค่านิยม รูปแบบที่ยอมรับของสังคม ตลอดจนความคาดหวังที่มีต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม

การที่จะเข้าใจลักษณะต่างๆ ดังที่กล่าวมานั้น อาจต้องกลับมาทำความเข้าใจในส่วนที่เป็นพื้นฐานของมนุษย์เสียก่อน ซึ่งก็คือในส่วนของความต้องการ (needs) นักจิตวิทยา มองว่ามนุษย์แต่ละคนนั้นต่างก็มีความต้องการที่ไม่เหมือนกัน ไม่ว่าจะเป็นความแตกต่างในทางชีวภาพทางวัฒนธรรม หรือทางสังคม นักจิตวิทยาที่มีชื่อเสียงอย่างมาสโลว์ (Maslow)^{๔๒} ได้แสดงทัศนะว่า ความต้องการของมนุษย์นั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น ๕ ระดับ คือ

^{๔๒} Maslow, A. "Motivation and Personality". อ้างจาก เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๕-๒๗๖.

๑) ความต้องการทางสรีระ (Physiological needs) ได้แก่ ความต้องการปัจจัยขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิต เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค เป็นต้น ถือเป็นความต้องการขั้นเริ่มแรกของมนุษย์ที่จะขาดเสียมิได้

๒) ความต้องการสวัสดิภาพ (Safety needs) ได้แก่ ความต้องการที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจเพื่อปลอดภัยจากภัยอันตราย และการสูญเสีย ความต้องการในลักษณะนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อความต้องการทางสรีระได้รับการตอบสนองแล้ว

๓) ความต้องการความรัก (Love needs) เมื่อความต้องการทั้ง ๒ ข้อได้รับการตอบสนองแล้ว ความต้องการที่ตามมาคือ ความสัมพันธ์ทางใจ โดยมีความต้องการที่จะรักผู้อื่น และได้รับความรักนั้นตอบสนอง ซึ่งความรักดังกล่าวมีได้หลายรูปแบบ เช่นความรักระหว่างพ่อ-แม่-ลูก, พี่-น้อง, เพื่อน, ครู-ศิษย์ เป็นต้น

๔) ความต้องการได้รับความนิยมนับถือ (Esteem needs) เป็นความต้องการที่สูงขึ้นจากที่กล่าวมา โดยมีความต้องการการยอมรับจากบุคคลอื่น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการยอมรับนับถือและภาคภูมิใจในตนเอง นำไปสู่ความต้องการในขั้นต่อไป

๕) ความต้องการพัฒนาศักยภาพของตนเอง (Self-Actualization) จัดเป็นความต้องการขั้นสูงสุดของมนุษย์ และมนุษย์เองก็เป็นสัตว์โลกชนิดเดียวที่สามารถพัฒนาความต้องการเช่นนี้ได้ มีผลให้มนุษย์ได้รับการศึกษาเรียนรู้ และทำการทำงานที่สร้างสรรค์ในสิ่งต่างๆ ตามที่แต่ละคนมีความสนใจ ชื่นชอบ หรือมีความถนัดในด้านนั้นๆ ทั้งนี้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ให้สูงขึ้น

จากความต้องการเหล่านี้เองที่เป็นแรงผลักดันให้มนุษย์พยายามหาหนทางตอบสนองโดยการแสดงพฤติกรรมต่างๆ ออกมา การเข้าใจความต้องการดังกล่าวนี้มีส่วนช่วยให้ผู้ส่งสารได้ทราบถึงความต้องการในระดับขั้นต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับผู้รับสาร เพื่อที่จะสนองตอบความต้องการที่เกิดขึ้นนั้น รวมถึงกระตุ้นให้เกิดความต้องการที่สูงขึ้นไปด้วย

นอกจากการคำนึงถึงความต้องการของมนุษย์ในด้านต่างๆ แล้ว ปทัสถาน (norms) และค่านิยม (value) ของผู้คนที่รวมกันเป็นสังคมก็เป็นสิ่งที่พึงตระหนักถึง เพราะจะทำให้การสื่อสารใดๆ จากผู้ส่งสารนั้นไม่ขัดต่อค่านิยมที่ตึงตังและความมุ่งหวังของสังคม หรือกลุ่มบุคคลที่จะทำการสื่อสารด้วยอย่างรุนแรงจนอาจกลายเป็นปัญหาตามมาได้ ผู้ส่งสารจึงควรเป็นผู้ที่เปิดใจกว้างในการยอมรับสิ่งต่างๆ เคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น และพร้อมอยู่เสมอที่จะปรับตัวให้

เหมาะสมกับโอกาส กาลเวลา สถานที่ และสถานการณ์แวดล้อมการสื่อสาร เพื่อให้การสื่อสารนั้นประสบความสำเร็จด้วยดี

ดังนั้น บทบาทหน้าที่ในฐานะผู้ส่งสารตามที่กล่าวมาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะจะเป็นฝ่ายที่ริเริ่มให้กระบวนการสื่อสารตั้งแต่ ๒ บุคคลขึ้นไปได้ดำเนินการได้ดี มีเป้าหมายและทิศทางที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งนี้จะต้องอาศัยคุณสมบัติในทุกๆ ด้านของผู้ส่งสาร เพื่อการวางแผนจัดการการสื่อสารไปสู่ผู้รับสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๑.๕ สาร

‘สาร’ เป็นองค์ประกอบสำคัญอีกประการของการสื่อสารที่บ่งบอกได้ชัดเจนถึงเนื้อหาสาระที่ถูกนำเสนอ เพื่อให้สิ่งที่ผู้ส่งสารส่งไปนั้นสอดคล้องกับความต้องการของผู้รับสาร

สาร (message) คือ เรื่องราวอันมีความหมาย และแสดงออกมาโดยอาศัยภาษาหรือสัญลักษณ์ใดๆ ก็ตามที่สามารถทำให้เกิดการรับรู้ร่วมกันได้ สารจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้ส่งสารเกิดความคิดขึ้นและต้องการจะส่งหรือถ่ายทอดความคิดนั้นไปสู่การรับรู้ของผู้อื่น (ผู้รับสาร)^{๔๓} ความหมายที่ใช้สื่อสารกันหรือความหมายที่เกิดจากการสื่อสาร จึงเป็นผลเนื่องมาจากกระบวนการทางสัญลักษณ์^{๔๔} ซึ่งอาจเป็นคำพูด ตัวหนังสือ รูปภาพ เครื่องหมาย หรือกิริยาท่าทางต่างๆ ฯลฯ ที่ผู้รับสารสามารถถอดความหมายของสิ่งเหล่านั้น เพื่อการเข้าใจถึงความคิด ความรู้สึก ความต้องการของผู้ส่งสาร โดยภาษา (language) ถือเป็นสารสำคัญพื้นฐานที่สมาชิกในสังคมใช้ติดต่อสื่อสารกัน

ประพจน์ อัครวิรุฬหการ ได้กล่าวว่า “ภาษา คือระบบการสื่อสารอย่างมีความหมายของมนุษย์ อาจจะใช้สื่อสารด้วยท่าทาง เครื่องหมาย เสียงพูด งานเขียน หรือด้วยตัวกลางอื่นๆ ก็ได้ คำว่าภาษาโดยมากมักถึงถึงการสื่อสารด้วยเสียงพูดหรือการเขียน และรับสารด้วยการฟังหรือการอ่านเป็นสำคัญ”^{๔๕}

---

^{๔๓} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, “องค์ประกอบและกระบวนการของการสื่อสาร” เอกสารการสอนชุดวิชาหลักและทฤษฎีการสื่อสาร หน่วยที่ ๑-๘, หน้า ๑๔๕.

^{๔๔} David K. Berlo. The Process of Communication. p. 168.

^{๔๕} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, “ภาษาในวิถีชีวิตและสังคมไทย” ประมวลสาระชุดวิชาไทยศึกษา หน่วยที่ ๑-๗, (นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๖), หน้า ๓๒๙.

เกร็ช และคณะ (Krech et al.) กล่าวว่าภาษามีหน้าที่สำคัญ ๓ ประการ^{๔๖} คือ

๑. ภาษา คือ สื่อ หรือ พาหะเบื้องต้นสำหรับการสื่อสาร

๒. ภาษาสะท้อนให้เห็นทั้งบุคลิกลักษณะส่วนบุคคลนั้นๆ ในทางกลับกัน ภาษาช่วยกำหนดบุคลิกลักษณะส่วนบุคคลและวัฒนธรรมเช่นกัน

๓. ภาษาทำให้ความเจริญก้าวหน้าของวัฒนธรรม และการถ่ายทอดวัฒนธรรมเกิดขึ้นได้ ทำให้สังคมคงอยู่ต่อไป ช่วยในการกำหนดหน้าที่ และควบคุมกลุ่มต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สาร หรือภาษาจึงแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ คือ

๑) วจนสาร หรือวจนภาษา (verbal message or language) ที่แสดงออกมาในรูปของ ถ้อยคำ คำพูดหรือตัวอักษร ได้แก่ ภาษาพูด ภาษาเขียน เป็นต้น

การรู้จักเลือกใช้ถ้อยคำนั้น มีผลต่อความประทับใจแก่ผู้รับสารในระดับที่แตกต่างกันไป จึงเป็นสิ่งที่พึงระมัดระวังเป็นอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะเป็นการพูดหรือการเขียน “คำ” ถือเป็นหน่วยเล็กที่สุดของประโยค ซึ่งมีด้วยกัน ๒ ลักษณะ ได้แก่ นัยตรง (Denotative Meaning) หมายถึง คำที่มีความหมายตามพจนานุกรม^{๔๗} ซึ่งจะเป็นความหมายที่แสดงได้ด้วยความสัมพันธ์ระหว่าง เครื่องหมาย หรือสัญลักษณ์ (Sign or Symbol) และวัตถุ (Object) โดยตรง ตัวอย่างเช่นคำว่า “แม่”, “น้องสาว”, “ภาพวาด”, “หนังสือ”, “สีฟ้า” เป็นต้น

สำหรับลักษณะอีกประการเรียกว่า นัยประหวัด (Connotative Meaning) หมายถึง คำที่มีความหมายเปลี่ยนแปลงไปตามการรับรู้และประสบการณ์ของแต่ละคน^{๔๘} ความหมายของ นัยประหวัดก็คือ ในคำ ๆ หนึ่งจะมีความหมายเฉพาะสำหรับคนๆ หนึ่ง เช่นคำว่า “ค้อน” ที่หมายถึงอุปกรณ์ที่ใช้สำหรับตอก แต่หากผู้ใช้ไม่ระวังก็อาจได้รับบาดเจ็บ ความหมายนัยประหวัดของ “ค้อน” จึงหมายถึง สิ่งที่สร้างความเจ็บปวด และควรระวังให้ห่างๆ จากมันไว้

๒) อวจนสาร หรืออวจนภาษา (nonverbal message or language) ไม่ได้แสดงออกโดยใช้ถ้อยคำ คำพูด หรือตัวอักษรโดยตรง แต่แสดงออกในทางอื่นที่สามารถสื่อความหมาย บางอย่างได้ เช่น ระยะห่างระหว่างบุคคล สายตา น้ำเสียง กิริยาท่าทาง การสัมผัส เป็นต้น

^{๔๖} พัทธี เขยจรรยา, เมตตา วิวัฒนานุกูล และฉัตรนันทน์ อนุวัชศิริวงศ์, แนวคิดหลักนิเทศศาสตร์, หน้า ๒๔.

^{๔๗} สอนิต ยมาภย์, อ้างจาก อรรถวรณ์ ปิณฑนนโหวาท, การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ, หน้า ๑๖๗.

^{๔๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๗.

นอกจากนี้ ความยาวของสารและการจัดสาร (message handling or organization) เช่น วิธีการตำแหน่งของสาร การจัดลำดับคำ ฯลฯ ก็เป็นสิ่งที่ผู้ส่งสารควรให้ความสนใจ รวมทั้ง การเปิดรับสาร (message exposure) ไม่ว่าจะเป็นการอ่าน การชม หรือการฟังนั้น สำหรับผู้รับสารแล้ว สิ่งเหล่านี้จะเป็นไปอย่างตื่นตัว หรือร่าให้เกิดความสนใจ (attention) มากน้อยเพียงใด

การที่สารนั้นจะทำหน้าที่ร่าให้ผู้รับสารเกิดการรับรู้ความหมาย และมีปฏิริยาตอบสนองอย่างไรตามที่พึงประสงค์นั้น ขึ้นอยู่กับทักษะในการส่งและรับสารที่สอดคล้องตรงกัน เช่น ความสามารถในการคิด พิจารณา หรือทักษะในทางภาษาทั้งการพูดและเขียน อันส่งผลให้พฤติกรรมในการรับสารเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ การเลือกใช้ภาษาให้ถูกต้องกับโอกาสและคู่สนทนาถือว่าเป็นเครื่องหมายของผู้มีการศึกษา

ขงจื้อ กล่าวว่า “ภาษามีผลต่อการหล่อหลอมความคิดของสังคม สังคมที่ดีต้องเริ่มต้นจากการใช้ภาษาที่ดี”^{๔๕} ทักษะในการใช้ภาษาจึงเป็นพื้นฐานสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ สามารถถ่ายทอดความหมายเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ดีร่วมกันของผู้คนในสังคม

อย่างไรก็ตาม ความหมายของสารที่ถูกตีความออกมานั้น ย่อมไม่ขึ้นอยู่กับตัวสาร หากแต่อยู่ที่ตัวผู้รับสารที่จะตีความสารนั้นออกมาอย่างไร และที่สำคัญก็คือ ความหมายของสารที่ผู้ส่งสารต้องการให้ผู้รับสารได้ทราบนั้น ผู้รับสารสามารถตีความหมายให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันได้หรือไม่ ทั้งนี้เพราะคุณสมบัติของผู้รับสาร เช่น พื้นฐานความรู้ ประสบการณ์ ความคาดหวัง อารมณ์ ความรู้สึก ฯลฯ รวมถึงสภาพแวดล้อมของการสื่อสาร เหล่านี้มีผลต่อการแสดงปฏิริยาตอบสนอง (feedback) ของผู้รับสาร ผู้ส่งสารควรให้ความสนใจอย่างยิ่งในการตรวจสอบเพื่อนำมาปรับให้คุณภาพของสารนั้นดียิ่งขึ้น ตลอดจนสามารถเลือกใช้ช่องทางสื่อสารได้อย่างเหมาะสม

๒.๑.๖ สื่อ

ในการสื่อสารใดๆ ก็ตาม ผู้ส่งสารย่อมจะต้องอาศัยช่องทางหรือสื่อให้ทำหน้าที่นำสารไปยังผู้รับสาร ทั้งสองอย่างนี้อาจมีลักษณะคาบเกี่ยวซึ่งกันและกัน จนบางครั้งเราไม่สามารถแยกความแตกต่างของ ‘สาร’ และ ‘สื่อ’ ให้เกิดความชัดเจนได้เท่าที่ควร

---

^{๔๕} ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, “สื่อแบบเก่า เข้าถึงเซ็น”, หนังสือชุดความรู้โลกของสื่อ ลำดับที่ ๓, หน้า ๑๐๖.

มาร์แชล แมคลูฮัน (Marshall McLuhan) ให้ความเห็นว่า สื่อก็คือสารนั่นเอง^{๕๐} (the medium is the message) เมื่อมีการกล่าวถึงลักษณะของการสื่อสาร เช่น ภาษาพูด ภาษาเขียน หรืออากัปกริยาต่างๆ บางคนอาจจัดลักษณะการสื่อสารเช่นนี้ว่าเป็นตัวสาร ในขณะที่บางคนอาจจัดว่าเป็นสื่อก็ได้ ดังนั้นจึงขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และการนำมาใช้ว่าเป็นไปในลักษณะใด

คำว่า “สื่อ” กับ “ช่องทาง” นั้นแม้มีความหมายที่ใกล้เคียงกัน และอาจถูกมองว่าใช้แทนกันได้ แต่ที่จริงแล้ว “ช่องทาง” หมายถึง ทางซึ่งทำให้ผู้ส่งสารกับผู้รับสารติดต่อกันได้ ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว สารที่ถูกส่งเข้าสู่ระบบการรับรู้ของมนุษย์นั้นจะผ่านประสาทสัมผัสทางใดทางหนึ่งหรือหลายทาง ช่องทางการรับสารจึงได้แก่ อวัยวะรับสัมผัส และประสาทสัมผัสทั้ง ๕ ดังนี้ คือ

- ๑) ทางการเห็น โดยประสาทตา
- ๒) ทางการได้ยิน โดยประสาทหู
- ๓) ทางการได้กลิ่น โดยประสาทจมูก
- ๔) ทางการลิ้มรส โดยประสาทลิ้น
- ๕) ทางการสัมผัส โดยประสาทกาย

ในขณะที่ “สื่อ” หมายถึง สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น อากาศ แสง เสียง ตลอดจนเครื่องมือและอุปกรณ์ในการสื่อสารต่างๆ ที่มนุษย์คิดขึ้น ทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการติดต่อส่งสารถึงกัน

เดวิด เค เบอร์โล (David K. Berlo) จำแนกความหมายของสื่อออกเป็น ๓ ประการ คือ

๑. วิธีการเข้ารหัส และถอดรหัสสาร ได้แก่ กิริยาของการสร้างสาร เช่น การพูด หรือ การเขียน ถือเป็นการเข้ารหัส และการตีความ เช่น การตีความคำพูดหรือภาษามาสู่ความคิด ก็ถือได้ว่าเป็นการถอดรหัสสาร เป็นต้น

๒. ตัวนำสาร ได้แก่ วิทย์ โทรทัศน์ โทรศัพท์ คลื่นเสียง ภาพถ่าย เป็นต้น ซึ่งถือเป็นพาหะที่นำข่าวสารไปสู่ผู้รับ

๓. ตัวนำพาหะ ได้แก่ ตัวนำซึ่งทำหน้าที่พาหะในการนำข่าวสาร เช่น สายเคเบิล ที่ใช้ส่งสัญญาณเคเบิลทีวี หรืออากาศ เป็นตัวนำคลื่นเสียงวิทยุหรือสัญญาณภาพโทรทัศน์ เป็นต้น^{๕๑}

---

^{๕๐} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, “สื่อในการสื่อสาร” เอกสารการสอนชุดวิชาหลักและทฤษฎีการสื่อสาร หน้าที่ ๑-๘, หน้า ๓๓๒.

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๘.

การแบ่งประเภทลักษณะของสื่อออกเป็นประเภทต่างๆ นั้น จึงสามารถแบ่งได้ในหลายลักษณะด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นการแบ่งตามวิธีการเข้าและถอดรหัส การแบ่งตามประเภทการรับรู้ การแบ่งตามระดับการสื่อสารหรือจำนวนผู้รับสาร การแบ่งตามยุคสมัย การแบ่งตามลักษณะของสื่อ การแบ่งตามการใช้งาน และแบ่งตามการมีส่วนร่วมของผู้รับสาร^{๕๒}

นอกจากนี้ ยังมีการแบ่งประเภทของสื่อที่น่าสนใจ คือการใช้ธรรมชาติของสื่อเป็นเกณฑ์ และการแบ่งตามรูปแบบและสถานการณ์การสื่อสาร ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้ คือ

๒.๑.๖.๑ การจำแนกประเภทของสื่อโดยใช้ธรรมชาติของสื่อเป็นเกณฑ์

การจำแนกประเภทของสื่อโดยใช้ธรรมชาติของสื่อเป็นเกณฑ์ มีด้วยกัน ๒ ลักษณะ^{๕๓} ดังนี้ คือ

๑) สื่อวัจนะ

สื่อวัจนะ หมายถึง สื่อประเภทที่ใช้คำพูดหรือภาษาในการสื่อความหมาย ซึ่งรวมถึงการเขียนเข้าไว้ด้วย สื่อในลักษณะนี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง และเป็นสื่อที่ใช้กันทั่วไปในการสื่อสารของมนุษย์ ทั้งนี้ยังสามารถจำแนกได้ ดังนี้ คือ

๑) สื่อคำพูด หรือสื่อวาจา ถือว่าเป็นสื่อพื้นฐานดั้งเดิมของมนุษย์ที่ใช้ติดต่อสื่อสารเพื่อถ่ายทอดความนึกคิด ความรู้สึก ความต้องการ ทัศนคติ รวมถึงความหมายในด้านต่างๆ ของมนุษย์ที่มีต่อกัน เนื่องจากคำพูดเป็นภาษา (language) ที่มนุษย์ใช้สื่อสารกันบนพื้นฐานของตน หากพูดภาษาเดียวกันก็เกิดความเข้าใจกันได้ง่าย รวดเร็ว และถูกต้อง แต่ถ้าพูดต่างภาษากันก็อาจเกิดความไม่เข้าใจกัน เข้าใจกันได้ช้า หรือเข้าใจกันอย่างไม่ถูกต้อง การสื่อสารด้วยคำพูดนี้จึงต้องกระทำอย่างระมัดระวังให้มากที่สุดในการสื่อสารกับผู้คนในสังคม

แม้กระทั่งสื่อชนิดอื่น เช่น วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ ภาพยนตร์ โทรทัศน์ เป็นต้น เหล่านี้ต่างก็มีธรรมชาติในการสื่อสารที่อาศัยคำพูดเป็นสื่อหลักในการสื่อสาร

๒) สื่อการเขียน การเขียนหรือภาษาเขียนนี้ก็ถือเป็นการสื่อสารเชิงวัจนะ เพราะนอกจากจะเป็นสัญลักษณ์แทนเสียงที่เปล่งออกมาเป็นคำพูดแล้ว ภาษาเขียนยังแสดงถึงความคิด การมอง การฟัง และประสบการณ์ของกลุ่มสังคมโดยทั่วไปที่พบเห็นได้ในชีวิตประจำวัน เช่น

^{๕๒} พัทธนี เขยจรรยา, เมตตา วิวัฒนานุกูล และถิรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์, แนวคิดหลักนิเทศศาสตร์, หน้า ๓๓.

^{๕๓} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, “สื่อในการสื่อสาร” เอกสารการสอนชุดวิชาหลักและทฤษฎีการสื่อสาร หน่วยที่ ๑-๘, หน้า ๓๓๙-๓๔๘.

จดหมาย หนังสือพิมพ์ นิตยสาร ฯลฯ สื่อการเขียนนี้สามารถใช้เพื่อการติดต่อระหว่างบุคคล เพื่อกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ หรือเพื่อสื่อมวลชน เช่น การเขียนบทความเพื่อการสื่อสารทางวิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ในการเลือกใช้สื่อเหล่านี้ยังขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายประการ เช่น สภาพแวดล้อม ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร เป็นต้น

๒) สื่ออวัจนะ

สื่ออวัจนะ หมายถึง สื่อใดๆ ที่ใช้ในการสื่อสาร ซึ่งไม่ต้องอาศัยคำพูดเป็นสื่อ แต่ก็สามารถทำความเข้าใจระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารได้ อาจแบ่งเป็นประเภทต่างๆ ได้ดังนี้ คือ

๑) สื่อบุคคล ได้แก่ การสื่อสารด้วยอากัปกริยา การเคลื่อนไหวของร่างกาย หรือการแต่งกาย เป็นต้น แม้ว่าพฤติกรรมเหล่านี้จะเกิดขึ้นโดยปราศจากการใช้คำพูดใดๆ ก็ตาม

๒) สื่อสัญลักษณ์ ได้แก่ สัญลักษณ์ หรือเครื่องหมายต่างๆ เป็นตัวกลางหรือพาหนะนำสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร ซึ่งสามารถแปลความหมายได้โดยตรงจากสื่อ โดยมีการตกลงกันไว้ก่อนและยอมรับในความหมายร่วมกัน เช่น สัญลักษณ์จราจร เสียงนกหวีด หรือป้ายห้ามจอด เป็นต้น สื่อสัญลักษณ์เหล่านี้มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตประจำวันเป็นอย่างยิ่ง แต่ทั้งนี้ การยอมรับในความร่วมกันอาจเปลี่ยนแปลงได้ตามวิวัฒนาการในแต่ละยุคสมัย

๓) สื่อทางวัฒนธรรม ได้แก่ การที่ความรู้ ประสบการณ์ ค่านิยม ทศนคติ ศาสนา แนวความคิดเกี่ยวกับตนเอง มวลมนุษย์ และสรรพสิ่งในโลก เป็นต้น ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาในรูปของพฤติกรรม และการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ตามแต่สิ่งแวดล้อมทางสังคม เช่น วัฒนธรรมการแต่งกายของไทยอย่างชุดไทยจิตรลดา การนุ่งโจงกระเบน หรือศาสนพิธี เป็นต้น

สื่อทางวัฒนธรรมนี้ยังครอบคลุมถึงทศนคติ ค่านิยม และชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มชนเจ้าของวัฒนธรรมนั้นๆ ที่แสดงออกผ่านสื่อพื้นบ้าน เช่น ศิลปะหัตถกรรม ดนตรี ฯลฯ ตลอดจนสื่อทัศนศิลป์ ซึ่งมีทั้งเพื่อจรรโลงใจ และเพื่อการพาณิชย์ ทั้งนี้ นอกจากการใช้ธรรมชาติของสื่อเป็นเกณฑ์ในการจำแนกแล้ว รูปแบบและสถานการณ์ก็เป็นเกณฑ์อีกชนิดที่นิยม เพราะสามารถเป็นตัวกำหนดสื่อที่ใช้ในการสื่อสารให้เห็นภาพได้ชัดเจนขึ้น

๒.๑.๖.๒ การจำแนกประเภทของสื่อโดยใช้รูปแบบและสถานการณ์การสื่อสารเป็นเกณฑ์

ในการจำแนกประเภทของสื่อโดยใช้รูปแบบและสถานการณ์การสื่อสารเป็นเกณฑ์มีด้วยกัน ๓ ลักษณะ^{๕๔} ดังนี้ คือ

๑) สื่อบุคคล

สื่อบุคคล เป็นการสื่อสารในรูปแบบที่เรียกได้ว่าเป็น “การสื่อสารภายในบุคคล” (intrapersonal communication) หรือเป็นการสื่อสารกับตนเอง การสื่อสารกับตนเองนี้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ระบบประสาทส่วนกลาง (central nervous system) จะเป็นตัวควบคุมและทำให้การสื่อสารเกิดขึ้น โดยแบ่งเป็นส่วนที่ทำหน้าที่ผู้ส่งสาร เรียกว่า “motor skills” อาทิเช่น ระบบกล้ามเนื้อที่มือ (muscle systems in hand) ที่ทำให้เกิดเป็นตัวหนังสือ หรือภาพวาด เป็นต้น กลไกในการออกเสียง (vocal mechanisms) ที่ทำให้เกิดเสียงพูด เสียงร้องไห้ เป็นต้น ตลอดจนระบบกล้ามเนื้อในส่วนอื่นๆ ของร่างกายซึ่งทำให้เกิดกิริยาท่าทาง^{๕๕} สำหรับประสาทอีกส่วนหนึ่งนั้นทำหน้าที่เป็นผู้รับสาร เรียกว่า “sensory skills” ซึ่งประกอบด้วยกลไกในการได้ยิน (hearing mechanisms) และประสาทตา เป็นต้น^{๕๖}

แม้ในตัวบุคคลเพียงผู้เดียว หากพิจารณาโดยอาศัยหลักในการทำหน้าที่เป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร เช่นในกรณีของการสื่อสารภายในบุคคลนี้ ถือได้ว่ากระบวนการสื่อสารได้ดำเนินไปแล้ว ดังที่เราสามารถพิจารณาได้ด้วยตนเอง เช่น การคิดคำนึงถึงเรื่องต่างๆ การพูดโต้ตอบกับตัวเองอยู่ภายในใจ การร้องเพลงฟังคนเดียว ฯลฯ เหล่านี้จึงมีผลไปถึงทัศนคติและพฤติกรรมของบุคคลผู้นั้นที่มีต่อการสื่อสารกับผู้อื่นและสังคมด้วย

๒) สื่อระหว่างบุคคล

สื่อระหว่างบุคคล (interpersonal communication) เป็นรูปแบบการสื่อสารตั้งแต่บุคคล ๒ คนขึ้นไป สื่อประเภทนี้ เช่น จดหมาย การพูดจาที่มีทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

---

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕๘-๓๕๙.

^{๕๕} David K. Berlo. The Process of Communication. p. 30.

^{๕๖} Ibid. p. 32.

^{๕๗} โดยมีผู้รับสารหรือกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจน และมีผลสะท้อนกลับได้ง่ายและรวดเร็วกว่าการใช้สื่อมวลชน เช่น การติดต่อธุรกิจระหว่าง ๒ บริษัท สามารถโทรศัพท์พูดคุยกัน หรืออาจส่งจดหมายทางไปรษณีย์ จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ได้ต่อกันได้ทันที แทนการใช้สื่อวิทยุหรือโทรทัศน์ ซึ่งมีขั้นตอนในการผลิตที่ยุ่งยากในการสื่อสารถึงกัน

สื่อระหว่างบุคคลนี้ยังรวมความไปถึงการสื่อสารกลุ่มใหญ่ เช่น การอภิปรายในหอประชุม การปราศรัยหาเสียงในการเลือกตั้ง เป็นต้น และการสื่อสารในองค์กร เช่น การสื่อสารภายในบริษัท หน่วยงานราชการ มีโรงเรียน มหาวิทยาลัย โรงพยาบาล เป็นต้น

๓) สื่อมวลชน

สื่อสารมวลชน (mass communication) เป็นรูปแบบการสื่อสารที่มีลักษณะเฉพาะที่เด่นชัด ๒ ประการ^{๕๘} คือ ประการแรก กลุ่มผู้รับสารนั้นมีขนาดใหญ่มาก และมีความหลากหลาย อาจไม่จำเป็นต้องมีส่วนในที่คล้ายคลึงกัน หรือไม่เคยมีประสบการณ์ร่วมกันมาก่อนก็ได้ ประการที่สอง สื่อมวลชนนั้นอาศัยช่องทางในการรับรู้จากการมองเห็น (visual transmitter) จากการรับฟัง (audio transmitter) หรือทั้งจากการมองเห็นและรับฟังควบคู่กัน (audio-visual transmitter) สื่อมวลชนในลักษณะนี้ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ ภาพยนตร์ อินเทอร์เน็ต โทรศัพท์เคลื่อนที่ เป็นต้น

ด้วยเทคโนโลยีที่ได้รับการพัฒนาให้ทันสมัย จึงมีส่วนช่วยเสริมให้สื่อมวลชนดังกล่าวนั้นมีคุณสมบัติที่โดดเด่นยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณสมบัติหลัก ๕ ประการของสื่อมวลชน^{๕๙} ดังต่อไปนี้

- ความสามารถส่งสารไปยังผู้รับสารได้คราวละมากๆ

เป็นผลมาจากเทคโนโลยีที่ทันสมัย สามารถสร้างสัญลักษณ์แทนเสียง สี ภาพ และการเคลื่อนไหวของภาพ ทำให้สื่อต่างๆ ที่มีคุณสมบัติเหล่านี้ ทั้งหนังสือพิมพ์ นิตยสาร หนังสือ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ โทรศัพท์เคลื่อนที่ จึงสามารถถ่ายทอดความรู้สึกและดึงดูดความสนใจของผู้รับสารได้เป็นอย่างดี

---

^{๕๗} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, “สื่อในการสื่อสาร” เอกสารการสอนชุดวิชาหลักและทฤษฎีการสื่อสาร หน่วยที่ ๑-๘, หน้า ๓๕๘-๓๕๙.

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕๘-๓๕๙.

^{๕๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖๘-๓๗๔.

- ความสามารถของสื่อในการเข้าถึงผู้รับ

ด้วยเทคโนโลยีที่เจริญก้าวหน้าเช่นในปัจจุบัน จึงก่อให้เกิดความสะดวกในการรับสื่อ อย่างเช่น วิทยุกระจายเสียง หรือโทรศัพท์เคลื่อนที่ เป็นต้น ที่สามารถรับทราบสารที่ส่งมาได้ทันที ผู้รับสารจึงสามารถรับสารได้อย่างสะดวกรวดเร็ว

- ความสามารถในการได้รับผลสะท้อนกลับของสาร

สื่อมวลชนบางชนิดสามารถสื่อถึงความนึกคิด ความต้องการจากผู้รับสารได้ดีกว่าสื่อ ชนิดอื่น เช่น การร้องเรียนในกรณีที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมต่างๆ สื่อมวลชนอย่างหนังสือพิมพ์ วิทยุ หรือโทรทัศน์ อาจกระทำหน้าที่เช่นนี้ได้ดีกว่าสื่อระหว่างบุคคล

- ความสามารถในการหารายได้สนับสนุนของสื่อมวลชน

ไม่ว่าจะเป็นจากการขายโดยตรง เช่น ยอดขายหนังสือพิมพ์ ยอดขายบัตรชม ภาพยนตร์ เป็นต้น การรับสมาชิกของนิตยสารก็เป็นวิธีการในการได้ลูกค้าประจำตลอดทั้งปี การ ขายเวลาและพื้นที่โฆษณาของสื่อวิทยุ โทรทัศน์ และนิตยสาร รวมถึงการได้รับเงินอุดหนุนจาก บริษัทแม่หรือจากรัฐบาล เป็นต้น

- คุณสมบัติอื่นๆ ที่อาจแตกต่างกันไป

ช่องทางในการสื่อสาร หากเป็นวิทยุหรือโทรทัศน์จะมีช่องทางหรือคลื่นความถี่ที่จำกัด ในขณะที่หนังสือพิมพ์ไม่มีข้อจำกัดในเรื่องนี้ หรืองบประมาณค่าใช้จ่ายในการใช้สื่อ ซึ่งจะต้อง เลือกลงให้เหมาะสมกับการนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด ไม่จำเป็นว่าสื่อโทรทัศน์ที่ค่าใช้จ่าย สูงนั้น จะมีประสิทธิภาพมากที่สุดเสมอไป

- การให้น้ำหนักความสำคัญของสารในสื่อแต่ละชนิด

วิทยุหรือโทรทัศน์จะเน้นในการนำเสนอข่าวสารที่ฉับไวทันเหตุการณ์ ในขณะที่ หนังสือพิมพ์จะเน้นข้อมูลข่าวสารที่เจาะลึกในรายละเอียด เป็นต้น

ในทางจิตวิทยานั้น สื่อทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นสื่อธรรมชาติ สื่อมนุษย์ สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ คือสิ่งเร้าที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้สารของบุคคลทั้งสิ้น และไม่ว่าจะเป็นสื่อชนิดใดก็ตาม ผู้ใช้สื่อควรเลือกใช้ให้เหมาะสมกับสาร บุคคล สถานที่ และเวลา^{๖๐}

ดังนั้น ช่องทางหรือสื่อจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่งอีกประการของการสื่อสาร การรู้จักและเข้าใจดีถึงข้อดีข้อเสียของสื่อแต่ละชนิด ตลอดจนอิทธิพลของสื่อชนิดต่างๆ ที่มีต่อพฤติกรรมการรับสาร เหล่านี้มีส่วนสำคัญในการตัดสินใจเลือกใช้ช่องทางหรือสื่อ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมและตรงตามวัตถุประสงค์ของการสื่อสารนั้น

๒.๑.๗ ผู้รับสาร

การที่ผู้ส่งสารจะสื่อสารของตนไปสู่บุคคลอื่นๆ หรือมวลชนนั้น กระบวนการสื่อสารจะไม่อาจเกิดขึ้นได้ หากปราศจากองค์ประกอบสำคัญอีกประการหนึ่ง ซึ่งมีอิทธิพลต่อผู้ส่งสารตัวสาร และการเลือกใช้สื่อเป็นอย่างยิ่ง องค์ประกอบสำคัญดังกล่าวนั้นก็คือ ‘ผู้รับสาร’

ผู้รับสาร คือ ผู้ที่รับสารจากบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มบุคคลหนึ่ง ซึ่งเมื่อได้รับสาร ผู้รับสารจะเกิดการตีความและการตอบสนอง จะโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม และส่งปฏิกิริยาตอบสนอง (feedback) กลับไปให้ผู้ส่งสาร^{๖๑}

ในแบบจำลองการสื่อสารของนักวิชาการบางท่าน คำว่า “ผู้ฟัง” (audience) “ถึงใคร” (to Whom) หรือ “จุดหมายปลายทาง” (destination) ล้วนแล้วแต่มีความหมายเดียวกัน คือหมายถึงบุคคลผู้เป็นเป้าหมายของการสื่อสาร ที่เรียกว่า ผู้ฟัง ผู้อ่าน หรือผู้ชม แต่การเป็นผู้รับสารในช่วงระยะเวลาที่มีการสื่อสารได้นั้น ข้อกำหนดที่สำคัญก็คือจะต้องเป็นผู้ที่ “เปิดรับสาร” ที่ถูกส่งมายังช่องทางของสื่อหนึ่งสื่อใดโดยผู้ส่งสาร เช่นมีความตั้งใจในการฟัง ไม่นิ่งหลับขณะผู้ส่งสารกำลังบรรยายในที่ประชุม ซึ่งจะต่างจาก “การไม่เข้าใจสาร” เช่น ความเข้าใจที่ไม่ตรงกัน ในความหมายของภาษา เป็นต้น ลักษณะดังกล่าวนี้จึงถือได้ว่าผู้นั้นยังเป็นผู้รับสารอยู่

อย่างไรก็ตาม แม้คำว่า “ผู้รับสาร” จะมีความหมายคงที่ไม่เปลี่ยนแปลง แต่ในทางปฏิบัติ การสื่อสารระหว่างบุคคลหรือมวลชนนั้น มักจะมีการสลับสับเปลี่ยนฐานะในการเป็นผู้ส่งสารและผู้รับสารอยู่เสมอ และ “ผู้รับสาร” นั้นยังอาจมีความหมายถึงบุคคลคนเดียว

^{๖๐} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, “จิตวิทยาการสื่อสารประยุกต์” เอกสารการสอนชุดวิชาการสื่อสาร หน่วยที่ ๑-๘, (นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๕), หน้า ๒๔๑.

^{๖๑} พัทณี เที่ยจรรยา, เมตตา วิวัฒนาคุณ และถิรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์, แนวคิดหลักนิเทศศาสตร์, หน้า ๑๑.

(individual) เช่น ผู้ฟังการสนทนาระหว่างบุคคล หรือกลุ่มบุคคล (group) เช่น ผู้ชมการแสดงละครเวที รวมถึงมวลชน (mass) เช่น ผู้ชมรายการโทรทัศน์ ผู้อ่านหนังสือพิมพ์ เป็นต้น

การสื่อสารที่จะเกิดประสิทธิภาพได้นั้น ผู้รับสารเองก็มีบทบาทสำคัญด้วย โดยจะต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีกับองค์ประกอบในด้านต่างๆ ของการสื่อสารด้วย ดังนี้ คือ

๒.๑.๗.๑ ความสัมพันธ์กับผู้ส่งสาร^{๖๒}

ในการสื่อสารนั้น หากยกเว้นการสื่อสารภายในบุคคลเสียแล้ว ถ้าไม่มีผู้รับสาร กระบวนการสื่อสารก็จะไม่เกิดขึ้น ผู้รับสารจึงมีอิทธิพลต่อองค์ประกอบอื่นๆ คือ ผู้ส่งสาร ข่าวสาร และสื่อ โดยหน้าที่สำคัญของผู้ส่งสารนั้น จะต้องทำความเข้าใจกับผู้รับสารในด้านต่างๆ ดังนี้ คือ

๑) **วัตถุประสงค์ของผู้รับสาร** โดยปกติแล้ว ผู้ส่งสารและผู้รับสารจะมีวัตถุประสงค์ ที่ต่างกัน แต่อย่างไรเสีย จุดมุ่งหมายของการสื่อสารนั้นก็ตรงกัน มีส่วนร่วมในเรื่องเดียวกัน ผู้รับสารมีวัตถุประสงค์อะไรบางอย่างนั้น เป็นสิ่งที่ผู้ส่งสารพึงต้องทราบเพื่อส่งสารให้ตรงวัตถุประสงค์นั้น

๒) **ความรู้และประสบการณ์ของผู้รับสาร** หากคุณสมบัติดังกล่าวนี้ มีความต่างกันมากระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ย่อมมีผลต่อการสื่อสารอย่างแน่นอน ดังนั้น ผู้ส่งสารจึงต้องคำนึงถึงสิ่งเหล่านี้ด้วย เช่น ผู้ส่งสารอาจเลือกสื่อสารด้วยเนื้อหาสาระ หรือเลือกใช้สำนวนภาษาให้เป็นที่เข้าใจได้ง่ายแก่ผู้รับสาร เป็นต้น

๓) **ความรู้สึของผู้รับสาร** เป็นอิทธิพลมาจากความรู้และประสบการณ์ของคน ความรู้สึกดังกล่าวมีทั้งทางบวก ทางลบ และเป็นกลาง ซึ่งบางครั้งความรู้สึกของผู้รับสาร เป็นสิ่งที่ผู้ส่งสารจะต้องคำนึงถึงมากกว่าปัจจัยอย่างอื่นเสียอีก เพราะความรู้สึกนั้นมีผลต่อการสื่อสารอย่างเห็นได้ชัด

วัตถุประสงค์ ความรู้ ประสบการณ์ รวมถึงความรู้สึกของผู้รับสาร สิ่งเหล่านี้จึงเป็นข้อควรคำนึงที่ผู้ส่งสารพึงมีต่อผู้รับสารก่อนที่จะทำการสื่อสาร เนื่องจากมีผลเป็นอย่างมากต่อการที่จะได้รับการยอมรับจากผู้รับสาร

๒.๑.๗.๒ ความสัมพันธ์กับข่าวสาร^{๖๓}

^{๖๒} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, "ผู้รับสาร" เอกสารการสอนชุดวิชาหลักและทฤษฎีการสื่อสาร หน่วยที่ ๑-๘,

ความสัมพันธ์กับข่าวสารจะมีความเหมาะสมต่อความต้องการของผู้รับสารอย่างไรนั้น โดยทั่วไปแล้วจะขึ้นอยู่กับความต้องการเหล่านี้ คือ

๑) **ความต้องการข่าวสารที่เป็นประโยชน์แก่ตน** โดยจะเปิดรับข่าวสารที่ผู้รับสารเห็นว่าเป็นประโยชน์สำหรับตนเองเป็นสำคัญ เช่น ฟังเพลงที่ชื่นชอบ ชมกีฬาที่โปรดปราน หรืออ่านข่าวที่เกี่ยวข้องกับอาชีพที่ตนเองทำ เป็นต้น

๒) **ความต้องการข่าวสารที่สอดคล้องกับค่านิยม ความเชื่อ และทัศนคติของผู้รับสาร** เช่น ความสนใจฟังผู้สมัครของพรรคการเมืองที่ตนเองศรัทธาในนโยบาย, พุทธศาสนิกชนที่สนใจฟังพระธรรมทางสถานีวิทยุกระจายเสียง เป็นต้น

๓) **ความต้องการข่าวสารที่สะดวกในการได้มา** แม้ว่าข่าวสารหลายอย่างให้ประโยชน์หรือสอดคล้องกับความต้องการของผู้รับสาร แต่หากการได้มาซึ่งข่าวสารนั้นเป็นไปอย่างยากลำบาก ผู้รับสารก็อาจไม่เปิดรับข่าวสารนั้น อาจหันไปรับข่าวสารที่ได้รับอย่างสะดวกมากกว่า ถึงแม้จะไม่สนใจนักก็ตาม

๔) **ความอยากรู้อยากเห็น** เพราะมนุษย์มักต้องการประสบการณ์ใหม่ตลอดเวลา จึงเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้มนุษย์พยายามเปิดรับข่าวสาร ไม่ว่าจะเป็นการอ่าน ฟัง และชม โดยเหตุผลต่างๆ กัน เช่น เพื่อติดตามความเคลื่อนไหวของสถานการณ์รอบตัว เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการตัดสินใจในการดำเนินชีวิตประจำวัน หรือเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ เป็นต้น

จากความสัมพันธ์กับข่าวสารในลักษณะเฉพาะเช่นนี้ จึงมีผลให้ผู้รับสารมีอิทธิพลต่อการกำหนดเนื้อหาสาระ ภาษา วิธีการนำเสนอ และลักษณะต่างๆ ของข่าวสารเป็นอย่างมากด้วย

๒.๑.๗.๓ ความสัมพันธ์กับสื่อ^{๖๔}

ด้วยคุณลักษณะและความหลากหลายของสื่อในปัจจุบันที่สามารถเข้าถึงผู้รับสารได้อย่างมากมายและสะดวกยิ่งขึ้น แต่การที่ผู้ส่งสารจะเลือกใช้สื่อชนิดใดนั้น จำต้องเข้าใจพฤติกรรมการเปิดรับสื่อจากผู้รับสารด้วย โดยพิจารณาจากลักษณะดังนี้ คือ

๑) **เลือกสื่อที่สามารถจัดหาได้** เพราะธรรมชาติของมนุษย์นั้นมักมีความพยายามที่จำกัด หากสิ่งใดได้มายากเกินความสามารถ ก็มักเลือกสิ่งที่ได้มาโดยง่าย เช่น ใน

---

^{๖๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๙๐-๒๙๑.

^{๖๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๙๑-๒๙๓.

ชนบทที่ห่างไกลความเจริญ การเลือกใช้สื่อวิทยุกระจายเสียงย่อมง่ายและสะดวกกว่าการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตเป็นอย่างมาก เป็นต้น

๒) เลือกสื่อที่สอดคล้องกับความรู้ ค่านิยม และทัศนคติของตน ตัวอย่างเช่น นักธุรกิจ นักวิชาการ หรือผู้มีการศึกษามักนิยมอ่านหนังสือพิมพ์ผู้จัดการมากกว่าหนังสือพิมพ์อื่นๆ เพราะให้ข้อมูลที่เป็นสาระความรู้ที่เป็นประโยชน์กับตน เป็นต้น

๓) เลือกสื่อที่ตนสะดวก ด้วยความหลากหลายของสื่อในปัจจุบัน จึงเป็นทางเลือกที่ทำให้ประชาชนสามารถเลือกรับสื่อได้โดยสะดวก ตัวอย่างเช่น การฟังข่าวทางวิทยุในรถยนต์ การอ่านหนังสือขณะรอรถประจำทาง เป็นต้น

๔) เลือกสื่อตามความเคยชิน เพราะอาจรู้สึกว่าได้รับความสะดวกพอควรแล้ว หรืออาจรู้สึกลำบากใจกับการเรียนรู้สื่อใหม่ๆ ที่ตนเองไม่เคยชิน เช่น โทรศัพท์เคลื่อนที่หลายรุ่นในปัจจุบันที่มีหน้าที่การใช้งานได้หลากหลาย นอกเหนือไปจากการใช้เพื่อพูดคุยกันตามปกติ เป็นต้น

๕) ลักษณะเฉพาะของสื่อ ตัวของสื่อแต่ละชนิดเองนั้นมีคุณลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกัน ซึ่งมีผลต่อการเลือกรับของผู้รับสาร เช่น สื่อหนังสือพิมพ์จะให้รายละเอียดของข่าว ได้มากกว่า และสามารถพกพาติดตัวไปในที่ต่างๆ ได้โดยสะดวก ส่วนสื่อโทรทัศน์นั้นจะให้ทั้งภาพและเสียงที่เหมือนจริง ใ้ใจในการติดตาม และให้ความรู้สึกละเอียดในการรับสารมากกว่า เป็นต้น

ฉะนั้น พฤติกรรมลักษณะต่างๆ ของผู้รับสารจึงมีความสัมพันธ์ต่อสื่อ โดยมีผลต่อการเลือกรับสื่อ รวมถึงมีอิทธิพลต่อสื่อด้วย ในกระบวนการของการสื่อสาร ผู้รับสารจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบส่วนอื่นอย่างลึกซึ้ง และมีบทบาทในการกำหนดทิศทางและความสำเร็จของการสื่อสาร

๒.๑.๘ กระบวนการของการสื่อสาร

เมื่อการสื่อสารเป็นกิจกรรมพื้นฐานที่ควบคู่กับชีวิตของมนุษย์ ลักษณะของการสื่อสารจึงดำเนินไปอย่างต่อเนื่องไม่สิ้นสุด พร้อมทั้งมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ราวกับที่มีการรับส่งสารถึงกัน ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารภายในตนเองหรือสื่อสารกับบุคคลภายนอกก็ตาม

กระบวนการของการสื่อสารก็ได้ถูกขับเคลื่อนไปตามทิศทางที่แต่ละฝ่ายได้ตั้งใจเจตจำนงไว้กระบวนการของการสื่อสาร (process of communication) หมายถึง อาการที่เปลี่ยนแปลงโดยต่อเนื่องกันของการสื่อสาร อันเป็นการปฏิสัมพันธ์ (interaction) ระหว่างมนุษย์^{๖๕} เป็นที่ยอมรับจากว่านักนิเทศศาสตร์ส่วนใหญ่ว่า การสื่อสารของมนุษย์เป็นกระบวนการที่มีพลวัต หรือการเคลื่อนไหว (dynamic) คือมีความสัมพันธ์ที่มีผลกระทบ (effect) ต่อกันและกันระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ของการสื่อสาร การสื่อสารของมนุษย์จึงมีความต่อเนื่อง (continuous) มีการเปลี่ยนแปลง (changing) และต้องอาศัยการปรับตัวตลอดเวลา (adaptive)^{๖๖} โดยมีความหมายและลักษณะของกระบวนการสื่อสาร ซึ่งสามารถจำแนกได้ดังนี้ คือ

๒.๑.๘.๑ การสื่อสารมีลักษณะเป็นกระบวนการ

การสื่อสารเป็นกิจกรรมที่เปลี่ยนแปลงต่อเนื่องจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง และดำเนินต่อไปเรื่อยๆ ตลอดเวลา ไม่มีการหยุดนิ่ง ไม่มีจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดอย่างแท้จริง และเป็นกระบวนการที่เคลื่อนที่ไปข้างหน้าเท่านั้น ย้อนกลับมาเหมือนเดิมอีกไม่ได้ เพราะมนุษย์เรากระทำการสื่อสารอยู่ทุกขณะ การรับรู้ของมนุษย์เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา หาได้จำกัดเฉพาะในเวลาใดเวลาหนึ่งไม่ แม้ในขณะที่เราไม่ได้พูดหรือเขียน เราก็อาจกระทำการสื่อสารให้เกิดขึ้นได้โดยไม่เจตนา เช่น การแต่งตัวของเราก็จัดเป็นการสื่อสารที่เกิดขึ้นโดยไม่เจตนา ทำให้ผู้พบเห็นอาจทราบถึงรสนิยมจากการแต่งกายของเรา เป็นต้น

๒.๑.๘.๒ การสื่อสารเป็นกระบวนการที่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการทางจิตวิทยา

การสื่อสารเป็นกระบวนการที่มีได้เกิดขึ้นโดยตัวของมันเอง แต่เกี่ยวข้องกับระบบการรับรู้ การคิด การเรียนรู้ การจำ ที่มนุษย์มีต่อสิ่งต่างๆ ทั้งกระบวนการคิดและการใช้ภาษา กระบวนการส่งและรับสาร ตลอดจนกระบวนการของการแลกเปลี่ยนข่าวสารเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

---

^{๖๕} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, “องค์ประกอบและกระบวนการของการสื่อสาร” เอกสารการสอนชุดวิชาหลักและทฤษฎีการสื่อสาร หน่วยที่ ๑-๘, หน้า ๑๕๔.

^{๖๖} พัทธนี เที่ยจรรยา, เมตตา วิวัฒน์านุกูล และถิรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์, แนวคิดหลักนิเทศศาสตร์, หน้า ๗.

๒.๑.๘.๓ การสื่อสารเป็นกระบวนการที่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรม

กลุ่มทางสังคมในระดับต่างๆ นั้นเป็นตัวกำหนดสถานภาพและบทบาทของมนุษย์ให้แตกต่างกัน มีผลไปถึงพฤติกรรมกรรมการสื่อสารอันเนื่องมาจากระบบค่านิยม ทัศนคติ และปทัสถานของกลุ่มที่แตกต่างกัน

๒.๑.๘.๔ การสื่อสารเป็นกระบวนการซึ่งมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพของมนุษย์

สถานการณ์หรือสภาพแวดล้อมที่ต่างกัน ย่อมมีผลต่อพฤติกรรมกรรมการสื่อสาร และส่งต่อไปถึงผลของการสื่อสารนั้นๆ ด้วย

จากที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าการสื่อสารนั้นเป็นกระบวนการแห่งการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน และเพื่อทำให้เข้าใจได้ชัดเจนยิ่งขึ้น อาจพิจารณาได้จากกระบวนการย่อยหลายกระบวนการ ดังนี้ คือ

๑) กระบวนการคิดและการใช้ภาษา

กระบวนการคิดของมนุษย์นั้นเริ่มขึ้นจากการรับรู้สิ่งต่างๆ ทางประสาทสัมผัสภายนอก คือ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย จากนั้นก็นำมาเชื่อมโยงเข้ากับประสบการณ์ที่มีอยู่เดิม เกิดเป็นมโนภาพใหม่ขึ้นในสมอง ซึ่งมีมโนภาพใหม่เช่นนี้ก็จะถูกนำมาสัมพันธ์กับสมองอีก เป็นเช่นนี้เรื่อยไป กระบวนการคิดของมนุษย์จึงเป็นกระบวนการใช้สมองเพื่อพัฒนามโนภาพใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นในระบบการรับรู้ของมนุษย์นั่นเอง^{๖๗} ไม่เพียงเท่านั้น มนุษย์ยังสามารถที่จะเลือกใช้ถ้อยคำที่เหมาะสมทำหน้าที่แทนมโนภาพที่เกิดขึ้นในสมอง เชื่อมโยงกับมโนภาพต่างๆ ให้ต่อเนื่องกันไป รวมทั้งการจัดลำดับความคิด การเรียบเรียงข้อความ การเลือกรับ หรือขจัดทิ้งในบางส่วน ซึ่งแท้ที่จริงก็คือ กระบวนการของการสื่อสารภายในตัวบุคคลนั่นเอง

๒) กระบวนการส่ง รับ และแลกเปลี่ยนสารเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

กระบวนการในลักษณะนี้เกิดจากการพัฒนาทางความคิดเพื่อให้เกิดมโนภาพใหม่ๆ ขึ้นแทนมโนภาพเดิม และยังมีการสร้างรหัส เช่น ภาษา เป็นสื่อกลางรับส่ง หรือแลกเปลี่ยนสารเพื่อ

---

^{๖๗} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, "องค์ประกอบและกระบวนการของการสื่อสาร" เอกสารการสอนชุดวิชาหลักและทฤษฎีการสื่อสาร หน่วยที่ ๑-๘, หน้า ๑๕๗.

ความเข้าใจร่วมกัน มีการตีความและให้ความหมายแก่สารนั้น โดยอาศัย ‘กรอบแห่งการอ้างอิง’ อันหมายถึง ประสบการณ์ที่บุคคลเคยมีในอดีต ซึ่งบุคคลมักจะนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการตีความและให้ความหมายแก่สาร หากกรอบแห่งการอ้างอิงของทั้งสองฝ่ายคล้ายกัน การตีความสารและให้ความหมายต่อสารก็จะเหมือนหรือคล้ายคลึงกันด้วย นอกจากนี้แล้ว สถานการณ์แวดล้อมทางสังคมของการสื่อสารที่ถูกและเหมาะสมแก่กาลเทศะก็มีความสำคัญที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารพึงตระหนักอยู่เสมอด้วยเช่นกัน

๒.๑.๙ ผลของการสื่อสาร

การกระทำหรือกิจกรรมใดๆ ที่มีเหตุให้เกิดขึ้น ย่อมมีผลสืบเนื่องอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นธรรมดา ไม่ว่าจะมากหรือน้อยก็ตาม ดังข้อความจากพระไตรปิฎกที่ว่า “กรรมแม้จะเล็กน้อยที่จะไม่ให้ผลเป็นไม่มี”^{๖๘} สัจธรรมนี้เป็นสิ่งยืนยันได้อย่างดี การสื่อสารซึ่งเป็น ‘กิจกรรม’ ที่ดำเนินการโดยมนุษย์จึงย่อมจะต้องมีผลอย่างแน่นอน ขึ้นอยู่กับว่ารูปแบบและลักษณะเช่นใดเท่านั้นที่จะแสดงออกให้ปรากฏ

การสื่อสารถือได้ว่าเป็นกิจกรรมที่สำคัญในการติดต่อสื่อสารกันระหว่างมนุษย์ เพื่อให้ทำให้อันตรายอันมีความหมายร่วมกัน และเกิดการตอบสนองต่อกัน^{๖๙} โดยจุดมุ่งหมายหลักของการสื่อสารนั้นมาจากผู้ส่งสารที่หวัง หรือต้องการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบางอย่างของผู้รับสาร^{๗๐} ตามเจตนารมณ์ที่ได้ตั้งไว้ คำว่า “ผลของการสื่อสาร” จึงมีความหมายและขอบเขตกว้างขวางมาก โดยเป็น “การเปลี่ยนแปลง” หรือ “ข้อแตกต่าง” (change or discrepancy) ซึ่งเกิดขึ้นกับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลอันเนื่องมาจากข่าวสาร (messages) ที่ได้รับ^{๗๑}

ผลของการสื่อสาร จึงหมายถึง สิ่งที่แสดงว่าผู้ส่งสารและผู้รับสารมีการรับรู้ความหมายของสารในกระบวนการสื่อสารร่วมกันหรือไม่ และมากน้อยเพียงใด หรืออาจหมายถึงสิ่งที่เกิดขึ้น

---

^{๖๘} พุ. ชา. (ไทย) ๑๙/๔๙๘/๔๗๓.

^{๖๙} สอนิต ยมาภัย, การสื่อสารของมนุษย์, คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖), หน้า ๒.

^{๗๐} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, “ผลของการสื่อสาร” เอกสารการสอนชุดวิชาหลักและทฤษฎีการสื่อสาร หน่วยที่ ๑-๘, หน้า ๔๑๑.

^{๗๑} บุญเลิศ ศุภคิลก, “ศัพท์สื่อสารมวลชนทั่วไป” การสื่อสารของมนุษย์ : ฉบับนิสิตนักศึกษาเล่ม ๑. (กรุงเทพฯ : แผนกอิสระวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๐), หน้า ๒๖.

ระหว่างและหลังการสื่อสาร ซึ่งมาจากการตีความสารที่ผู้รับสารได้รับ^{๑๒} หากเป็นนัยประการหลังนี้ นักวิชาการส่วนใหญ่มักหมายถึงสิ่งที่เกิดขึ้นหลังการสื่อสารหนึ่งๆ จบสิ้นลงแล้ว โดยที่มีประเด็นควรแก่การพิจารณา คือหลังการสื่อสาร เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใดอย่างหนึ่งในกระบวนการสื่อสารหรือไม่ อย่างไร ผู้ส่งสารสามารถมีอิทธิพลบางอย่างเหนือตัวผู้รับสารหรือไม่ อย่างไร และการสื่อสารนั้นประสบความสำเร็จตามที่ผู้ส่งสารมุ่งหวังไว้หรือไม่ อย่างไร

การสื่อสารหนึ่งๆ ที่ประสบความสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อ การตีความหมายสารที่ได้รับของผู้รับสารสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของผู้ส่งสาร หรืออีกนัยหนึ่งคือ จุดมุ่งหมายของผู้ส่งสารสามารถตอบสนองต่อความคาดหวังของผู้รับสาร^{๑๓} ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในส่วนที่ว่าด้วยวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร นอกจากนี้ ผลของการสื่อสารนั้นยังสามารถจำแนกได้หลายประเภท ทั้งนี้แล้วแต่ว่าจะใช้สิ่งใดเป็นเกณฑ์ในการพิจารณา เช่น หากถือเอาเจตนาเป็นเกณฑ์ การรับรู้เรื่องราวของข่าวสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารนั้นจะมีความหมายร่วมกัน แต่หากการรับรู้ไม่ตรงกัน โดยแตกต่างจากที่สื่อสารไป เช่นนี้กลับเป็นผลของการสื่อสารประเภทที่ไม่เป็นไปตามเจตนาที่วางไว้

ระยะเวลาของการให้ผลก็จัดว่าเป็นอีกเกณฑ์หนึ่งในการพิจารณา โดยผลที่เกิดขึ้นกับผู้รับสารในระยะสั้น มักมุ่งเร้าความรู้สึกและอารมณ์ของผู้รับสาร ส่วนผลของการสื่อสารที่เกิดขึ้นกับผู้รับสารในระยะยาว จะมุ่งที่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมหรือการเรียนรู้ อันเกิดจากการสื่อสารที่มีวัตถุประสงค์ด้านการข่าว ชักจูงใจ และสาระความรู้^{๑๔} นอกจากนี้ เราอาจพิจารณาได้จากผลการสื่อสารที่ปรากฏนั้นว่ามีความเด่นชัด หรือเป็นไปในลักษณะแอบแฝง

ทั้งนี้ ผลของการสื่อสารที่ปรากฏเด่นชัดนั้น การรับรู้สารที่เป็นความหมายร่วมกันของคู่กรณีจะปรากฏผลเป็นการเปลี่ยนแปลงปฏิกิริยาให้เห็นอย่างชัดเจนในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เนื้อหาของสารในลักษณะนี้ หากเป็นข่าวสารก็จัดว่าเป็น “ข่าวเบา” (soft news) ที่เร้าความสนใจของผู้คน (human interest) โดยไม่จำเป็นต้องขบคิดวิเคราะห์อย่างลึกซึ้ง

ในทางตรงกันข้าม หากผลของการสื่อสารมีลักษณะซ่อนเร้น ผู้ส่งสารไม่อาจคาดการณ์ไว้ล่วงหน้าได้ว่า การรับรู้สารของผู้รับสารในความหมายร่วมกันนั้นจะเป็นไปอย่างไร

^{๑๒} พัทธนี เขยจรรยา, เมตตา วิวัฒน์านุกูล และถิรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์, *แนวคิดหลักนิเทศศาสตร์*, หน้า ๕๓.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๔.

^{๑๔} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, “ผลของการสื่อสาร” เอกสารการสอนชุดวิชาหลักและทฤษฎีการสื่อสาร หน่วยที่ ๑-๘, หน้า ๔๒๐.

เพราะมีลักษณะแอบแฝง ไม่ปรากฏในทันที การวัดผลของการสื่อสารจึงต้องอาศัยการเฝ้าสังเกต และกระตุ้นให้ผู้รับสารแสดงพฤติกรรมออกมา เนื้อหาของสารในลักษณะนี้มักเป็นเรื่องเกี่ยวกับ ความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติเป็นส่วนใหญ่ หากจัดเป็นข่าวสารก็จัดว่าเป็น “ข่าวหนัก” (hard news) คือเป็นข่าวที่สำคัญ (significant news) ซึ่งผู้รับสารมักไม่แสดงผลออกมาทันที แต่จะนำ สารนั้นไปขบคิดวิเคราะห์ตามพื้นฐานความรู้และประสบการณ์ของตน โดยเป็นไปอย่างสอดคล้อง กับสถานการณ์

ไม่ว่าผลของการสื่อสารจะปรากฏออกมาในรูปที่อาจสังเกตเห็นได้หรือในรูปแอบแฝง ไม่ว่าจะการสื่อสารของมนุษย์จะเป็นไปในรูปแบบและลักษณะอย่างไร ทั้งหมดก็ล้วนแต่มีผลต่อบุคคลด้วยกันทั้งสิ้น โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะรับใช้มนุษย์ องค์กร และสังคม ในมุมมองของนัก สังคมศาสตร์มักมองผลกระทบของการสื่อสารในแง่ของการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นกับสังคม และสมาชิกในสังคม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกี่ยวโยงต่อกัน^{๑๕} โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผลของการสื่อสารที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคล ทั้งนี้เพราะผู้สื่อสารย่อมต้องการให้เกิด ประสิทธิภาพจากการสื่อสารตามที่หวังไว้ ซึ่งมักจะได้แก่ การเพิ่มความรู้ การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรม^{๑๖}

ดังที่ทราบกันว่า การสื่อสารนั้นเป็นกระบวนการที่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการทาง จิตวิทยา กระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรม^{๑๗} เบนจามิน เอส บลูม (Benjamin S. Bloom) และคณะ จึงได้จำแนกวัตถุประสงค์ในการศึกษา (taxonomy of educational objectives) ไว้ ทั้งหมด ๓ ด้านด้วยกัน โดยเราสามารถนำวัตถุประสงค์ดังกล่าวนี้เป็นหลักในการพิจารณาผลของการสื่อสารที่เกิดขึ้นในระดับบุคคล อันได้แก่

๒.๑.๙.๑ ผลของการสื่อสารต่อบุคคลในด้านการเปลี่ยนแปลงพุทธิพิสัย (Cognitive domain)

---

^{๑๕} Everett M. Rogers with Lynne Svenning, *Modernization among Peasants : The Impact of Communication*. New York : Rinehart and Winston, 1969, pp. 3-7.

^{๑๖} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, “เนื้อหาการสื่อสาร” เอกสารการสอนชุดวิชาพลศาสตร์การสื่อสาร หน่วยที่ ๑-๘, (นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๗), หน้า ๑๔๘.

^{๑๗} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, “พฤติกรรมการสื่อสาร” เอกสารการสอนชุดวิชาพลศาสตร์การสื่อสาร หน่วยที่ ๑-๘, หน้า ๗๙.

ได้จำแนกวัตถุประสงค์ในการศึกษา (taxonomy of educational objectives) ไว้ทั้งหมด ๓ ด้านด้วยกัน ผู้สังสารต้องการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้รับสารเกี่ยวกับด้านความรู้ ความคิด ซึ่งผลของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะเกิดขึ้นในสมอง^{๗๘} แม้จะมองเห็นไม่ได้ แต่ก็พอจะจำแนกออกเป็นระดับจากต่ำไปหาสูงได้ ๖ ระดับ คือ ๑) ความรู้-ความจำ (Knowledge or Recall) ๒) ความเข้าใจ (Understanding or Comprehension) ๓) การนำไปใช้ (Application) ๔) การวิเคราะห์ (Analysis) ๕) การสังเคราะห์ (Synthesis) ๖) การประเมินค่า (Evaluation)

จะเห็นได้ว่า ภายหลังจากการสื่อสาร ผลของการเปลี่ยนแปลงความรู้ ความคิด หรือ พุทธิพิสัยนั้นได้เกิดขึ้นแล้วในส่วนสมองของมนุษย์ โดยที่บางส่วนก็ไม่ปรากฏให้เห็นทันทีทันใด แต่เป็นไปในลักษณะแอบแฝงก็ได้

๒.๑.๙.๒ ผลของการสื่อสารต่อบุคคลในด้านการเปลี่ยนแปลงเจตพิสัย (Affective domain)

ผลที่เกิดขึ้นนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงทัศนคติภายในตัวผู้รับสาร เป็นกลุ่มของความเชื่อต่างๆ เกี่ยวกับวัตถุหรือสถานการณ์ที่มีการรวมตัวค่อนข้างถาวร มีผลโน้มน้าวให้บุคคลแสดงปฏิกิริยาโต้ตอบในทางใดทางหนึ่ง^{๗๙} โดยในการสื่อสารระหว่างบุคคลจะมีผลกระทบต่อทัศนคติอย่างเห็นได้ชัด ในขณะที่การสื่อสารมวลชนมีผลกระทบต่อระดับความสนใจและความรู้ของบุคคลเท่านั้น^{๘๐}

การเปลี่ยนแปลงในด้านเจตพิสัย จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมภายในจิตใจ ลักษณะนิสัย คุณธรรม และค่านิยม ที่เรียกโดยรวมว่า “ทัศนคติ” เพราะมีผลเกี่ยวข้องกับผูกพัน ความรู้สึกนึกคิดสิ่งใดสิ่งหนึ่ง^{๘๑} ซึ่งสามารถจำแนกได้ ๕ ระดับ คือ ๑) การยอมรับ (Receiving and Attending) ๒) การตอบสนอง (Responding) ๓) การสร้างค่านิยม (Valuation) ๔) การจัดรูปแบบ (Organization) ๕) การปฏิบัติเป็นนิสัย (Characterization)

---

^{๗๘} สมหวัง พิธิยานุวัฒน์, การประเมินโครงการประชุม : หลักการและการประยุกต์ใช้ (กรุงเทพฯ : คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้า ๒๗.

^{๗๙} Milton Rodeach Beliefs, Attitude and Values. San Francisco, Calif : Jossey-Bass, 1972, pp. 109-132.

^{๘๐} Everett M. Rogers with F.F. Shoemaker, Communication of Innovations, 2d ed. New York, Free Press, 1971.

^{๘๑} สมหวัง พิธิยานุวัฒน์, การประเมินโครงการประชุม : หลักการและการประยุกต์ใช้, หน้า ๒๘.

ฉะนั้น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในจิตใจจากระดับหนึ่งสู่อีกระดับหนึ่ง หรือจากชั้นความรู้ที่ได้ถูกหล่อหลอมให้กลายเป็นบุคลิกภาพเฉพาะตนไป เหล่านี้คือผลของการสื่อสารที่มีต่อบุคคลในลักษณะของการเปลี่ยนแปลงเจตพิสัยด้วยกันทั้งนั้น

๒.๑.๙.๓ ผลของการสื่อสารต่อบุคคลในด้านการเปลี่ยนแปลงทักษะพิสัย (Psychomotor domain)

นอกจากผลของการสื่อสารต่อบุคคลที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงความรู้และทัศนคติแล้วยังส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการปฏิบัติด้วย แต่โดยปกติแล้ว พฤติกรรมของบุคคลนั้นเปลี่ยนแปลงได้ยากกว่าทัศนคติและความเชื่อ ดังนั้นนักการสื่อสารจึงมุ่งที่จะเปลี่ยนทัศนคติมากกว่า โดยหวังว่าพฤติกรรมจะเปลี่ยนตามภายหลัง^{๔๒} ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวนี้เกี่ยวข้องกับระบบการทำงานของอวัยวะต่างๆ เพื่อพัฒนาทักษะและความชำนาญในตัวผู้รับสาร ทั้งนี้สามารถจำแนกได้ ๕ ระดับ คือ ๑) การลอกเลียนแบบ (Imitation) ๒) การลงมือทำตามแบบ (Manipulation) ๓) การทำได้อย่างถูกต้อง (Precision) ๔) การทำอย่างต่อเนื่อง (Articulation) ๕) การทำได้โดยธรรมชาติ (Naturalization)

จึงเห็นได้ว่า ผลของการสื่อสารต่อบุคคลในการเปลี่ยนแปลงทักษะพิสัยนี้ เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบการทำงานของอวัยวะส่วนต่างๆ ซึ่งจัดเป็นทักษะทั้งทางด้านร่างกายและสติปัญญา

อย่างไรก็ตาม ผลจากการสื่อสารที่มีต่อบุคคล ถือได้ว่าเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาให้เกิดผลในระดับที่สูงขึ้น ไม่ว่าจะเป็นผลของการสื่อสารที่มีต่อองค์กร ตลอดจนผลของการสื่อสารที่มีต่อสังคมและประเทศชาติ เพื่อให้การสื่อสารนั้นปราศจากอุปสรรค หรือหากประสบบ้างก็สามารถผ่านพ้นไปได้ด้วยดี บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

๒.๒ หลักพุทธวิธีการสื่อสารธรรม

การสื่อสารนั้นเป็นกระบวนการที่ควบคู่ไปกับการดำเนินชีวิตของสัตว์โลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือมนุษย์ ซึ่งสามารถมีพัฒนาการทางสติปัญญาสูงกว่าสัตว์ชนิดใดบนโลกใบนี้ การสื่อสารเป็นเครื่องมือพื้นฐานสำคัญเพื่อการอยู่รอดของมนุษย์ นอกเหนือจากการได้มาซึ่งปัจจัยสี่อันเป็นสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตแล้วนั้น มนุษย์ยังต้องการคำอธิบายอีกมากมายเกี่ยวกับชีวิต

^{๔๒} Milton Rodeach Beliefs, op.cit., pp. 109-139.

และโลกที่ตนเองอาศัยอยู่ ด้วยเหตุดังกล่าว บรรดาศาสนาหรือลัทธิต่างๆ จึงได้ก่อกำเนิดขึ้นเพื่อสนองตอบความต้องการในลักษณะเช่นนี้ของมนุษย์

เนื่องจากมนุษย์ต้องเผชิญกับธรรมชาติหรือสิ่งต่างๆ รอบตัวที่ตนเองไม่รู้จักรัก อีกทั้งสิ่งเหล่านั้นก็มีความผันแปรเปลี่ยนแปลงอันมีผลกระทบต่อความสุขหรือทุกข์ที่มนุษย์ได้รับ ความพยายามในการสร้างสัมพันธภาพระหว่างมนุษย์และธรรมชาติจึงได้เกิดขึ้น อย่างน้อยก็ช่วยประคับประคองให้มนุษย์มีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไปอย่างปกติ^{๘๓} มนุษย์จึงพยายามเชื่อมโยงตนเองให้เข้ากับธรรมชาติ ปรากรกฎการณ์ หรือสภาวะแวดล้อมนั้นอยู่ตลอดเวลา แรกเริ่มอาจปรากฏในรูปของตำนานหรือเรื่องเล่า แล้วค่อยๆ เปลี่ยนรูปไปเป็นคำอธิบายในมุมมองของพระคัมภีร์และศาสตร์ต่างๆ ทั้งนี้โดยมีจุดมุ่งหมายอันเป็นหนึ่งเดียว นั่นคือเพื่อเรียนรู้เข้าใจความเป็นไปของชีวิตและโลกอย่างเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์

ทุกศาสนาต่างก็มุ่งเน้นที่จะอธิบายว่า มนุษย์เกิดมาเพื่อบรรลุสิ่งที่สูงสุดอันเป็นอุดมคติ นั่นคือ 'ชีวิตอันดีงาม' การสื่อสารซึ่งเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตจึงมีจุดมุ่งหมายสูงสุดที่การสร้างเหตุและปัจจัยที่สามารถเอื้อให้มนุษย์ดำเนินของตนในวิถีทางอันดีงามได้^{๘๔} โดยในทางพระพุทธศาสนา นอกจากพระปริชาญาณของพระผู้มีพระภาคที่ได้ตรัสรู้ธรรมด้วยพระองค์เองแล้วยังทรงสามารถถ่ายทอดสาระธรรมให้เป็นที่เข้าใจแก่ผู้ฟังทั้งหลาย เพื่อที่จะได้นำอมนำสาระธรรมนั้นมาประพฤติปฏิบัติกับชีวิตประจำวัน ให้ปรากฏเป็นชีวิตที่ดั่งตามสมควรแก่สติปัญญาของแต่ละบุคคล

หลักพุทธวิธีที่จะได้นำมาแสดงนี้เป็นสิ่งที่พระบรมศาสดาทรงใช้ในการสอนธรรม โดยในบางกรณีนั้นเป็นคุณลักษณะเฉพาะส่วนพระองค์ เหลือวิสัยสำหรับปุถุชนคนธรรมดาจะยังให้เกิดมีขึ้นได้ เช่นบุคลิกภาพที่มีเฉพาะพระพุทธองค์ เป็นต้น ถึงกระนั้นก็ตาม แม้เฉพาะสิ่งที่อยู่ในวิสัยที่เข้าใจได้ก็มีปรากฏไว้อย่างเหลือคณานับ เพียงพอแก่การยึดถือเป็นแบบอย่างของการศึกษาเพื่อความเข้าใจในสัจตถะ สามารถประพฤติปฏิบัติตามธรรมในฐานะพุทธศาสนิกชนตามสมควร ทั้งนี้ก็เพื่อให้ภาวะแห่งชีวิตที่ดั่งมานั้นแผ่ขยายจากตนเองไปสู่ผู้อื่น และสังคมสืบต่อไป

๒.๒.๑ ความหมาย และวัตถุประสงค์ของการสื่อสารธรรม

^{๘๓} ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, "การสื่อสารอันเนื่องด้วยชีวิต", หนังสือชุดความรู้ โลกของสื่อ, หน้า ๕๗.

^{๘๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๙.

ความประสงค์ของบรรดาศาสนาต่างๆ นั้นก็เพื่อชี้แนวทางแก่ผู้คนให้ก้าวไปสู่จุดหมายของการมีชีวิตที่ดีงาม ด้วยการเข้าถึงความจริงในอุดมคติตามความเชื่อซึ่งต่างกันไปตามแต่ละศาสนา การที่จะนำพาชีวิตของแต่ละคนให้ไปสู่ความดีงามนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทางด้านจิตใจ ซึ่งหากอาศัยศรัทธาความเชื่อเพียงอย่างเดียว อาจไม่ใช่หนทางเข้าถึงความจริงดังกล่าวอย่างที่ควรจะเป็น แต่จำต้องอาศัยการเรียนรู้อย่างถูกวิธีเป็นเครื่องนำทาง โดยผ่านกระบวนการคิดพิจารณาสิ่งต่างๆ เพื่อตระหนักรู้ถึงคุณโทษ ประโยชน์ หรือมิใช่ประโยชน์ เช่นนี้พัฒนาการของปัญญา ความรอบรู้จึงเกิดมีขึ้นได้ เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่ดีให้แก่ตนเองได้ต่อไป

ศรัทธากับปัญญาจึงต่างก็มีความสำคัญที่ต้องเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน สำหรับการเข้าถึงความจริงที่เรียกว่า ‘สัจธรรม’ ซึ่งถือเป็นสาระสำคัญของหลักพุทธธรรม เพราะเป็นคำสอนจากพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ที่มีปัญญาซึ่งได้รับการพัฒนาอย่างถึงที่สุด จนปรากฏเป็นการตรัสรู้ในความจริงของโลกและชีวิตด้วยพระองค์เอง

๒.๒.๑.๑ ความหมายของการสื่อสารธรรม

สาระธรรมในที่นี้มุ่งหมายถึง ‘พุทธธรรม’ หรือหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาที่มีเนื้อหากว้างขวางครอบคลุมสรรพสิ่งที่เกี่ยวข้องกับโลกและชีวิต เพื่อการรู้แจ้งความจริงในที่สุด และสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมทุกระดับ ทั้งในเพศของบรรพชิตและคฤหัสถ์

คำว่า “พุทธะ”^{๘๕} หมายถึง ท่านผู้ตรัสรู้แล้ว, ผู้รู้หรือผู้แจ้ง ๔ อย่างถ่องแท้ ส่วนคำว่า “ธรรม”^{๘๖} หมายถึง สภาพที่ทรงไว้, สัจธรรม, ความจริง, คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งแสดงธรรมให้เปิดเผยปรากฏขึ้น

“พุทธธรรม” จึงหมายถึง คำสั่งสอนที่ว่าด้วยสภาพที่ทรงไว้ อันเป็นสัจธรรมความจริง โดยพระพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้ในอริยสัจ ๔ อย่างถ่องแท้ แล้วแสดงธรรมให้เปิดเผยปรากฏขึ้น

^{๘๕} คำว่า ‘พุทธะ’ ตามอรรถกถาท่านแบ่งเป็น ๓ คือ ๑) พระพุทธเจ้า ท่านผู้ตรัสรู้เองและสอนผู้อื่นให้รู้ตาม (บางทีเรียกว่า พระสัมมาสัมพุทธะ) ๒) พระปัจเจกพุทธะ ท่านผู้ตรัสรู้เองจำเพาะผู้เดียว ๓) พระอนุพุทธะ ท่านผู้ตรัสรู้ตามพระพุทธเจ้า (เรียกอีกอย่างว่า สาวกพุทธะ) ; บางแห่งจัดเป็น ๔ คือ สัพพัญญุพุทธะ, ปัจเจกพุทธะ, จตุสัจจพุทธะ (= พระอรหันต์) และสุตพุทธะ (= ผู้เป็นพหูสูต) (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๘๙)

^{๘๖} คำว่า ‘ธรรม’ หมายถึง สภาพที่ทรงไว้, ธรรมดา, ธรรมชาติ, สภาวธรรม, สัจธรรม, ความจริง ; เหตุ, ต้นเหตุ ; สิ่ง, ปรากฏการณ์, ธรรมารมณ์, สิ่งที่เกิด ; คุณธรรม, ความดี, ความถูกต้อง, ความประพฤติชอบ ; หลักการ, แบบแผน, ธรรมเนียม, หน้าที่ ; ความชอบ, ความยุติธรรม ; พระธรรม, คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งแสดงธรรมให้เปิดเผยปรากฏขึ้น. (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๐๕)

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)^{๔๗} ได้สรุปลักษณะทั่วไปของพุทธธรรมไว้ ๒ ประการด้วยกัน ดังนี้ คือ

๑) แสดงหลักความจริงสายกลาง ที่เรียกว่า “มัชฌิมนธรรม” หรือ มัชฌิมนธรรมเทศนา ว่าด้วยความจริงตามแนวของเหตุผลบริสุทธิ์ตามกระบวนการของธรรมชาติ ซึ่งนำมาแสดงเพื่อประโยชน์ในทางปฏิบัติในชีวิตจริงเท่านั้น

๒) แสดงข้อปฏิบัติสายกลาง ที่เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา”^{๔๘} อันเป็นหลักการครองชีวิตของผู้ฝึกอบรมตน ผู้รู้เท่าทันชีวิต ไม่หลงมกมาย มุ่งผลสำเร็จคือ ความสุข สะอาด สว่าง สงบ เป็นอิสระ ที่สามารถมองเห็นได้ในชีวิตนี้

การที่สาวกของพระผู้มีพระภาคสามารถได้รับอรรถประโยชน์จากการประพฤติธรรมตามสมควรของแต่ละบุคคลนั้น ก็ด้วยพระมหากรุณาคุณในการโปรดเวไนยสัตว์ การสอนธรรม การแสดงธรรม การเผยแผ่ธรรม หรือการประกาศธรรม ไม่ว่าจะเรียกชื่ออย่างไรก็ตาม ในทางนิเทศศาสตร์นั้นถือว่าเหล่านี้เป็นการสื่อสารทั้งสิ้น หากแต่สารแห่งธรรมที่สื่อไปนั้นมีคุณลักษณะเฉพาะในด้านคุณธรรมและจริยธรรม จึงแตกต่างจากการสื่อสารที่พบเห็นกันโดยทั่วไป

๒.๒.๑.๒ วัตถุประสงค์ของการสื่อสารธรรม

พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ความจริงของสรรพสิ่งต่างๆ ทั้งนามธรรมและรูปธรรมที่ล้วนแต่มีภาวะของการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปตามเหตุปัจจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภาวะแห่ง ‘ทุกข์’ ที่ทนได้ยาก คอยบีบคั้นชีวิตมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายให้ต้องดิ้นรนอย่างเร่าร้อน ไม่ว่าจะโดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม สัจธรรมความจริงที่ทรงค้นพบแล้วนำมาแจกแจงให้สัตว์โลกผู้มีโอกาสรับฟังและเข้าใจ จึงเป็นคำอธิบายที่แจ่มแจ้งสำหรับผู้ประจักษ์ในทุกขภาวะและปรารถนาที่จะพ้นไปเสียจากภาวะดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นการพ้นอย่างชั่วคราวหรือถาวรก็ตาม อรรถประโยชน์ที่ได้ก็มีผลดีต่อเจ้าของชีวิตนั้นๆ ตามสมควร

การสั่งสอนธรรมของพระพุทธเจ้าทรงมุ่งผลในทางปฏิบัติ ให้ทุกคนจัดการกับชีวิตที่เป็นอยู่จริงๆ ในโลกนี้ และเริ่มแต่บัดนี้^{๔๙} ตามแนวทางของพุทธศาสนาซึ่งมีลักษณะเป็นกรรมวาท

^{๔๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า ๖.

^{๔๘} มัชฌิมาปฏิปทา หมายถึง ทางสายกลาง เพราะเป็นข้อปฏิบัติอันพอดีที่จะนำไปสู่จุดหมายแห่งความหลุดพ้นเป็นอิสระดับทุกข์ ปลอดปัญหา ไม่ติดข้องในที่สุดทั้งสอง คือ กามสุขัลลิกานุโยค และอัตตกิลมณานุโยค (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๑๕)

กิริยวาท และวริยวาท^{๕๐} โดยมุ่งให้กระทำการด้วยความเพียรพยายามของตนเอง อรรถประโยชน์ที่สาวกพึงได้รับจึงไม่จำเป็นที่จะต้องให้ใครหรือสิ่งใดมากำหนดฤกษ์ยามยามดีสำหรับกระทำกิจการงาน ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “สัตว์ทั้งหลายประพฤตินอกในเวลาใด เวลานั้นชื่อว่าประพฤตินอก มงคลดี”^{๕๑} ขอเพียงผู้รับสารมีโอกาสได้ฟังแล้วนำมาคิดพิจารณาด้วยปัญญาของตนเอง ก็สามารถน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวันของตนเองต่อไป ซึ่งมีได้จำกัดเฉพาะผู้ครองเพศบรรพชิตเท่านั้น

ปัจจุบัน ด้วยทัศนคติที่แบ่งแยกทางอย่างค่อนข้างชัดเจนให้เป็น ‘ทางโลก’ ของคฤหัสถ์ กับ ‘ทางธรรม’ ของพระภิกษุสงฆ์ โดยผู้คนที่สองทางนั้นก็ปราศจากเข้าใจอย่างแท้จริง หรือมีแนวโน้มให้ความเข้าใจคลาดเคลื่อนไปจากความจริงยิ่งขึ้น ลักษณะเช่นนี้ส่งผลให้ธรรมถูกแยกขาดจากชีวิตประจำวันของผู้คน ทำให้เข้าใจว่าการประกอบอาชีพเพื่อหาเลี้ยงตนและครอบครัวนั้นไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับสัมพันธกับธรรม หรือหากเกี่ยวข้องบ้างก็เป็นไปอย่างผิดพลาดคลาดเคลื่อน ดังตัวอย่างเช่น ศาสนวัตถุอย่างพระเครื่อง ได้กลายเป็นของขลังที่มีราคา หรือศาสนสถานอย่างวัด ได้กลายเป็นแหล่งแสวงบุญเพื่อให้พ้นจากทุกข์ภัยต่างๆ ที่เผชิญอยู่เท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในฝ่ายของคฤหัสถ์ ธรรมได้ถูกกันให้เข้าใจว่าเป็นการกระทำอะไรบางอย่างในช่วงส่วนเสี้ยวเวลาของชีวิตไปโดยปริยาย เช่น เวลาของการเข้าวัดเพื่อจะปฏิบัติธรรม เวลาของการไหว้พระสวดมนต์ เป็นต้น เมื่อการณเป็นไปในลักษณะเช่นนี้ ประโยชน์ที่ผู้คนจะพึงได้จากธรรม เพื่อหลอมรวมธรรมนั้นเข้ากับการดำเนินชีวิต ให้ก่อเกิดเป็นความดีงามยิ่งขึ้น ผลเช่นนี้ก็อาจเป็นสิ่งเลือนรางเข้าไปทุกที จนไม่สามารถนำสาระธรรมมาเยียวยาโรคภัยแห่งทุกข์ได้เท่าที่ควร

อาศัยที่พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้ธรรม ทรงถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะในพระองค์เองก่อน แล้วจึงทรงมีพระมหากรุณาคุณต่อสรรพสัตว์ ซึ่งเปรียบดังคนไข้ประเภทที่มีโอกาสหายจากอาพาธได้ หากได้รับยา อาหาร และการพยาบาลที่เหมาะสม ฉันทใด บุคคลบางคนที่ได้เห็นหรือได้ฟังธรรมจากพระพุทธองค์เท่านั้นจึงจะสามารถยังกุศลธรรมให้เกิดขึ้นได้ หากไม่แล้วก็ไม่อาจเจริญในกุศลธรรมได้เลย ฉะนั้น^{๕๒} ประกอบกับเมื่อความถึงพร้อมแห่งพระรัตนตรัยได้อุบัติขึ้น

^{๕๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, หน้า ๖.

^{๕๐} อจ. ติก. (ไทย) ๒๐/๑๓๘/๓๘๖.

^{๕๑} อจ. ติก. (ไทย) ๒๐/๑๕๖/๔๐๐.

^{๕๒} อจ. ติก. (ไทย) ๒๐/๒๒/๑๖๙-๑๗๐.

การประกาศพระศาสนา หรือการสื่อสารธรรมอย่างเป็นทางการ เพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้จึงได้ปรากฏเมื่อกว่า ๒,๕๐๐ ปีที่ผ่านมา ดังพุทธวจนะที่ว่า

ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ฯ^{๕๓}

จากพุทธประสงค์ในการสื่อสารธรรมดังกล่าวนี้ ธรรมคำสอนของพระองค์จึงควรค่าแก่การประพฤติปฏิบัติตาม และทำให้เหล่าสาวกเกิดความมั่นใจ เคารพเลื่อมใสในพระองค์อย่างแท้จริง^{๕๔}

อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เห็นถึงลักษณะของการสื่อสารธรรมแห่งพระพุทธองค์ จึงอาจจำแนกพุทธประสงค์ได้ ๓ ประการที่สำคัญ^{๕๕} คือ

๑) เพื่อให้ผู้ฟังรู้อย่างเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น (อภิถุญญาธรรมเทศนา)

แม้ว่าพระผู้มีพระภาคได้ตรัสรู้แจ้งโลกและสรรพสิ่งในจักรวาล แต่ใช้ว่าทุกสิ่งนั้นจำเป็นต่อการรับรู้ของมนุษย์ ทรงสอนเฉพาะเท่าที่จำเป็นสำหรับสาวกนั้นๆ เหมือนครูที่มีความรู้สูงมาก แต่ถึงกระนั้นก็ยังยอมนำเอาเฉพาะความรู้เท่าที่จำเป็นแก่ศิษย์ในชั้นนั้นๆ มาสอนเท่าที่ศิษย์จะรับได้ เพื่อประโยชน์แก่ศิษย์^{๕๖} ขอนี้มองในแง่ตัวผู้สอน ว่ามีความรู้จริงในเรื่องที่สอน หรือได้บรรลุผลประจักษ์ในเรื่องที่สอนนั้นมาด้วยตนเองก่อนแล้ว^{๕๗} สิ่งที่น่าสนใจคือ การที่ทรงคัดเลือกเอาเฉพาะ

^{๕๓} วิ. มหา. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^{๕๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, (กรุงเทพฯ : บริษัท สือตะวัน จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๑.

^{๕๕} อจ. ติก. (ไทย) ๒๐/๑๒๖/๓๗๓.

^{๕๖} วคิน อินทสระ, **พุทธวิธีในการสอน**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เมตตาวิทย์, ๒๕๔๕), หน้า ๒๓.

^{๕๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, หน้า ๖๔๑.

ความรู้บางอย่างเท่านั้นมาเผยแพร่ ทรงมีเกณฑ์ที่แน่นอนบางประการ เกณฑ์ดังกล่าวนี้อาจถือได้ว่าเป็นสิ่งแสดงจุดยืนของแนวคิดด้านญาณวิทยาของพุทธศาสนาในเรื่องบทบาทของความรู้^{๙๘}

ดังตัวอย่างที่ปรากฏในสี่สปปาสุตร^{๙๙} ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงถือใบประดู่ลายเพียงเล็กน้อยในพระหัตถ์แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ใบประดู่ลายในพระหัตถ์กับใบที่อยู่บนต้นอย่างไหนจะมีมากกว่ากัน เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ใบที่อยู่บนต้นมีมากกว่าในพระหัตถ์ของพระองค์ พระพุทธองค์จึงตรัสว่าแก่ภิกษุทั้งหลายว่า สิ่งที่พระองค์ทรงรู้แล้วแต่มิได้บอกนั้นก็มามาก เปรียบเหมือนใบไม้ทั้งต้น เหตุที่พระองค์มิได้บอกก็เพราะสิ่งเหล่านี้มิได้เป็นไปเพื่อประโยชน์ เป็นต้น แต่สิ่งบอกนั้นก็คือ ทุกข์ สมุทัย ทุกขนิโรธ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา สิ่งเหล่านี้ต่างหากที่มีประโยชน์อย่างแท้จริง เพราะเป็นจุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

ด้วยจุดมุ่งหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนาดังกล่าวมานี้ จึงทรงปฏิเสธโดยสิ้นเชิงกับการถกเถียงปัญหาที่เกี่ยวกับการแก่งความจริงทางปรัชญา ซึ่งไม่อาจพิสูจน์ได้เพียงคำพูด ถ้าใครถามปัญหาเช่นนี้ พระองค์จะทรงยับยั้งเสีย แล้วตั้งผู้นั้นกลับมาสู่ปัญหาเกี่ยวกับเรื่องที่เขาจะต้องเกี่ยวข้องและปฏิบัติได้ในชีวิตจริงโดยทันที^{๑๐๐} เห็นได้จากข้อความในจุฬามาลุงกยสูตร^{๑๐๑} ซึ่งพระพุทธองค์ไม่ทรงแสดงธรรม หรือเรื่องราวอันไม่จำเป็นจะต้องรู้ โดยเฉพาะปัญหาทางอภิปรัชญา เช่น โลกเที่ยงหรือไม่เที่ยง เป็นต้น ดังที่พระมาลุงกยทูลถามให้ทรงตอบ โดยอ้างว่าถ้าไม่ทรงตอบเรื่องนี้จะไม่อยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในสำนักของพระผู้มีพระภาคเจ้า พระพุทธองค์กลับตรัสว่า พระองค์มิได้ทรงชักชวนให้มาบวช และก็มีได้ทรงสัญญาไว้ด้วยว่าเมื่อบวชแล้วจะทรงแสดงธรรมในเรื่องดังกล่าว จากนั้นจึงตรัสว่าเรื่องปัญหาโลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลกมีที่สูงสุด โลกไม่มีที่สูงสุด ฯลฯ เป็นปัญหาที่พระองค์ไม่ขอตอบ เพราะไม่มีประโยชน์ เป็นต้น แต่ที่จะทรงตอบนั้นก็คือปัญหาว่านี้ทุกข์ นี้สมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา เพราะสิ่งเหล่านี้มีประโยชน์ เป็น

---

^{๙๘} สมภาร พรหมทา, **พุทธปรัชญา : มนุษย์ สังคม และปัญหาจริยธรรม**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๒๕๕-๒๕๖.

^{๙๙} ส. มหา. (ไทย) ๑๙/๑๑๑/๖๑๓.

^{๑๐๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม**, หน้า ๗.

^{๑๐๑} ม. ม. (ไทย) ๑๓/๑๒๒/๑๓๓-๑๔๑.

จุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย กระทั่งถึงนิพพาน ข้อสำคัญในเรื่องนี้อยู่ที่ การเริ่มต้น ถ้าเริ่มต้นให้ถูกทุกคนก็จะพบทางของตัวเองที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในขั้นสุดท้าย^{๑๐๒}

อย่างไรก็ตาม แม้สาระแห่งพุทธธรรมจะมีความดับทุกข์ หรือนิพพานเป็นเป้าหมาย แต่ก็เชื่อว่าสาวกทั้งหลายจะประพฤติปฏิบัติให้ถึงได้โดยง่าย หากปราศจากพื้นฐานที่สำคัญอย่าง สัมมาทิฐิ ความเห็นที่ถูกต้องตามธรรม ถึงแม้ว่าเหตุปัจจัยของการได้รับปรมัตถประโยชน์ยังไม่พร้อม แต่สาระธรรมจากพระพุทธองค์ก็ยังสามารถอำนวยประโยชน์ได้เสมอในปัจจุบัน เพื่อให้ศาสนิกของพระองค์ดำเนินชีวิตที่ดำรงได้สมควรแก่การประพฤติปฏิบัติ

๒) เพื่อให้ผู้ฟังตรองตามแล้วเห็นจริงได้ ทรงแสดงธรรมอย่างมีเหตุผล ที่ผู้ฟังพอตรองตามให้เห็นด้วยตนเอง (สนิทานธรรมเทศนา)

สาระธรรมในพระพุทธานุศาสนานั้นมิได้เป็นการบังคับให้ต้องเชื่อโดยขาดเหตุผล ทว่าให้อิสระอย่างเต็มที่แก่ผู้ฟังในการคิดพิจารณา เพื่อการพัฒนาสติปัญญาในการเข้าใจและเข้าถึงความจริงด้วยตัวของตัวเอง ผู้สอนเพียงนำข้อมูล ข้อเท็จจริง เหตุผล หรือข้อเสนอมาตีแผ่แจกแจงให้ดู และกระตุ้นให้คิดพิจารณา^{๑๐๓}

พระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์ไม่ยากเกินไปจนถึงกับตรองตามแล้วก็ไม่เห็น และไม่ง่ายเกินไปจนไม่ต้องตรึกตรองขบคิดก็เห็นได้ ส่วนใหญ่ทรงสอนให้ใช้ปัญญาพิจารณาด้วยตนเอง^{๑๐๔} ด้วยศักยภาพของมนุษย์ในการเรียนรู้ที่เหนือกว่าสัตว์ประเภทอื่น สาระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงจึงย่อมไม่ใช่สิ่งที่เหลือวิสัยของสัตว์ผู้ได้อัตภาพความเป็นมนุษย์จะสามารถเข้าใจได้บ้างไม่มากก็น้อย ทุกคนสามารถปฏิบัติตามหลักศาสนาได้เสมอ โดยจะได้รับผลเป็นที่พอใจด้วย เพราะหลักปฏิบัติของศาสนามีหลายอย่าง คือมีทั้งชนิดที่ง่าย ๆ เหมาะแก่คนทั่วไปที่จะปฏิบัติ และมีชนิดที่ยาก ๆ ซึ่งเหมาะสำหรับคนที่มีพื้นฐานจิตใจสูง มีสติปัญญากว้างขวางลึกซึ้งเท่านั้นจึงจะปฏิบัติได้^{๑๐๕} สำคัญอยู่ที่ผู้ฟังหรือผู้รับว่าจะเปิดโอกาสให้ตนเองได้คิดพิจารณาหรือไม่ เพียงใดเท่านั้น

^{๑๐๒} พร รัตนสุวรรณ, สุขภาพจิตกับศาสนา, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์วิญญูญาณ, ๒๕๔๑), หน้า ๑๔๘.

^{๑๐๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม, หน้า ๖๔๑.

^{๑๐๔} วศิน อินทสระ, พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๒๙.

^{๑๐๕} พร รัตนสุวรรณ, สุขภาพจิตกับศาสนา, หน้า ๑๔๗-๑๔๘.

ตัวอย่างในสังคาลกสูตร รุ่งเช้าวันหนึ่ง พระพุทธองค์เสด็จเข้าไปบิณฑบาตในเมือง ราชคฤห์ ทอดพระเนตรเห็นสังคาลกมานพ ผู้มีผ้าเปียก ผมเปียก อันแสดงถึงความเศร้าโศก กำลัง ใหวัดทิศทั้งหลายอยู่ ในระหว่างทางเสด็จพุทธดำเนิน จึงตรัสถามว่าที่ทำอย่างนั้นเพื่ออะไร สังคาลกมานพจึงกราบทูลว่า ที่กระทำเช่นนั้นก็เป็นไปตามคำขอของบิดาซึ่งได้สั่งไว้เมื่อใกล้สิ้นชีพ พระผู้มีพระภาคจึงทรงชี้ให้เห็นถึงสาระธรรม ว่าในอริยวินัย คือธรรมเนียมแบบแผนของพระอริยะ เขาไม่ใหวัดทิศ ๖ กันเยี่ยงนี้ จากนั้นจึงทรงแสดงธรรมแก่สังคาลกมานพ โดยตรัสว่า

คหบดีบุตร อริยสาวกละกรรมกิเลส (กรรมเครื่องเศร้าหมอง) ๔ ประการ^{๑๐๖} ได้แล้ว ไม่ทำบาปกรรมโดยเหตุ ๔ ประการ^{๑๐๗} ไม่ข้องแวะอบายมุข (ทางเสื่อม) ๖ ประการ^{๑๐๘} แห่งโภคะทั้งหลาย อริยสาวกนั้นเป็นผู้ปราศจากบาปกรรม ๑๔ ประการนี้แล้ว ชื่อว่า เป็นผู้ปิดป้องทิศ^{๑๐๙} ปฏิบัติเพื่อครองโลกทั้งสอง ทำให้เกิดความยินดีทั้งโลกนี้และ โลกหน้า หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์^{๑๑๐}

จากการที่สังคาลกมานพได้เปิดโอกาสรับฟังสาระธรรมอันมีคุณค่าต่อชีวิตดังกล่าวมานี้ จึงทำให้เกิดความเข้าใจชัดขึ้นด้วยปัญญาของตนเอง ครั้นพระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมจบลง แล้ว มีผลให้สังคาลกมานพรู้สึกชื่นชมยินดียิ่งนัก ถึงกับปฏิญาณตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัย ตลอดชีวิต เป็นนิมิตหมายอันดีในการเข้าสู่กระแสธรรมที่ยิ่งๆ ขึ้นไป อย่างน้อยก็ยังความอุ่มใจ ในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและเป็นสุขในโลกนี้ หรือหากล่วงลับไปก็ยังมีสุคติเป็นที่หวังได้ใน

^{๑๐๖} กรรมกิเลส ๔ ประการที่อริยสาวกจะได้แล้ว ได้แก่ ๑) ปาณาติบาต การตัดรอนชีวิต ๒) อทินนาทาน ถือเอาของที่ เจ้าของมิได้ให้, ลักขโมย ๓) กามสุมิจฉาจาร ประพฤติผิดในกาม ๔) มุสาวาท พูดเท็จ (ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๕/๒๐๐)

^{๑๐๗} เหตุ ๔ ประการ อริยสาวกยอมไม่ถึง ๑) ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ, ๒) โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง, ๓) โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลง, ๔) ภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว (ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๕/๒๐๑)

^{๑๐๘} อบายมุข ๖ ประการแห่งโภคะทั้งหลาย ที่อริยสาวกไม่ข้องแวะ ได้แก่ ๑) การหมกมุ่นในการเสพของมีนเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท ๒) การหมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกชอกชอย ในเวลากลางคืน ๓) การเที่ยวดูมหรสพ ๔) การหมกมุ่นในการเล่นการพนัน อันเป็นเหตุแห่งความประมาท ๕) การหมกมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตร ๖) การหมกมุ่นในความ เกียจคร้าน (ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๕/๒๐๒)

^{๑๐๙} ปิดป้องทิศ ในที่นี้หมายถึง ปกปิดช่องว่างระหว่างตนกับบุคคลที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเรียกว่า ทิศ ๖ คือ ๑) มารดาบิดาเป็นทิศ เบื้องหน้า ๒) อาจารย์เป็นทิศเบื้องขวา ๓) บุตรและภรรยาเป็นทิศเบื้องหลัง ๔) มิตรสหายเป็นทิศเบื้องซ้าย ๕) ทาสและกรรมกรเป็น ทิศเบื้องล่าง ๖) สมณพราหมณ์เป็นทิศเบื้องบน (ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๖/๒๑๒)

^{๑๑๐} ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๒-๒๔๔/๑๙๙-๒๐๐.

โลกหน้า อรรถประโยชน์ดังกล่าวนี้ จึงมิใช่สิ่งที่เหลือวิสัยแต่อย่างใดในการที่มนุษย์ทั้งหลายจะพึงประพฤติปฏิบัติตาม

๓) เพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามสมควร ทรงแสดงธรรมมีคุณเป็นอัครรย์ สามารถยังผู้ปฏิบัติตามให้ได้รับผลตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตนๆ (สัปปาฏิหาริยธรรมเทศนา)

อรรถประโยชน์นานัปการจากสาระธรรมคำสอนของพระผู้มีพระภาคนั้น หากผู้ฟังได้พิจารณาตามด้วยความเคารพ ย่อมเกิดคุณประโยชน์แก่ผู้ฟังตามสมควร ไม่ว่าจะมากหรือน้อยก็ตาม เพราะเป็นการมองในแง่สิ่งที่สอน ซึ่งสมความจริง หรือเป็นอย่างนั้นจริง ยืนยันได้ มีแก่นสาร ไม่เหลวไหล นำไปปฏิบัติได้ผล ไม่เป็นหมัน ไม่เป็นโมฆะ ให้ผลแก่ผู้ปฏิบัติได้จริง ทำแค่ไหนอย่างไรก็ได้ผลสมกันกับการกระทำและองค์ประกอบที่เป็นเหตุปัจจัยนั้นๆ^{๑๑๑} เหล่านี้จึงเป็นความอัครรย์อย่างหนึ่งของผู้ประพฤติปฏิบัติตามจะพึงได้รับ

ในบรรดาสิ่งที่น่าอัครรย์ หรือปาฏิหาริย์^{๑๑๒} พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญอนุสาสนีปาฏิหาริย์ว่าเป็นเลิศ ดังปรากฏในสังคารวสูตร^{๑๑๓} พระพุทธองค์ทรงแสดงปาฏิหาริย์ทั้ง ๓ แก่สังคารวพราหมณ์ เพื่อให้พิจารณาว่าการกระทำอย่างใดที่ดีและประณีตกว่ากัน พราหมณ์นั้นจึงกราบทูลว่า อธิธิปาฏิหาริย์และอาเทศนาปาฏิหาริย์นั้นไม่ประณีต หากผู้ใดกระทำก็เป็นเรื่องเฉพาะตัวของผู้นั้น ซึ่งปรากฏแก่พราหมณ์เสมือนเป็นภาพลวง หากแต่อนุสาสนีปาฏิหาริย์เท่านั้นที่ดั่งงามและประณีต อันพระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้ดีแล้ว จึงถือเป็นยอดปาฏิหาริย์และเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ไม่เฉพาะแต่ตนเองเท่านั้น แต่เป็นประโยชน์ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายเป็นอันมาก^{๑๑๔}

^{๑๑๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, หน้า ๖๔๑.

^{๑๑๒} **ปาฏิหาริย์** หมายถึง การกระทำที่กำจัด หรือทำให้ปฏิบัติขยยอมได้, การกระทำที่ให้เห็นเป็นอัครรย์, การกระทำที่บังเกิดผลเป็นอัครรย์ ได้แก่ ๑) อธิธิปาฏิหาริย์ ปาฏิหาริย์คือฤทธิ์, แสดงฤทธิ์ได้เป็นอัครรย์ ๒) อาเทศนาปาฏิหาริย์ ปาฏิหาริย์คือการทลายใจ, รอบรู้กระบวนการของจิตจนสามารถกำหนดอาการที่หมายเล็กน้อยแล้วบอกสภาพจิต ความคิด อุปนิสัยได้ถูกต้องเป็นอัครรย์ ๓) อนุสาสนีปาฏิหาริย์ ปาฏิหาริย์คืออนุสาสนี, คำสอนเป็นจริง นำไปปฏิบัติได้ผลจริง เป็นอัครรย์ ใน ๓ อย่างนี้ พระพุทธเจ้าทรงรังเกียจอธิธิปาฏิหาริย์และอาเทศนาปาฏิหาริย์ แต่ทรงสรรเสริญอนุสาสนีปาฏิหาริย์ว่าเป็นเยี่ยม (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๙๖)

^{๑๑๓} อัง. ติก. (ไทย) ๒๐/๖๑/๒๓๒-๒๓๗.

^{๑๑๔} วคิน อินทสระ, **พุทธวิธีในการสอน**, หน้า ๓๔.

ผลที่ผู้ฟังได้รับเป็นอัศจรรย์นั้น ไม่ได้เกิดจากสารธรรมที่ยากโดยส่วนเดียว เพราะสารธรรมที่ฟังเข้าใจง่ายก็มีอยู่มากมาย จึงควรปฏิบัติตามหลักง่าย ๆ สำหรับตนเองไปก่อน หลักธรรมใดที่รู้สึกว่ายากเกินไป ตนปฏิบัติไม่ได้ ก็ไม่จำเป็นต้องปฏิบัติ เฉพาะส่วนที่ปฏิบัติได้นั้นก็ขอให้พยายามทำให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้^{๑๑๕} สารธรรมในพระพุทธศาสนาจึงให้อิสระและเปิดกว้างให้แก่ผู้ฟังในการคิดพิจารณา เพื่อเลือกรับเอาไปประพฤติปฏิบัติตามความเหมาะสมเฉพาะตน

ดังนั้น ความอัศจรรย์ที่เกิดขึ้นแก่ผู้ฟัง จึงเป็นเสมือนแสงสว่างแห่งปัญญาที่ทำลายความมืดโดยพลัน ไม่ว่าจะแสงนั้นจะสว่างมากน้อยเพียงไร แต่ก็ยังประโยชน์ในการนำทางชีวิตของผู้คนไปสู่ความดีงามได้ตามสมควร อย่างน้อยก็ช่วยขจัดความมืดมนแห่งชีวิตให้หมดไปได้ชั่วคราว จนกระทั่งสามารถขจัดได้หมดสิ้นถึงที่สุดในอนาคตกาล

๒.๒.๒ หลักของการสื่อสารธรรม

การที่มหาบุรุษผู้ใดจะได้ตรัสรู้ความจริงอันประเสริฐ จนถึงกับจัดตั้งและประกาศพระพุทธศาสนาเพื่อเอื้ออำนวยประโยชน์สุขแก่มหาชนได้ มหาบุรุษผู้นั้นย่อมต้องอาศัยการบำเพ็ญพระบารมีมาอย่างยาวนานยิ่งนัก จนถึงความพร้อมบริบูรณ์ของการฝึกอบรมตนทั้งด้านจิตใจและปัญญา สามารถรู้แจ้งกระบวนการความเป็นไปของสรรพสิ่งตามเหตุปัจจัย พร้อมทั้งวางหลักการและแบบแผนอันพึงกระทำให้แก่ศาสนิกดำเนินรอยตาม เพื่อความดีงามแห่งชีวิต

แม้ว่ากาลเวลาจะผันเปลี่ยนไปก็ยุคสมัยก็ตาม หลักสัจธรรมความจริงตามเหตุปัจจัยก็ยังคงเป็นเช่นเดิม รอแต่ว่ามหาบุรุษผู้เต็มเปี่ยมด้วยพระบารมีที่ได้ทรงสั่งสมมาแสนเนิ่นนานจะมากันพบ วาระนั้นจะมาถึงได้ก็ต่อเมื่อมีการอุบัติขึ้นของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ตรัสรู้ อริยสัจธรรมเพื่อยังประโยชน์สุขแก่สัตว์โลกทั้งหลาย โดยที่พระองค์ได้ทรงวางหลักสำคัญแห่งการสื่อสารธรรมของพระองค์ ที่เรียกว่า 'โอวาทปาติโมกข์' ดังมีใจความโดยสมบูรณ์ ดังนี้

ความอดทนคือความอดกลั้น เป็นตบะอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า นิพพานเป็นบรมธรรม ผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่ชื่อว่าเป็นบรรพชิต ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ชื่อว่าเป็นสมณะ การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว นี่คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย การไม่กล่าวร้ายผู้อื่น การไม่เบียดเบียนผู้อื่น ความสัจรวมในปาติโมกข์ ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร การ

^{๑๑๕} พร รัตนสุวรรณ, สุขภาพจิตกับศาสนา, หน้า ๑๔๘.

อยู่ในเสนาสนะที่สงัด การประกอบความเพียรในอธิจิต นี้คือคำสั่งสอนของ พระพุทธเจ้าทั้งหลาย^{๑๑๖}

หลักโอวาทปาติโมกข์ถือเป็นหัวใจของธรรมที่แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาเป็น ศาสนาแห่งการกระทำ เป็นศาสนาแห่งความเพียรพยายาม ไม่ใช่ศาสนาแห่งการอ่อนน้อม ปรารถนาหรือศาสนาแห่งความหวังหวังกังวล^{๑๑๗} หรือเห็นผิดไปว่าทุกสิ่งทุกอย่างไม่มีเหตุปัจจัย จนปล่อยปละละเลยในการกระทำ ในเรื่องดังกล่าวนี้ พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้อย่างชัดเจนใน เกสก์มพลสูตร โดยตรัสว่า “แม้อดีต ปัจจุบัน หรืออนาคต พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ตรัส เรื่องกรรม ตรัสเรื่องกิริยา และตรัสเรื่องความเพียร”^{๑๑๘} อันเป็นไปตามกฎธรรมชาติที่เรียกว่า กรรมนิยาม^{๑๑๙} ทั้งนี้ เพราะวิบากกรรมที่ส่งผลให้มนุษย์ต้องได้รับทุกข์และสุขปะปนกันไปนั้น ล้วนมาจากเหตุที่ตนเองได้เคยกระทำด้วยเจตนา ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ

ด้วยพระมหากรุณาคุณที่ทรงแสดงหลักธรรมที่มุ่งเน้นให้มนุษย์ได้พัฒนาศักยภาพของ ตนเองไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีงามยิ่งขึ้นตามลำดับ จนถึงภาวะที่ปลอดจากทุกข์อย่างสิ้นเชิงได้ ในที่สุด สาระธรรมเพื่อการประพฤติปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชน จึงสรุปได้ ๓ ประการที่สำคัญ คือ

๒.๒.๒.๑ สัพพปาปสฺส อกรรมิ การไม่ทำความชั่วทั้งปวง

จากกฎธรรมชาติในเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมที่มนุษย์ได้กระทำไว้นั้น ทศนะ ในทางพระพุทธศาสนายังได้ขยายความอีกว่า ตราบใดที่มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายยังคงเวียนว่าย ตายเกิด เพราะมีกิเลสภายในใจ ย่อมเป็นเหตุให้ต้องกระทำบาปอกุศลหรือความชั่ว อันจะส่งผล

^{๑๑๖} ที. ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐ : ชุ. ธ. (ไทย) ๒๕/๑๘๓-๑๘๕/๙๐-๙๑.

^{๑๑๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, หน้า ๖.

^{๑๑๘} อจ. ดิถุภ. (ไทย) ๒๐/๑๓๘/๓๘๖.

^{๑๑๙} **กรรมนิยาม** กฎธรรมชาติเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ คือกระบวนการก่อการกระทำและการให้ผลของการกระทำ หรือพูดให้จำเพาะลงไปอีกว่า กระบวนการแห่งเจตน์จำนงหรือความคิดปรุงแต่งสร้างสรรค์ต่างๆ พร้อมทั้งผลที่สืบเนื่องออกไปอัน สอดคล้องสมกัน เช่น ทำกรรมดี มีผลดี ทำกรรมชั่ว มีผลชั่ว เป็นต้น (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, หน้า ๑๕๓)

สนองตอบให้ได้รับวิบากกรรมอย่างทุกซ์ทรมานแก่ตัวผู้กระทำเอง ด้วยว่าพระพุทธรองค์ทรงเห็นถึงความมีเดมจากอกุศลกรรมทั้งหลายที่เกิดจากอวิชชา^{๑๒๐} นำให้เกิดตัณหา^{๑๒๑} ที่เป็นเหตุแห่งทุกซ์

จากความทะยานอยากนั้นยังส่งผลเป็นอุปาทาน^{๑๒๒} ถ้อยึดมั่นในสิ่งต่างๆ และนำเข้าสู่วงจรแห่งทุกซ์อย่างไม่สิ้นสุด เพื่อมิให้กระทำเหตุชั่วหรืออกุศลกรรมทั้งปวง พระพุทธรองค์จึงทรงชี้ให้เห็นโทษภัยแม้เพียงเล็กน้อย

เหตุแห่งกรรมชั่วหรืออกุศลกรรมประการแรก คือ คุกรกรรมฝ่ายอกุศลอันเป็นบาปหนัก ได้แก่ นียตมิจฉาทิฏฐิ^{๑๒๓} และอนันตริยกรรม^{๑๒๔} ส่วนประการหลังนั้นได้แก่ อกุศลกรรมบถ^{๑๒๕}

^{๑๒๐} อวิชชา หมายถึง ความไม่รู้จริง, ความหลงอันเป็นเหตุไม่รู้จริง มี ๔ คือ ความไม่รู้อริยสัจ ๔ แต่ละอย่าง (ไม่รู้ทุกซ์ ไม่รู้เหตุเกิดแห่งทุกซ์ ไม่รู้ความดับทุกซ์ ไม่รู้ทางให้ถึงความดับทุกซ์), อวิชชา ๔ คือ อวิชชา ๔) นั้น และเพิ่ม ๕) ไม่รู้อดีต ๖) ไม่รู้อนาคต ๗) ไม่รู้ทั้งอดีตทั้งอนาคต ๘) ไม่รู้ปัจจุสมุปบาท (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๘๙)

^{๑๒๑} ตัณหา หมายถึง ความทะยานอยาก, ความดิ้นรน, ความปรารถนา, ความแสหา มี ๓ คือ ๑) กามตัณหา ความทะยานอยากในกาม อยากได้อารมณ์อันน่ารักใคร่ ๒) ภวตัณหา ความทะยานอยากในภพ อยากเป็นนั่นเป็นนี่ ๓) วิภวตัณหา ความทะยานอยากในวิภพ อยากไม่เป็นนั่นไม่เป็นนี่ อยากพรากพันดับสูญไปเสีย ตัณหาอีกอย่างหนึ่ง หมายถึง ติตามารนางหนึ่งใน ๓ นาง ที่อาสาพระยามารผู้เป็นบิดา เข้าไปประโลมพระพุทธรเจ้าด้วยอาการต่างๆ ในสมัยที่พระองค์ประทับอยู่ที่ต้นอชปาลนิโครธภายหลังตรัสรู้ใหม่ๆ (อีก ๒ นาง คือ อรดีกับราดา) (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๗๒)

^{๑๒๒} อุปาทาน หมายถึง ความยึดมั่น, ความถือมั่นด้วยอำนาจกิเลส มี ๔ คือ ๑) กามอุปาทาน ความถือมั่นในกาม ๒) ทิฏฐูปาทาน ความถือมั่นในทิฏฐิ ๓) สิลัพพอุปาทาน ความถือมั่นในศีลและพรต ๔) อัตตวาอุปาทาน ความถือมั่นว่าตน. (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๓๓)

^{๑๒๓} นียตมิจฉาทิฏฐิ หมายถึง ความเห็นผิดอย่างหยาบที่ให้สำเร็จเป็นอกุศลกรรมบถได้ ซึ่งสามารถนำไปสู่นริยมุขโดยแน่นอนหลังจากตายแล้ว มี ๓ อย่าง คือ ๑) นัตถิกทิฏฐิ มีความเห็นว่าทานไม่มีผล การบูชาไม่มีผล ผลแห่งกรรมดีกรรมชั่วไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี บิดามารดาไม่มี สัตว์ผู้ผดเกิดทันที่ไม่มี ๒) อเหตุกทิฏฐิ มีความเห็นผิดว่าความดีความชั่ว ความสุขความทุกข์ ความบริสุทธิ์ ความเศร้าหมองที่สัตว์ทั้งหลายได้รับอยู่ในปัจจุบันนี้ ไม่ได้เป็นผลสืบเนื่องมาจากการกระทำอันเป็นบาปเป็นบุญในภพก่อนๆ ๓) อภิริยทิฏฐิ มีความเห็นผิดว่าการกระทำของสัตว์ทั้งหลาย แม้กระทำดีก็ไม่ได้ชื่อว่าบุญ แม้กระทำชั่วก็ไม่ชื่อว่าบาป การกระทำเหล่านั้นย่อมเป็นไปตามธรรมดา (บุญมี เมธางกูร และบุษกร เมธางกูร, คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริเฉทที่ ๕ ตอนที่ ๒, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลี้ยงช้าง, ๒๕๔๕, หน้า ๑๒๔-๑๒๗)

^{๑๒๔} อนันตริยกรรม หมายถึง กรรมหนักที่สุดฝ่ายบาป ซึ่งให้ผลรุนแรงต่อเนื่องไป โดยไม่มีกรรมอื่นมาหักหรือคั่นได้ ได้แก่ ๑) มาตุฆาต ฆ่ามารดา ๒) ปิตุฆาต ฆ่าบิดา ๓) อรหันตฆาต ฆ่าพระอรหันต์ ๔) โลหิตุปบาท ทำร้ายพระพุทธรเจ้าจนถึงพระโลหิตห้อขึ้นไป ๕) สังฆเภท ยังสงฆ์ให้แตกกัน, ทำลายสงฆ์ ทั้งนี้ สังฆเภทจัดเป็นกรรมหนักที่สุด (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๔๖)

^{๑๒๕} อกุศลกรรมบถ หมายถึง ทางแห่งอกุศลกรรม, ทางทำความชั่ว, กรรมชั่วอันเป็นทางนำไปสู่ความเสื่อม ความทุกข์ หรือทุคติ มี ๑๐ อย่างด้วยกัน ได้แก่ ก. กายกรรม ๓ คือ ๑) ปาณาติบาต การฆ่าสัตว์ ๒) อทินนาทาน การลักทรัพย์ ๓) กามเมสุมิฉาจาร การประพฤติดีกในกาม ข. วจีกรรม ๔ คือ ๔) มุสาวาท การพูดเท็จ ๕) ปิสุณาวาจา การพูดส่อเสียด ๖) ผรุสวาจา การพูดคำหยาบ ๗) สัมผัสปลลาปะ การพูดเพ้อเจ้อ ค. มโนกรรม ๓ คือ ๘) อภิชฌา ความเพ่งเล็งอยากได้ของเขา ๙) พยาบาท ความคิดร้าย ๑๐) มิจฉาทิฏฐิ เห็นผิดจากคลองธรรม (ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๗/๓๖๒ ; อ.จ. ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๘/๓๓๐)

ที่เป็นไปใน ๓ ลักษณะ คือ ๑) อาสันนกรรม กรรมที่ได้กระทำในเวลาใกล้ตาย ๒) อาจิณณกรรม กรรมที่ได้กระทำอยู่เสมอเป็นนิจ ๓) กตัตตกรรม กรรมที่ได้ทำไปแล้ว เป็นกรรมเล็กน้อยที่มีได้ มีความตั้งใจกระทำอย่างเต็มที่^{๑๒๖}

อย่างไรก็ตาม อกุศลกรรมก็เป็นสิ่งที่ควรเว้นโดยส่วนเดียว ดังที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงกำชับไว้ว่า “ความชั่วไม่ทำเสียเลยดีกว่า เพราะทำแล้วย่อมน่าเศร้าภายหลัง”^{๑๒๗} ด้วยว่ากรรมดีหรือชั่ว และวิบากใดๆ ที่สัตว์ทั้งหลายจะต้องได้รับนั้น ย่อมไม่อาจหนีพ้นจากกฎแห่งกรรมได้

๒.๒.๒.๒ กุศลสุปปสมุปทา การบำเพ็ญความดีให้เพียบพร้อม

เมื่อบุคคลเกิดปัญญาเห็นโทษภัยจากอกุศลกรรมทั้งหลาย ย่อมพยายามหลีกเลี่ยงแล้วเจริญในกุศลกรรมให้ยิ่งๆ ขึ้นไป แม้บุคคลนั้นยังมีเหตุปัจจัยให้ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ก็ตาม แต่อย่างน้อย ความดีหรือกุศลกรรมนั้นก็อำนวยผลให้ได้รับความสุข ไม่ต้องเดือดร้อนหรือทุกข์ยากเข็ญใจในชีวิตเกินไปนัก

พระผู้มีพระภาคทรงแนะนำให้ละเสียซึ่งอกุศลกรรมบถทั้ง ๑๐ ประการนั้น เพื่อระมัดระวังมิให้กรรมชั่วเกิดขึ้นทางกาย ทางวาจา และทางใจ โดยผู้หวังประโยชน์สุขก็พึงเจริญในธรรม ๓ ประการ ที่เรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ อันได้แก่ ๑) ทานมัย บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทาน ๒) สีลมัย บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีล ๓) ภาวนามัย บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยภavana^{๑๒๘} ซึ่งไม่เพียงจะให้ผลเป็นความสุขจากกรรมดีที่จะต้องได้รับในอนาคตเท่านั้น แต่ในขณะที่บุคคลกระทำตนให้เป็นไปในบุญกิริยาอย่างใดอย่างหนึ่ง ความรู้สึกสุขโสมนัสก็สามารถปรากฏขึ้นแก่บุคคลผู้นั้นได้โดยพลัน

๒.๒.๒.๓ สจิตตปริโยทปนํ การทำจิตของตนให้ผ่องใส

การบำเพ็ญความดีให้ยิ่งขึ้นนั้นมีผลเป็นความสุขทั้งกายและจิตใจ แต่ตราบใดที่ในจิตใจยังไม่สงบระงับหรือไร้ซึ่งกิเลสตัณหาโดยสิ้นเชิง บุคคลนั้นก็ถือว่ายังมีโรคภัยทางจิตวิญญานที่คอยเบียดเบียนให้ต้องทุกข์โศกเศร้าไม่มากนักน้อย การเจริญภาวนาในแนวทางของพระพุทธศาสนามีส่วนช่วยลดอาการของโรคภัยเช่นนั้นได้ตามสมควรแก่การปฏิบัติ ทำให้ผู้นั้นได้

^{๑๒๖} บุญมี เมธางกูร และบุษกร เมธางกูร, คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริจเจทที่ ๕ ตอนที่ ๒, หน้า ๕๑-๕๔.

^{๑๒๗} ส. ส. (ไทย) ๑๕/๘๘/๙๔.

^{๑๒๘} ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๔/๒๖๙; ธง. อภิธรรม. (ไทย) ๒๓/๓๖/๒๙๔; พุ. อิติ. (ไทย) ๒๕/๖๐/๔๑๕.

สัมพันธ์ถึงภาวะของความบริสุทธิ์แห่งจิตใจอันเกิดจากสติปัญญา แทนที่จะเป็นภาวะกล่อมจิตใจตนเองให้ดื่มด่ำในอารมณ์หนึ่งอารมณ์ใดเพียงอย่างเดียว แต่ทว่าขาดการระลึกรู้เท่าทัน

ภาวะจิตใจที่บริสุทธิ์นั้น พระผู้มีพระภาคทรงแนะนำไว้ใน ๒ ลักษณะด้วยกัน โดยในลักษณะแรก เป็นไปเพื่อให้จิตมีความบริสุทธิ์ชั่วขณะ หมายถึง การเจริญในรูปาวจรกุศล^{๑๒๙} หรือ อรูปาวจรกุศล^{๑๓๐} ให้เกิดขึ้น เพราะตราบไต่ที่จิตยังคงดำรงอยู่ในรูปฌานหรืออรูปฌาน ขณะนั้นสามารถข่มไม่ให้เชื้อโรคจากกิเลสเข้ามาใกล้กาย แต่เมื่อจิตออกจากฌานดังกล่าวแล้ว เชื้อโรคที่ยังแฝงอยู่ก็เป็นเหตุให้จิตของผู้นั้นมีอาการกำเริบขึ้นเป็นความมัวหมองได้อีก ด้วยเหตุนี้เอง พระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงถึงโพธิปักขิยธรรม^{๑๓๑} ซึ่งสัตว์ทั้งหลายพึงประพฤติปฏิบัติตามเพื่อความบริสุทธิ์หมดจดของจิต เข้าสู่ภาวะแห่งโลกุตระจิต^{๑๓๒} ปลอดภัยจากโรคร้ายทั้งหลายโดยสิ้นเชิง

^{๑๒๙} **รูปาวจรกุศลจิต** เป็นจิตที่เกิดขึ้นโดยการเจริญสมถภาวนา ซึ่งย่อมต้องอาศัยบัญญัติของรูปฌานอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นอารมณ์ จนได้สมาธิแนบแน่นเข้าถึงอัปนาสมาธิ ที่เกิดพร้อมด้วยองค์ฌาน ๕ ได้แก่ ๑) ปฐมฌานกุศลจิต ที่ประกอบด้วย วิตก วิจารณ์ ปีติ สุข เอกัคคตา ๒) ทุตติฌานกุศลจิต ที่ประกอบด้วย วิจารณ์ ปีติ สุข เอกัคคตา ๓) ตติยฌานกุศลจิต ที่ประกอบด้วย ปีติ สุข เอกัคคตา ๔) จตุตถฌานกุศลจิต ที่ประกอบด้วย สุข เอกัคคตา ๕) ปัญจฌานกุศลจิต ที่ประกอบด้วย อุเบกขา เอกัคคตา รูปาวจรกุศลจิตนี้หากเกิดกับพระอรหันต์ เรียกว่า รูปาวจรกิริยาจิต ส่วนจิตที่เป็นผลของรูปาวจรกุศล เรียกว่า รูปาวจรวิบากจิต ซึ่งมีจำนวนเท่ากัน (บุญมี เมธางกูร และบุษกร เมธางกูร, คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริจเฉทที่ ๑ ตอนที่ ๒, หน้า ๕๔-๕๗)

^{๑๓๐} **อรูปาวจรกุศลจิต** เป็นจิตที่เกิดขึ้นโดยการเจริญสมถภาวนาของผู้ที่ได้รูปาวจรปัญจฌานมาแล้ว เมื่อได้เจริญให้ยิ่งขึ้นไปก็จะเข้าถึงอรูปฌาน โดยเป็นไปในอรูปภูมิ มีอารมณ์ ๔ อย่างด้วยกัน คือ ๑) กสิณกุชฌากุศลสมาธิ เป็นอารมณ์ คือการกำหนดเอาอากาศที่เพิกแล้วจากองค์กสิณ เป็นอากาศที่ว่างเปล่าหาที่สุดมิได้ จนกว่าฌานจิตที่ชื่อว่า อากาสนัญญาตนฌาน จะเกิด ๒) อากาสนัญญาตนฌาน เป็นอารมณ์ คือ มีวิญญาณที่เป็นไปในอากาศที่ว่างเปล่านั้นเป็นอารมณ์ จนกว่าฌานจิตที่เรียกว่า วิญญาณัญญาตนฌาน จะเกิด ๓) นัตถิกาวบัญญัติ สภาวะที่ไม่มีอะไรเหลือเลย เป็นอารมณ์ โดยเข้าวิญญาณัญญาตนฌานบ่อยๆ จนคล่องชำนาญ กระทั่งพิจารณาเห็นโทษที่ยังหยาบและอาจเสื่อมคลายได้ จึงฝึกไปที่จะให้อากาสนัญญาตนฌานดับขาดสูญไปจากจิตสันดาน โดยพยายามหน่วงเอานัตถิกาวบัญญัติเป็นอารมณ์แทน จนกว่าฌานจิตที่ชื่อว่า อากิญจัญญาตนฌาน จะเกิด ๔) อากิญจัญญาตนฌาน เป็นอารมณ์ โดยกำหนดเอาความละเอียดประณีตของอากิญจัญญาตนฌาน โดยสร้างความรู้สึกรู้ว่า สัญญา คือจิตที่ไม่มีความเหลืออยู่แม้เพียงเล็กน้อยนั้น จะว่าไม่มีก็ไม่ใช่ เพราะยังมีตัวที่รู้ว่ามีอยู่ จะว่าไม่มีก็ไม่เชิง เพราะสัญญานั้นประณีตละเอียดอ่อน สงบนิ่งจนไม่รู้ว่ามีอะไร กำหนดความสงบ ประณีตนั้น จนเกิดฌานจิตที่ชื่อว่า เนวสัญญานาสัญญาตนฌาน ซึ่งหมายถึง ฌานที่ไม่มีสัญญาหยาบแม้แต่สัญญาละเอียด หรือ ฌานที่ชื่อว่า ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่ มีสัญญาก็ไม่เชิง อรูปาวจรกุศลจิตนี้หากเกิดกับพระอรหันต์ เรียกว่า อรูปาวจรกิริยาจิต ส่วนจิตที่เป็นผลของอรูปาวจรกุศล เรียกว่า อรูปาวจรวิบากจิต ซึ่งมีจำนวนเท่ากัน (บุญมี เมธางกูร และบุษกร เมธางกูร, คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริจเฉทที่ ๑ ตอนที่ ๒, หน้า ๕๙-๖๔)

^{๑๓๑} **โพธิปักขิยธรรม** หมายถึง ธรรมอันเป็นฝ่ายแห่งการตรัสรู้ คือ เกื้อกูลแก่การตรัสรู้, ธรรมที่เกื้อหนุนแก่อริยมรรค มี ๓๗ ประการ ได้แก่ สติปัฏฐาน ๔, สัมมปธาน ๔, อธิธิบาท ๔, อินทรีย์ ๕, พละ ๕, โทษณงค์ ๗, มรรคมองค์ ๘ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๓๗-๒๓๘)

^{๑๓๒} **โลกุตระจิต** เป็นจิตที่เหนืออำนาจโลกียกุศลในโลกทั้ง ๓ เป็นจิตที่พ้นจากการท่องเที่ยวไปในโลกทั้ง ๓ โดยมีนิพพาน ซึ่งเป็นธรรมที่เหนือหรือพ้นโลกนั่นเองเป็นอารมณ์ โดยจัดเป็น ๒ ชาติ คือ ชาติกุศล ชื่อว่า โลกุตระกุศลจิต ได้แก่ ๑) จิตที่ประกอบด้วย โสตาปัตติมคคญาณ คือ กุศลจิตที่เป็นทางให้ถึงกระแสอันไหลไปสู่นิพพาน ๒) จิตที่ประกอบด้วยสกทาคามีมคคญาณ คือ กุศลจิตที่เป็น

ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ความไม่มีโรค เป็นลาภอันประเสริฐ นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง บรรดาทางทั้งหลายอันให้ถึงอมตธรรม ทางมีองค์ ๘ เป็นทางอันเกษม”^{๑๓๓} ธรรมโอสธที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้เช่นนี้ จึงสามารถเยียวยารักษาโรคทางจิตใจที่คุกคามชีวิตมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายมาชั่วนานได้อย่างแท้จริง

ฉะนั้น พระบรมศาสดาทรงแสดงหลักแห่งการสื่อสารธรรมที่เรียกว่า โอวาทปาติโมกข์ เพราะอาศัยการตรัสรู้ในอริยสัจธรรม มนุษย์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของธรรมจึงควรทราบเป็นอย่างยิ่งในความจริงดังกล่าว เพื่อการประพฤติปฏิบัติตนได้อย่างสอดคล้องเหมาะสมตามธรรม เนื่องจากมีผลต่อสุขและทุกข์ที่มนุษย์จะต้องเผชิญ จะเห็นได้ว่าหลักการดังกล่าวมีลักษณะของพัฒนาการที่เป็นไปตามลำดับ เริ่มจากการเว้นบาปทั้งปวง การหมั่นกระทำบุญให้ถึงพร้อม จนถึงการรักษาจิตใจของตนให้บริสุทธิ์ผ่องใสไว้เสมอ ทั้งหมดเป็นการอบรมจิตและเจริญปัญญาของบุคคล เพื่อการเข้าถึงภาวะที่จิตปราศจากโรคภัย บรรลุถึงซึ่งความเกษมในพระนิพพานอันเป็นบรมสุขอย่างสูงสุด

๒.๒.๓ ผู้สื่อสารธรรม

การสื่อสารนั้นแม้ว่าจะดำเนินไปตลอดเวลาในชีวิตประจำวัน และอาจสลับหน้าที่กันไปมาระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร ซึ่งจะเป็นด้วยจุดประสงค์ใดก็ตาม หากพิจารณากันอย่างเป็นกระบวนการแล้ว การสื่อสารถือว่าเริ่มต้นขึ้นจากฝ่ายผู้ส่งสาร เพราะมีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้การสื่อสารมีความเคลื่อนไหวไปตามทิศทางและบรรลุผลดังที่ได้คาดหวังไว้ ด้วยเหตุนี้ บทบาทของพระผู้มีพระภาคในฐานะผู้ส่งสารแห่งธรรมจึงเป็นสิ่งที่ควรพิจารณาอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้งานสื่อสารแห่งธรรมของพระพุทธองค์ประสบความสำเร็จด้วยดี เป็นที่เคารพศรัทธาของทั้งพุทธศาสนิกชนชาวไทยและชาวต่างประเทศจนถึงปัจจุบัน

คุณธรรมของพระพุทธเจ้าในฐานะผู้สื่อสารธรรม

ทางให้ถึงความเป็นพระสภาคามี ๓) จิตที่ประกอบด้วยอนาคามีมคคญาณ คือ กุศลจิตที่เป็นทางให้ถึงความเป็นพระอนาคามี ๔) จิตที่ประกอบด้วยอรหัตตมคคญาณ คือ กุศลจิตที่เป็นทางให้ถึงความเป็นพระอรหันต์ และ ชาตวิบาก ชื่อว่า โลกุตรวิบากจิต ได้แก่ ๑) จิตที่ประกอบด้วยโสดาปัตติผลญาณ ๒) จิตที่ประกอบด้วยสกทาคามีผลญาณ ๑) จิตที่ประกอบด้วยอนาคามีผลญาณ ๑) จิตที่ประกอบด้วยอรหัตตผลญาณ หากจำแนกอย่างพิสดาร ให้แจกทั้งมคคจิต ๔ และผลจิต ๔ นี้ ด้วยยามาน ๕ ตามลำดับ ก็จะได้โลกุตระจิตจำนวนถึง ๔๐ โดยแต่ละมคคจิตนั้นจะเกิดได้เพียงครั้งเดียว เพื่อประหานอนุสัยกิเลสในส่วนนั้นๆ ให้ได้หมดสิ้นสูญเชื้อไม่กลับมีขึ้นมาอีก จนถึงความเป็นพระอรหันต์ในที่สุด (บุญมี เมธางกูร และบุษกร เมธางกูร, คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริเฉทที่ ๑ ตอนที่ ๒, หน้า ๖๙๗-๘)

^{๑๓๓} ม. ม. (ไทย) ๑๓/๒๑๕/๒๕๔ ; พุ. ธ. (ไทย) ๒๕/๒๐๔/๙๖.

ด้วยพระบารมีที่ทรงบำเพ็ญมาอย่างยาวนาน จนถึงกาลตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า และเผยแผ่พุทธธรรมแก่เวไนยสัตว์ พระพุทธคุณจึงมากล้นเหลือคณายังนัก ทั้งนี้สามารถพิจารณาได้จากคุณลักษณะใน ๓ ด้านด้วยกัน คือ

๑) พระปัญญาคุณ

พระคุณในด้านปัญญาของพระผู้มีพระภาคนั้นไม่อาจหาผู้ใดในโลกเทียบเท่าได้ โดยปรากฏให้ทราบจากพระอัจฉริยภาพที่มีต่องานเผยแผ่พระศาสนา เป็นประโยชน์ต่อสรรพสัตว์ทุกหมู่เหล่า ได้แก่ ทศพลญาณ^{๑๓๔} เวสารัชชญาณ^{๑๓๕} และปฏิสัมภิทา^{๑๓๖} ดังที่พระพุทธองค์ตรัสแก่ท่านพระสารีบุตรว่า “สารีบุตร กำลังของตถาคต ๑๐ ประการนี้ที่ตถาคตมีแล้ว เป็นเหตุให้ปฏิญาณฐานะที่ทองอาจ บันลือสีหนาท ประกาศพรหมจักร ในบริษัท”^{๑๓๗} อย่างที่ไม่มีผู้ใดในโลกเสมอเหมือน

๒) พระวิสุทธิคุณ

พระคุณทางด้านความบริสุทธิ์จากอาสวะกิเลสโดยทั้งปวง ไม่กระทำความชั่วทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ไม่มีเหตุที่ใครจะยกขึ้นตำหนิได้^{๑๓๘} เมื่อพระองค์มีความบริสุทธิ์แห่งจิตเช่นนี้ จึงเป็นตัวอย่างที่ดีเลิศในด้านความเชื่อถือที่มีต่อคำสอน ความเลื่อมใสของบรรดาพระสาวกและประชาชนทั่วไปที่มีต่อพระองค์ เพราะทรงกระทำได้อย่างที่ทรงสอน ดังพุทธพจน์ที่ว่า

^{๑๓๔} **ทศพลญาณ** หมายถึง พระญาณอันเป็นกำลังของพระตถาคต ๑๐ ประการ ที่ทำให้พระองค์สามารถบันลือสีหนาทประกาศพระศาสนาได้มั่นคง อาทิเช่น ปรีชาหยั่งรู้ผลของกรรม ปรีชาหยั่งรู้ข้อปฏิบัติที่นำไปสู่คติทั้งปวง เป็นต้น (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๓๗-๒๓๘)

^{๑๓๕} **เวสารัชชญาณ** หมายถึง ความไม่ครั่นคร้าม, ความแก่งกล้าอาจหาญ, พระญาณอันเป็นเหตุให้ทรงแก่งกล้า ไม่ครั่นคร้าม พระตถาคตเจ้าไม่ทรงมองเห็นว่า ใครก็ตาม จักหักท้วงพระองค์ได้โดยชอบธรรม ฯลฯ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๓๙)

^{๑๓๖} **ปฏิสัมภิทา ๔** หมายถึง ปัญญาแตกฉาน ได้แก่ ๑) อุตตปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในอรรถ, ปรีชาแจ้งในความหมาย, เห็นข้อธรรมหรือความย่อ ก็สามารถแยกแยะอธิบายขยายออกไปได้โดยพิสดาร เห็นเหตุอย่างหนึ่ง ก็สามารถคิดแยกแยะกระจายเชื่อมโยงต่อออกไปได้จนล่วงรู้ถึงผล ๒) ธัมมปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในธรรม, ปรีชาแจ้งในหลัก, เห็นอรรถอธิบายพิสดาร ก็สามารถจับใจความมาตั้งเป็นกระทำหรือหัวข้อได้ เห็นผลอย่างหนึ่ง ก็สามารถสืบสาวกลับไปหาเหตุได้ ๓) นิรุตติปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในนิรุกติ, ปรีชาแจ้งในภาษา, รู้ศัพท์ ถ้อยคำบัญญัติและภาษาต่างๆ เข้าใจใช้คำพูดชี้แจงให้ผู้อื่นเข้าใจและเห็นตามได้ ๔) ปฏิภาณปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ, ปรีชาแจ้งในความคิดทันการ, มีไหวพริบ ชี้มخابในความรู้ที่มีอยู่ เอามาเชื่อมโยงเข้า สร้างความคิดและเหตุผลขึ้นใหม่ ใช้ประโยชน์ได้เหมาะสม เข้ากับกรณีเข้ากับเหตุการณ์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๑)

^{๑๓๗} ม. มุ. (ไทย) ๑๒/๑๔๘/๑๔๔.

^{๑๓๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**, (กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๑๙.

“ตถาคตกล่าวอย่างใด ก็ทำอย่างนั้น ทำอย่างใด ก็กล่าวอย่างนั้น”^{๑๓๙} ทรงมีความบริสุทธิ์พระทัยในการสอน ทรงสอนผู้อื่นด้วยมุ่งหวังประโยชน์แก่เขาอย่างเดียว ไม่มีพระทัยเคลือบแฝงด้วยความหวังผลประโยชน์ส่วนตนหรืออามิสตอบแทนใดๆ^{๑๔๐} เห็นได้จากคำสรรเสริญของบุคคลต่างๆ ในครั้งพุทธกาล เช่นในนาคิตสูตที่ตรัสแก่ท่านพระนาคิตะว่า พระองค์นั้นไม่ติดยศ และยศก็ไม่ติดพระองค์ พร้อมทั้งทรงสรรเสริญให้เจริญในเนกขัมมสุข ปวิเวกสุข อุปสมสุข สัมโพธิสุข^{๑๔๑} ที่พระองค์ได้ตามความปรารถนา โดยไม่ยากไม่ลำบาก เพราะหาไม่แล้วผู้นั้นก็ยังยินดีสุขที่ไม่สะอาดจากการนอนหลับบ้าง จากลาภสักการะและการสรรเสริญบ้าง^{๑๔๒}

พระผู้มีพระภาคทรงย้ำเตือนสาวกของพระองค์ให้ระลึกถึงจุดประสงค์หลักของการประพฤติพรหมจรรย์ ดังในมหาสาโรปมสูตรที่ว่า “พรหมจรรย์นี้จึงมิใช่มีลาภสักการะและความสรรเสริญเป็นอันสงส์ (ผลที่มุ่งหมาย) มิใช่มีความสมบูรณ์แห่งศีล สมาธิ หรือญาณทัสสนะเป็นอันสงส์ แต่พรหมจรรย์นี้มีเจโตวิมุตติอันไม่กำเริบเป็นเป้าหมาย เป็นแก่น เป็นที่สุด”^{๑๔๓} จึงเป็นสิ่งที่ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ทั้งหลายพึงสังวรด้วยดี

นอกจากนี้ พระผู้มีพระภาคยังทรงแสดงถึงความบริสุทธิ์ของการแสดงพระธรรมเทศนา เพื่อให้สาวกของพระองค์ใส่ใจไว้ให้ดีแล้วนำไปปฏิบัติ เช่นที่ตรัสไว้ในจันฑุปมาสูตร ว่าหากภิกษุรูปใดรูปหนึ่งที่มีความคิดอย่างนี้ว่า ‘โฉนหนอ ชนทั้งหลายพึงฟังธรรมของเรา ครั้นฟังแล้วพึงเลื่อมใสธรรม และผู้ที่เลื่อมใสแล้ว พึงทำอาการของผู้ที่เลื่อมใสต่อเรา’ จึงแสดงธรรมแก่ชนเหล่านั้น ธรรมเทศนาของภิกษุเช่นนี้ชื่อว่า ไม่บริสุทธิ์ ;

ส่วนภิกษุรูปใดรูปหนึ่งที่มีความคิดอย่างนี้ว่า ‘พระธรรมเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวินัยชนพึงรู้เฉพาะตน โฉนหนอ ชนทั้งหลายพึงฟังธรรมของเรา ครั้นฟังแล้ว พึงรู้ทั่วถึงธรรม และครั้นรู้ทั่วถึงแล้ว พึงปฏิบัติเพื่อความเป็นอย่างนั้น’ จึงแสดงธรรมแก่ชนเหล่านั้น เธออาศัยความที่ธรรมเป็นธรรมดี จึงแสดง

^{๑๓๙} อจ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๓๓/๓๗ : ขุ. จุ. (ไทย) ๓๐/๘๓/๒๙๒.

^{๑๔๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**, หน้า ๑๙.

^{๑๔๑} **เนกขัมมสุข** หมายถึง สุขเกิดจากรบรพชา(การบวช), ปวิเวกสุข หมายถึง สุขเกิดจากความสังัดจาดอุปธิทางกายและใจ, อุปสมสุข หมายถึง สุขในผลสมาบัติที่ให้เกิดสขบระงับ, สัมโพธิสุข หมายถึง สุขในอริยมรรค (อจ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๐/๔๒)

^{๑๔๒} อจ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๐/๔๒.

^{๑๔๓} ม. มุ. (ไทย) ๑๒/๓๐๗/๓๔๘.

ธรรมแก่ชนเหล่าอื่น อาศัยความกรุณาจึงแสดงธรรมแก่ชนเหล่าอื่น อาศัยความ
เอ็นดูจึงแสดงธรรมแก่ชนเหล่าอื่น อาศัยความอนุเคราะห์จึงแสดงธรรมแก่ชนเหล่า
อื่นด้วยประการฉะนี้ ธรรมเทศนาของภิกษุเช่นนี้ชื่อว่า บริสุทธิ^{๑๔๔}

๓) พระกรุณาคุณ

นอกจากพระปัญญาคุณและพระวิสุทธิคุณซึ่งยังประโยชน์สุขแก่ชาวโลกนั้น พระ
กรุณาก็เป็นคุณที่สำคัญยิ่งเช่นกัน พระพุทธองค์เสด็จไปช่วยเหลือแนะนำสั่งสอนมนุษย์ทั้งที่เป็น
กลุ่มชนและที่เป็นรายบุคคล โดยไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อยลำบากของพระองค์เอง^{๑๔๕} พระมหา
กรุณาคุณเหล่านี้ พึงเห็นได้จากคำสรรเสริญและคุณธรรมอื่นๆ ที่แสดงออก ดังเช่นในพรหมายู-
สูตร อุตตรมาณพ กล่าวสรรเสริญคุณของพระผู้มีพระภาคให้พรหมายูพราหมณ์ผู้เป็นอาจารย์
ได้ฟัง ดังความตอนหนึ่งที่ว่า “ท่านพระโคตมพระองค์นั้น ไม่ทรงดำริเพื่อเบียดเบียนพระองค์
ไม่ทรงดำริเพื่อเบียดเบียนผู้อื่น ไม่ทรงดำริเพื่อเบียดเบียนทั้งสองฝ่าย ประทับนั่งทรงดำริแต่สิ่ง
ที่เป็นประโยชน์แก่พระองค์ สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น สิ่งที่เป็นประโยชน์ทั้งสองฝ่าย และสิ่งที่เป็น
ประโยชน์แก่โลกทั้งปวงเท่านั้น ฯลฯ”^{๑๔๖}

พระพุทธองค์ทรงมีแผนงานไว้อย่างเรียบร้อย และทรงทำไปตามแผน ผลงานของ
พระองค์จึงได้ส่วนสมดุลกัน คนทุกชนชั้น ทุกฐานะรู้สึกว่าได้รับพระเมตตาจากพระองค์อย่าง
ทั่วถึง^{๑๔๗} ดังจะเห็นได้จากพุทธกิจประจำวัน^{๑๔๘} ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่สัตว์โลกเป็นสำคัญ

^{๑๔๔} ส. นี. (ไทย) ๑๖/๑๔๖/๒๓๘.

^{๑๔๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**, หน้า ๒๕.

^{๑๔๖} ม. ม. (ไทย) ๑๓/๓๘๗/๔๘๐-๔๘๑.

^{๑๔๗} พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, **บทบาทพระบรมครู**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๖), หน้า ๓๘๗-๓๘๘.

^{๑๔๘} **พุทธกิจประจำวัน** แบ่งเป็น ๕ ดังนี้ คือ ๑) ปุเรภัตตกิจ พุทธกิจภาคเช้าหรือภาคก่อนอาหาร ได้แก่ ทรงตื่นพระ
บรรทมแต่เช้า เสด็จออกบิณฑบาต เสรวยแล้ว ทรงแสดงธรรมโปรดประชาชนในที่นั้นๆ เสด็จกลับพระวิหาร รอให้พระสงฆ์ฉันเสด็จแล้ว
เสด็จเข้าพระคันธกุฎี ๒) ปัจฉภัตตกิจ พุทธกิจภาคบ่ายหรือหลังอาหาร ระยะเวลา ๑ เสด็จออกจากพระคันธกุฎี ทรงโอวาทภิกษุสงฆ์
เสร็จแล้วพระสงฆ์แยกย้ายกันไปปฏิบัติธรรมในที่ต่างๆ พระองค์เสด็จเข้าพระคันธกุฎี อาจทรงบรรทมเล็กน้อยแล้วถึงระยะที่ ๒ ทรง
พิจารณาดูความเป็นไปของชาวโลก ระยะเวลาที่ ๓ ประชาชนในถิ่นนั้นมาประชุมในธรรมสภา ทรงแสดงธรรมโปรด ๓) ปริิยามกิจ
พุทธกิจยามที่ ๑ (ของราตรี) หลังจากพุทธกิจภาคกลางวันแล้ว อาจทรงสนานแล้วปลีกพระองค์อยู่เฉยๆ พักหนึ่ง จากนั้นพระภิกษุสงฆ์
มาเฝ้า ทูลถามปัญหาบ้าง ขอกรรมฐานบ้าง ขอให้ทรงแสดงธรรมบ้าง ทรงใช้เวลาตลอดยามแรกนี้สนองความประสงค์ของพระสงฆ์

อาศัยความกรุณาแต่อย่างเดียว อาจไม่เพียงพอในการทำหน้าที่เผยแพร่ธรรมให้
สมบูรณ์ อุเบกขา คือความวางใจเป็นกลางอย่างถูกต้องถือเป็นคุณธรรมสำคัญที่ผู้สังสารธรรม
พึงระลึกอยู่เสมอ เพราะในเป็นความจริง มนุษย์และสัตว์โลกทั้งหลายนั้นมีความพร้อมด้าน
สติปัญญาและบารมีที่ได้สั่งสมอบรมมาแตกต่างกัน แม้พระพุทธองค์เองก็ยังไม่อาจช่วยเหลือ
สรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ได้ทั้งหมด

คุณลักษณะพิเศษของสังสารธรรมนั้นต้องอาศัยคุณธรรมภายในจิตใจของผู้สังสาร
ธรรมเป็นแรงบันดาลใจที่สำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือความเป็น ‘กัลยาณมิตร’ พระผู้มีพระภาค
เองก็ทรงดำรงอยู่ในฐานะกัลยาณมิตรของเหล่าสัตว์ ทรงเป็นเพื่อน เป็นผู้นำทางชีวิต จุดประทีป
ให้ส่องสว่าง เพื่อเปิดดวงตาปัญญาให้มองเห็นทางเดินไปสู่เป้าหมายคือพระนิพพาน ดังที่ตรัสไว้
ในกัลยาณมิตรสูตรที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน
เป็นบุพนิมิต ฉันทใด กัลยาณมิตรตต^{๑๔๙} ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิตเพื่อความเกิดขึ้นแห่งอริยมรรค
มีองค์ ๘ ฉันทัน^{๑๕๐}” “อาศัยเราผู้เป็นกัลยาณมิตร เหล่าสัตว์ผู้มีชาติเป็นธรรมดาโยมพ้นจากชาติ
ผู้มีชราเป็นธรรมดาโยมพ้นจากชรา ผู้มีมรณะเป็นธรรมดาโยมพ้นจากมรณะ ผู้มีโสกะ ปรีเทวะ
ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสเป็นธรรมดาโยมพ้นจากโสกะ ปรีเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส”^{๑๕๑}

ความเป็นกัลยาณมิตรของสรรพสัตว์ที่มีอยู่ในภายในเช่นนี้ ทำให้พระองค์สังสารสรรพ
สัตว์ทุกหมู่เหล่า ไม่แบ่งชั้นวรรณะ ประกาศธรรมจักรเพื่อคนทั้งโลก พระองค์เป็นปรโตโมสะ^{๑๕๒}
แก่เหล่าสัตว์^{๑๕๓} ดังที่พระองค์ทรงแสดงไว้ในทุติยमितตสูตร^{๑๕๔} ที่ว่า

---

๑๔) มัชฌิมนิยามกัฏฐก ในมัชฌิมนิยาม เมื่อพระสงฆ์แยกย้ายไปแล้ว ทรงใช้เวลาที่สองตอบปัญหาพวกเทพทั้งหลายที่มาเฝ้า ๕) บัณฑิตนิยามกัฏฐก ในบัณฑิตนิยาม ทรงแบ่งเป็น ๓ ระยะเวลา ระยะเวลาแรก เสด็จดำเนินจงกรมเพื่อให้พระวรกายได้ผ่อนคลาย ระยะเวลาที่ ๒ เสด็จเข้าพระคันธกุฎี ทรงพระบรมรมสันทไสยาสน์อย่างมีพระสติสัมปชัญญะ ระยะเวลาที่ ๓ เสด็จประทับนั่งพิจารณาสอดส่องเลือกสรรว่า ในวันต่อไปมีบุคคลผู้ใดที่ควรเสด็จไปโปรดโดยเฉพาะเป็นพิเศษ เมื่อทรงกำหนดพระทัยไว้แล้ว ก็จะเสด็จไปโปรดในภาคพุทธกิจที่ ๑ คือ ปุเรกัตตกิจ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๒๔-๒๕)

^{๑๔๕} **กัลยาณมิตรตต** คบคบดีเป็นมิตร คือ รู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อาศัย เลือกลงสนทนา สำนึกศึกษาเยี่ยงอย่างท่าน ผู้ทรงคุณมีศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๑๖)

^{๑๕๐} ส. ม. (ไทย) ๑๙/๔๙/๔๓.

^{๑๕๑} ส. ม. (ไทย) ๑๙/๓/๕.

^{๑๕๒} **ปรโตโมสะ** เสียงจากผู้อื่น การกระตุ้นหรือชักจูงจากภายนอก คือ การรับฟังคำแนะนำสั่งสอน เล่าเรียน หากความรู้อันสนทนาซักถาม ฟังคำบอกเล่าชักจูงของผู้อื่น โดยเฉพาะการสดับสัทธรรมจากท่านผู้เป็นกัลยาณมิตร (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๑๖)

ภิกษุทั้งหลาย มิตรประกอบด้วยองค์ ๗ ประการ เป็นผู้ควรเสพ ควรคบ ควรเข้าไป
นั่งใกล้ แม้จะถูกขับไล่อีกตาม ซึ่งได้แก่

๑. เป็นที่รักเป็นที่พอใจ^{๑๕๕}
๒. เป็นที่เคารพ
๓. เป็นที่ยกย่อง
๔. เป็นนักพูด^{๑๕๖}
๕. เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ^{๑๕๗}
๖. เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้^{๑๕๘}
๗. ไม่ชักนำไปในอฐานะ^{๑๕๙}

องค์คุณทั้ง ๗ นี้ เป็นคุณลักษณะที่ผู้สอนหรือครูผู้มีความกรุณาโดยทั่วไปจะมีได้
ไม่จำกัดเฉพาะพระพุทธเจ้าเท่านั้น^{๑๖๐} ถือเป็นคุณสมบัติภายในสำคัญอีกประการที่ผู้ส่งสารธรรม
ทั้งหลายพึงระลึกไว้ในตน

^{๑๕๓} พระมหาประพันธ์ ศุภษร, “ความสำคัญของบุคลิกภาพของพระพุทธเจ้าต่อความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”,
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๒๑.

^{๑๕๔} อจ. สุตตค. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗.

^{๑๕๕} **เป็นที่รักเป็นที่พอใจ** ในที่นี้หมายถึงมีลักษณะแห่งกัลยาณมิตร ๘ ประการ คือ ๑) มีศรัทธา คือ เชื่อกับธรรมของ
พระตถาคต เชื่อกรรมและผลของกรรม ๒) มีศีล คือ เป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เป็นที่นับถือของสัตว์ทั้งหลาย ๓) มีสุตะ คือ กล่าวถ้อยคำที่
ลึกซึ้งที่สัมปยุตด้วยสังขและปัจจุสมุปปาต ๔) มีจาคะ คือ ปราบถนอภัย สันโดษ ขอบสัจ ไม่คลุกคลีด้วยหมู่ ๕) มีความเพียร คือ
ปราบปรามความเพียรในการปฏิบัติ เพื่อเกื้อกูลแก่ตนและเกื้อกูลแก่ผู้อื่น ๖) มีสติ คือ มีสติตั้งมั่น ๗) มีสมาธิ คือ มีจิตตั้งมั่นไม่ฟุ้งซ่าน ๘)
มีปัญญา คือ รู้อย่างไม่วิปริต ใช้สติพิจารณาไตร่ตรองแห่งกุศลธรรมและอกุศลธรรม รู้สิ่งที่เกื้อกูลและสิ่งไม่เกื้อกูลแห่งสัตว์ทั้งหลายด้วย
ปัญญาตามความเป็นจริง มีจิตเป็นหนึ่งในการมถนอภัยด้วยสมาธิ เว้นสิ่งที่ไม่เกื้อกูล ประกอบสิ่งทีเกื้อกูลด้วยความเพียร (อจ. สุตตค.
(ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗)

^{๑๕๖} **เป็นนักพูด** ในที่นี้หมายถึงเป็นผู้ฉลาดในการใช้คำพูด (อจ. สุตตค. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗)

^{๑๕๗} **อดทนต่อถ้อยคำ** ในที่นี้หมายถึงปฏิบัติตามโอวาทที่ท่านให้แล้ว (อจ. สุตตค. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗)

^{๑๕๘} **ถ้อยคำลึกซึ้ง** หมายถึงเรื่องเกี่ยวกับอภิมาน วิปัสสนา มรรค ผล และนิพพาน (อจ. สุตตค. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗)

^{๑๕๙} **ไม่ชักนำไปในอฐานะ** หมายถึงป้องกันไม่ให้อำนาจสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูล มีคติเป็นทุกข์ แต่ชักชวนให้ทำสิ่งที่เป็น
ประโยชน์เกื้อกูล มีคติเป็นสุข (อจ. สุตตค. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗)

^{๑๖๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธวิธีในการสอน**, หน้า ๒๗.

กัลยาณมิตรจึงเป็นผู้ช่วยเหลือและนำผู้เรียนให้ดำเนินก้าวหน้าไปในมรรคาแห่งการฝึกอบรมด้วยตัวของผู้เรียนเองเป็นสำคัญ ดังที่ทรงกำหนดบทบาทของพระองค์ว่า “ตถาคตก็เป็นแต่ผู้บอกทาง”^{๑๖๑}

ดังนั้น คุณธรรมภายในของพระผู้มีพระภาคที่ทรงแสดงธรรมแก่ผู้คนโดยทั่วไป จนเป็นที่ยอมรับและเชื่อถือศรัทธานั้น เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การสื่อสารแห่งพุทธธรรมของพระองค์ในฐานะผู้ส่งสารเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ แม้ว่าคุณสมบัติดังกล่าวอาจไม่ปรากฏหรือขาดความพร้อมไปบ้างในผู้ส่งสารธรรมยุคปัจจุบัน แต่ก็ควรอย่างยิ่งที่พุทธศาสนิกชนจะได้เรียนรู้ควบคู่ไปกับสาระแห่งพุทธธรรม เพราะถือเป็นต้นแบบของการสื่อสารธรรมของบรรดาศาสนทายาทเพื่อความมั่นคงแห่งศรัทธาที่ควบคู่ไปกับปัญญา อันพึงยึดถือและปฏิบัติตามด้วยความเคารพอย่างบริสุทธิ์ใจ

๒.๒.๔ สาระแห่งพุทธธรรม

หลักการหรือคำสอนใดก็ตามที่เป็นเพียงการคิดค้นหาเหตุผลในเรื่องความจริงเพื่อสนองความต้องการทางปัญญา โดยมีได้มุ่งหมายและมีได้แสดงแนวทางสำหรับประพฤติปฏิบัติในชีวิตจริง นั้นให้ถือว่าไม่ใช่พระพุทธศาสนา เพราะห่างไกลจากคำสอนเดิมแท้ของพระพุทธเจ้า

ทัศนะสำคัญประการหนึ่งของพระพุทธานุศาสนาก็คือ การมองว่าสรรพสิ่งทั้งหลายล้วนมีเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และแตกดับไป ดังที่พระผู้มีพระภาคทรงรู้แจ้งและจำแนกแจกแจงความจริงของชีวิตได้อย่างเป็นกระบวนการ ที่เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท^{๑๖๒} ถึงกับตรัสว่า

^{๑๖๑} ม. ช. (ไทย) ๑๔/๗๗/๘๓ ; พ. จ. (ไทย) ๓๐/๓๓/๑๖๖.

^{๑๖๒} **ปฏิจจสมุปบาท** หมายถึง การเกิดขึ้นพร้อมแห่งธรรมทั้งหลายเพราะอาศัยกัน, ธรรมที่อาศัยกันเกิดขึ้นพร้อม, การที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกัน ๆ จึงเกิดขึ้น มีองค์หรือหัวข้อ ๑๒ ดังนี้ คือ ๑-๒) เพราะ อวิชชา (ความไม่รู้ในอริยสัจ ๔) เป็นปัจจัย สังขาร (สภาพที่ปรุงแต่ง) จึงมี ๓) เพราะ สังขาร เป็นปัจจัย วิญญาณ (ความรู้แจ้งอารมณ์) จึงมี ๔) เพราะ วิญญาณ เป็นปัจจัย นามรูป (นามขันธ์ ๓ และ รูป) จึงมี ๕) เพราะ นามรูป เป็นปัจจัย สฬายตนะ (อายตนะ ๖) จึงมี ๖) เพราะ สฬายตนะ เป็นปัจจัย ผัสสะ (ความกระทบ, ความประจวบ) จึงมี ๗) เพราะ ผัสสะ เป็นปัจจัย เวทนา (ความเสวยอารมณ์) จึงมี ๘) เพราะ เวทนา เป็นปัจจัย ตัณหา (ความทะยานอยากในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสทางกาย เป็นต้น) จึงมี ๙) เพราะ ตัณหา เป็นปัจจัย อุปาทาน (ความยึดมั่น) จึงมี ๑๐) เพราะ อุปาทาน เป็นปัจจัย ภพ (ภาวะชีวิต) จึงมี ๑๑) เพราะ ภพ เป็นปัจจัย ชาติ (ความเกิด ได้แก่ ความปรากฏแห่งขั้นทั้งหลาย, การได้ อายตนะ) จึงมี ๑๒) เพราะ ชาติ เป็นปัจจัย ชรามรณะ (ความแก่และความตาย) จึงมี ความโศก ความคร่ำครวญ ทุกข์ โทมนัส และความคับแค้นใจ ก็มีพร้อม ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งปวงนี้ จึงมีด้วยประการฉะนี้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๕๒-๒๕๔)

“ผู้ใดเห็นปฏิจกสมุปบาท ผู้นั้นชื่อว่าเห็นธรรม”^{๑๖๓} ทั้งนี้ ทรงมุ่งหวังให้พุทธศาสนิกชนมีทัศนคติต่อสิ่งทั้งหลายไปตามเหตุปัจจัยด้วยสติปัญญา

ความจริงของธรรมนั้นปรากฏได้หลายถ้อยคำ เช่น พระอภิธรรม ปรมัตถธรรม ปรมัตถสัจจะ สัจธรรม ทั้งนี้หมายความว่า เป็นความจริงที่เป็นจริง มีจริง ไม่มีการเปลี่ยนแปลง เป็นของเที่ยงแท้แน่นอน เป็นความจริงขั้นสูงสุด เป็นยอดแห่งธรรมในพระพุทธศาสนา^{๑๖๔} การที่มนุษย์ไม่รู้ความเป็นไปของสภาวะธรรมที่เป็นจริงในส่วนที่เกี่ยวข้องกับชีวิต หรือรู้และเข้าใจอย่างคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง เหล่านี้มีผลกระทบโดยตรงต่อภาวะแห่งทุกข์ ซึ่งทุกข์ ชีวิตที่เกิดขึ้นมาล้วนแต่ต้องเผชิญกับภาวะเช่นนี้ด้วยตนเองมากน้อยแตกต่างกันไป

สัจธรรมอันเป็นความจริงของทุกสิ่งในโลกนั้น มีภาวะความเป็นไปด้วยการปรุงแต่งจากเหตุปัจจัยเช่นนี้ตลอดมา ดังพุทธพจน์ในอุปาทาสูตร ที่มีเนื้อความว่า “ตถาคต คือพระพุทธเจ้า จะเกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้นก็ตาม ความจริงก็คงอยู่เป็นกฎธรรมดา เป็นความแน่นอนของธรรมชาติ ตถาคตมารู้ความจริง ค้นพบความจริงนี้แล้ว จึงบอกกล่าว เปิดเผย แสดง ชี้แจง ทำให้เข้าใจง่าย”^{๑๖๕}

จะเห็นได้ว่า ฐานะของพระพุทธเจ้านั้นเป็นเพียงผู้ค้นพบความจริง แล้วนำความจริงนั้นมาเปิดเผยแสดงให้ปรากฏ มิได้เป็นผู้บัญญัติ ผู้สร้าง หรือผู้บันดาลสิ่งต่างๆ ขึ้นมา พระองค์ เพียงแสดงความจริงที่มีอยู่ กระทั่งบรรดาผู้พร้อมด้วยสติปัญญาและบารมีซึ่งได้มีโอกาสฟังจึงสามารถเข้าใจหรือประจักษ์แจ้งในสภาวะธรรมนั้น ปรมัตถประโยชน์เช่นนี้จึงทำให้บรรดาผู้รู้ทั้งหลายมีอาจอดกลั้นที่จะกล่าวคำสรรเสริญพระธรรมเทศนาจากพระโอษฐ์ว่าเปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืด ด้วยตั้งใจว่า ‘คนมีตาดีจักเห็นรูปได้’^{๑๖๖}

การที่พระองค์บำเพ็ญบารมีทั้งหลาย ก็เพื่อมาตรัสรู้เข้าถึงความจริงอันนี้ที่มีอยู่ตามธรรมดา^{๑๖๗} ปุถุชนคนธรรมดาทั้งหลายไม่รู้ความจริงของสิ่งที่เรียกว่า ‘กฎธรรมชาติ’ จึงปฏิบัติ

^{๑๖๓} ม. มุ. (ไทย) ๑๒/๓๐๖/๓๓๙.

^{๑๖๔} ร้อยเอก หลวงสถิตยฤทธชานาญ (เปลื้อง ลีละศร), **วิชาข้อเท็จจริง**, (กรุงเทพฯ : สำนักฝึกอบรมวิชาว่าความแห่งสภาทนายความ, ๒๕๑๑), หน้า ๒๓-๒๔.

^{๑๖๕} อจ. ติก. (ไทย) ๒๐/๑๓๗/๓๘๕.

^{๑๖๖} ม. ม. (ไทย) ๑๓/๕๐/๔๘.

^{๑๖๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **แก่นแท้ของพุทธศาสนา**, (กรุงเทพฯ : บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๓๓.

หรือจัดการต่อสิ่งต่างๆ ในชีวิตอย่างขาดสมดุล ด้วยความคิดเห็นที่เอนเอียงไปในด้านใดด้านหนึ่งตามความพอใจ โดยทั่วไปมนุษย์เรานั้นมักมีความโน้มเอียงที่จะไปสู่ดโต่ง ความสุดโต่งมีอยู่สองอย่าง คือ สุดโต่งในทางความคิดอย่างหนึ่ง และสุดโต่งในทางปฏิบัติอย่างหนึ่ง^{๑๖๘} จนก่อให้เกิดทิวฏฐิ^{๑๖๙} ยึดถือความคิดหรือการปฏิบัติในแนวทางที่ตนเองเห็นว่าดี โดยแฝงเจตนาข่มขู่ที่ศนะของผู้อื่นที่คิดเห็นไปในทางตรงข้ามอยู่เสมอ เป็นที่ถกเถียงวิวาทะกันได้ไม่สิ้นสุดว่าอย่างใดมีความสำคัญว่ากัน ระหว่างปัจเจกชนและสังคัมบ้าง ระหว่างสาระและรูปแบบบ้าง ระหว่างการสมัครใจและการบังคับบ้าง ระหว่างร่างกายและจิตใจบ้าง ฯลฯ พระพุทธศาสนาไม่เอียงสุดไปด้านใดด้านหนึ่ง แต่ยอมรับความสำคัญของแต่ละสิ่งตามความเป็นจริงของมัน หรือตามคุณค่าที่มันมีอยู่ สิ่งทั้งหลายแต่ละอย่างมีความสำคัญตามส่วนของมัน^{๑๗๐} ดังที่พระพุทธองค์ทรงถือเป็นหลักของการบัญญัติคำสอนซึ่งต้องประกอบพร้อมทั้งธรรมและวินัย

ในส่วนของธรรม ครอบคลุมเนื้อหาความหมายไว้อย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นหลักอริยสัจ^{๑๗๑} หรือความจริงที่บุคคลจะเข้าถึงได้ด้วยปัญญาของตนเองเฉพาะบุคคล รวมถึงคุณธรรม ความดี อันเป็นหลักการหรือแบบแผนให้บุคคลยึดถือปฏิบัติด้วยความชอบธรรม โดยมีส่วนสัมพันธ์กับวินัย ซึ่งเป็นเรื่องของสังคัมที่มนุษย์ต้องเกี่ยวข้อง เพราะเป็นรูปแบบและการประพฤติปฏิบัติด้านกายวาจา เป็นแบบแผนที่บังคับให้ทุกคนเสมอกันเพื่อช่วยหล่อหลอม สร้างสภาพชีวิต สภาพแวดล้อม และสภาพสังคัมในการชักจูงบุคคลให้เข้าหาธรรม เพื่อเอื้อต่อการนำ

^{๑๖๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **ลักษณะแห่งพุทธศาสนา**, (กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๕.

^{๑๖๙} **ทิวฏฐิ** หมายถึง ความเห็น, ความเห็นผิด ได้แก่ ๑) สัสสตทิวฏฐิ ความเห็นว่าเที่ยง, ความเห็นว่าอัตตาและโลกเที่ยงแท้ ยั่งยืนคงอยู่ตลอดไป ๒) อุจเจททิวฏฐิ ความเห็นว่าขาดสูญ, ความเห็นว่าอัตตาและโลกซึ่งจักพินาศขาดสูญหมดสิ้นไป และอาจจำแนกเป็นอีกอย่างหนึ่ง ได้แก่ ๑) อภิรียทิวฏฐิ ความเห็นว่าไม่เป็นอันทำ, เห็นว่าการกระทำไม่มีผล ๒) อเหตุทิวฏฐิ ความเห็นว่าไม่มีเหตุ, เห็นว่าสิ่งทั้งหลายไม่มีเหตุปัจจัย ๓) นัตถิทิวฏฐิ ความเห็นว่าไม่มี, เห็นว่าไม่มีการกระทำหรือสภาวะที่จะกำหนดเอาเป็นหลักได้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๖๒-๖๓)

^{๑๗๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **ลักษณะแห่งพุทธศาสนา**, หน้า ๑๖-๑๗.

^{๑๗๑} **อริยสัจ** หมายถึง ความจริงอันประเสริฐ, ความจริงของพระอริยะ, ความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงกลายเป็นอริยะ มีด้วยกัน ๔ ประการ คือ ๑) ทุกข์ คือ ความทุกข์, สภาพที่ทนได้ยาก, สภาพที่บีบคั้น ขัดแย้ง บกพร่อง ขาดแก่นสารและความเที่ยงแท้ ไม่ให้ความพึงพอใจแท้จริง, ได้แก่ ขาด ขรา มรณะ การประจวบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก การพลัดพรากจากสิ่งที่รัก ความปรารถนาไม่สมหวัง โดยย่อว่าอุปาทานขันธ ๕ เป็นทุกข์ ๒) ทุกขสมุทัย คือ เหตุเกิดแห่งทุกข์, สาเหตุให้ทุกข์เกิด ได้แก่ ตัณหา ๓ คือ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา ๓) ทุกขนิโรธ คือ ความดับทุกข์ ได้แก่ ภาวะที่ตัดขาดดับสิ้นไป, ภาวะที่เข้าถึงเมื่อกำจัดอวิชชา สාරอกตัณหาสิ้นแล้ว ไม่ถูกยึดม ไม่ติดข้อง หลุดพ้น สงบ ปลอดภัย เป็นอิสระ คือ นิพพาน ๔) ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา คือ ปฏิปทาที่นำไปสู่ความดับแห่งทุกข์, ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ อริยอฏฐังคิกมรรค หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า “ทางสายกลาง” มรรคมีองค์ ๘ นั้น สรุปลงในไตรสิกขา คือ ศีล สมภาิ ปัญญา (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๕๕)

ธรรมมาใช้ปฏิบัติ ตลอดจนการที่จะเจริญอกงามยิ่งขึ้นไปในธรรม และเข้าถึงธรรม^{๑๗๒} ทั้งธรรม และวินัยจึงต้องอิงอาศัยและประสานสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังที่นิยมเรียกเป็นคำศัพท์ เอกพจน์ว่า ‘ธรรมวินัย’ อันเป็นชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งของพระพุทธศาสนา

ด้วยลักษณะเด่นชัดประการหนึ่งของพระพุทธศาสนาที่ไม่เอียงไปหาที่สุด^{๑๗๓} ไม่ว่าจะ เป็นด้านใด ข้อปฏิบัติทั้งสองทางนี้จึงไม่ถูกต้อง เพราะไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง จึงได้ บัญญัติหลักความจริงสายกลางที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา โดยการเจริญให้ยิ่งในอริยมรรค^{๑๗๔} ซึ่ง ในทางปฏิบัติ ความเป็นสายกลางนี้เป็นไปโดยสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่นๆ เช่น สภาพชีวิตของ บรรพชิต หรือคฤหัสถ์ เป็นต้น^{๑๗๕} ทั้งนี้ก็เพื่อปรับใช้ให้สอดคล้องเหมาะสมกับวิถีชีวิตตามเป็นจริง ของแต่ละบุคคล

พระพุทธศาสนานั้นมีคุณลักษณะที่กว้างขวางมาก จึงสามารถมองได้หลากหลาย แง่มุม ไม่ว่าจะเป็นการมองว่าเป็นศาสนาแห่งการศึกษา เป็นศาสนาเพื่อการพัฒนาปัญญา เป็น ศาสนาซึ่งให้ความสำคัญทั้งแก่ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก เป็นศาสนาที่มองเห็นความจริง ของสภาวะแห่งทุกข์ แต่สามารถปฏิบัติได้ด้วยความสุข เป็นศาสนาที่สอนให้ตื่นตัวอยู่เสมอด้วยความ ไม่ประมาท กระทั่งเป็นศาสนาที่มุ่งประโยชน์สุขเพื่อมวลชนอย่างแท้จริง เหล่านี้ล้วนแต่มีความสัมพันธ์ถึงกัน สามารถเชื่อมโยงไปถึงหลักการสำคัญ คือการมองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัย เพื่อให้เห็นว่า มีลักษณะที่มีได้เป็นอัตตาตัวตนอย่างที่เคยเข้าใจกันมาโดยตลอด

ธรรมชาติของสัตว์ทั้งหลายนั้นมีความยึดติดถือมั่นในอัตตาตัวตน ซึ่งเป็นสิ่งที่ฝังลึก แนบแน่นในจิตใจมนุษย์เป็นอย่างมาก โดยจะรักษาหวงแหนความรู้สึกผูกพันในอัตตานี้ไว้อย่าง เหนียวแน่นที่สุดเท่าที่จะทำได้ แม้แต่เมื่อหันมาค้นคว้าสัจธรรมในทางศาสนา เขาก็จะต้องเพียร พยายามที่จะรักษาอัตตานี้ไว้ให้ได้^{๑๗๖} บรรดานักคิดทั้งหลายจึงค้นหาความจริงเพื่อพัฒนาอัตตานี้

^{๑๗๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **ลักษณะแห่งพุทธศาสนา**, หน้า ๑๘.

^{๑๗๓} **ที่สุด** หรือ **อันตา ๒** หมายถึง ข้อปฏิบัติ หรือการดำเนินชีวิตที่เอียงสุด ผิดพลาดไปจากทางอันถูกต้อง คือ มัชฌิมาปฏิปทา ได้แก่ ๑) กามสุขัลลิกานุโยค การหมกมุ่นอยู่ด้วยความสุข ๒) อตตกิลมณานุโยค การประกอบความลำบากเดือดร้อน แก่ตนเอง, การบีบบังคับทรมานตนให้เดือดร้อน (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๖๓)

^{๑๗๔} **อริยมรรคมีองค์ ๘** หรือ **อริยอัฏฐังคิกมรรค** หมายถึง ทางมีองค์แปดประการอันประเสริฐ เริ่มตั้งแต่สัมมาทิฐิ เห็นชอบ ไปจนถึงสัมมาสมาธิ ตั้งจิตมั่นชอบ (ม. มู. (ไทย) ๑๒/๓๓/๓๑-๓๓ ; ม. อู. (ไทย) ๑๔/๓๗๕/๔๒๑-๔๒๔ ; อภ. วิ. (ไทย) ๓๕/ ๔๘๖-๔๘๘/๓๗๑-๓๗๓)

^{๑๗๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, หน้า ๖.

^{๑๗๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **ลักษณะแห่งพุทธศาสนา**, หน้า ๔๔.

ให้มีความประณีตมากขึ้น โดยอาจรู้ถึงหลักของอนิจจัง ความเป็นของไม่เที่ยง รู้หลักของทุกขัง ความเป็นทุกข์หรือความเป็นของคงทนอยู่มิได้ แต่ไม่อาจรู้ถึงหลักอนัตตา ความเป็นของมิใช่ตัวตน ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญมาก และมีเฉพาะในพระพุทธศาสนาเท่านั้น มนุษย์โดยทั่วไปจึงรู้สึก ว่าอนัตตลักษณะ^{๑๗๗} เป็นสิ่งที่ฝืนกระแส ฝืนต่อจิตใจ ฝืนต่อความยึดถือของมโนทัศน์ที่จะให้สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามความปรารถนาของตน ซึ่งมีผลกระทบต่อมนุษย์เอง ทั้งทางด้านร่างกาย และจิตใจ

การที่จะมองเห็นสภาวะที่เป็นอนัตตานี้บ่งบอกไปถึงการที่ต้องมีปัญญา คือการมีปัญญารู้เท่าทันคติธรรมตา เห็นแจ้งความจริงของสิ่งทั้งหลายที่เป็นไปตามเหตุปัจจัย^{๑๗๘} โดยอาศัยสัมพันธซึ่งกันและกัน ไม่มีสิ่งใดคงที่ หรือบันดาลให้เป็นไปอย่างใดอย่างหนึ่ง หลักความสัมพันธ์หรือความเป็นไปตามเหตุปัจจัยนี้จึงจัดเป็นหลักสำคัญของวิปัสสนา^{๑๗๙} ที่เป็นไปเพื่อทำลายความเห็นผิดเกี่ยวกับอัตตา ไม่ว่าจะป็นสักกายทิฏฐิ^{๑๘๐} อัตตานุทิฏฐิ^{๑๘๑} หรืออัตตวาทุ-ปาทาน^{๑๘๒} เป็นต้น จนกระทั่งเกิดความรู้เห็นจริง สามารถทำลายที่มาของความเป็นตัวตน คือ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน กรรม ลงไปได้^{๑๘๓} ทั้งนี้ โดยมีมรรคาของการดำเนินชีวิตที่ตั้งงามด้วย

^{๑๗๗} **อนัตตลักษณะ** หมายถึง ลักษณะที่เป็นอนัตตา, ลักษณะที่ทำให้เห็นว่าเป็นของมิใช่ตัวตน ได้แก่ ๑) เป็นของสูญ คือ เป็นเพียงการประชุมเข้าขององค์ประกอบที่เป็นส่วนย่อยๆ ทั้งหลาย ว่างเปล้าจากความเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา หรือการสมมติเป็นต่างๆ ๒) เป็นสภาพหาเจ้าของมิได้ ไม่เป็นของใครจริง ๓) ไม่อยู่ในอำนาจ ไม่เป็นไปตามความปรารถนา ไม่ขึ้นต่อการบังคับบัญชาของใครๆ ๔) เป็นสภาวะธรรมอันเป็นไปตามเหตุปัจจัย ขึ้นต่อเหตุปัจจัย ไม่มีอยู่โดยลำพังตัว แต่เป็นไปโดยสัมพันธ์ อิงอาศัยกันอยู่กับสิ่งอื่นๆ ๕) โดยสภาวะของมันเองก็แย้งหรือค้านต่อความเป็นอัตตา มีแต่ภาวะที่ตรงข้ามกับความเป็นอัตตา (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๖๖)

^{๑๗๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **ลักษณะแห่งพุทธศาสนา**, หน้า ๔๕.

^{๑๗๙} **วิปัสสนา** หมายถึง ความเห็นแจ้ง คือเห็นตรงต่อความเป็นจริงของสภาวะธรรม ; ปัญญาที่เห็นไตรลักษณ์อันให้ถอนความหลงผิดรู้ผิดในสังขารเสียได้, การฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความเห็นแจ้งรู้ชัดภาวะของสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็นของมันเอง (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๗๖)

^{๑๘๐} **สักกายทิฏฐิ** หมายถึง ความเห็นว่าเป็นตัวของตน, ความเห็นเป็นเหตุถือตัวตน เช่น เห็นรูปเป็นตน เห็นเวทนาเป็นตน เป็นต้น (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๐๘)

^{๑๘๑} **อัตตานุทิฏฐิ** หมายถึง ความเห็นว่าเป็นตัวตน (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๙๙)

^{๑๘๒} **อัตตวาทุ-ปาทาน** หมายถึง การถือมั่นว่าตัวตน คือความยึดถือสำคัญมั่นหมายว่า นั่นนี่เป็นตัวตน เช่น มองเห็นเบญจขันธ์เป็นอัตตา, อย่างหยาบขึ้นมา เช่น ยึดถือมั่นหมายว่า นี่เรา นั่นของเรา จนเป็นเหตุแบ่งแยกเป็นพวกเรา พวกเขา และเกิดความถือพวก (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๙๘)

^{๑๘๓} พระราชาธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตภาโณ), **พุทธวิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพฯ : พริศวารพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๕๙-๕๐.

ศึกษา^{๑๔๔} หรือการศึกษา ปัญญาที่จะขยายขอบเขตไปตามลำดับ สามารถพัฒนาตนเองให้ ยิ่งขึ้นไป อนัตตาจึงเป็นธรรมสำคัญที่ทำให้เข้าใจถึงจุดหมายของพระพุทธศาสนาได้อย่างถึงที่สุด

ด้วยความเป็นมาของศาสนาพุทธที่ยาวนานมากกว่า ๒,๕๐๐ ปี ท่ามกลางสภาพปัญหา สังคมต่างๆ ด้านในปัจจุบันที่นับวันจะซับซ้อนและซับซ้อนมากขึ้นกว่าเดิม ปัจจัยดังกล่าวนี้อาจมีผล ให้ความเข้าใจของพุทธศาสนิกชนเกี่ยวกับหลักธรรมดั้งเดิมในพระพุทธศาสนาคลาดเคลื่อนไปจาก ที่เป็นจริง ผลกระทบที่ได้ก็คือ การประพฤติปฏิบัติที่ผิดเพี้ยนไปจากพระธรรมวินัย ซึ่งมีใช้มรรค แห่งการดำเนินชีวิตที่ดำรงอย่างแท้จริง เพื่อป้องกันความคลาดเคลื่อนดังกล่าว พระผู้มีพระภาค จึงแสดงลักษณะตัดสินพระธรรมวินัย^{๑๔๕} ให้แก่พระอุบาลีเถระ และพระนางมหาปชาบดีโคตมี^{๑๔๖} ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นแนวทางหลักในการพิจารณาข้อประพฤติปฏิบัติให้เป็นไปในทางที่ถูกต้องดีงาม

ดังนั้น สาระธรรมในพระพุทธศาสนา หรือที่เรียกว่า ‘พุทธธรรม’ จึงได้แก่ อริยสัจธรรม อันเป็นหลักความจริงของสิ่งต่างๆ ที่ปรากฏเกิดขึ้นจากเหตุปัจจัย โดยไร้ซึ่งความเจ้าของที่แท้จริง ดังเช่นอนัตตลักษณะ ซึ่งเป็นคุณลักษณะเฉพาะของคำสอนในพระพุทธศาสนา สิ่งเหล่านี้บุคคล จะพึงรู้ได้ด้วยการเจริญไตรสิกขา เพื่อให้เข้าถึงความจริงนั้นด้วยตนเอง สามารถดำเนินชีวิตตาม มรรคของการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง สอดคล้องเหมาะสมตามหลักพระธรรมวินัย พัฒนาการ ของสติปัญญาก็จะเจริญยิ่งขึ้นจนกระทั่งอยู่เหนือภาวะของเหตุปัจจัยแห่งทุกข์ อันเป็นภาวะ สุดท้ายปลายทางในพระพุทธศาสนา

^{๑๔๔} **ศึกษา** หมายถึง การศึกษา, การสำเนียง, ข้อที่จะต้องศึกษา, ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรม มี ๓ อย่างคือ ๑) อธิศีลสิกขา ฝึกอบรมในเรื่องศีล ๒) อธิจิตตสิกขา ฝึกอบรมในเรื่องจิต ๓) อธิปัญญาสิกขา ฝึกอบรมในเรื่องปัญญา รวมเรียกว่า ไตรสิกขา (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๓๙)

^{๑๔๕} **ลักษณะตัดสินพระธรรมวินัย ๗** ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อ ๑) เอกันตนิพพิทา ความหน่ายสิ้นเชิง, ไม่หลงไหล เคลิบเคลิ้ม ๒) วิราคะ ความคลายกำหนด, ไม่ยึดติดรัดตัว เป็นอิสระ ๓) นิโรธ ความดับ, หมดกิเลสหมดทุกข์ ๔) อุปสมะ ความสงบ ๕) อภิญญา ความรู้ยิ่ง, ความรู้ชัด ๖) สัมโพธิะ ความตรัสรู้ ๗) นิพพาน ธรรมเหล่านี้ พึงรู้ว่าเป็นธรรม เป็นวินัย เป็นสัตตสุสาน คือ คำสอนของพระศาสดา (อภ. สุตตค.(ไทย) ๒๓/๔๓/๑๗๘-๑๗๙)

^{๑๔๖} **ลักษณะตัดสินพระธรรมวินัย ๘** ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อ ๑) วิราคะ คือ ความคลายกำหนด, ความไม่ติดพัน เป็นอิสระ มิใช่เพื่อความกำหนดย่อมใจ หรือเสริมความติดใจ ๒) วิสัยโยค คือ ความหมดเครื่องผูกมัด, ความไม่ประกอบทุกข์ มิใช่เพื่อผูก รัด หรือประกอบทุกข์ ๓) อปยะะ คือ ความไม่พอกพูนกิเลส มิใช่เพื่อพอกพูนกิเลส ๔) อัปปิจจตา คือ ความอยากอันน้อย, ความมัก น้อย มิใช่เพื่อความอยากอันใหญ่, ความมักใหญ่ หรือมักมากอยากใหญ่ ๕) สันตฎฐี คือ ความสันโดษ มิใช่เพื่อความไม่สันโดษ ๖) ปวิเวก คือ ความสงัด มิใช่เพื่อความคลุกคลีอยู่ในหมู่ ๗) วิริยารัมภะ คือ การประกอบความเพียร มิใช่เพื่อความเกียจคร้าน ๘) สุภรตา คือ ความเลี้ยงง่าย มิใช่เพื่อความเลี้ยงยาก ธรรมเหล่านี้ พึงรู้ว่าเป็นธรรม เป็นวินัย เป็นสัตตสุสาน คือคำสอนของพระศาสดา (วิ. จ. (ไทย) ๗/๔๐๖/๓๒๓-๓๒๔ ; อภ. อภุจก. (ไทย) ๒๓/๕๓/๓๓๘-๓๓๙)

๒.๒.๕ สื่อธรรม

การที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงถ่ายทอดสาระธรรมไปสู่ชนทั้งหลายนั้น จำเป็นต้องอาศัย ปัจจัยสำคัญอีกประการที่เป็นควบคู่ไปกับสาระธรรม ช่วยในงานเผยแผ่พุทธธรรมของพระองค์ ประสบความสำเร็จด้วยดี ปัจจัยดังกล่าวก็คือ ช่องทางหรือสื่อธรรม ดังที่ปรากฏในพุทธวิธีการสื่อ สาระธรรม โดยสามารถจำแนกเป็นลักษณะสำคัญได้ ๒ ประการ ดังนี้ คือ

๒.๒.๕.๑ สื่อเพื่อการปฏิบัติธรรม

สื่อในลักษณะนี้ เป็นการพิจารณาในฐานะสื่อสำคัญที่เป็นปัจจัยของกระบวนการเรียนรู้ และฝึกอบรมภายในตน เพราะมีผลโดยตรงต่อความทุกข์และสุขของมนุษย์ ตลอดจนคุณภาพ ชีวิตในทุกๆ ด้านที่มนุษย์จะต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์ด้วย

อายตนะ^{๑๘๗} เป็นจุดเริ่มต้น และเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อของทางแยกระหว่างกุศลกับอกุศล ทางสายหนึ่งนำไปสู่ความประมาทมัวเมา ความชั่ว และการหมกตึดยอยู่ในโลก อีกสายหนึ่งนำไป สู่ความรู้เท่าทัน การประกอบกรรมดี และความหลุดพ้นเป็นอิสระ^{๑๘๘} พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัส ถึงอายตนะว่าเป็นโลก^{๑๘๙} เป็นสิ่งทั้งปวง^{๑๙๐} ที่มนุษย์พึงกำหนดรู้แล้วละเสีย

---

^{๑๘๗} อายตนะ หมายถึง ที่ต่อ, เครื่องติดต่อ, แดนต่อความรู้ จัดเป็น ๒ ประเภท คือ อายตนะภายใน แดนต่อความรู้ฝ่าย ภายใน มี ๖ อย่าง ได้แก่ ๑) จักขวยตนะ อายตนะคือ ตา ๒) โสตยตนะ อายตนะคือ หู ๓) ฆณายตนะ อายตนะคือ จมูก ๔) ชิวหายตนะ อายตนะคือ ลิ้น ๕) กายายตนะ อายตนะคือ กาย ๖) มนายตนะ อายตนะคือ ใจ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อินทรีย์ ๖ เพราะ เป็นใหญ่ในหน้าที่ของตนแต่ละอย่าง กับ อายตนะภายนอก แดนต่อความรู้ฝ่ายภายนอก มี ๖ อย่าง ได้แก่ ๑) รูปายตนะ อายตนะคือ รูป ๒) สัททายตนะ อายตนะคือ เสียง ๓) คันธายตนะ อายตนะคือ กลิ่น ๔) รสยตนะ อายตนะคือ รส ๕) โณภูตัพพายตนะ อายตนะคือ โณภูตัพพะ (สัมผัสทางกาย, สิ่งที่ต้องกาย เช่น เย็น ร้อน อ่อน แข็ง) ๖) ธัมมายตนะ อายตนะคือ ธรรมารมณ (อารมณ์ ทางใจ, สิ่งที่ใจนึกคิด) ทั้งหมดนี้เรียกทั่วไปว่า อารมณ ๖ คือ เป็นสิ่งสำหรับให้จิตยึดเหนี่ยว (ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๓/๓๑๕-๓๑๖ ; ม. อุ. (ไทย) ๑๔/๔๒๙/๔๘๘-๔๘๙ ; อภิ. วิ. (ไทย) ๓๕/๑๕๕-๑๖๑/๑๑๓-๑๑๖)

^{๑๘๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, หน้า ๖๓.

^{๑๘๙} ส. สฟา. (ไทย) ๑๘/๖๘/๕๘.

^{๑๙๐} ส. สฟา. (ไทย) ๑๘/๒๓-๒๕/๒๒-๒๔.

อายตนะภายใน กับอายตนะภายนอกนั้นเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการรับรู้ขึ้น^{๑๕๑} ซึ่งอาศัย การกระทบหรือสัมผัส^{๑๕๒} ที่เกิดขึ้นจากสิ่งทั้งสองนั้น มีผลให้เกิดความรู้สึกต่างๆ^{๑๕๓} พร้อมทั้ง ความสามารถในการกำหนดจดจำ^{๑๕๔} แล้วปรุงแต่งไปตามความจงใจในอารมณ์นั้นๆ^{๑๕๕} โดย แรงผลักดันอันทะยานอยาก^{๑๕๖} ที่ฝังรากลึกภายในจิตใจของปุถุชนเสมอมา กระบวนการรับรู้ของ มนุษย์ตามแนวคิดของพระพุทธศาสนาดังกล่าวมานี้ แม้ทางด้านจิตวิทยาตะวันตก ก็ยังได้ กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้อย่างสอดคล้องและน่าสนใจด้วยเช่นกัน

^{๑๕๑} **วิญญาณ** หมายถึง ความรู้แจ้งอารมณ์, จิต, ความรู้ที่เกิดขึ้นเมื่ออายตนะภายในและอายตนะภายนอกกระทบกัน เช่น รู้อารมณ์ในเวลาเมื่อรู้มากระทบตา เป็นต้น โดยเรียกว่า วิญญาณ ๖ คือ ๑) จักขุวิญญาณ ความรู้อารมณ์ทางตา (เห็น) ๒) โสต วิญญาณ ความรู้อารมณ์ทางหู (ได้ยิน) ๓) สนานวิญญาณ ความรู้อารมณ์ทางจมูก (ได้กลิ่น) ๔) ชิวหาวิญญาณ ความรู้อารมณ์ทาง ลิ้น (รู้รส) ๕) กายวิญญาณ ความรู้อารมณ์ทางกาย (รู้สิ่งต้องกาย) ๖) มโนวิญญาณ ความรู้อารมณ์ทางใจ (รู้เรื่องในใจ) (ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๓/๓๑๖ ; อภิ. วิ. (ไทย) ๓๕/๑๗๘/๑๓๘)

^{๑๕๒} **สัมผัส หรือ ผัสสะ ๖** หมายถึง ความกระทบ, ความประจวบกันแห่งอายตนะภายใน อายตนะภายนอก และวิญญาณ ได้แก่ ๑) จักขุสัมผัส ความกระทบทางตา คือ ตา + รูป + จักขุวิญญาณ ๒) โสตสัมผัส ความกระทบทางหู คือ หู + เสียง + โสต วิญญาณ ๓) สนานสัมผัส ความกระทบทางจมูก คือ จมูก + กลิ่น + สนานวิญญาณ ๔) ชิวหาสัมผัส ความกระทบทางลิ้น คือ ลิ้น + รส + ชิวหาวิญญาณ ๕) กายสัมผัส ความกระทบทางกาย คือ กาย + โณภูรूपะ + กายวิญญาณ ๖) มโนสัมผัส ความกระทบทางใจ คือ ใจ + ธรรมารมณ์ + มโนวิญญาณ (ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๓/๓๑๘ ; ส. นิ. (ไทย) ๑๖/๒/๖)

^{๑๕๓} **เวทนา** หมายถึง การเสวยอารมณ์, ความรู้สึก สุข (ความสุข ความสบายทางกาย), ทุกข์ (ความทุกข์ ความไม่สบาย เจ็บปวดทางกาย), โสมนัส (ความแค้นขึ้นสบายใจ, สุขใจ), โทมนัส (ความเสียใจ, ทุกข์ใจ), อุเบกขา (ความรู้สึกเฉยๆ) ซึ่งมีสาเหตุจาก ๑) จักขุสัมผัสสชาเวทนา เวทนาเกิดจากสัมผัสทางตา ๒) โสตสัมผัสสชาเวทนา เวทนาเกิดจากสัมผัสทางหู ๓) สนานสัมผัสสชาเวทนา เวทนาเกิดจากสัมผัสทางจมูก ๔) ชิวหาสัมผัสสชาเวทนา เวทนาเกิดจากสัมผัสทางลิ้น ๕) กายสัมผัสสชาเวทนา เวทนาเกิดจาก สัมผัสทางกาย ๖) มโนสัมผัสสชาเวทนา เวทนาเกิดจากสัมผัสทางใจ (ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๓/๓๑๗ ; ส. สฟา. (ไทย) ๑๘/๒๗๐/๓๐๓)

^{๑๕๔} **สัญญา** หมายถึง ความกำหนดได้หมายรู้, ความหมายรู้, ความจำได้หมายรู้ ได้แก่ ๑) รูปสัญญา ความหมายรู้ รูป เช่นว่า ดำ แดง เขียว ขาว เป็นต้น ๒) สัททสัญญา ความหมายรู้เสียง เช่นว่า ดัง เบา ทุ้ม แหลม เป็นต้น ๓) คันธสัญญา ความหมายรู้กลิ่น เช่นว่า หอมเหม็น เป็นต้น ๔) รสสัญญา ความหมายรู้รส เช่นว่า หวาน เปรี้ยว เค็ม เป็นต้น ๕) โณภูรूपสัญญา ความหมายรู้สัมผัสทางกาย เช่นว่า อ่อน แข็ง หยาบ ละเอียด ร้อน เย็น เป็นต้น ๖) ธัมมสัญญา ความหมายรู้อารมณ์ทางใจ เช่น ว่างาม น่าเกลียด เที้ยง ไม่เที้ยง เป็นต้น (ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๓/๓๑๗-๓๑๘ ; ส. ข. (ไทย) ๑๗/๕๖/๘๔ ; อญ. ฦกฏ. (ไทย) ๒๒/๖๓/ ๕๗๕)

^{๑๕๕} **เจตนา** หมายถึง ความจงใจ, ความตั้งใจ, ความจำนง, ความแสวงหาอารมณ์ เรียกเต็มว่า สัญเจตนา ๖ ได้แก่ ๑) รูป สัญเจตนา ความจำนงรูป ๒) สัททสัญเจตนา ความจำนงเสียง ๓) คันธสัญเจตนา ความจำนงกลิ่น ๔) รสสัญเจตนา ความจำนงรส ๕) โณภูรूपสัญเจตนา ความจำนงโณภูรूपะ ๖) ธัมมสัญเจตนา ความจำนงธรรมารมณ์ (ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๓/๓๑๘ ; ส. ข. (ไทย) ๑๗/๕๖/๘๔)

^{๑๕๖} **ตัณหา** หมายถึง ความทะยานอยาก ได้แก่ ๑) รูปตัณหา ความทะยานอยากได้รูป ๒) สัททตัณหา ความทะยาน อยากได้เสียง ๓) คันธตัณหา ความทะยานอยากได้กลิ่น ๔) รสตัณหา ความทะยานอยากได้รส ๕) โณภูรूपตัณหา ความทะยาน อยากได้โณภูรूपะ ๖) ธัมมตัณหา ความทะยานอยากได้ธรรมารมณ์ (ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๓/๓๑๘ ; ส. นิ. (ไทย) ๑๖/๒/๕)

แนวคิดจิตนิยมของเดการ์ต กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า จิตคือผู้บัญชากายและเป็นผู้ทำหน้าทีรับรู้อะไรต่างๆ เมื่อเรามองดูดอกกุหลาบ ไม่ใช่ตาของเรามองเห็น แต่จิตต่างหากที่เห็นโดยอาศัยตาเป็นทางผ่าน เมื่อเราได้ยิน ผู้ได้ยินไม่ใช่หู หากแต่คือจิต สรุปลแล้วประสาทสัมผัสทั้งห้า คือ ตา หู จมูก ลิ้น และกายประสาท คือทางผ่านของจิตสำหรับออกไปรับรู้โลกภายนอก^{๑๙๗}

อายตนะเป็นแหล่งที่มาของความสุขความทุกข์ ซึ่งเป็นเป้าหมายแห่งการดำเนินชีวิตทั่วไป และความเพียรพยายามเฉพาะกิจแทบทุกอย่างของปุถุชน ด้านสุขก็เป็นการแสวงหา ด้านทุกข์ก็เป็นกรหลีกเลี่ยง^{๑๙๘} ความสุขจึงมีความสำคัญมากในการปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนา อาจกล่าวได้ว่า พุทธจริยธรรมไม่แยกต่างหากจากความสุข^{๑๙๙} และพระผู้มีพระภาคยังได้ทรงแสดงถึงวิธีปฏิบัติต่อทุกข์และสุข^{๒๐๐} ไว้ด้วย แต่ความสุขที่ปุถุชนคนทั่วไปมุ่งแสวงหากัน มักเป็นความสุขที่ได้รับผ่านทางสื่ออายตนะเหล่านี้ โดยเป็นไปตามความใคร่ ความอยากในกามคุณ^{๒๐๑} แนวคิดหรือค่านิยมที่มุ่งเน้นแต่ในด้านวัตถุนั้น ได้ทวีความรุนแรงจนกลายเป็นปัญหาที่เวียนมาสู่ตนเองและสังคมมากขึ้นทุกที ลักษณะของกามคุณดังกล่าว แม้จะให้ความหวานชื่นแก่มนุษย์ แต่พระพุทธองค์กลับทรงเห็นว่า มีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น เมื่อเทียบกับความทุกข์ ความคับแค้นที่จะต้องประสบ จึงทรงแนะนำสาวกของพระองค์ประพฤติปฏิบัติธรรม เพื่อให้ได้รับปีติ และความสุขที่ไม่ต้องอาศัยกาม หรือเป็นความสุขอื่นที่ดีกว่าและประณีตกว่า^{๒๐๒} เพราะหาไม่แล้วก็ยัง

^{๑๙๗} สมภาร พรหมทา, **มนุษย์กับการแสวงหาความจริงและความหมายของชีวิต**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศยาม, ๒๕๔๕), หน้า ๕๗-๕๘.

^{๑๙๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, หน้า ๖๓.

^{๑๙๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒๙.

^{๒๐๐} **วิธีปฏิบัติต่อทุกข์-สุข** เป็นหลักการเพียรพยายามให้ได้ผลในการละทุกข์ สุข, การปฏิบัติที่ถูกต้องต่อความทุกข์และความสุข ซึ่งเป็นไปตามหลักพระพุทธศาสนา ที่แสดงว่าความเพียรพยายามที่ถูกต้อง จะมีผลจนสามารถเสวยสุขที่ไร้ทุกข์ได้ มีด้วยกัน ๔ ประการ คือ ๑) ไม่เอาทุกข์ที่บดบดนมที่มีได้ถูกทุกข์ท่วมทับ ๒) ไม่สละความสุขที่ชอบธรรม ๓) ไม่สยบหมกมุ่น (แม้) ในสุขที่ชอบธรรมนั้น ๔) เพียรพยายามทำแห่งแห่งทุกข์ให้หมดสิ้นไป หรืออาจพูดอีกสำนวนว่า “เพียรปฏิบัติเพื่อเข้าถึงความสุขที่ประณีตสูงขึ้นไป” (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๑๓๕)

^{๒๐๑} **กามคุณ** หมายถึง ส่วนที่น่าปรารถนาใคร่ มี ๕ อย่าง คือ รูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะ (สัมผัสทางกาย) ที่น่าใคร่ น่าพอใจ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๑๒)

^{๒๐๒} ส. สพ. (ไทย) ๑๘/๒๖๗/๒๕๖-๒๕๙.

วางใจไม่ได้ที่จะไม่วกกลับไปหากามอีก^{๒๐๓} อาจกล่าวได้ว่า เพื่อแสวงหาความสุขด้านวัตถุหรือ
อายตนะภายนอกเช่นนี้ มนุษย์จึงได้รับความทุกข์ที่ให้ผลมากกว่าอย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์

สำหรับผู้ปฏิบัติตามอริยมรรคเพื่อความบริสุทธิ์ของจิตใจนั้น ผลกระทบที่ได้รับจาก
อายตนะเหล่านี้ย่อมลดน้อยลง จนถึงกับไร้ผลโดยสิ้นเชิงได้ในที่สุด เช่นที่พระผู้มีพระภาคทรง
ประจักษ์แจ้งด้วยพระองค์เอง ทั้งวิชา^{๒๐๔} และจรณะ^{๒๐๕} ทำให้อายตนะส่วนพระองค์มี
ประสิทธิภาพกว้างขวางยิ่งใหญ่มาก เห็นการรับรู้ของปุถุชนโดยทั่วไปอย่างมิอาจประมาณได้
อย่างไรก็ดี สาระธรรมที่ได้จากสื่ออายตนะนั้น หากน้อมนำไปพิจารณาและฝึกอบรมตน ก็ย่อม
จะได้รับความรู้ตามสมควร เรียกได้ว่าเป็นผู้ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยปัญญา ดังพุทธวจนะที่ว่า
“บัณฑิต ย่อมฝึกตน”^{๒๐๖} ซึ่งจะเป็นพื้นฐานที่ดีสำหรับการสื่อสารกับบุคคลและมวลชนต่อไป

ดังนั้น อายตนะจึงเป็นสื่อที่มีผลต่อความสุขความทุกข์ของมนุษย์อย่างยิ่ง และเป็นสิ่ง
ที่ต้องระมัดระวังในการใช้ เพื่อไม่ให้ตกเป็นทาสของอารมณ์ต่างๆ ที่ปรากฏทางอายตนะมาก
เกินไป โดยอาศัยสติปัญญาในการควบคุมและกำกับ กระทั่งสามารถเป็นอิสระจากอิทธิพลของ
อายตนะทั้งหลายอย่างสิ้นเชิง และอาจส่งผลให้อายตนะของผู้นั้นมีความพิเศษเหนือปุถุชนทั่วไป
ได้ ดังที่พระผู้มีพระภาคทรงประจักษ์แจ้งในวิชาทั้งหลาย เป็นต้น แต่อย่างไรก็ดี ในการดำเนิน
ชีวิตประจำวันซึ่งต้องเกี่ยวข้องกับอายตนะทั้งหลายนั้น สติและการสำรวมระวังในขณะรับอารมณ์

^{๒๐๓} ม. มุ. (ไทย) ๑๒/๑๗๗/๑๗๗-๑๗๘.

^{๒๐๔} **วิชา** หมายถึง ความรู้แจ้ง, ความรู้วิเศษ มี ๘ ประการ ได้แก่ ๑) วิปัสสนาญาณ ญาณในวิปัสสนา, ญาณที่เป็น
วิปัสสนา คือปัญญาที่พิจารณาเห็นสังขาร คือนามารูปโดยไตรลักษณ์ มีต่างกันออกไปเป็นชั้นๆ ต่อเนื่องกัน ๒) มโนมยิทธิ ฤทธิ์สำเร็จ
ด้วยใจ, ฤทธิ์ทางใจ คือ นิรมิตกายอื่นออกจากกายนี้ ดุจชักไส้จากหญ้าปล้อง ชักดาบจากฝัก หรือชักงูออกจากควาบ ๓) อิทธิวิ
แสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้ ๔) ทิพโสต หูทิพย์ ๕) เจโตปริยญาณ ความรู้ที่กำหนดใจผู้อื่นได้ ๖) ปุพเพนิวาสานุสสติ ระลึกชาติได้
๗) ทิพจักขุ ตาทิพย์ ๘) อาสวักขยญาณ ความรู้ที่ทำให้สิ้นอาสวะ (ที. ส. (ไทย) ๙/๒๓๔-๒๔๙/๗๗-๘๔)

^{๒๐๕} **จรณะ** หมายถึง ความประพฤติ, ปฏิบัติ, ข้อปฏิบัติอันเป็นทางบรรลุมรรค หรือนิพพาน ได้แก่ ๑) สัสสัมปทา ความ
ถึงพร้อมด้วยศีล คือ ประพฤติถูกต้องตั้งตาม สำรวมในพระปาฏิโมกข์ มีมารยาทเรียบร้อย ประพฤติเคร่งครัดในสิกขาบททั้งหลาย ๒)
อปภินนทกปฏิปทา ข้อปฏิบัติที่ไม่ผิด, ปฏิปทาที่เป็นส่วนแก่กันสารเนื้อแท้ ซึ่งจะนำผู้ปฏิบัติให้ถึงความเจริญอกงามในธรรม เป็นผู้ดำเนิน
อยู่ในแนวทางแห่งความปลอดภัยห่างไกลจากทุกข์อย่างแน่นอนไม่ผิดพลาด ได้แก่ ๑) อินทริยสังวร การสำรวมอินทริย คือระวังไม่ให้บาปอกุศล
ธรรมครอบงำใจ เมื่อรับรู้อารมณ์ด้วยอินทริยทั้ง ๖ ๒) โภชนมัตตัญญุตตา ความรู้จักประมาณในการบริโภค คือรู้จักพิจารณารับประทาน
อาหารเพื่อหล่อเลี้ยงร่างกายใช้ทำกิจให้ชีวิตผาสุก มิใช่เพื่อสนองกามารมณ์ ๓) ซาคริยานุโยค การหมั่นประกอบความดี ไม่เห็น
แก่นอน คือขยันหมั่นเพียร ตื่นตัวอยู่เป็นนิตย์ ชำระจิตมิให้มีนิวรณ์ พร้อมเสมอทุกเวลาที่จะปฏิบัติกิจให้ก้าวหน้าต่อไป ๓) สัทธรรม ๗
ได้แก่ มีศรัทธา, มีหิริ, มีโอตตปปะ, เป็นพหูสูต, มีความเพียรอันปรารถนาแล้ว, มีสติมั่นคง, มีปัญญา ๔) ฌาน ๔ ได้แก่ ๑) ปฐมฌาน มี
องค์ ๕ คือ วิตถาร, วิจารณ์, ปิติ สุข เอกัคคตา ๒) ทุติยฌาน มีองค์ ๓ คือ ปิติ สุข เอกัคคตา ๓) ตติยฌาน มีองค์ ๒ คือ สุข เอกัคคตา
๔) จตุตถฌาน มีองค์ ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา (ม. ม. (ไทย) ๑๓/๒๙/๓๒)

^{๒๐๖} พุ. พุ. (ไทย) ๒๕/๘๐/๕๓ ; ม. มุ. (ไทย) ๒๖/๘๗๗/๔๘๔.

ถือเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยระวังป้องกันจิตใจไว้ ไม่ให้พลัดตกและเลื่อนไหลไปตามกระแสธารแห่งกิเลสที่ถูกปลุกเร้าจากอารมณ์ต่างๆ ได้ตามสมควร ทั้งนี้ เพราะสามารถใช้อายตนะที่มีอยู่นี้เป็นสื่อสำหรับประพฤติปฏิบัติตามธรรม

๒.๒.๕.๒ สื่อเพื่อการเผยแผ่ธรรม

สื่ออายตนะในทางพระพุทธศาสนานั้นเป็นสื่อเพื่อการปฏิบัติธรรมเฉพาะบุคคล ดังที่พระผู้มีพระภาคทรงประกาศแจ้งความจริงอย่างเป็นอิสระด้วยพระปัญญาคุณ และเป็นผลให้เกิดพระบริสุทธิคุณในดวงจิตของพระองค์ ไม่เพียงเท่านั้น ด้วยพระมหากรุณาคุณที่มีต่อสรรพสัตว์ พระพุทธองค์ทรงนำอรรถประโยชน์จากสาระธรรมที่ได้จากการประกาศแห่งตลอดในความจริงเหล่านั้นเผยแผ่สู่ประชาชน โดยอาศัยทุกสื่อหรือช่องทางที่มนุษย์จะสามารถรับรู้ได้

๑) สื่อวัจนะ

เครื่องมือสำคัญที่มนุษย์ใช้สื่อสารเพื่อบ่งบอกถึงความต้องการ บรรยายความรู้สึก และถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดต่างๆ ก็คือการใช้ ‘ภาษา’ เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจอันดีร่วมกัน การมีภาษาหรือถ้อยคำไว้ใช้เพื่อการสื่อสารถึงกันนั้น แต่ละคนต้องได้รับประสบการณ์จากเรื่องราวหรือสิ่งต่างๆ (ซึ่งอาจเป็นความจริงตามการรับรู้และปรุงแต่งของจิตก็ได้) เพื่อให้กำหนดได้หมายรู้ไว้เป็นมโนภาพของตนเองร่วมกับผู้อื่นและสังคม จากนั้นจึงมีคำเรียกขานที่ ‘สมมติ’ ขึ้นสำหรับใช้แทนสิ่งนั้นๆ การพูดกันถึงสิ่งที่แต่ละคนได้เคยมีประสบการณ์มาก่อน ย่อมช่วยให้เกิดความเข้าใจกันได้ด้วยดี แต่หากบางคนไม่เคยมีประสบการณ์ในสิ่งนั้นมาก่อน ภาษาที่เคยใช้เป็นสื่อแทนก็อาจไม่ช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจได้ดีเท่าที่ควร

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสื่อสารแห่งสังฆธรรมที่ต้องเป็นการเข้าถึงเฉพาะตน ภาษาไม่สามารถแสดง ถ่ายทอดความจริงหรือสังฆธรรมได้โดยสมบูรณ์ มันเป็นเพียงตัวที่สื่อผ่านโยงไปหาความจริงนั้นอีกทีหนึ่ง โดยที่ความจริงนั้นอยู่ในมโนคติ ซึ่งจะต้องมีประสบการณ์มาก่อน^{๒๐๗} เช่น การพูดถึงคำว่า “ทุกข์” ผู้ฟังอาจไม่เข้าใจความหมายของคำนี้อย่างชัดเจน หรือคลาดเคลื่อนไปจากนิยามที่เป็นจริง ด้วยประสบการณ์ไม่พอต่อการเข้าใจเช่นนี้ มีผลให้การสื่อสารธรรมนั้นเกิดช่องว่างมากยิ่งขึ้น หรืออาจถึงกับปฏิเสธการรับสารเช่นนั้นไปเสีย ประสบการณ์จึงกลายเป็นสิ่งสำคัญที่ก่อให้เกิดภาษา เพราะถ้าเราพูดถึงสิ่งที่ผู้รับสารไม่เคยมีประสบการณ์มาก่อน ก็อาจทำ

^{๒๐๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), การสื่อภาษาเพื่อเข้าถึงสังฆธรรม, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๙), หน้า ๕.

ให้ผู้รับสารไม่สามารถเข้าใจถึงสารที่เราส่งไปได้^{๒๐๘} สิ่งใดที่เราไม่เคยมีประสบการณ์มาก่อน ภาษาจึงไม่สามารถที่จะทำให้เกิดความเข้าใจในสิ่งนั้นได้โดยสมบูรณ์

ภาษาเป็นสื่อวัจนะที่บัญญัติขึ้นใช้แทนความจริงที่เรียกว่า ‘สมมติสัจจะ’ เป็นความจริงที่มนุษย์ได้ตกลงและยอมรับ โดยถือเป็นจริยธรรมอันดีของสังคมที่พึงยึดถือร่วมกัน แม้ว่าภาษาจะสื่อ ‘ปรมาตมสัจจะ’ ซึ่งเป็นสัจธรรมโดยตรงไม่ได้ แต่ภาษาก็สื่อเพื่อให้เข้าถึงสัจธรรมได้ โดยมีข้อแม้ว่าจะต้องใช้โดยรู้จักปฏิบัติต่อภาษาให้ถูกต้อง^{๒๐๙} โดยในเบื้องต้น ผู้สื่อสารจะธรรมนั้นจะต้องมีความซื่อสัตย์ มีความรับผิดชอบในการใช้ภาษา ซึ่งหมายถึงความจริงใจต่อสัจธรรมนั้น และความจริงใจต่อผู้ฟังด้วย^{๒๑๐} คุณสมบัติเหล่านี้จึงเป็นพื้นฐานที่พึงมีในตนเองก่อนเป็นสำคัญ

พระผู้มีพระภาคทรงเป็นตัวอย่างที่ประเสริฐยิ่งในการสื่อสารธรรม ไม่เพียงแต่ทรงยึดถือเฉพาะสารที่เป็นความจริงเท่านั้น แต่อรรถประโยชน์ที่ผู้ฟังพึงได้รับก็มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่ากัน แม้ว่าจะเป็นที่ชอบใจหรือไม่ก็ตาม เกณฑ์ในการตรัสวาจาของพระพุทธเจ้า^{๒๑๑} จึงเป็นหลักในการพิจารณาได้อย่างดียิ่ง นอกเหนือจากความจริงใจ และความมุ่งหวังประโยชน์สุขแก่ผู้อื่นที่เป็นหลักยึดเหนี่ยวใจไว้แล้ว เพื่อให้การสื่อสารมุ่งเข้าสู่สาระแห่งสัจธรรมได้โดยสะดวก พระพุทธองค์จึงทรงวางหลักในการสื่อสารธรรมไว้ให้ชนทั้งหลายยึดถือปฏิบัติ โดยไม่ประมาทดังที่ได้ตรัสแก่ท่านพระอานนท์ ไว้ว่า

อานนท์ การแสดงธรรมให้คนอื่นฟัง มิใช่สิ่งที่กระทำได้ง่าย ผู้แสดงธรรมแก่คนอื่น
พึงตั้งธรรม ๕ อย่างไว้ในใจ คือ

- ๑) เราจักกล่าวชี้แจงไปตามลำดับ
- ๒) เราจักกล่าวชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ
- ๓) เราจักแสดงด้วยอาศัยเมตตา

^{๒๐๘} อัญชลี ธีรเนตร, กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า, วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยพัฒนการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓, หน้า ๕๒.

^{๒๐๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), การสื่อสารเพื่อเข้าถึงสัจธรรม, หน้า ๓๒.

^{๒๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓.

^{๒๑๑} เกณฑ์ในการตรัสวาจาของพระพุทธเจ้า มี ๖ ประการด้วยกัน คือ ๑) คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง, ไม่เป็นประโยชน์, ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น – ไม่ตรัส ๒) คำพูดที่จริง ถูกต้อง, แต่ไม่เป็นประโยชน์, ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น – ไม่ตรัส ๓) คำพูดที่จริง ถูกต้อง, เป็นประโยชน์, ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น – เลือกกาลตรัส ๔) คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง, ไม่เป็นประโยชน์, ถึงเป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น – ไม่ตรัส ๕) คำพูดที่จริง ถูกต้อง, แต่ไม่เป็นประโยชน์, ถึงเป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น – ไม่ตรัส ๖) คำพูดที่จริง ถูกต้อง, เป็นประโยชน์, เป็นที่รักที่ชอบใจของคนอื่น – เลือกกาลตรัส (ม. ม. (ไทย) ๑๓/๘๖/๘๗-๘๘)

๔) เราจักไม่แสดงด้วยเห็นแก่อาภิมิส

๕) เราจักแสดงไปโดยไม่กระทบตนและผู้อื่น^{๒๑๒}

หลักการแสดงธรรมดังกล่าวจึงเป็นไปเพื่ออนุเคราะห์เกื้อกูลอย่างแท้จริง ประชาชนจะเกิดความเข้าใจและเลื่อมใสศรัทธามากขึ้น เพราะการถ่ายทอดพระธรรมคำสอนจะตรงกับใจ หรือความต้องการพื้นฐานของมนุษย์แท้ จะใช้ภาษาง่ายๆ และลีลาการพูดที่สามารถสร้างความสมดุล และความโน้มเอียงร่วมได้ดีกว่า^{๒๑๓} ผู้ได้รับประโยชน์จากพระธรรมจึงมีจำนวนมากที่เปี่ยมล้นด้วยความศรัทธาในการดำเนินรอยตามทางพระศาสดา ไม่ว่าจะในเพศของบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ก็ตาม

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)^{๒๑๔} ได้กล่าวถึงพุทธลีลาที่ทรงใช้ในการสื่อสารธรรม ซึ่งอาจจำแนกได้เป็น ๔ ประการด้วยกัน คือ

๑) สันทัสสนา อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง เหมือนจูงมือไปดูให้เห็นกับตา

๒) สมาทปนา ชักจูงใจให้เห็นจริงด้วย ชวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ

๓) สมุตเตชนา ระวังให้กลัวกลัว บังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ ไม่หวั่นระย่อต่อความเหนื่อยยาก

๔) สัมปหังสนา ซโลมใจให้แช่มชื่น ร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อ และเปี่ยมด้วยความหวัง เพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่ตนจะพึงได้รับจากการปฏิบัติ

สาระแห่งพุทธธรรมได้รับการเรียนรู้จดจำและบอกต่อกันโดยวิธีเรียนด้วยมุขปาฐะ^{๒๑๕} นอกจากจะสร้างสัมพันธภาพอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้เรียนและผู้สอนแล้ว ยังเป็นการสร้างสมาธิฝึกจิตของผู้เรียนไปในตัวด้วย^{๒๑๖} ต่อมาได้พัฒนาขึ้นกลายเป็นการจารึกตัวอักษรลงบนวัสดุต่างๆ ทำให้พระธรรมคำสอนได้ถูกรวบรวมมาปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎก อันเป็นหลักฐานระดับ

^{๒๑๒} อัง. ปญจก (ไทย) ๒๒/๑๕๙/๒๖๓.

^{๒๑๓} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, “การประยุกต์ทฤษฎีการสื่อสารกับงานสารนิเทศ” เอกสารการสอนชุดวิชาการสื่อสาร หน่วยที่ ๑-๘. หน้า ๑๗๔.

^{๒๑๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**, หน้า ๔๕.

^{๒๑๕} **มุขปาฐะ** หมายถึง คำออกจากปาก, ข้อความที่ท่องจำกันมาด้วยปากเปล่า ไม่ได้เขียนไว้, ต่อปากกันมา. พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๒๓๕.

^{๒๑๖} เสนาะ ผดุงฉัตร, **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับพระไตรปิฎก**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๕๗.

ปฐมภูมิในพระพุทธศาสนา เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้ศึกษาเรียนรู้และเข้าใจหลักและเนื้อหาสาระของพุทธธรรม นอกจากนี้ยังจะได้ทราบถึงวิธีการที่พระผู้มีพระภาคทรงใช้ในการสื่อสารธรรม โดยสามารถจำแนกเป็นลักษณะใหญ่ๆ ได้ดังนี้ คือ

๑.๑) การสนทนา

พระผู้มีพระภาคทรงใช้วิธีการนี้สำหรับผู้มาเข้าเฝ้า ซึ่งหากว่าเขายังไม่มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระศาสนา หรือยังไม่รู้ไม่เข้าใจในหลักธรรมดีพอ ก็ทรงสนทนาด้วย โดยที่พระพุทธองค์มักจะทรงเป็นฝ่ายถามนำคู่สนทนาเข้าสู่ความเข้าใจธรรมและความเลื่อมใสศรัทธาในที่สุด แม้ในหมู่พระสาวก พระองค์ก็ทรงใช้วิธีนี้ อีกทั้งทรงส่งเสริมให้สาวกสนทนาธรรมกัน ดังที่ตรัสไว้ในมงคลสูตร ที่ว่า “การสนทนาธรรมตามกาลนี้เป็นมงคลอันสูงสุด”^{๒๑๗} โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากคู่สนทนานั้นเป็นผู้ประกอบพร้อมด้วยธรรม^{๒๑๘} เพราะด้วยวิธีการนี้จะทำให้ได้ทราบปัญญาของคู่สนทนา ดังมีพุทธวจนะรับรองไว้ว่า “ปัญญา ฟังรู้ได้ด้วย การสนทนา”^{๒๑๙} เพราะยอมนำมาซึ่งความเจริญในธรรมได้อย่างถึงที่สุด

ด้วยลักษณะการแสดงธรรมที่เป็นการเฉพาะบุคคล วิธีนี้จึงจัดเป็นการสื่อสารธรรมระหว่างบุคคลที่มีลักษณะของการสื่อสารแบบ ๒ ทางอย่างชัดเจน ทำให้การสื่อสารธรรมของพระองค์ทรงดำเนินไปได้อย่างรวดเร็วและบรรลุผลตามพุทธประสงค์

๑.๒) การบรรยาย

พระผู้มีพระภาคทรงใช้วิธีการนี้ในที่ประชุมใหญ่ ในการแสดงธรรมประจำวันซึ่งมีประชาชน หรือพระสงฆ์จำนวนมาก ส่วนมากเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจ และศรัทธาเลื่อมใสในธรรมกันดีอยู่แล้ว แต่ก็ปรารถนามารับฟังอีกเพื่อการเพิ่มพูนสติปัญญา ดังพุทธวจนะที่สรรเสริญการฟังธรรมไว้ว่า “บุคคลไม่ประมาณ มีความรอบคอบ ฟังด้วยดี ย่อมได้ปัญญา”^{๒๒๐} ทั้งนี้เพราะ

^{๒๑๗} พุ. พุ. (ไทย) ๒๕/๑๐/๘.

^{๒๑๘} **ผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ** ซึ่งสมควรแก่การสนทนาด้วย ได้แก่ ๑) ตนเองเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล และตอบปัญหาที่มาในเรื่องศีลสัมปทาได้ ๒) ตนเองเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสมาธิ และตอบปัญหาที่มาในเรื่องสมาธิสัมปทาได้ ๓) ตนเองเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา และตอบปัญหาที่มาในเรื่องปัญญาสัมปทาได้ ๔) ตนเองเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิมุตติ และตอบปัญหาที่มาในเรื่องวิมุตติสัมปทาได้ ๕) ตนเองเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิมุตติญาณทัสสนะ และตอบปัญหาที่มาในเรื่องวิมุตติญาณทัสสนะสัมปทาได้ (อจ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๖๕/๑๑๓)

^{๒๑๙} พุ. อ. (ไทย) ๒๕/๕๒/๒๘๖.

^{๒๒๐} ส. ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๓ ; พุ. ส. (ไทย) ๒๕/๑๘๘/๕๔๔.

การฟังถือเป็นสื่อที่เข้าถึงผู้รับโดยตรง แม้ไม่รู้ตัวอักษรก็ตาม การเจริญกุศลในทางปัญญาเช่นนี้ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสถึงอานิสงส์อันฟังมีแก่ผู้ฟังธรรมไว้ ๕ ประการด้วยกัน คือ

- ๑) ย่อมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
- ๒) เข้าใจชัดยิ่งขึ้นในสิ่งที่ได้ฟังแล้ว
- ๓) บรรเทาความสงสัยที่มีเสียได้
- ๔) ทำความเห็นให้ถูกต้องได้
- ๕) จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส^{๒๒๑}

ในมงคลสูตร พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า “การฟังธรรมตามกาลนี้ เป็นมงคลอันสูงสุด”^{๒๒๒} เพราะในกาลมงคลเช่นนี้ ผู้ฟังย่อมมีโอกาสอย่างมากที่จะได้รับความสงบสุขทางจิตใจ และเมื่อมาถึงระดับภูมิธรรมแล้ว ส่วนใหญ่มีความใกล้เคียงกัน จึงพอจะใช้วิธีบรรยายอันเป็นแบบกว้างๆ ได้ ลักษณะพิเศษของพุทธวิธีการสอนแบบนี้ที่พบในคัมภีร์บอกว่า ทุกคนที่ฟังพระองค์ แสดงธรรมอยู่ในที่ประชุมนั้น แต่ละคนรู้สึกที่พระพุทธรูปเจ้าตรัสอยู่กับตัวเองโดยเฉพาะ ซึ่งนับว่าเป็นความสามารถอัศจรรย์อีกอย่างหนึ่งของพระพุทธรูปเจ้า^{๒๒๓}

วิธีการดังกล่าว จึงเป็นพุทธวิธีการสื่อสารธรรมที่ทรงใช้สำหรับกลุ่มบุคคลและมวลชน โดยภาพรวมแล้ว อาจมีลักษณะของการสื่อสารทางเดียว แต่ทว่าประสิทธิภาพของสารธรรมที่ออกจากพระพุทธรูปธรรมนั้นก็หาได้ลดน้อยถอยลงแต่อย่างใดไม่

๑.๓) การตอบปัญหา

พระผู้มีพระภาคทรงใช้วิธีการนี้สำหรับผู้มีปัญหาสงสัยคับข้องใจในข้อธรรมต่างๆ ซึ่งมีทั้งผู้นับถือลัทธิศาสนาอื่นที่ประสงค์จะรู้คำสอนในพระพุทธศาสนา เพื่อการเทียบเคียงกับคำสอนในลัทธิของตน บ้างก็มาถามเพื่อลองภูมิ บ้างก็เตรียมมาถามเพื่อข่มปราบให้จน หรือให้ได้รับความอับอาย^{๒๒๔}

^{๒๒๑} อจ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๐๒/๓๔๔.

^{๒๒๒} พุ. พุ. (ไทย) ๒๕/๙/๘.

^{๒๒๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**, หน้า ๔๖.

^{๒๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๗.

สาเหตุของการถามปัญหา^{๒๒๕} มีด้วยกันหลายประการ โดยที่การตอบปัญหาเหล่านั้น พระพุทธองค์ทรงสอนให้พิจารณาคุณลักษณะของปัญหา เพื่อจะได้ใช้วิธีตอบให้เหมาะสม ดังที่ ตรัสถึงปัญหาพยากรณ์^{๒๒๖} หรือวิธีการตอบปัญหาไว้ ๔ ประการ คือ

๑.๓.๑) เอกังสพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ฟังตอบตรงไปตรงมาอย่างตายตัว ตัวอย่างเช่น ถามว่า “จักขุเป็นอนิจจังหรือ ?” ฟังตอบตรงไปได้ทีเดียวว่า “ถูกแล้ว”

๑.๓.๒) ปฏิปุจฉาพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ฟังย้อนถามแล้วจึงแก้ ท่านยก ตัวอย่างเช่นที่เขาถามว่า “โสตะ (หู) ก็เหมือนจักขุ (ตา) หรือ ?” ฟังย้อนถามก่อนว่า “ที่ถามนั้น หมายถึงแง่ใด” ถ้าเขาว่า “ในแง่เป็นเครื่องมือมองเห็น” ฟังตอบว่า “ไม่เหมือน” ถ้าเขาว่า “ในแง่เป็น อนิจจัง (ความไม่เที่ยง)” จึงควรตอบรับว่า “เหมือน”

๑.๓.๓) วิภัชชพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ต้องแยกความตอบ เช่น เมื่อเขา ถามว่า “สิ่งที่เป็นอนิจจัง ได้แก่จักขุใช่ไหม ?” ฟังแยกความออกตอบว่า “ไม่เฉพาะจักขุเท่านั้น ถึง โสตะ ฆานะ ฯลฯ ก็เป็นอนิจจัง” หรือปัญหาว่า “พระตถาคตตรัสวาจาซึ่งไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของ คนอื่นไหม ?” ก็ต้องแยกตอบตามหลักการตรัสวาจา ๖ หรือปัญหาว่า “พระพุทธเจ้าทรงติเตียน ตบะทั้งหมดจริงหรือ ?”^{๒๒๗} ก็ต้องแยกตอบว่าชนิดใดติเตียน ชนิดใดไม่ติเตียน ดังนี้ เป็นต้น

๑.๓.๔) ฐปนียปัญหา ปัญหาที่ฟังยับยั้งเสีย ได้แก่ ปัญหาที่ถามนอกเรื่องไร้ ประโยชน์ อันจักเป็นเหตุให้เขว ยึดเยื้อ สิ้นเปลืองเวลาเปล่า ฟังยับยั้งเสีย แล้วชักนำผู้ถามกลับ เข้าสู่แนวเรื่องที่ประสงค์ต่อไป ยกตัวอย่างเช่นเมื่อเขาถามว่า “ชีวะอันใด สรรีระก็อันนั้นหรือ ?” อย่างนี้เป็นคำถามประเภทแกงความจริง ซึ่งถึงอธิบายอย่างไร ผู้ถามก็ไม่อาจเข้าใจ เพราะไม่อยู่ในฐานะที่เขาจะเข้าใจได้ พิสูจน์ไม่ได้ ทั้งไม่เกิดประโยชน์อะไรแก่เขาด้วย^{๒๒๘}

^{๒๒๕} สาเหตุของการถามปัญหา ท่านพระสารีบุตรแสดงแก่ภิกษุทั้งหลาย มี ๕ ประการ ได้แก่ ๑) บางคน ถามปัญหา เพราะความโง่เขลา เพราะความไม่เข้าใจ ๒) บางคน มีความปรารถนาลมก เกิดความอยากได้ จึงถามปัญหา ๓) บางคน ถามปัญหา เพราะต้องการอดทน ดูหมิ่นเขา ๔) บางคน ถามปัญหาเพราะประสงค์จะรู้ ๕) บางคน ถามปัญหาเพราะคิดอย่างนี้ว่า ‘เมื่อเราถาม แล้ว หากเขาตอบได้ถูกต้อง ชัดเจนก็เป็นการดี แต่ถ้าตอบไม่ถูกต้อง ไม่ชัดเจน เราจักช่วยตอบให้ถูกต้องและชัดเจนด้วยดี’ ซึ่งท่าน พระสารีบุตรมีดำริในประการสุดท้ายนี้ (อภ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๖๕/๒๗๒)

^{๒๒๖} ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๒/๒๙๑ ; อภ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๔๒/๗๐.

^{๒๒๗} อภ. ทสก. (ไทย) ๒๔/๙๔/๒๒๐.

^{๒๒๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**, หน้า ๔๗-๔๘.

การตอบปัญหาจึงช่วยเสริมการสื่อสารธรรมระหว่างบุคคลในด้านความรู้ที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น คลายความข้องใจสงสัยในปัญหาต่างๆ ได้เป็นอย่างดี ถือเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งของการเจริญปัญญา แม้ว่าคุณสมบัติดังกล่าวของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปไม่อาจยิ่งยวดดังเช่นพระพุทธรองค์ แต่หากบุคคลใดเจริญในไตรสิกขาอยู่เนืองๆ พร้อมทั้งการเรียนรู้หลักธรรมอย่างถ่องแท้ถูกต้องโดยไม่ประมาท ก็อาจเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยในการวิเคราะห์คำถามต่างๆ ในลักษณะดังกล่าวมา ทั้งนี้ เพื่อประสิทธิผลของวิชันนาการที่สามารถตอบปัญหาได้ใกล้เคียงหรือตรงใจผู้ถามมากที่สุด ตามกำลังแห่งสติปัญญาของแต่ละบุคคล

๑.๔) การวางกฎข้อบังคับ

ดังได้กล่าวมาแล้ว พระผู้มีพระภาคมิได้ทรงประกาศเฉพาะพระธรรมเท่านั้น แต่ยังได้วางหลักวินัยหรือข้อควรประพฤติปฏิบัติ เพื่อความสอดคล้องและเกื้อกูลในธรรม โดยมีเหตุผลความถูกต้องตามธรรมเป็นพื้นฐานของวินัย พระพุทธองค์มิได้บัญญัติวินัยอย่างตามใจชอบ แต่ทรงปรารภเหตุต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการกระทำผิดของพระสงฆ์บางรูปในครั้งนั้น ซึ่งอาจสร้างความเสื่อมเสียให้แก่ส่วนรวมได้ โดยทรงชี้ถึงโทษของความประพฤติไม่ดี และสรรเสริญคุณประโยชน์ของความประพฤติในทางที่ดีงาม จากนั้นถึงทรงแสดงธรรมกถาอันเหมาะสมแก่เรื่องนั้นๆ

ในการบัญญัติสิกขาบท พระองค์ทรงแสดงวัตถุประสงค์ในการบัญญัติให้ทราบ แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทข้ออื่นๆ ไว้ โดยความเห็นชอบพร้อมกันของสงฆ์ ในท่ามกลางสงฆ์ และโดยความรับทราบร่วมกันของสงฆ์^{๒๒๙} ไม่ทรงบัญญัติเอาโดยพลการ การปกครองคณะสงฆ์เพื่อเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้อบรมตนเองในไตรสิกขาจึงเป็นไปโดยหลักธรรมาธิปไตยอย่างแท้จริง

นอกจากนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงมีกลวิธีและอุบายประกอบการสอน ซึ่งเป็นกุสโลบายที่ทำให้การสอนของพระองค์เป็นที่เข้าใจและเหมาะสมกับผู้ฟังนั้นๆ ได้เป็นอย่างดี ดังที่พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้จำแนกไว้ถึง ๑๐ ลักษณะด้วยกัน^{๒๓๐} คือ

๑.๔.๑) การยกอุทาหรณ์ และการเล่านิทานประกอบ ตัวอย่างเช่น เรื่องไก่ที่ชนไม่ถูกเวลา^{๒๓๑} โดยบุโรหิตโพธิสัตว์กราบทูลพระราชาว่า “ไก่ตัวนี้มีได้เจริญเติบโตอยู่กับพ่อแม่มิได้อยู่ศึกษาในสำนักของอาจารย์ จึงไม่รู้เวลาที่ควรขันและไม่ควรขัน” การยกตัวอย่างประกอบ

^{๒๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖-๕๐.

^{๒๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑-๖๓.

^{๒๓๐} พุ. ขา. (ไทย) ๒๗/๑๑๙/๔๙.

คำอธิบาย และการเล่านิทานประกอบการสอน ช่วยให้เข้าใจความได้ง่ายและชัดเจน ช่วยให้จำแม่นย่ำ เห็นจริง และเกิดความเพลิดเพลิน ทำให้การเรียนการสอนมีรสยิ่งขึ้น เช่น เมื่อจะอธิบายให้เห็นว่า คนที่ไม่ได้รับการอบรมสั่งสอนจากพ่อแม่ หรือครูอาจารย์ ย่อมกระทำการต่างๆ โดยไม่รู้ว่าควรหรือไม่ เป็นต้น

๑.๔.๒) การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา ตัวอย่างเช่น “คนที่มีการศึกษาน้อยนี้ ย่อมแก่ไปเปล่าเหมือนโคถึก เขาเจริญแต่เนื้อหนัง ส่วนปัญญาหาเจริญไม่”^{๒๓๒} “ภูเขาศิลาล้วนเป็นแห่งที่บิ ย่อมไม่สะเทือนเพราะลมฉันใด บัณฑิตทั้งหลายย่อมไม่หวั่นไหวเพราะนินทาและสรรเสริญฉันนั้น”^{๒๓๓} “ต้นหาย่อมเจริญแก่มนุษย์ผู้ประพฤติประมาท เหมือนเถาย่านทรายเจริญอยู่ในป่า เขาย่อมเร็วร้อนไปมา เหมือนวานรที่ต้องการผลไม้ เทียบเร็วร้อนไปมาในป่า ฉะนั้น”^{๒๓๔} กลวิธีใช้คำอุปมา พระพุทธองค์ทรงใช้มากที่สุด มากกว่ากลวิธีอื่นใด^{๒๓๕} เพราะช่วยอธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรม เปรียบให้เห็นชัดด้วยสิ่งที่เป็นรูปธรรม หรือแม้เปรียบด้วยเรื่องที่เป็นรูปธรรมด้วยข้ออุปมาแบบรูปธรรม เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยากจึงปรากฏความหมายเด่นชัดเป็นที่เข้าใจได้ง่ายได้ขึ้น

๑.๔.๓) การใช้อุปการณการสน ตัวอย่างของการใช้อุปการณการสนนี้มีปรากฏในจันฑุปมาสูตร โดยครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคทรงโบกฝ่าพระหัตถ์ในอากาศ แล้วตรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย ฝ่ามือนี้ไม่ซ้อง ไม่ยึด ไม่ติดในอากาศ ฉันใด จิตของภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ผู้เข้าไปสู่ตระกูล ไม่ซ้อง ไม่ยึด ไม่ติดในตระกูลทั้งหลาย โดยคิดว่า ‘ผู้ปรารถนาลาภ จงได้ลาภ ผู้ปรารถนาบุญ จงได้บุญ’ ฉันนั้น ภิกษุเป็นผู้พอใจ ดีใจ ด้วยลาภอันเป็นของตน ฉันใด ก็จงเป็นผู้พอใจ ดีใจ ด้วยลาภของชนเหล่าอื่น ฉันนั้น ภิกษุเช่นนี้จึงสมควรเข้าไปสู่ตระกูล^{๒๓๖}

ทั้งนี้ ทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย เพื่อให้มีจิตใจที่เป็นอิสระ วางตัวและวางใจได้ ถูกในการเข้าไปสู่ตระกูล และการได้ลาภสักการะ โดยผ่านอุปการณจากพระวรกายเป็นสื่ออวัจนะ

^{๒๓๒} พุ. ธิ. (ไทย) ๒๕/๑๕๒/๗๙.

^{๒๓๓} พุ. ธิ. (ไทย) ๒๕/๘๑/๕๓.

^{๒๓๔} พุ. ธิ. (ไทย) ๒๕/๓๓๔/๑๓๗.

^{๒๓๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**, หน้า ๕๒.

^{๒๓๖} ส. นิ. (ไทย) ๑๖๑๔๖/๒๓๗-๒๓๘.

๑.๔.๔) การทำเป็นตัวอย่าง เป็นทำนองการสาธิตให้ดู แต่ที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำนั้นแสดงถึงภาวะผู้นำที่ดี การกระทำให้เป็นแบบอย่างก็คือพระจริยวัตรอันดีงามที่เป็นอยู่โดยปกติ แต่ในกรณีนี้ ที่ทรงปฏิบัติอย่างเห็นได้ชัดก็คือ เมื่อครั้งที่พระผู้มีพระภาคเสด็จไปตามเสนาสนะที่อยู่ของพระสงฆ์ ได้ทอดพระเนตรเห็นพระภิกษุรูปหนึ่งอาพาธเป็นโรคท้องร่วง นอนจมกองมูลและคูของตน ไม่มีผู้พยาบาลดูแล จึงเสด็จเข้าไปหา จัดการทำความสะอาด ให้นอนโดยเรียบร้อย เสร็จแล้วจึงทรงประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามเรื่องนั้น แล้วตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอไม่มีมารดา ไม่มีบิดาผู้คอยพยาบาล ถ้าพวกเธอไม่พยาบาลกันเอง ใครเล่าจะคอยพยาบาลพวกเธอ ภิกษุทั้งหลายผู้จะพยาบาลเรา ก็จงพยาบาลภิกษุไข้เถิด”^{๒๓๗} วิธีสอนเช่นนี้จึงเหมาะสมอย่างยิ่งในการสอนจริยธรรม โดยการทำเป็นตัวอย่าง ซึ่งเป็นการใช้อวัจนสารธรรมที่ก่อให้เกิดผลเป็นอย่างมาก

๑.๔.๕) การเล่นภาษา เล่นคำ และการใช้คำในความหมายใหม่ ข้อนี้เป็นการแสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถของพระพุทธเจ้าที่มีรอบไปทุกด้าน แม้บางครั้งมีผู้ทูลถามหรือกล่าวข้อความโดยใช้คำที่มีความหมายไปในทางไม่ดีงาม พระองค์ก็ตรัสตอบไปด้วยคำพูดเดียวกันนั่นเอง แต่เป็นคำพูดที่ให้ความหมายในทางตรงกันข้าม^{๒๓๘} ในด้านการสอนหลักธรรมทั่วไป วิธีที่ช่วยให้ผู้ฟังผู้เรียนหันมาสนใจและกำหนดคำสอนได้ง่ายก็คือ การเอาคำศัพท์ที่มีใช้อยู่เดิมในลัทธิศาสนาเก่ามาใช้ แต่ทรงกำหนดความหมายให้ใหม่ เพื่อให้เกิดความเข้าใจเสียใหม่ พร้อมทั้งจะได้พิจารณาเปรียบเทียบไปในตัวว่าอย่างไรถูกต้องอย่างไรผิด อย่างไร ดังตัวอย่าง เช่น คำว่า “พรหม”, “พราหมณ์”, “อริยะ”, “ยัญ”, “ตบะ”, “ไฟบูชายัญ” ฯลฯ^{๒๓๙} เหล่านี้เป็นคำในลัทธิศาสนาเดิม และกลายเป็นคำในพระพุทธศาสนาด้วยในที่สุด

๑.๔.๖) อุบายเลือกคน และการปฏิบัติรายบุคคล เริ่มแรกของการประดิษฐานพระพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงดำเนินพุทธกิจด้วยการเลือกคน เป็นอุบายสำคัญในการประกาศและเผยแผ่พระศาสนา ทรงมีการวางแผนที่ได้ผลยิ่ง โดยพิจารณาว่าเมื่อจะเข้าไปประกาศพระศาสนาในถิ่นใดถิ่นหนึ่ง ควรไปโปรดใครก่อน เช่นที่เสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดพระองค์เมื่อครั้งออกแสวงธรรมก่อน ด้วยว่าเป็นผู้มีอุปนิสัยและเป็นผู้มีอุปการะกันมา

^{๒๓๗} วิ. มหา (ไทย) ๕/๓๖๕/๒๓๙-๒๔๐.

^{๒๓๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**, หน้า ๕๕.

^{๒๓๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖.

ตลอดจนเป็นการสร้างความมั่นใจ หมดความคลางแคลงใจในการตรัสรู้ของพระองค์ หนึ่ง ในการทรงสั่งสอนคนแต่ละถิ่น หรือแต่ละหมู่คณะ ก็มักทรงเริ่มต้นที่บุคคลสำคัญผู้เป็นประมุข เช่น พระมหากษัตริย์ หรือหัวหน้าของชนหมู่นั้นๆ ทำให้การประกาศพระศาสนาได้ผลตัวอย่างรวดเร็ว และเป็นการยืนยันพระปรีชาสามารถของพระองค์ด้วย

แม้ในการบำเพ็ญพุทธกิจประจำวัน พระองค์ก็ทรงสอดส่องพิจารณาบุคคลผู้ควรโปรด ในวันนั้นตั้งแต่เวลารุ่งสาง และเสด็จไปโปรดในเวลาเช้า เป็นการให้ความสนพระทัยสงเคราะห์บุคคลเป็นรายๆ ไป ซึ่งให้ผลดีในการสอนยิ่งกว่าการสอนแบบสาดๆ ไป และแม้เมื่อแสดงธรรมในที่ประชุม ก็ทรงกำหนดบุคคลที่ควรเอาพระทัยใส่พิเศษในคราวนั้นๆ ไว้ด้วย

๑.๔.๗) การรู้จักจังหวะและโอกาส ผู้สอนต้องรู้จักใช้จังหวะและโอกาสให้เป็นประโยชน์ เมื่อยังไม่ถึงจังหวะ ไม่เป็นโอกาส เช่น ผู้เรียนยังไม่พร้อม ยังไม่เกิดปริปากะแห่งญาณ หรืออินทรีย์ ก็ต้องมีความอดทน ไม่ชิงหักหาญหรือตั้งต้นทำ แต่ก็ต้องตื่นตัวอยู่เสมอ เมื่อถึงจังหวะหรือเป็นโอกาส ก็ต้องมีความฉับไวที่จะจับมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ไม่ปล่อยให้ผ่านเลยไปเสียเปล่า แม้ในการเผยแผ่ศาสนาแก่คนส่วนใหญ่ พระพุทธเจ้าก็ทรงปฏิบัติตามจังหวะและโอกาสด้วย เช่นในครั้งที่พระสาวกมาประชุมพร้อมกัน ๑๒๕๐ รูปโดยมิได้นัดหมาย จึงถือโอกาสเหมาะเช่นนี้แสดงโอวาทปาติโมกข์สำหรับเป็นหลักยึดถือร่วมกันของสงฆ์ที่จะแยกย้ายกันไปบำเพ็ญศาสนกิจ^{๒๔๐} จัดเป็นคุณลักษณะที่น่าอัศจรรย์ใจอีกประการหนึ่ง

๑.๔.๘) ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ ถ้าผู้สอนสอนอย่างไม่มีอึดตาย ตัด ตัดถามานะ ทวิจฺฐิเสยฺยให้น้อยที่สุด ก็จะมุ่งไปยังผลสำเร็จในการเรียนรู้อย่างสำคัญ สุดแต่จะใช้ กลวิธีใด ให้การสอนได้ผลดีที่สุด ก็จะทำในทางนั้น ไม่กลัวว่าจะเสียเกียรติ ไม่กลัวจะถูกผู้ลึกลับว่า แพ้ บางคราวเมื่อสมควรก็ต้องยอมให้ผู้เรียนรู้สึกตัวว่าเขาเก่ง บางคราวสมควรข่มก็ข่ม บางคราวสมควรอ่อนอ่อนผ่อนตามก็ยอมตาม สมควรขัดก็ขัด สมควรคล้อยก็คล้อย สมควรปลอบก็ปลอบ ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสกับเกสียสารถีผู้ฝึกม้าว่า “เกสีย เราฝึกผู้ที่เราฝึกได้ด้วยวิธีแบบสุภาพบ้าง วิธีแบบรุนแรงบ้าง วิธีทั้งแบบสุภาพและแบบรุนแรงบ้าง”^{๒๔๑} คนบางคนจะให้เขายอมได้ด้วยวิธีการที่ยอมให้เขารู้สึกว่าตัวเขามีเกียรติหรือเก่ง หรือได้สมใจก่อน ผู้สอนจับจุดได้ก็ใช้วิธีสนองความต้องการแล้วดึงเข้าสู่ที่หมายได้ตามประสงค์^{๒๔๒} เช่น คราวที่เวรัญชพราหมณ์บริภาษพระพุทธเจ้า

^{๒๔๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**, หน้า ๕๘.

^{๒๔๑} อจ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๑๑/๑๗๐.

^{๒๔๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**, หน้า ๕๙.

พระองค์ก็ทรงรับสมอ้างตามคำบริภาษนั้นให้สมใจพราหมณ์ แล้วจึงค่อยชี้แจงแก้ไขให้เขา เลื่อมใสพระองค์ภายหลัง^{๒๔๓} ทำให้ทราบถึงพุทธจิตวิทยาในพระองค์ได้เด่นชัดเป็นอย่างยิ่ง

๑.๔.๙) การลงโทษและให้รางวัล ในการสอนหรือฝึกคนของพระผู้มีพระภาค นั้น ทรงใช้คุณธรรมเป็นเครื่องฝึกอบรม โดยปราศจากการใช้อาชญาหรือการลงโทษใดๆ เช่นเดียวกับทางโลก ดังมีคำสรรเสริญพระพุทธรูปที่พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงดำริว่า “ท่านผู้เจริญทั้งหลาย น่าอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคทรงแนะนำบริษัทอย่างดีเช่นนี้ โดยไม่ต้องใช้อาชญา โดยไม่ต้องใช้ศัสตราเลย”^{๒๔๔} แม้ในการแสดงธรรมตามปกติ พระองค์ก็ทรงแสดงไปตามเนื้อหาธรรม ไม่กระทบกระทั่งใคร อย่างที่ว่า “ทรงแสดงธรรมในบริษัท ไม่ทรงยกย่องบริษัท ไม่ทรงรุกรานบริษัท โดยที่แท้ ทรงชี้แจงให้บริษัทเห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไป ปฏิบัติ เร้าใจให้อาจหาญแกล้วกล้า ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมีกถา”^{๒๔๕}

พระผู้มีพระภาคมิได้ทรงกล่าวโทษและมีได้ทรงลงโทษผู้ที่ยังมีกิเลสอยู่ พระองค์ทรงสอนเรื่องสภาพธรรมทั้งหลายที่มีจริง และทรงแสดงว่าเหตุเช่นใดทำให้เกิดผลเช่น นั้น อกุศลธรรมที่ได้กระทำแล้วจะทำให้ได้รับผลที่ไม่ดี เช่นเดียวกับเมล็ดพืชชนิดใดก็ทำให้เกิด พืชชนิดนั้น นี้คือกฎของกรรมและวิบาก อันเป็นเหตุและผล^{๒๔๖} ไม่เพียงกล่าวว่ชนเหล่าใดปฏิบัติผิด สมดังที่ตรัสว่า “ภิกษุพึงรู้จักการยกย่องและการตำหนิ ครั้นรู้แล้วไม่พึงยกย่อง ไม่พึงตำหนิ พึงแสดงธรรมเท่านั้น”^{๒๔๗}

อย่างไรก็ดี การลงโทษน่าจะมีอยู่แบบหนึ่ง คือการลงโทษตนเอง ซึ่งมีทั้งในทางธรรมและทางวินัย ในทางวินัยถือว่ามีบัญญัติความประพฤติอยู่แล้ว ส่วนในทางธรรม ภิกษุที่เหลือของจริงๆ สอนไม่ได้ ก็กลายเป็นผู้ที่พระพุทธรูปเจ้าและเพื่อนพรหมจารีทั้งปวงไม่ถือว่าเป็นผู้ที่ควรจะว่ากล่าวสั่งสอน โดยวิธีนี้ถือว่เป็นการลงโทษอย่างรุนแรงที่สุด^{๒๔๘}

^{๒๔๓} วิ. มห. (ไทย) ๑/๒-๑๑/๒-๕.

^{๒๔๔} ม. ม. (ไทย) ๑๓/๓๗๐/๔๕๕.

^{๒๔๕} ม. ม. (ไทย) ๑๓/๓๘๗/๔๘๑.

^{๒๔๖} นิมา วัน กอร์คอม, พระพุทธศาสนาในชีวิตประจำวัน, (กรุงเทพฯ : เฉลิมชาฎการพิมพ์, ๒๕๒๘), หน้า ๔๘.

^{๒๔๗} ม. อุ. (ไทย) ๑๔/๓๒๖/๓๙๒.

^{๒๔๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๖๒.

จะเห็นได้ว่า การสอนไม่ต้องลงโทษ เป็นการแสดงความสามารถของผู้สอนด้วย ในระดับสามัญ สำหรับผู้สอนทั่วไป อาจต้องคิดคำนึงว่าการลงโทษนั้นควรมีหรือไม่ แค่ไหน และอย่างไร^{๒๔๙} แต่ถ้าจะให้ดีคือเป็นผู้มีความสามารถในการสอนอย่างแท้จริง อาญาโทษจะไม่ถูกนำมาใช้กับผู้เรียน ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใดก็ตาม

๑.๔.๑๐) กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นต่างครั้งต่างคราว ย่อมมีลักษณะแตกต่างกันไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าย่อมอาศัยปฏิภาณคือ ความสามารถในการประยุกต์หลักวิธีการและกลวิธีต่างๆ มาใช้ให้เหมาะสม เป็นเรื่องเฉพาะครั้งเฉพาะคราวไป อย่างไรก็ดี การได้เห็นตัวอย่างการแก้ปัญหาเช่นนี้ อาจช่วยให้เกิดความเข้าใจในแนวทางที่จะนำไปใช้ปฏิบัติได้บ้าง

ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นพระพุทฺธปฏิภาณ เช่นครั้งหนึ่ง นางพราหมณ์ชื่อนันทิชาเป็นผู้เลื่อมใสอย่างยิ่งในพระรัตนตรัย ขณะกำลังนำอาหารไปให้พราหมณ์ภารทวาชโคตรผู้เป็นสามี ก้าวเท้าพลาดไปจึงได้เปล่งอุทานว่า “นโม ตสฺส” พราหมณ์ผู้เป็นสามีได้ยินเข้าก็โกรธ ต่ำว่าเป็นหญิงถ้อย บังอาจกล่าวคุณของสมณะได้น เขาเองจะไปปราบวาทะพระศาสดาของนาง ครั้นเมื่อเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว จึงกล่าวว่า “บุคคลก่จัดอะไรได้จึงอยู่เป็นสุข ก่จัดอะไรได้จึงไม่เศร้าโศก” พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า “บุคคลก่จัดความโกรธได้จึงอยู่เป็นสุข ก่จัดความโกรธได้จึงไม่เศร้าโศก พราหมณ์ พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญการก่จัดความโกรธ ซึ่งมีรากเป็นพิษ มียอดหวาน เพราะบุคคลก่จัดความโกรธนั้นได้แล้ว จึงไม่เศร้าโศก” พราหมณ์ภารทวาชโคตรจึงเกิดความเลื่อมใส กล่าวคำสรรเสริญ จนถึงกับขอบรรพชาอุปสมบทในสำนักพระสมณโคดมนั้น ภายหลังได้ปลีกไปทำความเพียรด้วยความไม่ประมาทอยู่ผู้เดียว ไม่นานนักก็ทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยม อันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์^{๒๕๐}

๒) สื่ออวัจนะ

ภาษา ถ้อยคำ หรือตัวอักษร ซึ่งเป็นสื่ออวัจนะนั้น แม้ว่าจะเป็นสื่อที่สามารถบรรจุเนื้อหาสาระธรรมไว้ได้มากมายก็ตาม แต่การที่ผู้รับสารธรรมจะเกิดความศรัทธา เชื่อมั่น และเลื่อมใสในสารธรรมนั้นได้อย่างแท้จริง สื่ออวัจนะ เช่น ลักษณะท่าทาง กิริยามารยาทต่างๆ เป็นต้น ที่

^{๒๔๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๒-๖๓.

^{๒๕๐} ส. ส. (ไทย) ๑๕/๑๔๗/๒๖๓-๒๖๕.

ไม่ต้องอาศัยถ้อยคำใดๆ ก็เป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งที่เสริมสร้างการยอมรับในตัวบุคคลผู้ทำหน้าที่
ส่งสารธรรม ดังบุคลิกภาพของมหาบุรุษที่ปรากฏในองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

บุคลิกภาพของพระผู้มีพระภาคนั้น ปรากฏให้เห็นได้จากอากัปกิริยาที่สงบสำรวม
ของพระองค์ อันเป็นแรงจูงใจให้ผู้พบเห็นเกิดศรัทธาปสาทะในเบื้องต้น และนำไปเกิดสัมมาปฏิ
ต่อไป ด้วยพระจริยาวัตรอันงดงาม เป็นประโยชน์ต่อสาธารณชน ที่เรียกว่า โลกัตถจริยา และ
พุทธัตถจริยา และทรงตั้งอยู่ในฐานะกัลยาณมิตรของสรรพสัตว์ บุคลิกภาพจึงเป็นคุณสมบัติ
ภายนอกที่ผู้คนส่วนใหญ่รับรู้ได้โดยง่าย มีผลให้บุคคลเกิดความประทับใจหรือไม่ และพร้อมที่จะ
กระทำตาม รวมทั้งถือเอาเป็นแบบอย่างได้มากน้อยเพียงใด

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงมีบุคลิกภาพเป็นการเฉพาะพระองค์ ที่เรียกว่า พระมหาบุรุษ
ลักษณะ ๓๒ ประการ^{๒๕๑} และอนุพยัญชนะ ๘๐ ประการ ทรงมีพระลักษณะที่สง่างามแห่งพระ
วรกาย พระสุรเสียงที่โน้มนำจิตใจ และบุคลิกลักษณะอันควรแก่ศรัทธาปสาทะทุกประการ^{๒๕๒}
ดังที่มีผู้กล่าวชมว่า “ท่านทั้งหลาย ได้ทราบที่พระสมณโคดมมีพระรูปงดงาม น่าดู น่าเลื่อมใส
มีพระฉวีวรรณผุดผ่องยิ่งนักดูจพรหม มีพระวรกายดูจพรหม โอกาสที่จะได้พบเห็นยากนัก
ฯลฯ”^{๒๕๓} ด้วยความงามยิ่งแห่งพระวรกายเช่นนี้ จึงไม่อาจห้ามใจผู้พบเห็นบางคนให้กล่าวคำ
สรรเสริญพระพุทธรูปได้

ในส่วนของพระสุรเสียงนั้นก็ไพเราะยิ่งนัก พระวาจาที่ตรัสนั้นสุภาพ สละสลวย ดังที่
มีผู้กล่าวชมว่า “พระสมณโคดมมีพระวาจาไพเราะ สุภาพ ประกอบด้วยถ้อยคำอ่อนหวานอย่าง
ชาวเมือง นุ่มนวล เข้าใจง่าย ฯลฯ”^{๒๕๔} ดังที่อุตตรมาณพได้กล่าวสรรเสริญพระคุณลักษณะใน
ส่วนนี้ให้แก่พรหมอายุพรหมณได้ฟังว่า “ท่านพระโคดมพระองค์นั้น ทรงมีพระสุรเสียงก็ก้อง
เปล่งออกจากพระโอษฐ์ ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ คือ ๑. นุ่มนวล ๒. ฟังชัดเจน ๓. ไพเราะ
๔. ฟังง่าย ๕. กลมกล่อม ๖. ไม่พร่า ๗. ลุ่มลึก ๘. มีกังวาน”^{๒๕๕} ด้วยพระสุรเสียงของพระองค์
เช่นนี้ จึงเปรียบเสมือนดังมนต์ที่สะกดใจผู้ฟังให้ตั้งมั่นต่อสารธรรมคำสอนด้วยความเคารพ

^{๒๕๑} ที. มหา. (ไทย) ๑๐/๓๓/๑๕-๒๐ ; ม. ม. (ไทย) ๑๓/๓๘๖/๔๗๔-๔๗๘.

^{๒๕๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**, หน้า ๑๐.

^{๒๕๓} ม. ม. (ไทย) ๑๓/๔๒๕/๕๓๔.

^{๒๕๔} ม. ม. (ไทย) ๑๓/๔๒๕/๕๓๔.

^{๒๕๕} ม. ม. (ไทย) ๑๓/๓๘๗/๔๘๑.

พระผู้มีพระภาคทรงมีพระอภิปิริยามารยาททุกอย่างที่งดงามน่าเลื่อมใส เริ่มแต่สมบัติผู้ดี และมารยาทอันเป็นที่ยอมรับของสังคม ตลอดจนพระบุคลิกลักษณะที่เป็นเสน่ห์ทุกประการ พร้อมไปด้วยความองอาจ ความสง่างาม ความสงบเยือกเย็น การแสดงธรรมของพระองค์ นอกจากแจ่มแจ้งด้วยสัทธรรมแล้ว ยังก่อให้เกิดความรู้สึกเพลิดเพลินสุขใจ ชวนให้อยากฟังอยากใกล้ชิดอยู่ไม่วาย^{๒๕๖} สิ่งเหล่านี้ได้แสดงออกมาผ่านการกระทำและคำพูดที่มักกล่าวชมถึงบุคลิกภายนอกและภายในของพระองค์ควบคู่กันเสมอ^{๒๕๗} ดังที่ปรากฏในพรหมายสุตฺร ที่ว่า “ชนทั้งหลายที่ท่านพระโคตมทรงชี้แจงให้เห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาจหาญแกล้วกล้า ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่นว่าเริงด้วยธรรมีกถาแล้ว จึงลุกจากที่นั่งจากไป ยังเหลียวดูโดยไม่อยากจากไป”^{๒๕๘}

อย่างไรก็ดี บุคลิกและสิ่งที่คุณสอนได้กระทำ อาจช่วยแสดงความประสงค์ที่แท้จริงของผู้สอนได้ดีกว่าคำสอนที่ปรากฏในคัมภีร์ หรืออย่างน้อยก็เป็นเครื่องประกอบความเข้าใจให้ชัดเจนยิ่งขึ้น^{๒๕๙} ไม่ว่าจะโดยความตั้งใจหรือไม่ก็ตาม ความสำคัญของบุคลิกภาพและพฤติกรรมการแสดงออกต่างๆ ที่ปรากฏ ย่อมมีผลต่อผู้รับสาระธรรมทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับมหาชน

ดังนั้น บุคลิกภาพจึงจัดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งในการสร้างความศรัทธาที่น่าเชื่อถือให้เกิดแก่ผู้พบเห็น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บุคลิกภาพที่มีความสมบูรณ์พร้อมตามลักษณะในอุดมคติที่คุณสมัยนั้นเชื่อถือนิยมกัน เพราะเป็นเสมือนสิ่งที่ยืนยันว่าคุณสมบัติอันดีเลิศในตัวบุคคลได้เป็นอย่างมาก รวมถึงกุสโลบายในการสอนแบบต่างๆ ที่ทรงใช้ซึ่งเป็นแบบอย่างที่ดีเยี่ยมในทุกกาลสมัย หากผู้ใดประพฤติปฏิบัติตามด้วยความเคารพ สำรวมระวังอยู่เสมอตามความเหมาะสมแก่สถานภาพของตน พฤติกรรมที่ปรากฏก็ย่อมจะเป็นบุคลิกภาพที่งดงาม จูงใจให้ผู้อื่นเกิดความเชื่อถือศรัทธา เพื่อช่วยกันประคับประคองจิตใจของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปที่ได้พบเห็นให้เกิดความเข้มแข็งขึ้นบ้างตามสมควร และรองรับสาระธรรมอันดีงามเข้าสู่ชีวิตของแต่ละบุคคลในโอกาสต่อไป

---

^{๒๕๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**, หน้า ๑๑.

^{๒๕๗} พระมหาประพนธ์ สุภษร, “ความสำคัญของบุคลิกภาพของพระพุทธเจ้าต่อความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, **(วิทยานิพนธ์ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔)**, หน้า ๖๙.

^{๒๕๘} ม. ม. (ไทย) ๑๓/๓๘๗/๔๘๑.

^{๒๕๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, หน้า ๑.

๒.๒.๖ ผู้รับสารธรรม

องค์ประกอบสำคัญที่ถือเป็นกลุ่มเป้าหมายของการสื่อสารธรรมก็คือ ผู้รับสารธรรม โดยมุ่งเน้นถึงศาสนิกชนแห่งพุทธศาสนา

ในครั้งพุทธกาล ท่ามกลางระบบสังคมที่เชื่อถือและยอมรับเรื่องวรรณะในศาสนา พราหมณ์ โดยมุ่งสอนให้ผู้คนให้ความสนใจกับเรื่องราวเหนือธรรมชาติ (supernatural) เทพเจ้า ฤทธิเดช ปาฏิหาริย์ การดลบันดาล มองข้ามเรื่องของธรรมชาติ แต่พระพุทธรูปกลับสอนให้อยู่กับความเป็นจริง ให้ดำเนินชีวิตด้วยปัญญาที่รู้เข้าใจความจริงของธรรมชาติที่เป็นไปตามกฎของมัน คือความเป็นตามเหตุปัจจัย^{๒๖๐} ความเข้าใจดังกล่าวนี้จึงต้องอาศัยการพิจารณาอย่างแยบคาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้รับสารธรรมในยุคที่มากไปด้วยข้อมูลข่าวสารเช่นในปัจจุบัน เนื่องจากเกี่ยวข้องกับตรงต่อศีลธรรม และจริยธรรมที่เป็นพฤติกรรมของคนในสังคม การจะสอนในเรื่องเหล่านี้ได้อย่างได้ผลดี จะต้องให้เกิดความรู้สึกรู้สึกมองเห็นคุณค่าความสำคัญ จนมีความเลื่อมใสศรัทธาที่จะนำไปประพฤติปฏิบัติด้วย^{๒๖๑} นอกเหนือไปจากความเข้าใจหลักธรรมในศาสนาอย่างถูกต้อง

ในฝ่ายของศาสนิกชนผู้รับสารธรรมนั้น แต่ละคนมีที่มาของการเข้าหาศาสนาแตกต่างกัน บางคนเข้าหาศาสนาด้วยเหตุผลทางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม มีจำนวนไม่น้อยที่เข้าหาศาสนาด้วยเหตุผลพิเศษทางจิตวิทยา เช่น เข้าหาเพราะชีวิตล้มเหลว ในด้านครอบครัว การงาน หรืออะไรก็ตามแต่ การเข้าหาศาสนาอย่างทุ่มให้เต็มทีเช่นนี้ยังจะนำไปสู่ความมั่งงาย^{๒๖๒} และอาจนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นโทษแก่ตนมากกว่าที่จะเป็นประโยชน์ ถือเป็น การสร้างความเข้าใจผิดในคุณค่าและประโยชน์ของการศึกษาในวิชาพระพุทธศาสนาไปอย่างน่าเสียดาย อีกทั้งเป็นการปิดกั้นความคิดและความฉลาดที่จะคิดพิจารณาวิเคราะห์หาเหตุผลในหลักพุทธธรรมอีกด้วย^{๒๖๓} การสอนให้ท่องจำและปฏิบัติตามโดยปราศจากการพิจารณาและวิเคราะห์ด้วยเหตุผลอันสมควรนั้น ย่อมจะทำให้เกิดความรู้สึกรู้สึกว่า “ถูกอบรม” “ถูกสั่งให้ทำ” และทำให้รู้สึกเหมือนกับ “ถูกบังคับ” จนหมดความสนใจที่จะใฝ่รู้และแสวงหาความรู้^{๒๖๔} ทั้งนี้ หาก

^{๒๖๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **จาริกบุญ จาริกธรรม**, (กรุงเทพฯ : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๔๕๗.

^{๒๖๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**, หน้า ๙.

^{๒๖๒} สมภาร พรหมทา, **มนุษย์กับศาสนา**, หน้า ๑๔.

^{๒๖๓} ศ.นพ.เชวง เดชะโกสยะ, **พัฒนาตนด้วยศาสนธรรม**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์วิญญูญาณ, ๒๕๓๙), หน้า ๕๐.

^{๒๖๔} เรื่องและหน้าเดียวกัน.

ผู้ส่งสารธรรมมีคุณสมบัติพร้อมในการทำหน้าที่เป็นอย่างดี ย่อมสามารถวิเคราะห์ผู้รับสารธรรมได้ตรง หรือใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด เพื่อให้การนำเสนอสารธรรมนั้นเหมาะสมและควรแก่ความพร้อมของบุคคล

ความพร้อมของผู้รับสารธรรม

ความแตกต่างในด้านจิตใจหรืออภิปรัชญาของแต่ละบุคคล ที่เรียกว่า ‘จิต’^{๒๖๕} เป็นสิ่งที่ผู้สอนธรรมควรคำนึง ว่าผู้เรียนเหล่านั้นมีลักษณะเช่นใด แนวคิดเรื่องจิตนี้มีจุดเริ่มต้นจากแนวคิดเรื่องการตรวจดูอุปนิสัยสัตว์โลกของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงทราบความแตกต่างของบุคคล ซึ่งเป็นความแตกต่างที่เกิดจากการสั่งสมกุศลกรรมและอกุศลกรรมของแต่ละบุคคลจากอดีตชาติ รวมถึงในปัจจุบันชาติด้วย บางคนมีกิเลสน้อย บางคนมีกิเลสมาก บางคนมีอินทรีย์^{๒๖๖} แก่กล้า บางคนมีอินทรีย์อ่อน^{๒๖๗} พระพุทธองค์ทรงกระตุนใจสำคัญ โดยคำนึงถึงพื้นฐานชีวิตจิตใจของผู้รับสารมากกว่า ไม่ให้เกิดความรุนแรงก้าวร้าวจนรู้สึกว่าคุณข่มขู่หรือบังคับ นอกจากนี้ยังคำนึงถึงสภาพแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมของผู้รับสาร^{๒๖๘} และทรงทราบว่าบุคคลทั่วไปนั้นยังยึดติดในบุคลิกลักษณะ สำหรับใช้เป็นเครื่องวัดความเชื่อความเลื่อมใสที่มีต่อบุคคล โดยถือเอา

---

^{๒๖๕} จิต หมายถึง ความประพฤติกติ, ความประพฤติซึ่งหนักไปทางใดทางหนึ่ง อันเป็นปกติประจำอยู่ในสันดาน, พื้นเพของจิต, อุปนิสัย, แบบหรือประเภทใหญ่ ๆ แห่งพฤติกรรมของคน จำแนกเป็น ๖ ประเภทคือ ๑) ราคจิต ผู้มีราคะเป็นความประพฤติปกติ, ประพฤติหนักไปทางรักสวยรักงาม ๒) โทสจิต ผู้มีโทสะเป็นความประพฤติปกติ, ประพฤติหนักไปทางใจร้อนหงุดหงิด ๓) โมหะจิต ผู้มีโมหะเป็นความประพฤติปกติ, ประพฤติหนักไปทางเขลา เหนงซิม เจื่องง งมง่าย ๔) สัทธาจิต ผู้มีศรัทธาเป็นความประพฤติปกติ, ประพฤติหนักไปทางมีจิตซาบซึ้ง ซึ้นบาน น้อมใจเลื่อมใสโดยง่าย ๕) พุทธิจิต หรือ ญาณจิต ผู้มีความรู้เป็นความประพฤติปกติ, ประพฤติหนักไปทางใช้ความคิดพิจารณา ๖) วิตกจิต ผู้มีวิตกเป็นความประพฤติปกติ, ประพฤติหนักไปทางนึกคิดจับจดฟุ้งซ่าน (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๙๙-๑๙๐)

^{๒๖๖} อินทรีย์ หมายถึง ธรรมที่เป็นใหญ่ในกิจของตน (เรียกอีกอย่างว่า พละ หมายถึง เป็นพลัง ทำให้เกิดความมั่นคง) มีด้วยกัน ๕ ประการ ได้แก่ ๑) สัทธา ความเชื่อ ๒) วิริยะ ความเพียร ๓) สติ ความระลึกได้ ๔) สมภาิ ความตั้งจิตมั่น ๕) ปัญญา ความรู้ทั่วชัด อินทรีย์ ๕ นี้จึงเป็นการครอบงำเสียซึ่งความไร้ศรัทธา ความเกียจคร้าน ความประมาท ความฟุ้งซ่าน และความหลงตามลำดับ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๙๗)

^{๒๖๗} พระมหาประพันธ์ รักเรียน, “จิตกับการบรรลุธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต** (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๘๕.

^{๒๖๘} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, “การประยุกต์ทฤษฎีการสื่อสารกับงานสารนิเทศ” เอกสารการสอนชุดวิชาการสื่อสาร หน่วยที่ ๑-๘, หน้า ๑๗๔.

ประมาณ หรือ ปมาณิก^{๒๖๕} ที่ต่างๆ กัน เพราะมีส่วนสำคัญอย่างมากต่อการยอมรับที่จะได้จาก บรรดาพุทธศาสนิกชน

ความพร้อมของผู้รับสารธรรมเป็นปัจจัยที่ผู้ส่งสารธรรมควรคำนึงถึงเป็นอย่างยิ่ง พระผู้มีพระภาคทรงพิจารณาความพร้อมในด้านนี้ของแต่ละบุคคลเป็นรายๆ ไป ว่าในแต่ละคราว หรือเมื่อถึงเวลานั้นๆ เขาควรจะได้เรียนอะไร และเรียนได้แค่ไหนเพียงไร หรือว่าสิ่งที่ต้องการให้ เขารู้นั้นควรให้เขาเรียนได้หรือยัง^{๒๖๖} โดยผู้รับการฝึกจากพระองค์แล้วย่อมได้รับผล คือเป็นคน ที่ดีเสมอ ในเมื่อผู้นั้นมีอุปนิสัยสมควรแก่การฝึกนั้น ฉะนั้น การฝึกของพระองค์ จึงไม่มีการฝึก ของผู้ใดจะยิ่งไปกว่า^{๒๖๗} เพราะเป็นไปตามวิธีการแห่งปัญญา นั่นคือผู้ฟังธรรมกับผู้แสดงธรรมได้มี บทบาทร่วมกันในการแสวงหาความจริง อีกทั้งมีการแสดงความคิดเห็นโต้ตอบอย่างเสรี ต้องการ ให้เกิดอิสรภาพทางความคิด โดยวิธีนี้ เมื่อเข้าถึงความจริงผู้เรียนก็จะรู้สึกว่าได้มองเห็น ความจริงด้วยตนเอง และมีความชัดเจนมั่นใจ หลักการนี้พระพุทธองค์ทรงใช้อยู่เป็นประจำ^{๒๖๘} ผู้เรียนจึงเกิดความประจักษ์ชัดในพระธรรมคำสอน และมีผลให้เกิดการยอมรับไปโดยปริยาย

พระผู้มีพระภาคยังทรงรู้ถึงระดับความสามารถของบุคคล ดังในพรหมยาจกเถา^{๒๖๙} ที่ปรากฏเมื่อครั้งก่อนเสด็จออกประกาศพระศาสนาตามคำพูลอาราธนาของพรหม ทรงตรวจดูโลก

---

^{๒๖๕} ประมาณ หรือ ปมาณิก หมายถึง บุคคลที่ถือประมาณต่างๆ กัน, คนในโลกผู้ถือเอาคุณสมบัติต่างๆ กัน เป็นเครื่องวัด ในการที่จะเกิดความเชื่อความเลื่อมใส มี ๔ ประเภทด้วยกัน ได้แก่ ๑) รูปปมาณิกา ผู้ถือประมาณในรูป, บุคคลที่มองเห็นรูปร่าง สวยงาม ทรวดทรงดี อยุ่วะสมส่วน ท่าทางสง่า สมบูรณ์พร้อม จึงชอบใจเลื่อมใสโน้มใจที่จะเชื่อถือ ๒) โขสัปปมาณิกา ผู้ถือ ประมาณในเสียง, บุคคลที่ได้ยินได้ฟังเสียงสรรเสริญเกียรติคุณ หรือเสียงพูดจาที่ไพเราะ จึงชอบใจเลื่อมใสโน้มใจที่จะเชื่อถือ ๓) ลูขัปป มาณิกา ผู้ถือประมาณในความคร่ำหรือคร่ำหมอง, บุคคลที่มองเห็นสิ่งของเครื่องใช้ ความเป็นอยู่ที่คร่ำหมอง เช่น จีวรคร่ำๆ เป็นต้น หรือมองเห็นการกระทำคร่ำครึยดเป็นทุกรกิริยา ประพฤติเคร่งครัดเข้มงวดขูดเกลาดตน จึงชอบใจเลื่อมใสโน้มใจที่จะเชื่อถือ ๔) ธัมมปมาณิกา ผู้ถือประมาณในธรรม, บุคคลที่พิจารณาด้วยปัญญาเห็นสัจธรรมหรือการปฏิบัติปฏิบัติชอบ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา จึงชอบใจเลื่อมใสโน้มใจที่จะเชื่อถือ บุคคลทั้ง ๓ จำพวกต้น ยังมีทางพลาดได้มาก โดยอาจเกิดความติดใจ ถูกรอบงำชักพาไปด้วย ความหลง ถูกพัตวนเวียนหรือติดอยู่แคภายนอก ไม่รู้จักคนที่ตนมองได้อย่างแท้จริง และไม่เข้าถึงสาระ ส่วนผู้ถือธรรมเป็นประมาณ จึง จะรู้จักคนที่ตนมองอย่างแท้จริง ไม่ถูกพัตพาไป เข้าถึงธรรมที่ปราศจากสิ่งครอบคลุม พระพุทธเจ้าทรงมีพระคุณสมบัติสมกับทั้งสี่ข้อ (เฉพาะข้อ ๓ ทรงถือแต่พอดี) จึงทรงครองใจคนทุกจำพวกได้ทั้งหมด คนที่เห็นพระพุทธเจ้าแล้ว ที่จะไม่เลื่อมใสนั้น หาได้ยากยิ่งนัก (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๒-๑๒๓)

^{๒๖๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**, หน้า ๓๗.

^{๒๖๗} สมเด็จพระวันรัต (จิบ สุตฺตมฺโม), **พุทธวิธีทรงฝึกเวไนยชน**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๑.

^{๒๖๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**, หน้า ๓๙.

^{๒๖๙} วิ. มหา. (ไทย) ๔/๙/๑๔.

ด้วยพุทธจักขุ^{๒๗๔} และอุปมาความแตกต่างของบุคคลโดยทรงเปรียบเทียบด้วยดอกบัว^{๒๗๕} ซึ่งมีความพร้อมของสติปัญญาที่มากน้อยตามลำดับ แม้บุคคลที่รู้ได้เพียงพยัญชนะ ยังไม่เข้าใจในอรรถก็ใช้ว่าจะทรงทอดทิ้ง พระพุทธองค์ทรงดำริว่ามนุษย์มีศักยภาพในตัวที่พัฒนาให้ยิ่งขึ้นได้ จึงให้ความสำคัญแก่การฝึกฝนพัฒนาตนมาก^{๒๗๖} ดังพุทธภาษิตที่ว่า “ในหมู่มนุษย์ คนที่ฝึกตนแล้ว เป็นผู้ประเสริฐสุด”^{๒๗๗} โดยมีพระสังฆธรรม^{๒๗๘} เป็นแนวทางของการฝึก ที่ต้องผสมผสานและเกื้อกูลเข้าด้วยกัน ทั้งนี้เพื่อยังประโยชน์ตนเองและผู้อื่นให้เกิดขึ้นได้ทั้งในกาลปัจจุบันและอนาคต

ดังนั้น แม้ว่าคุณสมบัติที่เพียบพร้อมในฐานะผู้ส่งสารธรรม มีพระพุทธเจ้า เป็นต้น จะเป็นปัจจัยสำคัญของความสำเร็จในการสื่อสารธรรม แต่ฝ่ายผู้รับสารธรรมก็มีส่วนสำคัญด้วยเช่นกัน โดยให้ความร่วมมือร่วมใจในการประพฤติตนอย่างเหมาะสมตามควรแก่ฐานะของพุทธศาสนิกชนที่ดี ซึ่งเห็นคุณค่าของพระธรรมอันเป็นเครื่องนำทางชีวิตไปสู่ความดีงาม ด้วยการตั้งใจฟังและศึกษาพระสังฆธรรมนั้นโดยเคารพ

๒.๒.๗ ผลของการสื่อสารธรรม

พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนให้รู้เท่าทันความเป็นจริงของโลกและชีวิต เพื่อให้ผู้ฟังได้พิจารณาตามจนเกิดปัญญาด้วยตนเอง แม้ว่าผลสูงสุดที่พึงประสงค์ของการสื่อสารธรรมนั้นจะต้องอาศัยความถึงพร้อมจากการสังสมบุญกุศล ซึ่งไม่อาจประมาณหรือกำหนดกาลได้แน่นอน

^{๒๗๔} **พุทธจักขุ** หมายถึง ๑) อินทริยโปรปริยัตติญาณ คือ ปริชาหยั่งรู้ความยิ่งและความหย่อนแห่งอินทริยของสัตว์ทั้งหลาย คือรู้ว่า สัตว์นั้นๆ มีศรัทธา วิริยะ สติ สมภาณี ปัญญา แคไหน เพียงใด มีกิเลสมาก กิเลสน้อย มีความพร้อมที่จะตรัสรู้หรือไม่ ๒) อาสยานุสยญาณ คือ ปริชาหยั่งรู้อัธยาศัย ความมุ่งหมาย สภาพจิตที่นอนอยู่ (วิ. มหา. (ไทย) ๔/๙/๑๔) ; พุ. ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๑-๑๑๕/๑๗๒-๑๗๗)

^{๒๗๕} **เปรียบเทียบบุคคลกับดอกบัว ๔ ประเภท** ได้แก่ ๑) อุกมภูติปัญญา ผู้เข้าใจได้ฉับพลัน เพียงยกข้อหัวขึ้นแสดงก็บรรลุอริยสัจ ๔ ๒) วิปจิตปัญญา ผู้เข้าใจต่อเมื่อขยายความ สามารถบรรลุธรรมเมื่อได้ฟังอธิบายเนื้อความโดยพิสดาร ๓) เนยยะ ผู้ที่พอจะแนะนำได้ ด้วยการพิจารณาโดยแยบคาย โดยการแสดง การถาม การเสพ การคบหา การเข้าไปนั่งใกล้กาลยานมิตร จึงบรรลุธรรมโดยลำดับ ๔) ปทปรมะ ผู้ที่สอนให้รู้ได้เพียงตัวบทคือพยัญชนะ ไม่อาจเข้าใจอรรถคือความหมาย จึงไม่สามารถบรรลุธรรมในชาตินี้ แต่สังสมเพิ่มพูนเพื่อการบรรลุธรรมในชาติต่อไปได้ (อง. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๓๓/๒๐๒ ; อภิ. ปุ. (ไทย) ๓๖/๑๐/๑๔๒)

^{๒๗๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พัฒนาตน**, (กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๕๕-๕๖.

^{๒๗๗} พุ. ธ. (ไทย) ๒๕/๓๒๑/๑๓๓ ; พุ. ม. (ไทย) ๒๙/๙๐/๒๘๒ ; พุ. จุ. (ไทย) ๓๐/๑๘/๑๑๗.

^{๒๗๘} **สังฆธรรม** หมายถึง ธรรมอันดี, ธรรมที่แท้, ธรรมของสัตบุรุษ, หลักหรือแก่นศาสนา มี ๓ ประการด้วยกัน ได้แก่ ๑) ปริยัตติสังฆธรรม สังฆธรรมคือคำสั่งสอนอันจะต้องเล่าเรียน ได้แก่ พุทธพจน์ ๒) ปฏิปัตติสังฆธรรม สังฆธรรมคือปฏิบัติอันจะต้องปฏิบัติ ได้แก่ อัฐมมังคิคมรรค หรือ ไตรสิกขา คือ ศีล สมภาณี ปัญญา ๓) ปฏิเวธสังฆธรรม สังฆธรรมคือผลอันจะพึงเข้าถึงหรือบรรลุด้วยการปฏิบัติ ได้แก่ มรรค ผล และนิพพาน (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๐๕)

ก็ตาม แต่หากผู้รับสารธรรมได้นำสิ่งที่ได้รับนั้นไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อให้แนวคิดและพฤติกรรมเป็นไปอย่างสอดคล้องตามหลักพุทธธรรม ประโยชน์สุขที่ผู้รับสารธรรมได้รับตามสมควรแก่เหตุปัจจัยนั้น ย่อมเป็นผลที่พึงประสงค์พร้อมสรรพในตนเองแล้ว

การสื่อสารธรรมของพระผู้มีพระภาคนั้น ผลที่ได้รับหาใช่เป็นไปเพื่อลาภสักการะหรือสิ่งใดๆ นอกเหนือไปจากมุ่งประโยชน์ที่เกิดแก่ผู้รับฟังโดยฝ่ายเดียว^{๒๗๙} วิธีการสอนของพระพุทธองค์มีความทันสมัยและใช้ได้ผลไม่ว่ากาลเวลาใด โดยประเด็นสำคัญที่ทรงหยิบยกมาให้พิจารณาก็คือ ‘ทุกข์’ ซึ่งเน้นถึงทุกข์ทางใจเป็นหลัก ทุกข์ทางกายพุทธศาสนาปล่อยให้เป็นภาระของศาสตร์แขนงต่างๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับทุกข์ประเภทนี้ดูแลกันไป พุทธศาสนาสอนใจจะรับผิดชอบเฉพาะทุกข์ทางใจเท่านั้น^{๒๘๐} ‘ทุกข์’ ตามหลักพระพุทธศาสนานั้น รวมความถึงปัญหาต่างๆ ในชีวิต เป็นสิ่งที่มนุษย์ทั้งหลายพึงเผชิญ การแก้ทุกข์นั้นมิใช่ว่าจะต้องปิดหูปิดตา ไม่ยอมรับว่ามีทุกข์ ทางที่ถูกต้องคือ ต้องหันหน้าเข้ามาประจันกับความทุกข์^{๒๘๑} แล้วสืบสาวถึงที่มาเพื่อการรู้เท่าทันกระบวนการเกิดขึ้น สามารถวางใจต่อทุกข์นั้นได้ถูกต้องตามวิธีการที่ทรงชี้แนะ

เนื่องจากทรงมีพุทธวิธีหลายประการอันเหมาะสมแก่ผู้ฟังหรือผู้สนทนาด้วย เมื่อจบการสอนหรือการสนทนาจึงมักจะได้รับผลสมความมุ่งหมาย คือผู้ฟังได้บรรลุผลมรรคผลบ้าง แสดงตนถึงพระรัตนตรัย เป็นพุทธมามกะบ้าง แล้วแต่บุญบารมีหรืออินทรีย์ของแต่ละคนซึ่งแก่อ่อนไม่เท่ากัน^{๒๘๒} แต่แม้ไม่เท่ากันก็สามารถสั่งสมอบรมความถึงพร้อมให้มีขึ้นได้ หากเพียรพยายามในทุกขณะของชีวิต

คำกล่าวของบรรดาสาวก คือผู้ฟังธรรมนั้น เป็นสิ่งยืนยันได้อย่างดีถึงผลที่เกิดขึ้นในจิตใจจากการได้ฟังพระธรรม ซึ่งสามารถพิจารณาได้จากคำกล่าวภายหลังการรับฟังสารธรรมเสร็จสิ้นลง ที่ว่า

ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ พระภาสิตของพระองค์ชัดเจน ไพเราะยิ่งนัก พระโคตมผู้เจริญทรงประกาศธรรมโดยปริยายเป็นอันมาก เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำเปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือตามประทีปในที่มืด ด้วยตั้งใจว่า ‘คนมีตาดี

---

^{๒๗๙} วุฒิน อินทสระ, **พุทธวิธีในการสอน**, หน้า ๑๙.

^{๒๘๐} สมภาร พรหมทา, **พุทธปรัชญา : มนุษย์ สังคม และปัญหาจริยธรรม**, หน้า ๗๓.

^{๒๘๑} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, **พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก**, (กรุงเทพฯ : เพชรรุ่งการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

^{๒๘๒} วุฒิน อินทสระ, **พุทธวิธีในการสอน**, หน้า ๑๓.

จักเห็นรูปได้' ฉะนั้น ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระโคตมผู้เจริญ พร้อมทั้งพระธรรม และ พระสงฆ์เป็นสรณะ^{๒๘๓}

บางท่านที่มีความพร้อมและอุปนิสัยแห่งการครองเพศบรรพชิตก็จะทูลขอบรรพชา อุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาคเจ้า^{๒๘๔} หากไม่ประมาท มีความเพียร ไม่นานนักก็ทำให้ แจ้งซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์^{๒๘๕} ในพระพุทธศาสนา ผลดังกล่าวนี้หาได้ สงวนไว้เฉพาะผู้ครองเพศบรรพชิตเท่านั้นไม่ คุณุศลผู้ครองเรือนทั้งหลาย หากได้ฟังพระธรรม แล้วพิจารณาอย่างแยบคาย ย่อมยังผลให้เกิดขึ้นได้เช่นกัน ไม่ว่าจะด้วยการถือพระรัตนตรัยเป็น สรณะ หรือการดำรงตนผู้ในภาวะของกัลยาณบุุณชน กระทั่งเป็นอริยบุคคล^{๒๘๖} ได้ในที่สุด ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับความถึงพร้อมของเหตุปัจจัยที่ได้สั่งสมอบรมมาเป็นสำคัญ

การเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตนจึงนำมาซึ่งคุณประโยชน์ต่อชีวิตในทุกๆ ด้าน ไม่เพียงแต่จะ นำบุคคลให้ได้รับประโยชน์ตนเท่านั้น แต่ยังสามารถเอื้อประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นและสังคมได้อย่าง มากด้วยเช่นกัน เพราะเมื่อได้พัฒนาตนเองให้มีความสามารถมากขึ้น ทำให้มีความสุขที่เป็น อิศระ สามารถทำการสร้างสรรค์ต่างๆ ทำให้ทั้งชีวิตของตัวเองก็ดีขึ้น และสามารถเกื้อกูลแก่ ผู้อื่นหรือแก่สังคมได้มากขึ้น พร้อมไปในคราวเดียวกัน^{๒๘๗} การเรียนรู้ชีวิตจึงเป็นไปไม่ได้อย่าง สมบูรณ์หากปราศจากการเรียนรู้สังคมด้วย

การปฏิบัติเพื่อให้เข้าใจความจริงนั้น หากเราใช้ชีวิตเพียงคนในสมัยโบราณ ปิดหูปิดตา จากความเป็นไปของสังคม ไม่เข้าใจผู้คน ผลคือเราจะไม่เข้าใจตนเองในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของ สังคม ในทางตรงกันข้าม การเข้าใจโลกเข้าใจสังคม ย่อมส่งผลให้เราเข้าใจตนเองในฐานะที่เป็น หน่วยย่อยหน่วยหนึ่งท่ามกลางสังคมที่กว้างใหญ่^{๒๘๘} การเข้าใจที่ถ่องแท้ถึงความจริงของพุทธ

^{๒๘๓} ส. ส. (ไทย) ๑๕/๒๐๘/๓๐๑-๓๐๒.

^{๒๘๔} ส. ส. (ไทย) ๑๕/๑๘๗/๒๖๔.

^{๒๘๕} **ที่สุดแห่งพรหมจรรย์** หมายถึง จุดสุดท้ายของการประพาศธรรม ในที่นี้หมายถึงพระอรหันต์ผลอันเป็นจุดสูงสุดของ มรรคพรหมจรรย์ (ส. ส. (ไทย) ๑๕/๑๗๔/๒๓๕)

^{๒๘๖} **อริยบุคคล ๔** ได้แก่ ๑) โสดาบัน "ผู้ถึงกระแส", ท่านผู้บรรลุโสดาปัตติผลแล้ว ๒) สกทาคามี "ผู้กลับมาอีกครั้ง เดียว", ท่านผู้บรรลุสกทาคามีบุคคลแล้ว ๓) อนาคามี "ผู้ไม่เวียนกลับมาอีก", ท่านผู้บรรลุอนาคามีผลแล้ว ๔) อรหันต์ "ผู้คว่ำ แห่งสังสารแล้ว", ท่านผู้บรรลุอรหันต์ผลแล้ว (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๗๗)

^{๒๘๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา**, หน้า ๑๐๒.

^{๒๘๘} สมภาร พรหมทา, **พุทธปรัชญา : มนุษย์ สังคม และปัญหาจริยธรรม**, หน้า ๒๗๐.

ธรรมโดยสอดคล้องกับความจริงของโลกและสังคมปัจจุบัน ถือเป็นอีกสิ่งที่ต้องคำนึงถึงเป็นอย่างมากในการสื่อสารธรรมของผู้สอนธรรมทั้งหลาย

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ส่งสารธรรมในฝ่ายพระสงฆ์ที่มักขาดความรู้และประสบการณ์ในด้านการพูดต่อสาธารณชน ใช้ศัพท์ภาษาบาลีที่เข้าใจยากมากเกินไป นิทานหรือตัวอย่างประกอบด้าสมัย ไม่เห็นจริง ไม่อาจเปรียบเทียบกับสังคมปัจจุบันได้ พระสงฆ์บางรูปยังนิยมเทศน์หรือบรรยายธรรมโดยใช้ทำนองเนิบนาบแบบโบราณที่เป็นพิธีการอีกด้วย จึงทำให้ไม่เกิดประสิทธิผลในการสื่อสารหลักธรรมไปสู่ประชาชน^{๒๘๙} ทศนะดังกล่าวเป็นตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงปัจจัยในเชิงลบที่แสดงให้เห็นถึงความพร่องในคุณสมบัติด้านต่างๆ ของผู้สื่อสารธรรม

ดังนั้น พุทธวิธีการสื่อสารธรรมจึงมีความสำคัญในฐานะเป็นต้นแบบของงานเผยแผ่พุทธธรรม มีผลให้ผู้ฟังแปรเปลี่ยนทัศนคติเชิงลบที่มีต่อการศึกษารวม เป็นความตื่นตัวในการฟัง การศึกษา เพราะเห็นถึงคุณประโยชน์ของพระธรรมที่มีต่อชีวิต จนเกิดการยอมรับและศรัทธายิ่งขึ้นไป ที่สำคัญก็คือ เพื่อให้เกิดการตระหนักรู้ว่า อรรถประโยชน์ของพระธรรมนั้นมีใช่เป็นเรื่องเฉพาะของพระสงฆ์เพียงฝ่ายเดียวบ้าง เป็นสิ่งที่ยากแก่การเข้าใจบ้าง เป็นเรื่องไกลตัวที่คงมุ่งแต่การหลุดพ้นบ้าง หรือเป็นเรื่องคร่ำครึที่ควรสนใจเมื่อถึงวัยชราเท่านั้นบ้าง ดังที่มักเข้าใจกัน ทัศนคติเชิงลบเช่นนี้จึงควรเป็นผลสะท้อนกลับมายังผู้ทำหน้าที่ส่งสารธรรมให้ได้ทราบ สำหรับนำมาพิจารณา ปรับปรุง พัฒนาคุณสมบัติและความพร้อมของตนเองในด้านต่างๆ เพื่อให้การสื่อสารธรรมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดคุณประโยชน์อย่างสูงสุด

---

^{๒๘๙} แสง จันทร์งาม, **พุทธศาสนากับสังคมไทย**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔-๑๕.

บทที่ ๓

บทบาทในการเผยแผ่พุทธธรรมโดยอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์

การเผยแผ่พุทธธรรมนั้นต้องอาศัยองค์ประกอบหลายฝ่ายเข้ามาเกี่ยวข้อง ในฝ่ายของฝ่ายผู้ส่งสารธรรมนั้นถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการสื่อสารธรรม เพราะมีส่วนสำคัญที่จะควบคุมกระบวนการดังกล่าวให้เป็นไปด้วยดีตามวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้ บทบาทในด้านต่างๆ ของผู้ส่งสารธรรมจึงเป็นสิ่งที่ควรพิจารณาอย่างยิ่ง ดังแบบอย่างที่มีพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมคำสั่งสอนในฐานะพระบรมครูของเวไนยสัตว์โดยแท้ และเพื่อเป็นแนวทางของการศึกษาและเผยแผ่พุทธธรรมทั้งแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ตามควรแก่สถานภาพของบุคคล

บทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธานุศาสนของคฤหัสถ์ โดยเฉพาะในส่วนของอุบาสิกานั้น ตั้งแต่สมัยพุทธกาล พบว่าอุบาสิกามีบทบาทไม่น้อยไปกว่าภิกษุ ภิกษุณี หรืออุบาสก โดยไม่เพียงแต่เป็นผู้อยู่เบื้องหลังคอยให้ความอุปถัมภ์บำรุงส่งเสริมพระพุทธานุศาสนาเท่านั้น ยังมีบทบาทในการทำหน้าที่เผยแผ่คำสั่งสอนของพระพุทธานุศาสนาให้มั่นคง^๑ จนกระทั่งถึงปัจจุบัน

อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ถือได้ว่าเป็นพุทธศาสนิกชนท่านหนึ่งที่ทำหน้าที่ในฐานะอุบาสิกาดำเนินดีเสมอมา เพราะไม่เพียงแต่ได้ศึกษาเรียนรู้พระธรรมคำสั่งสอนด้วยความเคารพ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในพระธรรมอันเป็นการเฉพาะตนเท่านั้น ทว่ายังได้เกิดกุศลความรู้ความเข้าใจในพระธรรมนั้นให้แก่ผู้สนใจโดยทั่วไปด้วย บุคคลซึ่งมีบทบาทและได้กระทำหน้าที่เผยแผ่ดังกล่าวนี้ อาจเรียกกันโดยทั่วไปว่าเป็น ‘ผู้สอนธรรม’ หากแต่สำหรับอาจารย์สุจินต์นั้นขอกำหนดบทบาทตนเองเป็นเพียง ‘ผู้ที่แสดงธรรมตามที่ได้ศึกษา’^๒ เท่านั้น

ในบทนี้จะได้ศึกษาถึงบทบาทดังกล่าวของอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ทั้งในด้านรูปแบบและวิธีการ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่มีต่อประสิทธิภาพของการสื่อสารธรรมในโอกาสต่อมา

---

^๑ สุนทรี สุริยะรังสี, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของคฤหัสถ์ในการเผยแผ่พระพุทธานุศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีอุบาสิก ผู้ได้รับเอตทัคคะ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนคณาจารย์*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๙๓.

^๒ สัมภาษณ์ อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ๙ พฤษภาคม ๒๕๔๗.

๓.๑ รูปแบบในการสื่อสารธรรม

การสื่อสารธรรมที่เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพนั้น รูปแบบที่ใช้ นับเป็นปัจจัยประการหนึ่งที่สำคัญในฝ่ายของผู้สื่อสารธรรม เพื่อให้ธรรมะนั้นได้สื่อแสดงออกไปโดยสอดคล้องเหมาะสมกับโอกาสและสถานการณ์

สำหรับรูปแบบที่ปรากฏในการทำหน้าที่ผู้สื่อสารแห่งพุทธธรรมโดยอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์นั้น สามารถจำแนกได้เป็น ๓ ลักษณะด้วยกัน ดังนี้

๓.๑.๑ การใช้สื่อบุคคล

สื่อบุคคลนั้นมีบทบาทที่สำคัญอย่างยิ่งในการโน้มน้าวใจผู้รับสาร ซึ่งผู้ส่งสารมักนำมาใช้ในการปรับเปลี่ยนทัศนคติ ความเชื่อ และค่านิยม ให้เป็นไปตามที่ตนคาดหวัง พร้อมทั้งสร้างความเชื่อมั่น และการยอมรับได้เป็นอย่างดีจากผู้รับสาร

ในการสื่อสารธรรมนั้นให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งกับการใช้สื่อบุคคล เนื่องจากหลักพุทธธรรมนั้นมีคุณลักษณะที่ละเอียดอ่อน แม้ว่าจะไม่ยากจนเกินไป แต่ก็ไม่ง่ายที่จะเข้าใจได้อย่างถ่องแท้ การโน้มน้าวใจของผู้รับสารจึงต้องอาศัยเหตุปัจจัยหลายประการด้วยกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คุณสมบัติในด้านต่างๆ ของผู้สื่อสารธรรม ซึ่งถือเป็นความสำคัญยิ่งของสื่อบุคคลที่จะนำไปสู่การสื่อสารธรรมระหว่างบุคคล และมวลชนในโอกาสต่อไป

คุณสมบัติของอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ในฐานะผู้ทำหน้าที่สื่อสารธรรมนั้น อาจพิจารณาได้จากแง่มุมต่างๆ ดังต่อไปนี้ คือ

๓.๑.๑.๑ ทัศนคติ

๑) ทัศนคติที่มีต่อตนเอง

อาจารย์สุจินต์มีความศรัทธาอย่างยิ่งในสภาวะแห่งพุทธธรรม และมีความเชื่อมั่นในการทำหน้าที่ผู้เผยแผ่พระธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยกล่าวว่า

เป็นหน้าที่ของพุทธบริษัทส่วนหนึ่ง คืออุบาสิกา ถ้าเราศึกษาธรรมะแล้ว เราไม่ช่วยอุบาสิกา หรือพุทธบริษัทอื่นๆ ให้มีความเข้าใจ เราก็คงไม่ได้ทำหน้าที่นี้ เพราะพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงมิใช่มีแต่พระภิกษุเท่านั้น แต่ต้องสำหรับพุทธบริษัท ๔ โดยเฉพาะก่อนที่จะปรินิพพาน เมื่อมารไปทูลถามก็มีการแสดงว่าเมื่อบริษัททั้ง ๔ เป็น

ผู้ที่มีความรู้ดี มีความเข้าใจถูกต้องและมั่นคง พร้อมทั้งพระองค์จะปรินิพพานได้ ก็ถึงกาลที่จะปรินิพพาน^๓

๒) ทศนคติที่มีต่อสภาวะธรรม

อาจารย์สุจินต์ให้ความสำคัญกับหลักฐานที่รวบรวมไว้ซึ่งเนื้อหาสาระแห่งพุทธธรรม ดังที่ปรากฏในคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนาอย่างพระไตรปิฎก โดยกล่าวว่า “พระธรรมที่ทรงแสดงไว้แล้วนั้นมิได้อยู่ในพระไตรปิฎกและอรรถกถา เมื่อได้มีการแปลเป็นภาษาไทยแล้ว ก็เป็นโอกาสอันประเสริฐที่จะให้ผู้ไม่รู้ภาษาบาลีสามารถศึกษาค้นคว้าเข้าใจพระธรรมในพระไตรปิฎกได้ แต่ก็ต้องศึกษาจริงๆ จึงจะเข้าใจได้ถูกต้อง”^๔

๓) ทศนคติที่มีต่อผู้รับสภาวะธรรม

อาจารย์สุจินต์มีความมุ่งมั่นในการสร้างความรู้ความเข้าใจให้เกิดแก่ผู้รับสาร โดยได้กล่าวว่า “ก็มีความหวังดีที่จะให้ผู้ฟังเข้าใจ สำหรับตัวดิฉันเองไม่ได้หวังอะไรเลย นอกจากหวังให้ผู้ฟังมีความเข้าใจถูกต้อง เพราะฉะนั้น แม้ว่าเขาจะเข้าใจถูกต้องแม้สักนิดหนึ่ง ก็เป็นผลของการที่ได้เผยแผ่ธรรมะเจ้าค่ะ”^๕

การแสดงธรรมนั้นไม่ได้หมายถึงเฉพาะการเทศน์ การแสดงปาฐกถา หรือการบรรยายธรรมเท่านั้น แต่ไม่ว่าจะเป็นธรรมข้อหนึ่งข้อใด หรือว่าเรื่องหนึ่งเรื่องใดที่เข้าใจถูกต้องตามเหตุผลและสภาพความเป็นจริงของธรรมนั้นๆ แล้ว เมื่อมีโอกาสก็ชี้แจงให้คนอื่นเข้าใจด้วย ไม่ว่าจะเป็นที่ไหน หรือขณะใดก็ได้ ขณะนั้นก็เป็นการแสดงธรรมและบุคคลที่จะแสดงธรรมด้วยนั้นก็มิได้อยู่ตลอดเวลา ในโอกาสที่สมควร เช่น ชี้แจงธรรมที่ควรเข้าใจและควรประพฤติปฏิบัติกับคนในครอบครัว ในวงศัญาติ ในหมู่มิตรสหาย หรือแม้แก่คนอื่น ศาสนาอื่นที่มีความสนใจใคร่จะฟังธรรมก็ได้^๖

^๓ สัมภาษณ์ อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ๙ พฤษภาคม ๒๕๔๗.

^๔ สุจินต์ บริหารวนเขตต์, **ตอบปัญหาธรรม**, (กรุงเทพฯ : บริษัท อินฟินิตี้ เพรส จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๓๖.

^๕ สัมภาษณ์ อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ๙ พฤษภาคม ๒๕๔๗.

^๖ สุจินต์ บริหารวนเขตต์, วันทนา ทิพวัลย์ และประชุมพร ชาญสุวิทยานันท์, **บทสนทนาธรรม**, (กรุงเทพฯ : จงเจริญการพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๕๐๙.

๓.๑.๑.๒ ความรู้

ในด้านความรู้จากเนื้อหาสาระธรรมนั้น อาจารย์สุจินต์เป็นผู้หนึ่งที่มีความรู้ความเข้าใจในหลักพุทธธรรมเป็นอย่างดี โดยในปี พ.ศ. ๒๕๙๖ ได้มีโอกาสเข้ารับการศึกษาศาสนะอภิธรรมจากท่านอาจารย์แนบ มหานีรานนท์ ผู้บุกเบิกการศึกษาศาสนะอภิธรรมในประเทศไทย และท่านอื่นๆ อาทิ อาจารย์บุญมี เมธางกูร คุณพระชาฎบวรณกิจ คุณหญิงระเบียบ สุนทรลิขิต ที่พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย^๗ ความมุ่งมั่นของอาจารย์สุจินต์ในการศึกษาธรรมนั้น ปรากฏให้ทราบจากคำกล่าวที่แสดงถึงความรู้ความเข้าใจในธรรมได้เป็นอย่างดี ดังนี้

เมื่อได้ศึกษาพระอภิธรรมแล้วก็เข้าใจว่าธรรมะคือสิ่งที่มีจริง ถ้าไม่มีธรรมะ อะไรๆ ก็ไม่มีเจ้าค่ะ แล้วก็เข้าใจถึงความหมายของปรมัตถธรรม ขณะนี้ ‘เห็น’ ก็เป็นธรรมะ แต่เมื่อเป็นพระอภิธรรม คือกล่าวเรื่อง ‘เห็น’ โดยละเอียดยิ่งที่จะทำให้เห็นความเป็นอนัตตา เพราะฉะนั้นสิ่งที่มีทั้งหมดที่ทรงแสดงความละเอียดของสิ่งนั้น ก็เพื่อที่จะให้เข้าใจความเป็นอนัตตาเจ้าค่ะ^๘

ทั้งนี้โดยเห็นว่า ‘ปรมัตถธรรม’ เป็นหลักพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับผู้ฟัง ควรที่จะได้ทำความเข้าใจในเบื้องต้นในถูกต้องเสียก่อน อีกทั้งยังได้กล่าวถึงความกว้างขวางของอภิธรรมไว้โดยสังเขปว่า “เพราะว่าธรรมะเป็นอภิธรรม ธรรมะที่ไม่เป็นปรมัตถ์ไม่เป็นอภิธรรม ไม่มีเลย”^๙

ในส่วนของวิธีการศึกษาธรรม อาจารย์สุจินต์ได้ให้ทัศนะไว้อย่างน่าสนใจ ซึ่งมีผลต่อรูปแบบและวิธีการสื่อสารธรรมในโอกาสต่อมา ดังที่ว่า

สำหรับตัวดิฉันเอง ดิฉันเรียนเพื่อเข้าใจอย่างเดียว เท่าที่จะเข้าใจด้วย ถ้าส่วนไหนเกินความสามารถที่ปัญญาจะเข้าถึง ก็ไม่สนใจ ดิฉันไม่ต้องการเอาชื่อมาพูด เอามาเรียงลำดับ หรือเอามาเขียนแผนผังให้คนดู แต่อยากให้ความเข้าใจจริงๆ ถ้าดิฉันจะทำแผนผังก็ง่ายเกินไป ไม่ต้องคิดอะไรเลย ดูเอาแล้วก็คิดว่าตัวเองเข้าใจ การศึกษาธรรมให้เข้าใจจริงๆ นั้น ไม่ต้องคิดเรื่องแยกเป็นปริจเฉท เพราะเมื่อเข้าใจธรรมหนึ่งธรรมใดจริงๆ ก็เข้าใจได้โดยตลอด แม้ปฏิสนธิจิต ๑ ขณะเป็นชาติอะไร มีอารมณ์อะไร

---

^๗ มุลินธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, **วันวิสาขบูชา**, (กรุงเทพฯ : มุลินธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, ๒๕๔๓), หน้า ๕๕-๕๖.

^๘ สัมภาษณ์ อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ๙ พฤษภาคม ๒๕๔๗.

^๙ สัมภาษณ์ อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ๙ พฤษภาคม ๒๕๔๗.

มีปัจจัยอะไร คือต้องมีกรรมปัจจัย เพราะปฏิสนธิจิตเป็นวิบากจิต พิจารณาให้เข้าใจ คำที่ได้ยินได้ฟัง ไม่ใช่ทำตามตำราแต่ไม่รู้เรื่องเลย นี่คือจุดประสงค์ของการศึกษาที่เป็น พื้นฐานให้เข้าใจสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ซึ่งเป็นประโยชน์สูงสุด

เพราะฉะนั้น ดิฉันจะแนะนำให้อ่านพระไตรปิฎกและอรรถกถาเพิ่มเติมจากการฟังคำ บรรยายและการสนทนาธรรม แต่ต้องรู้จักตัวเองว่า สามารถเข้าใจข้อความธรรมนั้นๆ ได้จริงๆ หรือเปล่า และเข้าใจได้แค่ไหน ไม่ใช่เพียงเข้าใจตัวเลขหรือจำนวนของสภาพ ธรรมนั้น^{๑๐}

ต่อคำถามที่ว่า ความรู้ในหลักธรรมที่ตนเองมีนั้น เพียงพอหรือไม่สำหรับการสอนหรือ การเผยแพร่ ซึ่งอาจารย์สุจินต์ก็ได้ตอบว่า “ก็เผยแพร่เท่าที่รู้เจ้าคะ พร้อมทั้งมีการค้นคว้าเพิ่มเติม อยู่ตลอดเวลา”^{๑๑} สำหรับการศึกษาค้นคว้าดังกล่าวนี้ อาจารย์สุจินต์ และคณะกรรมการ ผู้ทรงคุณวุฒิของมูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนาได้จัดให้มีการประชุมธรรมวิชาการ โดยมีการหยิบยกประเด็นสำคัญในพระไตรปิฎกซึ่งอาจยังไม่เป็นที่เข้าใจได้กระจ่างชัดนักมา วินิจฉัยร่วมกัน อาทิเช่น ‘ในปัจจุบันยังมีพระอรหันต์หรือไม่’, ‘คุณศัพท์ที่บรพคุณธรรมเป็นพระ อรหันต์ แต่ไม่ได้บวชจะปรินิพพาน ในวันนั้น หรือภายใน ๗ วัน’, ‘สูตรมัททวะที่พระผู้มีพระภาค เสวยในวันปรินิพพานเป็นเนื้อสุกรไร้หรือไม่มี’ ฯลฯ^{๑๒} โดยตรวจสอบทั้งในด้านอรรถและพยัญชนะ จากหลักฐานซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา ตลอดจนค้นคว้าสำคัญอื่นๆ เช่น อภิธานมัตถสังคหะ มิลินทปัญหา เป็นต้น ทั้งนี้ทางมูลนิธิฯ ได้มีการสรุปผลรับรองรายงานการ ประชุม เพื่อเผยแพร่สู่สาธารณชนในโอกาสต่อไป

ความรู้ความสามารถของอาจารย์สุจินต์ในด้านเนื้อหาสาระธรรมนั้น จากการสอบถาม อุไรวรรณ เนาวรุจิ หนึ่งในผู้เข้ารับฟังการบรรยายธรรม ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า “มีความรู้ ความสามารถด้านพระพุทธศาสนาตามแนวพระไตรปิฎกอย่างยอดเยี่ยม และสามารถเผยแพร่ให้ ประชาชนที่สนใจได้เข้าใจแนวทางเจริญสติปฏิฐานตลอดเวลา กว่า ๔๐ ปี” แสดงให้เห็นว่าใน การบรรยายธรรมนั้น อาจารย์สุจินต์ให้ความเคารพในหลักธรรมจากพระไตรปิฎกมาโดยตลอด

---

^{๑๐} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, **ธรรมสังฆจรที่กัมพูชา**, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, ๒๕๔๔), หน้า ๙๕-๙๖.

^{๑๑} สัมภาษณ์ อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ๙ พฤษภาคม ๒๕๔๗.

^{๑๒} มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, “ข่าวสารทางวิชาการ”, มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, ๒๕๔๕ (อัดสำเนา).

ดังความตอนหนึ่งที่ปรากฏในหนังสือผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา เนื่องในวันวิสาขบูชา
พุทธศักราช ๒๕๒๘ ที่ว่า

ประการที่สำคัญที่สุดก็คือ การบรรยายธรรมะของอาจารย์สุจินต์เป็นการบรรยายโดย
ยึดถือตามหลักธรรมของพระไตรปิฎก และอรรถกถาอย่างเคร่งครัด อันส่งผลให้
พระภิกษุและคฤหัสถ์จำนวนมากมีความเข้าใจในพระอภิธรรมและวิปัสสนากรรมฐาน
อย่างถูกต้องตามพระไตรปิฎก และอรรถกถา^{๑๓}

ด้วยคุณูปการที่อาจารย์สุจินต์มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนามาโดยตลอด เมื่อวันที่
๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๕ สภามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยจึงได้อนุมัติปริญญา
ศาสนศาสตรมหาบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (พุทธศาสตร์) ให้แก่อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์^{๑๔} ถือเป็น
อีกสิ่งหนึ่งที่ช่วยให้สาระธรรมที่อาจารย์สุจินต์นำมาบรรยายนั้นเป็นที่สนใจ และได้รับความเชื่อถือมาก
ยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในด้านการศึกษาพระพุทธศาสนาเชิงวิชาการ

๓.๑.๑.๓ ความเข้าใจในผู้ฟัง

นอกจากทัศนคติและความรู้ที่ฟังมีในตนเองแล้ว ความเข้าใจในผู้ฟังก็เป็นอีกสิ่งหนึ่ง
ที่ผู้ส่งสารจะธรรมจำต้องตระหนักถึง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเลือกเนื้อหาสาระธรรมที่เหมาะสม
สอดคล้องกับผู้ฟัง ในเรื่องดังกล่าวนี้ อาจารย์สุจินต์ได้แสดงทัศนะไว้ว่า

ถ้าเป็นเด็กนักเรียนก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง ถ้าเป็นผู้ที่ยังไม่มีความรู้เรื่องธรรมะเลย จะไป
ตอบเรื่องวิปัสสนาหรือการปฏิบัติก็ได้ ก็ต้องตามบุคคลที่ฟัง โดยมากจะกำหนด
หัวข้อที่ผู้ฟังไม่สามารถเข้าใจได้เลย แต่คิดว่าจะเข้าใจได้ เช่น เรื่องปัจจุสมุปบาท
เป็นต้น แต่ถ้าคนฟังยังไม่มีพื้นความรู้ว่าธรรมะคืออะไร การพูดเรื่องปัจจุสมุปบาท
ก็ไม่สามารถทำให้เขาเข้าใจได้ เพราะฉะนั้นจะเปลี่ยนหัวข้อสืบเนื่องจากปัจจุสมุป-
บาท แต่จะเริ่มตั้งแต่การที่จะให้เขาเข้าใจพื้นฐานก่อนที่จะถึงปัจจุสมุปบาท^{๑๕}

---

^{๑๓} หนังสือผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา ประจำปี ๒๕๒๘, อ้างจาก คณะกรรมการการศาสนา ศิลปะ และ
วัฒนธรรม สภาผู้แทนราษฎร, โครงการบรรยายธรรมหลักสูตรต่อเนื่องเพื่อปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนมีความศรัทธาในการ
ฟื้นฟู ทำนุบำรุงรักษา และอุปถัมภ์ค้ำชูพระพุทธศาสนา เรื่อง การสนทนาธรรมเพื่อการรู้จักตนเอง, (กรุงเทพฯ : กองการพิมพ์
สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๔๕), หน้า ๖.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙.

^{๑๕} สัมภาษณ์ อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ๙ พฤษภาคม ๒๕๔๗.

๓.๑.๑.๔ บุคลิกภาพ

บุคลิกภาพ ถือเป็นคุณลักษณะเฉพาะที่สำคัญอย่างยิ่งของผู้ทำหน้าที่ในการสื่อสารธรรม เพราะนอกจากสาระธรรมที่นำมาแสดงแล้ว บุคลิกภาพก็เป็นสื่อที่จะต้องนำเสนออย่างไม้อาจหลีกเลี่ยง สาระธรรมกับบุคลิกภาพจึงมีส่วนสัมพันธ์ในการสร้างความเชื่อถือและการยอมรับ นำให้ผู้รับสาระธรรมเกิดความศรัทธาในพุทธธรรมยิ่งขึ้นไป

ธนิตศักดิ์ อัครธัญโรจน์ ผู้เข้าฟังการบรรยายธรรม ได้แสดงความรู้สึกถึงบุคลิกภาพของอาจารย์สุจินต์ ไว้ว่า “ศีล จริยาวัตร อริยาบถ ยิ่งด้วยสงบสงัด เสมือนหนึ่งท่านเป็นนักบวชเพศบรรพชิต น่ากราบไหว้บูชายิ่งนัก ได้เห็นหรือพบปะ มีความรู้สึกสงบเย็นมาก” สอดคล้องกับวิธีหา แนวน้อยงาม ผู้เข้าฟังอีกท่านที่ได้กล่าวถึงบุคลิกภาพของอาจารย์สุจินต์ด้วยความสั้นๆ ว่า “งามอย่างผู้รู้ในพระสัจธรรม”

อย่างไรก็ดี บุคลิกภาพที่ปรากฏต่อสายตาผู้อื่นยังอาจแสดงถึงคุณธรรมภายในบางประการของผู้ส่งสาระธรรม เช่น ความสำรวม ความอดทน เป็นต้น สุวัฒน์ จันทรัตน์ เป็นผู้ฟังการบรรยายอีกท่านที่สังเกตเห็นคุณลักษณะข้อนี้ของอาจารย์สุจินต์ จึงได้ให้ทัศนะไว้ว่า “ท่านอาจารย์ไม่เคยแสดงอาการเมื่อยปวด หรืออาการที่บ่งบอกให้รู้ว่ามีทุกขเวทนาเวลานั่งบรรยายธรรมะตลอดเวลา ๒-๓ ชั่วโมง ทั้งที่อายุมากแล้ว และเดินอย่างสงบเสงี่ยมสำรวม”

๓.๑.๑.๕ การใช้ภาษา

สาระธรรมที่อาจารย์สุจินต์นำเสนอมุ่งเน้นไปที่วัจนสาร โดยมีภาษาเป็นสื่อกลาง ทักษะในด้านการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารธรรมให้เป็นที่เข้าใจได้ดีนั้น เป็นคุณสมบัติสำคัญอีกประการหนึ่งที่พึงมีในตัวของผู้ส่งสาระธรรม

ภาษาที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการสื่อสารธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภาษาธรรมที่มาจากคำในภาษาบาลี ซึ่งหากต้องการศึกษาพยัญชนะต่างๆ อย่างลึกซึ้ง จะต้องอาศัยผู้รู้ที่มากความสามารถด้านนี้เป็นการเฉพาะ เกี่ยวกับเรื่องนี้ อาจารย์สุจินต์ได้แสดงทัศนะไว้ว่า

ภาษาบาลีสำหรับดิฉันเอง ต้องขออนุโมทนาผู้ที่ได้ศึกษาภาษาบาลีเจ้าค่ะ เพราะเป็นสิ่งที่ยากและต้องอดทนมาก สำหรับดิฉันเองเคยคิดที่จะศึกษาภาษาบาลีหลายครั้ง และก็เริ่มด้วยเจ้าค่ะ เริ่มแล้วก็เลิก ก็เอาใหม่ ก็เริ่มอีกแล้วก็เลิกไปอีก เพราะเหตุว่าชีวิตที่มีอยู่ก็คิดว่าถ้าจะเป็นประโยชน์จริงๆ ก็คือ เข้าใจอรรถของพระธรรม โดยที่ว่าพระธรรมก็ได้แปลแล้วเป็นภาษาไทย แต่ถ้ายังไม่กระจ่างชัดเจนก็กราบเรียนถาม

พระคุณเจ้าที่มีความรู้ในภาษาบาลีมาโดยตลอดเจ้าค่ะ ไม่เคยที่จะคิดเองหรือเข้าใจเอง
ถ้ายังสงสัยอยู่ก็ต้องกราบเรียนถามทุกครั้งเจ้าค่ะ^{๑๖}

ผู้ที่เป็นพุทธศาสนิกชนจึงมักคุ้นหูกับถ้อยคำในภาษาบาลีอยู่บ้าง แม้ว่าจะไม่อาจแปล
ความในภาษาบาลีได้โดยตรง แต่สิ่งนี้ก็ไม่ได้เป็นข้อจำกัดแต่อย่างใดในการที่จะศึกษาเรียนรู้ให้
เข้าใจถึงอรรถแห่งพุทธธรรม ดังเช่นทัศนนะของอาจารย์สุจินต์ที่ได้กล่าวมาแล้ว

อาจารย์สุจินต์แม้จะไม่มีความรู้แตกฉานในภาษาบาลี แต่สิ่งที่ก็หาได้เป็นอุปสรรคใน
การศึกษาและปฏิบัติธรรมไม่ อย่างไรก็ดี อาจารย์สุจินต์ยังคงเป็นผู้บรรยายธรรมท่านหนึ่งที่ระวาง
และเคร่งครัดมากในการใช้ภาษา เนื่องจากความเข้าใจที่สับสนของชาวพุทธส่วนใหญ่ในภาษา
ธรรมหรือภาษาบาลี หลายคำมีความหมายคลาดเคลื่อนไปจากเดิม หรือในบางคำมีความหมาย
ทั้งทางโลกและทางธรรม ซึ่งบ่อยครั้งมีการนำมาใช้กันอย่างสับสน ฉะนั้น ในโอกาสของการแสดง
ธรรม อาจารย์สุจินต์จะพยายามสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องนี้แก่ผู้ฟัง ดังเช่นข้อความที่
กล่าวไว้ว่า

ในเรื่องภาษา คือการใช้คำ ภาษาไทยเราใช้คำภาษาบาลีมาก ชื่อของเราส่วนมากก็
มาจากภาษาบาลี แม้แต่คำว่า “สติ” “ปัญญา” ก็เป็นภาษาบาลีทั้งนั้น เช่น “มานะ”
เป็นสภาพธรรมสำคัญตน เหมือนลักษณะของธงซึ่งเป็นสภาพที่สูงเด่นนั้น ผู้ที่ไม่ใช่
พระอรหันต์ยังมีความสำคัญตน คือเราจะดี จะต่ำ จะสูง ก็คือเรา นี่คือมานะ

แต่ในภาษาไทย คำว่า “มานะ” ดูคล้ายกับจะเป็นสิ่งที่ดี เราเอาภาษาบาลีมาใช้เป็น
ภาษาไทยในความหมายของภาษาไทยไปเลย ฉะนั้น เราต้องรู้ว่าเรากำลังพูดถึงคำว่า
ปัญญาในภาษาไทย หรือกำลังพูดถึงสภาพของปัญญาในพระพุทธศาสนา การ
พิจารณาทั่วๆ ไปนี้ไม่ใช่ลักษณะของปัญญา แต่เป็นสภาพธรรมอีกอย่างหนึ่งซึ่งพระผู้มี
พระภาคทรงใช้ภาษาบาลีว่า “มนสิการ” เป็นสภาพธรรมที่สนใจใส่ใจพิจารณา ฉะนั้น
เราต้องเข้าใจกันก่อนว่า ขณะนี้เรากำลังพูดในความหมายภาษาไทย หรือว่าเรากำลัง
พยายามใจพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเป็นภาษาบาลี^{๑๗}

^{๑๖} สัมภาษณ์ อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ๙ พฤษภาคม ๒๕๔๗.

^{๑๗} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, *แนวทางเจริญวิปัสสนา ตอนที่ ๑-๑๐*, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, ๒๕๔๔), หน้า ๘๑-๘๒.

หรืออย่างคำว่า “วาสนา” ซึ่งเป็นคำที่นิยมใช้กันโดยทั่วไป แต่ก็มักเข้าใจกันแต่ความหมายในทางโลกเท่านั้น ดังตัวอย่างที่มีผู้ฟังท่านหนึ่งถามถึงคำว่า “แข่งเรือแข่งพายได้ แต่แข่งบุญวาสนาไม่ได้” จริงหรือไม่? อาจารย์สุจินต์ก็ได้ตอบว่า

วาสนาที่ใช้นี้เป็นภาษาไทย ไม่ตรงกับความหมายในพระพุทธศาสนา ในพระพุทธศาสนา คำว่า “วาสนา” หมายถึงความประพฤติทางกาย ทางวาจา ที่ได้กระทำสืบเนื่องติดต่อกันมาจนขึ้นเป็นนิสัย ซึ่งละไม่ได้ ถ้าเป็นทางฝ่ายอกุศลก็ละไม่ได้ นอกจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้นที่ทรงละวาสนาที่เป็นฝ่ายไม่ดีได้ แต่ในภาษาไทยเข้าใจว่าหมายถึงกรรมฝ่ายดี เช่น อำนวยวาสนา

ฉะนั้น ที่ถามว่าแข่งเรือแข่งพายได้ แข่งวาสนาไม่ได้ นั่น คำว่า “วาสนา” ที่ใช้ในภาษาไทย เหมือนกับผลของบุญซึ่งมีมากหรือน้อยต่างกันตามเหตุ ถ้าใครทำบุญไว้น้อย ก็ย่อมได้รับผลของบุญน้อย ผลทุกอย่างย่อมเป็นไปตามเหตุ ฉะนั้น ใครที่ต้องการวาสนาในภาษาไทย คืออำนวยการวาสนาต่างๆ หรือลาภยศ ชื่อเสียงต่างๆ ก็ต้องทำบุญกุศลซึ่งเป็นเหตุมากๆ^{๑๔}

พ.อ.ดร. ชินวุธ สุทธธรรม ได้บรรยายถึงการใช้อาณาจารย์ในการบรรยายของอาจารย์สุจินต์ ซึ่งครอบคลุมถึงคุณลักษณะสำคัญอื่นๆ ด้วยอย่างน่าสนใจ ดังนี้ คือ

คำบรรยายของท่านอาจารย์สุจินต์นั้น ผมรู้สึกว่ามีลักษณะพิเศษเฉพาะที่ดียิ่งหนึ่ง คือ ท่านผสมผสานพระสูตรและพระวินัยเข้ากับพระอภิธรรมอย่างน่าสนใจ และฟังสนุก บางครั้งท่านก็เล่าเรื่องโดยอ่านบางตอนจากพระสูตรแล้วก็โยงเข้าสู่พระอภิธรรมที่เกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ บางครั้งท่านก็พูดถึงพระอภิธรรมแล้วก็ยกตัวอย่างจากพระสูตร บางครั้งท่านก็นำพระวินัยในรายละเอียดมาอ่านให้ฟังและอธิบายในรายละเอียด แล้วจึงโยงเข้าสู่พระอภิธรรม และบ่อยครั้งเหลือเกินที่ผมเพลิดเพลินไปกับสำนวนภาษาจากพระไตรปิฎก ซึ่งแท้ที่จริงก็คือพระพุทธพจน์จากพระโอษฐ์ของสมเด็จพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าของเรานั่นเอง ผมได้รู้สึกชื่นชมกับบรรณศิลป์ของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าในขณะที่ท่านอาจารย์สุจินต์อ่านให้เราฟัง จนทำให้ผมอดนึกไม่ได้เลยว่าพระพุทธองค์ทรงเป็นมนุษย์ที่ประเสริฐสุดจริงๆ ในความประณีตละเอียดลออ เต็มไปด้วย

^{๑๔} สุจินต์ บริหารวชนเขตต์, พระพุทธเจ้าเสวยเนื้อหรือไม่ และปกิณณกรรม. (กรุงเทพฯ : บริษัท อินฟินิตี้ เพรส จำกัด,

พระเมตตากรุณา และมีความละเอียดละไมในการใช้ภาษาที่แสนไพเราะและให้เกิดปัญหา

แต่แม้กระนั้นก็ตาม เวลาผมฟังธรรมบรรยายจากท่านอาจารย์สุจินต์ บางครั้งผมมีความรู้สึกว่าการกล่าวซ้ำๆ กันอยู่บ่อยๆ ซ้ำแล้วซ้ำเล่า จนผมรู้สึกเหมือนว่าท่านอาจารย์ตั้งใจให้ผู้ฟังได้ฟังซ้ำฟังซ้ำจนเข้าไปอยู่ในสายเลือดกระนั้นแหละ ทั้งนี้เพราะมันได้เกิดเช่นนั้นกับผม จุดสำคัญที่ผมไม่ได้ก็คือ เราจะต้องมีสติระลึกถึงสภาพธรรมทั้งหลายที่ปรากฏในปัจจุบันว่าไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แต่เป็นเพียงรูปและนามเท่านั้น เดียวนี้ผมตระหนักแล้วอย่างจริงจังว่า หากท่านอาจารย์สุจินต์ไม่มีเมตตากรุณาต่อผู้ฟังอย่างล้นเหลือ หรือไม่มีความกล้าหาญมั่นคงอย่างมากจริงๆ ที่จะสื่อความหมายอันสำคัญยิ่งนั้นแก่ผู้ฟังโดยไม่เสื่อมถอย หรือไม่มีความเพียรที่จะกล่าวซ้ำแล้วซ้ำเล่ากับผู้ฟังในเรื่องสำคัญยิ่งนั้นแล้ว ผมรู้แน่แก่ใจว่าผมคงจะรู้แล้วก็ลืม ยามที่รู้ก็รู้ด้วยปัญญาของสมอธรรมตาๆ ว่าทุกอย่างเป็นเพียงรูปนาม ฟังแล้วก็เข้าใจและเชื่อด้วย แต่แท้จริงแล้วก็หาได้รู้อย่างประจักษ์แจ้งไม่ ส่วนมากแล้วก็จะรับรู้ทุกสิ่งทุกอย่างในสภาพของสมมุติบัญญัติว่า เป็นโต๊ะ เป็นเก้าอี้ เป็นเสียงเพลง เป็นธรรม เป็นตัวเรา เป็นตัวเขา เป็นต้นไปหมด ด้วยการย่ำจากอาจารย์สุจินต์ จากคำถามคำถามและการแสดงความรู้สึกจากประสบการณ์ของผู้ฟังบางท่าน ทำให้ผมค่อยๆ เข้าใจถึงความแตกต่างระหว่างความจริงที่เราสมมุติชื่อต่างๆ ขึ้น ที่เรียกว่าสมมุติสัจจะ กับความจริงอย่างแท้จริงอันเป็นปรมาตตสัจจะขึ้นมาตามลำดับ^{๑๙}

อุไรวรรณ เนาวรุจิ ผู้ฟังการบรรยายธรรมอีกท่านที่กล่าวถึงการให้ภาษาของอาจารย์สุจินต์ไว้ว่า “ถูกต้อง เหมาะสมกับกาล บุคคล สถานที่ อักขระการออกเสียงชัดเจน ใช้ถ้อยคำเหมาะสม ทำให้เข้าใจสภาพธรรมที่ยากได้ง่ายขึ้น และน่าสนใจ” สอดคล้องกับข้อความซึ่งปรากฏในหนังสือผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา ประจำปี ๒๕๒๘ ที่ว่า “อาจารย์สุจินต์ได้บรรยายพระอภิธรรม และวิปัสสนากรรมฐาน ให้เป็นที่เข้าใจได้ง่ายสำหรับคนสมัยปัจจุบัน และสามารถ

---

^{๑๙} นี่น่า วัน กอรัคคอม, ธรรมจาริกในศรีลังกา, แปลโดย ชินวุฑฺฒ สุนทรสิมะ (กรุงเทพฯ : มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, ๒๕๓๘), หน้า ๑๐-๑๒.

นำมาปฏิบัติเป็นปกติในชีวิตประจำวันตามความเป็นจริงของแต่ละคน”^{๒๐} นับเป็นคุณสมบัติเฉพาะอีกประการที่น่าสนใจอย่างยิ่ง

๓.๑.๑.๖ การออกเสียงและน้ำเสียงในการพูด

สิ่งหนึ่งที่ควบคู่ไปกับการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารธรรมก็คือ การออกเสียงและน้ำเสียงในการพูด เพราะถือเป็นส่วนสำคัญของลีลาการพูดที่สามารถจูงใจให้ผู้รับสารธรรมเกิดความสนใจและติดตามรับฟัง นอกเหนือจากคุณสมบัติในด้านต่างๆ ดังที่กล่าวมา

ไม่เฉพาะแต่การให้ความสำคัญในความหมายระหว่างคำภาษาไทยกับภาษาบาลีที่ต่างกันเท่านั้น ในส่วนของการออกเสียงถ้อยคำในภาษาบาลี อาจารย์สุจินต์ก็ได้ให้ความสำคัญและยอมรับถึงการออกเสียงถ้อยคำผิดพลาดที่ผ่านมาจากตนเอง เพื่อเตือนให้ท่านผู้ฟังได้พิจารณาและตระหนักในความสำคัญของการออกเสียงคำในภาษาบาลี ดังที่ได้กล่าวไว้ว่า

ต้องขออภัยท่านผู้ฟังนะคะที่การบรรยายธรรมตั้งแต่ต้นมาเป็นเวลา ๑๐ กว่าปีนี่คะ ดิฉันไม่รู้ภาษาบาลีนะคะ เพราะฉะนั้นมีการออกเสียงคำภาษาบาลีผิดพลาดหลายคำทีเดียว เช่น “อุปัชฌเวทนียกรรม” ในครั้งก่อน ๆ ก็ได้เรียกถึงคำนี้ว่า ‘อุ-ปะ-ปัต-ชะ-เว-ทะ-นี-ยะ-กั’ ซึ่งที่ถูกเป็น ‘อุ-ปะ-ปัต-ชะ-เว-ทะ-นี-ยะ-กั’ เพราะฉะนั้น ก็ขอเรียนให้ทราบว่า ผู้ที่ฟังเทปหรือได้ฟังการบรรยายตอนต้น ๆ นะคะ กรุณาสอบถามภาษาบาลี และก็แก้การออกเสียงของท่านเองให้ถูกต้อง ซึ่งดิฉันได้ผิดพลาดไปหลายคำทีเดียว เช่น คำว่า ‘โคต-ตระ-ภู’ ดิฉันก็ออกเสียงเป็น ‘โค-ตระ-ภู’ คือหลีกเลี่ยงการใช้คำว่า “โคตร” เพราะรู้สึกว่าจะไม่เหมาะ ไม่ควร ไม่เพราะนะคะ แต่ภาษาบาลีต้องเป็นภาษาบาลี เพราะฉะนั้นคำที่ถูกคือ ‘โคต-ตระ-ภู’ ไม่ใช่ ‘โค-ตระ-ภู’

“สัตบุรุษ” แม้แต่ในการสนทนาธรรมนะคะ ก็ออกเสียงว่า ‘สัต-ตะ-บุ-หฺรุด’ ซึ่งความหมายผิดอย่างมากทีเดียว เพราะ ‘สัต-ตะ’ หมายความว่าถึง เจ็ด แต่สัตบุรุษ หมายความว่าถึง ‘สัต-ทะ’ หรือ ‘สัตธรรม’ คือธรรมของผู้สงบ ผู้ใดมีธรรมของผู้สงบ ผู้นั้นเป็น ‘สัต-บุ-หฺรุด’ ไม่ใช่ ‘สัต-ตะ-บุ-หฺรุด’ คำว่า “อนันตชาติ” เช่นเดียวกันนะคะ ใช้แต่คำว่า ‘อะ-นัน-ตระ-ชาติ’ ซึ่งที่ถูกก็ต้องเป็น ‘อะ-นัน-ตะ-ชาติ’ และสำหรับจำพวกคำว่า

---

^{๒๐} อ้างจาก คณะกรรมการการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม สภาผู้แทนราษฎร, โครงการบรรยายธรรมหลักสูตรต่อเนื่องเพื่อปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนมีความศรัทธาในการฟื้นฟู ทำนุบำรุงรักษา และอุปถัมภ์ค้ำชูพระพุทธศาสนา เรื่อง การสนทนาธรรมะเพื่อการรู้จักตนเอง, หน้า ๖.

‘อุ-ปะ’ เนี่ยคะ ดิฉันจะออกเสียงเป็น ‘อุป’ ไปหมดทีเดียว เพราะเหตุว่าในภาษาไทยไม่มีจุดที่จะแสดงว่าตัวนี้เป็นตัวสะกดอย่างไรในภาษาบาลี ผู้ที่ไม่รู้ภาษาบาลีจึงยอมจะออกเสียงภาษาบาลีผิดพลาด สำหรับท่านผู้ฟังที่จะเป็นผู้ค้นคว้าหรือว่าแสดงธรรมต่อไป ก็กรุณาตรวจสอบทุกคำที่เป็นภาษาบาลีให้ถูกต้องด้วยนะคะ^{๒๑}

ธนิตศักดิ์ อัครวิญโรจน์ ผู้ฟังธรรมท่านหนึ่งที่ได้กล่าวถึงคุณสมบัติในข้อนี้ของอาจารย์สุจินต์ ไว้ว่า “ไพเราะ น่าฟัง จับใจ ฟังเข้าใจง่าย ชัดถ้อยชัดคำยิ่งนัก” ในขณะที่สุวัฒน์ จันทรัตน์ ผู้ฟังธรรมอีกท่านก็ได้แสดงความรู้สึกไว้ว่า “ชัดถ้อย ชัดคำ แม่นยำในแต่ละประโยคที่เปล่งออกมา น้ำเสียงใส สำนวนภาษาไพเราะมาก” ทั้งนี้จึงสอดคล้องกับความตอนหนึ่งของหนังสือผู้ทำคุณประโยชน์ ฯ ที่กล่าวไว้ว่า “ท่วงทำนองและน้ำเสียงการบรรยายที่ชัดเจน กังวาน และมีเหตุผล สืบเนื่องต่อกันตามลำดับ ชวนแก่การสนใจและติดตาม”^{๒๒}

เมื่อถามถึงคุณสมบัติของผู้ที่จะทำหน้าที่ในการสื่อสารธรรม อาจารย์สุจินต์ได้แสดงทัศนะในเรื่องนี้ไว้ว่า “ต้องเป็นผู้มีปัญญา มีความรู้ถูก มีความจริงใจ และมีความเมตตาที่จะให้คนอื่นเข้าใจถูก ไม่ใช่เพื่ออย่างอื่น แต่เพื่อพระศาสนา คือเมื่อได้มีความเห็น มีความเข้าใจที่สามารถจะทำให้คนอื่นเข้าใจได้ ก็ควรที่จะช่วยกันเผยแพร่ให้เข้าใจถูกว่าพระพุทธศาสนาคืออย่างไร”^{๒๓} และยังได้กล่าวเน้นย้ำอีกด้วยว่า “กุศลจิต ทำให้ทุกอย่างเป็นไปในทางที่ดีงาม”^{๒๔} งานเผยแพร่พระธรรมที่เป็นไปด้วยกุศลจิตจึงเป็นความบริสุทธิ์ยิ่งนัก

อาจเพราะเหตุดังกล่าวมานี้ จึงมีผู้ติดตามฟังรายการแนวทางเจริญวิปัสสนา โดยอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์อยู่เป็นจำนวนมาก ผู้ฟังเหล่านี้ได้รับประโยชน์เป็นความเจริญแห่งกุศลตามสมควร โภวิท อมาตยกุล เป็นผู้ฟังท่านหนึ่งที่แสดงความรู้สึกจากกุศลจิตไว้ว่า

ผมต้องขอขอบพระคุณอาจารย์เป็นอย่างยิ่ง ที่ได้อาศัยคำบรรยายของอาจารย์ทำให้เกิดความเข้าใจขึ้นมาบ้าง อาจารย์เป็นอัจฉริยะบุคคล นอกจากนำคำสอนของพระพุทธองค์มาแสดงอย่างน่าสนใจแล้ว อาจารย์ยังมีเทคนิค มีศิลปะที่ทำให้ผู้ฟังเข้าใจ

---

^{๒๑} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, เมตตา-กรรม. ครั้งที่ ๒๒ (ถอดความจากแผ่นบันทึกเสียง)

^{๒๒} อ้างจาก คณะกรรมการการศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม สภาผู้แทนราษฎร, โครงการบรรยายธรรมหลักสูตรต่อเนื่องเพื่อปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนมีความศรัทธาในการฟื้นฟู ทำนุบำรุงรักษา และอุปถัมภ์ค้ำชูพระพุทธศาสนา เรื่อง การสนทนาธรรมะเพื่อการรู้จักตนเอง, , หน้า ๖.

^{๒๓} สัมภาษณ์ อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ๙ พฤษภาคม ๒๕๔๗.

^{๒๔} สัมภาษณ์ อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ๙ พฤษภาคม ๒๕๔๗.

มีลีลาการพูดที่ดีมาก พูดไม่ติดขัด พูดไม่ซ้ำ ตอบปัญหาของท่านผู้ฟังได้อย่างแจ่มแจ้ง
กระจ่างชัดเจนทุกขั้นตอน^{๒๕}

ฉะนั้น คุณสมบัติของบุคคลผู้ทำหน้าที่สื่อสารธรรมตามที่กล่าวมานั้น จึงถือเป็น
พื้นฐานที่พึงตระหนักและให้ความสำคัญด้วยดี เริ่มจากการให้ความสำคัญกับพื้นฐาน คือ
การศึกษาพระธรรมในฐานะของพุทธศาสนิกชน เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจและประจักษ์แจ้ง
ในสภาพธรรมตามที่เป็นจริงตามสมควร ก่อให้เกิดกุศลจิตที่เจริญขึ้นจากภายในตนเองเสียก่อน
จากนั้นจึงจะสามารถแผ่ขยายอรรถประโยชน์จากสาระธรรมไปสู่บุคคลอื่น และกว้างไกลยิ่งขึ้น
โดยอาศัยสื่อมวลชน สิ่งเหล่านี้ย่อมเป็นผลสืบเนื่องมาจากคุณภาพของสื่อบุคคลทั้งสิ้น

๓.๑.๒ การใช้สื่อระหว่างบุคคล

สาระธรรมนั้นมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะภายในของผู้คน ไม่ว่าจะเป็น
แนวคิด ทักษะคติ ค่านิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความเชื่อความศรัทธาของผู้คนทั้งหลายที่มักไม่ตรง
ตามครรลองแห่งธรรมเท่าใดนัก พระผู้มีพระภาคทรงเป็นแบบอย่างอันประเสริฐสูงสุดในการใช้
สื่อระหว่างบุคคลซึ่งถ่ายทอดโดยพระองค์เอง สำหรับตีวงในยัสต์วีให้เจริญในคุณความดีอย่าง
ถึงที่สุด เพื่อผดุงรักษาคุณธรรมในพระพุทธานุภาพไว้ให้เป็นที่ประจักษ์แก่ชนรุ่นหลังสืบไป

การทำหน้าที่ของผู้บรรยายธรรมตามโอกาสและสถานที่ต่างๆ ที่ได้รับเชิญไปนั้น ถือเป็น
เป็นวาระของการนำสื่อบุคคล ซึ่งก็คือตัวของอาจารย์สุจินต์เอง มาใช้เป็นสื่อในการสื่อสารธรรม
ระหว่างบุคคล ด้วยคุณสมบัติที่มีในฐานะของผู้สื่อสารธรรม แม้ว่าอาจารย์สุจินต์จะดำรงอยู่ใน
เพศของคฤหัสถ์ แต่ก็ไม่ได้เป็นอุปสรรคอันใดต่อการทำหน้าที่ดังกล่าว ดังที่อาจารย์สุจินต์มี
ทัศนะต่อเรื่องนี้ว่า “โดยมากคนจะมีความเคารพในเพศบรรพชิต แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า
ผูกขาดเฉพาะเพศบรรพชิต ถ้าเป็นหลักธรรมที่สามารถจะทำให้เขาเข้าใจได้ ไม่ว่าจะคนนั้นจะเป็น
ใคร เขาก็สะสมเหตุปัจจัยมาที่จะพิจารณาได้”^{๒๖}

อาจารย์สุจินต์เป็นผู้หนึ่งที่เห็นความสำคัญเป็นอย่างยิ่งของการศึกษาพระธรรม เพราะ
เป็นสิ่งเดียวที่จะทำให้เป็นพุทธศาสนิกชนที่แท้จริงได้ ต่อคำถามที่ว่า หากต้องการเป็นชาวพุทธ

^{๒๕} โกวิท อมาตยกุล, *เหตุใดผมจึงศึกษาธรรมะ และแนวทางเจริญวิปัสสนา*, (กรุงเทพฯ : มุลินธิศึกษาและเผยแพร่
พระพุทธศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๓๐.

^{๒๖} สัมภาษณ์ อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ๙ พฤษภาคม ๒๕๔๗.

ที่ถูกต้อง ควรเริ่มจากสิ่งใดก่อน ? คำตอบที่ได้จากอาจารย์สุจินต์จึงอาจสร้างกำลังใจแก่ผู้เฝ
ธรรมได้ไม่มากนักน้อย ดังที่ว่า

ด้วยการศึกษาพระธรรมเจ้าคะ เพราะว่าถ้าเป็นชาวพุทธแล้วไม่ได้ศึกษาธรรมะ จะ
เป็นชาวพุทธได้อย่างไร เพราะเหตุนี้จึงควรศึกษาพระไตรปิฎก แม้อาจจะดูว่ายาก
แต่ทุกคนก็เริ่มทั้งนั้นเลยเจ้าคะ ดิฉันเมื่อ ๔๐-๕๐ ปีก่อนโน้นก็เริ่ม ก่อนศึกษาก็ไม่รู้
อะไร และถ้าไม่ศึกษาก็ไม่มีทางที่จะรู้อะไรด้วย เพราะฉะนั้น ความรู้ทั้งหมดต้องมาจาก
การเริ่มศึกษา ไม่เช่นนั้นไม่มีโอกาสเลยเจ้าคะ คิดเองไม่ได้แน่ ถ้าไม่ศึกษาก็คือคิดเอง

๒๗

ข้อความในลักษณะดังกล่าวข้างต้น เป็นสิ่งที่อาจารย์สุจินต์มักกล่าวอยู่เสมอในการ
บรรยายธรรมแต่ละครั้ง ดังปรากฏด้วยถ้อยคำดังนี้ ที่ว่า

สำหรับดิฉันเอง การที่เริ่มต้นศึกษาพระพุทธานุศาสตร์ เพราะรู้ว่า ยังไม่รู้ว่า
พระพุทธานุศาสตร์คืออะไร ได้เคยกราบไหว้บูชาพระรัตนตรัย แต่เมื่อไม่เข้าใจว่า
พระพุทธานุศาสตร์คืออะไร ก็จะทำให้เข้าใจความเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ได้
เพราะฉะนั้น เมื่อชื่อนี้ว่านับถือพุทธ ก็ควรที่จะได้รู้ว่าพระพุทธานุศาสตร์คืออะไรด้วย
นี่เป็นเหตุที่ทำให้ศึกษาพระพุทธานุศาสตร์^{๒๘}

การศึกษาพระธรรมจึงควรถือเป็นหน้าที่ของชาวพุทธที่ควรให้ความสำคัญ เพราะจะได้
รู้จักและเข้าใจหลักธรรมคำสอนในพระพุทธานุศาสตร์อย่างแท้จริงยิ่งขึ้น และสามารถนำสาระธรรม
มาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับการดำเนินชีวิตประจำวันของตนเองได้ตามสมควร

สำหรับโอกาสในการใช้สื่อระหว่างบุคคลของอาจารย์สุจินต์นั้น เริ่มจากความรู้ความ
เข้าใจที่ตนเองได้รับจากการศึกษาพระอภิธรรมดังที่กล่าวมาแล้ว นำไปสู่วาทะของผู้ที่แสดง
ธรรมตามที่ได้ศึกษาในโอกาสต่อมา โดยเมื่อศึกษาได้ ๒ - ๓ ปี ท่านอาจารย์แนบ มหานิเวศน์
ก็ได้มอบหมายให้อาจารย์สุจินต์ไปบรรยายธรรมที่สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ และที่ทัศนสถานหญิง
คลองเปรม แห่งละ ๑ ปี ตลอดจนสถานที่อื่นๆ ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด ตามที่อาจารย์แนบ
ต้องการให้ไปแสดงธรรมหรือสนทนาธรรม^{๒๙} บทบาทที่ได้รับมอบหมายให้กระทำในขณะนั้นจึง

^{๒๗} สัมภาษณ์ อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ๙ พฤษภาคม ๒๕๔๗.

^{๒๘} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, **โศกธรรม**, ครั้งที่ ๒๒๘๗ (ถอดความจากแผ่นบันทึกเสียง)

^{๒๙} มุลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, **วันวิสาขบูชา**, หน้า ๕๖.

เกิดจากความกตัญญูรู้คุณ ทั้งต่อพระรัตนตรัยและครูอาจารย์ ดังที่อาจารย์สุจินต์ได้กล่าวว่า “ท่านอาจารย์แนบท่านให้ความรู้ทั้งหมดของพระอภิธรรม ท่านเป็นบุคคลที่เปรี๊ยะปราชญ์ ฉลาดมากในเรื่องของปริยัติ และท่านก็มีเมตตาด้วย ท่านมีความกรุณากับผู้ทีศึกษากับท่าน”^{๓๐} กระทั่งในปี พ.ศ. ๒๕๐๖ ท่านอาจารย์แนบได้ร่วมก่อตั้งศูนย์คั่นคว่ำทางพระพุทธศาสนา และสมาคมสังเคราะห์ทางจิต อาจารย์สุจินต์ก็สอนพระอภิธรรมที่นั่นเป็นเวลาปีเศษ^{๓๑}

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ อาจารย์สุจินต์ได้รับเชิญจากท่านกิตติวุฒโฒมิภิกขุ (พระเทพกิตติปัญญาคุณ) มุลินิธิอภิธรรมมหาธาตุ ที่มีความประสงค์จะให้อาจารย์สุจินต์บรรยายในเรื่องแนวทางเจริญวิปัสสนาที่ดำเนินสมเด็จฯ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ซึ่งตั้งแต่อาจารย์สุจินต์ได้เริ่มการบรรยายจนกระทั่งถึงปีพุทธศักราช ๒๕๑๙ ทางมุลินิธิอภิธรรมมหาธาตุก็ได้นำเทปคำบรรยายดังกล่าวไปออกอากาศทางสถานีวิทยุยานเกราะ ๗๙๒ วันจันทร์ถึงวันศุกร์ ภาคเช้าเวลา ๖.๐๐ - ๖.๓๐ น. และภาคค่ำเวลา ๒๑.๐๐ - ๒๑.๓๐ น.^{๓๒} การทำหน้าที่ของอาจารย์สุจินต์ในฐานะผู้สื่อสารธรรมจึงได้เริ่มขึ้นอย่างจริงจัง และขยายวงกว้างยิ่งขึ้นด้วยสื่อมวลชนตั้งแต่นั้นมา

ช่วงระยะเวลาของบรรยายแนวทางเจริญวิปัสสนาที่ดำเนินสมเด็จฯ วัดมหาธาตุนั้น ในปี พ.ศ. ๒๕๑๓ อาจารย์สุจินต์ได้ขอความอนุเคราะห์จากพระเถระผู้เป็นอาจารย์สอนที่มหาวิทยาลัยให้กรุณาแปลอรรถกถา (ก่อนที่อรรถกถาพระไตรปิฎกจะได้จัดพิมพ์เป็นเล่มขึ้นในภายหลัง) เพื่อประกอบการบรรยายพระธรรมให้ละเอียดแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น โดยใช้เวลาแปลอรรถกถาทุกวันพุธ เวลา ๑๓.๐๐ - ๑๗.๐๐ น. สัปดาห์ละหนึ่งวัน ที่ห้องสมุดสภาการศึกษา มหาวิทยาลัย ในโอกาสนี้เอง ชาวต่างประเทศที่สนใจศึกษาพระพุทธศาสนาได้ขอสนทนากับอาจารย์สุจินต์ จึงเกิดเป็นกลุ่มสนทนาธรรม (Dhamma Study Group) ขึ้นในเวลาต่อมา ซึ่งกลุ่มดังกล่าวนี้ได้มีส่วนช่วยในงานเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางในต่างประเทศ แม้ภายหลังได้แยกย้ายกันกลับประเทศของตน โดยก่อนหน้านั้นได้มอบเงินจำนวนหนึ่งให้แก่คณะศึกษาธรรม เพื่อเป็นทุนสำหรับการจัดพิมพ์หนังสือธรรมออกเผยแพร่สืบต่อไป

ครั้งสิ้นสุดหน้าที่ในการบรรยายที่ดำเนินสมเด็จฯ แล้ว ต่อมาวันที่ ๘ ส.ค. ๒๕๑๙ อาจารย์สุจินต์ก็ได้มาบรรยายแนวทางเจริญวิปัสสนาที่ห้องประชุม ตึกสภาการศึกษามหาวิทยาลัย ทุกๆ วันอาทิตย์ เวลา ๑๔.๐๐ - ๑๖.๐๐ น. ทั้งนี้ด้วยความเมตตาส่งเสริมการศึกษาและ

^{๓๐} สัมภาษณ์ อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ๙ พฤษภาคม ๒๕๔๗.

^{๓๑} มุลินิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, วันวิสาขบูชา, หน้า ๕๕-๕๖.

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖.

เผยแพร่พระพุทธศาสนาจากท่านพระญาณวโรดม (ตำแหน่งปัจจุบัน อุปนายกสภามหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย) มาโดยตลอด นอกจากนี้ยังมีการสนทนาธรรมของกลุ่มผู้ศึกษาระดับชั้นที่ โบสถ์รังสี ภายในบริเวณวัดบวรนิเวศวิหาร ทุกวันเสาร์ เวลา ๑๔.๐๐ - ๑๗.๐๐ น. กระทั่งถึงปี พ.ศ. ๒๕๔๓ อาคารของมูลนิธิ ได้สร้างแล้วเสร็จ จึงได้ย้ายการดำเนินงานและกิจกรรมต่างๆ ไป ที่อาคารใหม่ของมูลนิธิ

อนึ่ง ในช่วงก่อนที่อาจารย์สุจินต์จะเริ่มการบรรยายธรรมที่ห้องประชุม ตึกสภา การศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัยนั้น ก็ได้มีผู้ฟังหลายท่านที่สนใจและเห็นประโยชน์ของการศึกษา และเผยแพร่พระพุทธศาสนา ในนามคณะศึกษาระธรรม จึงมีจิตศรัทธาร่วมกันหาสถานีวิฑูเพื่อ ออกอากาศรายการแนวทางเจริญวิปัสสนา จนสามารถติดต่อขอเช่าเวลาทางสถานีวิทยุ สทว.๒ บางนา ในช่วงเวลา ๖.๐๐ น. และ ๒๑.๐๐ น. เพื่อออกอากาศตามช่วงเวลาดังกล่าวได้จนถึง ปัจจุบัน

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๗ คณะศึกษาระธรรมเห็นว่า เพื่อความมั่นคงในการเผยแพร่พระธรรม ต่อไป สมควรที่จะจัดตั้งคณะศึกษาระธรรมให้เป็น “มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา” (Dhamma Study and Propagation Foundation) กระทั่งต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ขอแก้ไขชื่อ ภาษาอังกฤษของมูลนิธิ เป็น Dhamma Study and Support Foundation จนถึงปัจจุบัน

นอกจากการบรรยายธรรมเรื่อง “แนวทางเจริญวิปัสสนา” ทุกวันอาทิตย์ เว้นวันอาทิตย์ ต้นเดือนแล้ว อาจารย์สุจินต์ยังได้บรรยายพระอภิธรรมแก่ชมรมพุทธศาสน์ของมหาวิทยาลัยต่างๆ เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ แห่งละหนึ่งภาคการศึกษา และได้รับเชิญไปตอบ ปัญหาธรรมแก่ภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา ตามสถานที่ต่างๆ ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด เช่นที่ จิตตภาวันวิทยาลัย จังหวัดชลบุรี, วัดชลประทานรังสฤษดิ์ จังหวัดนนทบุรี, วัดท่ามะโอ จังหวัดลำปาง, วัดสวนดอก วัดพันอ้น วัดพันเตา วัดดงเทวี และพุทธสมาคม จังหวัดเชียงใหม่, พุทธสมาคม จังหวัดแพร่, วัดมหาโลก จังหวัดสระบุรี, โรงพยาบาลศิริราช และในการประชุมพระ สังฆาธิการที่วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นต้น^{๓๓}

ด้วยกุศลกรรมที่มีต่อพระพุทธศาสนามายาวนานด้วยดีเสมอมา ในวันวิสาขบูชา ปี พุทธศักราช ๒๕๒๘ อาจารย์สุจินต์จึงได้รับพระราชทานโล่ให้จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา

---

^{๓๓} มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, วันวิสาขบูชา, หน้า ๕๖.

สยามบรมราชกุมารี ในฐานะผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา ดังข้อความที่ปรากฏในหนังสือผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๒๘ ที่ว่า

อาจารย์สุจินต์ ได้บรรยายพระอภิธรรม และวิปัสสนากกรรมฐานให้เป็นที่เข้าใจได้ง่าย สำหรับคนสมัยปัจจุบัน และสามารถนำมาปฏิบัติเป็นปกติในชีวิตประจำวัน ตามความเป็นจริงของแต่ละคน ทั้งชีวิตแบบบรรพชิตและคฤหัสถ์ โดยไม่ต้องกระทำการใดให้ผิดปกติขึ้นมา และไม่ต้องปลีกตัวหนีจากหน้าที่การงานและสังคม อีกทั้งท่วงทำนองและน้ำเสียงการบรรยายที่ชัดเจน กังวาน และมีเหตุผลสืบเนื่องต่อกันตามลำดับ ชวนแก่การสนใจและติดตาม

ประการสำคัญที่สุดก็คือ การบรรยายธรรมะของอาจารย์สุจินต์ เป็นการบรรยายโดยยึดถือตามหลักธรรมของพระไตรปิฎก และอรรถกถาอย่างเคร่งครัด อันส่งผลให้พระภิกษุและคฤหัสถ์จำนวนมากมีความเข้าใจในพระอภิธรรมและวิปัสสนากกรรมฐานอย่างถูกต้องตามพระไตรปิฎก และอรรถกถา^{๓๔}

การสนทนาธรรมกับชาวต่างประเทศ

พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงนั้น เป็นสัจธรรมความจริงที่สามารถปรากฏให้รับรู้และเข้าใจได้กับชนทุกเชื้อชาติ โดยผ่านภาษาอันเป็นสิ่งวิจนะที่สำคัญ ในปัจจุบันภาษาอังกฤษถือเป็นภาษาสากลที่ทั่วโลกยอมรับ และเป็นเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารกับชาวต่างประเทศ เพราะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจต่อกันในเรื่องต่างๆ ได้กว้างไกล ตลอดจนจนถึงความเข้าใจในเรื่องหลักพุทธธรรมด้วย

ด้วยความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษของอาจารย์สุจินต์ ข้อความส่วนหนึ่งที่กล่าวถึงจุดเริ่มต้นและความเป็นมาของมูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา ได้แสดงไว้ว่า

ในปี พ.ศ. ๒๕๐๙ อาจารย์สุจินต์ได้รับเชิญจากภิกษุเขมานันทะ (Khema-nanda) ชาวอเมริกัน ซึ่งพำนักอยู่ที่วัดเพลงวิปัสสนา ให้ร่วมกันสอนพระอภิธรรมมัตถสังคหะเป็นภาษาอังกฤษแก่ชาวต่างประเทศ ที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ โดยสอนในช่วงบ่าย สัปดาห์ละหนึ่งวัน จนจบปริจเฉทที่ ๑ ชาวต่างประเทศที่ได้ศึกษาธรรมกับท่านอาจารย์ในครั้งนั้นมี คุณนี่นา วัน กอร์คอม (Nina Van Gorkom) ภริยาของ Mr. Lodewij Van Gorkom อุปทูตเนเธอร์แลนด์ประจำประเทศไทยในสมัยนั้น โดยคุณนี่นาได้ศึกษา

^{๓๔} อ้างจาก มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, วันวิสาขบูชา, หน้า ๕๗.

พระอภิธรรมและการเจริญสติปัฏฐานโดยเฉพาะเป็นการส่วนตัวกับอาจารย์สุจินต์
สัปดาห์ละ ๒ - ๓ วัน^{๓๕}

การสอนในครั้งนั้น เป็นผลให้ชาวต่างประเทศท่านหนึ่งเกิดความศรัทธาอย่างยิ่งใน
หลักพุทธธรรมที่ผ่านคำบรรยายจากอาจารย์สุจินต์ในภาคภาษาอังกฤษ จนได้ศึกษาและปฏิบัติ
ธรรมอย่างจริงจัง และมีฉันทะต่อการช่วยเหลืองานเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้วยการถ่ายทอด
วจนสาระธรรมเป็นภาษาอังกฤษไปสู่อ่านและผู้ฟังทั้งในและต่างประเทศ ดังข้อความ ที่ว่า

ระหว่างที่คุณนี้พำนักอยู่ในประเทศไทยนั้น ได้มีส่วนช่วยงานพระพุทธศาสนาเป็น
อย่างมาก โดยได้เขียนบทความภาษาอังกฤษออกอากาศทางสถานีวิทยุ ๗๙๒ ใน
รายการของอาจารย์สุจินต์ด้วย ซึ่งภายหลังได้รวบรวมเป็นหนังสือ Buddhism in Daily
Life (พระพุทธศาสนาในชีวิตประจำวัน) นอกจากบทความที่ออกอากาศแล้ว ก็ยังได้
เขียน Abhidhamma in Daily Life (พระอภิธรรมในชีวิตประจำวัน) อีกเล่มหนึ่งด้วย
และเมื่อภายหลังต้องย้ายไปพำนักประเทศอื่นๆ ตามสามี ก็ยังได้เขียนหนังสือธรรม
ภาษาอังกฤษต่อมาอีกหลายเล่มจนถึงปัจจุบัน โดยมี Mr. Alan Weller สหายธรรมชาว
อังกฤษที่ลอนดอน ได้จัดตั้งสำนักพิมพ์ Zolag (เดิมเป็น Triple Gem Press) พิมพ์
หนังสือธรรมะที่คุณนี้เขียน และแปลจากหนังสือธรรมะบางเล่มที่อาจารย์สุจินต์
รวบรวมจากคำบรรยายพิมพ์เป็นเล่ม จำหน่ายทั้งในประเทศอังกฤษ สหรัฐอเมริกา
ศรีลังกา ฯลฯ และมีผู้แปลหนังสือของคุณนี้เป็นภาษาต่างๆ ด้วย ทำให้พระธรรม
แพร่หลายกว้างขวางไปสู่ประเทศต่างๆ^{๓๖}

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ ชาวต่างประเทศทั้งที่พำนักอยู่ประจำและที่เพิ่งเดินทางมา
ประเทศไทยซึ่งสนใจศึกษาพระพุทธศาสนาขอสนทนารวมกับอาจารย์สุจินต์ จึงได้เกิด
กลุ่มสนทนารธรรม (Dhamma Study Group) ขึ้นที่ห้องสมุดสภาการศึกษา มหามกุฏราช
วิทยาลัย สมาชิกภายในกลุ่มก็ยิ่งได้ช่วยกันเผยแผ่พระธรรมโดยอัดเทปสนทนารธรรม
ให้แก่สหายธรรมที่อยู่ต่างประเทศ และพิมพ์หนังสือที่ยังมีอยู่ในปัจจุบัน คือ
Answering Dhamma Questions by Sujin Boriharnwanaket ซึ่งมีคุณดวงเดือน
บารมีธรรม เป็นผู้แปลจากภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษ พิมพ์ที่ Adelaide – South
Australia 1977 และหนังสือ An Introduction to the Abhidhamma Two Essays

---

^{๓๕} มุลนิคศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา, วันวิสาขบูชา, หน้า ๘.

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙.

คือ Abhidhamma Notes by Jill Jordan and Richard Giles, และ Abhidhamma and Practice by Nina Van Gorkom พิมพ์โดย Dhamma Study Group Bangkok New Year 1987^{๓๗}

ภาษาอังกฤษซึ่งอาจารย์สุจินต์ใช้ในการสื่อสารธรรม จึงมีส่วนสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในพุทธธรรมให้เป็นที่แพร่หลายไปสู่ชาวต่างประเทศ จากฐานะที่เป็นเพียงชาวต่างชาติที่สนใจใคร่รู้โดยทั่วไป ก็สามารถแปรเปลี่ยนไปโดยยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาในฐานะของพุทธศาสนิกชนได้ในที่สุด

ในการใช้สื่อบุคคลดังกล่าวนี้ รูปแบบของการสนทนาธรรมจึงเป็นสิ่งที่อาจารย์สุจินต์และมูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนาถือเป็นกิจกรรมหลักอย่างหนึ่งที่ทำให้ความสำคัญมากดังที่พลตรี ดร.วิระ พลวัฒน์ กรรมการของมูลนิธิ ได้กล่าวว่า มีการเชิญผู้ที่สนใจเข้ามาฟังธรรมที่มูลนิธิ ซึ่งทางมูลนิธิ ได้จัดตารางการบรรยายธรรม และการสนทนาธรรม โดยการสนทนาธรรมนั้นจะมีลักษณะเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ หรือสอบถามความเข้าใจซึ่งกันและกันในเรื่องของสภาพธรรมตามความเป็นจริงที่มีอยู่ในชีวิตประจำวัน ซึ่งทุกๆ บ่ายวันเสาร์ที่สำนักงานอาคารมูลนิธิ ได้จัดให้มีสนทนาธรรมภาคภาษาอังกฤษสำหรับชาวต่างชาติที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย โดยมีอาจารย์สุจินต์มาร่วมสนทนาด้วยทุกครั้ง

ดังนั้น สื่อบุคคลอันเกิดจากคุณสมบัติในฐานะผู้สื่อสารธรรมของอาจารย์สุจินต์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความรู้ที่แตกฉานในพระธรรมซึ่งสามารถถ่ายทอดออกมาให้เป็นที่เข้าใจได้โดยไม่ยาก ประกอบพร้อมด้วยเหตุผลที่ผู้ฟังสามารถพิจารณาตามได้ด้วยตนเอง สิ่งเหล่านี้เป็นที่ยอมรับนับถือในหมู่พุทธศาสนิกชนผู้เฝ้ารออยู่มิใช่น้อย กระทั่งแผ่ขยายเป็นที่รู้จักและยอมรับมากขึ้นในกลุ่มคนผู้สนใจใคร่ฟังธรรม

๓.๑.๓ การใช้สื่อมวลชน

คุณสมบัติที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งของสื่อมวลชนก็คือ สามารถสื่อสารไปได้กว้างไกลแพร่หลายไปสู่มวลชนได้โดยสะดวกและรวดเร็ว ด้วยศักยภาพเช่นนี้เอง จึงทำให้สื่อมวลชนมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินงานต่างๆ ในชีวิตประจำวันของผู้คนเป็นอย่างมาก รวมถึงการดำเนินงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วย ซึ่งแม้ว่าจะให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับสื่อบุคคล แต่ถ้า

---

^{๓๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐-๑๑.

ได้ใช้เครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการสื่อสารธรรมเพื่อเข้าถึงมวลชนได้โดยสะดวก ก็เป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริมให้สื่อสารธรรมยังประโยชน์ได้อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น

ธรรมบรรยายโดยอาจารย์สุจินต์ที่ได้มีการเผยแพร่ไปสู่สื่อมวลชนในรูปแบบต่างๆ นั้น จึงเป็นการดำเนินงานในนามของมูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา ซึ่งก่อตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ปฏิบัติธรรม เผยแพร่พระธรรมตามแนวพระไตรปิฎก และจัดพิมพ์เอกสารประกอบการศึกษาพระไตรปิฎกเผยแพร่เป็นสาธารณกุศล^{๓๘}

ด้วยวัตถุประสงค์ดังกล่าวของมูลนิธิ การดำเนินงานใดๆ จึงยึดถือตามพระธรรมที่ได้ศึกษาและปฏิบัติเป็นหลักสำคัญ ดังที่อาจารย์สุจินต์ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการบริหารองค์กรไว้ว่า “ที่นี้คงไม่ต้องอาศัยการบริหารใดๆ เลยเจ้าคะ นอกจากว่าทุกคนมีความจริงใจในการที่จะศึกษา และเผยแพร่พระธรรมร่วมกัน ซึ่งทุกคนก็พยายามตามความสามารถอย่างเต็มที่ และก็เป็นกุศลศรัทธาซึ่งไม่ได้มีการเรียกร้องหรือขอร้องเลย ทุกคนเต็มใจที่จะทำตามกำลังของแต่ละบุคคล”^{๓๙}

ทั้งนี้ เพื่อให้การดำเนินงานเผยแพร่พระธรรมเป็นไปตามวัตถุประสงค์ดังกล่าวมาแล้ว มูลนิธิ จึงได้มีการใช้สื่อสารมวลชนในหลายประเภทด้วย โดยจำแนกได้ดังต่อไปนี้ คือ

๓.๑.๓.๑ สื่อวิทยุกระจายเสียง

สื่อสารมวลชนอย่างวิทยุกระจายเสียงที่นำมาใช้ในงานเผยแผ่พุทธธรรมนั้น เป็นผลสืบเนื่องมาจากสื่อบุคคล โดยในปีพุทธศักราช ๒๕๑๙ ทางมูลนิธิอภิธรรมมหาธาตุก็ได้นำเทปคำบรรยายของอาจารย์สุจินต์ไปออกอากาศทางสถานีวิทยุยานเกราะ ๗๙๒^{๔๐} จากนั้นมา ได้มีผู้สนใจฟังการบรรยายดังกล่าวเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากผู้มีจิตศรัทธาทั้งหลาย จึงสามารถนำคำบรรยายของอาจารย์สุจินต์ไปออกอากาศตามสถานีวิทยุกระจายเสียงได้หลายแห่งตามภูมิภาคต่างๆ ทั่วประเทศ จนกระทั่งถึงปัจจุบัน (ตารางการออกอากาศดังกล่าวมีปรากฏไว้ในภาคผนวก)

รายการวิทยุทั้งหมดจึงใช้ชื่อรายการว่า “แนวทางเจริญวิปัสสนา” โดยเป็นการนำเทปบันทึกเสียงคำบรรยายของอาจารย์สุจินต์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๐ จนถึง พ.ศ. ๒๕๓๕ ซึ่งมีมากกว่า

^{๓๘} Dhammhome (on line), retrieved on 7 February 2005. available from : <http://www.dhammhome.com/news>

^{๓๙} สัมภาษณ์ อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ๙ พฤษภาคม ๒๕๔๗.

^{๔๐} มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, วันวิสาขบูชา, หน้า ๕๖.

๒,๐๐๐ ครั้ง^{๔๑} นำมาออกอากาศทางสถานีวิทยุต่างๆ ตามวันและเวลาอันสมควร มีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งเสริมสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องในพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคเป็นสำคัญ ดังความคิดเห็นหนึ่งจากงานวิจัยที่เกี่ยวกับรายการวิทยุ ที่ว่า

รายการแนวทางเจริญวิปัสสนา โดยอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ (ออกอากาศวันจันทร์-ศุกร์ เวลา ๑๙.๓๐-๒๐.๐๐ น) บรรยายพระอภิธรรมและวิปัสสนากรรมฐานที่เข้าใจง่าย และสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ โดยยึดหลักตามหลักธรรมของพระไตรปิฎกและอรรถกถา เพื่อให้ผู้ฟังรับฟังแล้วเกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง อีกทั้งรูปแบบการบรรยายที่มีน้ำเสียงชัดเจน ชวนให้ติดตาม^{๔๒}

อาจารย์สุจินต์ได้กล่าวว่า “สื่อที่เราใช้เป็นประจำและเป็นหลักตลอดมา และก็คงจะใช้ต่อไปก็คือวิทยุ”^{๔๓} ในขณะที่สื่อวิทยุโทรทัศน์นั้น แม้จะสามารถถ่ายทอดได้ทั้งภาพและเสียง แต่ด้วยข้อจำกัดหลายประการ จึงทำให้การเผยแพร่ธรรมทางวิทยุโทรทัศน์โดยทั่วไปนั้นไม่เกิดประสิทธิภาพเท่าที่ควร เกี่ยวกับเรื่องนี้อาจารย์สุจินต์ได้กล่าวเสริมว่า “โทรทัศน์ก็ไม่ค่อยได้สนใจ เพราะเหตุว่าคนที่สนใจโทรทัศน์จะเป็นเรื่องละคร เรื่องข่าว เรื่องอะไรต่างๆ มากกว่าเรื่องธรรมะ และประโยชน์ก็น้อยกว่าวิทยุ เพราะว่าบางคนมีเวลาไม่เหมาะสม แต่สำหรับวิทยุ ถ้าใครมีเวลาเมื่อไหร่เขาก็สามารถที่จะฟังได้ โดยเฉพาะการฟังจากเทป”^{๔๔}

ดังนั้น สื่อวิทยุกระจายเสียงจึงถือเป็นเครื่องมือหรือช่องทางสำคัญที่ช่วยให้คำบรรยายของอาจารย์สุจินต์ได้แพร่หลายไป เกือบทุกประโยชน์แก่ผู้รับฟังตามสถานที่ต่างๆ ได้มากยิ่งขึ้น ด้วยประสิทธิภาพและความเหมาะสมของสื่อดังกล่าว อาจารย์สุจินต์จึงได้ใช้สื่อชนิดนี้เป็นระยะเวลากว่า ๓๐ ปี จนกระทั่งถึงปัจจุบัน

๓.๑.๓.๒ สื่ออินเทอร์เน็ต

ในการทำหน้าที่ผู้สื่อสารธรรมะนั้น อาจารย์สุจินต์ได้มีโอกาสสนทนาและตอบปัญหาแก่ผู้ที่สนใจในพุทธธรรม ทั้งที่อยู่ในประเทศและต่างประเทศ และด้วยยุคสมัยของความก้าวหน้า

^{๔๑} มุลนิตศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, วันวิสาขบูชา, หน้า ๕๗.

^{๔๒} พรรษา รอดอาตม์, “การให้บริการสาธารณะเพื่อกิจกรรมทางศาสนาของสถานีวิทยุ เอเอ็ม ๙๙.๙ กิโลเฮิรตซ์ และ เอเอ็ม ๑๔๒.๒ กิโลเฮิรตซ์”, (วิทยานิพนธ์ สาขาวิชาสื่อสารมวลชน บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๗๕.

^{๔๓} สัมภาษณ์ อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ๙ พฤษภาคม ๒๕๔๗.

^{๔๔} สัมภาษณ์ อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ๙ พฤษภาคม ๒๕๔๗.

ทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเช่นในปัจจุบัน สื่ออินเทอร์เน็ตจัดเป็นสื่อมวลชนอีกประเภทหนึ่งที่ทำให้ความสะดวกในการติดต่อสื่อสารถึงกัน จนได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นทุกขณะ

พลตรี ดร.วีระ พลวัฒน์ กรรมการมูลนิธิฯ ได้กล่าวถึงการใช้อินเทอร์เน็ตไว้ว่า “เราใช้การเผยแพร่พระธรรมทางอินเทอร์เน็ตโดยผ่านเว็บไซต์ และโดยผ่านเครื่องมือช่วยของ Net ต่างๆ ที่ให้การถ่ายทอดเสียงการสนทนาธรรมออกไปได้ เรามีเว็บไซต์ที่ทางมูลนิธิฯ ร่วมกับคณะอนุกรรมการบ้านธัมมะได้จัดทำขึ้นคือ <http://www.dhammadhome.com>”

เว็บไซต์ดังกล่าวแสดงได้ถึงการดำเนินงานของมูลนิธิฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผลงานของอาจารย์สุจินต์ ทั้งที่เป็นหนังสือ เทป และซีดี ที่เผยแพร่แก่สาธารณชน ผู้เข้าชมสามารถอ่านหรือฟังธรรมะตามหัวข้อที่สนใจได้ในขณะนั้นทันที โดยผ่านโปรแกรม Windows Media Player และ Real Player ส่วนหนังสือก็สามารถอ่านได้โดยผ่านโปรแกรม Acrobat Reader สิ่งเหล่านี้ช่วยเพิ่มความสะดวกในการรับฟังและอ่านสาระธรรมได้มากยิ่งขึ้น สำหรับการรับฟังเสียงการบรรยายธรรมของอาจารย์สุจินต์ในหัวข้อธรรม หรือประเด็นต่างๆ ที่น่าสนใจนั้นมีให้เลือกอย่างมากมาย ในส่วนของปกิณณกรรมต่างๆ โดยกล่าวถึงรายละเอียดของหลักธรรมนั้นๆ เป็นการเฉพาะ เช่น ‘สุขสูตร ว่าด้วยผู้ปรารถนาสุข ๓ ประการพึงรักษาดี’, ‘กัมพิลสูตร ว่าด้วยเหตุปัจจัยทำให้ศาสนาเสื่อม’ หรือ ‘เมตตภาวสูตร ว่าด้วยบุญไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖ แห่งเมตตาจิต’ เป็นต้น^{๔๕}

นอกจากนี้ยังสามารถเลือกอ่านกระทู้ถามที่มีมากมายหลากหลายประเด็น ซึ่งมักเป็นที่สงสัยกัน เช่น ‘สัตว์เดรัจฉานทำบุญ ทำบาปได้หรือไม่ ?’, ‘วิญญาณออกจากตัวคนตาย มีรูปร่างลักษณะอย่างไร ?’ หรือประเด็นที่ว่า ‘คนอื่นจะสังเกตเห็นไหม ว่าใครรู้แจ้งอริยสัจธรรม ?’ เป็นต้น โดยแต่ละกระทู้จะมีผู้ที่รู้และเข้าใจในธรรมได้ให้คำอธิบายไว้ พร้อมทั้งเหตุผลประกอบเพื่อให้พิจารณาตามว่าควรเชื่อหรือไม่อย่างไร^{๔๖}

ผู้ฟังทางบ้านยังสามารถรับฟังเสียงการถ่ายทอดสดการสนทนาธรรมที่ออกอากาศทางอินเทอร์เน็ต ในทุกวันเสาร์ ระหว่างเวลา ๐๙.๐๐ - ๑๒.๐๐ น. วันอาทิตย์ ระหว่างเวลา ๐๙.๐๐ - ๑๒.๐๐ น. และ ๑๔.๐๐ - ๑๖.๐๐ น.^{๔๗}

---

^{๔๕} Dhammadhome (on line), retrieved on 3 February 2005. available from : <http://www.dhammadhome.com/general>

^{๔๖} Dhammadhome (on line), retrieved on 20 may 2004. available from : <http://www.dhammadhome.com>

^{๔๗} Dhammadhome (on line), retrieved on 20 February 2005. available from : <http://www.dhammadhome.com/news>

ด้วยประสิทธิภาพที่รวดเร็ว และอำนวยความสะดวกแก่ผู้ฟังที่สนใจ สื่ออินเทอร์เน็ต จึงเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่สามารถใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี โดยเป็นสื่อหรือช่องทางในการส่งสารธรรม และข่าวสารต่างๆ ที่เกี่ยวกับการดำเนินงานของมูลนิธิฯ ไปสู่ผู้รับสารธรรมได้กว้างไกล เพื่อให้สอดคล้องกับยุคสมัยปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

๓.๑.๔ การใช้สื่อประเภทอื่น

วจนสารธรรมที่ปรากฏเป็นเสียง ถ้อยคำ หรือบันทึกผ่านตัวอักษร เป็นสื่อวัจนะที่มีความสำคัญในการสืบทอดและรักษาสารธรรมให้คงอยู่มาจนถึงปัจจุบัน การรับสื่อสารธรรมในลักษณะเช่นนี้จึงต้องอาศัยทักษะด้านภาษา และความตั้งใจด้วยดีจากฝ่ายผู้รับเป็นสำคัญ

๓.๑.๔.๑ สื่อสิ่งพิมพ์

หนังสือเป็นสื่ออีกประเภทหนึ่งที่อาจารย์สุจินต์ และมูลนิธิศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญ ดังข้อความตอนหนึ่งที่กล่าวถึงการดำเนินงานของมูลนิธิฯ ไว้ว่า

กิจกรรมของมูลนิธิฯ ในการเผยแผ่พระธรรมที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อชาวไทยและต่อชาวต่างประเทศ คือพิมพ์หนังสือธรรมเป็นธรรมบรรณาการแก่ผู้สนใจศึกษาธรรม ซึ่งค่าใช้จ่ายในการพิมพ์ เป็นเงินที่ได้รับจากศรัทธาของผู้บริจาคทั้งสิ้น หนังสือธรรมส่วนใหญ่ นั้น เรียบเรียงจากคำบรรยายแนวทางเจริญวิปัสสนา และจากการสนทนาธรรมของท่านอาจารย์ตามสถานที่ต่างๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ และนอกจากนั้นก็มีหนังสือธรรมของวิทยากรท่านอื่นๆ ของมูลนิธิฯ และหนังสือธรรมภาษาอังกฤษ ซึ่งคุณ Nina Van Gorkom เป็นผู้เขียน สำหรับรายชื่อหนังสือของมูลนิธิฯ ที่ได้จัดพิมพ์แล้ว มีดังต่อไปนี้

๑. 'ปรมัตถธรรมสังเขป' โดย สุจินต์ บริหารวนเขตต์
๒. 'สนทนาธรรม' โดย สุจินต์ บริหารวนเขตต์, วันทนา ทิพยวัลย์ และประชุมพร ชาญสุวิทยานันท์
๓. 'ตอบปัญหาธรรม' โดย สุจินต์ บริหารวนเขตต์
๔. 'พระพุทธศาสนาในชีวิตประจำวัน' (อังกฤษ-ไทย) โดย นีน่า วัน กอร์คคอม แพล โดย สุจินต์ บริหารวนเขตต์
๕. 'พระอภิธรรมในชีวิตประจำวัน' (อังกฤษ-ไทย) โดย นีน่า วัน กอร์คคอม แพล โดย ดวงเดือน บารมีธรรม

๖. 'พระอภิธรรมในชีวิตรประจำวัน' (เยอรมัน) โดย นีน่า วัน กอร์คคอม แปลโดย เออร์ชูล่า รอด ลันเดอร์-ทวีแสงศิริ

๗. 'ธรรมจาริกในศรีลังกา' (อังกฤษ-ไทย) โดย นีน่า วัน กอร์คคอม แปลโดย พ.อ.ดร. ชินวุธ สุนทรสีมะ

๘. 'บุญญกิริยาวัตถุ' (คัดจากสนทนารธรรม) โดย สุจินต์ บริหารวนเขตต์

๙. 'เหตุใดผมจึงศึกษาแนวทางเจริญวิปัสสนา' โดย โกวิท อมาตยกุล

๑๐. 'เมตตา' โดย สุจินต์ บริหารวนเขตต์

๑๑. 'พระพุทธเจ้าเสวยเนื้อหรือไม่' โดย สุจินต์ บริหารวนเขตต์

๑๒. 'สนทนารธรรมกับชาวแกมพูชา' โดย สุจินต์ บริหารวนเขตต์

๑๓. 'แต่ผู้มีทุกข์' โดย สุจินต์ บริหารวนเขตต์

๑๔. 'ธรรมเตือนใจแต่คุณประมาท' โดย สุจินต์ บริหารวนเขตต์

๑๕. 'เกิด แก่ เจ็บ ตาย' โดย สุจินต์ บริหารวนเขตต์

๑๖. 'สนทนารธรรมที่วิหารรังสี' โดย สุจินต์ บริหารวนเขตต์ และคณะสนทนารธรรม

๑๗. 'สนทนารธรรมเรื่องพระพุทธศาสนา' โดย สุจินต์ บริหารวนเขตต์

๑๘. 'สังฆทาน' โดย สันติ พันธุ์เกิงอมร

๑๙. 'ปัจจัยฯ ในยุคปัจจุบัน' โดย สันติ พันธุ์เกิงอมร

๒๐. 'ความเข้าใจสภาพธรรม' (อังกฤษ-ไทย) โดย นีน่า วัน กอร์คคอม แปลโดย ชุตติมันต์ พานิชศักดิ์พัฒนา

๒๑. 'ปัจจัยสังเขป' โดย สุจินต์ บริหารวนเขตต์

๒๒. 'แนวทางเจริญวิปัสสนา' โดย สุจินต์ บริหารวนเขตต์

๒๓. 'จดหมายจากนีน่า' (อังกฤษ-ไทย) โดย นีน่า วัน กอร์คคอม แปลโดย จารุพรรณ เพ็งศรีทอง

๒๔. 'เนตติปกรณ์' แปลโดย สมพร ศรีวราทิพย์

๒๕. 'ธรรมบรรณาการในวันวิสาขบูชา ๒๙ พ.ค.๔๒' โดย สุจินต์ บริหารวนเขตต์

๒๖. 'ตอบปัญหาธรรม' (ในโครงการอบรมพระวิปัสสนาจารย์ รุ่นที่ ๑ วัดวังตะกั่ว) โดย สุจินต์ บริหารวนเขตต์^{๔๔}

๒๗. 'กรรม คำตอบของชีวิต' โดย อัญญมณี มัลลิกะมาส

---

^{๔๔} มूलนิตยศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, วันวิสาขบูชา, หน้า ๒๔-๓๑.

หนังสือธรรมเหล่านี้ได้จัดส่งไปตามห้องสมุดของโรงเรียน มหาวิทยาลัย และสถาบันการศึกษาต่างๆ ตามที่มีผู้ขอมา^{๔๙} นอกจากนี้ยังสามารถอ่านหนังสือของทางมูลนิธิฯ ได้จากทางอินเตอร์เน็ตด้วย^{๕๐} สิ่งพิมพ์จึงเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่สามารถให้รายละเอียดของพระธรรมที่อาจารย์สุจินต์ได้นำมาบอกกล่าว เอกสารหลักฐานเหล่านี้ยังอาจใช้ประกอบการศึกษาค้นคว้าเพื่อความรู้ความเข้าใจในสาระธรรมของผู้อ่านแต่ละท่านให้ปรากฏชัดเจนยิ่งขึ้น

๓.๑.๔.๒ สื่อเทปบันทึกเสียง

เทปบันทึกเสียง เป็นสื่อชนิดหนึ่งที่ได้รับคามนิยมเป็นอย่างมากในการเก็บบันทึกเสียงหรือข้อมูลต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ และเมื่อได้นำมาใช้เพื่อการบันทึกเสียงของผู้ที่แสดงพระธรรมย่อมเป็นสื่อสำคัญอีกประเภทหนึ่งที่ช่วยอำนวยความสะดวกในการเจริญกุศลทางปัญญาสำหรับผู้รับสาระธรรมได้เป็นอย่างดี

ตลอดระยะเวลาหลายสิบปีที่อาจารย์สุจินต์ได้ทำหน้าที่ผู้สื่อสาระธรรม ไม่เฉพาะผู้ฟังที่เข้าร่วมอยู่ในสถานที่บรรยายธรรมเท่านั้นที่มีโอกาสได้รับฟังพระธรรม เพราะในแต่ละครั้งของการบรรยาย ทางมูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนาได้ทำการบันทึกเสียงไว้ เพื่อนำไปเผยแพร่สู่ผู้ฟังทั่วประเทศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงต่อไป โดยเนื้อหาสาระของธรรมบรรยายที่ได้รวบรวมไว้ มีดังนี้ คือ

๑. ชุด ‘มอญมุงธรรม’ เป็นเทปสนทนาธรรม ณ สำนักงานปรมาณูเพื่อสันติ เนื้อหาเหมาะสำหรับผู้เริ่มต้นศึกษาแนวทางเจริญวิปัสสนา มี ๑ ตลับ

๒. ชุด ‘พระพุทธเจ้าเสวยเนื้อหรือไม่’ เป็นเทปคำบรรยายที่กล่าวถึงบุญและบาปที่เกิดจากการรับประทานเนื้อสัตว์ ตามนัยของพระพุทธศาสนา มี ๑ ตลับ

๓. ชุด ‘ปฏิเสธสมุขาบท’ เป็นเทปรวมการสนทนาถึงกระบวนการเป็นไปของเหตุปัจจัยที่เนื่องอาศัยกัน มี ๓ ตลับ

๔. ชุด ‘ธรรมในชีวิตประจำวัน’ เป็นเทปรวมการสนทนาธรรมจากหลายๆ ที่ เหมาะสำหรับผู้เริ่มสนใจปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน มี ๕ ตลับ

๕. ชุด ‘บ้านคุณหญิงฯ’ เป็นเทปรวมการสนทนาธรรม ณ บ้านคุณหญิงนพรัตน์ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา เนื้อหาเกี่ยวกับนาม รูป ปรมาตถธรรมเบื้องต้น และการปฏิบัติธรรม มี ๕ ตลับ

^{๔๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘-๓๑.

^{๕๐} Dhammhome (on line), retrieved on 20 February 2005. available from : <http://www.dhammhome.com/media>

๖. ชุด 'บารมีในชีวิตประจำวัน' เป็นเทปคำบรรยายเรื่องการอบรมเจริญบารมีในชีวิตประจำวัน และการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในแต่ละชาติ มี ๒๐ ตลับ

๗. ชุด 'จิตปรมาตม์' เป็นคำบรรยายเรื่องจิต และธรรมที่เกี่ยวข้องกับจิต มี ๕๐ ตลับ

๘. ชุด 'กรรม' เป็นคำบรรยายเรื่องกรรม, ผลของกรรม, กรรมนำเกิด, กรรมหนัก-เบา และกรรม ๑๖ อย่างในพระไตรปิฎก มี ๑๐ ตลับ

๙. ชุด 'สมถภาวนา' เป็นคำบรรยายเรื่องสมถภาวนาที่ถูกต้อง และสามารถเจริญได้ในชีวิตประจำวัน สำหรับผู้มีปกติเจริญสติปัฏฐาน มี ๑๐ ตลับ

๑๐. ชุด 'สนทนาธรรมที่อเมริกา' เป็นเทปการตอบปัญหาธรรมของชาวไทยในสหรัฐอเมริกา มีเนื้อหาและหัวข้อธรรมหลายเรื่อง (ภาษาไทย) มี ๑๐ ตลับ

๑๑. ชุด 'เมตตา' เป็นคำบรรยายเรื่องเมตตา และการเจริญเมตตาในชีวิตประจำวัน มี ๑๐ ตลับ

๑๒. ชุด 'วินัยคฤหัสถ์' เป็นคำบรรยายพระสูตร "สิงคาลกสูตร" เนื้อหาเกี่ยวกับข้อควรประพฤติต่อกัน..เรื่องทิศ ๖ ในวินัยของพระอริยเจ้า, การคบมิตร, อบายมุข ๖ ซึ่งเป็นทางเสื่อมของโภคทรัพย์ มี ๑๐ ตลับ

๑๓. ชุด 'โสภณธรรม' เป็นคำบรรยายเกี่ยวกับโสภณจิตและเจตสิก เช่น สัทธา สติ เป็นต้น และข้อความจากพระสูตรต่างๆ มี ๕๐ ตลับ

๑๔. ชุด 'บทสนทนาธรรม' เป็นเทปการสนทนาธรรมระหว่างอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์, คุณวันทนา ทิพย์วัลย์ และคุณประชุมพร ชาญสุวิทยานันท์ ซึ่งได้นำออกอากาศทางสถานีวิทยุยานเกราะ ๗๘๕ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๐ เนื้อหาว่าด้วยหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่น่าสนใจ เช่น การศึกษา การปฏิบัติธรรม ปรมัตถธรรม บุญกิริยาวัตถุ และกรรม เป็นต้น มี ๒๐ ตลับ

๑๕. ชุด 'ปัฏฐาน' (ปัจจัย ๒๔) เป็นเทปคำบรรยายเกี่ยวกับปัจจัย ๒๔ ในคัมภีร์สุตทายของพระอภิธรรมปิฎก เหมาะสำหรับผู้ที่ได้ศึกษาพื้นฐานทางพระอภิธรรมมาแล้ว มี ๒๕ ตลับ

๑๖. ชุด 'แนวทางเจริญวิปัสสนา' เป็นคำบรรยายรายการแนวทางเจริญวิปัสสนาที่ได้หมุนเวียนออกอากาศ ตามสถานีวิทยุต่างๆ ตั้งแต่ครั้งที่ ๑ เป็นต้นไป มีจำนวน ๒๐๐ ตลับ

๑๗. ชุด 'การปฏิบัติธรรม' เป็นการสนทนาธรรมในเรื่องที่เกี่ยวกับการปฏิบัติ มี ๕ ตลับ

๑๘. ชุด 'สนทนาธรรมที่อินเดีย' เป็นการสนทนาธรรมระหว่างไปนัสการสังเวชนียสถาน และสถานที่ที่มีความสำคัญเมื่อครั้งพุทธกาล มี ๑๐ ตลับ

เทปบันทึกเสียงดังกล่าวนี้ เป็นสื่อที่ทางมูลนิธิฯ ให้ความสำคัญพิถีพิถันและรอบคอบในการจัดทำเป็นอย่างมาก ดังที่พลตรี ดร.วีระ พลวัฒน์ ได้ให้ข้อมูลในเรื่องนี้ไว้ว่า “เป็นคำบรรยายของท่านอาจารย์ตลอด ๔๐ กว่าปีที่ผ่านมา ซึ่งได้มีการทบทวน มีการเรียบเรียง มีการแก้ไขส่วนที่บกพร่อง หรือส่วนที่ไม่ถูกต้อง โดยการค้นคว้าโดยใช้หลักจากพระไตรปิฎก เพื่อเป็นเครื่องช่วยในการแก้ไขให้ถูกต้อง แล้วจึงนำเสนอทางวิทยุกระจายเสียงตามสถานีต่างๆ”

ทั้งนี้เนื่องจากเทปบันทึกเสียงดังกล่าวมีจำนวนมาก ภายหลังจึงได้นำแผ่นบันทึกเสียง หรือ COMPACT DISK (CD) ซึ่งเป็นสื่อที่ให้คุณภาพสูงในการบันทึกเสียง โดยการเก็บรักษาในรูปแบบของไฟล์ MP3 สามารถบรรจุเสียงคำบรรยายของอาจารย์สุจินต์ได้ในจำนวนที่มากกว่าเทปบันทึกเสียง อีกทั้งยังได้มีการจำแนกหัวข้อและเนื้อหาสาระธรรมแต่ละเรื่องไว้อย่างเป็นระบบ สร้างความสะดวกแก่ผู้สนใจนำไปฟังเป็นการส่วนตัว

๓.๑.๕ การเผยแพร่พุทธธรรมในต่างประเทศ

จากความเข้าใจความเข้าใจของอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์อย่างลึกซึ้งซึ่งมีต่อพุทธธรรม ถูกถ่ายทอดสู่ผู้ฟังให้เป็นที่เข้าใจได้อย่างไม่ยากนักโดยผ่านสื่อหลายประเภทด้วยกัน โดยมุ่งเน้นให้ผู้ฟังพิจารณาพร้อมกับระลึกถึงสภาพธรรมที่เกิดขึ้นกับแต่ละคนในชีวิตจริง อาจเพราะเหตุดังกล่าว อาจารย์สุจินต์จึงได้รับการยอมรับจากพุทธศาสนิกชนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ โดยได้รับคำเชิญไปบรรยายและสนทนาธรรมในประเทศต่างๆ ดังนี้

๓.๑.๕.๑ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่ประเทศศรีลังกา

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๐ ร้อยเอก Perera ในนามของ Buddhist Information Center (B.I.C) ได้ทราบจากท่านพระภิกษุมุทธโร (Alan Driver) ซึ่งขณะนั้นพำนักอยู่ที่ประเทศศรีลังกา ว่าอาจารย์สุจินต์เป็นผู้มีความรู้ทางธรรมทั้งในทางปริยัติและปฏิบัติ จึงได้เชิญอาจารย์สุจินต์ไปร่วมสัมมนาหลักธรรม กับพระเถระ อุบาสก และอุบาสิกา ผู้ทรงคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนา ที่กรุงโคลัมโบ นครหลวงของประเทศศรีลังกา เป็นเวลา ๑ สัปดาห์ ที่เมืองแคนดี้ เป็นเวลา ๑ สัปดาห์ ที่เมืองอนูราธปุระ เป็นเวลา ๑ สัปดาห์ และที่อื่นๆ รวม ๕ สัปดาห์ โดยมีพระมหาสังฆนายก เป็นองค์ประธานการสัมมนา นอกจากนี้ยังได้มีอุบาสิกาที่เป็นวิทยากรของคณะศึกษารวมอีก ๒ ท่าน คือ คุณนีนา วัน กอร์คคอม ซึ่งเดินทางมาจากประเทศฮอลแลนด์ และคุณซาราห์ พร็อคเตอร์ จากประเทศอังกฤษ เข้าร่วมสัมมนาในครั้งนี้ด้วย การประชุมสัมมนาซึ่งจัดขึ้นที่เมืองอนูราธปุระ จึงเป็นที่สนใจของชาวศรีลังกาเป็นอย่างมาก และทำให้ชาวศรีลังกา

ส่วนหนึ่งเข้าใจเรื่องการเป็นผู้มีปกติเจริญสติปัญญา ที่มีสอดคล้องกันทั้งในส่วนปริยัติ ปฏิบัติ และ ปฏิเวธ^{๕๑}

๓.๑.๕.๒ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่ประเทศกัมพูชา

การออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงตามภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทยนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รายการที่ออกอากาศทางสถานีวิทยุยานเกราะ ๖๘๔ จังหวัดอุดรธานี มีผลให้คุณบุตร สวางษ์ พุทธศาสนิกชนชาวเขมรท่านหนึ่ง (ขณะนั้นบวชเป็นพระอยู่ในกัมพูชา) ได้มีโอกาสรับฟังรายการแนวทางเจริญวิปัสสนา บรรยายโดยอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ จากการแนะนำของหญิงสูงอายุท่านหนึ่งซึ่งได้ติดตามรับฟังรายการนี้มาเป็นเวลานานแล้ว ซึ่งคุณบุตรนั้นในครั้งแรกๆ ก็ฟังไม่เข้าใจ เพราะยังไม่รู้ภาษาไทย แต่ใครที่จะฟังให้เกิดความเข้าใจ จึงได้เริ่มเรียนภาษาไทยด้วยตนเอง เมื่อขัดข้องก็ถามผู้รู้ในเขมร และพูดตามวิทยุขณะฟังธรรมรายการแนวทางเจริญวิปัสสนา เป็นเวลา ๑ ปี จึงเข้าใจพระธรรมที่ได้ฟัง จากนั้นกุศลศรัทธาและฉันทะต่อการศึกษาพระพุทธศาสนาก็เริ่มเจริญมากยิ่งขึ้น

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๓ คุณบุตร สวางษ์ จึงได้เดินทางมาประเทศไทย เพื่อซื้อพระไตรปิฎกกลับไปศึกษายังประเทศกัมพูชา และเจตนาสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ เพื่อจะได้มีโอกาสมาพบอาจารย์สุจินต์ด้วยตนเอง ที่ติตถสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย การอุปถัมภ์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในประเทศกัมพูชา โดยมูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนาจึงได้เริ่มขึ้นตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ไม่ว่าจะเป็นการถวายหนังสือพระไตรปิฎกให้แก่วัดต่างๆ ในประเทศกัมพูชา ๑๗ ชุด การจัดพิมพ์หนังสือต่างๆ ของทางมูลนิธิฯ และพิมพ์หนังสือแนวทางเจริญวิปัสสนาที่คุณบุตร สวางษ์ พูดออกอากาศเป็นภาษาเขมร รวมถึงค่าใช้จ่ายทั้งหมดในรายการที่คุณบุตร สวางษ์ พูดออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงในเขมร กระทั่งมีชาวเขมรผู้ศรัทธาฟังรายการดังกล่าวเพิ่มมากขึ้น กระทั่งในปี พ.ศ. ๒๕๔๓ ได้มีผู้ขออุปถัมภ์รายการทั้งหมดตั้งแต่นั้นมา โดยทางมูลนิธิฯ ไม่ต้องอุปถัมภ์เหมือนเช่นที่ผ่านมา

การครั้งนั้นมีผลให้คุณบุตร สวางษ์ ได้เริ่มแปลธรรมเป็นภาษาเขมรตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๗ เป็นต้นมา โดยเริ่มสอนที่พระตะบอง (ในช่วงเช้าพรรษา ๓ เดือน) และสอนที่พนมเปญ (ในช่วงออกพรรษา) ส่วนการเผยแพร่พระธรรมในต่างประเทศนั้น คุณบุตรได้เดินทางไปเผยแพร่พระธรรมแก่ชาวเขมรในสหรัฐอเมริกา ๒ ครั้ง และในฝรั่งเศส ออสเตรเลีย สวิสเซอร์แลนด์

^{๕๑} มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, วันวิสาขบูชา, หน้า ๓๒-๓๕.

แคนาดา เม็กซิโก และรัสเซีย ซึ่งปัจจุบันทำหน้าที่สอนสติปัญญาและพระอภิธรรม อีกทั้งยัง
ออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงในประเทศกัมพูชา (ครั้งละ ๓๐ นาที) ดังนี้ คือ

จังหวัดพนมเปญ

- ๐๕.๐๐ น. F.M. สถานีวิทยุของประชาชน
- ๑๙.๐๐ น. A.M. สถานีวิทยุกระจายเสียงของประเทศ
- ๑๙.๓๐ น. F.M. สถานีวิทยุ ๙๗ ธิสุธา
- ๒๐.๐๐ น. F.M. สถานีวิทยุของประเทศกัมพูชา

จังหวัดพระตะบอง

- ๐๖.๓๐ น. F.M. สถานีวิทยุเขมร
- ๒๐.๐๐ น. A.M. สถานีวิทยุจังหวัดพระตะบอง

จังหวัดกัมปงโสม

- ๐๖.๐๐ น. F.M. สถานีวิทยุจังหวัดกัมปงโสม

จังหวัดไพลิน

- ๐๖.๓๐ น. F.M. สถานีวิทยุจังหวัดไพลิน^{๕๒}

๓.๑.๕.๓ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่ประเทศสหรัฐอเมริกา

ในบรรดาชาวต่างประเทศผู้สนใจการบรรยายธรรมโดยอาจารย์สุจินต์ คุณพงษ์จันทร์
นันตา และสามี (คุณไอนวน วอลซ) ก็เป็นหนึ่งในจำนวนนั้นที่ได้เล็งเห็นประโยชน์และความสำคัญ
ในพระธรรม คุณพงษ์จันทร์จึงได้แนะนำธรรมะให้แก่น้องสาว คือคุณอ้อย ทิพยจันทร์ ซึ่งใช้ชีวิต
ครอบครัวอยู่ที่สหรัฐอเมริการาว ๓๐ ปี ในโอกาสที่เดินทางกลับประเทศไทยเพื่อเยี่ยมคุณแม่
พี่ชายและพี่สาว ครั้นเดินทางกลับสหรัฐอเมริกา คุณอ้อยก็ได้นำเทปและหนังสือของอาจารย์
สุจินต์ไปฝากสามี คือคุณปรเมศวร์ ทิพยจันทร์ มีผลให้คุณปรเมศวร์ได้เริ่มฟังเทปและอ่านหนังสือ
ธรรมเหล่านั้นจนเกิดเป็นความสนใจใคร่ศึกษาพระธรรมเป็นอย่างยิ่ง จึงได้โทรศัพท์มาปรึกษา
คุณพงษ์จันทร์ เพื่อที่จะเชิญอาจารย์สุจินต์ไปที่อเมริกาเพื่อให้ความรู้พื้นฐานแก่ผู้สนใจที่นั่น
ในระหว่างวันที่ ๑๖-๓๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๑ ซึ่งอาจารย์สุจินต์ก็ตอบรับด้วยดีตามคำเชิญนั้น

ภายหลังจากที่อาจารย์สุจินต์เดินทางกลับมาเมืองไทยแล้ว คุณปรเมศวร์ ทิพยจันทร์
จึงได้จัดตั้งกลุ่มศึกษาธรรมขึ้นที่เบย์แอเรีย สหรัฐอเมริกา จนกระทั่งถึงปัจจุบัน โดยกิจกรรมที่

---

^{๕๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖-๔๐.

จัดขึ้นนี้ คุณปรเมศวร์เองยอมรับว่าได้ประโยชน์มากที่สุดก็คือ การตระเตรียมงานที่จำเป็น นั่นก็คือการศึกษาก่อนล่วงหน้าเพื่อความเข้าใจ และเกี่ยวเนื่องประโยชน์ให้แก่ทุกๆ คนได้ โดยจากเดิมมีกิจกรรมเพียงสัปดาห์ละ ๑ ครั้ง ปัจจุบันเพิ่มเป็นสัปดาห์ละ ๓ ครั้ง

คุณปรเมศวร์ยังได้เขียนจดหมายมาแล้วถึงความรู้สึกที่แสดงถึงความปลื้มปิติยินดี โดยตนเองและครอบครัว ตลอดจนนักศึกษาพระอภิธรรมในสหรัฐอเมริกาทุกๆ คน ขอถือโอกาสนี้กราบอนุชาระลึกถึงคุณขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และกราบขอบพระคุณอาจารย์สุจินต์เป็นอย่างสูง ที่ได้ให้ความกรุณาสงเคราะห์เกี่ยวเนื่องพระธรรมอันเป็นสิ่งประเสริฐสุด ให้ความเข้าใจในพระพุทธศาสนาได้อย่างแจ่มชัด อย่างไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย และเป็นตัวอย่างอันดีงามที่พุทธศาสนิกชนควรเจริญรอยตามเป็นอย่างยิ่ง

นอกจากนี้ คุณปรเมศวร์ยังได้แสดงถึงคุณประโยชน์ของการศึกษาธรรมตามความเข้าใจของตนเอง ดังนี้คือ

การศึกษาดูธรรมเป็นการเจริญอบรมปัญญาของพวกเรา ช่วยให้เราได้เข้าใจสภาพธรรมที่ถูกต้องตามความเป็นจริงมากขึ้นเรื่อยๆ ทำให้เรามีความรู้เพิ่มขึ้นว่า แท้จริงกิเลสเป็นสภาพธรรมที่เป็นอกุศล ที่หยาบ จะให้ผลเป็นอกุศลวิบากได้ ดังนั้นจึงจำเป็นมากๆ ที่จะต้องขัดเกลา และการศึกษานี้ก็บังควรขั้นบันไดให้จิตฝ่ายโสภณเกิดขึ้นบ่อยๆ เรื่อยๆ เป็นปัจจัยให้สติเกิดระลึกถึงสภาพธรรมที่เกิดขึ้น ทำให้เราพิจารณาถึงลักษณะของสภาพธรรมมากยิ่งขึ้น ชีวิตของพวกเราได้เปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้นมาก ทั้งในเรื่องครอบครัว หน้าที่การงาน เพื่อนฝูงที่เป็นสหายธรรมก็มีความเป็นกัลยาณมิตรต่อกันมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ได้มีการพิจารณาและเข้าใจตัวเอง (จิต เจตสิก รูป) เพิ่มขึ้น พวกเราเห็นประโยชน์และความสำคัญในการศึกษาดูธรรมมาก ไม่ใช่แต่เฉพาะเพื่อตัวเรา แต่เพื่อเผยแพร่ให้ผู้อื่นรู้คุณประโยชน์เช่นกัน และเพื่อรักษาไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาให้ยืนนานยิ่งๆ ขึ้นไป^{๕๓}

ก่อนที่อาจารย์สุจินต์และคณะจะได้ไปเผยแพร่พระธรรมที่สหรัฐอเมริกาตามคำเชิญของคุณปรเมศวร์นั้น เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๑ คุณธนิต ชื่นสกุล ซึ่งเป็นท่านหนึ่งที่สนใจศึกษาดูธรรมบรรยายจากอาจารย์สุจินต์ ได้รับเชิญจากคุณศตายุ โพธิ์ไทรย์ ให้ไปสนทนาธรรมที่ Fresno รัฐ California คุณธนิตได้นำเทปและหนังสือธรรมของมูลนิธิฯ ไปที่นั่นด้วย เพื่อ

---

^{๕๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒-๔๓.

เป็นพื้นฐานของการศึกษาพระพุทธศาสนา และการอบรมเจริญสติปัญญา ทำให้การศึกษาพระอภิธรรมและการอบรมเจริญสติปัญญาได้เริ่มต้นขึ้นเป็นจุดแรกที่สหรัฐอเมริกา เมื่ออาจารย์สุจินต์ได้เห็นถึงศรัทธาอย่างแน่วแน่ของคุณปรเมศวร์ และคนไทยที่ Fresno ในการศึกษาธรรม จึงได้รับคำเชิญไปสหรัฐอเมริกา โดยมีการจัดรายการสนทนาธรรมทั้งที่ Bay Area และที่ Fresno ผลของการสนทนาในครั้งนั้น ทำให้มีผู้สนใจศึกษาพระธรรมในสหรัฐอเมริกาเพิ่มมากขึ้น

ในการศึกษาและสนทนาธรรมที่สหรัฐอเมริกานั้น คุณปรเมศวร์ถือเป็นแกนหลักในการดำเนินงาน โดยใช้หนังสือปรมัตถธรรมสังเขป และหนังสือธรรมอื่นๆ จากมูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนาเป็นหลักในการศึกษา รวมทั้งเทปธรรม และการสนทนาธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจให้มากขึ้น ในส่วนภาคภาษาอังกฤษก็ใช้หนังสือของคุณนี้ นำเป็นหลักในการศึกษาและการสนทนาเป็นภาษาอังกฤษ และได้เชิญผู้สนใจทั้งหลายเข้าร่วมสนทนากันทุกสัปดาห์ โดยนักศึกษาที่สหรัฐอเมริกานั้นมีศรัทธาและความกระตือรือร้นในการศึกษาธรรม และเห็นว่าช่วงเวลาที่ได้มาศึกษานี้มีความสำคัญและเป็นประโยชน์อย่างมาก

โดยปัจจุบันนี้ ที่ Fresno มีประมาณ ๗ ถึง ๑๐ คน มีการศึกษาธรรมทุกวันอาทิตย์แรกของเดือน ระหว่างเวลา ๑๐.๐๐ - ๑๕.๐๐ น. สำหรับที่ San Francisco Bay Area มีประมาณ ๒๐ คน^{๕๔}

จากการที่ได้มีโอกาสเผยแพร่พระธรรมให้แก่ทั้งในและต่างประเทศ หากกล่าวถึงความแตกต่างในด้านการเข้าใจพระธรรมของชาวไทยกับชาวต่างประเทศ อาจารย์สุจินต์ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า “ไม่ต่างกันเลยเจ้าคะ โดยมากคนมักจะพูดว่าชาวต่างประเทศมีเหตุผลมีความคิดพิจารณามากกว่า ความจริงไม่ใช่อย่างนั้นเลย เหมือนกันเจ้าคะ ขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคลที่ได้สั่งสมมาเจ้าคะ จะกล่าวไม่ได้เลยว่าชาติไหน แล้วแต่การสั่งสม”^{๕๕}

การให้ความรู้ความเข้าใจในหลักพุทธธรรมทั้งแก่ชาวไทยและชาวต่างชาติ ย่อมถือเป็นคุณประโยชน์โดยตรงที่ผู้ฟังจะได้รับ นอกจากนี้ยังมีผลพลอยได้อันเกิดจากศรัทธาและกุศลจิตันตะที่มีต่องานเผยแพร่พุทธธรรมตามกำลังสติปัญญาและเหตุปัจจัยของแต่ละบุคคล จึงอาจกล่าวได้ว่าผู้ฟังธรรมก็มีส่วนสำคัญที่ช่วยให้งานเผยแพร่พุทธธรรมนี้แตกแขนงออกไปได้กว้างขวางยิ่งขึ้น

---

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐-๔๔.

^{๕๕} สัมภาษณ์ อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ๙ พฤษภาคม ๒๕๔๗.

๓.๒ วิธีการในการสื่อสารธรรม

การสื่อสารธรรมไปสู่ผู้รับทั้งหลายนั้น นอกจากรูปแบบของการเลือกใช้สื่อแล้ว วิธีการสื่อสารธรรมนั้นให้ปรากฏอย่างเหมาะสมกับปัจจัยแวดล้อมในด้านต่างๆ ก็เป็นส่วนสำคัญ อีกประการหนึ่งที่ทำหน้าที่สื่อสารธรรมควรคำนึงถึง

ด้วยการนำข้อความจากพระไตรปิฎกและอรรถกถามาถ่ายทอดสู่ผู้ฟัง พร้อมทั้งสลักับการอธิบายเพิ่มเติมให้เป็นที่เข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้น จึงมีลักษณะของการตอบปัญหาธรรม และการสนทนาธรรมร่วมอยู่ด้วยกัน ทั้งนี้เพื่อมุ่งให้ผู้ฟังเฝ้าฟังพระธรรมนั้นมาพิจารณากับตนเองในภาวะปัจจุบัน ซึ่งความเข้าใจจากการฟังถือเป็นสิ่งสำคัญเบื้องต้นในฐานะสาวก หรือผู้ฟังพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงไว้ ดังความตอนหนึ่งที่อาจารย์สุจินต์ได้กล่าวไว้ว่า

เราขณะนี้กำลังฟังพระธรรม จากการที่ไม่เคยได้ฟังมาก่อน ก็เริ่มฟังไปเรื่อยๆ จนกว่าจะเข้าใจขึ้น เป็นการปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวันด้วย เพราะว่าธรรมะสำหรับปฏิบัติในชีวิตประจำวันนี้เอง ไม่ใช่จะต้องไปสู่มุมหนึ่งมุมใด แต่เป็นการรู้ของจริงๆ ที่มีจริงๆ โดยการฟังเสียก่อนให้เข้าใจ อย่าเพิ่งไปปฏิบัติอะไรเลยทั้งสิ้น^{๕๖}

ความเข้าใจที่ถูกต้องจึงเป็นรากฐานของการปฏิบัติธรรม เพื่อให้ประจักษ์ถึงความสำคัญของธรรมะที่สามารถประพฤติปฏิบัติตามได้ในชีวิตประจำวัน ผู้สื่อสารธรรมจึงต้องคำนึงถึงวิธีการที่จะนำมาใช้ได้เหมาะสมด้วย

วิธีการที่อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ใช้ในการสื่อสารแห่งพุทธธรรม จึงอาจจำแนกได้เป็น ๓ ลักษณะด้วยกัน ดังนี้

๓.๒.๑ การบรรยายธรรม

การบรรยายธรรม ถือเป็นวิธีการที่อาจารย์สุจินต์ใช้เป็นหลักในการสื่อสารธรรม โดยการนำข้อความจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาอ่านหรือเล่าให้ฟัง พร้อมทั้งสลักับการอธิบายเพิ่มเติมให้เป็นที่เข้าใจได้ง่ายและเกิดความชัดเจนยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้จึงมีลักษณะของการตอบปัญหาธรรม และการสนทนาธรรมร่วมอยู่ด้วย ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

การเจริญวิปัสสนา ถือเป็นประเด็นสำคัญที่พุทธศาสนิกชนให้ความสนใจเป็นอย่างมาก ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นธรรมที่นำไปเกิดปรมัตถประโยชน์คือพระนิพพานเท่านั้น แม้ประโยชน์ในปัจจุบัน

---

^{๕๖} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, โสภณธรรม. ครั้งที่ ๒๒๔๑ (ถอดความจากแผ่นบันทึกเสียง)

และประโยชน์โลกหน้าก็สามารถเจริญขึ้นได้อย่างยั่งยืน เพราะวิปัสสนาไม่เพียงแต่เป็นการรู้แจ้งความจริง แต่ยังช่วยสามารถบริหารจัดการสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในชีวิตประจำวันให้ดำเนินไปได้ด้วยดี โดยสามารถเชื่อมโยงไปถึงหลักธรรมอื่นๆ ดังที่อาจารย์สุจินต์ได้กล่าวถึงเรื่องการบรรยายของตนเองไว้ว่า

แรกที่เริ่มบรรยายนี้เป็นเรื่องแนวทางเจริญวิปัสสนา ในยุคสมัยซึ่งคนนิยมการปฏิบัติแต่อย่างงไม่ได้เข้าใจถูกต้องตามมหาสติปัฏฐาน เพราะฉะนั้นก็เริ่มบรรยายเรื่องของกาปฏิบัติก่อน และสืบเนื่องมาจากการที่แสดงเรื่องของแนวทางการเจริญวิปัสสนา ก็จะมีธรรมะอื่นๆ ทั้งหมดเพื่อเพิ่มความชัดเจนขึ้น^{๕๗}

อย่างไรก็ตาม ในการบรรยายธรรมนั้นอาจารย์สุจินต์จะยึดถือคัมภีร์สำคัญอย่างพระไตรปิฎกและอรรถกถา โดยอธิบายขยายความให้เป็นที่เข้าใจง่ายขึ้นควบคู่กันไป ดังตัวอย่างที่แสดงถึงเรื่อง ‘บารมีในชีวิตประจำวัน’ ในตอนที่ว่าด้วยศีลบารมี เช่นที่กล่าวไว้ว่า

ศีลบารมี เป็นคุณธรรม เป็นเครื่องช่วยให้ถึงฝั่ง ซึ่งทุกท่านก็คงจะเข้าใจเรื่องของศีลแล้ว ฉะนั้น ก็ขอกล่าวถึงข้อความใน อรรถกถา ชุททกนิกาย จริยาปิฎก อรรถกถาอกิตติจริยาที่ ๑ มีข้อความว่า

ในกาลที่พระผู้มีพระภาคทรงเป็นดาบส ชื่อว่า อกิตติ อยู่ในป่าใบหมากเม่านั้น ด้วยเดชแห่งการบำเพ็ญตบะ คือด้วยอานุภาพแห่งศีลบารมี จริงอยู่ ศีล ท่านเรียกว่าตบะ เพราะเผาคความเศร้าหมองอันเกิดแต่ทุจริต หรือเพราะอานุภาพแห่งเนกขัมมบารมี และวิริยะบารมี เพราะแม้บารมีเหล่านั้น ท่านก็เรียกว่า ‘ตบะ’ เพราะเผาคความเศร้าหมองคือ ตัณหาและความเกียจคร้าน

บารมี ๑๐ เป็นปัจจัยเกื้อกูลกันทุกบารมี แม้แต่ในสมัยที่พระผู้มีพระภาคทรงเป็นดาบสชื่อ อกิตติ ก็มีศีลบารมีพร้อมทั้งบารมีอื่น คือ เนกขัมมบารมี และวิริยะบารมี

ในพระชาติที่เป็นอกิตติดาบสนั้น ท่านอกิตติดาบสสร้างบรรณศาลาอาศัยต้นหมากเม่าใหญ่ต้นหนึ่ง ในกาลที่ต้นไม้นั้นมีผลก็บริโภคผลไม้นั้น เมื่อยังไม่มีผลก็บริโภคใบไม้ขงน้ำ และยังกาลเวลาให้น้อมไปด้วยฉานสมาบัติ

---

^{๕๗} สัมภาษณ์ อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ๙ พฤษภาคม ๒๕๔๗.

ท่านอกิตติแสวงหาใบหมากเฒ่าเพื่อบริโภคเพียงวันละครั้งเดียว เพราะเห็นว่าการแสวงหาอาหารบริโภควันละ ๒ ครั้ง ไม่เป็นการขัดเกลากิเลส นี่ก็เป็นขันติบารมี เพราะไม่เป็นไปตามกำลังของความต้องการอาหาร

ความประพฤติของท่าน ทำให้ท้าวสักกะจอมเทพเกิดความสงสัยว่า ที่ท่านอกิตติดาบสมีความประพฤติทางกาย วาจา และใจบริสุทธิ์สะอาด ไม่อาลัชชีวิต บริโภคใบหมากเฒ่าขงน้ำ เป็นตบะที่ทำได้ยากอย่างยิ่ง นี่เพื่ออะไรหนอ

คนเราทุกคนควรจะมีจุดประสงค์ของการกระทำทุกอย่าง แม้แต่ผู้ที่จะรักษาศีลก็ควรจะมีจุดประสงค์เพื่ออะไร แม้แต่ผู้ที่จะละคลายความติดในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ก็ควรรู้ว่าเพื่ออะไร ไม่ใช่เพียงทำไปโดยไม่มีจุดหมาย

เพราะฉะนั้น เมื่อท้าวสักกะเห็นอย่างนี้ จึงสงสัยว่าอะไรทำให้ออกิตติดาบสมีความประพฤติเช่นนี้ ท่านคิดว่า หรือว่าที่ท่านอกิตติดาบสทำอย่างนี้ เพื่อปรารถนาจะเป็นท้าวสักกะจอมเทพ

แล้วแต่ใจของใครที่จะคิด ในเมื่อพระองค์เป็นท้าวสักกะจอมเทพ ก็ทรงดำริว่าที่ท่านอกิตติดาบสมีความประพฤติอย่างนี้ อาจจะเป็นเพราะปรารถนาที่จะเป็นท้าวสักกะจอมเทพ

ท้าวสักกะทรงแปลงเพศเป็นพรหมณ์เข้าไปหาอกิตติดาบส ฯ...^{๕๘}

นอกเหนือจากจะได้นำข้อความจากคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนามาแล้วข้างนี้แล้ว อาจารย์สุจินต์ยังได้อธิบายขยายความโดยโน้มเข้าหาผู้ฟังเพื่อให้ได้พิจารณาตามไปด้วย ดังเช่นตัวอย่างที่อ้างถึงข้อความในขุททกนิกาย จริยาปิฎก ปกิณณกถา ซึ่งพรรณนาลักษณะของ 'ขันติ' ไว้หลายประการ ดังนี้ คือ

หนึ่ง ชื่อว่า ขันตินี้ 'เป็นอาวุชไม่เบียดเบียนคนดี คือทำลายอกุศล' เพราะคนดี เมื่อมีขันติแล้วจะไม่มีใครเบียดเบียนใจ เพราะขันติเป็นอาวุชที่ไม่เบียดเบียนคนดี เพราะเหตุว่าสมบุรณ์ด้วยคุณสมบัติ เพราะกำจัดความโกรธอันเป็นปฏิปักษ์ต่อคุณธรรม ไม่มีส่วนเหลือ ถ้าสามารถที่จะอดทนได้ในขณะนั้น โทสะไม่เกิด วาจาที่ไม่ดีก็ไม่มี แม้เพียงเล็กๆ น้อยๆ ก็ไม่มี ไม่ต้องกล่าวถึงวาจาที่รุนแรง แม้แต่คำเพียงเล็กน้อยที่เกิดจากใจที่โกรธก็ไม่มี

^{๕๘} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, บารมีในชีวิตประจำวัน, (กรุงเทพฯ : บริษัท อินฟินิตี้ เพรส จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๒๑-๒๒.

‘เป็นเครื่องประดับของผู้สามารถครอบงำผู้อื่นได้’ ถึงแม้จะประดับเครื่องประดับสวยงามหลากหลายสักเท่าไร แต่ถ้ากายวาจาไม่ดี จะไม่สวยเลย แม้ว่าเครื่องประดับจะสวยในขณะนั้น ความไม่โกรธหรือขันติ เป็นเครื่องประดับของผู้สามารถครอบงำผู้อื่นได้ ไม่ต้องมีเครื่องประดับเลย ก็ยังงามกว่าผู้มีเครื่องประดับ แต่ที่ไม่มีขันติ คือ กายวาจาไม่งาม

‘เป็นผลสัมปทาของสมณพราหมณ์’ คือ เป็นการถึงพร้อมด้วยกำลังของผู้สงบ คนที่สงบไม่ต้องไปมีเรื่องวุ่นวายกับใครทั้งสิ้น ฉะนั้น ความสงบจากอกุศล เป็นผลสัมปทาของสมณพราหมณ์

‘เป็นสายน้ำกำจัดไฟ คือความโกรธ’ ถ้าจะโกรธแล้วมีขันติบารมี ไม่โกรธ ขณะนั้นจะเพิ่มความอดกลั้นต่ออกุศลต่างๆ ได้สะดวกขึ้น เพิ่มขึ้น ง่ายขึ้น จนกระทั่งเป็นอุปนิสัย

‘เป็นเครื่องที่ถึงความเกิดแห่งกิตติศัพท์อันดีงาม เป็นมนต์ และยาวิเศษระงับพิษ คือ คำพูดของคนชั่ว’ เวลาโกรธและพูดคำที่ไม่ดีออกมา ใครไม่ดีในขณะที่พูดคำไม่ดี ? คือตัวเอง ตนเองเท่านั้นคือคนชั่ว ใครที่พูดชั่วคนนั้นก็คือคนชั่ว ฉะนั้น ขันติเป็นมนต์ และยาวิเศษระงับพิษ คือคำพูดของคนชั่ว

‘เป็นปกติของผู้มีปัญญาอดเยี่ยม ของผู้ตั้งอยู่ในสังวร’ ทุกท่านอยากจะมีปัญญา แต่กว่าจะมีปัญญาได้ต้องอดทนมาก เช่น อดทนต่อการที่จะฟังพระธรรม แล้วก็พิจารณาความลึกซึ้ง ความละเอียด และเป็นประโยชน์ของพระธรรมจริงๆ จนเห็นว่าควรจะประพฤติปฏิบัติตาม ไม่ใช่แต่เพียงฟัง แต่ว่าเป็นปกติของผู้มีปัญญาอดเยี่ยม ถ้าต้องการมีปัญญา ก็ต้องเริ่มเป็นผู้ที่อดทน มีขันติบารมี

‘เป็นสาคร เพราะอาศัยความลึกซึ้ง’ ขันติเป็นสิ่งที่ลึกซึ้งจริงๆ จึงเป็นเหตุให้อกุศลเกิดบ่อยกว่ากุศล ถ้าสติสัมปชัญญะเกิด เห็นว่าขณะใดเป็นอกุศล แล้วมีความอดทนต่อการที่จะไม่เป็นอกุศลนั้นๆ ไม่ว่าจะ เป็นโลภะ เป็นโทสะ ความริษยา ความตระหนี่ หรือความสำคัญตน ขณะนั้นจะเห็นความลึกซึ้งจริงๆ ว่า ถ้าไม่รู้ก็ไม่สามารถจะบำเพ็ญขันติบารมีได้ ฉะนั้น ขันติบารมี และสติสัมปชัญญะจึงเป็นสิ่งที่ละเอียดมาก เพราะจะทำให้อดทนต่ออกุศลต่างๆ ได้

‘เป็นฝั่งของมหาสาคร คือโทสะ เป็นบานประตู ปิดประตูอบาย’ หลายคนกลัวอบายภูมิ ที่ทำกุศลก็เพราะไม่อยากเกิดในอบายภูมิ แต่ถ้าจะไม่เกิดในอบายภูมิ ก็ต้องเป็นผู้ที่อดทน เพราะความอดทนเป็นบานประตูที่ปิดประตูอบาย

‘เป็นบันไดขึ้นไปสู่เทวโลก และพรหมโลก เป็นภูมิสถิตของคุณทั้งปวง เป็นความบริสุทธิ์กายวาจาใจอย่างสูงสุด’ ฟังมนสิการด้วยประการฉะนี้

คงต้องคิดแล้วคิดอีกว่า จะมีความอดทนเพิ่มขึ้นได้หรือไม่ในทุกสถานการณ์ ถ้าฝึกหัดบ่อยๆ อบรมบ่อยๆ โสภณเจตสิกจะเจริญขึ้นจนเป็นปกติ บางท่านที่เป็นผู้มีอุปนิสัยอดทนมากกว่าคนอื่น เป็นเพราะการอบรมนั่นเอง^{๕๙}

ดังนั้น ในโอกาสของการบรรยายธรรมต่อสาธารณชน สารธรรมจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาจึงเป็นสิ่งที่อาจารย์สุจินต์ให้ความสำคัญเป็นหลักเสมอมาเหนือสิ่งอื่นใด ส่วนการอธิบายขยายความก็เพียงเพื่อเสริมให้สารธรรมนั้นสอดรับกับแนวคิดของผู้ฟังได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

๓.๒.๒ การสนทนาธรรม

การสนทนาธรรม ถือเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่อาจารย์สุจินต์นิยมใช้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่ผู้ฟังเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลขนาดเล็ก เพื่อให้การพูดคุยดำเนินไปอย่างเป็นกันเองมากกว่าการบรรยาย หรือแม้ในบางโอกาส การสนทนาธรรมยังได้ถูกใช้เป็นวิธีการหลักในการสื่อสารธรรมโดยเฉพาะ เช่นในสารธรรมซึ่งออกอากาศทางสถานีวิทยุยานเกราะ ๗๘๕ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๐ อาจารย์สุจินต์ได้สนทนากับผู้สนใจธรรมท่านหนึ่ง คือคุณวันทนา ทิพวัลย์ ซึ่งเนื้อหาใจความส่วนหนึ่งของบทสนทนาธรรมในครั้งนั้น มีดังนี้

ว. สวัสดิ์คะ ท่านผู้ฟังคะ ทุกคนที่เกิดมาในโลกนี้ แม้ว่าจะต่างกันด้วยเพศ วัย ฐานะ ความเป็นอยู่ แต่ทุกคนก็ย่อมมีความรู้สึกนึกคิดเหมือนกันอยู่ประการหนึ่ง นั่นก็คือทุกคนปรารถนาความสุข และกำลังแสวงหาให้ได้มาซึ่งสิ่งที่เป็นความสุขนั้น นักปราชญ์บางคนกล่าวว่า ความสุขนั้นไม่ต้องไปแสวงหา มันไม่ได้อยู่ที่ไหนห่างไกลจากตัวเราเลย เพียงแต่เราพยายามขจัดเหตุของความทุกข์ไปให้พ้น ไม่ประกอบเหตุนั้น ความสุขก็จะเกิดขึ้นเอง จากการศึกษาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ทำให้เราเกิดความเข้าใจขึ้นมาอย่างหนึ่งว่า ความสุขนั้นเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการทำความเห็นให้ถูกต้องตรงต่อความเป็นจริง เพราะเมื่อเรามีความเห็นที่ถูกต้องตรงต่อความเป็นจริงแล้ว ก็ย่อมจะกระทำเหตุที่ถูกต้องที่จำทำให้บรรลุความสุขที่แท้จริงได้ เพราะฉะนั้น การสนทนาของเราวันนี้

---

^{๕๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๙-๙๑.

ดิฉันคิดว่า น่าจะได้พูดกันถึงเรื่องปัจจัย หรือสิ่งที่ทำให้เราเป็นสุขเป็นทุกข์ในปัจจุบันนี้ ว่านอกจากฐานะ ลาภยศแล้ว จะยังมีสิ่งอื่นอีกไหมคะ

ส. ถ้าคุณวันทนาจะสังเกตชีวิตของคนเรานะคะว่า นอกจากกรรมเก่าที่ได้กระทำไว้ แล้วนั้น ซึ่งจำแนกคนเราให้ต่างกันทั้งรูปร่าง ผิวพรรณ วัฒนธรรม ฐานะ ลาภ ยศ สรรเสริญ ต่างๆ แล้ว บางครั้งคนที่ไร้ทรัพย์สมบัติ รูปสมบัติ หรือบวรวิสารสมบัติเหล่านั้น ก็อาจจะมีความทุกข์น้อยกว่าคนที่สมบูรณ์พร้อมด้วยทรัพย์สมบัติก็เป็นได้

ว. ใช่ค่ะ บางคนถ้ามองดูจากสายตานุคคณภายนอกที่มองดูกันแต่เพียงเผินๆ ก็จะเห็นว่า เขามีทุกสิ่งทุกอย่างพร้อม ไม่มีอะไรขาดตกบกพร่องเลย แต่ทว่าถ้าใครสามารถรู้ซึ่งถึงจิตใจของเขาแล้วละก็ จะรู้ได้ทีเดียวค่ะว่า เขาไม่มีความสุขใจสมควรแก่ฐานะความเป็นอยู่ของเขาเลย

ส. ก็น่าแปลกนะคะ คุณวันทนาคิดว่าเป็นเพราะอะไรละคะ

ว. เป็นเพราะกิเลสค่ะ

ส. ยกตัวอย่างให้ฟังหน่อยสิคะว่าเป็นความจริง น่าเชื่อมากน้อยแค่ไหน

ว. อย่างคนร่ำรวย ถึงจะรวยสักแค่ไหนก็จะรู้สึกว่ารวยไม่พอ อยากจะรวยยิ่งขึ้นไป กว่านั้นอีก คนสวยคนงามบางคน ถึงจะสวยมากแล้วก็ยังกลัวว่าคนอื่นจะสวยกว่า อดที่จะกลัวไม่ได้ว่าจะมีคนอื่นมาเทียบ ทำให้ความสวยความงามของตัวด้อยลง คนที่ได้ชื่อว่าเป็นคนเก่งมีสติปัญญาทางโลกมากมาย ก็อดที่จะกลัวไม่ได้ว่าจะมีคนอื่นเก่งกว่า อดกลัวไม่ได้ว่าจะมีคนบัดแข็งบิดขา เมื่อเป็นอย่างนี้แล้วก็จัดได้ว่าความรวย ความสวย หรือความเก่ง ที่มีอยู่นั้น ไม่ได้ช่วยให้เขามีความสุขใจได้เลย

ส. คุณวันทณาก็คงจะเห็นแล้วนะคะว่า ความสุขไม่ได้อยู่ที่เงินทอง หรือรูปสมบัติ ลาภ ยศ แต่อยู่ที่จิตใจที่สงบจากกิเลส พ้นจากอำนาจของกิเลสที่ทำให้จิตใจเศร้าหมองไม่ผ่องใส เวลาโกรธกับเวลาที่ไม่โกรธ คุณวันทนาลองเปรียบเทียบดูสิคะว่า ขณะไหนจะแจ่มใสปลอดโปร่งและเป็นสุขกว่ากัน

ว. ก็ต้องขณะที่ไม่โกรธสิคะอาจารย์ จิตจึงจะแจ่มใสไม่ขุ่นมัว ไม่เร่าร้อน ไม่มีการกระทำที่ละเมิดออกมาทางกายทางวาจา

ส. แต่ถ้าใครยังไม่หมดกิเลส ความโกรธก็ต้องเกิดแทรกคั่นความไม่โกรธอยู่เรื่อยๆ ตามเหตุปัจจัย ห้ามไม่ได้ บังคับบัญชาไม่ได้เลย ใช่ไหมคะ

ว. แน่เลยคะ

ส. สมมุติ นะคะ ถ้ามีใครสักคนที่ไม่โกรธเลย ไม่เสียใจเลย ไม่ได้เดือดร้อนใจเลย ไม่ว่าจะอะไรจะเกิดขึ้น คนนั้นจะมีความสุขสักแค่ไหนคะ

ว. ถ้าเป็นอย่างนั้นจริง ก็คงจะเป็นสุขอย่างยิ่งทีเดียวคะ อันนี้เป็นเรื่องของความโกรธ ที่นี่เรื่องของความโลภ ความปรารถนา ความต้องการละคะอาจารย์

ส. สำหรับความปรารถนาความต้องการก็เช่นเดียวกัน ขณะใดที่ใครเกิดความปรารถนาความต้องการอะไร ก็จะมีพะวงถึงแต่สิ่งนั้น ในขณะที่จิตตกเป็นทาสของสิ่งนั้นโดยไม่รู้สีกตัว แต่พอหมดความปรารถนาความต้องการ ก็จะไม่ต้องพะวงถึงสิ่งนั้นอีกต่อไป จิตใจในขณะนั้นเป็นอิสระ ปลอดโปร่งอย่างเปรียบเทียบกันไม่ได้เลย ถ้าจิตใจต้องตกเป็นทาสความปรารถนาสิ่งหนึ่งสิ่งใดอยู่เรื่อยๆ ผู้นั้นจะไม่มีโอกาสรู้สภาพของจิตใจที่ปลอดโปร่งผ่องใส ซึ่งเป็นสภาพที่พ้นจากการเป็นทาสของความปรารถนาเลย ถ้าใครไม่ต้องตกเป็นทาสของความปรารถนาสิ่งหนึ่งสิ่งใดอีกต่อไป คนนั้นก็จะมีจิตใจที่ผ่องใส ไม่เศร้าหมอง และเป็นสุขมากทีเดียว ใช่ไหมคะ^{๖๐}

การสนทนาธรรมจึงเป็นอีกวิธีหนึ่งที่ไม่เพียงแต่ผู้ฟังซึ่งเป็นคู่สนทนาจะเกิดความเข้าใจได้โดยสะดวกเท่านั้น หากแต่บุคคลอื่นที่สนใจในธรรมก็สามารถได้รับประโยชน์จากการสนทนาดังกล่าวนั้นเช่นกัน ขอเพียงเปิดโอกาสตนเองให้ได้รับฟังและน้อมมาพิจารณาด้วยใจเป็นธรรม

๓.๒.๓ การตอบปัญหาธรรม

การตอบปัญหาธรรม เป็นอีกวิธีหนึ่งของการสื่อสารธรรมที่มีความสำคัญมาก ซึ่งควบคู่ไปกับทั้งสองวิธีดังที่กล่าวมา โดยวิธีการนี้ หากผู้ตอบมีความรอบรู้ในธรรมอย่างลึกซึ้ง จนมีกุศลโลบายอันแยบคายในการตอบปัญหา ผู้ถามย่อมจะได้รับความเข้าใจในพระธรรมเพิ่มขึ้น ความเข้าใจเช่นนี้มีส่วนช่วยอย่างมากในการจุดประกายแห่งศรัทธาและปัญญา ของหลายต่อหลายคนให้มีความกระจ่างแจ้งในใจยิ่งขึ้น

การเปิดโอกาสให้ผู้รับสารธรรมได้ถามปัญหา ทำให้ทราบได้ถึงปัญหานานาประการที่พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ยังคงสงสัยใคร่รู้ ความคลุมเครือในสารธรรมจึงสร้างปัญหาเป็นความ

---

^{๖๐} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, วันทนา ทิพวัลย์ และประชุมพร ชาณสุวิทย์นันท์, **บทสนทนาธรรม**, หน้า ๒๐๙-๒๑๒.

สับสนในใจให้แก่ผู้ฟังบ้างไม่มากก็น้อย ซึ่งอาจเป็นความสับสนและขัดแย้งภายในจิตใจของใครหลายคน ดังเช่นกระทู้ถามที่น่าสนใจจากผู้ฟังซึ่งส่งมาทางจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (e-mail) ที่ว่า

เมื่อศึกษาปรมัตถธรรมเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ รู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ยับยั้งความทะเยอทะยานในกิจการงานทางโลก ซึ่งจำเป็นต้องประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงตนและครอบครัว บางครั้งในระบบงานหรือองค์กรจะมีการส่งเสริมให้คิด เพื่อให้ได้ในสิ่งที่โลกยอมรับ เช่น รายได้มากๆ เกือบก่อให้เกิดสิ่งที่คนทะยานอยาก ได้แก่ บ้าน รถ การพักผ่อน ท่องเที่ยวต่างประเทศ รางวัล เงินเก็บ ฯลฯ แต่ขณะเดียวกันต้องฝึกความรู้สึก ขัดแย้งกับการเรียนศึกษาระยะซึ่งให้ละ แต่บางโอกาสหากไม่คิดทะยานอยากทางโลก ก็จะไม่สามารถนำพาครอบครัวประสบกับสิ่งที่ปรารถนาหรือเป็นอยู่อย่างสุขสบาย กระผมควรคิดอย่างไร ? รู้สึกสับสนในการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน^{๖๐}

ปัญหาดังกล่าวนี้ อาจารย์สุจินต์ก็ได้ให้คำตอบเพื่อคลายความสับสนของผู้ถามไว้แล้วที่เว็บไซต์ของมูลนิธิฯ และเพื่อคลายความข้องใจสงสัยต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการถามปัญหาในโอกาสของการบรรยายธรรม สุจินต์มักนำพาให้ผู้ถามให้ย้อนกลับมาพิจารณาความหมายหรือประเด็นหลักของคำถามนั้นๆ เพื่อให้เป็นที่เข้าใจชัดเสียก่อนในเบื้องต้น ดังตัวอย่างของการตอบปัญหา ที่ว่า

ถาม : อาจารย์มีความคิดเห็นอย่างไรกับการถวายสังฆทาน ?

สังฆทานเป็นกุศลกว่าการถวายแก่บุคคล เพราะเหตุว่าปาฏิบุคลิกทาน คือการถวายแก่ภิกษุบุคคล แล้วแต่ว่าจะนิมนต์ภิกษุรูปใด เช่นอาจจะเป็นเจ้าอาวาส หรือว่าเป็นพระผู้ใหญ่แล้วก็คิดว่าจะได้บุญมาก เข้าใจว่าจะเป็นเช่นนั้น แต่ว่ากุศลนั้นจะไม่สูงเท่ากับสังฆทาน เพราะสังฆทานไม่ได้เป็นการถวายเฉพาะเจาะจงแก่ภิกษุรูปหนึ่งรูปใด แต่มุ่งถวายต่อสงฆ์ ได้แก่ผู้ที่เป็นพระอรหันต์บุคคล แม้ว่าผู้รับจะไม่ใช่นะคะ แต่เจตนาของผู้ถวายๆ ด้วยความนอบน้อมต่อภิกษุนั้น เสมอด้วยการนอบน้อมต่อพระอรหันต์สงฆ์ เพราะฉะนั้นก็เป็นกุศล ทั้งในเรื่องของทานที่ไม่เจาะจงและในเรื่องของจิตใจที่นอบน้อมต่อพระสงฆ์ด้วย จึงเป็นกุศลที่มีผลมากอย่างแน่นอน ถ้าจิตใจเป็นอย่างนั้นจริงๆ คือเป็นผู้ที่มีปิติอันน้อม และในการถวายก็ถวายโดยไม่เจาะจงด้วยความนอบน้อมด้วย แต่สำหรับท่านที่ต้องการกุศลมาก นี้ผิดกันแล้วใช้ใหม่คะ สังฆทานจริงๆ คือจิตที่อ่อน

---

^{๖๐} Dhammahome (on line), retrieved on 17 February 2005. available from : <http://www.dhammahome.com/news>

น้อมแล้วก็ได้หวังผล จิตขณะนั้นก็เป็นกุศลมาก เพราะขณะนั้นผลก็มาก นี่เป็นเรื่องของจิตที่เป็นสังฆทาน แต่ว่าถ้าขณะใด บุคคลต้องการผลมาก ขณะนั้นเป็นโลภมูลจิต ขณะที่กำลังต้องการผลมาก เหมือนกับขณะที่กำลังนอบน้อมถวายไหมคะ^{๖๒}

ถาม : การทำบุญ บุญจะตกอยู่กับผู้ทำ แต่ถ้าเราต้องการแผ่ส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับ เขาจะได้รับหรือไม่ ?

ถ้าเขาเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน ก็เช่นเดียวกับการเกิดเป็นมนุษย์ เมื่อไม่สามารถที่จะรู้ได้ ก็ไม่สามารถที่จะอนุโมทนาได้ แต่ถ้าเกิดเป็นเปรตแล้วก็มีทางที่จะรู้ ก็อนุโมทนาได้ เพราะฉะนั้น การได้บุญ หรือการรับส่วนบุญที่มีผู้อุทิศไปให้ นั้น ไม่ใช่เราหยิบยื่นบุญของเราให้คนอื่น แต่หมายความว่าเราแผ่อุทิศส่วนบุญกุศลให้เขา รู้ แล้วถ้าจิตของเขา อนุโมทนา คือยินดีด้วย นั่นคือกุศลจิตเขาเกิด จึงเป็นบุญของเขา ไม่ใช่บุญของเรา เอาไปให้เขา แต่ต้องเป็นบุญของเขาเอง กุศลจิตของเขาเองเกิดแล้วอนุโมทนา เพราะฉะนั้น แม้ว่าญาติพี่น้อง มิตรสหายจะสิ้นชีวิตไปแล้ว เราทำบุญอุทิศส่วนบุญกุศลไปให้ เพื่อว่าเขาจะรู้และอนุโมทนา ขึ้นอยู่กับเขานะคะ ถ้าไม่รู้ก็อนุโมทนาไม่ได้ หรือถ้ารู้แต่ไม่อนุโมทนา เราก็จะเอาบุญของเราไปให้เขาก็ไม่ได้ เพราะเหตุว่า บุญของใครก็ขึ้นอยู่กับคนนั้น ขึ้นอยู่กับจิตใจของคนนั้น^{๖๓}

ถาม : การรับประทานอาหารมังสวิรัต และการกินเจนั้นจำเป็นแค่ไหน ถ้าไม่รับประทานอาหารมังสวิรัต จะทำให้ศีลบริสุทธิ์ได้หรือไม่ ?

พระผู้มีพระภาคทรงเสวยเนื้อ เพราะว่างกลินดิบไม่ใช่กลืนเนื้อกลืนปลา แต่กลืนดิบเป็นกลืนของกิเลส ขณะนี้ทุกคนไม่ได้กลืนกิเลสเลย คือไม่รู้ว่ากิเลสเป็นสภาพธรรมที่น่ารังเกียจ ฉะนั้น ผู้ที่บริโภคเนื้อโดยอบรมเจริญปัญญาดับกิเลสเป็นสมุจเฉท เช่นพระผู้มีพระภาคและพระอรหันต์ทั้งหลาย จึงไม่มีกิเลส ไม่มีกลืนดิบ ดังนั้น ควรรังเกียจกลืนกิเลส ไม่ใช่รังเกียจกลืนของเนื้อสัตว์

ที่ถามว่าการรับประทานอาหารมังสวิรัตและการกินเจนั้นจำเป็นแค่ไหน ก็ยอมแล้ว แต่บุคคล บางท่านบริโภคแล้วสุขภาพร่างกายแข็งแรงดี ก็พอใจที่จะบริโภคอาหารเพื่อ

---

^{๖๒} สุจินต์ บริหารวนเขตต์ , โสภณธรรม. ครั้งที่ ๒๒๕๘ (ถอดความจากแผ่นบันทึกเสียง)

^{๖๓} สุจินต์ บริหารวนเขตต์ , โสภณธรรม. ครั้งที่ ๒๒๗๕ (ถอดความจากแผ่นบันทึกเสียง)

สุขภาพของร่างกาย แต่ต้องพิจารณากิเลสในขณะที่กำลังกินเจ หรืออาหารมังสวิรัติน่า รู้สึกติดพอใจในรสอร่อยไหม ความติดความพอใจนั้นแหละเป็นกลิ่นติดแล้ว ฉะนั้น จึงต้องพิจารณาธรรมะโดยละเอียดจริงๆ ไม่ใช่พิจารณาเพียงอาการที่ปรากฏภายนอกเท่านั้น และที่ถามว่าถ้าไม่กินเจจะทำให้ศีลบริสุทธิ์ได้หรือไม่นั้น ตอบว่าได้ เมื่อพิจารณาจิตและสภาพธรรมที่กำลังปรากฏเพื่อรู้ชัดในสภาพธรรมะทั้งหลายตามความเป็นจริง^{๖๔}

ถาม : ฝันจริงหรือไม่ ?

โดยมากเข้าใจว่า ตายแล้วเป็นผี แต่ความจริงนั้น ทันทันที่จุติ คือจิตขณะสุดท้ายทำกิจเคลื่อนจากความเป็นบุคคลนั้นดับ ปฏิสนธิจิตคือจิตขณะแรกของชาติต่อไปก็เกิดสืบต่อทันทีไม่มีระหว่างคั่น แล้วแต่ว่าปฏิสนธินั้นเป็นผลของกรรมใดที่ทำให้เกิดในภพภูมิใด ถ้าเกิดในนรกก็ไม่มีใครมองเห็น เมื่อไม่เห็นสัตว์นรกก็น่าคิดว่าไม่เห็นผี แต่ถ้าเกิดในภูมิที่สามารถจะปรากฏกายให้เห็นได้ คือขณะที่เห็นบุคคลที่ตายไปแล้วปรากฏร่างเหมือนที่เคยมีชีวิตอยู่ก็เข้าใจว่าเห็นผี ความจริงเทวดาก็ปรากฏให้เห็นได้เหมือนกัน แต่ไม่ทราบว่าจะเรียกว่าผีหรือเปล่า หรือจะเรียกว่าผีเฉพาะผู้ที่ตายแล้วเกิดเป็นเปรตและอสุรกายเท่านั้น^{๖๕}

บางครั้งมีผู้ถามปัญหาโดยนำเอาเหตุการณ์ต่างกรรมต่างวาระมาไว้เข้าด้วยกัน หรือเป็นประเด็นปัญหาที่มีความซับซ้อน อาจารย์สุจินต์ก็ได้พยายามตอบคำถามและอธิบายไปตามลำดับ โดยถือโอกาสนี้หยิบยกประเด็นที่กำลังกล่าวถึงนั้นในการอธิบายเพิ่มเติม เพื่อให้ผู้ถามและผู้ฟังท่านอื่นๆ ได้ช่วยกันพิจารณาด้วยสติปัญญาอย่างมีเหตุมีผล ดังตัวอย่างที่ว่า

ถาม : การตัดบาตรแก่พระภิกษุผู้เฒ่าแก่ที่มากเหลือแล้ว กับการให้อาหารแก่ผู้ที่ยอดอยาก มีกุศลต่างกันอย่างไร ?

เมื่อทำบุญให้ท่านนั้น บางท่านอาจหวังจะได้ผลบุญมากๆ ถ้าเป็นมนุษย์ก็ขอให้ได้เป็นเศรษฐี ถ้าสิ้นชีวิตไปแล้วก็ขอให้เกิดในสวรรค์ แต่จุดประสงค์หลักของการเจริญกุศลในพระพุทธศาสนานั้นเพื่อขัดเกลากิเลส เพราะมีกิเลสมากจึงทำทุจริต ฆ่าสัตว์

---

^{๖๔} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, พระพุทธเจ้าเสวยเนื้อหรือไม่ และปกิณณกรรม. หน้า ๖๖-๖๗.

^{๖๕} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ตอบปัญหาธรรม, หน้า ๑๐๙.

ลักทรัพย์ เบียดเบียนกัน ทุกคนคงไม่อยากเป็นอย่างนั้น คงไม่อยากให้กิเลสของตนเองแรงถึงขั้นกระทำความกรรมเช่นนั้นลงไป

ถ้าไม่เจริญกุศล กิเลสก็มีแต่จะหนาขึ้นทุกวัน เห็นสิ่งที่สวยก็ชอบ ได้ยินเสียงที่ดีก็พอใจ เท่าไหร่ก็ไม่พอ มีแต่ความปรารถนา มีแต่ความต้องการเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ฉะนั้น ผู้ที่เห็นโทษภัยของอกุศลจึงเจริญกุศลเพื่อละอกุศลให้เบาบางลง จะด้วยการเจริญกุศลทางหนึ่งทางใดก็ตาม

ปัญหาที่ว่าตักบาตรแก่พระภิกษุผู้มีมากเหลือแล้ว กับให้อาหารแก่ผู้อดอยากนั้น มีกุศลต่างกันอย่างไร กุศลคือสภาพธรรมที่ดำรง จิตใจในขณะที่ให้เป็นจิตที่ดำรง ไม่ตระหนี่ ไม่หวงแหน จึงสละได้ ในขณะที่ให้สิ่งใดนั้น ขอให้สังเกตและพิจารณาจิตใจ ในขณะที่นั้นว่า ต้องไม่มีความหวงแหนติดข้องในวัตถุที่จะให้ เพราะถ้ายังพอใจหวงแหนติดข้องก็ให้ไม่ได้ ฉะนั้น จิตที่สามารถสละวัตถุให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นได้จึงเป็นกุศลจิต ขณะใดที่กุศลจิตเกิด ขณะนั้นอกุศลก็เกิดไม่ได้ แต่ขณะใดที่กุศลจิตไม่เกิด ขณะนั้นอกุศลจิตก็เกิดพอกพูนเพิ่มขึ้น

เมื่อเข้าใจอย่างนี้แล้วว่า จิตใจในขณะที่ให้นั้นเป็นกุศล คือเป็นจิตที่ดำรง ทำไมจึงต้องเลือกหรือจะต้องคิดว่า จะให้ใครระหว่างพระภิกษุที่มีมากเหลือแล้ว กับการให้อาหารแก่ผู้ที่ยอดอยาก เมื่อจิตที่ดำรงเกิดขึ้นในขณะนั้น และคิดถึงประโยชน์ของผู้รับแล้วก็ให้ทันที

ในขณะที่เห็นพระภิกษุที่มีมากเหลือแล้ว แต่ท่านมีเจตนาที่จะถวายอาหาร ในเมื่อคนที่อดอยากก็ไม่มีอยู่ในที่นั้น ท่านจะถวายอาหารแก่พระภิกษุใหม่ ซึ่งก็ยอมแล้วแต่สภาพจิตของแต่ละท่านที่กำลังเกิดขึ้นเป็นไปขณะนั้น และควรทราบว่าอาหารบิณฑบาตของพระภิกษุนั้นมิใช่สำหรับภิกษุรูปเดียว ที่วัดมีอีกหลายชีวิตซึ่งได้รับประโยชน์สุขจากอาหารบิณฑบาตที่ท่านถวายแก่พระภิกษุไปแล้ว ส่วนเมื่อใดที่มีผู้อดอยากปรากฏเฉพาะหน้า แล้วท่านมีกุศลจิต มีใจเมตตาสงเคราะห์ช่วยเหลือ ก็เป็นกุศลที่น่าอนุโมทนา

ฉะนั้น จึงควรเจริญกุศลทุกทางทุกโอกาส เพราะเมื่อเป็นโอกาสของกุศลแล้วไม่ทำกุศล โอกาสของกุศลก็หมดไป โอกาสทำกุศลเป็นโอกาสที่หายากในชีวิต ในวันหนึ่งๆ

ลองพิจารณาดูว่าอกุศลมากหรือกุศลมาก เมื่อมีโอกาสที่จะเจริญกุศลทางใด ก็ไม่ควร
ให้โอกาสนั้นผ่านไป เพราะเมื่อกุศลไม่เกิด อกุศลก็เกิด^{๖๖}

สำหรับประเด็นปัญหาเชิงจริยธรรม อาจารย์สุจินต์ก็สามารถตอบคำถามได้อย่างน่ารับ
ฟังยิ่งนัก โดยยึดหลักวิธีคิดในทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางหลักในการตอบ เช่นตัวอย่างที่ว่า

ถาม : ถ้ามนุษย์ไม่มีการฆ่าสัตว์เลย แล้วปัจจุบันการดำรงชีวิต โดยเฉพาะการกินอยู่
เราก็กินเนื้อสัตว์แทบทุกวัน ถ้าไม่ฆ่าเนื้อสัตว์ จะดำรงชีวิตกันอย่างไร เพราะมนุษย์ทาน
เนื้อสัตว์กันเป็นส่วนมาก และขอเรียนถามอาจารย์ด้วย อาจารย์ท่านเนื้อสัตว์หรือไม่ ?

ดิฉันรับประทานเนื้อสัตว์นะคะ เช่นเดียวกับพระภิกษุทั้งหลาย ท่านก็บริโภคเนื้อสัตว์
ตามพระวินัย คือสำหรับพระภิกษุแล้ว เมื่อไม่เห็น ไม่ได้ยิน และไม่สงสัยในเนื้อนั้น ท่าน
ก็บริโภคได้ คำถามอันนี้เป็นที่ข้องใจไม่เฉพาะสำหรับชาวพุทธนะคะ แต่ว่าอาจจะ
ข้อใจผิดหรือข้อตำหนิของศาสนาอื่นที่เคยได้ยินได้ฟังมาว่า คำสอนของเราดูคล้ายๆ จะ
ปากว่า ตาขยิบ คือเมื่อไม่ให้ฆ่า แต่ในขณะที่เดียวกันกับบริโภคเนื้อสัตว์ ความจริงแล้ว
ไม่ใช่เรื่องปากว่าตาขยิบ หรือว่าไม่ใช่เรื่องว่าจะไม่สอดคล้องนะคะ แต่เป็นเรื่องที่แสดง
ให้เห็นว่า ตราบใดที่ยังมีกิเลส หรือกิเลสยังไม่ดับ ตราบนั้นก็ยังมีการฆ่า แต่ผู้ที่ดับ
กิเลสเช่นพระโสดาบัน เป็นต้นไป จะไม่มีเจตนาฆ่าอีกเลย แต่ว่าบริโภคเนื้อสัตว์ได้

เรื่องของการบริโภคเนี่ยคะ ไม่ใช่ว่าเนื้อสัตว์จะทำให้เราเกิดปัญญา หรือว่าเนื้อสัตว์
จะไม่ทำให้เราเป็นพระอรหันต์เลย ไม่ใช่ขึ้นอยู่กับเนื้อสัตว์ แต่อยู่ในขณะที่กำลังบริโภค
ว่า เราบริโภคด้วยอกุศลจิต ด้วยกิเลส หรือด้วยจิตที่เป็นกุศล นี่เป็นข้อที่ต่างกันนะคะ
เพราะเหตุว่า การฆ่าที่นั่นแน่นอนว่าต้องเป็นอกุศลจึงฆ่า เป็นโทสมูลจิต ประกอบด้วย
ความไม่ยินดี ต้องการที่จะทำลายสิ่งนั้น จึงได้ฆ่า ขณะนั้นต้องเป็นอกุศล แต่ขณะที่
บริโภคด้วยสติ ระลึกถึงลักษณะของนามธรรมรูปธรรมโดยความเป็นอนัตตา เพราะเหตุ
ว่าสิ่งที่บริโภคนั้น ทางตาก็เป็นแต่เพียงสีสังต่าง ๆ เวลาที่กระทบสัมผัสลิ้นหรือริมฝีปาก
ก็อ่อนหรือแข็ง ก็เป็นแต่เพียงธาตุชนิดหนึ่ง เวลาที่กระทบกับลิ้นก็ปรากฏเป็นรสต่างๆ
ซึ่งเกิดดับ เพราะฉะนั้น ถ้าในขณะที่นั้นปัญญาเกิดขึ้นรู้ลักษณะของสภาพธรรม ก็ต่างกับ
ผู้ไม่บริโภคเนื้อสัตว์ด้วยความพอใจ ลองคิดถึงคนสองคนนะคะ คนหนึ่งไม่บริโภค
เนื้อสัตว์ แต่มีโลภะขณะที่กำลังบริโภค อีกคนหนึ่งบริโภคเนื้อสัตว์ แต่ว่ามีปัญญาใน

---

^{๖๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔-๓๖.

ขณะที่บริโภค ควรเจริญอย่างไหน โดยขณะนั้นไม่ใช่ผู้ฆ่า และตราบไตที่คนทั้งโลกยังบริโภคเนื้อสัตว์ ยังมีกิเลส การบริโภคของผู้ที่เลี้ยงง่ายก็ย่อมจะไม่มีการพิถีพิถันจนกระทั่งทำให้คนอื่นเขาลำบาก อย่างบางคนอาจจะนิยมพระภิกษุบางรูปที่มักจะถามว่า อาหารที่นำมาใส่บาตรนี้เป็นเนื้อสัตว์หรือเปล่า พอบอกว่าเป็นเนื้อสัตว์ก็ไม่รับ ที่จริงแล้วไม่ถูกนะคะ เพราะผู้นั้นมีศรัทธาที่จะถวายภัตตาหาร เพราะฉะนั้น พระภิกษุซึ่งเป็นผู้เลี้ยงง่ายจะต้องรับ เพื่อไม่ให้เขาขาดกุศลที่ควรเป็นไป ดิฉันเคยเห็นคนที่ไม่บริโภคเนื้อสัตว์แต่ฆ่าสัตว์ ฆ่าง่าย ๆ เลยค่ะ พอยุ่งกัตก็ตบเลย แต่ว่าเป็นผู้ที่ไม่บริโภคเนื้อสัตว์ นี่ก็เป็นข้อที่น่าคิดนะ^{๒๗}

เมื่อพิจารณาในส่วนของ การตอบปัญหาธรรมโดยอาจารย์สุจินต์เป็นการเฉพาะ จึงสามารถพิจารณาได้จากลักษณะของปัญหา ซึ่งจำแนกได้ดังนี้ คือ

๓.๒.๓.๑ เอกังสพยากรณียปัญหา

ปัญหาที่ฟังตอบตรงไปตรงมาอย่างตายตัว ในบางกรณีอาจารย์สุจินต์ได้ตอบปัญหาในลักษณะเช่นนี้ เพื่อยืนยันข้อเท็จจริงของหลักธรรมซึ่งไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ ดังตัวอย่างที่ว่า

ถาม : สติ ควบคุมได้ไหม ?

ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย เวลาที่สติเกิด เมื่อไม่รู้ก็อาจจะคิดว่าบังคับให้สติเกิดได้ แต่ความจริง บังคับไม่ได้ ไม่มีตัวตน ผู้ที่รู้ว่าสติเป็นอนัตตา เป็นธรรมชาติที่มีคุณ ไม่ควรที่จะให้จิตเป็นไปในโลกะ โทสะ โมหะ ก็มีปัจจัยที่จะให้สติเกิด ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ในขณะนั้นก็รู้ว่าสติเกิด สติเป็นอนัตตา รู้ว่าบังคับสติไม่ได้ เพราะปัญญาจะต้องอบรมจนกว่าจะรู้ชัดตามความเป็นจริงในลักษณะทั้ง ๓ ของสังขารธรรม คือไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา^{๒๘}

๓.๒.๓.๒ ปฏิปุจฉาพยากรณียปัญหา

เป็นปัญหาที่ฟังย้อนถามแล้วจึงค่อยตอบ หากมีผู้ถามคำถามซึ่งสื่อให้เห็นว่าอาจมีความเข้าใจในสิ่งที่ถามไม่ชัดเจนนัก อาจารย์สุจินต์จะถามย้อนกลับเพื่อให้ผู้ฟังได้ย้อนคิด จาก

^{๒๗} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, โสภณธรรม. ครั้งที่ ๒๒๗๕ (ถอดความจากแผ่นบันทึกเสียง)

^{๒๘} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, แนวทางเจริญวิปัสสนา ตอนที่ ๓๐-๔๐, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, ๒๕๔๔), หน้า ๕๖.

นั่นจึงอธิบายความนั้นไปตามลำดับ เพื่อเป็นการคลายความสงสัยพร้อมกับให้ผู้ถามนั้นได้พิจารณาลักษณะของสภาพธรรมนั้นๆ ตามไปด้วย ดังตัวอย่างที่ว่า

ถาม : เราปฏิบัติวิปัสสนาได้นุญกุลอย่างไร กุศลพวกนี้จะมีผลตอบแทนอย่างไร ?

ถามว่าวิปัสสนาเป็นกุศลอย่างไร ? ก่อนอื่นนั้นควรเข้าใจว่ากุศลคืออะไร ? กุศลคือสภาพจิตที่ดี คืออย่างไร ดีคือขณะนั้นไม่มีโลภะ โทสะ โมหะ ไม่มีกิเลสอกุศล ซึ่งถ้าพูดอย่างนี้ ผู้ที่ไม่ได้ศึกษาพระธรรมโดยละเอียดก็จะบอกว่าท่านไม่มีโลภะ โทสะ โมหะ แต่ความจริงขอให้ทราบทั่วกันว่า ทุกคนมีโลภะ โทสะ โมหะ ทุกวัน

ตั้งแต่ตื่นก็ไม่ว่าตัวเลยตื่นมาแล้วก็เป็นโลภะ เพราะทันทีที่ตื่นก็ทำทุกสิ่งทุกอย่าง แม้แต่การเคลื่อนไหวส่วนหนึ่งส่วนใดของร่างกาย ลุกขึ้นบริหารร่างกายด้วยความต้องการ ถ้าไม่ต้องการก็คงไม่ทำอย่างนั้น ฉะนั้น วันหนึ่งๆ จิตเป็นอกุศล คือเป็นโลภะ อยู่เสมอ เช่นเดียวกับมือ ถ้ามองดูก็เหมือนไม่เปรอะเปื้อนอะไร แต่เมื่อดำมือฟอกสบู่ ก็ให้เห็นได้ว่า มือที่มองดูสะอาดนั้น ความจริงสกปรก เพราะมีฝุ่นละอองที่ละน้อยอย่าง บางเบาอยู่เรื่อยๆ ฉนั้นใด วันหนึ่งๆ จิตใจก็เต็มไปด้วยโลภะ ความต้องการโดยไม่รู้สึกรู้สีก ตัวเลย ฉนั้นนั้น จนกว่าความต้องการนั้นมีกำลังปรากฏเป็นความกระสับกระส่าย เป็นความปรารถนาดิ้นรน กระวนกระวายเดือดร้อน ที่อยากจะได้สิ่งนั้นสิ่งนี้มา ขณะนั้นจึงจะรู้ตัวว่ามีโลภะหรือเป็นโลภะ^{๖๙}

หรือเห็นได้จากอีกตัวอย่างหนึ่ง คือการอธิบายความหมายของ ‘สังขารม’ ว่าเป็นเพียงสภาพของการเห็น เป็นต้น ซึ่งมีจริงเป็นปกติอยู่ในขณะนี้ ทำให้มีผู้สงสัย ถึงกับเอ่ยถามขึ้นว่า

ถาม : บางท่านเข้าใจว่าปกติอย่างนี้ไม่ใช่ธรรม การเข้าใจอย่างนี้ถูกต้องหรือไม่ครับ ?

ถ้าขณะนี้ไม่ใช่ธรรม อะไรเป็นธรรม

ถาม : ทุกสิ่งทุกอย่างที่ได้เห็น ได้ยิน ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีวิญญาณ และไม่มีวิญญาณ ทั้งหมดเป็นธรรม ?

ถูกต้อง เพราะธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา^{๗๐}

^{๖๙} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, *ตอบปัญหาธรรม*, หน้า ๖๘-๖๙

^{๗๐} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, *สนทนารธรรมกับชาวแกมพูชา*, (กรุงเทพฯ : มุลินศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, ๒๕๓๖),

๓.๒.๓.๓ วิชาชพยากรณียปัญหา

เป็นปัญหาที่ต้องแยกความตอบ ในบางปัญหานั้นหากผู้ตอบชี้ชัดลงไปเลย ผู้ถามอาจเชื่อหรือไม่เชื่อคำตอบนั้นโดยส่วนเดียว โดยขาดหรือมิได้พิจารณาเหตุผลของคำตอบนั้น ประกอบด้วยเท่าที่ควร เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจในเหตุและผลด้วยตนเอง การตอบปัญหาของอาจารย์สุจินต์จึงมีลักษณะของอธิบายแจ่มแจ้งเช่นนี้เป็นส่วนมาก ดังตัวอย่างจากบทสนทนา ที่ว่า

ถาม : บาป บุญ มีจริงไหม จะเชื่อได้อย่างไร ?

บาป คือ อกุศลธรรม เป็นสภาพธรรมที่ไม่ดี ไม่งาม และให้โทษ บุญ คือ กุศลธรรม เป็นสภาพที่ดีงาม เป็นประโยชน์ ไม่เป็นโทษกับใครเลย ฉะนั้น ถ้าไม่มีจิต บาปบุญก็ไม่มี ภูเขา ก้อนหิน กรวดทราย ต้นไม้ ไม่มีบุญไม่มีบาป เพราะไม่มีจิต คิดไม่ได้ ทำอะไรไม่ได้ ฆ่าสัตว์ไม่ได้ ลักทรัพย์ไม่ได้

บุญ บาปจึงเป็นสภาพของจิต ขณะใดจิตประกอบด้วยสภาพธรรมที่ดีจึงเป็นบุญ ขณะใดจิตประกอบด้วยสภาพธรรมที่ไม่ดีจึงเป็นบาป ไม่มีใครจะสามารถเห็นจิตหรือดูจิตได้ด้วยตา แต่เราสามารถระลึกถึงลักษณะของจิตได้ เพราะทุกคนมีจิตและทุกคนก็เพียงแต่รู้ว่ามึจิต เมื่อไม่ศึกษาให้ละเอียดก็ไม่มีทางรู้ได้ว่าจิตอยู่ที่ไหน

ขณะเห็นเป็นจิตชนิดหนึ่ง ขณะได้ยินเป็นจิตชนิดหนึ่ง ขณะได้กลิ่นเป็นจิตชนิดหนึ่ง ขณะลิ้มรสเป็นจิตชนิดหนึ่ง ขณะที่รู้เย็นบ้าง รู้ร้อนบ้าง รู้แข็งบ้างก็เป็นจิตชนิดหนึ่ง ขณะนึกคิดก็เป็นจิตชนิดหนึ่ง และควรพิจารณาให้ละเอียดลงไปอีกว่า จิตเห็น เป็นต้น เป็นบาปหรือเปล่า จิตเห็นเพียงเห็น ไม่ใช่อกุศลจิตและไม่ใช่อกุศลจิต แต่ขณะที่เห็นแล้วชอบ ขณะชอบเป็นโลกมุขจิต เป็นอกุศลจิต ซึ่งจะใช้คำว่าบาปก็ได้ เพราะเป็นจิตที่มีกิเลสไม่ผ่องใส มีสภาพของโลกเจตสิกซึ่งทำให้ติด พอใจ ยินดี ปรารถนา ต้องการ สิ่งที่เห็นนั้น เป็นต้น ขณะนั้นจึงเป็นอกุศล

ขณะใดเห็นสิ่งที่ไม่น่าพอใจแล้วไม่ชอบ ขณะนั้นก็เป็นที่ชุ่นเคือง ไม่พอใจ ขณะนั้นก็อกุศล ฉะนั้น เมื่อจิตมีจริง บาป บุญก็มีจริง และจิตก็มีทั้งอกุศลจิตและกุศลจิต ขณะใดที่เป็นอกุศลจิต ขณะนั้นเป็นบาป จึงมีจริง ขณะใดที่เป็นกุศลจิต ขณะนั้นก็บุญ จึงมีจริง^{๗๐}

^{๗๐} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, *ตอบปัญหาธรรม*, หน้า ๙๓-๙๕.

๓.๒.๓.๔. ฐปณียปัญหา

เป็นปัญหาที่ฟังยับยั้งเสีย ได้แก่ ปัญหาที่ถามนอกเรื่อง ไร้ประโยชน์ อันจักเป็นเหตุให้เขว ยืดเยื้อ สิ้นเปลืองเวลาเปล่า ฟังยับยั้งเสีย แล้วชักนำผู้ถามกลับเข้าสู่แนวเรื่องที่ประสงค์ต่อไป โดยในบางปัญหาที่ผู้ถามถามตามความเชื่อที่เคยมีมา จึงอาจไม่ชัดเจนหรือทำให้เขวไปจากประเด็นที่สงสัย ทำให้ขาดประโยชน์อันตนเองพึงได้รับ เช่นตัวอย่างของบทสนทนา ที่ว่า

ถาม : สมมติว่าเข้าไปอยู่ในป่า อย่างที่เราอ่านหนังสือบ่อยๆ อาจมีเทวดามาพูดได้ตอบกัน พุดคุยกันทางธรรมแล้วปัญญาเกิด ความทุกข์ที่มีมาๆ อาจจะสอนตามธรรมชาติ แล้วทำให้รู้ธรรม ไม่ทราบว่าจะอย่างไรจะได้หรือเปล่า ?

บรรลुธรรมนั้น บรรลุอย่างไร ?

ถาม : ก็อย่างที่เราอ่านหนังสือกันบ่อยๆ พระป่าท่านก็บอกว่าท่านบรรลุธรรม ท่านมองเห็นสังขารธรรม

สังขารธรรมคือเดี๋ยวนี้หรือเปล่า ?

ถาม : ก็ไม่รู้ซีคะ

ไม่รู้ก็คือไม่รู้ ใครปฏิบัติอย่างไรเราก็ไม่รู้ ใครคิดว่าตัวเองบรรลุ เราก็ไม่รู้ คนอื่นว่าคนนั้นคนนั้นบรรลุ เราก็ไม่รู้ แทนที่จะเป็นไม่รู้ ก็ขอให้ปัญญาของเราเอง ที่รู้หนทางว่า การที่จะรู้แจ้งอริยสังขารธรรมเป็นพระอริยบุคคลได้นั้น เพราะปัญญารู้อะไร และอบรมเจริญปัญญาขึ้นได้อย่างไร

ถาม : คือพระส่วนใหญ่พอบวชเสร็จ ท่านก็ต้องเรียนในวัดบ้างเล็กน้อย

นั่นเป็นเรื่องของท่าน แต่เรื่องของเราก็คือ จะต้องรู้ว่าปัญญารู้อะไร จึงจะเป็นพระอริยบุคคลได้ มิฉะนั้น ก็จะเป็นผู้ตื่นเตนง่าย ใครบอกว่าอะไรก็เชื่อ พระผู้มีพระภาคมิได้ทรงมอบให้บุคคลหนึ่งบุคคลใดเป็นศาสดาแทนพระองค์ พระธรรมที่พระองค์ทรงแสดงไว้แล้วเป็นศาสดาแทนพระองค์ ผู้ที่ศึกษาพระธรรมเข้าใจแล้วรู้ว่า การปฏิบัติถูกต้องอย่างไร การปฏิบัติผิดคืออย่างไร^{๑๒}

---

^{๑๒} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, แนวทางเจริญวิปัสสนา ตอนที่ ๑-๑๐, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, ๒๕๔๔), หน้า ๘๙-๙๐.

หรือในบางครั้ง ผู้ถามอาจถามในลักษณะและท่าทีที่เริ่มเบี่ยงเบนไปจากประเด็นของการสนทนาและการปฏิบัติธรรม ซึ่งควรมุ่งเน้นการพิจารณาอบรมตนเองเป็นสำคัญ กรณีดังกล่าว อาจารย์สุจินต์ก็สามารถนำพาให้กลับเข้าสู่หลักพุทธธรรมได้ด้วยความจริงที่น่าฟัง เช่นที่ว่า

ถาม : ครูบาอาจารย์บางสำนักเผยแพร่ธรรมที่ไม่ถูกต้องไปยังหมู่ศิษย์ แต่มีศิษย์บางคนได้ระดับศึกษาพระธรรมแล้วนำความรู้ขึ้นไปปรารภ แต่อาจารย์โกรธ จะแก้ไขอย่างไร ?

ยากที่คิดจะแก้ไขบุคคลอื่นด้วยวิธีอื่น เพราะพระธรรมเป็นศาสดาแทนพระผู้มีพระภาคอยู่แล้ว ถ้าแสดงพระธรรมแล้วไม่สามารถจะเกื้อกูลบุคคลนั้นได้ ก็จะไม่มีการใดที่สามารถจะเกื้อกูลได้ทั้งสิ้น ฉะนั้น ก็มีหนทางเดียว คือต้องเป็นผู้ที่ศึกษาพระธรรม ฟังพระธรรม พระธรรมจึงจะเกื้อกูลได้^{๗๓}

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าการทำหน้าที่สื่อสารธรรมของอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ได้ใช้ทั้งการบรรยายธรรม การสนทนาธรรม และการตอบปัญหาธรรม โดยทั้งสามส่วนนี้เป็นไปอย่างผสมผสานกัน ตามความเหมาะสมแก่วาระและโอกาสในแต่ละขณะ หากเป็นโอกาสของการบรรยายธรรมที่มีหัวข้ออย่างชัดเจน ก็จะนำข้อธรรมนั้นมาอ่านหรือเล่าสู่ผู้ฟัง พร้อมทั้งอธิบายเพิ่มเติมหรือยกตัวอย่างเพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจง่ายและชัดเจนยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม ทุกวิธีการที่อาจารย์สุจินต์ได้ใช้นั้น ล้วนแต่มุ่งเน้นให้ผู้ฟังได้พิจารณาสภาวธรรมที่เกิดกับตนเองพร้อมไปกับการฟังพระธรรม สามารถรู้ตามความจริงที่เกิดขึ้นขณะนั้นได้ สำหรับเป็นธรรมปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

๓.๓ กุสโลบายในการสื่อสารธรรม

พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้ด้วยพระองค์เองนั้น มีความสุขุมลุ่มลึกในอรรถเป็นอย่างดี การศึกษาพระธรรมมิใช่เฉพาะเป็นภาระหน้าที่ของฝ่ายบรรพชิตคือพระสงฆ์ แต่ความจริงแล้วเป็นของพุทธบริษัททั้ง ๔ และพระธรรมนั้นก็หาใช่สิ่งที่เหลือวิสัยสติปัญญาของผู้ได้สั่งสมอบรมมาแล้วไม่ แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่ควรประมาทในพระธรรมว่าเป็นของง่ายที่สามารถเข้าใจได้ตามความนึกคิดของตนเอง โดยปราศจากการศึกษาที่ถูกต้องและพิจารณาด้วยดี

การศึกษาพุทธธรรมเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจด้วยตนเองก่อนจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพราะเมื่อมีความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้แล้ว หากมีโอกาสอันควรก็สามารถสื่อเผยแพร่ธรรมให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่นได้ เนื่องจากคุณสมบัติของผู้สื่อสารพุทธธรรมที่ดีนั้น นอกเหนือจากมี

---

^{๗๓} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, *ตอบปัญหาธรรม*, หน้า ๘๕.

ความรู้จริงในสาระธรรมแล้ว ก็ควรเป็นผู้รู้รอบตัวในด้านอื่นๆ ด้วย เพื่อให้เกิดกุศลโลบาย คืออุปมา ที่เป็นกุศล ซึ่งอาจารย์สุจินต์ก็ได้ใช้สิ่งนี้ในการสื่อสารธรรม โดยจำแนกได้ ดังนี้

๓.๓.๑ การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา

การอุปมาอุปไมย จัดเป็นกุศลโลบายสำคัญอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้ฟังได้เห็นภาพพจน์ของ สาระธรรมที่เป็นนามธรรม โดยเปรียบเทียบกับสิ่งที่เป็นรูปธรรม เพื่อความเข้าใจที่ดีขึ้นของผู้ฟัง

พุทธธรรมเป็นสาระที่ละเอียดลึกซึ้ง บางครั้งจึงไม่อาจอธิบายอย่างตรงไปตรงมาให้ เข้าใจได้ทันที ดังตัวอย่างที่อาจารย์สุจินต์ได้กล่าวถึงเรื่องความวิจิตรของจิต โดยมุ่งประสงค์ให้ พิจารณาจิตด้วยตนเอง โดยอ้างพุทธพจน์ที่ว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ช่างซ่อมหรือช่างเขียน เมื่อมีเครื่องซ่อมก็ดี ครั่งก็ดี ขมิ้นก็ดี สีเขียวก็ดี สีแดงก็ดี ฟังเขียนรูปสตรีหรือรูปบุรุษมีอวัยวะใหญ่่น้อยครบทุกส่วนลงที่ แผ่นกระดานเกลี้ยงเกลา หรือที่ฝา หรือที่แผ่นผ้า แม้ฉันใด

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ฉันนั้นเหมือนกัน เมื่อจะให้เกิด ย่อมยังรูปนั้น แหละให้เกิด เมื่อจะให้เกิด ย่อมยังเวทนานั้น แหละให้เกิด เมื่อจะให้เกิด ย่อมยังสัญญา นั้น แหละให้เกิด เมื่อจะให้เกิด ย่อมยังสังขารนั้น แหละให้เกิด เมื่อจะให้เกิด ย่อมยัง วิญญาณนั้น แหละให้เกิด

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นอย่างไร ?

จากนั้นจึงได้อธิบายขยายความเพิ่มเติม โดยกล่าวว่า

ถ้าท่านผู้ฟังเห็นช่างเขียนรูปกำลังเขียนรูป จากสิ่งซึ่งไม่มีอะไรเลยนะคะ แต่อาศัย สีต่างๆ กระทำให้วิจิตรเกิดขึ้นเป็นรูปต่างๆ ฉันใด ขณะนี้จิตของท่านผู้ฟังเหมือนกับ ช่างเขียนซึ่งกำลังจะเขียนรูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ ซึ่งจะเกิดต่อไปในอนาคต

ขณะนี้ทุกท่านต่างกันตามกรรมที่ได้กระทำแล้วเพราะความวิจิตรซึ่งเกิดขึ้นเนิ่นนาน มาแล้ว ฉันใด จิตซึ่งกำลังวิจิตรในขณะนี้กำลังกระทำให้วิจิตร ซึ่งจะเป็นคติ จะเป็น เพศ จะเป็นรูปร่างสัณฐาน จะเป็นการได้ลาภหรือเสื่อมลาภ ได้ยศหรือเสื่อมยศ ได้สุข หรือทุกข์ นิินทาหรือสรรเสริญในกาลข้างหน้า ด้วยเหตุนี้จึงควรที่จะพิจารณาลักษณะ ของจิตที่กำลังปรากฏ ซึ่งกำลังเขียนสิ่งที่กำลังจะเกิดขึ้นข้างหน้า

ถ้าไม่ระลึกถึงลักษณะของจิตในขณะนี้นะคะ ย่อมจะไม่ทราบเลยว่าวิจิตรจริงๆ ทั้งๆ ที่กำลังนั่งอยู่ที่นี่ จิตเกิดดับสลับต่อรวดเร็วเหลือเกิน นั่งอยู่ที่นี้นะคะ แต่บางครั้งนอกจากจิตจะเห็นทางตา ได้ยินเสียงทางหู ก็ยังมีจิตที่คิดนึกไกลออกไป แล้วแต่ว่าจะท่องเที่ยวไปที่ไหนบ้าง หรือว่ากำลังทำอะไร^{๗๔}

อีกตัวอย่างหนึ่งของการอุปมาที่นำมาจากพระไตรปิฎก ว่าด้วยอาสวะที่ค่อยๆ ลึกลงไป เสมือนกับการสึกของด้ามมีด เช่นที่กล่าวไว้ว่า

ลองจับด้ามมีดนะคะ ถ้าจับนานๆ เข้า ด้ามมีดจะสึก เพราะการจับ แต่ขณะที่จับครั้งที่ ๑ ครั้งที่ ๒ ครั้งที่ร้อยครั้งที่พัน ไม่เห็นด้ามมีดสึกเลย ต่อเมื่อไหร่ที่ด้ามมีดสึกแล้ว เมื่อนั้นถึงจะรู้ว่า สึกเพราะการจับ อวิชชา ความไม่รู้ หรือการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน ที่จะค่อยๆ คลาย ค่อยๆ หดไปได้ ก็เพราะสติระลึกแล้วระลึกอีก จนกว่าปัญญาจะค่อยๆ รู้ขึ้นเจริญขึ้น จนกระทั่งสามารถที่จะดับความเห็นผิด ความไม่รู้ในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมได้ แต่ต้องคิดถึงความอดทนของคนจับด้ามมีด ถ้าไม่อดทน จับสักร้อยปีด้ามมีดอาจจะยังไม่สึกก็ได้ แต่จับต่อไปอีก วันหนึ่งก็ต้องสึกได้^{๗๕}

หรือในบางตัวอย่างก็เปรียบกิเลสเป็นดังโรคภัยที่ควรเยียวยารักษา ดังข้อความตอนหนึ่ง ที่ว่า

แม้ว่าจะเข้าใจหนทางแล้ว และรู้ว่าหนทางนี้เป็นหนทางอบรมเจริญปัญญา เป็นทางที่จะละการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน เป็นทางที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม แต่เพราะเหตุไร สัมมาสติจึงไม่เจริญตามหนทางที่เข้าใจแล้ว เพราะเหตุว่าทุกคนซึ่งยังมีกิเลส นั้นเปรียบเหมือนผู้เป็นโรค จะรักษาโรคที่กำลังเป็นอยู่ให้เป็นผู้ที่แข็งแรง สามารถที่จะเดินทางไกลคือมรรคมีองค์ ๘ ให้ถึงจุดหมายปลายทาง คือการรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้อย่างไร

แต่ถ้าไม่พิจารณาตนเองเลย ก็ยังคงเป็นผู้ที่รู้ทางแต่ก็ไปไม่ไหว และไม่รู้วิธีว่าจะทำอย่างไรจึงเป็นผู้ที่แข็งแรง ทูเลาจากโรคภัยต่างๆ เพราะฉะนั้น การฟังพระธรรมและการพิจารณาพระธรรมให้เข้าใจ จึงเปรียบเหมือนการแสวงหายารรักษาโรค และทุกๆ ที่แสวงหาพระธรรม มีความเข้าใจพระธรรมซึ่งเปรียบเสมือนมียารักษาโรคแล้ว ก็ยังจะต้อง

---

^{๗๔} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, *แนวทางเจริญวิปัสสนา*, ครั้งที่ ๑๐๒๗ (ถอดความจากแผ่นบันทึกเสียง)

^{๗๕} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, *โสภณธรรม*, ครั้งที่ ๕๘ (ถอดความจากแผ่นบันทึกเสียง)

บำรุงร่างกายให้แข็งแรงพอที่จะเดินทางไปในหนทางไกล คือการอบรมเจริญมคฺมี
องค์ ๘ ให้บรรลุจุดหมายปลายทางได้”^{๗๖}

รักษาโรคทางใจได้ ทุกข์ทุกข์ ทางจะเบาบางลง โรคใจเกิดจากโรคะ โทสะ โมหะ
ใจมีแผลอยู่แล้ว คือมีโรคะ โทสะ โมหะอยู่แล้ว เมื่อเป็นอกุศลเพิ่มอีก แผลจะใหญ่ขึ้น^{๗๗}

ในการอ่านข้อความใดๆ ก็ตามจากพระไตรปิฎก ทั้งพระสูตร พระวินัย พระอภิธรรม
อาจารย์สุจินต์มักเตือนให้ผู้อ่านได้พิจารณาตนเอง ว่าสามารถเข้าใจในเรื่องหรือประเด็นที่อ่าน
เพียงใด เป็นเข้าใจเพียงเล็กน้อยตามสติปัญญาเท่าที่มีจริง หรือเพื่อต้องการจะเข้าใจได้อย่างไร
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นการศึกษาธรรมแบบทฤษฎีทางวิชาการเท่านั้น หรือศึกษาเพราะ
เห็นว่าคุณวู้นนั้จะเกื้อกูลต่อความเข้าใจธรรมได้ถูกต้องและชัดเจนยิ่งขึ้น เช่นตัวอย่างที่กล่าวว่

เมื่อเข้าใจอารมณ์ปัจจุัย อะไรๆ ก็ตามทีจึตรู้เป็นอารมณ์ของจิต อารมณ์ณะ คือสิ่ง
ทีจึตกำลังรู้ เพราะฉะนั้นในขณะนี้ เดียวนี้เอง เราก็เข้าใจถึงปัจจุัยหนึ่งซึ่งสำคัญ ขาด
ปัจจุัยนี้ไม่ได้เลย คือถ้าไม่มีสิ่งทีถูกจึตรู้ จิตก็เกิดไม่ได้ เช่น ถ้าเสียงไม่กระทบหู จิต
ได้ยินก็เกิดขึ้นไม่ได้ เพราะฉะนั้น แม้แต่อารมณ์ซึ่งเป็นสิ่งทีจึตรู้ก็เป็นปัจจุัยหนึ่ง โดย
เป็นอารมณ์ปัจจุัยทีเกื้อกูลให้จิตเกิดขึ้น และคำอุปมาทีช่วยให้อ่านเข้าใจขึ้น

ถึงแม้จิตเป็นธาตุรู้ เป็นสภาพรู้ แต่ก็ต้องมีสิ่งทีถูกรู้ในขณะนั้น จิตจึงเกิดขึ้นได้
เหมือนคนทุพลภาพ ไม่มีเรี่ยวแรง ยืนได้แต่ต้องอาศัยสิ่งหนึ่งสิ่งใดทีจะจับจะโหนเหนี่ยว
รั้งให้ตัวยืนขึ้นได้ สิ่งนั้นคืออารมณ์ ถ้าเข้าใจปัจจุัยนี้ได้ เมื่อศึกษาปัจจุัยอื่นๆ ทีละเล็ก
ทีละน้อยไปด้วยความเข้าใจ ก็เป็นปัจจุัยให้อ่านเข้าใจสภาพธรรมในขณะนี้ สิ่งใดทีศึกษา
แล้วทำให้เราเข้าใจสภาพธรรมในขณะนี้ ก็จะเกื้อกูลให้สัมมาสติเกิดระลึก แต่ถ้าวสิ่งใด
ทีอ่านแล้ว ไม่สามารถเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมทีกำลังปรากฏ เพียงจำเอาไว้เฉยๆ
ก็ไม่มีประโยชน์^{๗๘}

นอกจากนี้ อาจารย์สุจินต์ยังอุปมาถึงธรรมะทีชวนให้คิดพิจารณา โดยเปรียบเทียบกับ
สิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่นตัวอย่างทีกล่าวว่ “การทำควมดี ก็เปรียบเสมือนเรวตักน้ำ

^{๗๖} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, **บารมีในชีวิตประจำวัน**, หน้า ๔.

^{๗๗} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, **ธรรมเตือนใจแต่คุณประมาท**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑),
หน้า ๒๙.

^{๗๘} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, **ธรรมสัจจวที่กัมพูชา**, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่วรรพพุทธศาสนา, ๒๕๔๔), หน้า
๙๑-๙๒.

ที่ใส่สะอาดบริสุทธิ์ใส่ตุ่มไว้ที่ละน้อยๆ สะสมไว้อาบกินใช้สอย ส่วนการทำชัวก็เปรียบเสมือนเรา ตักน้ำที่สกปรก มีโคลนตมสะสมไว้อาบกินใช้สอยเช่นกัน ซึ่งแน่นอนว่าเราจะต้องอาบกินน้ำที่เรา สะสมไว้”^{๗๙} หรือการอุปมาความไม่ประมาทในชีวิต ด้วยคำเปรียบเปรยอันชวนให้ขบคิดพิจารณา ที่ว่า “ของหาย คือตัวอย่างของการพลัดพรากเล็กน้อย ส่วนการตายนั้นต้องจากทุกสิ่ง เพียงชาติ เดียวที่พบกัน แล้วไม่ได้พบกันอีก ต่างคนต่างไปตามกรรมของตนๆ ที่ได้สะสมมา”^{๘๐}

๓.๓.๒ การยกตัวอย่างในชีวิตประจำวัน

ในครั้งพุทธกาล แม้พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงธรรมไว้มากมาย แต่มิได้หมายความว่าเนื้อหาสาระแห่งพุทธธรรมจะจำกัดขอบเขตอยู่เพียงในยุคสมัยนั้น เพราะเป็นเรื่องของ สภาวะธรรมทั้งหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในส่วนของสภาวะทุกข์ ซึ่งเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และดับสลาย ไปพร้อมกับสรรพชีวิต

ไม่ว่ายุคสมัยใด พุทธศาสนิกชนที่ศึกษาด้วยสติปัญญา ย่อมสามารถเก็บเกี่ยว ประโยชน์จากพระธรรมมาเสวยผลได้ตามสมควร แต่จากอดีตจนถึงปัจจุบัน การเข้าถึงสาระใน พุทธธรรมของบุคคล มักถูกกีดกันด้วยเส้นแบ่งเขตแดนที่มองไม่เห็นอันหลากหลาย เช่นเส้นแห่ง เพศ สถานภาพ หรือยุคสมัย เป็นต้น ไม่ว่าจะเกิดเหตุมาจากความเชื่อ หรือทัศนคติบางประการที่ เคยยึดถือสืบมาก็ตาม ทำให้บุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นพุทธศาสนิกชน แต่กลับไม่สามารถถือเอา สาระประโยชน์จากพุทธธรรมมาใช้ให้เกิดขึ้นจริงในชีวิตประจำวันได้เท่าที่ควร อาจเพราะปัจจัยใน สังคมมนุษย์ที่แปรเปลี่ยนไปอย่างซับซ้อนและสับสนขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม สาระแห่งพุทธธรรมก็ ยังคงทำทนายให้ผู้ฟังธรรมทั้งหลายไม่ว่าในยุคสมัยใด ได้ประจักษ์และเสวยผลจากธรรมด้วย ตนเอง ไม่ว่าจะขณะใดก็ตามของการดำเนินชีวิตประจำวัน ดังที่อาจารย์สุจินต์กล่าวไว้ว่า

บางท่านอาจจะคิดว่า ชีวิตประจำวันทุกๆ วันนี้ คงต่างกับชีวิตประจำวันในครั้ง พุทธกาล เพราะโลกเปลี่ยนไป สถานที่ต่างๆ ก็เปลี่ยนไป เครื่องใช้ต่างๆ ก็เปลี่ยนไป แต่ถึงแม้ว่าโลกจะเปลี่ยนไปมากมายสักเท่าไรก็ตาม โลกในพระวินัยของพระอรหันต์นั้น ไม่เปลี่ยน เพราะไม่ว่าสมัยใดก็มีโลกปรากฏเพียง ๖ โลก คือ ๖ ทางเท่านั้น

^{๗๙} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ธรรมเตือนใจแต่คุณประมาท, หน้า ๓๔.

^{๘๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔-๒๕.

อย่างเวลาที่กำลังโทรศัพท์ ขอยกตัวอย่างที่บางท่านอาจจะคิดว่า ไม่น่าจะเจริญสติปัญญาได้ หรือคิดว่าสิ่งเหล่านี้ไม่มีในครั้งพุทธกาล ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังไม่ปรินิพพาน แต่ว่ามีอะไรบางอย่างที่เป็นของใหม่ที่เว้นจากทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ขณะกำลังจับโทรศัพท์แล้วมีสติ คือระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ จะเป็นทางตา ทางหู หรือว่าทางกายก็ได้ ขณะจับโทรศัพท์ก็ระลึกถึงลักษณะที่แข็ง ไม่ว่าจะจับอะไรก็แข็งทั้งนั้น ลองจับดูก็ได้ ที่กำลังนั่งก็แข็ง ไม่ใช่ไม่แข็ง แล้วต่างกันอย่างไรกับโทรศัพท์ ก็เป็นแต่เพียงสภาพแข็งที่รู้ได้เมื่อกระทบกายเท่านั้น โลกใช้คำสมมติบัญญัติสภาพที่แข็งนี้ว่าโทรศัพท์ แต่โลกในวินัยของพระอริยเจ้านั้น ไม่ว่าจะเย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ก็เป็นสภาพธรรมที่ปรากฏให้รู้ได้ทางกาย แล้วก็ดับไป ไม่ว่าจะใครจะเรียกอะไร หรือไม่เรียกอะไรก็ตาม สภาพธรรมนั้นเป็นอย่างไรก็เป็นอย่างนั้น ไม่มีสิ่งใดที่ท่านจะยึดถือว่าเป็นตัวตนได้โดยสักอย่างเดียว แต่เพราะไม่รู้ความจริงของสภาพธรรมที่เพียงเกิดขึ้นและดับไปอย่างรวดเร็ว จึงยึดถือเชื่อมโยงเป็นวัตถุสิ่งต่างๆ

ในพระวิหารเชตวันเมื่ออดีตหลายพันปีมาแล้ว ขณะพูดหรือจับสิ่งหนึ่งสิ่งใด ก็รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ โดยไม่จงใจ ไม่จำกัดปัญญาให้รู้เฉพาะตรงนี้หรือตรงนั้น ซึ่งโดยลักษณะนั้น ปัญญาจะเจริญขึ้นไม่ได้เลย^{๔๐}

ความรู้ความเข้าใจในสภาวะธรรมนั้น หากขาดความกระจ่างชัดเท่าที่ควร ก็อาจมีผลให้เกิดทัศนคติที่คลาดเคลื่อน นำไปสู่การประพฤติปฏิบัติที่ผิดเพี้ยนไปจากวิถีทางแห่งพุทธธรรมที่แท้จริง ดังตัวอย่างของความเข้าใจในพระรัตนตรัยที่อาจารย์สุจินต์ได้กล่าวไว้ว่า

วิธีที่จะรู้ว่าความจริงใจของท่านที่มีต่อพระรัตนตรัย คือท่านคิดอย่างไร ‘เมื่อเห็นพระพุทธรูป’ ท่านได้ระลึกความจริงใจของท่านว่ามีพระรัตนตรัยเป็นสรณะ คือในขณะนั้น มีความเคารพนอบน้อม นับถือ สักการะ โดยระลึกถึงคุณของพระผู้มีพระภาค หรือว่าเมื่อเห็นพระพุทธรูปก็ขอความคุ้มครอง ขอลาภ ขอยศ ขอตำแหน่ง ขอสิ่งต่างๆ

พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงดับขันธปรินิพพานแล้ว พระธรรมเป็นศาสดาแทนพระองค์ ผู้ที่จริงใจต่อพระธรรม คือผู้ที่ศึกษาพระธรรมด้วยความจริงใจ เพื่อที่จะให้เข้าใจพระธรรมได้ถูกต้อง การศึกษาพระธรรมไม่ใช่เพื่อลาภ ไม่ใช่เพื่อ

---

^{๔๐} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, แนวทางเจริญวิปัสสนา ตอนที่ ๑๑-๒๐, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, ๒๕๔๔), หน้า ๗๗-๗๘.

สักการะ ไม่ใช่เพื่อสรรเสริญ แต่เพื่อให้เข้าใจพระธรรมให้ถูกต้อง เข้าใจสภาพธรรมที่กำลังปรากฏได้ถูกต้อง เพื่อขัดเกลากิเลส เพื่อละความไม่รู้

วัดวาอารามเป็นที่พักพิง เป็นที่อาศัย เป็นที่ฟังธรรม เป็นที่ศึกษาธรรม ไม่ใช่เป็นของภิกษุบุคคล แต่เป็นของพระรัตนตรัย เพราะศรัทธาในพระคุณของพระรัตนตรัยนั่นเอง จึงทำให้มีวัดวาอารามต่างๆ เป็นที่พัก ที่พึ่งพิง และเป็นที่ศึกษาธรรม ฉะนั้น ถ้ามีทางใดที่ท่านจะกระทำเป็นการบูชา เป็นการนอบน้อมต่อพระรัตนตรัย ก็จะต้องพิจารณาว่าเป็นประโยชน์ต่อพระรัตนตรัย^{๔๒}

วิทยาการจากศาสตร์สมัยใหม่ทางตะวันตก เช่นวิชาจิตวิทยา ที่ว่าด้วยเรื่องของจิต อันเป็นเหตุให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมต่างๆ ออกมาให้ปรากฏได้ อาจทำให้ผู้ฟังเข้าใจสับสนหรือเห็นว่าขัดแย้งโดยตรงต่อคำสอนในพระพุทธศาสนา ดังตัวอย่างจากผู้ฟังท่านหนึ่งที่ถามว่า

ถาม : ตามหลักจิตวิทยา ผู้ที่จะทำงานได้ดีเด่นจริงๆ นั้น ต้องมี drive จึงจะทำงานนั้นให้สำเร็จลงไปได้ ซึ่ง drive นั้นควรเนื่องมาจากกิเลส แต่พระพุทธศาสนาสอนให้ละให้วางเมื่อคนเราละวาง drive เสียแล้ว จิตใจย่อมเลือนลอย การทำงานก็ไม่มีจุดหมาย จึงดูคล้ายกับว่าหลักของพระพุทธศาสนาเป็นต้นเหตุของความเกียจคร้าน หรือเป็นอุปสรรคต่อการทำงานที่จะให้ได้ผลจริงจัง มีความเห็นในข้อนี้อย่างไร ?

ในครั้งพุทธกาล พุทธบริษัทที่เป็นสาวกผู้เลื่อมใสและประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมของพระผู้มีพระภาคนั้น มีตั้งแต่พระเจ้าแผ่นดิน เสนาบดี มหาอำมาตย์ แพทย์ พ่อบ้าน ทูทอาชีวะ แม้แต่ทาสกรรมกรที่ได้ฟังพระธรรม และพิจารณาเห็นประโยชน์แล้ว ก็ประพฤติปฏิบัติตาม ไม่ใช่คนเกียจคร้าน เพราะเมื่อมีกิจหน้าที่อย่างใด ก็ทำกิจหน้าที่นั้นๆ ได้สมบูรณ์ขึ้น

พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงนั้นมีทั้งขั้นต้น ขั้นกลาง และขั้นสูงสุด ทรงแสดงทั้งหน้าที่มารดาบิดาต่อบุตร และหน้าที่ของผู้ที่เกี่ยวข้องกันโดยสถานใดสถานหนึ่ง ในขณะที่ประพฤติปฏิบัติตามหน้าที่นั้นก็เจริญธรรมได้ เจริญสติปัญญาได้ เป็นพุทธบริษัท เป็นสาวกได้ สามารถที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ ไม่ใช่ว่าเจริญธรรมแล้วก็ไม่ต้องทำอะไรเลย ปลีกตัวไปไม่ทำอะไรกันหมดทั้งกรุงราชคฤห์ ทั้งพระนครสาวัตถী ไม่ใช่เช่นนั้น

^{๔๒} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, บารมีในชีวิตประจำวัน, หน้า ๑๒๘-๑๒๙.

การละกิเลสขั้นต้องละเป็นขั้นๆ ในขั้นแรกพระพุทธศาสนาไม่ได้สอนให้ละโทษะหมด ละโลภะหมด ละกิเลสหมดเป็นพระอรหันต์ทันที ผู้ที่จะเป็นพระโสดาบันได้นั้นจะต้อง สะสมอบรมปัญญา รู้สภาพธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริง ไม่เห็นผิด และไม่ยึดถือ สภาพธรรมใดๆ เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน^{๘๓}

ในอาชีพการงานซึ่งเป็นส่วนสำคัญของชีวิตนั้น อาจต้องพบปะผู้คนที่มีความอุปนิสัยต่างๆ กันไป การวางใจให้ถูกต้องตามหลักธรรมจึงถือเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ดังที่ผู้ฟังท่านหนึ่งถามว่า ขณะทำงาน พบว่าเจ้านายไม่ชอบ (ไม่ถูกชะตา) จะทำจิตอย่างไรดี ข้อนี้อาจารย์สุจินต์ได้ตอบ โดยยึดหลักเมตตธรรมเป็นสำคัญว่า “ถ้าเกิดอกุศลจิตคิดโกรธเคืองตอบเจ้านาย ก็เป็นเวรกรรม ต่อกัน แต่ถ้าไม่โกรธตอบผู้อื่นที่โกรธและไม่ซึ่งตอบบุคคลที่ซึ่ง จิตใจก็จะไม่เดือดร้อนทันที ไม่ต้องคอยคิดที่จะไปอุทิศส่วนกุศลให้เจ้ากรรมนายเวรใดๆ ในภายหลัง”^{๘๔}

ชีวิตประจำวันจึงเป็นตัวอย่างใกล้ชิดที่พบเห็นได้ทั่วไป เป็นอีกกุศลโอบายหนึ่งที่อาจารย์สุจินต์มักกล่าวถึง เนื่องจากทุกคนไม่อาจหลีกเลี่ยงการเผชิญกับสภาวะธรรมทั้งหลายที่จะเกิดขึ้น ไม่ว่าจะสิ่งนั้นจะนำยินดีหรือไม่ก็ตาม การมีสติรู้เท่าทันจิตใจของตนเองจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สามารถนำมาพิจารณา เพื่อจัดการกับอกุศลวิบากที่ได้รับอย่างผู้ฉลาด มิให้เพลิงอกุศลลุกลามเผาผลาญจิตใจให้ต้องทรมานทรมานเรื่อยไปอย่างไร้ที่สิ้นสุด ตลอดจนสามารถปรับเปลี่ยนสภาวะจิตใจให้กุศลเข้ามาแทนที่ การเข้าใจความเป็นจริงของชีวิตอย่างรู้เท่าทันมากขึ้นเช่นนี้ ปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งก็คือ สติปัญญาที่เจริญงอกงามขึ้นจากการได้สดับกระแสดรามาแห่งพุทธธรรม

๓.๓.๓ การใช้อุปกรณ์การสอน

สรรพสิ่งในโลกนี้ล้วนแต่เป็นธรรมะ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม การที่อาจารย์สุจินต์เข้าใจชัดถึงความจริงดังกล่าว จึงสามารถใช้สิ่งต่างๆ ที่มีอยู่รอบตัวเป็นอุปกรณ์ในการสื่อสารธรรมแก่ผู้ฟังให้มีความเข้าใจในธรรมได้ดียิ่งขึ้น

ตัวอย่างของการใช้อุปกรณ์นี้เห็นได้จากในระหว่างการบรรยายธรรม มีผู้ฟังท่านหนึ่งถามขึ้นว่า “ในขณะนี้เห็นเป็นคน ถ้าหากว่าสติไม่เกิดระลึกรู้ลักษณะที่ปรากฏทางตา จิตที่

^{๘๓} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, *ตอบปัญหาธรรม*, หน้า ๓๗-๓๘.

^{๘๔} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, *พระพุทธเจ้าสวยเนื้อหรือไม และปกิณณกรรม*, หน้า ๖๓.

คิดนึกถึงรูปร่างสัณฐานก็มีด้วยในขณะนั้นหรือ?” อาจารย์สุจินต์ตอบคำถามนี้โดยแนะนำผู้ฟังให้ใช้อุปกรรมที่มีอยู่ในตนเอง เพื่อพิจารณาสภาพธรรมที่เป็นจริงพร้อมกันไปในขณะที่นั้น ดังที่ว่า

แน่นอนคะ ทุกท่านลองหลับตา ลองนะคะ ไม่ทราบว่าจะขณะนี้มีอะไรเกิดขึ้นบ้าง หรือเปล่า ? มีสี สีอะไรคะ ? สีมีตๆ แล้วแต่ว่าจะอยู่กลางแจ้งหรือในร่มมากน้อย แคะไหน ก็มีสีหนึ่งที่กำลังปรากฏไข่มุขใหม่คะ ? ไข่มุข เพราะฉะนั้นนั่นคือรูปารมณณ์แน่นอน ซึ่งคนตาบอดไม่เห็น แม้ว่าหลับตาแล้ว คนที่มีจักขุประสาทก็ยังมีสีปรากฏ แต่ไม่มีการยึดถือสีที่ปรากฏในขณะที่ปรากฏกลางๆ หรือในขณะที่หลับตาว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดเลย ทั้งๆ ที่กำลังอยู่ในห้องนี้ ซึ่งก็มีผู้ฟังมากมายหลายท่าน แต่ว่าพอหลับตาลงไป มีเพียงสีเดียวที่ปรากฏ ไม่มีรูปร่างสัณฐานปรากฏเลย เพราะฉะนั้น ทั้งๆ ที่อยู่ในห้องนี้ ก็เหมือนไม่มีใครอยู่ในที่นี้เลย เมื่อปรากฏเพียงสีเดียว

พอลืมตาขึ้นนะคะ ทำไมไม่เข้าใจให้ถูกว่า เพียงแต่เปลี่ยนสีนี้เอง จากสีเดียวก็เพิ่มเป็นหลายๆ สี แต่ก็ยังคงเป็นสีเท่านั้น ถ้ารู้เช่นนั้นจริงๆ นะคะ ก็จะเข้าใจธรรมชาติของรูปารมณณ์ว่าเป็นอย่างนั้นจริงๆ ทำไมถึงช่างไปคิดถึงสีสังวรณะที่เป็นสีต่างๆ เปลี่ยนจากสีเดียวเป็นหลายๆ สี ทำให้เกิดรูปร่างสัณฐาน แล้วก็ยึดถือรูปร่างสัณฐานนั้นว่าเป็นเพื่อน เป็นญาติ เป็นสิ่งนั้นสิ่งนี้ ทั้งๆ ที่ตามความเป็นจริงก็เปลี่ยนจากสีเดียวเป็นหลายๆ สี เพราะฉะนั้น สีก็คือสี ไม่ว่าจะเปลี่ยนสีเดียวหรือหลายสี ฉันทใด ถ้าปัญญาผู้แจ้งจริงๆ พิจารณาบ่อยๆ ก็จะรู้ชัดว่า สิ่งที่ปรากฏทางตานั้นไม่พ้นจากสี การฟังเรื่องของรูปารมณณ์บ่อยๆ อย่างนี้ เป็นปัจจัยที่จะทำให้สติปัญญาจะระลึกตามปกติในขณะที่เห็น

เพราะฉะนั้น การที่จะละคลายสภาพธรรมว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน ต้องเป็นปัญญาที่พิจารณา ‘ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏตามปกติในชีวิตประจำวัน’ อาจหาญ ว่าเรื่องที่จะรู้ความจริง เพราะเหตุว่าผู้ที่ประจักษ์ความจริงก็จะเข้าใจว่า เป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา ไม่ว่าจะเปลี่ยนสีก็ตาม จนกว่าจะได้ถอนการยึดถือรูปารมณณ์ว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตนได้ นี่คือการที่สติปัญญาจะค่อยๆ เกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในชีวิตประจำวัน^{๔๕}

สำหรับการพิจารณาถึงความไม่ดีของอกุศล เช่น โลภะ ในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นนามธรรมที่ไม่อาจปรากฏชัดเหมือนทางตา ทางหู เป็นต้น ข้อนี้อาจารย์สุจินต์ได้กล่าวไว้ว่า

---

^{๔๕} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, **โสภณธรรม**. ครั้งที่ ๒๒๕๒ (ถอดความจากแผ่นบันทึกเสียง)

วันหนึ่งๆ จิตเป็นอกุศล คือเป็นโลภะอยู่เสมอ เช่นเดียวกับมือ ถ้ามองดูก็เหมือนไม่เปรอะเปื้อนอะไร แต่เมื่อดึงมือฟอกสบู่ก็เห็นได้ว่า มือที่มองดูสะอาดนั้นความจริงสกปรก เพราะมีฝุ่นละอองที่ละเอียดอย่างเบาบางอยู่เรื่อยๆ ฉะนั้น วันหนึ่งๆ จิตใจก็เต็มไปด้วยโลภะ ความต้องการโดยไม่รู้สึกรู้สีกตัวเลย ฉะนั้น จนกว่าความต้องการนั้นมีกำลังปรากฏเป็นความกระสับกระส่าย เป็นความปรารถนาดิ้นรน กระวนกระวายเดือดร้อนที่อยากจะได้สิ่งนั้นสิ่งนี้มา ขณะนั้นจึงจะรู้ว่าโลภะหรือเป็นโลภะ^{๖๖}

ผู้ฟังบางท่านถามว่า การปฏิบัติเป็นปกติกับการปฏิบัติที่ผิดปกติต่างกันอย่างไร อาจารย์สุจินต์ก็ได้อธิบายโดยแนะนำให้ผู้ฟังใช้ทั้งอุปการณภายในและภายนอกของตนในการศึกษาและเจริญสติปัฏฐาน ดังที่กล่าวไว้ว่า

ขณะนั่งกำลังนั่งตามปกติ ระลึกถึงสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามความเป็นจริง เช่น สภาพธรรมที่อ่อน-แข็ง ซึ่งปรากฏที่กาย หรือสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา นั้นเป็นปกติ แต่เข้าใจว่าเมื่อสติปัฏฐานเกิดจะต้องนั่งขัดสมาธิ จดจ้องตรงนั้นตรงนี้ นั่นไม่เป็นปกติ เพราะเป็นความต้องการที่จะเลือกรู้สภาพธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้น ข้ามการระลึกถึงสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เช่น สภาพธรรมที่กำลังเห็น สภาพธรรมที่กำลังได้ยิน สภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตา เสียง กลิ่น รส เย็น ร้อน อ่อน แข็ง ฯลฯ ที่กำลังปรากฏ แม้ความเข้าใจผิดเพียงนิดเดียว ก็เลสตัณหาก็คงปิดบังไม่ให้ปัญญาเกิดขึ้น รู้สภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติ ตามความเป็นจริงในขณะนั้น^{๖๗}

การใช้อุปการณเป็นสื่อเพื่อช่วยให้ผู้ฟังได้เข้าใจในการเจริญวิปัสสนานั้น จึงไม่มีอุปการณใดที่จะเกื้อกูลความเข้าใจได้ดีไปกว่าสื่ออายตนะภายในที่กระทบสัมผัสกับอายตนะภายนอกของแต่ละบุคคล เพราะสามารถรับรู้และประจักษ์ในสภาพธรรมที่ปรากฏจริงได้ด้วยตนเอง

๓.๓.๔ การรู้จักจังหวะและโอกาส

กาลเทศะที่เหมาะสมเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้สื่อสารธรรมพึงคำนึงถึงเป็นอย่างมาก เพราะแสดงให้เห็นถึงความพร้อมของคุณสมบัติในด้านต่างๆ เช่น การศึกษาอบรม เป็นต้น ตลอดจนแนวโน้มหรือบริบทของชีวิตของผู้สื่อสารธรรมในการใช้โอกาสอันเหมาะสมให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ฟัง

^{๖๖} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, *ตอบปัญหาธรรม*, หน้า ๖๙.

^{๖๗} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, *ปรมัตถธรรมสังเขป จิตตสังเขป และภาคผนวก*. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๓๖),

โอกาสอันเหมาะสมนั้นมักปรากฏอยู่เสมอสำหรับผู้มีปัญญา อาจารย์สุจินต์เป็นผู้หนึ่งที่ไม่ละเลยโอกาสดังกล่าวซึ่งสามารถเอื้อเฟื้อธรรมแก่ผู้อื่นได้ เช่นในช่วงระหว่างการสนทนาธรรมภายใต้ร่มไม้ในบริเวณมหาวิหาร ประเทศศรีลังกา ขณะนั้นมีหญิงยากจนเดินเข้ามาใกล้ๆ กลุ่มสนทนา ผู้ร่วมสนทนาท่านหนึ่งซึ่งอยู่ในกลุ่มได้ให้เงินแก่หญิงนั้น อาจารย์สุจินต์ก็ได้กล่าวธรรมะขึ้นว่า “การให้ทานขณะนี้ เกิดขึ้นจากเหตุปัจจัย หากปราศจากเหตุปัจจัยที่จะให้แล้ว การให้ก็เกิดไม่ได้”^{๔๔}

ในเรื่องของการให้หรือการให้นั้น สามารถไปถึงการเจริญสติปัญญา ทำให้พิจารณาได้ว่า เมื่อกล่าวโดยปรมาัตถธรรมแล้ว ก็ไม่ได้มีตัวตนที่เป็นผู้ให้ ไม่มีบุคคลในการให้ มีแต่สภาวะของจิตเท่านั้นที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยในขณะนั้น โดยสืบเนื่องมาจากอุปนิสัยที่สั่งสมมาจากอดีตในเรื่องของการให้ จึงสามารถจะให้ได้อีกในปัจจุบัน และอาจสืบเนื่องต่อไปในอนาคต

กล่าวโดยสรุปก็คือ จากตัวอย่างของการสื่อสารธรรมโดยอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ดังที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้ ทำให้ทราบถึงบทบาทในด้านต่างๆ ของอุบาสิกาท่านหนึ่งซึ่งกระทำหน้าที่ของผู้สื่อสารธรรมได้อย่างชัดเจน โดยมุ่งหวังจะเกื้อกูลความรู้ความเข้าใจในธรรมให้แก่พุทธศาสนิกชน ให้ได้ทราบชัดในเหตุและผลของสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิต ตลอดจนมีความเข้าใจถึงการเจริญวิปัสสนาที่อาศัยสติเป็นบาทฐาน ซึ่งมักจะถูกมองว่าเป็นการปฏิบัติธรรมขั้นสูงในพระพุทธศาสนาที่เหลือวิสัยสำหรับบุคคลโดยทั่วไปในสังคม แต่ทว่าด้วยความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องอันเกิดจากการฟังและศึกษาธรรม ย่อมเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การระลึกรู้และประพฤติปฏิบัติตามธรรมได้ในทุกชั้นและทุกขณะของชีวิต

---

^{๔๔} นีนา วัน กอร์คคอม, *ธรรมจาริกในศรีลังกา*, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, ๒๕๓๘), หน้า ๖๙.

บทที่ ๔

หลักพุทธธรรมที่อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ใช้ในการเผยแผ่

คำสอนในพระพุทธานุชาสนานั้นมุ่งให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจในธรรม อันเป็นความจริงของสิ่งทั้งหลายด้วยวิจยญาณของตนเอง เนื่องจากสาระแห่งพุทธธรรมมีความละเอียด สุขุมลุ่มลึก จึงอาจทำให้ศาสนิกในปัจจุบัณเห็นว่า เป็นสิ่งที่เหลือวิสัยจะเข้าใจได้ หรือเห็นว่าเป็นการฟั่นเฟือนเกินจำเป็นไปเสียสำหรับตนเอง เพราะด้วยสภาพของคฤหัสถ์ที่มักจำต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการทำงานหาเลี้ยงตนเองและครอบครัว แตกต่างจากบรรพชิต ซึ่งว่าโดยสภาพแล้ว ย่อมมีโอกาสของการลดละภารกิจงานต่างๆ ได้มากกว่า และสามารถใช้เวลาไปกับศึกษาให้รู้และเข้าใจในพุทธธรรม เพื่อการประพฤติปฏิบัติธรรมให้ยิ่งๆ ขึ้นไป

สภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เป็นปัจจัยภายนอกประการสำคัญที่ทำให้วิถีชีวิตของผู้คนมีความสับสนวุ่นวาย เร่งเร้าให้เกิดการแข่งขันในด้านต่างๆ อย่างรุนแรงยิ่งขึ้น และนำมาซึ่งปัญหาต่างๆ มากมาย พระพุทธานุชาสนาซึ่งถือเป็นสถาบันหลักที่สำคัญในสังคมไทย สามารถมีส่วนช่วยในการเยียวยาทางจิตใจแก่ผู้คนด้วยหลักพุทธธรรมได้เป็นอย่างดี แต่ในปัจจุบัน อรรถประโยชน์จากสาระธรรมไม่อาจเป็นผลได้ดีเท่าที่ควร ทั้งนี้องค์ประกอบหลายประการในสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป

การเผยแผ่พระพุทธานุชาสนาโดยส่วนใหญ่ ผู้สื่อสาระธรรมยังคงใช้วิธีการเดิมๆ ที่ยึดติดอยู่กับรูปแบบในเชิงประเพณีและวัฒนธรรม ขาดการตระหนักรู้ในสาระพิเศษของกิจกรรมต่างๆ ที่กระทำอยู่ ไม่อาจบูรณาการองค์ความรู้ในพระพุทธานุชาสนาให้เข้ากับสภาพที่เป็นจริงและบริบทของสังคมในปัจจุบัน มีผลให้สาระธรรมหรือกิจกรรมต่างๆ ที่นำเสนอไม่น่าสนใจหรือขัดแย้งกับความประสงค์ของผู้รับสาระธรรม ปัญหาดังกล่าวมีผลให้ทัศนคติของผู้คนที่มีต่อธรรมเป็นไปแบบแยกส่วนจากการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การปฏิบัติธรรม ซึ่งเป็นการเอาธรรมมาปฏิบัติ เอาธรรมมาใช้ในชีวิตจริง หรือเอามาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิต^๑ ทว่ากลับกลายเป็นสิ่งที่ถูกจำกัดความหมายให้แคบลง และไขว้เขวไปจากสิ่งที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงไว้มาขึ้นทุกที เมื่อการณเป็นเช่นนี้ ความเข้าใจในพุทธธรรมอย่างถูกต้องจึงเป็นสิ่งที่พุทธศาสนิกชนควรให้ความใส่ใจไม่น้อยไปกว่าเรื่องอื่นๆ ในชีวิต เพราะจะทำให้ตระหนักถึงคุณค่าของธรรม และสามารถให้

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง, หน้า ๓.

เวลาและอัตภาพของความเป็นมนุษย์ที่ยังดำรงอยู่ขณะนี้ในการเผยแผ่พุทธธรรม เพื่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้แก่ตนเอง และผู้อื่น ตลอดจนสังคมส่วนรวมตามสมควรแก่ธรรม

ตลอดระยะเวลากว่า ๔๐ ปีของการทำหน้าที่ในฐานะผู้บรรยายธรรม อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ได้นำเนื้อหาสาระธรรมต่างๆ ทั้งจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา มาบรรยายให้แก่ผู้ฟังที่ประสงค์จะเข้าใจในหลักพุทธธรรม โดยประเด็นสำคัญที่อาจารย์สุจินต์มุ่งเน้นมาโดยตลอดก็คือ ‘การเจริญวิปัสสนาตามแนวทางแห่งสติปัฏฐาน ๔ ด้วยการระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏเป็นปกติตามความเป็นจริงในชีวิตประจำวัน’

ด้วยสาระแห่งพุทธธรรมอันมีมากมายหลากหลายยิ่งนัก ผู้วิจัยจึงได้จำแนกหลักพุทธธรรมที่อาจารย์สุจินต์ได้บรรยายให้แก่ผู้ฟังไว้เป็น ๖ ประเภทด้วยกัน ดังนี้ คือ

๑. พระสัทธรรม
๒. ปรมัตถธรรม
๓. ไตรลักษณ์
๔. ภาวนา
๕. สติปัฏฐาน
๖. ปกิณณกธรรม

อรรถาธิบายของสาระธรรมในแต่ละประเภท สามารถพิจารณาได้จากข้อมูลที่ปรากฏดังต่อไปนี้

๔.๑ พระสัทธรรม

ในการประกาศพระศาสนาของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้ตรัสรู้ธรรมด้วยพระองค์เองนั้น แสดงให้เห็นถึงหลักหรือแก่นของพระพุทธานุศาสน์ที่เรียกว่า ‘สัทธรรม’^๒ ซึ่งได้ถูกรวบรวมไว้ในรูปของพระไตรปิฎก^๓ เป็นหลักฐานสำคัญที่ได้รับการยอมรับในความ

---

^๒ **สัทธรรม** หมายถึง ธรรมอันดี, ธรรมที่แท้, หลักหรือแก่นศาสนา ประกอบด้วย ๑) ปริยัติสัทธรรม สัทธรรมคือคำสั่งสอนอันจะต้องเล่าเรียน ได้แก่ พุทธพจน์ ๒) ปฏิบัติสัทธรรม สัทธรรมคือปฏิบัติอันจะต้องปฏิบัติ ได้แก่ อัญจังกัมมรอก หรือ ไตรสิกขา ๓) ปฏิเวธสัทธรรม สัทธรรมคือผลอันจะพึงเข้าถึงหรือบรรลุด้วยการปฏิบัติ ได้แก่ มรรค ผล และนิพพาน (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๐๕)

^๓ **ไตรปิฎก** คือ กระจาดหรือตะกร้าอันเป็นภาชนะสำหรับใส่รวมของต่างๆ เข้าไว้ นำมาใช้ในความหมายว่า เป็นที่รวบรวมคำสอนในพระพุทธานุศาสน์ที่จัดเป็นหมวดหมู่แล้ว โดยนัยนี้ ไตรปิฎก จึงแปลว่า “คัมภีร์ที่บรรจุพุทธพจน์ (และเรื่องราวชั้นเดิมของ

นำเชื่อถือของพระพุทธวจนะ พุทธศาสนิกชนจึงได้รับประโยชน์จากการศึกษาเรียนรู้มาโดยตลอด จวบจนถึงปัจจุบัน การได้รู้และเข้าใจเนื้อหาสาระในแต่ละปีฎก เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เข้าถึงหลัก หรือแก่นของศาสนาที่ตนเองนับถือได้มากยิ่งขึ้น เช่นที่อาจารย์สุจินต์ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ ดังนี้

๔.๑.๑ ปริยัติสัทธรรม

“เมื่อยังมีพระธรรมคำสอนของพระผู้มีพระภาคครบถ้วนสมบูรณ์ พุทธบริษัทก็ควรที่จะศึกษาให้เข้าใจว่า พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ตลอด ๔๕ พรรษานั้น มีอะไรบ้าง พระธรรมที่ทรงแสดงไว้มี ๓ ปีฎก คือ พระวินัยปีฎก พระสุตตันตปีฎก และพระอภิธรรมปีฎก”^๕

๑) พระวินัยปีฎก

พระวินัยปีฎก ส่วนใหญ่เกี่ยวกับข้อประพฤติปฏิบัติที่เหมาะสมแก่เพศบรรพชิต เพราะอภยาศัยของคนในโลกนี้ต่างกัน พุทธบริษัทจึงมี ๒ พวก คือพวกบรรพชิตพวก ๑ และคฤหัสถ์พวก ๑ บรรพชิตเป็นผู้ที่สะสมอุปนิสัยที่จะประพฤติปฏิบัติธรรม อบรมเจริญปัญญาเพื่อรู้แจ้งอริยสัจธรรมโดยละอาคารบ้านเรือน แต่ผู้ที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาที่สะสมอุปนิสัยเป็นผู้ครองเรือน ก็อบรมเจริญปัญญาเพื่อรู้แจ้งอริยสัจธรรมในเพศคฤหัสถ์ พระวินัยส่วนใหญ่จึงเกี่ยวกับข้อประพฤติปฏิบัติของบรรพชิต แต่คฤหัสถ์ก็ควรศึกษาเพื่อให้รู้ว่า ควรปฏิบัติต่อบรรพชิตอย่างไรจึงจะอนุเคราะห์แก่บรรพชิตได้ถูกต้องตามพระวินัย ซึ่งจะเป็นการดำรงพระพุทธศาสนาด้วย เมื่อรู้ว่าการประพฤติอย่างไรเป็นบรรพชิต ประพฤติอย่างไรไม่ใช่บรรพชิต ก็จะรู้ว่ากิจของภิกษุในพระพุทธศาสนาต่างกับกิจของคฤหัสถ์อย่างไร แต่ถ้าไม่รู้เรื่องพระวินัย คฤหัสถ์บางคน อาจจะมี ความเลื่อมใสในภิกษุ ซึ่งไม่ได้ทำกิจของพระภิกษุตามพระวินัย นอกจากนั้น คฤหัสถ์ที่ควรรู้พระวินัย ก็ยังประพฤตีสั่งที่เป็นประโยชน์เพิ่มขึ้นด้วย เช่น กิริยาอาการทางกายวาจาที่เหมาะสมแก่บรรพชิตอย่างไร คฤหัสถ์ก็กระทำตามได้ แม้ว่าจะไม่ใช่บรรพชิต เพราะเป็นมารยาทที่ดีงามของสังคมทุกๆ ไป มารยาทที่เหมาะสมที่ควรนั้น

พระพุทธศาสนา) ๓ ชุด” หรือ “ประมวลแห่งคัมภีร์ที่รวบรวมพระธรรมวินัย ๓ หมวด” กล่าวคือ วินัยปีฎก สุตตันตปีฎก และอภิธรรมปีฎก (พระธรรมปีฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๖๐)

^๕ สุจินต์ บริหารวนเขตต์, แนวทางเจริญวิปัสสนา ตอนที่ ๑-๑๐, หน้า ๕๙-๖๐.

ไม่จำกัดเชื้อชาติ สิ่งใดที่ดีก็ควรประพฤติปฏิบัติตามได้ ซึ่งในพระไตรปิฎกนั้น พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติความประพฤติทางกายทางวาจาที่เหมาะสมที่ควรไว้^๕

การศึกษาพระวินัย ทำให้เห็นพระคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงบัญญัติข้อประพฤติปฏิบัติที่ดั่งามที่ละเอียดยิ่ง และเมื่อเห็นโทษของสิ่งที่พระองค์ทรงให้ละเว้นแล้ว ก็ย่อมจะทำให้เกิดเลื่อมใสศรัทธาที่จะประพฤติปฏิบัติในทางที่ดั่งาม และละเว้นสิ่งที่ไม่ดั่งาม ซึ่งก็เป็นอารมณ์ของศีล^๖

๒) พระสูตรต้นตปิฎก

สำหรับพระสูตรต้นตปิฎก บางท่านก็อาจเคยฟังมาบ้างจากรายการธรรมต่างๆ ที่วัดวาอารามหรือสถานีวิทยุ ซึ่งเป็นพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงที่พระวิหารเชตวัน พระวิหารเวฬุวัน พระวิหารนิโครธาราม เป็นต้น และเมื่อเสด็จไปสู่ที่ต่างๆ สันทนาธรรมกับบุคคลต่างๆ ตามอุปนิสัยของผู้ฟัง^๗

ผู้ที่ศึกษาพระสูตรต้นตปิฎก ก็ย่อมจะเห็นพระกรุณาคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงแสดงธรรมเพื่ออนุเคราะห์ผู้ฟังให้ได้รับประโยชน์ พระองค์มิได้ทรงหวังโทษให้เกิดแก่ผู้ฟังเลย ไม่ว่าผู้ฟังนั้นจะเป็นใครก็ตาม และถึงแม้ในขณะที่ใกล้จะปรินิพพาน พระองค์ก็ยังได้ทรงแสดงธรรมแก่สุภัททปริพาชก

ผู้ที่ศึกษาพระสูตรย่อมจะซาบซึ้งในความไพเราะของพระธรรมเทศนาที่สมบูรณ์พร้อมทั้งอรรถ พยานุชนะ และคำอุปมาที่ชัดเจน ความสละสลวย ความจับใจของพระธรรมเทศนาที่ชัดเจนนั้น ย่อมทำให้ผู้ที่ศึกษาเกิดเลื่อมใสและปิติในธรรม ที่สามารถทำให้จิตใจผ่องใส สงบระงับจากอกุศล เป็นสมาธิได้ในขณะที่ซาบซึ้งในรสพระธรรม หรือในขณะที่ระลึกถึงพระพุทธรูป เป็นต้น^๘

---

^๕ สุจินต์ บริหารวนเขตต์, แนวทางเจริญวิปัสสนา ตอนที่ ๑-๑๐, หน้า ๖๐.

^๖ สุจินต์ บริหารวนเขตต์, วันทนา ทิพวัลย์ และประชุมพร ชาญสุวิทยานันท์, บทสนทนาธรรม, หน้า ๓๕๙.

^๗ สุจินต์ บริหารวนเขตต์, แนวทางเจริญวิปัสสนา ตอนที่ ๑-๑๐, หน้า ๖๑.

^๘ สุจินต์ บริหารวนเขตต์, วันทนา ทิพวัลย์ และประชุมพร ชาญสุวิทยานันท์, บทสนทนาธรรม, หน้า ๓๕๙-๓๖๐.

๓) พระอภิธรรมปิฎก

ปิฎกที่ ๓ คือพระอภิธรรมปิฎก บางคนอาจจะกลัวว่าพระอภิธรรมปิฎกยากมาก และไม่มีโอกาสได้ฟังบ่อย แต่เมื่อเข้าใจความหมายของธรรมว่า ‘ธรรม’ คือทุกสิ่งทุกอย่างที่มีจริงๆ และการที่จะเข้าใจสิ่งที่มีจริงๆ ได้ถูกต้องนั้นมีหนทางเดียว คือศึกษาพระอภิธรรม เพราะอีกนัยหนึ่ง อภิธรรมเป็นธรรมส่วนละเอียดจริงๆ ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงจากการตรัสรู้ คือประจักษ์แจ้งสัจธรรม ความจริงของสภาพธรรมนั้นๆ^๙

สำหรับพระอภิธรรมปิฎก ผู้ที่ศึกษาก็ย่อมจะเห็นพระปัญญาคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะเหตุว่าพระองค์ได้ทรงแสดงธรรมที่ได้ตรัสรู้ไว้อย่างละเอียดที่สุด เป็นการย่อยโลกทั้งหมดออกเป็นรูปธรรมและนามธรรม จนไม่เหลือส่วนที่จะพึงยึดถือว่าเป็นตัวตนได้เลย

ที่ว่าพระอภิธรรมปิฎกเป็นอารมณ์ของปัญญา ก็เพราะผู้ที่ศึกษาพระอภิธรรมปิฎก ย่อมสามารถเข้าใจสภาพธรรมต่างๆ ได้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง โดยอาศัยการศึกษาเรื่องธรรมต่างๆ ที่พระองค์ได้ตรัสรู้และทรงเทศนาไว้อย่างละเอียด^{๑๐}

เมื่อศึกษาข้อความใดในพระไตรปิฎก ทั้งพระสูตร พระวินัย พระอภิธรรม ก็จะต้องรู้ว่าเราสามารถมีความเข้าใจในสิ่งที่อ่านนั้นระดับไหน เข้าใจได้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น หรือเข้าใจได้อย่างพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ศึกษาแบบทฤษฎีวิชาการ หรือศึกษาด้วยคิดว่าความเข้าใจจากการศึกษานั้นจะเกื้อกูลให้เข้าใจธรรมได้ถูกต้องชัดเจน^{๑๑}

เราก็อ่านกันมามากแล้ว ทั้งพระไตรปิฎกและอรรถกถา แต่เราก็ต้องมาสนทนาธรรมแล้วยังเน้นกันอยู่ต่อไปว่า ธรรมคือเดี๋ยวนี้อะไร ธรรมที่เราได้ฟังมาทั้งหมด คือสิ่งที่กำลังปรากฏ เป็นสิ่งที่ทดสอบความเข้าใจของเราว่า ที่เราเข้าใจมาแล้วทั้งหมดนั้น สามารถที่จะเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมจริงๆ ที่กำลังปรากฏในขณะนี้หรือยัง ส่วนใหญ่มีการเรียน ๒ แบบ คือ แบบท่อง และแบบสอบ อันนี้ตัดไปได้เลย มีบางคนคิดว่าต้องท่อง แต่ท่องนั้นเพื่อจำ ไม่ใช่เพื่อเข้าใจ และการท่องก็ต้องใช้เวลาอย่างมากด้วยที่จะจำ

^๙ สุจินต์ บริหารวนเขตต์, แนวทางเจริญวิปัสสนา ตอนที่ ๑-๑๐, หน้า ๖๑.

^{๑๐} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, วันทนา ทิพวัลย์ และประทุมพร ชาตัญญูวิทยานันท์, บทสนทนาธรรม, หน้า ๓๖๑.

^{๑๑} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ธรรมสังยุตที่กัมพูชา, หน้า ๙๑.

แล้วก็ลืม เมื่อไม่เข้าใจก็ไม่มีประโยชน์ แต่ขณะนี้สภาพธรรมกำลังปรากฏ เราเรียนอะไร เราเรียนให้เข้าใจสภาพธรรมที่มีจริงๆ ขณะนี้ เพราะฉะนั้นเราลืมจุดนี้ไม่ได้^{๑๒}

บางท่านก็กล่าวว่าเข้าใจธรรมหมดแล้ว บางท่านก็บอกว่าธรรมสูงเหลือเกิน ยากที่จะเข้าใจ ท่านที่กล่าวว่าพระธรรมยากเกินไป ลึกซึ้งเกินไป หรือคิดว่าท่านรู้ธรรมแล้ว ถ้าพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ไม่ไกลจากที่นี่ ท่านจะไปเฝ้าฟังพระธรรมใหม่ ถ้าไปเฝ้าฟังพระธรรม ก็ไม่มีอะไรที่ผิดกับพระไตรปิฎกทั้ง ๓ ปิฎก ไม่ว่าจะ เป็นพระวินัยบัญญัติที่ได้ทรงแสดงแล้ว พระสุตตันตปิฎก พระอภิธรรมปิฎก ที่ได้ทรงแสดงไว้แล้ว ข้อความไม่ผิดกัน ส่วนความยากความลึกซึ้งของพระธรรมนั้น บุคคลในครั้งนั้นฟังและเข้าใจ แต่ถ้าบุคคลในครั้งนั้นศึกษาพระไตรปิฎกแล้วยังสงสัย ยังไม่เข้าใจชัดเจน ก็เป็นเรื่องที่บุคคลในครั้งนั้นจะต้องพากเพียรศึกษา พยายามที่จะพิจารณาให้เข้าใจถูกต้องชัดเจนเท่าที่จะกระทำได้ และต้องช่วยกันหลายๆ ฝ่ายด้วย^{๑๓}

มีประโยชน์ทุกกาลในเมื่อเป็นผู้ฟังพระธรรมอยู่อย่างสม่ำเสมอ คือฟังไป ฟังไป ก็ย่อมจะมีปัจจัยที่ทำให้กุศลกรรมเจริญ อกุศลลดคลายลง คุณประโยชน์ของพระธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดง เปรียบเหมือนนางสิ่งของนับพันอย่างลงทุกประตูเรือนที่พระธรรมไปถึง แล้วแต่ผู้ใดจะเปิดประตูรับสิ่งของเอาไว้^{๑๔}

“ฉะนั้น การศึกษาพระไตรปิฎกก็เป็นเรื่องของสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ในชีวิตประจำวัน ซึ่งพระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงไว้โดยละเอียด”^{๑๕}

๔.๑.๒ ปฏิบัติศีลธรรม

ในครั้งพุทธกาล การศึกษาพระพุทธศาสนาไม่ใช่มีแต่เพียงการฟัง ซึ่งเป็นขั้นปริยัติ ศาสนาเท่านั้น แต่มีการปฏิบัติธรรมควบคู่ไปด้วย ขณะที่พระผู้มีพระภาคทรงเทศนาเรื่องสภาพธรรมใด ผู้ฟังขณะนั้นก็ระลึกรู้ ศึกษา พิจารณาสภาพที่กำลังปรากฏตามที่

---

^{๑๒} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ธรรมสังยุตที่กัมพูชา, หน้า ๙๐-๙๑.

^{๑๓} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, แนวทางเจริญวิปัสสนา ตอนที่ ๓๑-๔๐, หน้า ๘๖-๘๘.

^{๑๔} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ธรรมเตือนใจแต่คุณประมาท, หน้า ๓๔.

^{๑๕} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ตอบปัญหาธรรม, หน้า ๖๖.

ทรงเทศนาในขณะนั้น จนรู้ชัดประจักษ์แจ้งในสภาพที่แท้จริงของธรรมนั้นๆ ตรงตามที่พระองค์ทรงเทศนา^{๑๖}

การปฏิบัติธรรม เป็นการประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาค ด้วยเหตุว่าพระธรรมไม่ใช่สำหรับอ่าน หรือว่าไม่ใช่เพียงสำหรับพิจารณา แต่ผู้ที่ได้เข้าใจพระธรรมแล้ว ทุกท่านควรจะประพฤติปฏิบัติตามที่เข้าใจด้วย ฉะนั้นการเป็นพุทธศาสนิกชน นอกจากจะศึกษาธรรมแล้ว ก็จะต้องประพฤติปฏิบัติธรรมด้วยในชีวิตประจำวัน

อย่างในวันนี้ บางท่านอาจจะไม่ได้สังเกตว่าท่านปฏิบัติธรรมบ้างแล้วหรือยัง ซึ่งความจริงแล้วธรรมมีทั้งที่เป็นฝ่ายกุศลและฝ่ายอกุศล วันหนึ่งๆ ตั้งแต่ลืมตาขึ้นมาจนกระทั่งหลับ ทุกท่านมีความประพฤติทางกาย ทางวาจา ที่เป็นอกุศลบ้าง เป็นกุศลบ้าง แต่ถ้าพิจารณาแล้วจะเห็นว่าส่วนใหญ่ของชีวิตของทุกท่านเป็นอกุศลมากกว่ากุศล แต่โดยทั่วไปเมื่อใช้คำว่า ‘ปฏิบัติธรรม’ ก็เป็นที่เข้าใจว่าหมายถึงการประพฤติปฏิบัติธรรมฝ่ายกุศล ซึ่งเป็นไปตามอรรถาธิบายที่ได้สะสมมา เช่น บางท่านก็ประพฤติปฏิบัติธรรมขั้นทานกุศล คือให้สิ่งซึ่งเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น โดยทั่วไปแล้ว ชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชนยอมปฏิบัติธรรมขั้นนี้ คือในขั้นทาน

ในเรื่องของศีลนั้น ส่วนมากก็ยอมจะได้ยินได้ฟังเรื่องศีล ๕ กันมาตั้งแต่เด็ก ฉะนั้นก็ควรตรวจสอบว่าในขั้นของศีล ๕ นั้น ท่านปฏิบัติได้ครบถ้วนไหม ซึ่งสำหรับอุบาสก อุบาสิกาแล้วเพียงศีล ๕ ก็ยากที่จะประพฤติปฏิบัติได้ครบถ้วนจริงๆ ทั้ง ๕ ข้อ เพราะเหตุว่าอาจจะมีเหตุการณ์ซึ่งทำให้ท่านล่วงศีลข้อหนึ่งข้อใดได้ไม่วันใดก็วันหนึ่ง และสำหรับผู้ที่สนใจศึกษาพระธรรมนั้น ย่อมใคร่จะประพฤติปฏิบัติธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงให้ยิ่งขึ้นไปอีก แต่ถ้าไม่ศึกษาด้วยการพิจารณาพระธรรมโดยละเอียดจริงๆ ก็ยากที่จะประพฤติปฏิบัติได้ถูกต้อง เพราะพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสรู้และทรงแสดงนั้นลึกซึ้งและละเอียดจริงๆ^{๑๗}

ในพระพุทธศาสนา การปฏิบัติธรรมไม่ใช่การบังคับ แม้แต่การรักษาศีล การสมาทานสิกขาบพ ก็เป็นเจตนาของผู้ที่จะประพฤติตามสิกขาบพ ต้องการวิริยวิจิตร

^{๑๖} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, วันทนา ทิพวัลย์ และประทุมพร ชาวงศวิธานนท์, **บทสนทนาธรรม**, หน้า ๓๑.

^{๑๗} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, **พระพุทธเจ้าสวยเนื้อหรือไม่ และปกิณณกรรม**, หน้า ๕๑-๕๒.

ด้วยความสมัครใจ แม้แต่การให้ทาน การมีศรัทธารักษาศีลก็เป็นกุศลเจตนาของผู้ที่ต้องการจะขัดเกลากิเลสของตนเองด้วยการประพฤติอย่างนั้น

ควรทราบที่ผู้เข้าถึงธรรมย่อมประจักษ์ความเป็นอนัตตา จึงไม่คิดที่จะบังคับให้ทุกคนหมกมิดกิเลส แต่จะแสดงเรื่องของสภาพธรรมให้บุคคลอื่นได้เข้าใจชัดเจน และแสดงหนทางประพฤติปฏิบัติให้คนอื่นเกิดศรัทธาที่จะประพฤติปฏิบัติธรรมยิ่งขึ้น แม้พระผู้มีพระภาคองค์ทรงแสดงธรรมเพื่อให้ผู้ฟังพิจารณาไตร่ตรอง ประพฤติปฏิบัติตามกำลังศรัทธาและปัญญาเท่าที่สามารถจะกระทำได้^{๑๘}

ขณะที่ท่านพระสารีบุตรฟังธรรมจากท่านพระอัสสชิ ปฏิบัติธรรมหรือเปล่า? ท่านพระอัสสชิท่านเดินบิณฑบาต และท่านพระสารีบุตรก็รู้สึกว่ ภิกษุรูปนี้มีกิริยาที่เป็นสมณะจริงๆ ฉะนั้น ธรรมของท่านก็ต้องเป็นธรรมที่น่าเลื่อมใส ด้วยเหตุนี้ท่านก็ได้ติดตามท่านพระอัสสชิไป และขอให้ท่านพระอัสสชิแสดงธรรม ในขณะที่ท่านพระสารีบุตรฟังธรรมจากท่านพระอัสสชิ ท่านพระสารีบุตรปฏิบัติธรรมหรือเปล่า เพราะว่าเมื่อจบธรรมสั้นๆ ที่ท่านพระอัสสชีก้าวแล้ว ท่านพระสารีบุตรก็รู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระโสดาบัน ฉะนั้น ในขณะที่กำลังฟังนั้น ท่านพระสารีบุตรปฏิบัติธรรมหรือเปล่า ขณะนั้นท่านพระสารีบุตรปฏิบัติธรรมแน่นอน

ฉะนั้น ปฏิบัติธรรมนั้นไม่ใช่นั่งหลับตา ไม่ใช่เดินผิปกติ แต่ขณะที่ปัญญาเกิดพร้อมสติที่ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมด้วยความเข้าใจ ขณะนั้นสติปัญญาปฏิบัติกิจของสติปัญญา คือระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมหนึ่งสภาพธรรมใด แล้วค่อยๆ เข้าใจ สะสมความรู้ความเข้าใจไปจนกว่าจะถึงกาลที่รู้แจ้งอริยสัจธรรม ซึ่งจะเป็นขณะไหนก็ได้ ^{๑๙}

๔.๑.๓ ปฏิเวธศีลธรรม

พระพุทธดำรัสที่ว่า ‘ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่ายอมเห็นตถาคต’ หมายถึงการเห็นธรรมรู้แจ้งธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสรู้ คือโลกุตระธรรม ๙ ชั้นปฏิเวธ การเห็นธรรมชั้นปฏิเวธเป็นผลของการเจริญธรรมชั้นปฏิบัติ การเจริญธรรมชั้นปฏิบัติต้องอาศัยปริยัติ ด้วย

^{๑๘} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, *ตอบปัญหาธรรม*, หน้า ๘.

^{๑๙} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, *แนวทางเจริญวิปัสสนา ตอนที่ ๑-๑๐*, หน้า ๙๗.

เหตุนี้ปริยัติ คือการศึกษาพระธรรมวินัยจึงเป็นสรวณะ เป็นที่พึ่ง เป็นทางนำไปสู่ พระพุทธศาสนาขั้นปฏิบัติและขั้นปฏิเวธเป็นลำดับไป^{๒๐}

การรู้แจ้งอริยสัจธรรมมีถึง ๔ ชั้น คือชั้นที่ ๑ เมื่อรู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระโสดาบัน บุคคล ดับความเห็นผิดที่เคยยึดถืออนามธรรมและรูปธรรมทั้งหลายเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตนแล้ว ก็ยังมีโลภะ ยังมีโทสะ ยังมีโมหะที่สะสมมานานมากในจิตใจ ก็เลศอกุศลธรรมทั้งหลายเป็นนามธรรม มองไม่เห็น ไม่เหมือนรูปธรรมที่ปรากฏให้รู้ได้ทางตา ที่เป็นสีสนัวรรณะ ใครจะมีโลภะหรือโทสะมากน้อยอย่างไรก็พอจะประมาณได้จาก สีหน้า ท่าทาง กิริยาอาการที่ปรากฏ แต่สภาพของโลภะที่มากจริงๆ ที่สะสมอยู่ในใจ ซึ่งเป็นนามธรรม ไม่ใช่สีสนัวรรณะต่างๆ นั้น ไม่สามารถที่จะปรากฏให้เห็นได้เลย การรู้แจ้งอริยสัจธรรมชั้นที่ ๑ จึงละกิเลสเป็นพระอรหันต์ไม่ได้

ถ้าผู้ใดยังชอบโลภะอยู่ ยังไม่ยอมให้โลภะหมดไปเลยทีเดียว ก็ไม่น่าจะกลัวการ อบรมเจริญหนทางปฏิบัติที่ทำให้รู้แจ้งอริยสัจธรรม เพราะเมื่อรู้แจ้งอริยสัจธรรมชั้นที่ ๑ เป็นพระโสดาบันบุคคลแล้ว ก็ยังมีโลภะ ยังมีความสนุกสนาน ยังมีทุกอย่างที่เป็นความ พอใจของท่าน แต่ก็ยังเป็นพระอริยบุคคลซึ่งได้อบรมจิตถึงขั้นที่พ้นจากความไม่รู้สภาพ ธรรมทั้งหลายมาตั้งแต่เกิด ความเห็นผิดที่ยึดถือสภาพธรรมทั้งหลายเป็นสัตว์ เป็น บุคคล เป็นวัตถุสิ่งต่างๆ นั้นมีมาตั้งแต่เกิด ฉะนั้น เมื่อดับกิเลสโดยปัญญาารู้แจ้ง อริยสัจธรรมชั้นที่ ๑ จึงดับความเห็นผิดได้ แต่ว่ายังมีโลภะ มีโทสะ มีโมหะเหลืออยู่

เมื่อพระโสดาบันบุคคลเจริญปัญญาต่อไปก็รู้แจ้งอริยสัจธรรมชั้นที่ ๒ เป็นพระ สกทาคามีบุคคล ดับความยินดีพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อย่างหยาบ แต่ก็ยังมีโลภะ โทสะ โมหะเหลืออยู่ ยังไม่หมดไปง่ายๆ เลย ลองคิดว่าถ้าจะมีความสุขสงบขึ้น อีกสักแค่ไหน แม้ว่ากิเลสยังไม่ดับหมดสิ้นเพราะยังไม่ถึงขั้นพระอรหันต์ แต่เมื่อมีกิเลส บางเบาลงไปอีกขั้นหนึ่ง ก็ย่อมจะมีความสุขสงบสุขขึ้น แต่ที่จะไม่ให้มีโทสะเลยนั้น ต้อง เป็นการรู้แจ้งอริยสัจธรรมชั้นที่ ๓ คือต้องถึงขั้นเป็นพระอนาคามีบุคคล

พระอนาคามีบุคคลไม่มีโทสะเลย เพราะดับโลภะชั้นยินดีพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดโทสะได้หมดสิ้นเป็นสมุจเฉท พระอริยบุคคลผู้รู้แจ้ง

---

^{๒๐} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ปรมัตถธรรมสังเขป จิตตสังเขป และภาคผนวก, หน้า ๑๘.

อริยสัจธรรมขั้นสุดท้ายคือพระอรหันต์ ผู้ดับกิเลสหมดสิ้น ไม่มีเชื้อของกิเลสใดๆ เหลือเลย แต่ก็เป็นการยากที่จะให้ทุกท่านปรารถนาที่จะให้ถึงขั้นนั้น^{๒๐}

พระนิพพาน เป็นสภาพธรรมที่ไม่เกิดขึ้น นอกจากพระนิพพานแล้วไม่มีสภาพธรรมใด ดับกิเลสได้เลย เพราะสิ่งใดที่เกิดขึ้นปรากฏ สิ่งนั้นเป็นที่พอใจของโลกะความต้องการ ได้ทั้งนั้น เมื่อนิพพานเป็นปรมาตธรรมที่ไม่เกิดขึ้น โลกะจึงยินดีพอใจในนิพพานไม่ได้ โลกะความยินดีพอใจมีอยู่ตราบใด ก็เป็นปัจจัย เป็นสมุทัย คือเหตุที่จะให้มีภพชาติ อยู่ตราบนั้น^{๒๑}

จากข้อมูลที่ได้ยกมา พบว่าอาจารย์สุจินต์ได้แสดงและขยายความพระสัจธรรม เพื่อให้เห็นภาพรวมของหลักหรือแก่นพระพุทธศาสนา ทั้งในส่วนของปริยัติสัจธรรมอันควรศึกษาให้ เข้าใจในพุทธวจนะที่ปรากฏในพระไตรปิฎก นำไปสู่ปฏิบัติสัจธรรม สำหรับประพฤติปฏิบัติได้อย่างถูกต้องตามธรรม เพื่อบรรลุผลคือปฏิเวธสัจธรรม รู้แจ้งอริยสัจธรรมไปตามลำดับจนถึง ความเป็นพระอรหันต์ ดับเชื้อของกิเลสทุกอย่างโดยสิ้นเชิง ดังนั้น พระสัจธรรมและพระไตรปิฎก จึงมีความสำคัญที่นำไปให้พุทธศาสนิกชนเข้าใจถึงสาระแห่งพุทธธรรมได้อย่างแท้จริง

๔.๒ ปรมาตธรรม

พระธรรมคำสอนของพระผู้มีพระภาคนั้น ไม่ว่าจะปรากฏในรูปแบบภาษาใดก็ตาม หากศึกษาด้วยความเคารพ ผู้ศึกษาย่อมเห็นถึงความไพเราะน่าอัศจรรย์ในพยานุชนะที่ทรงแสดง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความเข้าใจในอรรถอันสุขุมลุ่มลึกสุดประมาณ ที่เปรียบได้กับความลึกของ มหาสมุทร ชักนำไปเกิดความเพิ่มพูนทางสติปัญญา โดยพิจารณาถึงสภาวะธรรมที่เกิดปรากฏ ขึ้นกับตนเอง พร้อมทั้งจำแนกถึงความเป็นไปของสรรพสิ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิตได้อย่างถูกต้อง เพื่อการละคลายจากทุกข์ที่เกิดขึ้น

---

^{๒๐} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, *ตอบปัญหาธรรม*, หน้า ๒-๔.

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๔.

ธรรมอันนำไปสู่ความเข้าใจที่ลึกซึ้งนี้จึงเป็นคุณลักษณะ เฉพาะของพระพุทธศาสนา ที่มีกล่าวไว้ในพระอภิธรรมปิฎก^{๒๓} ซึ่งแสดงถึงความจริง ๒ ประเภท คือ ปรมัตถธรรม กับ บัญญัติธรรม ‘ปรมัตถธรรม’ คือความจริงที่ไม่มีการแปรปรวน หรือไม่มีความวิปริตด้วยประการใดๆ มีอยู่ ๔ ประการ คือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน^{๒๔} โดยมีลักษณะธรรมชาติอยู่ ๒ ประการด้วยกัน คือ ๑) สามัญลักษณะ หรือไตรลักษณ์ และ ๒) วิเศษลักษณะ ซึ่งเป็นธรรมชาติพิเศษที่มีประจำตัว^{๒๕} ส่วน ‘บัญญัติธรรม’ เป็นสิ่งที่บัญญัติหรือสมมติขึ้นมา เพื่อจะได้เรียกชื่อได้ถูกต้องตาม ความนิยมของคนหมู่หนึ่งหรือประเทศหนึ่ง^{๒๖} ดังที่ปรากฏเป็นภาษาของชนชาติต่างๆ

เนื่องจากพุทธศาสนิกชนในปัจจุบันมีแนวโน้มของวิถีชีวิตที่แปลกแยกไปจากธรรม มากยิ่งขึ้น ทักษะการปฏิบัติที่มีต่อปรมัตถธรรมยิ่งถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ยาก เหลือวิสัย หรืออาจเห็นว่าเป็น จำเป็นที่จะต้องรับรู้และเข้าใจมากไปกว่านี้ อาจารย์สุจินต์จึงพยายามนำเสนอปรมัตถธรรมด้วย ถ้อยคำและภาษาที่ฟังเข้าใจง่ายขึ้น เพื่อให้ผู้ฟังสามารถเข้าใจได้โดยไม่ไกลเกินเอื้อมอย่างที่คิด แต่เพราะเป็นสิ่งที่เกิดปรากฏขึ้นจริงอยู่ตลอดเวลา ดังที่อาจารย์สุจินต์ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า

สภาพธรรมที่มีจริงนั้น ภาษาบาลีใช้คำว่า ‘ปรมัตถธรรม’ เป็นสภาพธรรมที่แม้จะไม่ เรียกชื่อใดๆ เลย สภาพธรรมนั้นก็เป็นอย่างนั้น เช่น ‘เสียง’ ภาษาไทยเรียกอย่างหนึ่ง

---

^{๒๓} **พระอภิธรรมปิฎก** ประมวลพุทธพจน์หมวดพระอภิธรรม คือ หลักธรรมและคำอธิบายที่เป็นหลักวิชาล้วนๆ ไม่เกี่ยวข้องกับ บุคคลหรือเหตุการณ์ แบ่งเป็น ๗ คัมภีร์ คือ ๑) สังคีต หรือ อัมมสังคีต รวมข้อธรรมเข้าเป็นหมวดหมู่แล้วอธิบายทีละประเภท ๒) วิภังค์ ยกหมวดธรรมสำคัญ ขึ้นตั้งเป็นหัวข้อเรื่องแล้วแยกแยะออก อธิบายชี้แจงวินิจฉัยโดยละเอียด ๓) อาตุกถา สงเคราะห์ข้อธรรม ต่างๆ เข้าในชั้นธอายุตนะ ธาตุ ๔) ปุคคลบัญญัติ บัญญัติความหมายของบุคคลประเภทต่างๆ ตามคุณธรรมที่มีอยู่ในบุคคลนั้นๆ ๕) กถาวัตถุ แดงและวินิจฉัยทัศนะของนิกายต่างๆ สมัยสังคายนาครั้งที่ ๓ ๖) ยมก ยกหัวข้อธรรมขึ้นวินิจฉัยด้วยวิธีถามตอบ โดยตั้ง คำถามย้อนกันเป็นคู่ๆ ๗) ปุฏฐาน หรือ มหาปุฏฐาน อธิบายปัจจัย ๒๔ แสดงความสัมพันธ์เนื่องอาศัยกันแห่งธรรมทั้งหลายโดยพิสดาร (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๘๙)

^{๒๔} บุญมี เมธางกูร และนุชกร เมธางกูร, **คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริจเฉทที่ ๑ ตอนที่ ๑**, หน้า ๙.

^{๒๕} **วิเศษลักษณะ** เป็นธรรมชาติพิเศษที่มีประจำตัว ปรมัตถธรรมแต่ละอย่างจึงมีลักษณะเฉพาะๆ ของตนใน ๔ ประการ คือ ๑) ลักษณะ ได้แก่ เครื่องแสดง หรือคุณภาพที่มีประจำตัวโดยเฉพาะ ๒) รสข ได้แก่ หน้าที่การทำงานที่กระทำ หรือความสำเร็จที่มีอยู่ใน ตัวเองของปรมัตถธรรมทั้งหลาย ๓) ปัจจุฏฐาน ได้แก่ ผลที่เกิดจากรสขนั้น หรือเป็นความปรากฏขึ้นจากกิจการนั้นๆ ๔) ปทัฏฐาน ได้แก่ เหตุใกล้ที่เป็นเหตุให้ธรรมนั้นๆ ปรากฏขึ้นมา (บุญมี เมธางกูร และนุชกร เมธางกูร, **คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริจเฉทที่ ๑ ตอนที่ ๑**, หน้า ๑๑)

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

ภาษาอังกฤษเรียกอย่างหนึ่ง ภาษาจีนเรียกอย่างหนึ่ง เสียงเป็นสิ่งที่มีความจริง เสียงเป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่ง จึงเป็นปรมาัตถธรรม^{๒๗}

เมื่อใช้คำว่า “ปรมาัตถธรรม” บางท่านก็อาจคิดว่าสูงไป หรือยากที่จะเข้าใจได้ แต่ตามความเป็นจริงแล้วไม่ยากเกินความเข้าใจ เพราะเหตุว่า “ปรมาัตถธรรม” มาจากคำภาษาบาลี ๓ คำ คือ “ปรม” “อรรถ” และ “ธรรม” เมื่อรวมกันแล้วจึงหมายถึง ธรรมที่เป็นของจริงอย่างยิ่ง ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เป็นธรรมที่พิสูจน์ได้ เป็นธรรมที่มีอรรถอย่างยิ่ง ถ้าเข้าใจความหมายนี้ก็จะเห็นได้ว่า ทุกอย่างที่มีจริงในขณะนี้ เป็นปรมาัตถธรรม เมื่อยังไม่เคยได้ยินได้ฟังคำนี้ ก็เลยไม่ทราบว่าเป็นปรมาัตถธรรมอย่างไร จึงเห็นเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน แต่ตามความเป็นจริงแล้ว ปรมาัตถธรรมเป็นสภาพธรรมที่มีจริงที่สามารถจะรู้ได้ ทางตา คือมองเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหูได้ยินเสียง ทางจมูกได้กลิ่น ทางลิ้นลิ้มรส ทางกายรู้เย็นร้อน อ่อน แข็ง ตึง ไหว ที่กระทบสัมผัส ทางใจก็คิดนึก ทุกๆ ขณะล้วนเป็นปรมาัตถธรรม คือเป็นสภาพธรรมที่มีจริง ใครจะบอกว่าไม่มี ปรมาัตถธรรม กำลังเห็นจริงไหม ถ้าจริงก็เป็นธรรมอย่างหนึ่ง เป็นธาตุชนิดหนึ่ง เป็นของจริงชนิดหนึ่ง

ก่อนจะฟังเรื่องปรมาัตถธรรมต่อไป ต้องเข้าใจตามลำดับว่า ‘เห็น’ มีจริงหรือเปล่า ถ้ามีจริงก็เป็นปรมาัตถธรรม คือค่อยๆ พิจารณาไปที่ละทาง จึงจะเข้าใจปรมาัตถธรรมที่มีจริงๆ ว่าเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นไม่ได้ จึงเป็นปรมาัตถธรรม นี่คือมุมมองที่จะเข้าใจจริงๆ ว่าธรรมเป็นอย่างนี้ ถ้ากระทบที่ตัวทุกคนก็แข็ง แข็งเป็นธรรมที่มีจริงๆ แข็งจริงๆ รู้ได้ สภาพแข็งนั้นเป็นปรมาัตถธรรม เพราะเหตุว่าใครจะเปลี่ยนแข็งเป็นอย่างอื่นไม่ได้ เพราะฉะนั้น เมื่อเข้าใจว่าเป็นปรมาัตถธรรมแล้ว ก็ไม่มีเรา ไม่มีตัวตน

ได้ยินขณะนี้ก็เกิดเพราะเหตุปัจจัย คือมีเสียงกระทบกับโสตประสาท ถ้าโสตประสาทไม่มีหรือเสียงไม่มี การได้ยินก็เกิดไม่ได้ ชีวิตดำเนินไปที่ละขณะ เห็นบ้าง ได้ยินบ้าง ชั่วขณะเล็กๆ น้อยๆ ซึ่งสั้นมาก และเป็นปรมาัตถธรรมทั้งสิ้น แต่อวิชชาปิดบังไม่ให้เห็นความเป็นปรมาัตถธรรมของธรรม เพราะเหตุว่าไม่เคยมีใครหยุดระลึก ตรึก คิด ในเรื่องการได้ยินขณะนี้ว่า ไม่มีใครสร้าง เราสร้างไม่ได้ เราทำได้ยินไม่ได้ แล้วจะยึดถือว่าได้ยินเป็นของเราได้อย่างไร เพียงได้ยินเกิดขึ้นก็หมดไปแล้ว ไม่ว่าจะเห็นทางตา ทางหู

---

^{๒๗} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, พระพุทธเจ้าเสวยเนื้อหรือไม่ และปกิณณกรรม, หน้า ๑๐๙.

ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ทุกสิ่งเกิดขึ้นเพียงสั้นๆ แล้วก็หมดไปอย่างรวดเร็ว แต่ว่าเกิดดับสืบทอดกันรวดเร็วจนกระทั่งการดับไปหมดไปไม่ปรากฏ จึงไม่รู้ความจริงว่าเป็นปรมาตถธรรม ซึ่งมีเหตุปัจจัยเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ไม่ยั่งยืน จึงไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์บุคคลใดๆ ทั้งสิ้น

การรู้แจ้งธรรม ก็คือการรู้แจ้งลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นอนัตตา ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชา ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเราหรือของใคร นี่คือจุดเริ่มต้นที่จะมองธรรมให้เข้าใจธรรมตามความเป็นจริง หลายท่านไม่เห็นประโยชน์ว่าทำไมต้องฟังพระธรรมขั้นปรมาตถธรรม ชีวิตวันๆ ก็แสนสบายอยู่แล้ว ไม่ต้องมีเสียเวลาฟังคำบาลีและอ่านตำรามากมาย แต่ถ้าไม่ฟังพระธรรมจะรู้เลยว่า พระผู้มีพระภาคฯ ทรงเป็นพระอรหันต์ด้วยอะไร แต่การที่จะรู้จักพระผู้มีพระภาคฯ ได้ ทุกยุคทุกสมัย แม้เมื่อครั้งที่พระองค์ยังไม่ทรงดับขันธปรินิพพาน ก็มีทางเดียว คือฟังพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคฯ ทรงแสดง จึงสามารถรู้ได้ว่าบุคคลนี้เป็นพระพุทธรเจ้า เพราะทรงแสดงสิ่งซึ่งผู้อื่นไม่สามารถแสดงได้ ไม่สามารถตรึก นึก คิด ไตร่ตรองประมวลเองได้เลยสักคนเดียว ไม่มีใครเลยที่จะเป็นพระพุทธรเจ้า นอกจากผู้ที่ได้อบรมเจริญบารมีมาสมบูรณ์ พร้อมที่จะตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ใน ๒,๕๐๐ กว่าปี ก็มีพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระสมณโคดมพระองค์นี้ และถอยกลับไปก่อนนั้น ก็มีพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าและในกาลข้างหน้าก็จะมีพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

ชาวพุทธควรที่จะได้คิดไตร่ตรองว่า พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคฯ ทรงแสดงแล้วนั้น ทรงแสดงว่าอย่างไร ซึ่งพระธรรมนี้ ถ้าพระผู้มีพระภาคฯ ไม่ทรงเห็นประโยชน์ก็จะไม่ทรงแสดง แต่เนื่องจากทรงเห็นประโยชน์ว่ามีผู้ที่ได้อบรมเจริญบารมีมาแล้ว สามารถที่จะฟัง พิจารณา และอบรมเจริญปัญญา จึงทรงแสดง ทุกท่านได้ผ่านการศึกษาทางโลกมามาก หลายท่านสมบูรณ์ด้วยทรัพย์สมบัติ มีความสุขในชีวิต บางท่านอาจคิดว่าพอแล้ว ไม่มีความจำเป็นอะไรอีกในชีวิต เพราะได้รับความสำเร็จทุกอย่าง แต่ตราบไต่ที่ยังไม่ศึกษาพระธรรม ชื่อว่าผู้นั้นยังไม่รู้จักพระพุทธรเจ้า และก็ยังไม่เข้าใจพระธรรมด้วย ถ้าเป็นผู้ที่เห็นประโยชน์ของพระธรรม ต้องศึกษา ต้องฟัง ถึงแม้ว่าจะยาก เมื่อเป็นสิ่งใหม่ก็ต้องค่อยๆ ฟัง เพื่อให้ค่อยๆ เข้าใจขึ้น ดีกว่าจะปล่อยให้สิ่งใหม่สิ่งยากไปเรื่อยๆ โดยไม่ฟังให้เข้าใจ ฉะนั้น จึงควรเห็นประโยชน์ของปัญญา เพราะเหตุว่าผู้มีทรัพย์มากก็ต้องเกิด แก่ เจ็บ ตาย ต้องมีความทุกข์ ไม่มีใครพ้นไปได้เลย

เพราะฉะนั้น ถ้าจะอยู่ไปโดยไม่รู้ว่าวันไหนจะมีความทุกข์อย่างมาก จะป่วย เจ็บไข้ อย่างหนัก จะพิการ จะสูญเสียทรัพย์สมบัติหมด เมื่อไม่รู้สาเหตุ ความทุกข์ก็ย่อมมาก ที่เดียว แต่ถ้าสามารถเข้าใจธรรมซึ่งเป็นเหตุเป็นผลโดยละเอียดยิ่งขึ้น ก็จะได้เห็นพระคุณ ของพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคฯ ทรงแสดงไว้โดยละเอียดทุกประการ เพื่อให้ผู้ฟังเกิด ปัญญา สามารถที่จะรู้จักตนเองตามความเป็นจริงทุกขณะตั้งแต่ตื่นจนหลับทุกวัน ซึ่ง ถ้าเข้าใจเรื่องปรมัตถธรรมก็จะเห็นได้ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นต้องมีเหตุปัจจัย ท่านที่ สะสมที่จะได้เห็นสิ่งที่ดี ได้ยินเสียงที่ดี ได้กลิ่นที่ดี ลิ้มรสที่ดี กระทบสัมผัสที่ดี ก็ เป็นไปตามเหตุปัจจัยเพียงชั่วคราว ชั่วขณะ เพราะไม่มีอะไรที่เที่ยงแท้แน่นอน^{๒๘}

เมื่อเวไนยสัตว์ฟังพระอภิธรรมก็พิจารณาสภาพปรมัตถธรรมที่กำลังปรากฏด้วย ปัญญาที่ได้อบรมสะสมมาแล้วในอดีต จึงรู้ความจริงของปรมัตถธรรมในขณะนั้นได้ ด้วยเหตุนี้ ในครั้งพุทธกาล เมื่อพระบรมศาสดาทรงแสดงธรรมจบลง จึงมีผู้บรรลุมรรค ผลนิพพานเป็นจำนวนมาก เพราะท่านเหล่านั้นฟังพระธรรมเข้าใจ และพิจารณารู้ ความจริงของสภาพปรมัตถธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนั้น^{๒๙}

หลักปรมัตถธรรมที่อาจารย์สุจินต์นำมาบรรยายนั้น จึงได้ปรากฏข้อมูลที่ว่าด้วยเรื่อง จิต เจตสิก รูป และ นิพพาน ไว้โดยสังเขปดังนี้ คือ

๔.๒.๑ จิตปรมัตถ์

‘จิต’ เป็นปรมัตถธรรมที่เกิดขึ้นรู้สี รู้เสียง รู้กลิ่น รู้รส รู้สัมผัส รู้สิ่งต่างๆ ตาม ประเภทของจิตนั้นๆ เช่น จิตที่เกิดขึ้นเห็นสีทางตาเป็นจิตประเภทหนึ่ง จิตที่เกิดขึ้นได้ ยินเสียงทางหูเป็นจิตอีกประเภทหนึ่ง จิตที่เกิดขึ้นรู้เย็น รู้ร้อน รู้อ่อน รู้แข็ง รู้ตั้ง รู้ไหว ทางกายเป็นจิตประเภทหนึ่ง จิตคิดนึกที่เกิดขึ้นรู้เรื่องต่างๆ ทางใจเป็นจิตประเภทหนึ่ง ดังนี้ เป็นต้น ทั้งนี้ตามประเภทของจิตและตามปัจจัยที่ทำให้เกิดจิตประเภทนั้นๆ^{๓๐}

^{๒๘} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ธรรมเตือนใจแต่คุณประมาท, หน้า ๕๑-๕๘.

^{๒๙} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ปรมัตถธรรมสังเขป จิตตสังเขป และภาคผนวก, หน้า ๓๑.

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗.

ขณะที่เห็นสีต่างๆ ทางตานั้น ตาไม่เห็นอะไร ตาเป็นเพียงปัจจัยที่ทำให้เกิดการเห็น ซึ่งเป็นจิต เมื่อเสียงกระทบหู หูไม่ใช่จิต เพราะเสียงและหูไม่รู้อะไร แต่สภาพธรรมที่ได้ยินเสียง หรือรู้เสียงนั้นเป็นจิต ฉะนั้น จิตปรมาตถ์จึงเป็นสภาพธรรมที่รู้สี รู้เสียง รู้สิ่งต่างๆ^{๓๐}

ในขณะที่จิตกำลังเห็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดอยู่นั้น ขณะนั้นมีได้มีแต่เฉพาะจิตที่เห็นเท่านั้น หรือมีได้มีแต่เฉพาะสิ่งที่จิตเห็นเท่านั้น แต่ต้องมีทั้งจิตเห็นและสิ่งที่จิตเห็น เมื่อมีสิ่งที่ถูกเห็นขณะใด ก็แสดงว่าขณะนั้นต้องมีสภาพเห็น คือจิตเห็นด้วย แต่ถ้ามุ่งสนใจเฉพาะวัตถุหรือสิ่งที่ถูกเห็นเท่านั้น ก็จะทำให้ไม่รู้ความจริงว่าสิ่งที่ถูกเห็นนั้น จะปรากฏได้ก็เพราะจิตเกิดขึ้นทำกิจเห็นสิ่งนั้น ในขณะที่คิดนึกก็เช่นเดียวกัน เมื่อจิตคิดนึกเรื่องใด เรื่องราวนั้นเป็นคำที่จิตกำลังคิดนึกอยู่ในขณะนั้น เมื่อจิตเกิดขึ้นรู้สิ่งใด สิ่งที่จิตรู้ นั้น ภาษาบาลีเรียกว่า ‘อารมณ’

จิตซึ่งเป็นสภาพธรรมที่รู้อารมณนั้น มิใช่มีแต่ในพระพุทธศาสนา หรือเฉพาะในมนุษย์เท่านั้น จิตเห็น จิตได้ยิน เป็นต้นนั้น เป็นปรมาตถธรรม ไม่ใช่เชื้อชาติใดๆ ทั้งสิ้น การที่บัญญัติว่าเป็นบุคคลนี้เห็น สัตว์นั้นได้ยิน เป็นต้น ก็โดยอาศัยรูปและการจำ ถ้าไม่มีรูป และการจำ ก็ย่อมจะบัญญัติจิตเห็น จิตได้ยินนั้นๆ ว่าเป็นบุคคลนี้เห็น หรือเป็นสัตว์นั้นๆ ได้ยินไม่ได้

จิตเป็นปรมาตถธรรม ไม่ว่าจะเห็นจิตเห็นของสัตว์ใดบุคคลใด จิตเห็นที่เกิดขึ้นนั้นก็จะต้องเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา จิตได้ยินก็จะต้องได้ยินเสียง จิตเห็นจะรู้เสียงไม่ได้ และ จิตได้ยินจะรู้สิ่งที่ปรากฏทางตาไม่ได้ ไม่มีผู้ใดมีอำนาจบังคับบัญชาให้ปรมาตถธรรม เปลี่ยนลักษณะและสภาพของปรมาตถธรรมนั้นๆ เป็นอย่างอื่นได้ จิตซึ่งเป็นปรมาตถธรรมที่เกิดขึ้นรู้อารมณนั้น เกิดขึ้นได้เพราะมีเหตุปัจจัยทำให้เกิดขึ้น เมื่อไม่มีปัจจัย จิตก็เกิดไม่ได้ เช่น เมื่อเสียงไม่เกิดขึ้นกระทบหู จิตได้ยินก็เกิดไม่ได้ เมื่อกลิ่นไม่เกิดขึ้นกระทบจมูก จิตรู้กลิ่นก็เกิดไม่ได้ จิตแต่ละประเภทจะเกิดขึ้นได้ ก็เพราะมีปัจจัยที่ทำให้เกิดจิตประเภทนั้นๆ ฉะนั้น จิตที่เกิดขึ้นจึงต่างกันเป็น ๘๙ ประเภท หรือ ๑๒๑ ประเภท โดยพิเศษ (ซึ่งเรียกว่า ๘๙ ดวง หรือ ๑๒๑ ดวง) และปัจจัยที่ทำให้เกิดจิตประเภทหนึ่งๆ นั้น ก็ไม่ใช่เพียงปัจจัยเดียว แต่ต้องมีหลายปัจจัย เช่น จิตเห็นเกิดขึ้นเพราะมีปัจจัย คือ ตา ซึ่งได้แก่จักขุปสาท และ รูป คือสิ่งที่ปรากฏทางตา เป็นต้น จิตเป็นปรมาตถธรรมที่

^{๓๐} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ปรมาตถธรรมสังเขป จิตตสังเขป และภาคผนวก, หน้า ๒๕.

ไม่ใช่รูป ปรมาัตถธรรมใดไม่ใช่รูป ปรมาัตถธรรมนั้นเป็นนามธรรม จิต เจตสิก นิพพาน เป็นนามธรรม รูปเป็นรูปธรรม^{๓๒}

การเรียกจำนวนจิตว่า ‘ดวง’ นั้นก็เป็นเรื่องของภาษา เพราะว่าจิตไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่ ไต้ะ ไม่ใช่แก้วใส เพราะฉะนั้นจะใช้คำเรียกจำนวนจิตว่าตัวก็ไม่ได้ คำว่า ‘ดวง’ นั้นเป็น คำที่แสดงจำนวนของจิตเท่านั้น ไม่ใช่คำที่อธิบายรูปร่างลักษณะของจิต เพราะว่าจิต เป็นนามธรรม ไม่มีรูปร่างสัณฐานอย่างหนึ่งอย่างใดเลย^{๓๓}

จิตเป็นนามธรรมที่เกิดดับอย่างรวดเร็ว จึงไม่สามารถเอาเข้ามาทดลองพิสูจน์อย่าง วิทยาศาสตร์ได้ แต่สามารถประจักษ์แจ้งลักษณะที่แท้จริงของจิตได้ด้วยการอบรมเจริญปัญญา ตามหนทางที่พระผู้มีพระภาคได้ตรัสรู้และทรงแสดงไว้^{๓๔} ในขณะที่ได้ฟังเรื่องของนามธรรมและ รูปธรรมโดยละเอียดขึ้น นั่นคือการศึกษาปรมาัตถธรรมหรืออภิธรรมนั่นเอง เพราะชื่อนามธรรมและ รูปธรรมเป็นปรมาัตถธรรม เป็นอภิธรรม^{๓๕}

๔.๒.๒ เจตสิกปรมาัตถ์

ในขณะที่จิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์นั้น มีนามธรรมอีกประเภทหนึ่ง เกิดร่วมกับจิต และรู้ อารมณ์เดียวกับจิต นามธรรมนั้นคือ ‘เจตสิก’ เจตสิก ได้แก่ ความโกรธ ความรัก ความสุข ความทุกข์ ความตระหนี่ ความริษยา ความเมตตา ความกรุณา เป็นต้น สภาพ ธรรมเหล่านี้เป็นเจตสิกปรมาัตถ์ ไม่ใช่จิตปรมาัตถ์

ความโกรธ ความรัก ความสุข ความทุกข์ เป็นต้นนั้น เป็นสภาพธรรมที่มีจริง ไม่ใช่ ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เป็นสภาพธรรมที่ต้องเกิดกับจิต ถ้าไม่มีจิต เจตสิกคือ ความโกรธ ความรัก ความสุข ความทุกข์ เป็นต้นนั้น ก็เกิดไม่ได้ เจตสิกปรมาัตถ์มี ๕๒ ประเภท หรือเรียกว่า ๕๒ ดวง เช่น ความโกรธ (โทสะ) ก็เป็นเจตสิกชนิดหนึ่ง มีลักษณะ หนายบกระด้างดูร้าย ความรักก็เป็นเจตสิกชนิดหนึ่ง คือ โลกเจตสิก มีลักษณะยึดติด

^{๓๒} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, **ปรมาัตถธรรมสังเขป จิตตสังเขป และภาคผนวก**, หน้า ๒๔-๒๙.

^{๓๓} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, วันทนา ทิพวัลย์ และประชุมพร ชาญสุวิธานันท์, **บทสนทนาธรรม**, หน้า ๑๑๕.

^{๓๔} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, **ตอบปัญหาธรรม**, หน้า ๑๕.

^{๓๕} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, **แต่ผู้มีทุกข์**, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, ๒๕๓๙), หน้า ๕๔.

ไม่สละ และปรารถนาอารมณ์ จะเห็นได้ว่า เจตสิกแต่ละประเภทนั้นเป็นสภาพธรรมแต่ละอย่าง ไม่ใช่สภาพธรรมอย่างเดียวกัน นอกจากนี้มีลักษณะต่างกัน กิจของเจตสิกแต่ละอย่างก็ต่างกัน ผลคืออาการที่ปรากฏก็ต่างกัน และเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดเจตสิกแต่ละประเภทก็ต่างกัน

จิตปรมาตม์และเจตสิกปรมาตม์เป็นนามธรรมที่รู้อารมณ์และเกิดร่วมกัน เจตสิกเกิดพร้อมกับจิต ดับพร้อมกับจิต รู้อารมณ์เดียวกับจิต และเกิดที่เดียวกับจิต คือจิตเกิดดับที่ไหน เจตสิกก็เกิดดับที่นั่น จิตปรมาตม์และเจตสิกปรมาตม์นั้นไม่แยกกัน คือไม่เกิดดับแต่เพียงปรมาตม์เดียว จิตเป็นใหญ่เป็นประธานในการรู้อารมณ์ ส่วนเจตสิกต่างๆ ที่เกิดร่วมกับจิตก็รู้อารมณ์เดียวกับจิต แต่มีลักษณะและหน้าที่ในการรู้อารมณ์นั้นต่างกันไปตามลักษณะและกิจการงานของเจตสิกแต่ละประเภท เพราะเหตุที่จิตแต่ละดวงที่เกิดขึ้นนั้นมีเจตสิกเกิดขึ้นร่วมด้วยมากน้อยต่างๆ กัน และเป็นเจตสิกต่างประเภทกัน จึงทำให้จิตต่างกันเป็น ๘๙ หรือ ๑๒๑ ประเภท (โดยพิเศษ) จิตแต่ละประเภทนั้นไม่เหมือนกัน โดยรู้อารมณ์ต่างกันบ้าง โดยทำกิจต่างกันบ้าง โดยเจตสิกที่เกิดร่วมด้วยต่างกันบ้าง เช่น จิตบางดวงมีสิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นอารมณ์ จิตบางดวงมีเสียงเป็นอารมณ์ เป็นต้น จิตบางดวงทำกิจเห็น จิตบางดวงทำกิจได้ยิน เป็นต้น จิตบางดวงมีโลกเจตสิกเกิดร่วมด้วย จิตบางดวงมีโทสะเจตสิกเกิดร่วมด้วย ดังนี้ เป็นต้น^{๓๖}

ถ้ารู้ลักษณะของจิตเจตสิกที่เกิดดับแต่ละวินาทีแต่ละขณะ ในวันหนึ่งๆ ก็จะได้รู้ความจริงของจิตใจเราเองดีค่ะว่า บางครั้งก็น่ารังเกียจ น่าเกลียด หรือบางครั้งก็น่าชื่นชมมากน้อยแค่ไหน เพราะถึงแม้ว่าจะไม่ได้ทำทุกจริตทางกาย ทางวาจา แต่ว่าจิตใจที่เกิดดับสืบต่อกันอยู่นั้น บางขณะก็เป็นจิตใจที่น่ารังเกียจ น่าละอาย ควรจะขจัดขัดเกล่าให้เบาบางลง และบางขณะที่เป็นจิตใจที่ดีงาม ก็ควรจะเจริญให้มีมากขึ้นๆ^{๓๗}

ความโกรธ ความไม่พอใจแต่ละขณะที่เกิดขึ้นนั้น ถึงแม้ว่าจะเล็กน้อยสักเท่าไร แต่ลักษณะของปรมาตมธรรมแต่ละชนิดนั้น ก็ต้องปรากฏตามสภาพของปรมาตมธรรมนั้นๆ ไม่มีใครสามารถเปลี่ยนแปลงลักษณะของปรมาตมธรรมแต่ละประเภทนั้นได้เลยค่ะ

---

^{๓๖} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, **ปรมาตมธรรมสังเขป จิตตสังเขป และภาคผนวก**, หน้า ๒๙-๓๑.

^{๓๗} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, วันทนา ทิพวัลย์ และประชุมพร ชาณสุวิธานันท์, **บทสนทนาธรรม**, หน้า ๑๒๙-๑๓๐.

ถึงคนอื่นจะไม่รู้ แต่ตัวผู้โกรธเองก็ต้องรู้ เพราะว่าลักษณะและสภาพของความโกรธ ความไม่แค้นที่นั่น ปรากฏแก่คนนั้นในขณะนั้นแล้ว^{๓๘}

๔.๒.๓ รูปปรมาตถ์

รูปปรมาตถ์เป็นสภาพธรรมที่ไม่รู้อารมณ์ มีปัจจัยปรุงแต่งจึงเกิดขึ้นและดับไป เช่นเดียวกับจิตและเจตสิก รูปปรมาตถ์มี ๒๘ รูป หรือ ๒๘ ประเภท และมีความหมายไม่เหมือนที่เข้าใจกันว่า ไต้เป็นรูปหนึ่ง แก้วเป็นรูปหนึ่ง หนังสือเป็นรูปหนึ่ง ดังนี้ เป็นต้น ในรูปปรมาตถ์ ๒๘ ประเภทนั้น มีรูปที่จิตรู้ได้ทางตา มองเห็นได้เพียงรูปเดียว คือสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้น ส่วนอีก ๒๗ รูปนั้น จิตเห็นไม่ได้ แต่รู้ได้ทางอื่นตามประเภทของรูปนั้นๆ เช่น เสียงรู้ได้ทางหู เป็นต้น

ถึงแม้ว่าจะเห็นจิตและเจตสิกด้วยตาไม่ได้เช่นเดียวกับรูป ๒๗ รูปที่มองไม่เห็น แต่จิตและเจตสิกก็ไม่ใช้รูปปรมาตถ์ เพราะจิตและเจตสิกเป็นปรมาตถธรรมที่รู้อารมณ์ ส่วนรูปเป็นปรมาตถธรรมที่ไม่รู้อารมณ์ รูปปรมาตถ์เป็นสังขารธรรม มีปัจจัยปรุงแต่งจึงเกิดขึ้น รูปๆ หนึ่งอาศัยรูปอื่นเกิดขึ้น ฉะนั้น จะมีรูปเกิดขึ้นเพียงรูปเดียวไม่ได้ ต้องมีรูปที่เกิดพร้อมกันและอาศัยกันเกิดขึ้นหลายรูป รวมกันเป็น ๑ กลุ่มเล็กๆ ซึ่งแยกออกจากกันไม่ได้เลย ภาษาบาลีเรียกว่า ๑ กลาป

รูปเป็นสภาพธรรมที่เล็ดละเอียดมาก เกิดขึ้นและดับไปอย่างรวดเร็วอยู่ตลอดเวลา รูปกลาปหนึ่งที่เกิดขึ้นจะดับไปเมื่อจิตเกิดดับ ๑๗ ขณะ ซึ่งเป็นไปอย่างรวดเร็วมาก เพราะจิตที่เห็นและจิตที่ได้ยินขณะนี้ ซึ่งปรากฏเสมือนว่าพร้อมกันนั้นก็เกิดดับห่างไกลกันเกินกว่า ๑๗ ขณะจิต ฉะนั้น รูปที่เกิดพร้อมกับจิตที่เห็น ก็ดับไปก่อนที่จิตได้ยินจะเกิดขึ้น^{๓๙}

รูปมีส่วนสำคัญในชีวิตอย่างมากทีเดียวค่ะ เพราะรูปย่อมทำให้เกิดความสุขหรือความทุกข์ได้ อย่างรูปสีนี่นะคะ นอกจากว่าเราจะอยากเห็นสีเขียวๆ ของดอกไม้ เสื้อผ้า อาหาร และสิ่งของต่างๆ แล้ว เรายังอยากให้สีสันวันณะ รูปทรงของตัวเองงดงาม

^{๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๕-๑๓๖.

^{๓๙} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, *ปรมาตถธรรมสังเขป จิตตสังเขป และภาคผนวก*. หน้า ๓๒-๓๓.

นำดูด้วย และถ้าเป็นอย่างที่เราปรารถนาเมื่อไหร่ก็มีความสุขเมื่อนั้น แต่ว่าถ้าไม่เป็น
อย่างที่เราปรารถนาก็มีความทุกข์

ถึงแม้ว่าลักษณะที่แท้จริงของรูปแต่ละรูปนั้นมีการเกิดขึ้นและดับไปอย่างรวดเร็ว
ที่ว่าแต่ละรูปก็มีลักษณะที่ทำให้จิตมีความพอใจลุ่มหลง เพลิดเพลินยินดีไปได้ ถ้าไม่รู้
ความจริงของรูปนั้นๆ สำหรับรูปคนซึ่งประกอบด้วยส่วนต่างๆ ของร่างกายนั้น บางรูป
ก็เกิดจากกรรม บางรูปก็เกิดจากจิต บางรูปก็เกิดจากอตุ คือความเย็นความร้อนที่พอดี
และบางรูปก็เกิดจากอาหาร ส่วนพวกต้นไม้ ใบหญ้า ภูเขา วัตถุสิ่งของต่างๆ ซึ่งไม่มี
จิตนั้น เป็นรูปที่เกิดจากอตุ คือความเย็นความร้อนเท่านั้น^{๕๐}

๔.๒.๔ นิพพานปรมัตถ์

ปรมัตถธรรมอีกประเภทหนึ่ง คือ ‘นิพพานปรมัตถ์’ พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกว่า
นิพพาน เพราะออกจากตัณหา คือวานะ นิพพานปรมัตถ์เป็นสภาพธรรมที่ดับทุกข์ จิต
เจตสิก รูป เป็นทุกข์เพราะไม่เที่ยง เกิดขึ้นแล้วดับไป การที่จะดับทุกข์ได้นั้นจะต้องดับ
ตัณหา เพราะตัณหาเป็นสมุทัย เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ เป็นสมุทัยให้เกิดขั้นซึ่งได้แก่ จิต
เจตสิก รูป การที่จะดับตัณหาได้นั้นก็ด้วยการอบรมเจริญปัญญาจนรู้แจ้งชัดในลักษณะ
เกิดดับของจิต เจตสิก รูป แล้วละคลายความยึดมั่นเห็นผิดในจิต เจตสิก รูป ได้
ด้วยการรู้แจ้งนิพพาน ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่ดับตัณหา ดับทุกข์ ดับขั้น นิพพานจึงเป็น
ธรรมที่มีจริง เป็นปรมัตถธรรม เป็นสภาพธรรมที่รู้แจ้งได้

นิพพานปรมัตถ์โดยปริยายแห่งเหตุมี ๒ อย่าง คือ สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ ๑ และ
อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ ๑ คำว่า ‘อุปาทิ’ เป็นชื่อของขั้น ๕ คือ จิต เจตสิก รูป
สอุปาทิเสสนิพพาน คือความสิ้นไปของกิเลสทั้งหมด แต่ยังมีขั้นเกิดดับสืบต่ออยู่
อนุปาทิเสสนิพพาน คือการดับขั้นทั้งหมด เป็นการปรินิพพานของพระอรหันต์ ส่วน
คำว่า ‘โดยปริยายแห่งเหตุ’ คือ การอ้างถึงมีขั้นเหลือ และไม่มีขั้นเหลือ ซึ่งเป็นเหตุใน
การบัญญัตินิพพาน ๒

เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้ได้ร่วมพระศรีมหาโพธิ์ พระองค์ทรงบรรลุสอุปาทิเสส-
นิพพานธาตุ กิเลสและธรรม (ซึ่งได้แก่จิตและเจตสิกอื่นๆ) ที่เกิดร่วมกับกิเลสขั้นดับ

^{๕๐} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, วันทนา ทิพวัลย์ และประชุมพร ชาณสุวิธานนท์, **บทสนทนาธรรม**, หน้า ๑๔๐-๑๔๔.

หมดสิ้นและไม่เกิดอีกเลย แต่ยังมีชั้นคือ จิต เจตสิก (ที่ปราศจากกิเลส) และรูปที่เกิดดับสืบต่ออยู่ พระผู้มีพระภาคตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า ‘ดูกรภิกษุทั้งหลาย กัสสุปาติเสสนิพพานเป็นไฉน ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นพระอรหันตชีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระลงได้แล้ว มีประโยชน์ของตนอันบรรลุแล้ว มีสังโยชน์ในภพสิ้นรอบแล้ว หลุดพ้นแล้ว เพราะรู้โดยชอบ ภิกษุนั้นย่อมเสวยอารมณ์ทั้งที่พึงใจและไม่พึงใจ ยังเสวยสุขและทุกข์อยู่ เพราะความที่อินทรีย์ ๕ เหล่าใดเป็นธรรมชาติไม่บุบสลาย อินทรีย์ ๕ เหล่านี้ของเขายังตั้งอยู่นั้นเทียว ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ความสิ้นไปแห่งราคะ ความสิ้นไปแห่งโทสะ ความสิ้นไปแห่งโมหะของภิกษุนั้น นี้เราเรียกว่า สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ’

อุปาทิเสสนิพพาน คือ นิพพานที่ไม่มีชั้นเหลือ เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงดับขันธปรินิพพานระหว่างไม้สาละคู่ เป็นอุปาทิเสสนิพพาน ดับขันธหมดสิ้นโดยรอบ ดับสนิทซึ่งภพทั้งหลายโดยประการทั้งปวง ดับจิต เจตสิก รูป ทั้งหมดไม่มีการเกิดอีกเลย พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี เป็นพระเสกขบุคคล เพราะยังต้องศึกษาเจริญธรรมยิ่งขึ้นเพื่อดับกิเลสที่เหลืออยู่ให้หมดไป ส่วนพระอรหันต์เป็นพระอเสกขบุคคล เพราะดับกิเลสทั้งหมดเป็นสมุจเฉทได้แล้ว ไม่ต้องศึกษาเพื่อดับกิเลสอีก^{๔๑}

ทุกสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นจะต้องมีเหตุปัจจัยทำให้เกิดขึ้น และสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นก็ไม่มีอะไรอื่นนอกไปจากจิต เจตสิก รูป ๓ ประมัตถ์นี้เท่านั้น นิพพานเป็นธรรมที่ดับกิเลสซึ่งเป็นเหตุปัจจัยให้เกิดจิต เจตสิก รูป ฉะนั้นนิพพานจึงดับจิต เจตสิก รูปด้วย เมื่อนิพพานเป็นธรรมที่ดับจิต เจตสิก รูป นิพพานจึงไม่ใช่จิต นิพพานไม่ใช่เจตสิก นิพพานไม่ใช่รูป แต่นิพพานก็เป็นปรมัตถธรรมอย่างหนึ่ง เป็นสภาพธรรมที่มีจริง^{๔๒}

นิพพานนั้นถึงแม้ว่าจะมีจริง เป็นปรมัตถธรรม แต่ก็ไม่ใช่สิ่งที่ใครๆ จะรู้แจ้งลักษณะของนิพพานได้ง่ายๆ เลยค่ะ เพราะว่าการที่จะรู้แจ้งลักษณะของนิพพานได้นั้น จะต้องรู้ด้วยปัญญาขั้นสูงอันเกิดจากการเจริญปัญญาที่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏอยู่ทุกๆ ขณะอย่างทั่วถึง และแจ้งชัดจริงๆ เสียก่อน^{๔๓}

^{๔๑} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, **ปรมัตถธรรมสังเขป จิตตสังเขป และภาคผนวก**, หน้า ๔๒-๔๔.

^{๔๒} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, วันทนา ทิพวัลย์ และประชุมพร ชาณสุวิทยานันท์, **บทสนทนาธรรม**, หน้า ๑๔๙.

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๘.

นิพพานเป็นปรมาัตถธรรม จึงเป็นธรรมที่มีจริง นิพพานไม่ใช่สังขารธรรม เป็นวิสังขารธรรม คือเป็นธรรมที่ไม่เกิด ตรงกันข้ามกับสังขารธรรม คือธรรมที่เกิดขึ้นมีปัจจัยปรุงแต่ง นิพพานเป็นอสังขตธรรม ไม่ใช่สังขตธรรม สังขตธรรมคือธรรมที่เกิดดับ อสังขตธรรมคือธรรมที่ไม่เกิดดับ นิพพานไม่มีปัจจัยจึงไม่เกิดดับ^{๔๔}

จากข้อมูลที่ได้ยกมานี้ พบว่าหลักปรมาัตถธรรมที่อาจารย์สุจินต์ได้บรรยายนั้น ยังคงมีพระไตรปิฎกและอรรถกถาเป็นแหล่งข้อมูลหลักที่ได้ยึดถืออย่างเคร่งครัด ซึ่งไม่เพียงกล่าวถึงลักษณะของปรมาัตถธรรมทั้ง ๔ เท่านั้น แต่ยังได้พยายามจำแนกแยกย่อยให้ผู้ฟังเห็นถึงความละเอียดของจิตปรมาตต์ เจตสิกปรมาตต์ และรูปปรมาตต์ที่เกิดขึ้นและดับไปทุกขณะในชีวิต เพราะเป็นความจริงของสภาวะธรรมที่ปราศจากความเป็นตัวตน สัตว์ บุคคลใดๆ ทั้งสิ้น มีการยกตัวอย่างพร้อมทั้งเน้นย้ำอยู่เสมอให้ผู้ฟังพิจารณาสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นจริงกับตนเองในขณะที่กำลังฟังนั้นด้วย ทั้งนี้เพื่อให้ปรมาัตถธรรมที่กำลังกล่าวถึงนี้เป็นเพียงเรื่องราวในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่สืบทอดกันมาให้ได้รู้จักหรือท่องจำเฉกเช่นศาสตร์อื่นๆ โดยทั่วไป แต่เพราะปรมาัตถธรรมเป็นสิ่งที่มิได้อยู่อย่างกลมกลืนกับชีวิต

๔.๓ ไตรลักษณ์

พระผู้มีพระภาคนอกจากได้ทรงแสดงถึงปรมาัตถธรรม ๔ อันเป็นหลักธรรมที่มีสาระครอบคลุมตลอดทั้งโลกและชีวิตแล้ว ยังทรงแสดงถึงอาการที่เป็นเครื่องกำหนดหมายให้รู้ถึงความจริงของสภาวะธรรมทั้งหลายด้วย ซึ่งอาจารย์สุจินต์ได้อธิบายถึงประเด็นดังกล่าวไว้ ดังนี้

พระธรรมคำสอนของพระผู้มีพระภาคนั้น สมบูรณ์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะธรรมข้อใดที่อาจจะมิได้เข้าใจผิดได้ พระองค์ก็ทรงบัญญัติคำกำกับให้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อให้ผู้ใดเข้าใจความหมายของธรรมข้อนั้นผิด เมื่อพระองค์ทรงบัญญัติว่า ธรรมที่เกิดขึ้นมีปัจจัยทำให้เกิดขึ้นเป็น ‘สังขารธรรม’ เพื่อไม่ให้ผู้ใดเข้าใจผิดว่าธรรมที่เกิดขึ้นนั้นเมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ตั้งอยู่ตลอดไปเรื่อยๆ พระองค์จึงทรงบัญญัติว่าธรรมที่เป็นสังขารธรรม (ธรรมที่มีสภาพปรุงแต่ง) นั้นเป็น ‘สังขตธรรม’ (ธรรมที่ปรุงแต่งแล้ว)

สังขตธรรม คือ ธรรมที่เกิดขึ้นแล้วดับไป พระองค์ทรงบัญญัติคำว่า ‘สังขตธรรม’ กับคำว่า ‘สังขารธรรม’ เพื่อให้รู้ว่าธรรมใดที่เกิดขึ้น ธรรมนั้นมีปัจจัยทำให้เกิดขึ้น เมื่อ

^{๔๔} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, *ปรมาัตถธรรมสังเขป จิตตสังเขป และภาคผนวก*. หน้า ๕๓.

ปัจจัยดับ ธรรมที่เกิดขึ้นเพราะปัจจัยนั้นก็ดับไป สังขตธรรมคือธรรมที่เกิดขึ้นแล้วดับไป ฉะนั้น สังขารธรรมคือธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่งนั้นจึงเป็นสังขตธรรม จิตปรมัตถ์ เจตสิกปรมัตถ์ รูปปรมัตถ์ เป็นสังขารธรรม เป็นสังขตธรรม^{๔๕}

๔.๓.๑ สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง

จิต เจตสิก รูป เป็นสังขารธรรม ไม่เที่ยง คือทันทีที่เกิดขึ้นแล้วก็ดับไปอย่างรวดเร็วมาก จึงไม่มีใครรู้ว่าจิตเกิดแล้วก็ดับจริงๆ เมื่อพระผู้มีพระภาคได้ตรัสรู้และทรงแสดงพระธรรมที่ทรงประจักษ์แจ้ง ก็เป็นหนทางให้พุทธบริษัทศึกษาพิจารณาพระธรรมและอบรมเจริญปัญญาได้ โดยเข้าใจสภาพสังขารธรรมที่ปรากฏในชีวิตประจำวันเสียก่อน เมื่อเข้าใจแล้วก็จะเห็นสังขารชั้นรูปปรุงแต่งสติปัญญา ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่ระลึกได้ว่าจิตขณะนี้ไม่เที่ยง เจตสิกไม่เที่ยง รูปไม่เที่ยง แต่ก็ยังไม่ใช่มั่นประจักษ์แจ้ง เป็นเพียงขั้นที่เพิ่งจะเริ่มสังเกตพิจารณาลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏเท่านั้น^{๔๖}

๔.๓.๒ สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์

สังขารธรรมทั้งปวงเกิดแล้วก็ดับไป ไม่ว่าจะเป็จิตประเภทดีหรือจิตประเภทไม่ดี รูปงามหรือไม่งาม เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ดับไปเหมือนกันหมด การเกิดดับไม่เที่ยงนี้แหละเป็นทุกข์ เพราะไม่ดำรงอยู่ สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์นั้นไม่ใช่แต่เฉพาะทุกข์กายที่เจ็บปวดป่วยไข้ หรือทุกข์ที่ต้องลำบากเดือดร้อน ทุกข์ที่พลัดพรากจากสิ่งที่รัก หรือทุกข์ที่ประสบกับสิ่งไม่เป็นที่รักเท่านั้น สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์เพราะสังขารทั้งปวงไม่เที่ยง เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป จึงไม่ควรยึดถือว่าเป็นสุข บางท่านอาจสงสัยว่าจิตที่เพิลิดเพิลินยินดีเป็นสุขก็มี เหตุใดจึงว่าสังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ ที่ว่าเป็นทุกข์นั้นเพราะจิตที่เพิลิดเพิลินยินดีนั้นก็ไม่เที่ยง ฉะนั้น สังขารธรรม คือ จิต เจตสิก รูป ทั้งหมดเป็นทุกข์ เพราะจิต เจตสิก รูป ทั้งหมดไม่เที่ยง^{๔๗}

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘-๔๙.

^{๔๖} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, *ตอบปัญหาธรรม*, หน้า ๖๓.

^{๔๗} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, *ปรมัตถธรรมสังเขป จิตตสังเขป และภาคผนวก*, หน้า ๕๒.

๔.๓.๓ ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา

ธรรมทั้งปวง ได้แก่ ปรมัตถธรรมทั้ง ๔ คือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา คือไม่ใช่ตัวตน ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของบุคคลใด^{๔๘}

อย่างเวลาที่ความโกรธเกิด มีใครบ้างไม่รู้ แม้ไม่เรียนพระอภิธรรมก็รู้ เวลาที่อิจฉาหรือริษยา ต้องเรียนพระอภิธรรมใหม่จึงจะรู้ ก็ไม่ต้องเรียน แต่เป็นเรา ไม่รู้ว่าเป็นสภาพธรรมแต่ละอย่าง เพราะฉะนั้นโดยนัยของพระอภิธรรมจึงรู้ว่าทั้งหมดไม่ใช่เรา เมื่อโลภะเกิด โทสะเกิด มานะเกิด หรือสกุณสนาน ก็ไม่ใช่เรา เมื่อมีความจำที่มั่นคงในความเป็นอนัตตา ไม่ใช่อนัตตาแบบหลอกๆ ไม่ใช่ทำอะไรก็ได้เพราะทุกอย่างเป็นอนัตตา นั่นพูดเอาเอง แต่อนัตตาจริงๆ นั้น ปัญญาเข้าถึงความเป็นอนัตตาหรือยัง หรือเพียงพูดตามว่าทุกอย่างเป็นอนัตตา คนที่เพียงเรียน กับคนที่อบรมเจริญปัญญา รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงนั้นปัญญาผิดกันมาก ซึ่งต้องตรง ถ้าเรารู้ว่าเพียงรู้ชื่อก็จะไม่หยุดอยู่เพียงรู้ชื่อ ต้องอบรมเจริญปัญญาจนสามารถที่จะรู้ความเป็นอนัตตาจริงๆ สมกับที่เรากล่าวว่ ‘ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา’ มิฉะนั้นก็เหมือนกับคำอุปมาที่ว่า ‘ทัพพีไม่รู้รสแกง’^{๔๙}

จากข้อมูลที่ได้ยกมานี้ พบว่าอาจารย์สุจินต์ได้แสดงถึงหลักไตรลักษณ์ โดยมุ่งเน้นให้พิจารณาอย่างละเอียดถึงสภาวะความจริงของสามัญลักษณ์ะทั้ง ๓ นี้ด้วยปัญญา มากกว่าการได้รู้จักเพียงชื่อเรียก หรือนำเอาคำเหล่านี้ไปใช้อย่างคลาดเคลื่อน โดยละเอียดต่อการศึกษาและทำความเข้าใจในลักษณะที่ถูกต้องและเป็นจริงตามหลักพุทธธรรม

๔.๔ ภาวนา

คุณลักษณะสำคัญประการหนึ่งของพระพุทธานุศาสนาก็คือ เป็นคำสอนที่มีได้มุ่งเพียงให้ศาสนิกเกิดความเชื่อหรือศรัทธา เพื่อที่จะร้องขอหรืออ้อนวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายให้ช่วยดลบันดาลสิ่งต่างๆ ตามที่ปรารถนา แต่มุ่งเน้นให้ศาสนิกได้ฝึกอบรมตนเอง หากผู้นั้นประสงค์ที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพัฒนาในด้านจิตใจตามหลักพุทธธรรม ที่เรียกว่า

^{๔๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒.

^{๔๙} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ธรรมสังยุตที่กัมพูชา, หน้า ๖๑-๖๒.

ภาวนา^{๕๐} มีผลให้กิเลสอันเป็นความเศร้าหมองของจิตใจได้สงบระงับตามสมควรแก่อาการที่เกิดขึ้น^{๕๑} ซึ่งอาจารย์สุจินต์ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า

ภาวนา คือการอบรมจิตใจให้เป็นกุศลยิ่งขึ้น และเป็นการอบรมเจริญปัญญาตามลำดับขั้นด้วย จิตเป็นสภาพธรรมที่ละเอียดรู้ยาก ทุกคนมีอกุศลจิต แต่บางคนก็ไม่ว่าเป็นอกุศลจิต ขณะกำลังทำกิจการงานต่างๆ นั้นก็เป็นอกุศลจิต ขณะใดที่ไม่เป็นไปในบุญกิริยาวัตถุ ๑๐^{๕๒} ขณะนั้นเป็นอกุศลจิต เพราะฉะนั้น แม้ไม่ทำทุจริตกรรม แต่ใจก็เป็นอกุศลแล้ว เช่น นึกคิดถึงคนอื่นด้วยความผูกพันติดข้อง หรือนึกถึงด้วยความขุ่นเคืองใจ วันหนึ่งๆ ทุกคนคิดมากกว่าพูด ถ้าเพียงโกรธไม่พูด คนอื่นก็อาจไม่รู้เลย แต่ถ้าโกรธมากขึ้น ก็จะแสดงออกมาทางกาย วาจา ซึ่งเมื่อถึงขั้นกระทำอกุศลกรรม จะเห็นได้ว่าเป็นอกุศลจิตที่กำลังแรงแล้ว แต่ผู้มีปัญญาเห็นโทษของอกุศลแม้เพียงความขุ่นใจเล็กน้อย หรือแม้ขณะที่กำลังเพลิดเพลนติดข้อง ทางตาที่จะดูนั้น ดูนี้ ทางหูก็จะฟังนั้น ฟังนี้ ทางจมูกก็จะดมกลิ่นหอม กลิ่นนั้นกลิ่นนี้ เป็นอกุศลที่ติดข้องในวัตถุต่างๆ โดยไม่รู้ตัวมากมายทั้งวัน

ผู้มีปัญญาเริ่มเห็นโทษของโลภะและโทสะแล้วคิดที่จะสงบจากอกุศลทั้งหลาย เพราะเหตุว่าทุกสิ่งทีติดข้องนั้นจะนำมาแต่ทุกข์โทษเท่านั้น ผู้มีปัญญาจึงฟังพระธรรมระลึกถึงสภาพจิตของตนเอง แล้วเริ่มอบรมจิตใจให้เป็นกุศลยิ่งขึ้น^{๕๓}

เมื่อกิเลสมี ๓ ขั้น กุศลที่ขัดเกลากิเลสก็ต้องมี ๓ ขั้นด้วย คือการเจริญกุศลขั้นศีล ขจัดกิเลสหยาบ การเจริญกุศลขั้นสมาธิ คือสมถภาวนาระงับกิเลสอย่างกลาง และการเจริญปัญญา คือวิปัสสนาภาวนาละกิเลสอย่างละเอียด^{๕๔}

---

^{๕๐} ภาวนา หมายถึง การเจริญ, การทำให้เกิดให้มีขึ้น, การฝึกอบรมจิตใจ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๙๓-๙๔)

^{๕๑} อาการของกิเลส จำแนกออกได้เป็น ๓ ขั้น คือ ๑) วิตกมกิเลส เป็นกิเลสอย่างหยาบที่แสดงออกทางกาย และวาจา ๒) ปริยฐานกิเลส เป็นกิเลสอย่างกลางที่คุกรุ่นอยู่ภายในใจ ๓) อนุสัยกิเลส เป็นกิเลสอย่างละเอียดที่นอนเนื่องอยู่ในชั้นธัมมทาน (บุญมี เมฆางกูร และบุษกร เมธางกูร, คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมมัตถสังคหะ ประจําปีที่ ๘, หน้า ๓๓)

^{๕๒} บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ หมายถึง ที่ตั้งแห่งการทำบุญ, ทางทำความดี มี ๑๐ ประการ เช่น ทานมัย ทำบุญด้วยการให้ปันสิ่งของ สิลมัย ทำบุญด้วยการรักษาศีลหรือประพฤติดี ภาวนามัย ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา คือฝึกอบรมจิตใจเจริญปัญญา เป็นต้น (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๙๓-๙๔)

^{๕๓} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ธรรมเตือนใจแต่คุณประมาท. หน้า ๖๕-๖๖.

^{๕๔} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, วันทนา ทิพวัลย์ และประชุมพร ชาณสุวิธานันท์, บทสนทนาธรรม, หน้า ๓๓๔.

๔.๔.๑ สมถภาวนา

การอบรมจิตในพระพุทธศาสนามี ๒ อย่างด้วยกัน คือ สมถภาวนา และวิปัสสนาภาวนา^{๕๕} การเจริญสมถภาวนาเป็นการเจริญมหากุศลญาณสัมปยุตต์^{๕๖} ที่สามารถทำให้นิวรณ์^{๕๗} สงบระงับ แต่ทั้งนี้ก็ต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง สมถภาวนานั้นไม่ใช่สิ่งที่จำกัดเฉพาะบางบุคคลเท่านั้น แต่สามารถปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลได้จริงในการดำเนินชีวิตตามปกติ ทั้งนี้โดยมีความเข้าใจที่ถูกต้องในเบื้องต้นเป็นสำคัญ ในเรื่องนี้อาจารย์สุจินต์ได้กล่าวไว้ว่า

ผู้ที่จะเจริญสมถภาวนาต้องเป็นผู้มีปัญญาเห็นโทษของอกุศลทั้งโลภะและโทสะ ไม่ใช่เห็นแต่โทษของโทสมูลจิต ซึ่งเป็นความกังวลใจ เดือดร้อนใจต่างๆ เท่านั้น ผู้ที่ไม่รู้จักกิเลสและไม่เห็นโทษของโลภะ ย่อมไม่เจริญสมถภาวนา ฉะนั้น ผู้ที่เจริญสมถภาวนาจึงเป็นผู้ตรง มีปัญญาเห็นโทษของโลภะ และมีสติสัมปชัญญะ รู้ขณะที่ต่างกันของโลภมูลจิตและมหากุศลญาณสัมปยุตตจิต จึงจะเจริญมหากุศลญาณสัมปยุตต์เพิ่มขึ้นๆ จนอกุศลจิตไม่เกิดแทรกคั่นได้ จนกว่าจะเป็นอุปปจารสมาธิ^{๕๘} แล้วบรรลुอัปปนาสมาธิ^{๕๙} คือ ปฐมฌานกุศลจิต ประกอบด้วยองค์ ๕ คือ วิตก วิจาร์ ปิติ สุข เอกัคคตา^{๖๐}

สมถภาวนาไม่ใช่การทำสมาธิ สมาธิเป็นสภาพธรรมที่ตั้งมั่นในอารมณ์ ซึ่งได้แก่อกัคคตาเจตสิกที่เกิดกับจิตทุกดวง เมื่อจิตใจฝักใฝ่มีอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งนานๆ

---

^{๕๕} **สมถภาวนา** หมายถึง การฝึกอบรมจิตให้สงบเป็นสมาธิ และ วิปัสสนาภาวนา หมายถึง การฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งตามเป็นจริง, การเจริญปัญญา (ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๒/๓๖๙; อจ. พุท. (ไทย) ๒๐/๓๒/๗๖)

^{๕๖} **มหากุศลญาณสัมปยุตตจิต** หมายถึง จิตที่ประกอบด้วยเจตนาที่ตั้งงาม เป็นจิตที่ไม่มีโทษ ให้ผลเป็นความสุข ซึ่งประกอบด้วยปัญญา สำหรับ มหากุศลญาณวิปยุตตจิต หมายถึง จิตที่ประกอบด้วยเจตนาที่ตั้งงามเช่นกัน แต่ไม่ประกอบด้วยปัญญา (บุญมี เมธางกูร และบุษกร เมธางกูร, คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริเฉทที่ ๑ ตอนที่ ๒, หน้า ๗-๑๐)

^{๕๗} **นิวรณ์** หมายถึง อกุศลธรรมที่กั้นจิตไม่ให้ก้าวหน้าในความสุขหรือคุณธรรม ทำจิตให้เศร้าหมองและทำปัญญาให้อ่อนกำลัง มี ๕ ประการ คือ ๑) กามฉันทะ ความพอใจในกาม ๒) พยาบาท ความคิดร้าย ๓) ถีนมิทธะ ความหดหู่และเซื่องซึม ๔) อุทธัจจกุกกุจจะ ความฟุ้งซ่านและร้อใจ ๕) วิจิกิฉา ความลังเลสงสัย (อจ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๑/๘๙; อภิ. วิ. (ไทย) ๓๕/๙๔๑/๕๙๕)

^{๕๘} **อุปปจารสมาธิ** หมายถึง สมาธิจวนจะแน่วแน่, สมาธิที่ยังไม่ถึงที่สุด เป็นขั้นทำให้กิเลส มีนิวรณ์เป็นต้นระงับ ก่อนจะเป็นอัปปนา คือถึงฌาน (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๖๕)

^{๕๙} **อัปปนาสมาธิ** หมายถึง สมาธิแน่วแน่, จิตที่ตั้งมั่นสนิท เป็นสมาธิในฌาน (เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔๑)

^{๖๐} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, **ปรมัตถธรรมสังเขป จิตตสังเขป และภาคผนวก**, หน้า ๔๓๑.

ลักษณะของเอกัคคตาเจตสิกก็ปรากฏเป็นสมาธิ คือตั้งมั่นแน่วแน่อยู่ที่อารมณ์ใด อารมณ์หนึ่งเพียงอารมณ์เดียว เอกัคคตาเจตสิกที่เกิดกับอกุศลจิตเป็นมิจฉาสมาธิ^{๖๐} เอกัคคตาเจตสิกที่เกิดกับกุศลจิตเป็น 'สัมมาสมาธิ'

ผู้ที่จะเจริญสมถภาวนาจึงต้องรู้ความต่างกันของโลภมูลจิตและกุศลจิต ส่วนใหญ่ ผู้ที่ทำสมาธิไม่ต้องการให้จิตวุ่นวายเดือดร้อนกังวลไปกับเรื่องราวต่างๆ พอใจที่จะให้จิตตั้งมั่นอยู่ที่อารมณ์ใดอารมณ์หนึ่ง โดยไม่รู้ว่าขณะที่กำลังต้องการให้จิตจดจ่อในอารมณ์ที่ต้องการนั้น ไม่ใช่หมากุศลญาณสัมปยุตตจิต^{๖๑}

ผู้ที่ทำสมาธิเพราะอยากเห็นสิ่งใดนั้น ทำสมาธิด้วยโลภะ ไม่ใช่การอบรมจิตให้สงบจากโลภะ โทสะ โมหะ ด้วยปัญญาและสติสัมปชัญญะที่รู้โดยถูกต้องว่า อารมณ์ใด ทำให้จิตสงบจากกิเลสได้โดยพิจารณาอย่างไร เมื่อไม่รู้โดยถูกต้อง แต่ทำสมาธิด้วยความต้องการเห็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด จึงเป็นมิจฉาสมาธิ ไม่ใช่สัมมาสมาธิ มิจฉาสมาธิเป็นอกุศลจิตประเภทโลภมูลจิต เป็นความยินดีพอใจ ต้องการสมาธิซึ่งเป็นสภาพที่ตั้งมั่นในอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งนานๆ และเมื่อเป็นมิจฉาสมาธิก็ย่อมปรากฏภาพต่างๆ ตามที่จิตกำลังคิด โดยไม่รู้ตัวว่าขณะนั้นกำลังคิด เช่นเดียวกับความฝันที่ปรากฏได้เพราะจิตคิดเรื่องที่กำลังฝันนั้น^{๖๒}

ผู้เจริญสมถภาวนาต้องมีสติสัมปชัญญะอย่างปกติ และรู้ลักษณะของจิตที่เป็นกุศลและอกุศลที่เกิดสลับกันและแทรกคั่นอย่างรวดเร็วได้ถูกต้อง มิฉะนั้นก็จะเข้าใจผิดว่า โลภมูลจิตที่เกิดร่วมกับโสมนัสเวทนาเป็นความสงบและเป็นกุศล

ผู้เจริญสมถภาวนาไม่มีอาการผิดปกติใดๆ เลย เพราะการเจริญสมถภาวนาเป็นการเจริญกุศลทางใจ ซึ่งเมื่อจิตสงบแล้วก็จะปรากฏแต่นิมิตของอารมณ์ที่ทำให้จิตน้อมเป็นกุศลมั่นคงยิ่งขึ้น เช่น ผู้ที่เจริญอาไปกสิณ ก็มีนิมิตของอาไปกสิณเป็นอารมณ์ จะไม่

---

^{๖๐} **มิจฉาสมาธิ** หมายถึง ตั้งจิตผิด ได้แก่ ตั้งจิตเพ่งเล็ง จดจ่อปักใจแน่วแน่ในกามราคะ พยาบาท เป็นต้น หรือเจริญสมาธิแล้ว หลงเพลิน ติดหมกมุ่น ตลอดจนนำไปใช้ผิดทาง ไม่เป็นไปเพื่อญาณทัสสนะ และความหลุดพ้น (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๔๖)

^{๖๑} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, **ปรมัตถธรรมสังเขป จิตตสังเขป และภาคผนวก**, หน้า ๔๒๙-๔๓๐.

^{๖๒} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, **เมตตา**, (กรุงเทพฯ : มุลินศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓๓.

เห็นนรกสวรรค์ หรือเหตุการณ์เรื่องราวต่างๆ เลย ขณะที่ทำสมาธิแล้วเห็นภาพต่างๆ
ขณะนั้นไม่ใช่สมถภาวนา

การเจริญสมถภาวนาต้องเป็นมหากุศลสัมปยุตตจิต ซึ่งสงบเพราะระลึกอารมณ์ของ
สมถภาวนาอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งใน ๔๐ อารมณ์ แม้โภสมูลจิตหรือมหากุศลญาณ
วิปยุตตจิตจะมีอารมณ์หนึ่งอารมณ์ใดใน ๔๐ อารมณ์ ก็ไม่ใช่สมถภาวนา เช่น เด็ก
หรือผู้ใหญ่ที่ท่อง ‘พุทโธ’ โดยไม่ได้ระลึกถึงพระพุทธรูปประการต่างๆ ก็ไม่ใช่มหากุศล
ญาณสัมปยุตตจิต ผู้ที่เห็นซากศพแล้วตกใจกลัวก็เป็นโทสมูลจิต ไม่ใช่มหากุศลญาณ
สัมปยุตต ผู้ที่พยายามจดจ้องที่ลมหายใจโดยไม่รู้ว่าจะอะไรจิตจึงจะสงบได้ ก็ไม่ใช่
มหากุศลญาณสัมปยุตต กณีนอื่นๆ และอารมณ์อื่นๆ ของสมถภาวนานั้น มหากุศล
ญาณสัมปยุตตจิตต้องพิจารณาโดยถูกต้อง จิตจึงสงบได้^{๖๔} ฉะนั้น จึงไม่ควรคิดว่า การ
ทำสมาธิโดยจดจ้องที่อารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งนานๆ นั้นเป็นสมถภาวนาหรือวิปัสสนา
ภาวนา^{๖๕}

การเจริญสมถภาวนาที่จะบรรลุถึงแม้อุปปจารสมาธิก็แสนยาก เพราะปกติเมื่ออารมณ์
ใดกระทบตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็ย่อมคล้อยตามอารมณ์นั้นด้วยโลภะบ้าง โทสะบ้าง
โมหะบ้าง กุศลที่เป็นไปในทานบ้าง ในศีลบ้าง ในภาวนาบ้างในวันหนึ่งๆ มีเป็นส่วนน้อย
มากเมื่อเทียบกับอกุศลที่เกิดขึ้นรวดเร็วเป็นประจำทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และการ
เจริญสมถภาวนานั้นก็ดับกิเลสไม่ได้ เมื่อกิเลสเกิดขึ้นครอบงำจิตใจขณะใด สมถภาวนา
ที่เพียรอบรมมาจนถึงขั้นสามารถแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ต่างๆ ได้ ก็เสื่อมหมดสิ้นไป^{๖๖}

ในขณะที่ให้ทาน รักษาศีล เจริญสมถะนั้นก็ยับยั้งหรือระงับกิเลสไม่ให้เกิดขึ้นตาม
ขั้นของกุศลนั้นๆ เพราะฉะนั้น ขณะนั้นกิเลสก็ไม่พอกพูนเพิ่มขึ้น แต่ว่าไม่ได้ขัดเกลา
กิเลสละเอียดให้เบาบางลงเลย เพียงแต่ทำให้เพิ่มขึ้นเท่านั้นเอง ถ้าตราบได้ยังไม่
ได้เป็นพระอริยบุคคล ยังไม่ได้ดับกิเลสให้หมดสิ้นไป กิเลสอย่างละเอียดก็ยังมี

---

^{๖๔} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, **ปรมัตถธรรมสังเขป จิตตสังเขป และภาคผนวก**. หน้า ๔๔๒-๔๔๓.

^{๖๕} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, **เมตตา**. หน้า ๑๓๓.

^{๖๖} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, **ปรมัตถธรรมสังเขป จิตตสังเขป และภาคผนวก**. หน้า ๔๕๓-๔๕๔.

ประจำอยู่ในจิตใจตลอดเวลา ถึงแม้ในขณะนั้นที่กำลังนอนหลับ กำลังให้ทาน รักษา
ศีล เจริญสมณะ กิเลสอย่างละเอียดก็ยังมีอยู่^{๖๗}

๔.๔.๒ วิปัสสนาภาวนา

นอกจากสมถภาวนาที่เป็นการอบรมเจริญความสงบของจิตแล้ว ยังมีภาวนาอีกอย่าง
หนึ่งในพระพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นให้พิจารณาสังขารให้เห็นแจ้งเข้าใจชัด รู้จักมองสิ่งทั้งหลายตาม
สภาวะที่เป็นจริง ซึ่งเรียกสั้นๆ ว่า ‘วิปัสสนา’ เป็นส่วนสำคัญของการตรัสรู้และบรรลุมรรคผล^{๖๘}
เกี่ยวกับเรื่องนี้ อาจารย์สุจินต์ได้กล่าวไว้ว่า

วิปัสสนา คือ ปัญญาที่ประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏตามความ
เป็นจริง ไม่ใช่หลับตาเห็นนรก สวรรค์ หรือกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ต่างๆ ฉะนั้น การ
ปฏิบัติอบรมเจริญวิปัสสนาจึงเป็นเรื่องละเอียด เป็นเรื่องใหญ่ และเป็นเรื่องยาก แต่
เป็นการอบรมเจริญปัญญาที่สามารถทำให้ผู้ปฏิบัติได้เข้าถึงธรรมจริง^{๖๙}

วิปัสสนาภาวนานั้นทำให้ปุถุชนผู้หนาด้วยกิเลสเปลี่ยนสภาพเป็นพระอริยบุคคล คือ
ผู้สามารถดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉท วิปัสสนาภาวนาจึงเป็นกุศลที่ละเอียดกว่ากุศลชั้น
ทาน ศีล และสมถภาวนา^{๗๐}

การเจริญสมถภาวนาและการเจริญวิปัสสนาภาวนาต่างกันที่อารมณ์และระดับขั้น
ของปัญญา สมถภาวนามีอารมณ์ที่มหากุศลญาณสัมปยุตตจิตพิจารณาแล้วสงบ จน
จิตตั้งมั่นแน่วแน่ที่อารมณ์นั้นอารมณ์เดียว วิปัสสนามีปรมาตถอารมณ์ คือนามธรรม
และรูปธรรมที่เกิดขึ้นปรากฏแล้วดับไป เป็นอารมณ์ที่มหากุศลญาณสัมปยุตตจิตเริ่ม
สังเกตพิจารณาที่ละอารมณ์บ่อยๆ หนึ่งๆ จนรู้ว่าเป็นสภาพธรรมแต่ละอย่างที่ไม่ใช่สัตว์
บุคคล ตัวตน ผลของสมถภาวนาทำให้เกิดเป็นพรหมบุคคลในพรหมภูมิ ผลของ
วิปัสสนาภาวนาทำให้ปัญญารู้แจ้งสภาพธรรมตามความเป็นจริง และดับกิเลสเป็น

---

^{๖๗} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, วันทนา ทิพวัลย์ และประชุมพร ชาณสุวิทย์นันท์, **บทสนทนาธรรม**, หน้า ๓๓๓.

^{๖๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม**, หน้า ๓๔๓.

^{๖๙} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, **ตอบปัญหาธรรม**. หน้า ๗.

^{๗๐} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, **ธรรมเตือนใจแต่คุณประมาท**. หน้า ๖๗.

สมุจเฉตตามชั้นของโลกุตระมคคจิต ซึ่งมีพระนิพพานเป็นอารมณ์ จนถึงอรหัตตมคคจิต ซึ่งดับกิเลสหมดไม่เหลือเลย จึงดับสังสารวัฏฏ์ ไม่เกิดอีกเลย

ผู้อบรมเจริญวิปัสสนาต้องเป็นผู้ตรงที่รู้ว่า ยังมีกิเลสครบทุกอย่าง และยังไม่ต้องการดับโลภะให้หมดก่อน เนื่องจากผู้ที่เป็นปุถุชนจะเข้าไปสู่ความเป็นพระอรหันต์ทันที ไม่ได้ เพราะต้องดับโลภะที่เกิดร่วมกับสัkkายทิฏฐิที่ยึดถือสภาพธรรมที่เกิดร่วมกันเป็นตัวตน สัตว์ บุคคล ให้หมดสิ้นเป็นสมุจเฉตก่อน กิเลสอื่นๆ จึงจะดับหมดสิ้นเป็นสมุจเฉตได้ต่อไปตามลำดับ^{๗๐}

จากข้อมูลที่ได้ยกมานี้ พบว่าอาจารย์สุจินต์ได้อธิบายถึงการภาวนาซึ่งเป็นการอบรมจิตใจตนเองให้สงบจากกิเลส ในส่วนของการเจริญสมถภาวนาเพื่อระงับกิเลสอย่างกลางสามารถอบรมได้ด้วยบุญกิริยาวัตถุทั้ง ๑๐ ประการในชีวิตประจำวัน ในช่วงเวลานั้นจิตใจจะสงบระงับจากกิเลสได้ตามสมควร โดยไม่จำเป็นต้องหลีกเลี่ยงไปทำสิ่งใดให้ผิดปกติ สำหรับวิปัสสนาภาวนาซึ่งเป็นการอบรมเพื่อละกิเลสอย่างละเอียดนั้น ก็สามารถอบรมให้เกิดมีขึ้นได้ด้วยการศึกษาให้เข้าใจความเป็นจริงของสภาวธรรมอย่างถูกต้อง แม้ว่าภาวนาทั้งสองจะมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน แต่อาศัยพื้นฐานเช่นเดียวกัน คือปัญญาอันเกิดจากความรู้ความเข้าใจได้อย่างถูกต้อง เพื่อมิให้ผลของการเจริญภาวนามีลักษณะที่เรียกว่า ‘ผิดฝาผิดตัว’ ดังที่ปรากฏให้เห็นอยู่เสมอในปัจจุบัน

๔.๕ สติปัฏฐาน

ในการเจริญวิปัสสนาภาวนาซึ่งเป็นการอบรมให้เข้าใจและรู้แจ้งความเป็นจริงของธรรมนั้น จึงเป็นหนทางหรือข้อประพฤติปฏิบัติที่นำไปสู่การก้าวล่วงพ้นจากทุกข์ได้โดยสิ้นเชิงโดยอาศัยสติปัฏฐาน ซึ่งหมายถึง ที่ตั้งของสติ หรือการตั้งสติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นตามความเป็นจริง มี ๔ ประการ คือ ๑) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณา กาย ๒) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนา ๓) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิต ๔) ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรม ทั้งนี้ โดยให้กำหนดรู้เห็นตามความเป็นจริงว่าเป็นแต่เพียงสติปัฏฐาน ๔ ที่ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา พระผู้มีพระภาคถึงกับตรัสไว้ว่า “หนทางนี้เป็นทางอันเอก เพื่อความบริสุทธิ์ของ

^{๗๐} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ปรมัตถธรรมสังเขป จิตตสังเขป และภาคผนวก. หน้า ๔๕๙-๔๖๐.

เหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโศกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโหมนัส เพื่อบรรลุนิพพาน เพื่อทำให้แจ้งนิพพาน ทางนี้คือสติปัฏฐาน ๔”^{๗๒} อาจารย์สุจินต์ได้อธิบายถึงเรื่องดังกล่าวนี้ไว้ว่า

การเข้าใจธรรมเพียงขั้นการฟังไม่พอ เพราะเหตุว่าไม่ใช่หนทางที่จะทำให้รู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ เพียงด้วยการเรียนเรื่องราวของสภาพธรรมเฉพาะขั้นปริยัติ เมื่อมีความเห็นถูกต้อง มีความเข้าใจถูกต้องอย่างมั่นคงในเรื่องสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ กำลังเกิดดับ ก็จะเป็นปัจจัยให้มีสติเกิดระลึกศึกษา คือค่อยๆ เริ่มเข้าใจลักษณะตัวจริงของสภาพธรรมแต่ละลักษณะที่กำลังปรากฏ ซึ่งเป็นสติปัฏฐาน หรือที่ใช้คำว่า “ปฏิบัติ” ‘ปัตติ’ คือ ถึง ‘ปฏิบัติ’ คือ เฉพาะ ขณะที่สติเกิดนั้นเป็นการถึงเฉพาะลักษณะของสภาพปรมาัตถธรรมหนึ่ง ปรมาัตถธรรมใดที่กำลังปรากฏ

ขณะที่สติเกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริงๆ ในขณะนี้ ขณะนั้นก็เป็นการมรรค คือเป็นหนทางมีองค์ ๘ เมื่อสติปัฏฐานเกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ จะมากจะน้อยไม่สำคัญเลย สำคัญที่ความรู้ความเข้าใจที่จะค่อยๆ เข้าใจถูกต้องในลักษณะของสภาพธรรมนั้น จนกว่าวันหนึ่งก็สามารถที่จะรู้ความจริง คือการประจักษ์แจ้งลักษณะการเกิดและดับไปของสภาพธรรมได้^{๗๓}

ในวันหนึ่งๆ ปัจจัยที่จะให้สติปัฏฐานเกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริงนั้น น้อยกว่าปัจจัยที่จะให้อกุศลกรรมเกิดขึ้นมากเหลือเกิน ฉะนั้น การเจริญขึ้นของโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ซึ่งเป็นส่วนประกอบของการรู้แจ้งอริยสัจธรรม ๔ คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โภชณงค์ ๗ อริยมัคค์มีองค์ ๘ จึงต้องสะสมอบรมนานมาก เพราะไม่ใช่เป็นการทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดขึ้นมา รู้ แต่เป็นการระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นอนัตตา ที่มีเหตุปัจจัยเกิดขึ้นปรากฏแล้วดับไปรวดเร็ว เป็นปกติในชีวิตประจำวัน ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ในขณะนี้เอง

ถ้าขณะนี้ไม่รู้ว่สติปัฏฐานเป็นอย่างไร ไม่รู้ว่าสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา เป็นต้นนั้น โดยสภาพที่เป็นปรมาัตถธรรมไม่ใช่ตัวตนนั้นเป็นอย่างไร ก็จะต้องอบรมปัญญาขั้นต้น ด้วยการฟังพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ เพื่อให้พุทธบริษัทเข้าใจลักษณะ

^{๗๒} ที. มหา. (ไทย) ๑๐/๓๗๓-๓๗๘๖/๓๐๑-๓๒๔ ; ม. มุ. (ไทย) ๑๒/๑๐๖-๑๓๖/๑๐๑-๑๒๘.

^{๗๓} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ธรรมสังยุตที่กัมพูชา, หน้า ๓๔-๓๕.

ของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ถูกต้องตรงตามความจริงที่พระองค์ได้ตรัสรู้ และจะต้องพิจารณาหนทางปฏิบัติ คือการเจริญอบรมปัญญาให้ถูกต้องว่า เหตุต้องสมควรแก่ผล เมื่อผลคือปัญญาที่ประจักษ์แจ้งไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา สภาพที่เกิดขึ้นและดับไปเป็นทุกข์ เพราะไม่ใช่สภาพที่น่ายินดี และเป็นอนัตตา ก็ย่อมรู้ว่าไม่มีทางอื่นเลย นอกจากหนทางเดียว คือสติปัญญาที่เกิดขึ้นระลึกรู้ ศึกษา สังเกตลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้เรื่อยๆ จนกว่าสังขารขันธ์ทั้งหลายจะเป็นปัจจัยปรุงแต่งให้ปัญญาที่อบรมสมบูรณ์แล้วเกิดขึ้นเป็นวิปัสสนาญาณ^{๔๔} แต่ละชั้น^{๔๕}

การฟังในขณะนี้สติเกิดแล้ว แต่ว่ายังไม่ใช่สติปัญญา เป็นสติขั้นที่กำลังฟังแล้วพิจารณาค่อยๆ เข้าใจขึ้น ทุกคนเคยทราบแล้วว่า สติไม่ใช่รูปขันธ์ สติไม่ใช่เวทนาขันธ์ สติไม่ใช่สัญญาขันธ์ แต่สติเป็นสังขารขันธ์ ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่ปรุงแต่ง ไม่ใช่มีเราไปทำ แต่ขณะที่ฟังกำลังปรุงแต่งความเข้าใจให้เพิ่มขึ้น ขณะที่ฟังเข้าใจเรื่องนามธรรมและรูปธรรม ก็เป็นสังขารขันธ์ที่จะปรุงแต่งให้เกิดความเข้าใจในขณะที่กำลังเห็นขณะใดที่กำลังเข้าใจลักษณะของสภาพธรรม ไม่ใช่เพียงเข้าใจเรื่องหรือเข้าใจชื่อของสภาพธรรม แต่เมื่อสภาพธรรมใดปรากฏแล้วก็กำลังค่อยๆ เข้าใจตรงลักษณะนั้น ว่าลักษณะที่เห็นก็เป็นสภาพรู้ เป็นเพียงธาตุหรือสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งสามารถที่จะเกิดขึ้นเห็นสิ่งที่กำลังปรากฏ ขณะนั้นเป็นสติปัญญา ไม่จำเป็นต้องใช้ชื่อ เพราะว่าโดยมากคนจะรู้จักชื่อก่อน แล้วก็สงสัยว่า สติปัญญาคืออะไร เมื่อไรจะเกิด แต่ถ้าไม่มีชื่อเลย ไม่ต้องใช้ชื่อ ขณะนี้มีสภาพธรรมกำลังปรากฏ แล้วก็ค่อยๆ เข้าใจลักษณะของสภาพธรรม ขณะนั้นเป็นสติปัญญา

การที่จะรู้จักตัวจริงของสภาพธรรมที่เราเรียนกันมานาน และเรียนเป็นคัมภีร์ต่างๆ นั้น จะรู้จริงๆ ก็ต่อเมื่อสติเกิดระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมนั้น เมื่อความเข้าใจเพิ่มขึ้นชื่อทั้งหมดในพระไตรปิฎกก็จะกระจ่างตามปัญญาของผู้ที่อบรม แม้แต่พยัญชนะสั้นๆ ที่ว่า “ไม่มี แล้วมี แล้วหาไม่มี” เมื่อก็ไม่มีเสียง แล้วมีเสียง แล้วเสียงก็หมดไป “ไม่มี แล้วมี แล้วหาไม่มี” สภาพธรรมเกิดแล้วก็ดับไปเร็วมาก เพราะฉะนั้น เมื่อ

---

^{๔๔} วิปัสสนาญาณ หมายถึง ญาณในวิปัสสนา, ญาณที่นับเข้าในวิปัสสนา หรือที่จัดเป็นวิปัสสนา คือ เป็นความรู้ที่ทำให้เกิดความเห็นแจ้ง เข้าใจสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๒๖)

^{๔๕} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, **ปรมัตถธรรมสังเขป จิตตสังเขป และภาคผนวก**, หน้า ๔๙๐-๔๙๑.

สิ่งหนึ่งสิ่งใดเกิดขึ้น ความทรงจำเรื่องราวของสิ่งนั้นก็ปกปิดไม่ให้เห็นการเกิดขึ้นและดับไปของสภาพธรรมทั้งหมดตามความเป็นจริง ยังคงทรงจำว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เที่ยง การฟังธรรมต้องไตร่ตรองให้ลึกลงไปอีก ไม่ใช่ฟังเรื่องใดแล้วก็ทิ้งไปเลย แต่ทุกคำที่ฟังเข้าใจต้องเก็บไว้ เพื่อที่จะได้เข้าใจสอดคล้องกับข้อความต่อไปอีก แม้แต่เพียงที่เรากล่าวถึงเมื่อที่นี่ “ไม่มี แล้วมี แล้วหาไม่มี” ก็เป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์มาก คิดถึงในขณะที่เป็นภวังคจิต ไม่มีอะไรปรากฏ

ถ้าจะไม่พูดตามตำรา คือจะไม่ใช้คำภาษาบาลี แต่ใช้คำที่เราสามารถเข้าใจได้ คือเมื่อไม่มี แล้วทำไมจึงมีสิ่งที่ปรากฏได้ นี่เป็นความน่าอัศจรรย์ของธาตุ ซึ่งไม่ใช่เรา ธาตุแข็งมี ธาตุเสียดมี ธาตุกลิ้งมี ธาตุร้อนมี ธาตุเย็นมี ธาตุโกรธมี ธาตุโลภะมี ธาตุริษยามี ทุกอย่างเป็นธาตุทั้งหมด เพราะคำว่าธรรมกับธาตุนั้นมีความหมายอย่างเดียวกัน เพราะเหตุที่ไม่มีเจ้าของ ไม่เป็นของใคร และไม่ใช่อัตตา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล แต่ละลักษณะของธาตุต่างๆ ก็เป็นสภาพลักษณะนั้นๆ นั้นเอง ธาตุเห็นก็ไม่ใช่ธาตุได้ยิน ธาตุแข็งก็ไม่ใช่ธาตุกลิ้ง เมื่อใดที่รู้ความจริงว่าทุกอย่างเป็นแต่ธาตุเท่านั้นทั้งหมดเป็นธาตุ ไม่มีใครเลย เมื่อนั้นก็เป็นปัญญาที่รู้ความจริงของสภาพธรรม^{๗๖}

มีปัจจัยให้อะไรเกิดก็เกิดทั้งนั้น ไม่ใช่เราจะตั้งกฎเกณฑ์ ไม่ใช่เราไม่เอาละ เรื่องเดินจงกรมไม่ต้องเดิน ๑๕ นาที แต่เราจะมาตั้งกฎเกณฑ์ว่าไม่ให้คิดต่อไป อย่างนั้นก็ไม่ใช่ สภาพธรรมเกิดเพราะเหตุปัจจัยแล้วเป็นจริงอย่างไร หน้าที่ของสติเมื่อเกิดขึ้นก็ระลึกถึงลักษณะที่เป็นสภาพนามธรรมขณะนั้น รู้ลักษณะที่เป็นรูปธรรมขณะนั้น คือให้รู้ลักษณะที่เป็นนามหรือรูปแต่ละอย่างทีปรากฏ สติปัญญาไม่ใช่เป็นเรื่องทำ เป็นเรื่องเข้าใจ^{๗๗}

การเจริญสติปัญญาเป็นไตรสิกขา เพราะในขณะที่สติระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏนั้น เป็นศีลอย่างละเอียด คือเป็นอธิศีลสิกขา เป็นการระลึกถึงลักษณะของจิต เจตสิก รูป รู้ลักษณะของกุศลธรรมและอกุศลธรรมก่อนที่จะเกิดการกระทำใดๆ ทางกาย วาจา สติปัญญาเป็นอธิจิตสิกขา เพราะเป็นความตั้งมั่นของเอกัคคตาเจตสิก (สมาธิ) ในอารมณ์ที่ปรากฏซึ่งเกิดดับอย่างรวดเร็ว สติปัญญาเป็นอธิปัญญาสิกขา

^{๗๖} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, **ธรรมสังยุตที่กัมพูชา**, หน้า ๒๓-๒๕.

^{๗๗} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, **สนทนาธรรม ณ วิหารรังสี**, (กรุงเทพฯ : มุณินิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, ๒๕๓๙),

เพราะเป็นปัญญาที่พิจารณาศึกษา รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติ โดยละเอียดตามความเป็นจริง^{๗๘}

นอกจากนี้ ในเรื่องเกี่ยวกับการเจริญสติปัฏฐาน อาจารย์สุจินต์ยังได้ให้ข้อคิดสั้นๆ และข้อความที่น่าสนใจ ดังนี้

- ขณะระลึกสภาพธรรมตามความเป็นจริงนั้น เป็นมัชฌิมาปฏิปทา
- เมื่อใดที่จิตเป็นอกุศล ควรรู้ว่า จิตกำลังเมาแล้ว
- ต้องพยายามแก้ไข โดยการเจริญสติปัฏฐานไปเรื่อยๆ
- อบรมเจริญปัญญา เพื่อละกิเลสให้หมดสิ้น
- จิตวิปลาส สัญญาวิปลาสในขณะที่ยึดสภาพธรรมที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง สภาพธรรมที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุข สภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตนว่าเป็นตัวตน สภาพธรรมที่ไม่งามว่างาม
- ทิฏฐิวิปลาส เป็นความเห็นผิดจากสภาพธรรมตามความเป็นจริง ขณะใดที่สติไม่เกิด ขณะนั้นเป็นอกุศล
- อดทน ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏไปเรื่อยๆ ตลอดชีวิต โดยไม่หวังผลตอบแทน
- ขณะที่เห็นสิ่งใดว่าเป็นของเรา ไม่ว่าจะเป็นวัตถุสิ่งใด ก็เป็นเพียงสิ่งที่อยู่ภายนอกที่จักขุวิญญาณเห็นเท่านั้น เป็นของสาธารณะที่จักขุวิญญาณของใครก็เห็นได้
- ขณะที่เสียใจมากน้อยนั้นก็ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา เพราะเป็นลักษณะของโทษะ ซึ่งเป็นนามธรรม เป็นเจตสิกชนิดหนึ่งที่เกิดกับจิตในขณะนั้น แล้วก็ดับไป
- ถ้าสติเกิด จะไม่คิดเรื่องที่ไม่มีสาระ
- เห็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา ก็เหมือนเห็นเงาในกระจก^{๗๙}

จากข้อมูลที่ได้ยกมานี้ พบว่าอาจารย์สุจินต์มีทัศนคติต่อธรรม ว่าไม่ใช่เพียงสิ่งที่ศึกษาให้รู้เรื่องราวเท่านั้น แต่ควรอย่างยิ่งที่จะต้องรู้จักสภาพธรรมที่มีจริงตามเรื่องราวต่างๆ ด้วยการเจริญสติปัฏฐาน อันเป็นมรรคหรือหนทางที่ก้าวล่วงสู่ความพ้นทุกข์ เป็นการอบรมปัญญาให้

^{๗๘} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ปรมัตถธรรมสังเขป จิตตสังเขป และภาคผนวก. หน้า ๕๐๖.

^{๗๙} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, แต่ผู้มีทุกข์, หน้า ๕๖-๖๑.

ประจักษ์ในไตรลักษณ์ ทั้งรูปธรรมและนามธรรมที่ปรากฏเป็นขั้น ๕ ของแต่ละบุคคล การปฏิบัติธรรมโดยการเจริญสติปัฏฐานดังกล่าว จึงเป็นการเข้าถึงและรู้แจ้งเฉพาะซึ่งสภาวะธรรมในขณะนั้นมีผลให้ละคลายความเห็นผิด และความยึดมั่นในขั้น ๓ ธาตุ อายตนะ เป็นต้น ว่าสิ่งเหล่านี้เป็นสัตว์บุคคลตัวตนเราเขา ดังนั้น อาจารย์สุจินต์จึงมุ่งเน้นว่าความเข้าใจอย่างถูกต้องจริงๆ เท่านั้นที่จะนำไปสู่การเจริญสติปัฏฐานในลักษณะที่เป็นสัมมาปฏิบัติ

๔.๖ ปกิณณกธรรม

สาระธรรมทั้งหมดที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงไว้ ล้วนแต่มีความสุขุมลึกซึ้งกว้างขวาง และเชื่อมโยงสัมพันธ์ถึงกันโดยตลอด หลักพุทธธรรมที่อาจารย์สุจินต์นำมาบรรยายนั้น ส่วนใหญ่จะเน้นถึงเรื่องของการปฏิบัติธรรมที่ต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจเป็นพื้นฐานที่สำคัญซึ่งไม่เฉพาะแต่เรื่องของการเจริญวิปัสสนาหรือสติปัฏฐานเท่านั้น แต่ได้แผ่ขยายเชื่อมโยงไปถึงหลักธรรมและประเด็นสำคัญอื่นๆ ได้อีกมากมาย เช่นตัวอย่างจากหัวข้อดังต่อไปนี้

๔.๖.๑ นิยามของคำว่า "ธรรม"

ความเข้าใจในธรรมมิได้เป็นภาระหน้าที่ของผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะ แต่เป็นผลจากการที่ผู้ใดก็ได้ซึ่งเห็นคุณค่าและคุณประโยชน์ของธรรม ว่าหากไม่มีการศึกษาธรรมให้เข้าใจจริงๆ ต่อไปพระพุทธศาสนาก็จะค่อยๆ เลือนหายไป เพราะธรรมเป็นเรื่องละเอียด ลึกซึ้ง ต้องคิดพิจารณาไตร่ตรอง โดยความเป็นผู้ตรงต่อเหตุและผล อาจารย์สุจินต์ได้กล่าวถึงข้อนี้ไว้ว่า

บางคนแสวงหาธรรม ไปสู่สถานที่ต่างๆ หลายแห่งเพื่อแสวงหาธรรม โดยไม่เข้าใจว่าธรรมมีปรากฏอยู่ตลอดเวลาตั้งแต่เกิดจนตาย ที่ใกล้ที่สุดคือที่ตัวเราก็เป็นธรรมทั้งหมด ทุกสิ่งภายนอกก็เป็นธรรมทั้งนั้น เมื่อไม่รู้ว่าเป็นธรรมจึงไปแสวงหาธรรม เพราะไม่เข้าใจธรรมนั่นเอง ต่อเมื่อใดได้ฟังพระธรรม ได้เข้าใจธรรม ก็จะมีธรรมนั้นไม่ต้องแสวงหา และไม่มีบุคคลหนึ่งบุคคลใดจะสามารถสร้างธรรมชนิดหนึ่งชนิดใดให้เกิดขึ้นมาได้ เพราะว่าขณะนี้ทุกอย่างเกิดขึ้นแล้วเพราะเหตุปัจจัย^{๘๐}

---

^{๘๐} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ธรรมเตือนใจแต่คุณประมาท, หน้า ๑๖-๑๗.

ธรรมเป็นเรื่องที่ละเอียดมาก ขณะนี้ทุกคนมองมุมที่จะมุ่งธรรม ถึงแม้ว่ามีธรรมอยู่รอบตัว แต่ทำอย่างไรจึงจะเห็นธรรมตามความเป็นจริง ฉะนั้น จึงต้องมองมุมที่จะมุ่งตรงให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรม ซึ่งเมื่อเข้าใจธรรมก็จะทราบได้ว่าไม่มีอะไรสักอย่างเดียวที่ไม่ใช่ธรรม

ก่อนอื่นต้องเข้าใจตามลำดับ จึงจะเข้าใจธรรมอย่างละเอียดถูกต้องตามความเป็นจริงว่า ไม่ใช่ตัวตน เป็นอนัตตา ต้องเข้าใจว่าขณะนี้ทุกคนไม่ได้พ้นไปจากธรรมเลย กำลังนั่งอยู่ มีชีวิตอยู่ ไม่ว่าจะที่ไหนที่ไหนเป็นธรรมทั้งหมด ทางตาที่กำลังเห็นเป็นธรรม มองมุมมุ่งธรรมเพื่อที่จะเข้าใจว่าขณะที่กำลังเห็นขณะนี้ ธรรมแท้ๆ ธรรมจริงๆ ซึ่งไม่ใช่ใครทั้งสิ้นนั้นมีลักษณะอย่างไร ชีวิตทั้งหมดทุกชีวิตตั้งแต่เกิดจนตายเป็นสภาพธรรมแต่ละอย่าง

การที่จะเข้าใจลักษณะของธรรมได้นั้น ไม่ใช่โดยการคิด เพราะเหตุว่าทุกคนคิด แต่ความคิดของบางคนก็อาจจะถูก บางคนก็คลาดเคลื่อน บางคนก็ละเอียด บางคนก็ไม่ละเอียด ด้วยเหตุนี้ การที่จะเข้าใจธรรมได้จริงๆ ก็จะต้องอาศัยการฟัง หรือ การศึกษาพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ ไม่ใช่ทรงปริวิตก หรือตรึก หรือคิด แล้วก็สอน แต่ว่าทรงประกาศแจ้งลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง และทรงแสดงธรรม ซึ่งผู้ฟังสามารถที่จะพิสูจน์ธรรมที่กำลังฟังตามได้ทุกขณะ ในเมื่อมีความเข้าใจธรรมเพิ่มขึ้น

ธรรมเป็นเรื่องละเอียด ฉะนั้น ก่อนอื่นต้องทราบว่า เมื่อเป็นพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคฯ ทรงตรัสรู้และทรงแสดงก็ต้องเป็นเรื่องละเอียดมาก ไม่ใช่เรื่องง่ายๆ ที่ใครๆ ซึ่งไม่ใช่พระพุทธเจ้าก็จะสามารถคิดหรือปฏิบัติเองโดยไม่ฟังพระธรรมเลย นี่เป็นข้อที่สำคัญมาก เพราะฉะนั้น ทุกคนต้องมีความอดทนที่จะศึกษาให้เข้าใจธรรม ท่านที่ศึกษาแล้วจะเห็นได้ว่า ท่านอดทนฟังและศึกษาเป็นปี เป็นหลายๆ ปี แล้วก็ตลอดชีวิตด้วย เพราะยิ่งฟังก็ยิ่งรู้ว่า ที่เคยเข้าใจว่าธรรมไม่ต้องศึกษา เป็นสิ่งที่เป็นไปได้เลย และแม้ว่าได้ศึกษาแล้ว กว่าจะค่อยๆ เข้าใจขึ้นในขั้นของการฟัง จนกระทั่งมีเหตุปัจจัยที่จะทำให้เกิด ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ก็เป็นอนัตตา บังคับบัญชาไม่ได้

ขณะนี้ก็มีธรรม แต่ทำอย่างไรจึงจะเข้าใจธรรมอย่างถูกต้องว่า ไม่ใช่เราที่กำลังเห็นที่กำลังคิดนึก เพราะฉะนั้นในขั้นต้น ก่อนอื่นต้องพิจารณาให้เข้าใจความหมายของ

สภาพธรรมแต่ละอย่างให้ถูกต้องจริงๆ เช่น ‘สติ’ เราอาจจะชินกับภาษาไทย ซึ่งใช้คำว่า “สติปัญญา” ตั้งแต่เรียนหนังสือในโรงเรียน และในสมุตพกก็บอกว่า สติปัญญา ดีปานกลาง นั่นเราใช้คำบาลีตามความหมายในภาษาไทย แต่ถ้าเป็นสติตามพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคฯ ทรงแสดงแล้ว หมายถึง สภาพธรรมที่มีจริงอย่างหนึ่งซึ่งระลึกเป็นไปในกุศล จะต้องพิจารณาให้ค่อยๆ เข้าใจลักษณะของสภาพธรรม เพราะเหตุว่าแม้สภาพธรรมกำลังเกิดขึ้นทำกิจการงานของสภาพธรรมแต่ละอย่าง แต่ไม่มีใครรู้เลยว่า เป็นสภาพธรรม เพราะทุกๆ ขณะมีสภาพธรรมหลายอย่างเกิดร่วมกัน พร้อมกัน

จิตขณะหนึ่งๆ ที่เกิดขึ้นนั้นมีสภาพธรรมอื่นอีกหลายๆ อย่างเกิดร่วมกับจิต เช่น ขณะคิดก็ต้องมีความรู้สึกที่ชอบหรือไม่ชอบในเรื่องที่กำลังคิด และการคิดนั้นก็วิจิตรต่างๆ กันไปทุกขณะ ทั้งในเรื่องวิชาการต่างๆ มากมายนับไม่ถ้วน นี่ย่อมแสดงให้เห็นว่าสภาพของจิตเปล่าๆ ไม่มี จะต้องมีสภาพธรรมอื่นๆ เกิดร่วมกับจิต ซึ่งปรุงแต่งจิตให้เป็นสภาพที่ดีบ้าง ชั่วบ้าง ขณะที่นึกได้ว่าเก็บของไว้ที่ไหน ขณะนั้นไม่ใช่สติเลย เป็นแต่เพียงสภาพจำที่จำได้ว่าเก็บของไว้ในลิ้นชัก เป็นต้น

ในชีวิตประจำวัน ขณะใดที่สติเกิดขึ้น ขณะนั้นจิตเป็นไปในกุศล เพราะสติระลึกเป็นไปในกุศล ขณะใดที่เป็นอกุศล ขณะนั้นไม่ใช่สติ สติเป็นสภาพธรรมที่ตั้งาม ขณะใดที่จิตเป็นกุศล ขณะนั้นมีสติเกิดร่วมด้วย จิตที่เป็นกุศลก็มีหลายขั้น ขณะที่กำลังฟังพระธรรม กำลังคิดพิจารณาพระธรรมที่ได้ยินได้ฟัง ขณะนั้นเป็นสติ แต่มีใครรู้บ้างว่านี่เป็นสติที่กำลังระลึก รู้ค่า กำลังพิจารณาพระธรรมที่ได้ฟัง แล้วก็ค่อยๆ เริ่มเข้าใจขึ้น ในเมื่อไม่ใช่ตัวตน ก็ต้องเป็นสภาพธรรมแต่ละอย่าง เพราะฉะนั้น ต้องเข้าใจสภาพธรรมที่เป็นสติก่อน แล้วจะรู้ว่าสติมีหลายระดับ

ประเทศไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นหลักอบรมจิตใจให้เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ ขณะที่สละวัตถุเพื่อประโยชน์สุขของคนอื่นแม้เพียงเล็กน้อย ขณะนั้นก็ไม่ใช่เรา เป็นอนัตตา เป็นธรรมทั้งหมด ขณะที่เป็นกุศลจิตก็ชั่วขณะสติเกิดระลึกเป็นไปในกาลให้สิ่งที่ประโยชน์ต่อคนอื่น จึงไม่ใช่ตัวตนจริงๆ นี่เป็นความเข้าใจขั้นต้น และภายหลังเมื่อมีปัญญาเพิ่มขึ้นก็จะประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตนในชีวิตประจำวันนี้เอง แต่ก็ต้องเป็นการอบรมเจริญปัญญาไปเป็นขั้นๆ อย่างสติในขั้นทาน สติในขั้นศีล สติที่เกิดระลึกได้เห็นโทษของอกุศล และขณะที่สติเกิดกับกุศลจิตซึ่งเป็นไปในความสงบจากอกุศลนี่คือชีวิตประจำวัน แต่ก็ยังไม่เห็นธรรมถูกต้องตามความเป็นจริง คือยังไม่ถึงระดับขั้น

ที่จะละการยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นตัวตน สัตว์ บุคคล ต้องมีการฟังพระธรรมอีกจนมีความเข้าใจถูกในลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นปรมาัตถธรรม^{๔๐}

นอกจากนี้ ความเข้าใจธรรมในการบรรยายของอาจารย์สุจินต์ ยังได้ถูกถ่ายทอดเป็นข้อความสั้นๆ ที่ให้ข้อคิดไว้อย่างน่าสนใจ ดังตัวอย่างเหล่านี้ คือ

- ผู้ที่จะศึกษาธรรมจริงๆ นั้นต้องเป็นคนตรง ต้องตรงจริงๆ จึงจะไม่เอนเอียง คือไม่เข้าข้างตัวเอง ธรรมต้องเป็นธรรมตามความเป็นจริง เช่นการให้ทาน การให้ทานจริงๆ นั้นไม่ใช่ให้เพื่อหวังผลตอบแทน ไม่ใช่ให้เพื่อหวังให้เขารักใคร่ ไม่ใช่ให้เพื่อหวังว่าวันหลังเขาจะให้ตอบ การให้ทานนั้นต้องเป็นจิตใจที่สะอาด ปราศจากอกุศล^{๔๑}
- เจตนาที่เป็นกุศลนั้น สละวัตถุเพื่อประโยชน์สุขของคนอื่นโดยไม่เพ่งเล็งผลใดๆ ตอบแทน ขณะนั้นจิตผ่องใสปราศจากโลภะ เป็นไปเพื่อขัดเกลากิเลสของตัวเอง
- สภาพธรรมเกิดขึ้นแล้วก็ดับ ไม่กลับมาอีก
- ขณะที่เข้าใจธรรม เป็นกุศลกรรมทางใจ
- โลกปรากฏ เมื่ออารมณ์ปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ
- สภาพธรรมกำลังปฏิบัติกิจของธรรมนั้นๆ อยู่ทุกขณะ
- ธรรมะคือขณะนี้เอง ศึกษา พิจารณาให้เข้าใจสภาพธรรมในขณะนี้^{๔๒}
- ความไม่รู้สภาพธรรม ทำให้เป็นทุกข์
- นามธรรมที่รู้อารมณ์ คิดนึกเรื่องต่างๆ เมื่อคิดถูกจึงจะเป็นกุศล
- อารมณ์ที่เป็นความนึกคิดของเราเอง ทำให้เราเป็นทุกข์
- ปัญญารู้ทุกข์ แต่ไม่เป็นทุกข์^{๔๓}

จากข้อมูลที่ได้ยกมา พบว่าอาจารย์สุจินต์ได้กล่าวถึงนิยามหรือลักษณะของ ‘ธรรม’ ซึ่งเป็นสภาวะที่มีอยู่จริง แต่ได้ถูกค้นพบด้วยการตรัสรู้ของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังที่

---

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕-๕๑.

^{๔๑} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, เกิด แก่ เจ็บ ตาย. (กรุงเทพฯ : มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑.

^{๔๒} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, แต่ผู้มีทุกข์, หน้า ๕๘-๖๑.

^{๔๓} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ธรรมเตือนใจแต่คุณประมาท. หน้า ๓๒-๔๐.

ทรงแสดงและจำแนกกรรมโปรดสัตว์โลกทั้งหลาย ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกและชีวิตล้วนเป็นกรรมทั้งสิ้น ความเข้าใจในนิยามและลักษณะของกรรมจึงเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้ผู้ฟังเห็นภาพกว้างของกรรมได้ในมโนคติ เพื่อให้ตระหนักว่ากรรมนั้นไม่ใช่สิ่งที่ยูนอกเหนือไปจากชีวิต เพราะแท้จริงแล้ว ชีวิตต่างหากที่เป็นส่วนหนึ่งของกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สภาวะธรรมทางจิตใจที่มีทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรมซึ่งจะต้องทำความรู้จัก ทั้งนี้เพื่อให้สามารถบริหารชีวิตและจัดการกับสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องตามครรลองแห่งกรรม

๔.๖.๒ กรรมและการให้ผลของกรรม

ข้อความในอังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต ฐัมมปริยายสูตร ข้อ ๑๙๓ พระผู้มีพระภาคฯ ตรัสว่า ‘ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมปริยายอันเป็นเหตุแห่งความกระเสือกกระสนแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว’ ภิกษุเหล่านั้นทูลรับคำพระผู้มีพระภาคฯ แล้ว พระผู้มีพระภาคฯ ได้ตรัสว่า ‘ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ธรรมปริยายอันเป็นเหตุแห่งความกระเสือกกระสนเป็นไฉน ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มีกรรมเป็นของของตน เป็นผู้รับผลของกรรม เป็นผู้มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นพวกพ้อง และมีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กระทำกรรมใดไว้เป็นกรรมดีหรือชั่วก็ตาม ย่อมเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น’^{๔๕}

กรรม คือ เจตนาที่เป็นกุศลหรืออกุศล ซึ่งเป็นเหตุให้กระทำกุศลกรรมและอกุศลกรรมนั้น ถึงแม้ว่าจะดับไปแล้วก็ยังเป็นปัจจัยให้เกิดผลตามควรแก่กรรมนั้นๆ และการให้ผลของกรรมนั้นก็ให้ผลได้ในชาติที่กระทำกรรมนั้น หรือในชาติหน้า หรือชาติต่อๆ ไปก็ได้ ไม่ใช่ว่ากรรมทุกกรรมจะต้องให้ผลเฉพาะในชาตินี้ทั้งหมด ทั้งนี้ย่อมเป็นไปตามเหตุของกรรมนั้นๆ นอกจากพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดสามารถบอกได้ว่าจิตเห็นหรือจิตได้ยินขณะนี้เป็นผลของกรรมในชาตินี้หรือชาติไหน^{๔๖}

เวลาที่พูดถึงกรรมและการให้ผลของกรรม เราอาจจะคิดว่าผลของกรรมก็คงจะเป็นอย่างอื่น ลาภ ยศ สรรเสริญ สุขต่างๆ แต่ให้ทราบว่าเพราะมีจิต ได้ลาภมีลาภก็คือว่าจิตต้องเห็นสิ่งนั้น ได้ยินสิ่งนั้น อาจจะเป็นเสียงคำยกย่องสรรเสริญก็ได้ ถ้าไม่มีจิตที่จะรู้

^{๔๕} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, เจ้ากรรมนายเวร. (กรุงเทพฯ : มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, มปป), หน้า ๑-๒.

^{๔๖} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ตอปปัญหารธรรม. หน้า ๓๐-๓๑.

จะมีลาภได้ไหมคะ ? ไม่ได้ เพราะฉะนั้น การรับผลของกรรมก็มี ๕ ทาง คือ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย

กรรมเป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์มากนะคะ มีอยู่ เกิดอยู่ ปรากฏอยู่ แต่ว่าถ้าไม่ศึกษาธรรม จะไม่รู้เลย อย่างการรับผลของกรรมนี้เมื่อไหร่ หนะไหน เมื่อพูดแต่เพียงง่าย ๆ เนิ่น ๆ ว่าเมื่อทำกรรมก็ต้องรับผลของกรรม แต่บอกได้ไหมว่ากรรมอะไร และก็ผลของกรรมอะไร แต่ทรงแสดงไว้ว่าการรับผลของกรรมเริ่มครั้งแรก คือขณะเกิด ทุกคนเกิดมาต่างกัน ไม่ใช่แต่เฉพาะมนุษย์นะคะ ยังมีสัตว์ประเภทต่างๆ ก็เป็นสิ่งที่มิจิต มีเจตสิก มีรูปทั้งนั้น เป็นผลของกรรมที่ต่างกัน

ถ้าเกิดเป็นผลของอกุศลกรรมจะไม่ใช่มนุษย์นะคะ แต่จะเกิดในนรก หรือว่าเกิดเป็นเปรต หรือว่าเกิดเป็นอสุรกายภูมิโคภุมิหนึ่งซึ่งไม่มีอะไรที่สนุกสนานรื่นเริงเลย และอีกภูมิหนึ่งก็คือเป็นสัตว์ดิรัจฉานที่เรามองเห็นในโลกนี้ เห็นช้าง เห็นแมว เห็นนก จะสวยงามสักเท่าไรก็ให้รู้ว่าเป็นผลของอกุศลกรรม ซึ่งอกุศลกรรมที่ทำก็ต่างกันมากนะคะ เราลองดูผีเสื้อคะ มีปีกไม่เหมือนกันเลย แสดงให้เห็นถึงความวิจิตรของจิตขณะที่ทำกรรมที่จะทำให้เกิดเป็นผีเสื้อ ทำให้เกิดเป็นมด ทำให้เกิดเป็นช้าง ทำให้เกิดเป็นปลา ทำให้เกิดเป็นนก นั่นคือสัตว์ แต่มนุษย์ก็เช่นเดียวกันนะคะ เราจะดูกรรมและผลของกรรมได้จากสิ่งที่มีชีวิต อย่างมนุษย์หรือสัตว์เกิดมาต่างกันเพราะว่าผลของกรรมต่างกัน บางคนเกิดมาก็หูหนวก ตาบอด บ้าใบ้ ขณะที่บางคนก็เกิดมาสมบูรณ์พร้อมทุกอย่าง แต่ว่าไม่มีสติปัญญาก็ได้ เพราะฉะนั้นก็เป็นเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมอย่างละเอียด

ขณะที่กรรมให้ผลคือทำให้ 'เกิด' แล้วก็ทำให้เกิดขณะต่อไป คือเกิดแล้วก็ยังไม่ตาย จะต้องดำรงสภาพชาติความเป็นบุคคลนี้ต่อไป จนกว่ากรรมนั้นจะถึงกาลที่สิ้นสุด ไม่ให้ผลที่จะให้บุคคลนี้อีกต่อไป ก็จะทำให้จิตซึ่งเป็นผลของกรรมเกิดขึ้น เมื่อจิตนี้เกิดขึ้นและดับไป เป็นจิตขณะสุดท้ายของชาตินี้ทำกิจเคลื่อนพ้นจากสภาพความเป็นบุคคลในชาตินี้ จะกลับมาเป็นบุคคลนี้อีกไม่ได้เลย นี่ก็เป็นผลของกรรม แต่ในระหว่างเกิดและยังไม่ตายนี้คะ กรรมก็มีทางที่จะให้ผลของกรรมด้วย คือกรรมทำให้มีจักขุปสาท ทำให้เกิดตา ใครก็ทำไม่ได้ แล้วแต่กรรม ถ้ากรรมไม่ทำให้เกิดจักขุปสาท คนนั้นก็ตาบอด ถ้าคนนั้นตาบอดแล้วจะเอากรรมที่ไหนไปทำให้เกิดจักขุปสาทเกิด ก็ไม่ได้ใช่ไหมคะ? ที่ตัวของเราทั้งตัวมีสิ่งที่เกิดจากกรรมก็คือจักขุปสาท เกิดเพราะกรรมเป็นปัจจัย แต่แม้จักขุก็ยังต่างกันอีก คนที่ตาดีกับคนที่ตาไม่ค่อยดี หรือคนที่ตาเห็นอย่างเหยี่ยว

ก็มีลักษณะที่ต่างๆ กันไปตามกรรม นอกจากกรรมทำให้เกิดตา ก็ยังทำให้เกิดหู หรือ โสตปสาท เพื่อรับผลของกรรม คือต้องได้ยินเสียง คนที่มีโสตปสาทที่จะไม่ได้ยินนั้นไม่มี จะตั้งใจได้ยินได้ไหมคะถ้าไม่มีเสียง ? ก็ได้ยินไม่ได้ ถ้าเสียงมีกระทบกับโสตปสาท และถึงกาลที่กรรมจะให้ผลให้ได้ยิน จะไม่ได้ยินก็ไม่ได้

อย่างคนที่นอนหลับสนิทนะคะ เวลาที่เกิดฟ้าร้องน่ากลัว บางคนก็ไม่ตื่น ไม่ใช่ถึง กาลที่กรรมของคนนั้นจะให้ผลทางหู คือทำให้เกิดได้ยินเสียงนั้น แต่ว่าคนที่ทำกรรมซึ่ง เมื่อถึงกาลสุกงอมที่จะให้ผล จะเป็นอื่นไปไม่ได้นอกจากได้ยินเสียงนั้น ก็ต้องได้ยินเสียง นั้น เพราะว่าคนเราไม่ได้มีแต่กุศลกรรม มีทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรม เพราะฉะนั้น ตา หู จมูก ลิ้น กาย ซึ่งเกิดเพราะกรรมก็เป็นทางที่จะรับผลของกรรม คือขณะใดที่ได้รู้ สิ่งที่ดี ได้เห็นสิ่งที่ดี ได้ยินสิ่งที่ดี สิ่งที่กระทบกายที่สบาย ขณะนั้นทั้งหมดก็เป็นผล ของกุศลกรรม ในทางตรงกันข้าม ถ้าเป็นในทางที่ไม่น่าพอใจ ก็เป็นผลของอกุศลกรรม

เราใช้ชีวิตของเราและกรรมของเราไหมคะ ? จากวันหนึ่งๆ นี้คะ ถ้าเห็นสิ่งที่ดี รู้เลย เป็นผลของกรรมดีที่ได้ทำแล้ว ถ้าได้ยินเสียงที่ไม่น่าพอใจนะคะ อาจจะเป็นเสียงที่ น่าเกลียด เสียงดูเสียงด่า หรือเสียงอะไรก็ตามแต่ บางคน นั่งรถไปเนี่ยคะ รถอีกคัน หนึ่งเขาตั้งใจจะว่าอีกคันหนึ่ง แต่คันนั้นปิดกระจกหมด แต่คันนี้เปิดกระจก ก็ได้ยิน เสียงนั้น คันนั้นเขาก็ไม่ได้ตั้งใจจะว่า แต่ถึงกาลที่จะได้รับผลของกรรมทางหูก็เกิดได้ ยินเสียงนั้น เพราะฉะนั้น ทุกอย่างที่มาถึงตา หู จมูก ลิ้น กาย ให้ทราบว่ามีใครทำให้ เลยคะ ต้องเป็นผลของกรรม คือกุศลกรรมหรืออกุศลกรรมเป็นเหตุ แม้ว่าดับไปแล้วก็ สะสมสืบต่อ พร้อมที่จะให้ผลเกิดเมื่อไหร่ ผลก็ต้องเกิดเมื่อนั้น

เพราะฉะนั้นเราทุกคนจะไม่มีวันรู้ ไม่สามารถจะรู้ได้เลยว่า ขณะจิตต่อไปจะเป็นอะไร จะเห็น จะได้ยิน หรือจะได้กลิ่น เกิดได้กลิ่นขณะนี้ได้ไหมคะ ? ได้แน่นอนคะ เพราะมี จมูกซึ่งกรรมทำให้รูปนี้เกิดขึ้น และก็กระทบกับกลิ่น ถ้าเป็นกลิ่นที่น่าพอใจ อย่างกลิ่น หอมๆ ก็เป็นผลของกุศลกรรม ตัวผลคือกุศลวิบาก เพราะฉะนั้นจะต้องเข้าใจคำสองคำ คือ 'กรรมเป็นเหตุ' และ 'วิบากเป็นผล' ซึ่งใครก็หนีไม่พ้นคะ ไม่มีใครหนีพ้นผลของกรรม ได้ ลืมตาตื่นขึ้นมาก็เป็นวิบาก คือเป็นผลของกรรม ได้ยินเสียงขณะไหน แม้ขณะนั้น นะคะ ก็เป็นผลของกรรม^{๔๗}

---

^{๔๗} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ปกิณณกรรม. ครั้งที่ ๕๘ (ถอดความจากแผ่นบันทึกเสียง)

ขณะที่เห็น จักขุวิญญาณนี่คะ เป็นผลของกรรมจริง แต่สั้นมากคะ พอเห็นแล้วเกิด กุศลจิตหรืออกุศลจิต ซึ่งไม่ใช่ผลของกรรมแล้ว แต่เป็น 'เหตุ' ใหม่ที่สะสมไป ถ้ามีกำลัง ทำทุจริตกรรมก็เป็นอกุศลกรรม ถ้าเป็นฝ่ายกุศลก็เริ่มเป็นกุศลกรรมที่จะให้ผลในชาติต่อไป เพราะฉะนั้นทางใจไม่ได้เป็น 'เห็น' จริงๆ เหมือนอย่างจักขุที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ คือ จักขุวิญญาณ หรือว่าไม่ใช่จิตซึ่งได้ยินเสียงจริงๆ นะคะ แต่ว่าเป็นจิตที่สามารถจะรู้สิ่งที่เห็นหรือได้ยิน ต่อจากทางหู จมูก ลิ้น กาย ทางใจจึงไม่ใช่ทางที่จะรับผลของกรรม อย่างนั้น ทางใจก็คือว่า เมื่อรับแล้วนะคะ จิตเป็นกุศลหรืออกุศล ทางใจก็เป็นกุศลหรืออกุศลเหมือนกันเลย เพราะว่ารับต่อมา เพราะฉะนั้นทางใจจึงไม่ใช่ผลของกรรม แต่เป็นกรรม คืออกุศลกรรมหรืออกุศลกรรมใหม่ที่จะทำให้เกิดผลในกาลข้างหน้า^{๔๔}

ขอให้พิจารณาจริงๆ ว่า แต่ละท่านมีกรรมเป็นของตน เพราะฉะนั้นจึงไม่มีเจ้ากรรม นายเวร ไม่มีบุคคลหนึ่งบุคคลใดจะดลบันดาลทุกข์สุขให้แก่ท่าน เพราะว่าสุขทุกข์ของแต่ละท่านนั้นย่อมต้องเป็นผลของการกระทำ คือกรรมของท่านเอง

สำหรับการอุทิศส่วนกุศล ขณะนั้นผู้อุทิศต้องมีเมตตาจิต จึงสามารถจะอุทิศส่วนกุศล ให้แต่ละบุคคลนั้นได้ ถ้าขาดเมตตาจิตในบุคคลใด ก็จะไม่อุทิศส่วนกุศลให้บุคคลนั้น ถ้าคิดถึงเจ้ากรรมนายเวรที่มองไม่เห็น กับคิดถึงบุคคลที่ท่านกำลังไม่พอใจ แทนที่จะคอยโอกาสมีเมตตาอุทิศส่วนกุศลให้กับเจ้ากรรมนายเวรที่ไม่เห็นหน้าและไม่รู้ว่าเป็นใคร แต่กับคนซึ่งท่านกำลังเห็นและไม่พอใจนั้น อาจเคยเป็นเจ้ากรรมนายเวรได้ไหม ? ซึ่งความจริงเจ้ากรรมนายเวรไม่มี ทุกท่านมีกรรมเป็นของของตน แต่ถ้าคิดถึงกรรมที่ตนได้เคยทำต่อบุคคลอื่น แล้วเรียกบุคคลที่ท่านกระทำกรรมด้วยว่าเป็นเจ้ากรรมของ ท่าน แล้วใครที่จะเห็นเขามีความสุข ให้พ้นจากความผูกโกรธในขณะนั้น ก็ควรเมตตา บุคคลที่ท่านเห็น แทนที่จะไปอุทิศส่วนกุศลให้เจ้ากรรมนายเวรที่มองไม่เห็น นี่ก็เป็นสิ่งที่ควรพิจารณา

ส่วนการเจริญเมตตานี้ก็เจริญได้ต่อคนที่ยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น การเจริญเมตตาต่อคนที่ล่วงลับไปแล้วไม่มีประโยชน์ ไม่เกิดผล บุคคลที่สิ้นชีวิตแล้วนั้น สุธัญลินสภาพของการ เป็นบุคคลซึ่งเคยเกี่ยวข้อง เคยมีความสัมพันธ์ เคยชอบหรือเคยชังต่อกันก็จบสิ้นไปแล้ว ฉะนั้น การที่สามารถมีเมตตาต่อบุคคลซึ่งไม่เป็นที่รักได้ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ จึงเป็นผู้มี อบรมเจริญเมตตาจริงๆ มีกำลังของเมตตาที่สามารถจะเจริญได้ แม้บุคคลซึ่งไม่เป็น

---

^{๔๔} สุจินต์ บริหารวนเขตต์ , ปกิณณกรรม. ตอนที่ ๒๓๒-๒๓๓ (ถอดความจากแผ่นบันทึกเสียง)

ที่รักก็เมตตาได้ แต่ถ้าบุคคลนั้นสูญเสียความเป็นบุคคลนั้นแล้ว จะมีเมตตาต่อบุคคลนั้นทั้งๆ ที่ท่านเองก็รู้ว่าไม่มีบุคคลนั้นอีกต่อไป ก็ย่อมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ฉะนั้นความคิดเรื่องเจ้ากรรมนายเวรก็ฉนั้น ในเมื่อกรรมได้กระทำไปแล้ว กรรมนั้นก็เป็นอย่างของท่านเอง และบุคคลที่ท่านกระทำกรรมในชาติไหนๆ ก็ตาม ในปัจจุบันชาตินี้จะเป็นใคร ถ้ากล่าวลอยๆ ว่าเจ้ากรรมนายเวร โดยที่ไม่รู้ว่าเป็นใคร ก็ย่อมเป็นโมฆะ เพราะไม่รู้ว่าเป็นใครที่ไหน แต่ถ้าระลึกได้ว่า ควรจะมีเมตตา ควรอุทิศส่วนกุศลให้บุคคลทั้งหลาย ผู้สามารถล่วงรู้ได้ ไม่ว่าจะบุคคลนั้นจะเป็นใคร ท่านก็สามารถจะเจริญเมตตาได้โดยอุทิศส่วนกุศลให้ แม้คนซึ่งไม่เป็นที่รัก^{๘๙}

นอกจากนี้ ในเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรม อาจารย์สุจินต์ยังได้ให้ข้อคิดสั้นๆ และข้อความที่น่าสนใจอีก ดังนี้

- ในโลกนี้ มีแต่พี่น้องกัน เกิดสลับซับซ้อน
- ควรคิดเสียว่า คนที่ทำให้ท่านไม่พอใจในชาตินี้ เป็นคนที่ท่านเคยทำให้เขาไม่พอใจมาแล้วในชาติก่อน คนที่ท่านขุนเคืองใจ เป็นคนที่กำลังมีเวรต่อกัน จึงควรที่ท่านจะให้อภัย เมื่อไม่โกรธเคืองผู้ใด ก็หมดเวรกรรมกับผู้นั้น
- สัตว์โลกเกิดมาเป็นที่คู่ผลของบุญและบาป และกระทำบุญและบาปต่อไป
- ฤกษ์ดี คือ เวลาที่ทำกรรมดี
- วิชาจิตรับผลกรรมโดยรู้อารมณ์ที่กระทบตา หู จมูก ลิ้น กาย เป็นการใช้นี้กรรมที่ได้กระทำแล้ว
- เพียงเป็นอกุศลจิต ยังไม่เป็นถึงอกุศลกรรม จะสะสมสืบต่อเป็นสันดานต่อไป
- การเจ็บไข้ทางร่างกาย ยิ่งดีกว่าเกิดในอบายภูมิ^{๙๐}
- การทำความดี ก็เปรียบเหมือนเราตักน้ำที่ใสสะอาดบริสุทธิ์ใส่ตุ่มไว้ที่ละน้อยๆ สะสมไว้อาบกินใช้สอย ส่วนการทำชั่ว ก็เปรียบเหมือนเราตักน้ำที่สกปรก มีโคลนตมสะสมไว้อาบกินใช้สอยเช่นกัน ซึ่งแน่นอนว่าเราจะต้องอาบกินน้ำที่เราสะสมไว้^{๙๑}

---

^{๘๙} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, เจ้ากรรมนายเวร. หน้า ๕-๗.

^{๙๐} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ธรรมเตือนใจแต่คุณประมาท, หน้า ๒๑-๒๓.

^{๙๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔.

- สมบัติแบ่งกันได้ แต่กรรมของใครก็เป็นของผู้นั้น แบ่งให้กันไม่ได้
- ผู้เป็นพุทธบริษัท ต้องไม่เชื่อในมงคลตื่นข่าว และจะต้องมีความมั่นคงที่จะรู้ว่าทุกคนมีกรรมเป็นของของตน มีใครบ้างที่เกิดมาแล้วไม่ตาย มีใครบ้างเกิดมาแล้วไม่สุขบ้างทุกข์บ้าง ไม่ใช่คนอื่นทำให้ การเกิดมาในโลกนี้ก็เกิดมาเพราะกรรมของตน และเมื่อเกิดมาแล้ว ชีวิตจะดำเนินไปอย่างไรก็เพราะกรรมของตนนั่นเอง
- ไม่มีบุคคลที่ทำกรรม มีแต่รูปนาม ชันธ ๕ ที่เกิดขึ้นแล้วก็ดับไปตามเหตุปัจจัย
- วิบากเป็นนามธรรม วิบากเป็นจิตและเจตสิกที่เป็นผลของกรรม เกิดขึ้นเพราะกรรม เป็นปัจจัย รูปเป็นผลของกรรมเพราะเกิดจากกรรม แต่ไม่ใช่วิบาก เพราะวิบากต้องเป็นนามธรรม คือเป็นจิตและเจตสิกเท่านั้น^{๙๒}

จากข้อมูลที่ได้ยกมา พบว่าอาจารย์สุจินต์ได้อธิบายถึงความเป็นไปของกรรม ซึ่งเกี่ยวข้องกับทุกชีวิตโดยตรง ทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรม ตลอดจนผลที่แต่ละชีวิตจะต้องได้รับก็ไม่อาจมีผู้ใดมากำหนดให้เป็นไปได้ตามใจปรารถนา เพราะต่างก็ได้เคยสร้างเหตุอันสมควรแก่การรับผลเช่นนั้นเอาไว้ ปัญญาที่ความเข้าใจในหลักกรรมและการให้ผลของกรรมอย่างถูกต้องย่อมสามารถช่วยบรรเทาความทุกข์ลงได้เป็นมาก เพราะทราบว่อกุศลกรรมและอกุศลกรรมที่ได้กระทำสามารถส่งผลโดยตลอดเมื่อใดก็ได้ ดังปรากฏเป็นเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับทุกชีวิตไม่ว่าจะปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจไม่ว่าผลนั้นจะดีหรือร้ายเพียงใด หรือเป็นสุขทุกข์อย่างไร ก็ไม่สำคัญไปกว่าการยอมรับและพยายามวางใจเป็นกลาง พร้อมกับละอกุศลกรรมแล้วกระทำแต่กุศลกรรมด้วยความไม่ประมาท ตลอดจนเจริญเมตตาให้มาก เพราะเป็นความปรารถนาดีที่เรามีต่อบุคคลอื่น และทุกๆ ชีวิตที่ต่างก็เกิดมาภายใต้กฎแห่งกรรม

๔.๖.๓ บุญกิริยาวัตตุ

บุญกิริยาวัตตุ คือการกระทำของจิตที่เป็นบุญกุศล มี ๑๐ ประการด้วยกัน คือ ๑. ทานมัย ๒. สีลมัย ๓. ภาวนามัย ๔. อปจายนมัย ๕. เวยยาวัจจมัย ๖. ปัตติทานมัย ๗. ปัตตานุโมทนามัย ๘. ธัมมัสสวนมัย ๙. ธัมมเทศนามัย ๑๐. ทิฏฐุชุกัมม

^{๙๒} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, แต่ผู้มีทุกข์, หน้า ๕๗-๖๐.

กุศลที่เป็นไปในทานการให้ มี ๓ คือ ๑.ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ ๒.ปัตติทานมัย บุญสำเร็จด้วยการอุทิศส่วนกุศลให้ผู้อื่นอนุโมทนา ๓.ปัตตานุโมทนา มัย บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนาในกุศลที่ผู้อื่นทำ

การให้ นั้น เมื่อให้แล้วก็ยังอุทิศส่วนกุศลให้ผู้อื่นได้อनुโมทนา การอุทิศส่วนกุศลเป็น ปัตติทานมัย และแม้ว่าท่านจะไม่ได้ทำกุศลเอง แต่ท่านยินดีด้วยในกุศลที่คนอื่นทำ ขณะนั้นเป็นกุศลที่เนื่องกับท่าน เป็นปัตตานุโมทนา มัย เพราะฉะนั้น กุศลที่เป็นไปใน ทานจึงมี ๓ อย่าง

กุศลที่เป็นไปในศีลก็มี ๓ คือ ๑.ศีลมัย ได้แก่ การวิริติทุกจริต ๒.อปจายนมัย การ นอบน้อมต่อผู้ที่ควรนอบน้อม ขณะใดมีความรู้สึคิดว่าควรแสดงความนอบน้อมต่อคนอื่น แต่ทำไม่ได้ หรือไม่อยากทำ ขณะนั้นรู้ได้ทันทีว่าเป็นอกุศล สภาพของอกุศลจิตนั้น หยาบกระด้าง ไม่อ่อนโยน จึงกระทำการियाอ่อนน้อมไม่ได้เลย แต่ขณะใดก็ตามที่เห็น ผู้ใหญ่ที่สูงวัย หรือผู้ที่มีคุณความดีแล้วมีจิตใจอ่อนโยน กระทำความนอบน้อมต่อคุณ ความดีของท่านผู้นั้น ขณะนั้นเป็นกุศลจิตซึ่งเป็นอปจายนมัย

อีกประการหนึ่งคือ ๓.เวยยาวัจจมัย การสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้อื่น เมื่อเห็นใครอยู่ใน ภาวะที่เดือดร้อน หรือต้องการความช่วยเหลือ ถ้าท่านไม่เมินเฉยและช่วยเหลือเขา ขณะนั้นก็เป็นกุศลจิต บางคนไม่เข้าใจสภาพธรรมที่เป็นกุศลและอกุศล เมื่อทำกุศล ช่วยเหลือคนแล้ว ถามว่าเป็นกุศลไหม ? ทั้งนี้เพราะไม่เข้าใจว่า กุศลนั้นไม่ใช่เพียง ทานอย่างเดียวเท่านั้น แต่ขณะใดก็ตาม จิตใจที่ติงามเกิดขึ้น เป็นจิตที่ไม่มีโลภะ โทสะ โมหะ ขณะนั้นเป็นกุศลประการหนึ่งประการใดในบุญญกิริยาวัตถุ ๑๐

กุศลที่เป็นไปในภาวนา คือการอบรมจิตก็มี ๓ คือ ๑.ธัมมัสสวนมัย การฟังพระธรรม ๒.ธัมมเทสนามัย การแสดงธรรม ๓.ภาวนามัย การอบรมเจริญสมถภาวนา หรือ วิปัสสนาภาวนา

การฟังธรรมก็เป็นกุศลจิต เพราะฟังเรื่องสังขธรรม เรื่องธรรมที่มีจริงเป็นจริงใน ชีวิตประจำวัน ทำให้เข้าใจสภาพธรรมที่เคยยึดถือว่าเป็นตัวตนและบุคคลอื่น ทำให้ เข้าใจโลก เข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างตามความเป็นจริง ปัญญาที่เกิดจากการฟังธรรมจึง ต่างกับปัญญาในภาษาไทย ปัญญาในภาษาไทยเป็นความรู้เรื่องอื่นๆ ที่ไม่ใช่ความรู้ เพื่อขัดเกลาและดับอกุศล การฟังพระธรรมจึงเป็นการศึกษาให้เข้าใจสภาพธรรมที่ พระผู้มีพระภาคฯ ทรงแสดงให้รู้จักตัวเองทุกขณะตามความเป็นจริง ซึ่งเป็นประโยชน์

กับทุกคน เพราะฉะนั้น ขณะที่ฟังพระธรรม ขณะนั้นเป็นกุศล ไม่ต้องขวนขวายซื้อหา
วัตถุมาให้ทานก็เป็นกุศลในขณะที่ฟังพระธรรม ขณะพิจารณาพระธรรม และเป็นกุศล
อย่างมาก เพราะเป็นกุศลขั้นภาวนา

บางคนมีทานอุปนิสัย คือมีอุปนิสัยในการให้ทาน สะดวกสบาย ง่าย คล่อง เร็วมาก
บางคนมีศีลอุปนิสัย คือมีกาย วาจา ที่อ่อนน้อม สงเคราะห์ช่วยเหลือคนอื่นเป็น
ชีวิตประจำวันธรรมดาของท่านได้ แต่ภาวนาอุปนิสัย เป็นกุศลที่ทุกคนควรจะเริ่มสะสม

ภาวนา คือการอบรมจิตใจให้เป็นกุศลยิ่งขึ้น และเป็นการอบรมเจริญปัญญา
ตามลำดับขั้นด้วย จิตเป็นสภาพธรรมที่ละเอียดรู้ยาก ทุกคนมีอกุศลจิต แต่บางคนก็
ไม่รู้ว่า เป็นอกุศลจิต ขณะกำลังทำกิจการงานต่างๆ นั่นก็เป็นอกุศลจิต ขณะใดที่ไม่
เป็นไปในบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ขณะนั้นเป็นอกุศลจิต เพราะฉะนั้น แม้ไม่ทำทุจริตกรรม
แต่ใจก็เป็นอกุศลแล้ว เช่น นึกคิดถึงคนอื่นด้วยความผูกพันติดข้อง หรือนึกถึงด้วยความ
ชุ่นเคืองใจ วันหนึ่งๆ ทุกคนคิดมากกว่าพูด ถ้าเพียงโกรธไม่พูด คนอื่นก็อาจจะ
ไม่รู้เลย แต่ถ้าโกรธมากขึ้น ก็จะแสดงออกมาทางกาย วาจา ซึ่งเมื่อถึงขั้นกระทำ
อกุศลกรรม ก็จะเห็นได้ว่าเป็นอกุศลจิตที่มีกำลังแรงแล้ว แต่ผู้มีปัญญาเห็นโทษของ
อกุศลแม้เพียงความชุ่นเคืองใจเล็กน้อย หรือแม้ขณะที่กำลังเพลิดเพลนติดข้อง ทางตาที่จะ
ดูนั้น ดูนี้ ทางหูที่จะฟังนั้น ฟังนี้ ทางจมูกก็จะดมกลิ่นหอม กลิ่นนั้น กลิ่นนี้ เป็นอกุศล
ที่ติดข้องในวัตถุต่างๆ โดยไม่รู้ตัวมากมายทั้งวัน

ผู้มีปัญญาเริ่มเห็นโทษของโลภะและโทสะ แล้วคิดที่จะสงบจากอกุศลทั้งหลาย
เพราะว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่ติดข้องนั้นจะนำมาแต่ทุกข์โทษเท่านั้น ผู้มีปัญญาจึงฟัง
พระธรรมแล้วระลึกถึงสภาพจิตของตนเอง พร้อมทั้งเริ่มอบรมจิตใจให้เป็นกุศลยิ่งขึ้น
การอบรมจิตใจมี ๒ อย่าง คือ สมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนา สมถภาวนาระงับอกุศล
เพียงชั่วคราว ขณะใดที่สติเกิดระลึกได้ เห็นโทษของอกุศล อกุศลนั้นก็ระงับไป แล้วอกุศล
เช่น เมตตภาพรหมิหารก็เริ่มเจริญขึ้น

พรหมิหาร คือ ธรรมเครื่องอยู่ของพรหม ซึ่งเป็นผู้ประเสริฐ มี ๔ คือ เมตตา กรุณา
มุทิตา และอุเบกขา เมตตาเป็นสภาพธรรมที่ตรงข้ามกับโทสะ ขณะที่ชุ่นเคืองใจ ถ้า
สติและปัญญาเกิดจะเห็นโทษของความโกรธ แล้วจะเกิดเมตตานุคคผลที่ท่านกำลัง
ชุ่นเคืองใจ นี่เป็นหนทางที่จะระงับจิตใจให้สงบขึ้น เพราะถ้าวันหนึ่งๆ เต็มไปด้วย โลก

โกรธ หลง ก็ไม่สงบเลยทั้งวัน เพราะฉะนั้น ขณะใดที่ไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง ก็สงบขึ้น
นี่คือสมถภาวนาในชีวิตประจำวัน

ส่วนภาวนาอีกระดับหนึ่ง คือวิปัสสนาภาวนานั้น ทำให้ปุถุชนผู้หนาด้วยกิเลส
เปลี่ยนสภาพเป็นพระอริยบุคคล คือผู้สามารถดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉท วิปัสสนาภาวนา
จึงเป็นกุศลที่ละเอียดกว่ากุศลชั้นทาน ศีล และสมถภาวนา ฉะนั้น บุญญกิริยาในส่วน
ของภาวนาจึงมี ๓ คือ ๑. การฟังพระธรรม ๒. การแสดงธรรม ๓. การอบรมเจริญ
ภาวนา ซึ่งได้แก่สมถภาวนา และวิปัสสนาภาวนา การแสดงธรรมก็เป็นกุศล เมื่อมี
โอกาสที่จะเกื้อกูลญาติมิตรด้วยพระธรรมสั้นๆ ข้อหนึ่งข้อใด เมื่อถึงกาลที่สมควรที่เป็น
ประโยชน์กับเขา ขณะนั้นเป็นการแสดงธรรม คือแสดงสิ่งที่ถูกที่ควร ซึ่งจะอุปการะผู้นั้น
ให้มีการระลึกได้

บุญญกิริยาวัตถุอีกประการหนึ่ง คือ ทิฏฐุชุกกรรม การกระทำความเห็นให้ตรง
ความเห็นที่ถูกต้อง คือเห็นว่ากุศลเป็นกุศล อกุศลเป็นอกุศล ถ้าใครยังไม่เห็นโทษของ
อกุศล ขวนกันโกรธมากๆ ขณะนั้นไม่ใช่ทิฏฐุชุกกรรม แต่ถ้าผู้ใดกำลังโกรธ กำลังซ้ำเติม
ผู้ที่ทำผิดไปแล้ว และมีผู้ตักเตือนว่าทุกคนก็ต้องโกรธเหมือนกัน แต่สิ่งที่แล้วก็ให้แล้วไป
ทางที่ดีที่สุดคือช่วยเหลือเกื้อกูลให้คนนั้นเปลี่ยนจากอกุศลเป็นกุศล เมื่อเห็นถูกต้อง
อย่างนี้จึงเป็นทิฏฐุชุกกรรม ซึ่งเป็นเบื้องต้นที่เริ่มเกื้อกูลให้กุศลกรรมอื่นเจริญขึ้นด้วย^{๙๓}

นอกจากนี้ ในเรื่องเกี่ยวกับบุญกุศล อาจารย์สุจินต์ยังได้ให้ข้อคิดที่น่าสนใจอีก ดังนี้

- ทำกุศลแล้ว อย่าผูกพัน อย่าหวังผลตอบแทนเลย
- ไม่คิดดูถูกผู้อื่น ไม่ดูหมิ่น เย้ยหยัน ไม่แสวงหาโทษของผู้อื่น
- คิดถึงแต่ความดีของผู้อื่น
- อูเบกขา ไม่หวั่นไหวในสุขและทุกข์ทั้งหลาย
- ควรมั่นคงในกุศลยิ่งๆ ขึ้น
- ควรสะสมกุศลไว้เพื่อต้านทานสิ่งที่จะเกิด^{๙๔}

---

^{๙๓} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ธรรมเตือนใจแต่คุณประมาท, หน้า ๖๑-๖๔.

^{๙๔} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, แต่ผู้มีทุกข์, หน้า ๕๖-๖๑.

- บุญคือกุศลกรรมที่ได้ทำมาแล้ว เหมือนญาติสนิทที่ติดตามช่วยเหลือ ถ้ามั่นใจในกรรมที่ได้กระทำแล้ว จะทำให้มั่นคงในการประกอบแต่กุศลกรรมเสมอ^{๙๕}

จากข้อมูลที่ได้ยกมา พบว่าอาจารย์สุจินต์ได้อธิบายถึงการทำบุญอย่างถูกวิธีให้เป็นที่เข้าใจง่าย ที่เรียกว่า บุญกิริยาวัตถุทั้ง ๑๐ ประการ ซึ่งสามารถย่อลงในการเจริญกุศลทั้ง ๓ ประการ คือ ทาน ศีล ภาวนา โดยมุ่งเน้นให้เข้าใจถึงลักษณะของบุญกิริยาวัตถุที่ถูกต้องเป็นสิ่งสำคัญ ไม่จำเป็นต้องเป็นการกระทำต่อบางบุคคลหรือบางโอกาสเท่านั้น แต่กิริยาแห่งบุญเหล่านี้สามารถเกิดขึ้นได้อย่างปกติในการดำเนินชีวิต ตามกำลังสติปัญญาของแต่ละบุคคล

๔.๖.๔ เมตตา

การอบรมเจริญเมตตานั้นจะเป็นไปได้เมื่อรู้ลักษณะของเมตตา คือ มิตร ความเป็นมิตร ความสนิทสนม ความเกื้อกูล ความนำประโยชน์สุขให้ ขณะใดที่เมตตาเกิดขึ้นขณะนั้นจิตอ่อนโยนปราศจากมานะ ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่ยกตน สำคัญตน และหมิ่นบุคคลอื่น

การอบรมเจริญเมตตาจริงๆ นั้นจะขัดเกลาอกุศลธรรมหลายอย่าง ปกติอาจจะไม่รู้สึกตัวว่ามีมานะ อิศสา มัจฉริยะ โทสะ และอกุศลธรรมอื่นๆ มากน้อยแค่ไหน เมื่ออบรมเจริญเมตตาขึ้น อกุศลธรรมเหล่านั้นก็จะละลายลดน้อยไปด้วย^{๙๖}

การอบรมเจริญเมตตา ไม่ใช่แต่เฉพาะเวลาที่เกิดโกรธ แม้แต่มิตรสหาย วงศาคณาญาติ บุคคลในครอบครัวซึ่งเป็นผู้ที่มีความผูกพัน ก็จะต้องพิจารณาให้รู้ความต่างกันของขณะจิตที่ประกอบด้วยเมตตาและขณะจิตที่ประกอบด้วยโลภะ ถ้าเป็นผู้ที่อบรมเจริญเมตตาจริงๆ จะไม่เว้นโอกาสใดเลย ไม่ใช่ก็จะเจริญเมตตาเฉพาะเวลาเกิดโทสะเท่านั้น

ลักษณะของโลภะเป็นความรักผูกพัน ความผูกพันในญาติมิตรก็เป็นโลภะ ถ้าบอกว่าคนที่มีความรักใคร่ผูกพันในญาติมิตร เป็นคนไม่ดี ก็รู้สึกว่าจะขัดๆ กับทางโลก ถ้าจะเจริญเมตตาก็ต้องเป็นผู้ที่ละเอียด เพราะไม่ใช่เพียงแต่ท่อง แต่ต้องรู้ลักษณะของเมตตาจริงๆ เมื่อเมตตาใครก็ไม่โกรธคนนั้น แต่ถ้ารักใคร่ผูกพันก็เป็นโลภะ ไม่ใช่

^{๙๕} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, เกิด แก่ เจ็บ ตาย, หน้า ๒๑.

^{๙๖} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, เมตตา, หน้า ๘.

เมตตา เมื่อเป็นโลภะก็เป็นปัจจัยให้โกรธได้ เพราะฉะนั้น สภาพธรรมใดจะดีกว่ากัน เมตตาหรือโลภะ? แม้แต่ในครอบครัว หรือในระหว่างพวกพ้องวงศาคณาญาติ

ลักษณะของเมตตาก็เป็นสภาพที่หวังดี ไม่ผูกพันอย่างโลภะ จึงไม่เป็นปัจจัยให้เกิดโทษะ คือความไม่พอใจในบุคคลนั้นๆ ฉะนั้น ยังมีเมตตาแทนโลภะมากเท่าไร บุคคลอื่น ย่อมได้รับผลจากเมตตามากขึ้นเท่านั้น ซึ่งเป็นผลดีทั้งสองฝ่าย คือทั้งผู้ที่มีเมตตา และ ทั้งผู้ที่ได้รับความเมตตาด้วย ถ้ามีแต่โลภะ วันหนึ่งก็จะทำให้โกรธและโทมนัสขัดเคือง แต่เมื่อเมตตาเจริญขึ้น ความโกรธก็จะน้อยลง ความหวังดีจริงๆ ก็จะเพิ่มขึ้น^{๙๗}

ในชีวิตประจำวันสามารถที่จะอบรมเจริญเมตตาจริงๆ พร้อมด้วยสติสัมปชัญญะ และรู้ลักษณะของเมตตาที่กำลังปรากฏได้ เช่น ในขณะที่เห็นคนใดคนหนึ่ง อาจจะเป็น คนแปลกหน้า อาจจะเป็นคนต่างชาติต่างภาษา ท่านรู้สึกอย่างไรในขณะนั้น มีความรู้สึกเหมือนเห็นเพื่อนหรือว่าเหมือนเห็นศัตรู ถ้าในขณะที่ใดที่มีความรู้สึกเหมือน เห็นมิตร ไม่ว่าผู้นั้นเป็นใคร ขณะนั้นเป็นอาการปรากฏของเมตตา เพราะว่ามีกำบัง บำบัด ความอาฆาต ความขุ่นเคืองใจ ความไม่พอใจเป็นอาการปรากฏ^{๙๘}

นอกจากนี้ ในเรื่องเกี่ยวกับเมตตา อาจารย์สุจินต์ยังได้ให้ข้อคิดเตือนใจไว้ ดังนี้

- สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ทะเลาะกับใคร
- เมื่อไม่สำคัญตน ไม่ลืมตน ไม่หลงตน ไม่อวดตน ก็สบายจริงๆ ไม่เป็นทุกข์
- เมื่อเห็นอกุศลของผู้อื่นแล้ว ควรเมตตา
- จะไม่พูดอะไรที่จะทำให้ผู้อื่นขำใจ จะไม่พูดหรือทำให้ผู้อื่นสะเทือนใจ
- ต้องอดทนในอกุศลของผู้อื่น แม้การติเตียนเพียงในใจ
- ควรสงสารในผู้มีอกุศลนั้น เพราะย่อมสะสมอกุศลนั้นเพิ่มขึ้น
- รังเกียจอกุศลของตนเอง แทนที่จะรังเกียจอกุศลของผู้อื่น^{๙๙}
- ความเป็นเพื่อนที่แท้จริงนั้น ย่อมไม่มีความคิดที่จะแข่งดีกับเพื่อน

---

^{๙๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

^{๙๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๖.

^{๙๙} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, **แต่ผู้มีทุกข์**, หน้า ๕๖-๖๒.

- เริ่มอภัยให้คนที่เราไม่ชอบเสียเดี๋ยวนี้

- อภัยทานยังทำไม่ได้ แล้วจะเจริญธรรมได้อย่างไร^{๑๐๐}

จากข้อมูลที่ได้ยกมา พบว่าอาจารย์สุจินต์มุ่งแสดงถึงเมตตาอันเป็นกุศลอย่างหนึ่งที่ต้องอาศัยสติสัมปชัญญะในการพิจารณาสภาพะจิตใจของตนเอง ว่าในขณะนั้นเมตตาได้ปรากฏขึ้นจริงหรือไม่ เพราะหากไม่รู้เท่าทัน โลกะซึ่งเป็นอกุศลจิตก็ย่อมเกิดขึ้นแทนที่ได้อย่างไม่รู้ตัว เมตตาหรือไมตรีมีลักษณะที่ระงับความโกรธ ปรารถนาดีต่อทุกคนเสมือนเป็นมิตร โดยไม่ต้องรอคอยเวลาหรือโอกาสเฉพาะสำหรับแม่เมตตา แต่สามารถเจริญเมตตาให้แก่ผู้อื่นได้ในชีวิตประจำวัน

๔.๖.๕ มรณสติ

การพบกันครั้งสุดท้ายก่อนตายจากไปนั้น ไม่มีเครื่องหมาย ไม่มีสิ่งใดเลยที่จะแสดงให้เห็นว่า เมื่อเห็นกันแล้วจะไม่ได้เห็นกันอีก เมื่อเห็นตอนเช้าก็อาจไม่ได้เห็นตอนเย็น เห็นตอนเย็นก็อาจไม่ได้เห็นตอนเช้า ทุกคนเห็นความจริงว่า ไม่มีใครสามารถหลีกเลี่ยงหรือต่อรองความตายได้ จะขอเวลาต่ออีกแม้เล็กน้อยก็ไม่ได้ ฉะนั้น การกล่าวถึงชีวิตของแต่ละคนก็ไม่พ้นจากการพิจารณาสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเป็นแต่ละบุคคล ซึ่งไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาเลย

เมื่อพูดกันถึงผู้ตาย ก็ควรจะได้ระลึกถึงสภาพจิตในขณะนั้นว่าแยกกายหรือยัง แทนที่จะเศร้าโศกเสียใจอาลัยอาวรณ์ ก็ควรจะเป็นความเบิกบานในพระธรรมที่ได้เข้าใจความจริงอันเป็นสัจธรรม ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสรู้และทรงแสดงถึงธรรมดาของการเกิด ซึ่งต้องมีการตาย เมื่อเกิดแล้วที่จะไม่ตายนั้นไม่มี และการตายนั้นก็ไม่สามารถจะรู้ล่วงหน้าได้เลย เมื่อเข้าใจความจริงก็รู้ว่าความจริงเป็นสัจธรรม

ชีวิตเราเป็นกระแสจิตที่เกิดดับสลับต่อกันที่ละขณะจิตเรื่อยไป ตั้งแต่เกิดจนตาย จากชาติหนึ่งไปสู่อีกชาติหนึ่ง ก็เลสทุกชนิดเกิดขึ้นเพราะได้สะสมมาแล้วในอดีต เมื่อปัญญายังไม่เจริญถึงขั้นดับกิเลส กิเลสก็เกิดอีกต่อไปในอนาคต^{๑๐๑}

---

^{๑๐๐} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ธรรมเตือนใจแต่คุณประมาท, หน้า ๔๒.

^{๑๐๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑-๑๓.

การระลึกถึงความตายเนืองๆ บ่อยๆ ย่อมมีประโยชน์แก่การเจริญสติปัฏฐาน เมื่อระลึกได้ว่าอาจจะตายเนิ่นนี้หรือพຸ່งนี้ก็ได้ ก็จะเป็นปัจจัยเกื้อกูลให้สติระลึกถึงลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมที่กำลังปรากฏ เพราะผู้ที่ยังไม่รู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระอริยบุคคลนั้น เมื่อจุติแล้วก็ไม่แน่นอนว่าจะปฏิสนธิในสุคติภูมิหรือทุคติภูมิ จะมีโอกาสได้ฟังพระธรรมและเจริญสติปัฏฐานอีกหรือไม่

การตายพรากทุกสิ่งจากชาตินี้ไปหมดสิ้น ไม่มีอะไรเหลืออีกเลย แม้แต่ความทรงจำเหมือนเมื่อเกิดมาชาตินี้ก็จำไม่ได้ว่าชาติก่อนเป็นใคร อยู่ที่ไหน ทำอะไร หมดความเป็นบุคคลในชาติก่อนสิ้นเชิง ฉันทใด ชาตินี้ทั้งหมดไม่ว่าจะเคยทำกุศลกรรม อกุศลกรรมอะไรมาแล้ว เป็นบุคคลที่มีมานะในชาติตระกูล ทรัพย์สมบัติ เกียรติยศ ชื่อเสียงอะไรๆ ก็ตาม ก็จะต้องหมดสิ้น ไม่มีเยื่อใยหลงเหลือเกี่ยวข้องกับภพนี้ชาตินี้อีกเลย หมดความผูกพันยึดถือทุกขณะในชาตินี้ว่าเป็น 'เรา' อีกต่อไป ฉันทนั้น

การประจักษ์แจ้งลักษณะที่แท้จริงของปรมัตถธรรม จะพรากจากการยึดถือสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยว่าเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน แม้แต่ความทรงจำที่เกิดขึ้นแล้วก็ดับไปนั้น ก็เป็นแต่เพียงนามธรรมประเภทหนึ่งเท่านั้น สติที่ระลึกถึงลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม จนปัญญาประจักษ์แจ้งสภาพธรรม จึงพรากจากความเป็นตัวตนเป็นบุคคลในชาตินี้ เมื่อประจักษ์ลักษณะที่เป็นขณิกมรณะของสภาพธรรมทั้งหลาย เพราะมรณะหรือความตายนั้นมี ๓ ประเภท คือ ๑. ขณิกมรณะ คือการเกิดขึ้นและดับไปของสังขารธรรมทั้งหลาย ๒. สมมุติมรณะ คือความตายในภพชาติหนึ่ง ๓. สมุจเฉทมรณะ คือปรินิพพาน เป็นการตายของพระอรหันต์ ซึ่งไม่มีการเกิดขึ้นอีกเลย^{๑๐๒}

นอกจากนี้ ในเรื่องเกี่ยวกับความตาย อาจารย์สุจินต์ยังได้ให้ข้อคิดเตือนใจไว้อีก ดังนี้

- โอกาสที่เป็นมนุษย์ในโลกนี้กำลังหมดไปทุกวันคืน
- วยเสื่อมไปทุกขณะที่หลับตาและลืมตา
- ถ้าบุคคลยังเศร้าโศกถึงสิ่งที่ไม่ใช่ตัวผู้เศร้าโศกนั้น พึงเศร้าโศกถึงตนซึ่งตกอยู่ในอำนาจของมัจจุราชอยู่ตลอดเวลา

^{๑๐๒} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ปรมัตถธรรมสังเขป จิตตสังเขป และภาคผนวก. หน้า ๕๔๔-๕๕๐.

- ในอัฐภาพซึ่งเป็นทางอันตรายนั่นหนอ ต้องมีความพลัดพรากจากกันโดยไม่ต้องสงสัย หมู่สัตว์ที่ยังอยู่ควรเอ็นดูกัน ส่วนที่ตายไปแล้วไม่ควรเศร้าโศกถึง
- ของหาย คือตัวอย่างของการพลัดพรากเล็กน้อย ส่วนการตายนั้นต้องจากทุกสิ่ง เพียงชาติเดียวที่พบกัน แล้วไม่ได้พบกันอีก ต่างคนต่างไปตามกรรมของตนๆ ที่ได้สะสมมา
- ภัยของชีวิตมีทุกขณะ
- เกิดมาเป็นบุคคลหนึ่งๆ เพียงชาติเดียว ไม่นานแล้วก็จากไป พันสภาพความเป็นบุคคลนั้นโดยไม่เหลือเลย
- ไม่รู้โลกก่อน ชาติก่อน ที่ทุกคนจากมา ไม่รู้ว่าชาติก่อนใครยังร้องให้คิดถึงเราอยู่ ไม่รู้ว่าคนเกิดใหม่เคยเป็นใครที่เรารู้จัก จึงควรเมตตาต่อกัน
- ทำดีกับทุกคน เพราะไม่รู้ว่าจะเมื่อไรจะจากกันไป จะต้องทิ้งทุกสิ่งทุกอย่างไว้^{๑๐๓}
- ที่อยู่อาศัย คือที่พักชั่วคราวในโลกนี้เท่านั้น ไม่ควรกังวลจนเกินไป แล้วก็จะจากไป^{๑๐๔}

จากข้อมูลที่ได้ยกมา พบว่าอาจารย์สุจินต์ได้อธิบายถึงมรณสติ คือการระลึกถึงความตาย ว่าเป็นสภาพธรรมที่ทุกชีวิตจะต้องประสบ และไม่อาจล่วงรู้ได้ว่าจะเกิดขึ้นเมื่อใด ความตายนั่นจะพรากเราไปจากอัฐภาพที่เคยยึดถือว่าเป็นตัวเรา และพรากทุกสิ่งที่เคยยึดถือว่าเป็นของเรา ความเข้าใจในหลักพุทธธรรมนั้นย่อมมีผลไปถึงทัศนคติและการวางใจที่ถูกต้องต่อความตาย ซึ่งถือเป็นปรากฏการณ์สำคัญยิ่งอย่างหนึ่งของชีวิต แทนที่จะเศร้าโศกหรือหวาดกลัว ก็สามารถยอมรับและเบิกบานในสังขารที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงไว้ เวลาในชีวิตของทุกคนซึ่งไม่อาจรู้ได้ว่าเหลืออยู่เท่าใดนั้น สำหรับบุคคลผู้มีปัญญาจึงไม่ประมาท โดยจะใช้เวลาไปกับกุศลกรรมทุกประการตามโอกาสอันควร ตลอดจนบำเพ็ญกุศลขั้นสูงด้วยการเจริญสติปัฏฐาน ซึ่งเป็นหนทางเดียวที่จะให้เข้าถึงวาระที่เรียกว่า สมุจเฉทมรณะ คือความตายอย่างสิ้นเชิงของผู้ปราศจากกิเลสใดๆ ทั้งสิ้น เพราะไม่นำไปสู่การเกิดในภพภูมิใดได้อีกตลอดไป

^{๑๐๓} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, *ธรรมเตือนใจแต่คุณประมาท*, หน้า ๒๔-๒๕.

^{๑๐๔} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, *เกิด แก่ เจ็บ ตาย*, หน้า ๒๑.

๔.๗ สรุปหลักพุทธธรรม

หลักพุทธธรรมที่อาจารย์สุจินต์ใช้ในการบรรยายนั้นมีเป็นจำนวนมาก ทว่าในความหลากหลายของสาระธรรมนั้น ก็เห็นได้ถึงการเชื่อมโยงและประสานถึงกันด้วยดี โดยจากตัวอย่างของหลักธรรมที่ได้นำเสนอมา สิ่งหนึ่งที่เห็นได้ชัดก็คือ ธรรมบรรยายของอาจารย์สุจินต์นั้นยึดถือหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถาเป็นสำคัญ มุ่งเน้นให้ผู้ฟังเกิดความรู้ความเข้าใจพุทธธรรมอย่างถูกต้อง โดยเฉพาะทัศนคติที่มองธรรมว่าเป็นสิ่งที่สามารถประพฤติปฏิบัติตามได้ในชีวิตประจำวัน ด้วยการพิจารณาสภาวะธรรมทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมซึ่งเกิดปรากฏตามความเป็นจริงในปัจจุบัน ทั้งที่เป็นกุศลธรรมและอกุศลธรรม ส่งผลให้ค่อยๆ ละคลายจากความเห็นผิดที่เคยยึดถือว่าเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา กระทั่งรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ในที่สุด

การพิจารณาในลักษณะดังกล่าวนี้ ก็เพื่อให้เกิดธรรมปฏิบัติ เป็นการยืนยันและพิสูจน์ความจริงของสาระแห่งพุทธธรรมนั้นด้วยตัวผู้ฟังเอง ทั้งนี้ โดยอาศัยข้อปฏิบัติจากการเจริญสติปัฏฐานเป็นปัจจัยสำคัญ สาระธรรมที่อาจารย์สุจินต์ได้บรรยายมานั้น จึงแสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องสัมพันธ์กันของพุทธธรรมทั้งในด้านปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ที่เกื้อกูลคุณประโยชน์แก่พุทธศาสนิกชน ในฐานะสาวกผู้ฟังธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตามสมควรแก่ธรรม

บทที่ ๕

การวิเคราะห์บทบาทของอาจารย์สุจินต์ โดยเปรียบเทียบกับ หลักนิเทศศาสตร์และหลักพุทธวิธีการสื่อสารธรรม

การสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์เกิดขึ้นจากความจำเป็นของผู้คนที่จะต้องมีการติดต่อสื่อสารอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารกับตนเอง การสื่อสารกับผู้อื่น หรือการสื่อสารกับมวลชนในสังคม โดยเป็นกลไกสำคัญในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ทั้งในด้านการแสวงหาปัจจัย ๔ รวมถึงการตอบสนองความต้องการอื่นๆ นอกจากนี้ ยังช่วยเสริมสร้างความรัก ความเข้าใจ ความผูกพัน การยอมรับนับถือ ฯลฯ ที่มีต่อบุคคลในทุกระดับ เพื่อการดำรงอยู่ที่ดี ทั้งของตนเอง ครอบครัว และสังคม แต่ทว่า ความต้องการในด้านต่างๆ ของมนุษย์นั้นเป็นสิ่งที่มิได้อยู่อย่างไม่จำกัด ในขณะที่ทรัพยากรอันเป็นที่ต้องการกลับมีอยู่อย่างจำกัด หลักความจริงพื้นฐานทางเศรษฐศาสตร์เช่นนี้มีผลให้การดำเนินชีวิตของมนุษย์มีลักษณะเป็นการแข่งขัน เพื่อช่วงชิงโอกาสหรือแสวงหาสิ่งต่างๆ ให้แก่ตนเอง มีผลให้กลไกในการสื่อสารระหว่างกันเป็นไปอย่างซับซ้อนมากขึ้นตามลักษณะของวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อการปรับตัวให้เท่าทันอยู่ตลอดเวลา และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างเป็นสุขตามที่เข้าใจกัน

การสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์จึงมีลักษณะที่เด่นชัดยิ่งขึ้น ทั้งการประชาสัมพันธ์ และการโฆษณาชวนเชื่อ ถือเป็นเครื่องมือสำคัญที่มีบทบาทอย่างมากต่อการดำเนินชีวิตและประกอบกิจการงานของผู้คนในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในฝ่ายผู้ส่งสารที่พยายามทั้งกระตุ้นและตอบสนองความต้องการของผู้รับสารให้เป็นไปในทิศทางที่วางไว้ ท่ามกลางค่านิยมของสังคมที่มุ่งเน้นการแสวงหาความสุขจากความพรั่งพร้อมทางวัตถุเป็นสำคัญ ซึ่งได้รับการหล่อหลอมจากแทบทุกส่วนของสังคม จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้การสื่อสารมีทิศทางที่สนองตอบความเป็นตัวตน และความต้องการพื้นฐานทุกประการของมนุษย์ ลักษณะการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์จึงมุ่งถึงกระบวนการสื่อสารที่ดำเนินไปด้วยดีจนกระทั่งบรรลุวัตถุประสงค์ แม้ว่าโดยนามธรรมของการสื่อสารจะมีสถานะเป็นกลาง คือไม่มีความดีหรือชั่วในตัวเอง แต่คุณหรือโทษ ผลดีหรือผลเสียที่เกิดขึ้นกับบุคคลและสังคมจะเกิดขึ้นหรือไม่อย่างนั้น อาจต้องขึ้นอยู่กับทัศนคติเจตจำนง ฯลฯ รวมถึงคุณธรรมจริยธรรมของผู้ส่งสารและผู้รับสารเป็นสำคัญ

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีแนวคิดในการมองชีวิตของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายอย่างสุขุมลุ่มลึก โดยทรงเห็นว่าชีวิตนั้นเป็นสิ่งที่เมื่อเกิดมีขึ้นแล้ว ต้องจัดการดูแลรักษาและ

หาทางแก้ไขให้เป็นไปด้วยดีตามเหตุปัจจัย เป็นภาวะอันทนได้ยากที่ทุกชีวิตล้วนแต่ต้องประสบ แม้จะมากน้อยต่างกันบ้างก็ตาม ในทางพระพุทธศาสนาจึงจำกัดความดังกล่าวด้วยคำว่า ‘ทุกข์’ และแสดงให้เห็นถึงกระบวนการแห่งทุกข์ที่เป็นจริงของทุกชีวิตอย่างครบวงจร ไม่ว่าจะเป็นสาเหตุของทุกข์ ภาวะแห่งความพ้นทุกข์ และข้อปฏิบัติหรือหนทางที่นำไปสู่ความพ้นทุกข์ได้ในที่สุด เพื่อการเข้าใจถูกต้องตามธรรม สามารถละคลายความเป็นตัวตนแทนการยึดมั่นถือมั่นในความเป็นตัวตน ลดการซ้ำเติมทุกข์ในตัวของมนุษย์เองให้น้อยลง กระทั่งมีโอกาสจะสูญไปอย่างสิ้นเชิง ทั้งนี้เพราะมีหลักพุทธธรรมอยู่ในจิตใจอันผ่องใสและเบิกบาน

พุทธธรรมที่ได้ทรงมอบไว้แก่พุทธบริษัท เป็นสาระสำคัญของการประพฤติปฏิบัติธรรมที่พึงรู้และเข้าใจในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชน มีผลให้เกิดประโยชน์ปัจจุบัน (ทิฏฐธัมมิกัตถะ) ประโยชน์เบื้องหน้า (สัมปรายิกัตถะ) และประโยชน์สูงสุด (ปรมาตถะ) คือพระนิพพาน โดยมีการเจริญสติปัญญาเป็นหนทางเอกเพียงหนึ่งเดียว สาระแห่งพุทธธรรมจึงมีลักษณะเป็นคำสอนที่ให้ผลแก่ผู้ปฏิบัติอย่างไม่จำกัดกาลเวลา เป็นไปเพื่อความเจริญของงามแห่งสติปัญญา เสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้มั่นคง อันเป็นสาระสำคัญของชีวิต นอกจากนี้ยังสามารถแก้กฏพุทธธรรมแก่ผู้อื่นได้ตามความเหมาะสมแก่บุคคลและโอกาส

อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ในฐานะพุทธศาสนิกชนท่านหนึ่งผู้ปรารถนาจะได้รับ ความเข้าใจในพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง จึงเลือกที่จะศึกษาจากพุทธวจนะซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎก รวมถึงคำขยายความจากในอรรถกถา มากกว่าที่จะเป็นเพียงยอมเชื่อถือและปฏิบัติ สืบๆ กันมา แต่ไม่อาจมีความเข้าใจที่ถูกต้อง ฉันทะในการศึกษาถึงหลักพุทธธรรมจึงปรากฏขึ้น ถือเป็น การเจริญปัญญาที่ประกอบพร้อมศรัทธาที่มีต่อคำสอนของพระผู้มีพระภาคที่ได้ทรงแสดงไว้ ทั้งนี้ ไม่เพียงอาจารย์สุจินต์เองเท่านั้นที่ได้รับประโยชน์ตน เพราะหากโอกาสที่เอื้ออำนวยต่อการ ทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้น สาระแห่งพุทธธรรมก็มีโอกาสได้สื่อแสดง เอื้อประโยชน์แก่ ท่านผู้ฟังที่สนใจใฝ่ธรรมทั้งหลายให้ได้ศึกษาและเข้าใจในธรรม และน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติ ตามกำลังของสติปัญญาเฉพาะตน

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะได้ศึกษาวิเคราะห์ถึงบทบาทของอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ในด้านต่างๆ โดยอาศัยหลักนิเทศศาสตร์ในการจำแนกคุณลักษณะ พร้อมทั้งเปรียบเทียบเชิง วิเคราะห์กับหลักพุทธวิธีการสื่อสารธรรม ทั้งนี้ เพื่อให้ทราบถึงความสอดคล้องในด้านต่างๆ นั้น ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงแสดงผลดังกล่าวในรูปของตารางเปรียบเทียบ พร้อมคำอธิบายประกอบ ดังต่อไปนี้

๕.๒ อธิบายตารางการเปรียบเทียบ

๕.๒.๑ วัตถุประสงค์

ด้วยแนวคิดพื้นฐานในการตอบสนองความต้องการในการดำเนินชีวิต วัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารตามหลักนิเทศศาสตร์จึงสามารถจำแนกได้เป็น ๔ ลักษณะด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นเพื่อแจ้งให้ทราบ (to informed) เพื่อสอนหรือให้การศึกษาศึกษา (to teach or to educationed) เพื่อสร้างความพอใจหรือให้ความบันเทิง (to pleased or to entertain) หรือนำเสนอเพื่อชักจูงใจ (to proposed or to persuade) โดยอาจมีได้ทั้งวัตถุประสงค์หลักและวัตถุประสงค์รอง ทั้งนี้ก็เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ของผู้รับสารที่ต้องการจะได้อ่าน (to understand) ได้มีความรู้ (to learned) ได้รับความพอใจเพลิดเพลิน (to enjoied) และสามารถกระทำหรือตัดสินใจได้ (to disposed or to decide) วัตถุประสงค์เหล่านี้เกิดจากความต้องการที่ไม่อาจกำหนดขอบเขตได้ในตัวของมนุษย์

ความต้องการที่มีวัตถุประสงค์ดังกล่าวมานั้น เป็นลักษณะพื้นฐานของธรรมชาติที่ปรากฏในมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภาวะของการยึดถือในความเป็นและเป็นของตัวตนที่แนบแน่นอยู่กับชีวิต ซึ่งได้รับการกระตุ้นส่งเสริมทั้งจากปัจจัยภายในและภายนอกให้แสดงตัวออกมาทุกวิถีทาง เพื่อสามารถบังคับหรือควบคุมสิ่งต่างๆ โดยที่ตนเองได้รับการตอบสนองทั้งทางร่างกายและจิตใจ จากแนวคิดเช่นนี้จึงกลายเป็นความต้องการที่จะมีอิทธิพลเหนือผู้อื่นในด้านต่างๆ และเป็นการเสริมสร้างอัตลักษณ์ให้มีความมั่นคงและแพร่หลายอย่างกว้างไกล โดยอาศัยการประชาสัมพันธ์และโฆษณาเพื่อช่วยให้การโน้มน้าวใจเป็นไปอย่างสัมฤทธิ์ผล ทั้งนี้โดยมีความยินดีพอใจในความสุขจากการตอบสนองทางประสาทสัมผัสทั้งหลายเป็นผลลัพธ์ในเชิงประจักษ์ในทางตรงข้าม หากไม่ได้รับการตอบสนองดังกล่าว ย่อมเกิดความไม่พอใจในความทุกข์ต่างๆ นานา สิ่งเหล่านี้มีผลต่อคุณภาพชีวิตของมนุษย์เองทั้งสิ้น

ในด้านของวัตถุประสงค์ของพุทธวิธีการสื่อสารธรรมะนั้น ด้วยพระมหากรุณาคุณที่พระผู้มีพระภาคทรงมีต่อเวไนยสัตว์ผู้ยังต้องเผชิญทุกข์ จึงได้ทรงสื่อสาระแห่งพุทธธรรมที่ตรัสรู้โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ฟังผู้ยิ่งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น (อภิญญาธรรมเทศนา) สามารถพิจารณาในเหตุผลแล้วตรงตามให้เห็นจริงได้ด้วยตนเอง (สนิทานธรรมเทศนา) และจากการที่ทรงแสดงธรรมมีคุณเป็นอัศจรรย์ ผู้ปฏิบัติตามสามารถได้รับผลตามสมควรแก่การปฏิบัติของตน (สัปปาฏิหาริยธรรมเทศนา) พระธรรมที่ทรงแสดงจึงเป็นสาระสำคัญอันนำมาซึ่งความรู้และการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องตามธรรม ด้วยพุทธลีลาที่ทรงใช้ในการอธิบายเพื่อให้ผู้ฟังได้เข้าใจอย่าง

แจ่มชัด (สันตัสสนา) ชักจูงใจให้เห็นจริงด้วย ชวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ (สมาทปนา) พระธรรมที่ทรงแสดงเร้าใจให้ผู้ฟังแก้อึดใจ บังเกิดกำลังใจ ปลูกให้มีอุตสาหะ แข็งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ โดยไม่หวั่นระย่อต่อความเหนื่อยยาก (สมุตเตสนา) อีกทั้ง ชโลมใจให้ชุ่มชื่น ร่าเริง เบิกบาน และเปี่ยมด้วยความหวัง อันเนื่องมาจากได้มองเห็น คุณประโยชน์ที่ตนจะพึงได้รับจากการปฏิบัติ (สัมปหังสนา)

จากพุทธประสงค์ของการสื่อสารธรรมที่ยังผลให้ผู้ฟังได้รู้และเข้าใจในเรื่องความจริง ของชีวิต พร้อมทั้งแนวทางของการพัฒนาตนเองในด้านต่างๆ นั้น สามารถรวมลงในข้อประพฤติ ปฏิบัติในพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า ‘ไตรสิกขา’ (ศีล สมาธิ ปัญญา) อันเป็นไปเพื่อความเจริญของ สติปัญญา โดยมีสัมมาทิฐิ (ความเห็นถูก) เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญยิ่ง นำไปสู่การปลดปล่อยทุกข์ ได้ตามสมควร ตลอดจนสามารถหลุดพ้นจากทุกข์โดยสิ้นเชิง โดยมีพระนิพพานเป็นวัตถุประสงค์ อย่างสูงสุด พุทธวิธีการสื่อสารธรรมจึงเป็นกระบวนการสื่อสารที่มีความสมบูรณ์ด้วยคุณธรรม ในตัวเอง ผู้ฟังหรือผู้รับสารสามารถศึกษาและปฏิบัติตามได้จากรูปแบบและวิธีการที่ทรงแสดงไว้ โดยไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงคุณธรรมจริยธรรมจากการกำหนดของผู้ใดอีก

วัตถุประสงค์ที่ชัดเจนตามหลักพุทธวิธีการสื่อสารธรรมเช่นนี้ เป็นแนวทางที่อาจารย์ สุจินต์ใช้เป็นจุดประสงค์ของการเผยแผ่พุทธธรรม มีผลให้รูปแบบและวิธีการที่สอดคล้องตาม หลักพุทธวิธีที่เหมาะสมแก่ตนเองในฐานะของอุบาสิกาสื่อเผยแผ่พระธรรม แต่การที่ผลเช่นนั้นจะ เกิดขึ้นได้ เหตุที่ถูกต้องจึงเป็นสิ่งสำคัญอันควรพิจารณาอย่างยิ่ง เริ่มจากความรู้ความเข้าใจใน ธรรมที่ถูกต้อง เพื่อให้การประพฤติปฏิบัติธรรมเป็นไปอย่างถูกต้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ธรรมะธรรม ที่เป็นข้อปฏิบัติสำคัญในการรู้แจ้งสภาพธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริง หรือที่เรียกกันว่า การ เจริญวิปัสสนา รวมถึงหลักธรรมประการอื่นที่พึงเข้าใจให้ถูกต้องเสียก่อนเช่นกัน เพราะจะนำไปสู่ การประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องต่อไป

การสื่อสารธรรมโดยอาจารย์สุจินต์จึงต้องการให้ผู้ฟังได้รู้และเข้าใจถึงความหมาย และวัตถุประสงค์ของการศึกษาและปฏิบัติธรรมตามคำสอนของพระผู้มีพระภาค ไม่ใช่เพียงรับรู้ และตีความโดยยึดถือความคิดเห็นตนเองเป็นหลัก อีกทั้งไม่จำกัดขอบเขตของพุทธธรรมไว้กับ ศรัทธาความเชื่อที่สืบทอดกันมาเท่านั้น แต่ได้แนะนำให้ผู้พิจารณาไตร่ตรองเพื่อเป็นความเข้าใจ ด้วยปัญญาของตัวผู้ฟังเอง ด้วยการเจริญปัญญาตามข้อปฏิบัติแห่งสติปัฏฐาน ๔ คือระลึกที่ กาย เวทนา จิต และธรรม ทั้ง ๔ ประการนี้เป็นอารมณ์ให้สติสามารถเกิดขึ้นระลึกถึงลักษณะของ สภาพธรรมนั้นๆ ได้ตามความเป็นจริงอย่างเป็นปกติในชีวิตประจำวันตามควรแก่เหตุปัจจัย

๕.๒.๒ ผู้ส่งสาร

ในหลักนิเทศศาสตร์ ผู้ส่งสารไม่ว่าจะเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลก็ตาม ย่อมต้องการถ่ายทอดความรู้ ความคิดเห็น หรือข้อมูลข่าวสารนานาประการ เพื่อให้สิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลในด้านใดด้านหนึ่งต่อผู้รับสารตามความประสงค์ที่ได้วางไว้ ทั้งนี้โดยอาศัยคุณสมบัติที่ผู้ส่งสารพึงมีในด้านต่างๆ ดังนี้ คือ

๑) ทักษะในการสื่อสาร เป็นความสามารถ ความชำนาญของผู้ส่งสารในการสื่อสารไม่ว่าจะเป็นการใช้วัจนภาษาทั้งการพูดและการเขียน การฟัง การอ่าน การคิด การใช้เหตุผล และความสามารถในการคิดวิเคราะห์ถึงความต้องการของตนเองและผู้รับสารได้อย่างถูกต้องชัดเจน รวมถึงอวัจนภาษา กิริยาท่าทางต่างๆ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้มีผลให้กระบวนการสื่อสารเป็นไปอย่างเหมาะสมและเกิดประสิทธิภาพ

๒) ทศนคติ เป็นท่าทีของความคิดความรู้สึที่บุคคลมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการสื่อสาร ทั้งทศนคติที่มีต่อตนเอง ทศนคติต่อเรื่องที่จะทำการสื่อสาร และทศนคติต่อผู้รับสาร หากผู้ส่งสารมีทศนคติที่ดีในด้านต่างๆ เหล่านี้ จะช่วยให้ผู้ส่งสารเกิดความเชื่อมั่นในเจตจำนงของตนเอง เชื่อมมั่นในสาระประโยชน์ที่นำมาเสนอต่อผู้รับสาร ตลอดจนเชื่อมั่นต่อความพร้อมในด้านสติปัญญาของผู้รับสาร ว่าสามารถเข้าใจในสาระของสารที่ได้ส่งไป อิทธิพลที่มีต่อผู้รับสารในด้านนี้จึงเป็นสิ่งที่เกื้อหนุนให้การสื่อสารนั้นๆ ประสบความสำเร็จ

๓) ความรู้ เป็นคุณสมบัติสำคัญยิ่งของผู้ส่งสารที่ก่อให้เกิดการยอมรับและเชื่อถือ จากผู้รับสาร ทั้งความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่จะสื่อสาร ซึ่งได้มีการศึกษาค้นคว้ามาเป็นอย่างดี และการเตรียมความพร้อมที่ดีพอ รู้ถึงวิธีที่จะสื่อสารนั้น เพื่อให้การสื่อสารมีความสอดคล้องกับผู้รับสารหรือกลุ่มเป้าหมาย รวมถึงความรู้เกี่ยวกับกระบวนการสื่อสาร โดยมีการวางแผนการสื่อสารในด้านต่างๆ ให้ปรากฏชัดด้วยรูปแบบและวิธีการ สามารถเลือกใช้สื่อหรือช่องทางได้อย่างเหมาะสม ตลอดจนรับทราบถึงผลสะท้อนจากผู้รับสาร เพื่อพัฒนาสาระความรู้ และปรับปรุงการสื่อสารให้เกิดประสิทธิภาพยิ่งขึ้นต่อไป

๔) ความเข้าใจในผู้อื่น ระบบสังคมและวัฒนธรรม การสื่อสารเป็นกิจกรรมที่ดำเนินไปอย่างมีพันธะผูกพันหรือเงื่อนไขในทางสังคมและวัฒนธรรม ผู้ส่งสารซึ่งถือเป็นสมาชิกส่วนหนึ่งของสังคมก็มีความคาดหวังทั้งต่อตนเองและผู้อื่น จึงกระทำหน้าที่และบทบาทไปตามแบบแผนทางวัฒนธรรม (culture) โดยเข้าใจถึงคุณลักษณะทั่วไปของผู้รับสาร ปทัสถาน (norms) และ

ค่านิยม (value) ที่แสดงออกมาเป็นพฤติกรรมในด้านต่างๆ เพื่อให้เกิดการยอมรับจากสังคม ซึ่งจะได้รับหรือไม่เพียงใดนั้น ก็ขึ้นอยู่กับความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวนี้เป็นปัจจัยสำคัญด้วยเช่นกัน

ในขณะเดียวกัน การได้รู้และเข้าใจถึงความต้องการของมนุษย์ก็เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะเป็นความต้องการในด้านร่างกาย เช่นปัจจัย ๔ ที่จำเป็นต่อการอยู่รอดของชีวิต ด้านสวัสดิภาพและความปลอดภัย ด้านความรักและความนิยมนับถือ ด้านการพัฒนาศักยภาพของตนเอง ความสามารถที่จะมีความสุขจากการทำงานด้วยใจรัก และสร้างสรรค์ในสิ่งต่างๆ ให้ดียิ่งขึ้น พร้อมทั้งเปิดใจกว้างในการรับฟังความคิดเห็นจากผู้อื่น การปรับตนให้เหมาะสมกับกาลเวลา และสถานที่ ตลอดจนสถานการณณ์แวดล้อมการสื่อสาร เหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยให้การสื่อสารนั้นประสบความสำเร็จด้วยกันทั้งสิ้น

สำหรับพุทธวิธีการสื่อสารธรรมอันเป็นคุณสมบัติเฉพาะพระผู้มีพระภาคนั้น เกิดขึ้นจากการสั่งสมพระบารมีอันแสนนานของพระองค์ ซึ่งรวมลงได้ในพระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาคุณ พระพุทธคุณทั้ง ๓ สามารถจำแนกตามหลักการสื่อสารได้ดังนี้ คือ

๑) ทักษะในการสื่อสารธรรม ด้วยพระทศพลญาณอันเป็นกำลังของพระตถาคตที่ ทำให้บันลือสีหนาทและประกาศพระศาสนาได้มั่นคง จึงทำให้พระองค์อาจหาญแกล้วกล้าด้วยเวสราชชญาณ และปฏิสัมภิทา มีปัญญาอันแตกฉานในวัจนภาษา ไม่ว่าจะแสดงธรรมโดยย่อหรือขยายก็สามารถเชื่อมโยงถึงกันด้วยเหตุและผล ทรงวางหลักที่ผู้แสดงธรรมพึงตั้งไว้ในใจ ด้วยการกล่าวชี้แจงแสดงธรรมไปตามลำดับ พร้อมทั้งยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ การแสดงธรรมนั้นเป็นไปโดยอาศัยเมตตาที่มีต่อผู้ฟัง ไม่เห็นแก่อาภิสใด ๆ และสาระธรรมที่แสดงนั้นต้องไม่กระทบตนและผู้อื่น โดยที่พุทธดำรัสใดก็ตามที่ทรงวางไว้เป็นแนวทางให้ประพฤติปฏิบัติ นั้นพระองค์เองก็ได้ทรงกระทำเช่นนั้น เพื่อเป็นแบบอย่างแก่ภิกษุ และประชาชนทั้งหลายมาโดยตลอด

นอกจากความงดงามในธรรมแล้ว ถ้อยคำที่ทรงเปล่งออกมาก็ไพเราะจับใจยิ่งนัก เปี่ยมล้นด้วยเมตตา เร้าใจให้ผู้ฟังแกล้วกล้าว่าเรื่อง เห็นจริงไปตามพระธรรมนั้น ตลอดจนน้ำเสียงและกิริยาอาการต่างๆ ที่สำรวมและงดงามชวนให้ผู้พบเห็นเกิดศรัทธา อีกทั้งทรงมีไหวพริบปฏิภาณอันเลิศเหนือผู้ใด ด้วยมหาบุริสลักษณะ ๓๒ ประการ อนุพยัญชนะ ๘๐ ประการ และอากัปกิริยาอันน่าเลื่อมใส และชวนให้เกิดศรัทธาอย่างยิ่ง จึงเป็นอวัจนภาษาอันสำคัญที่ชักนำให้ผู้คนต่างพากันมาฟังสาระธรรมจากพระองค์ โดยไม่รู้จักเบื่อหน่ายแต่อย่างใด

๒) ทศนคติ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งอริยสัจธรรมซึ่งเป็นความจริงของโลกและชีวิตด้วยพระองค์เอง ทรงยืนยันได้ถึงความบริสุทธิ์ในจิตใจที่ปราศจากกิเลสโดยสิ้นเชิง

ทัศนคติที่ทรงมีต่อพระองค์เองจึงเป็นไปอย่างมั่นคง ทั้งนี้เป็นผลมาจากการบำเพ็ญพระบารมีมาเป็นเวลาอันยาวนาน การพันทุกข์เฉพาะพระองค์นั้นไม่ใช่เพียงเป็นพุทธประสงค์เดียวที่ทรงมุ่งหมาย แต่ทรงมีพระมหากรุณาคุณต่อสรรพสัตว์ที่ยังต้องเผชิญกับทุกข์ด้วยความไม่รู้เท่าทัน จึงทรงประกาศความจริงนั้นให้ยั่งยืนเพื่อยังประโยชน์แก่มหาชนตราบนานเท่านาน

พระผู้มีพระภาคทรงมีต่อทัศนคติต่อผู้รับสารธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ที่อัถภาพเป็นมนุษย์ ซึ่งถือเป็นสัตว์ที่มีศักยภาพ สามารถอบรมและพัฒนาตนเองให้สูงขึ้นจนกลายเป็นคุณธรรมในทางจิตใจ เริ่มจากการละความชั่วทั้งปวง หมั่นเพียรทำแต่ความดี และทำจิตของตนให้มีความผ่องใสยิ่งขึ้น พระมหากรุณาคุณของพระพุทธองค์จึงทรงเป็นไปในฐานะกัลยาณมิตร ผู้สั่งสอนแนะนำเหล่าสัตว์ให้พ้นจากชาติ ชรา มรณะ ฯลฯ^๑ โดยสื่อสารธรรมนั้นด้วยพุทธวิธีในลักษณะต่างๆ เพื่อให้เป็นแพร่หลายกว้างไกลจนถึงปัจจุบัน

๓) ความรู้ พระผู้มีพระภาคทรงเป็นเลิศในการเรียนรู้ศิลปวิทยาการแขนงต่างๆ เมื่อครั้งก่อนเสด็จออกบรรพชา กระทั่งตรัสรู้อริยสัจธรรมและบริสุทธิหมดจดจากกิเลสโดยสิ้นเชิง ทศพลญาณของพระองค์ อันได้แก่ปริชาหยังรู้กฎธรรมชาตินิแห่งของความสัมพันธ์ในเหตุกับผล และกฎเกณฑ์ทางจริยธรรม เช่น ปริชาหยังรู้ผลของกรรมดีกรรมชั่ว เป็นต้น เหล่านี้ล้วนแต่เป็นสารธรรมที่ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในชีวิตทั้งสิ้น ทรงนำสิ่งเหล่านี้มาเปิดเผย แสดง จำแนกชี้แจงให้ผู้รับสารธรรมได้พิจารณาตามไป ประกอบพร้อมด้วยเหตุและผลโดยตลอด

๔) ความเข้าใจในผู้อื่น ระบบสังคมและวัฒนธรรม ท่ามกลางสภาพสังคมในครั้งพุทธกาล ผู้คนมักมีค่านิยมในการดำเนินชีวิตที่โน้มเอียงไปสู่ความสุดโต่งในสองด้าน ด้านหนึ่งคือการบำเรอและหมกมุ่นในกามสุขจากการเสพอารมณ์ทางอายตนะทั้งหลายที่มี อีกด้านหนึ่งก็กระทำการทรมานร่างกายตนเองให้ได้รับความทุกข์ยากลำบาก ตามที่เชื่อถือสืบๆ กันมาว่าเป็นวิธีการที่จะนำไปสู่การหลุดพ้น ค่านิยมที่สุดโต่งทั้งสองด้านนี้ ผ่านการพิสูจน์อย่างถึงที่สุดมาแล้วด้วยพระพุทธองค์เอง ถึงอย่างนั้นก็ยังไม่ปรากฏว่าบรมสุขหรือความหลุดพ้นจากกิเลสจะเกิดเป็นจริงขึ้นแต่อย่างใด จึงทรงหันกลับมาพิจารณาข้อประพฤติปฏิบัติเสียใหม่ โดยอาศัยปัญญาที่มีความเห็นถูกเป็นเครื่องชี้แนะ มีผลให้เกิดแนวคิดอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน ไม่อาศัยการประพฤติปฏิบัติตามความเชื่อที่สืบทอดกันมาอย่างไรเหตุผลอีกต่อไป กลายเป็นข้อประพฤติปฏิบัติตามทางสายกลางที่เรียกว่า ‘มัชฌิมาปฏิปทา’ และด้วยหนทางนี้จึงเป็นเสมือนประตูที่เปิดไปสู่การรู้แจ้งแทงตลอดในโลกและชีวิตด้วยพระองค์เอง

^๑ ส. ม. (ไทย) ๑๙/๓/๕.

คุณลักษณะดังกล่าวมานี้จึงไม่เพียงแต่ทำให้พระพุทธรูปทรงเข้าใจในผู้อื่น ระบบสังคมและวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี แต่ยังทรงพระปรีชาในการสอนพุทธธรรมโดยปรับให้เหมาะสมแก่ผู้รับสาระธรรมของพระองค์ได้อย่างยอดเยี่ยม แนวคิดสำคัญของสาระธรรมที่พระพุทธรูปตรัสรู้และนำมาแสดง แม้ว่าจะเป็นไปได้ในเชิงปฏิบัติความเชื่อของผู้คนในครั้งนั้น เช่นที่ตรัสถึงความจริงอย่างชัดเจนที่ว่า ‘ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา’ ซึ่งมีความหมายชัดเจนอยู่ในตัวว่าเป็นการปฏิเสธความมีอยู่จริงของ ‘อัตตา’ หรือตัวตนเที่ยงแท้ตามที่มีผู้คนเข้าใจกัน แต่ทว่าทรงแสดงความจริงของธรรมนั้นด้วยความบริสุทธิ์ใจ ปราศจากเจตจำนงที่จะสร้างความขัดแย้งและแข่งขันกับศาสนาหรือคำสอนอื่นใด ทรงยึดถือธรรมหรือความจริงว่าเป็นใหญ่กว่าสิ่งใดทั้งหมด แต่ถึงกระนั้น หากคำสอนของลัทธิหรือศาสนาอื่นมีส่วนใดที่สละประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตที่ดีงามพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม พระองค์ก็ทรงรับรองในส่วนนั้น และสรรเสริญว่าควรแก่การฝึกอบรมด้วยเช่นกัน

ด้วยพุทธานุภาพแห่งการเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานในพรหมจรรย์อันถึงที่สุด สถานภาพทางธรรมของพระองค์จากนักบวชธรรมดาก็ได้แปรเปลี่ยนเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า และเมื่อพระพุทธศาสนาของพระองค์ได้ประกาศไปอย่างแพร่หลาย พระองค์จึงมีสถานภาพใหม่ในโลกทั้งสอง คือมีฐานะเป็นพระบรมครูของทั้งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ดังปรากฏในพุทธกิจของการสื่อสาระธรรมที่ทรงกระทำเป็นประจำวัน เริ่มแต่เสด็จออกบิณฑบาตในเวลาเช้า แสดงพระธรรมเทศนาในเวลาเย็น ประทานพุทธโอวาทแก่ภิกษุทั้งหลายในเวลาค่ำ แก้ปัญหาธรรมแก่เทวดาในเวลาเที่ยงคืน ส่วนเวลาใกล้รุ่งก็ทรงพิจารณาตรองจตุสัจวัตรโลกด้วยพระญาณ ว่าหากผู้ใดมีอุปนิสัยควรแก่การเข้าใจหรือบรรลุธรรม พระองค์ก็จะเสด็จไปโปรดในวันรุ่งขึ้น^๒

พุทธปรีชาญาณที่ยังรู้ธำชัศย์ที่แตกต่างกันของสัตว์ รวมทั้งความยิ่งและหย่อนแห่งอินทรีย์ของสัตว์ พระพุทธรูปจึงสามารถสื่อสาระธรรมนั้นไปสู่แต่ละบุคคลได้อย่างตรงใจ และมีความเหมาะสมยิ่งนัก คุณสมบัติของพระองค์จึงน้อมนำศรัทธาความเชื่อของผู้คนให้วางอยู่บนฐานของปัญญาและเหตุผล ทำให้คุณค่าของพระธรรมอันมีอาจประมาณได้นั้นเป็นที่ประจักษ์แจ้งแก่ใจของบุคคล ตลอดจนเป็นแบบอย่างของการทำหน้าที่ด้านการเผยแผ่พุทธธรรมให้แก่พุทธศาสนิกชนได้สืบทอดกันต่อไป

^๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๒๘-๒๙

อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ เป็นอุบาสิกาผู้หนึ่งที่ได้ทำหน้าที่เผยแผ่พุทธธรรมมาเป็นเวลาหลายสิบปี โดยเริ่มจากการศึกษาพระธรรมเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจสำหรับตนเอง เป็นสำคัญ กระทั่งต่อมามีโอกาสที่จะเกื้อกูลพระธรรมแก่ผู้อื่นได้ ก็กระทำหน้าที่ดังกล่าวตามที่ตนเองได้ศึกษามา หากพิจารณาถึงการทำหน้าที่ผู้สื่อสารธรรม อาจารย์สุจินต์มีคุณสมบัติในด้านต่างๆ ที่สามารถจำแนกได้ ดังนี้ คือ

๑) ทักษะในการสื่อสารธรรม จากท่าทีของการศึกษาที่ปรารถนาความเข้าใจในพระธรรมที่แท้จริง มากกว่าจะมุ่งไปปฏิบัติธรรมในลักษณะที่มุ่งเน้นรูปแบบและความเชื่อสืบๆ กันมา โดยปราศจากความเข้าใจที่ถูกต้อง ทำให้การศึกษาพุทธธรรมเป็นสิ่งที่ต้องตระหนักเป็นพิเศษ เพราะเป็นสิ่งเดียวที่สามารถให้ความกระจ่างในเรื่องของชีวิตได้อย่างดีที่สุด

ด้วยความรู้ความเข้าใจที่ได้รับจากการศึกษาพระไตรปิฎกและอรรถกถา นำไปสู่การทำหน้าที่ของอาจารย์สุจินต์ในฐานะผู้บรรยายธรรม ภาษาเป็นวัจนสารธรรมที่อาจารย์สุจินต์ให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คำภาษาบาลีที่เข้าใจกันแบบภาษาไทย ซึ่งหลายต่อหลายคำมีความหมายคลาดเคลื่อนไปจากเดิม เช่น คำว่า ‘วาสนา’ ซึ่งหมายถึงความประพฤติทางกาย ทางวาจา ที่ได้กระทำสืบเนื่องติดต่อกันมาจนชินเป็นนิสัย ไม่ละได้ นอกจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้น คำนี้มักเป็นไปในเชิงไม่ดี แต่ในภาษาไทยกลับให้ความหมายว่าเป็นธรรมฝ่ายดี เช่น อานาจวาสนา^๓ การนำเสนอของอาจารย์สุจินต์จึงมีคุณลักษณะที่น่าสนใจ มีความชัดเจนตรงประเด็น และสามารถเชื่อมโยงเนื้อหาธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงไว้ในครั้งพุทธกาลให้เข้ากับวิถีชีวิตตามเป็นจริงของผู้คนในยุคปัจจุบัน สามารถเข้าใจได้อย่างไม่ยาก การอธิบายธรรมที่เป็นไปโดยลำดับด้วยถ้อยคำที่กระชับ ได้ใจความ ไม่เยิ่นเย้อ เช่นที่กล่าววาบุญ คือกุศลกรรมที่ได้ทำมาแล้ว เหมือนญาติสนิทที่ติดตามช่วยเหลือ ถ้ามั่นใจในกรรมที่ได้กระทำแล้ว จะทำให้มั่นคงในการประกอบแต่กุศลกรรมเสมอ^๔ การออกเสียงที่เคร่งครัดในความถูกต้อง โดยคำนึงถึงความเข้าใจของผู้ฟังที่อาจผิดพลาดคลาดเคลื่อนได้ เช่นคำว่า ‘สัตบุรุษ’ ที่ถูกต้องนั้น ออกเสียงว่า ‘สัต-บุ-หฺรุด’ ไม่ใช่ ‘สัต-ตะ-บุ-หฺรุด’ เป็นต้น^๕ เพราะทั้งสองคำนี้ให้ความหมายที่แตกต่างกัน ในด้านน้ำเสียงก็มีความไพเราะน่าฟัง ชวนให้ติดตาม แม้กระทั่งในการบรรยายธรรมแก่ชาวต่างชาติ อาจารย์สุจินต์ก็มีทักษะในการพูดภาษาอังกฤษจนเป็นที่เข้าใจและได้รับการ

^๓ สุจินต์ บริหารวนเขตต์, พระพุทธเจ้าเสวยเนื้อหรือไม่ และปภินกกรรม. หน้า ๘๓.

^๔ สุจินต์ บริหารวนเขตต์, เกิด แก่ เจ็บ ตาย, หน้า ๒๑.

^๕ สุจินต์ บริหารวนเขตต์, เมตตา-กรรม. ครั้งที่ ๒๒ (ถอดความจากแผ่นบันทึกเสียง)

ยอมรับเป็นอย่างดี ถือเป็นอีกส่วนหนึ่งของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แพร่หลายกว้างไกลยิ่งขึ้น

ทักษะอีกด้านที่ควรพิจารณาก็คือ ทักษะในด้านอวัจนสาระธรรม อาจารย์สุจินต์เป็นผู้หนึ่งที่มีบุคลิกภาพสง่างาม อากัปกริยาที่สำรวม ความอ่อนน้อมถ่อมตน และการวางตนได้อย่างเหมาะสมกับการทำหน้าที่ในฐานะคฤหัสถ์ผู้บรรยายธรรม ถือเป็นคุณสมบัติที่ช่วยเพิ่มพูนศรัทธาในพระธรรม ความน่าเชื่อถือในตัวผู้บรรยาย ตลอดจนสร้างความประทับใจแก่ผู้ฟังหรือผู้พบเห็นด้วยดีเสมอมา

๒) ทศนคติ อาจารย์สุจินต์มีทศนคติต่อตนเองในการทำหน้าที่ดังกล่าว โดยถือเป็นหน้าที่ของอุบาสิกาในพระพุทธศาสนา ซึ่งถ้าได้ศึกษาธรรมะแล้วไม่ช่วยอุบาสิกาด้วยกัน หรือพุทธบริษัทอื่นๆ ให้มีความเข้าใจในพระธรรมเมื่อมีโอกาสอันควร ก็ถือว่าไม่ได้ทำหน้าที่ของการเป็นผู้เผยแผ่พุทธธรรม เพราะแท้จริงนั้นพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงมิใช่มีแต่พระภิกษุเท่านั้น แต่ต้องสำหรับพุทธบริษัท ๔ โดยอ้างถึงในครั้งก่อนที่พระพุทธองค์จะปรินิพพานตามทีมารไปทูลขอนั้น ได้ทรงแสดงว่าเมื่อบริษัททั้ง ๔ ของพระองค์เป็นผู้ที่มีความรู้ดี มีความเข้าใจถูกต้องอย่างมั่นคงแล้ว พระองค์ก็พร้อมเมื่อถึงกาลอันควรที่จะปรินิพพาน^๖

การที่จะกระทำหน้าที่ดังกล่าวได้อย่างสมบูรณ์นั้นจึงไม่อาจมีวิธีอื่นใด นอกจากที่ตนเองจะต้องให้ความสำคัญกับการศึกษาพระไตรปิฎกและอรรถกถาเป็นหลักตลอดชีวิต ทศนคติของอาจารย์สุจินต์มีต่อสาระแห่งพุทธธรรมเช่นนี้ ทำให้เข้าใจว่าทุกสิ่งทุกอย่างล้วนไม่ใช่สิ่งที่จะบังคับได้ หากแต่เป็นไปตามเหตุปัจจัย แม้แต่สถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับตนเอง ซึ่งไม่เคยคาดคิดมาก่อนว่าจะได้มีโอกาสศึกษาพระธรรมอย่างจริงจัง และได้ทำหน้าที่เป็นผู้กล่าวธรรมะมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ก็เนื่องด้วยทศนคติที่มีต่อผู้ฟังในฐานะของกัลยาณมิตร โดยไม่ได้หวังสิ่งใดเลย นอกจากหวังให้ผู้ฟังมีความเข้าใจถูกต้อง แม้สักนิดก็ถือเป็นผลที่ได้จากการเผยแผ่ธรรมแล้ว^๗

๓) ความรู้ สาระแห่งพุทธธรรมนั้นถือเป็นหัวใจสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ความรู้ความเข้าใจในพระธรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้สื่อสารธรรมจะต้องสั่งสมให้เกิดมีขึ้นในตนเองเสียก่อน อาจารย์สุจินต์มีความรู้ความเข้าใจในหลักพุทธธรรมโดยเริ่มจากการเรียนพระอภิธรรม^๘

^๖ สัมภาษณ์ อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ๙ พฤษภาคม ๒๕๔๗.

^๗ สัมภาษณ์ อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ๙ พฤษภาคม ๒๕๔๗.

^๘ สัมภาษณ์ อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ๙ พฤษภาคม ๒๕๔๗.

ทำให้ความสนใจในการศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกและอรรถกถา ทั้งในด้านอรรถและพยัญชนะ เป็นไปอย่างเคร่งครัด ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาจากคัมภีร์หรือสอบถามจากผู้รู้ก็ตาม และด้วยพื้นฐานการศึกษาทางโลกที่ดี จึงสามารถวิเคราะห์และสังเคราะห์ธรรม จนสามารถบรรยายธรรม ตามที่ได้ศึกษา ทั้งในสวนพระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรม ได้อย่างสอดคล้องและสัมพันธ์กัน โดยตลอด

จากการที่อาจารย์สุจินต์ได้มีโอกาสศึกษาพระอภิธรรม อันเป็นธรรมส่วนละเอียดที่สามารถอธิบายความเป็นไปของสิ่งต่างๆ ได้อย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับทุกสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตของมนุษย์ ความเข้าใจในลักษณะดังกล่าวนี้ ไม่ใช่เป็นเพียงแค่การจดจำสมมติบัญญัติหรือถ้อยคำเท่านั้น แต่ควรอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจถึงแก่นสารที่เป็นปรมัตถธรรมนั้นด้วย^๙ เพราะปรากฏให้พิจารณาได้ทุกขณะของการดำเนินชีวิตประจำวัน ความรู้ความเข้าใจที่ได้จากการศึกษาพระธรรมนี้เอง เป็นผลให้อาจารย์สุจินต์มีศรัทธาความเชื่อในพุทธธรรมอย่างมั่นคง เกิดความอาจหาญแก้อั้วกล้าในการศึกษาและปฏิบัติธรรม ตลอดจนใช้เวลาของชีวิตที่ยังมีอยู่ในการทำหน้าที่สื่อสาระในหลักพุทธธรรมด้วยความมุ่งมั่นเสมอมา

๔) ความเข้าใจในผู้อื่น ระบบสังคมและวัฒนธรรม ด้วยสถานภาพทางสังคมและวัฒนธรรมของพุทธศาสนิกชนในแต่ละท้องถิ่นที่อาจคลาดเคลื่อนไปจากในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ดับขันธปรินิพพานไม่มากนักน้อย ภายในพระพุทธานุชาจึงเกิดการแบ่งแยกในเรื่องต่างๆ ปรากฏชัดมากยิ่งขึ้นจนถึงปัจจุบัน เช่นในเรื่องความเห็น หรือนิกาย เป็นต้น สิ่งหนึ่งที่ยังเพิ่มความห่างกันมากขึ้นในสังคมก็คือ การแยกโลกและธรรมออกจากกันอย่างชัดเจน โดยยังเห็นว่าธรรมะเป็นเรื่องของพระภิกษุเท่านั้น ไม่ใช่หน้าที่ที่คฤหัสถ์จะต้องศึกษาเรียนรู้อย่างจริงจัง เพราะไม่เห็นว่าจะเกี่ยวข้องหรือมีผลต่อการดำเนินกิจการงานให้เจริญก้าวหน้าได้อย่างไร หรือมีทัศนะว่าเพียงแค่เป็นคนดีก็น่าจะพอแล้ว ซึ่งในความเป็นจริง ทัศนะเพียงเท่านี้ก็อาจไม่ใช่สิ่งที่จะกระทำหรือรักษาไว้ได้โดยง่ายดังคำพูดนัก ความคิดเห็นในเชิงแปลกแยกเหล่านี้มีเหตุปัจจัยมาจากหลายประการ เช่น ค่านิยมของผู้คนในสังคม และสิ่งแวดล้อม เป็นต้น อาจกล่าวโดยภาพรวมได้ว่า วัฒนธรรมของสังคมได้ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในด้านความสนใจใฝ่รู้ของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อศาสนาซึ่งตนเองกล่าวว่ำนับถืออยู่

ในปัจจุบัน วัฒนธรรมทางด้านของศาสนาจึงถูกเปิดกว้างมากขึ้น การรักษาประเพณีอันดีงามที่ให้ความเคารพและอุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสงฆ์ไว้เป็นทิศเบื้องสูงนั้น เป็นสิ่งดีงามที่

^๙ สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ธรรมสังฆจรที่กัมพูชา, หน้า ๙๕-๙๖.

พุทธศาสนิกชนยังคงปฏิบัติสืบทอดกันต่อไป แต่บทบาทในการให้ธรรมแก่ประชาชน ซึ่งเป็นหน้าที่อันพึงกระทำตามสมควรในสถานภาพพระภิกษุ นั้น ยังมีลักษณะที่เน้นหนักในด้านพิธีกรรมมากกว่าสาระธรรม ครั้นเมื่อมองถึงคุณวุฒิที่ได้รับจากปริยัติศึกษาทั้งหลายในปัจจุบัน ก็ใช้ว่าจะเป็นสิ่งที่วางใจได้ในภูมิธรรมหรือความสงบระงับภายในจิตใจ เพราะอาจเป็นไปได้ทั้งเพื่อความเจริญแห่งพรหมจรรย์อย่างแท้จริง หรืออาจเพื่อวัตถุประสงค์ที่มีปัจจัยบางอย่างแฝงเร้นอยู่ด้วยรวมไปถึงความเข้าใจโลกและชีวิตที่อาจไม่ถ่องแท้ดีพอ จึงทำให้สาระธรรมที่สื่อออกไปขาดความเหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เป็นจริงในสังคม อาจถึงกับถูกใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการประกอบกิจการอื่น ๆ ในนามของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะด้วยมีเจตนาหรือไม่ก็ตาม ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ สถานภาพของผู้ที่ควรทำหน้าที่สื่อสาระธรรม จึงอาจไม่ใช่สิ่งที่กำหนดหรือยืนยันได้ถึงคุณภาพในด้านต่างๆ อย่างแท้จริง ไม่ว่าจะในส่วนตัวผู้ทำหน้าที่สื่อสาระธรรมเอง หรือส่วนที่เป็นสาระธรรมที่นำมาแสดง

การที่จะเข้าใจในผู้อื่น ระบบสังคมและวัฒนธรรมได้นั้น ผู้ทำหน้าที่สื่อสาระธรรมจึงควรเริ่มจากความเข้าใจของตนเองให้ถูกต้องตามธรรมเสียก่อน เมื่อความเข้าใจในส่วนนี้ชัดเจนยิ่งขึ้น จะมีผลขยายไปถึงความเข้าใจที่มีต่อส่วนอื่น และสามารถปฏิบัติต่อสิ่งต่างๆ เหล่านั้นได้ด้วยดี ทั้งนี้ก็เพื่อให้การทำหน้าที่ผู้สื่อสาระธรรมเป็นไปได้อย่างเหมาะสม เช่นที่มีต่อบุคคล เวลา สถานที่ สังคม และวัฒนธรรมนั้นๆ จากความรู้ความเข้าใจในพระธรรม โดยยึดถืออย่างเคร่งครัดในพระไตรปิฎกและอรรถกถา ความเข้าใจในตนเองของอาจารย์สุจินต์จึงปรากฏชัดขึ้นตามธรรม และมีผลต่อความเข้าใจในผู้อื่นด้วย โดยเป็นความกรุณาที่มีต่อผู้ฟัง ดังที่กล่าวว่า “เมื่อได้มีความเห็น มีความเข้าใจ ที่สามารถจะทำให้คนอื่นเข้าใจได้ก็ควรที่จะช่วยกันเผยแผ่ให้เข้าใจถูกว่า พระพุทธศาสนาคืออะไร”^{๙๙} โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทศนคติของผู้คนทั่วไปที่ไม่เข้าใจธรรมอย่างถูกต้อง เช่นความเข้าใจในโทษของกิเลสและผลที่ได้จากการที่กิเลสนั้นดับไป อาจารย์สุจินต์กล่าวว่า “อย่างโลภะ ถ้าผู้ใดยังชอบโลภะอยู่ ยังไม่ยอมให้โลภะหมดไปเลยทีเดียว ก็ไม่น่าจะกล่าวการอบรมเจริญหนทางปฏิบัติที่ทำให้รู้แจ้งอริยสัจธรรม เพราะถึงแม้บรรลุลหณะแล้ว แต่ยังเป็นเพียงขั้นแรก ก็ยังมีโลภะ ยังมีความสนุกสนาน ยังมีทุกอย่างที่เป็นความพอใจของตน”^{๑๐๐} การปฏิบัติธรรมเพื่อความหมดกิเลส นั้นไม่ใช่สิ่งเหลือวิสัยของมนุษย์ และการที่มนุษย์ยังมีกิเลสเพียง ก็มิได้หมายความว่า เป็นความเลวร้ายทั้งหมดของชีวิต แต่ทศนคติที่ถูกอาจต้องเริ่มจากความเข้าใจถูก

^{๙๙} สัมภาษณ์ อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ๙ พฤษภาคม ๒๕๔๗.

^{๑๐๐} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, **ตอบปัญหาธรรม**, หน้า ๓.

ในหลักพุทธธรรม เพื่อมองเห็นทางสายกลางที่นำพาชีวิตให้ดำเนินไป สือสาระธรรมโดยอาจารย์ สุจินต์จึงคำนึงถึงภาวการณ์ที่เป็นจริงของผู้คน สังคม และวัฒนธรรมไทยเสมอมา

รูปแบบและวิธีการต่างๆ ของการสื่อสารธรรมโดยอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์นั้น มุ่งนำเสนอแก่นสาระแห่งพุทธธรรมที่ผู้ฟังสามารถพิจารณาตามพระธรรม มีการเทียบเคียง สภาวะธรรม ทั้งที่เป็นกุศลและอกุศลซึ่งปรากฏกับบุคคลตามที่ปรากฏในคัมภีร์ เช่นการอธิบาย สภาวะธรรมที่เกิดขึ้นกับผู้คนในครั้งพุทธกาล โดยขยายความและเทียบเคียงกับผู้คนในสมัย ปัจจุบัน สาระธรรมที่นำเสนอจึงมีลักษณะร่วมสมัย เพราะสภาวะธรรมนั้นไม่ต่างกับใครหรือในยุคสมัยใดก็ยังคงมีลักษณะเช่นนั้นตลอดไป เช่นนี้ปัญญาและศรัทธาของผู้ฟังก็อาจเจริญขึ้นเอง โดยปราศจากการบังคับ หรือโน้มน้าวชักจูงให้ผู้ฟังต้องเชื่อตามทันทีทันใด ตัวอย่างเช่น การปฏิบัติธรรมของท่านพระสารีบุตรที่เพียงแค่ฟังธรรมโดยย่อจากท่านพระอัสสชิ โดยขณะนั้นไม่ได้ กระทำสิ่งใดให้ผิดปกติแต่อย่างใดเลย^{๑๒} อาจารย์สุจินต์จึงสื่อสารธรรมต่างๆ โดยให้ความสำคัญ กับเหตุและผล ความเหมาะสมแก่โอกาส เวลา ชุมชน และบุคคล ตามหลักสัปปุริสธรรม เพราะ ทำที่ดังกล่าวเป็นทำที่ถูกต้องตามหลักพุทธวิธีของการสื่อสารธรรม

อย่างไรก็ตาม หากพุทธศาสนิกชนปรารถนาฟังพระธรรมโดยถ้อยธรรมเป็นใหญ่เหนือ สิ่งอื่นใดแล้ว สถานภาพของผู้แสดงธรรมไม่ว่าจะเป็นบรรพชิตหรือคฤหัสถ์อาจเป็นสิ่งที่ไม่ใช่ สาระสำคัญนัก แต่ที่สำคัญกว่าคือความรู้ความเข้าใจในพระธรรมที่สามารถสื่อสารให้เป็นที่เข้าใจ ด้วยดี ทั้งนี้โดยปราศจากวัตถุประสงค์อื่นแอบแฝง เช่นนี้ก็ย่อมถือเป็นสิ่งที่ควรแก่การอนุโมทนา ในคุณประโยชน์ที่มีต่อพระพุทธศาสนาและสังคมไทย

๕.๒.๓ สาร

‘สาร’ ในความหมายตามหลักนิเทศศาสตร์ คือเรื่องราวอันมีความหมายและแสดง ออกมาโดยอาศัยภาษาหรือสัญลักษณ์ใด ๆ ก็ตามที่สามารถทำให้เกิดการรับรู้ร่วมกันได้ สารจะ เกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้ส่งสารเกิดความคิดขึ้น และต้องการจะส่งหรือถ่ายทอดความคิดนั้นไปสู่การ รับรู้ของผู้รับสาร อาจเป็นคำพูด ตัวหนังสือ รูปภาพ เครื่องหมาย หรือกิริยาท่าทางต่างๆ ฯลฯ ที่ผู้รับสารสามารถถอดความหมายของสิ่งเหล่านั้น เพื่อจะได้เข้าใจถึงความคิด ความรู้สึก หรือ ความต้องการของผู้ส่งสาร โดย ‘ภาษา’ ถือเป็นสารสำคัญที่สมาชิกในสังคมนิยมใช้กันมากที่สุด

^{๑๒} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, แนวทางเจริญวิปัสสนา ตอนที่ ๑-๑๐, หน้า ๙๗.

สารที่ปรากฏในการใช้ภาษานั้นยังสามารถจำแนกเป็นวัจนสาร หรือวัจนภาษา ซึ่งแสดงออกมาในรูปของถ้อยคำ คำพูดหรือตัวอักษร ได้แก่ ภาษาพูด ภาษาเขียน เป็นต้น โดยมี 'คำ' เป็นหน่วยย่อยที่สุดของประโยค การเลือกใช้ถ้อยคำในการสื่อสารจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ทั้งนี้ เพราะบางคำนั้น นอกจากจะให้ความหมายนัยตรงที่เข้าใจได้ทันทีแล้ว ยังมีความหมายนัยประหวัดที่แฝงไว้ซึ่งสามารถแทนความรู้สึกนึกคิดได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ส่วนอวัจนสาร หรืออวัจนภาษา เป็นการสื่อสารหรือภาษาในอีกลักษณะหนึ่ง ไม่ได้แสดงออกด้วยถ้อยคำหรือตัวอักษรโดยตรง แต่แสดงออกในทางอื่นที่สามารถสื่อความหมายบางอย่างได้ ไม่ว่าจะเป็นระยะห่างระหว่างบุคคล สายตา น้ำเสียง กิริยาท่าทาง การสัมผัส เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ช่วยเสริมให้การถ่ายทอดสารนั้นเป็นไปอย่างธรรมชาติ ผู้รับสารสามารถรับรู้ได้ถึงอรรถรสของการสื่อสารนั้นๆ นอกจากนี้ ความยาวของสารและการจัดสาร เช่น วิธีการตำแหน่งของสาร การจัดลำดับคำ ฯลฯ ก็เป็นสิ่งที่ผู้ส่งสารควรให้ความสนใจ เพราะสารหรือภาษาเป็นเครื่องมือที่ถ่ายทอดความคิด ความรู้สึกไปสู่ผู้รับสาร ก่อให้เกิดประสิทธิผลตามที่พึงประสงค์ตามมาได้ และเพื่อให้การสื่อสารนั้นเป็นไปอย่างเหมาะสม การที่ผู้ส่งสารมีความเข้าใจถึงคุณสมบัติของผู้รับสารในด้านต่างๆ จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะเป็นพื้นฐานความรู้ ประสบการณ์ ความคาดหวัง อารมณ์ ความรู้สึก ฯลฯ โดยสามารถทราบได้จากปฏิกริยาตอบสนองจากผู้รับสาร รวมถึงสภาพแวดล้อมของการสื่อสารที่ต้องอาศัยการควบคุมจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ

สารหรือภาษา เป็นสิ่งที่ใช้กันเป็นปกติในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันของผู้คนในสังคม แม้ว่าในปัจจุบันจะเป็นยุคสมัยแห่งข้อมูลข่าวสาร เต็มไปด้วยเนื้อหาสาระในปริมาณที่ท่วมท้นซึ่งสามารถรับรู้ได้ถึงกันตลอดเวลา ภายใต้สถานการณ์ที่มีการแข่งขันในการนำเสนอ โน้มน้าว และชักจูงในทุกๆ ด้าน สารในทางนิเทศศาสตร์จึงมีลักษณะที่ครอบคลุมเนื้อหา (content) ของสิ่งต่างๆ ซึ่งมีอยู่มากมาย แล้วแต่ที่ผู้ส่งสารจะเลือกหยิบยกมานำเสนอเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของตน โดยอาจมีทั้งดีและชั่ว คุณและโทษคละเคล้ากันไป แม้ว่าจริยธรรมหรือจรรยาบรรณในการสื่อสารจะเป็นกรอบอย่างหนึ่งในการกำหนดบทบาทและควบคุมพฤติกรรมของการสื่อสาร แต่ความเป็นจริงในทางปฏิบัติ กรอบดังกล่าวก็ยังคงขาดบรรทัดฐานที่มีประสิทธิภาพพอในการพิจารณาและควบคุมให้ดำเนินไปด้วยดี โดยถูกละเลยความสำคัญลงไปทุกขณะ จนอาจถึงกับถูกบิดเบือนด้วยผลประโยชน์ต่างๆ นานา อันเนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม กลายเป็นประเด็นปัญหาทางศีลธรรมจริยธรรม ซึ่งมีสาเหตุมาจากความร่วมมือเชิงลบของหลากหลายปัจจัยที่เกี่ยวข้องและส่งผลกระทบต่อกัน

หลักศีลธรรมในพระพุทธศาสนา ถือเป็นวัฒนธรรมอันดีงามที่ช่วยพยุงสังคมไทยให้ดำรงคงอยู่ได้อย่างสงบสุขตราบเท่าทุกวันนี้ กิจกรรมใดๆ ของมนุษย์ที่เป็นไปโดยยึดถือในหลักดังกล่าว ย่อมปรากฏผลเป็นความเจริญที่มีต่อตัวมนุษย์เอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในการสื่อสารซึ่งเป็นกิจกรรมพื้นฐานที่สร้างความเข้าใจที่ดีต่อกันระหว่างมนุษย์ กรอบของศีลธรรมหรือจริยธรรมยังคงเป็นสิ่งที่มนุษย์จะต้องคำนึงถึงอย่างระมัดระวังด้วยดี หากสารหรือภาษาที่ใช้ในการสื่อสารเป็นไปด้วยเจตจำนงอันดีงามต่อผู้อื่นแล้ว ก็ย่อมมีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตในด้านต่างๆ ของตนและผู้อื่น ตลอดจนความสงบเรียบร้อยด้วยดีของสังคม

สำหรับความหมายตามหลักพุทธวิธีการสื่อสาระธรรมนั้น ‘สาร’ ในที่นี้หมายถึง สาระแห่งพุทธธรรม หรือสาระธรรมอันเนื่องมาจากพุทธภาวะที่ทรงตรัสรู้อริยสัจธรรม พระผู้มีพระภาคทรงสื่อสาระธรรมนั้นด้วยพุทธวิธีที่มีประสิทธิภาพสูงสุด โดยแสงสว่างจากพระธรรมที่ทรงแสดงนี้ ย่อมเป็นสิ่งที่จะช่วยขจัดความมืดมิดในชีวิตของผู้คนที่ถูกปกคลุมด้วยอวิชชา

จากการตรัสรู้ความจริงอันประเสริฐของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทำให้ทรงรู้แจ้งความจริงของชีวิต สามารถจำแนกแจกแจงได้อย่างเป็นกระบวนการ ที่เรียกว่า ‘ปฏิจจสมุบาท’ ทรงถึงพร้อมด้วยปฏิสัมภทา^{๑๓} คือปัญญาที่แตกฉานในอรรถข้อธรรม เชื่อมโยงเหตุและผลของธรรม โดยผ่านถ้อยคำภาษาเพื่อสื่อให้ผู้อื่นได้เข้าใจ อีกทั้งความคิดทันการของการใช้ประโยชน์จากธรรมได้อย่างเหมาะสม ทำให้พระองค์สามารถบัญญัติถ้อยคำใช้เรียกสภาวะธรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้นปรากฏ สิ่งเหล่านี้กลายเป็นวจนสาระธรรมที่สื่อถึงคุณค่าอันลึกซึ้งและยิ่งใหญ่ของอภิธรรมหรือปรมัตถธรรม เพื่อให้ผู้ฟังได้เข้าถึงความจริงทั้งอรรถและพยัญชนะ

ไม่ว่าพระพุทธองค์จะเสด็จอุบัติขึ้นหรือไม่ก็ตาม สภาวะธรรมก็ยังคงมีอยู่เป็นอยู่จริงและยังคงเป็นเช่นนั้นตลอดไป การที่ทรงบำเพ็ญพระบารมีมายาวนานก็เพื่อการตรัสรู้ธรรมด้วยพระองค์เอง แต่เนื่องจากความจริงของธรรมนั้นยังไม่เป็นที่เข้าใจของสัตว์โลก จึงมีผลให้คิดผิดเห็นผิดไปตามความต้องการที่ถูกปกคลุมด้วยความหลงงมงายอย่างไร้การควบคุม แม้ในครั้งก่อนพุทธกาลก็มีทั้งผู้ที่เห็นว่าอตฺตาและโลกเที่ยงแท้ยั่งยืนคงอยู่ตลอดไป กับอีกพวกที่เห็นว่าอตฺตาและโลกซึ่งจักพินาศขาดสูญหมดสิ้นไป^{๑๔} ซึ่งเป็นที่มาของความเห็นที่ว่าการกระทำไม่มีผลบ้าง เห็นว่าสิ่งทั้งหลายไม่มีเหตุปัจจัยบ้าง หรือเห็นว่าไม่มีการกระทำหรือสภาวะที่จะกำหนด

^{๑๓} อภ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๔๐/๒๐๘.

^{๑๔} ส. ข. (ไทย) ๑๗/๘๑/๑๓๓.

เอาเป็นหลักได้บ้าง^{๑๕} ความเห็นผิดเหล่านี้จึงมีช่องทางของการพ้นจาก‘ทุกข์’ ที่สรรพชีวิตจำต้องเผชิญอย่างไม่รู้จบสิ้น

อริยสัจ ๔ เป็นหลักธรรมสำคัญที่ว่าถึง‘ทุกข์’ ของชีวิต ด้วยการที่ทรงชี้แนะให้ผู้รู้จักและเข้าใจ พร้อมทั้งหน้าที่อันพึงมีต่ออริยสัจทั้ง ๔ โดยทรงแสดงถึง ‘ทุกข์’ สภาพที่ทนได้ยาก มีความบีบคั้น ชัดแย้ง บกพร่องอยู่เสมอ เป็นต้น เป็นแต่เพียงให้กำหนดรู้ในกิจของทุกข์ มิใช่ให้เป็นทุกข์กับการกำหนดรู้เช่นนั้น ทรงแสดงถึง ‘ทุกข์สมุทัย’ อันเป็นสาเหตุให้ทุกข์เกิด ได้แก่ ตัณหา ความทะยานอยากได้ในกามคุณทางประสาททั้ง ๕ ความทะยานอยากในภาวะที่ตนได้ตนเป็น ความทะยานอยากในการพ้นไปแห่งตัวตนจากภาวะอย่างหนึ่งอย่างใดอันไม่ปรารถนา หรืออยากทำลาย อยากให้ดับสูญ ความอยากทั้ง ๓ นี้จึงเป็นสิ่งบีบคั้นให้ภาวะแห่งทุกข์ท่วมทับทิวคือน

สรรพสิ่งนั้นเมื่อมีการเกิดก็ย่อมต้องมีดับสูญเป็นธรรมดา พระผู้มีพระภาคทรงแสดงถึง ‘ทุกข์นิโรธ’ ความดับทุกข์ ภาวะที่ดับกิเลสตัณหาและกองทุกข์สิ้นเชิง มีความสงบ ปลอดภัย เป็นอิสรภาพสมบูรณ์ ที่เรียกว่า ‘นิพพาน’ และเพื่อให้สัตว์โลกได้เข้าถึงซึ่งภาวะอันสูงสุดเช่นนี้ จึงทรงแสดง ‘ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา’ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ ๘ ที่สามารถสรุปลงในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ มีสัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ สัมมาสังกัปะ ความดำริชอบ เป็นต้น เพื่อเป็นลักษณะการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชน ที่เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ‘มัชฌิมาปฏิปทา’ คือ ทางสายกลาง เป็นหนทางที่พอดีอันนำไปสู่ประพจน์ปฏิบัติไปสู่จุดหมายแห่งความหลุดพ้นเป็นอิสระ ปลอดภัยจากปัญหาทั้งปวง ด้วยอาศัยวิธีการเจริญสติปัฏฐาน ที่มีสติ ปัญญา และความเพียร ในการระลึกรู้ที่ กาย เวทนา จิต ธรรม ตามแต่เหตุปัจจัยแห่งการระลึกรู้ เพราะสติเกิดขึ้นได้โดยที่ไม่จำกัดกาลหรือโอกาสใดๆ เป็นการเจริญวิปัสสนาเพื่อประจักษ์แจ้งความเกิดดับของสภาวะธรรมที่ปรากฏ ว่าแท้จริงแล้วเป็นแต่เพียง ‘อนัตตลักษณะ’ หาใช่คน สัตว์ บุคคล ตัวตน อันควรยึดมั่นถือมั่นเพื่อทุกข์อย่างมิรู้สิ้นอีกต่อไป

วัจนสาระธรรมอันเกิดจากการตรัสรู้ของพระผู้มีพระภาคนั้นเป็นความบริบูรณ์พร้อมเมื่อผนวกเข้ากับลักษณะแห่งมหาบุรุษของพระพุทธรองค์ที่เป็นเส้นแห่งทุกประการ อาทิ ปกิริยา มารยาททุกอย่างของพระองค์งดงาม น่าเลื่อมใส ไม่ว่าจะเป็นสมบัติผู้ดี และมารยาทอันเป็นที่ยอมรับของสังคม พระฉวีวรรณผุดผ่องดังพรหม พร้อมไปด้วยความองอาจ ความสง่างาม ความสงบเยือกเย็น การแสดงธรรมของพระองค์ นอกจากแจ่มแจ้งด้วยสัทธรรมแล้ว ยังก่อให้เกิด

^{๑๕} ม. ม. (ไทย) ๑๓/๙๔-๑๐๑/๙๗-๑๐๘.

ความรู้สึกเปล็ดเปล็นสุขใจ อีกทั้งพระสุรเสียงที่โน้มนำจิตใจ ก็ก้อง ที่เปล่งออกจากพระโอรส มีลักษณะที่ฟังง่าย ชัดเจน ลุ่มลึก เสียงดังกังวาน ไม่พรั่น มีความไพเราะ นุ่มนวล กลมกล่อมชวนใจให้ผู้ฟังอยากรับเอาไปปฏิบัติ ไร้ใจให้อาจหาญแกล้วกล้า ปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริง เหล่านี้เป็นอวัจนสาระธรรมที่แม้ปรากฏเฉพาะในพระพุทธรูป แต่บุคลิกภาพที่เหมาะสมในฐานะผู้สื่อสารธรรมที่ดีก็อาจเกิดปรากฏให้ผู้ฟังรับรู้ได้จากอวัจนสาระธรรมที่ได้แสดงออกมา อย่างไรก็ตาม อวัจนสาระธรรมทั้งหมดที่ปรากฏเป็นธรรมวินัย จึงเป็นสิ่งเดียวที่ทรงมอบไว้ให้สาวก ถือเป็นศาสดาแทนพระองค์ภายหลังที่เสด็จดับขันธปรินิพพาน ทั้งนี้เพื่อให้ทราบถึงความจริงแท้ของสาระธรรม สามารถเทียบเคียงได้ว่าธรรมเหล่านั้นเป็นไปเพื่อความคลายกำหนด เพื่อความไม่ประกะอบทุกข์ เพื่อความไม่พอกพูนกิเลส เพื่อความมกน้อย เพื่อความสันโดษ เพื่อความสงัด เพื่อการประกะอบความเพียร และเพื่อความเป็นผู้เลี้ยงง่ายหรือไม่ หากมิได้เป็นไปเพื่อสิ่งเหล่านี้ ก็ถือว่าไม่มีใช้ธรรมวินัยแห่งองค์พระบรมศาสดา^{๑๖}

ฉะนั้น หลักพุทธวิธีการสื่อสารธรรมจึงเป็นทั้งเนื้อหาสาระ (content) ที่แสดงถึงการพัฒนาคุณความดี และข้อปฏิบัติในการประพฤติพรหมจรรย์ (virtue) อันปรากฏอย่างชัดเจนในตัวเอง เพื่อใช้เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของบุคคล คอยกำกับควบคุมการใช้ความรู้ทางโลก และศิลปวิทยาการในด้านต่างๆ ให้ดำเนินไปในทางที่ดีงามและเหมาะสม ถือเป็นกรนำเอาธรรมมาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน โดยไม่จำกัดว่าบุคคลนั้นจะมีบทบาทหรือดำรงอยู่ในสถานภาพใด

สำหรับสาระแห่งพุทธธรรมที่อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์นำมาบรรยายนั้น ได้ยึดถืออย่างเคร่งครัดจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่ยอมรับกันโดยทั่วไปอย่างพระไตรปิฎกและอรรถกถา ตลอดจนความรู้ความเข้าใจที่ตนเองได้จากการศึกษาพระอภิธรรม อันเป็นธรรมขั้นพื้นฐานที่ควรรู้ เพราะอธิบายถึงความจริงของชีวิตมนุษย์ได้อย่างละเอียดลึกซึ้งน่าอัศจรรย์ยิ่งนัก

‘ปรมัตถธรรม’ หรืออภิธรรม มิใช่ธรรมที่เหลือวิสัยที่จะเข้าใจได้ เพราะปรมัตถธรรมเป็นธรรมที่มีจริง^{๑๗} เป็นธรรมที่เป็นอนัตตา ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของผู้ใดทั้งสิ้น เป็นสภาพธรรมที่เป็นไปตามเหตุปัจจัย แม้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะไม่ประสูติและตรัสรู้ ปรมัตถธรรมก็ยังคงเป็นเช่นนี้ โดยประกอบด้วยจิต เป็นสภาพธรรมที่รู้อารมณ์ ไม่ว่าจะเป็นการเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส สัมผัส และคิดนึก ซึ่งมีเจตสิก เป็นสภาพธรรมที่เกิดและดับร่วมกันกับจิต เข้า

^{๑๖} วิ. จุ. (ไทย) ๗/๔๐๖/๓๒๓-๓๒๔ ; อจ. อภุจก. (ไทย) ๒๓/๕๓/๓๓๘-๓๓๙.

^{๑๗} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, **ปรมัตถธรรมสังเขป จิตตสังเขป และภาคผนวก**, หน้า ๒๖.

ปรุงแต่งให้จิตมีลักษณะต่างๆ กันไปในแต่ละขณะ เช่น ความโกรธ ความรัก ความสุข ความทุกข์ ความตระหนี่ ความริษยา ความเมตตากรุณา เป็นต้น สภาพธรรมอีกประเภทหนึ่งคือ รูป เป็นสภาพธรรมที่ไม่รู้อารมณ์ มีปัจจัยปรุงแต่งจึงเกิดขึ้นและดับไปเช่นเดียวกับจิตและเจตสิก แต่รูปสามารถเป็นอารมณ์ให้จิตได้รับรู้ ไม่ว่าจะทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจ ทุกส่วนของร่างกายและวัตถุสิ่งของทั้งหมดในโลกนี้ จึงจัดอยู่ในรูปปรมาณูทั้งสิ้น

ทั้งจิต เจตสิก และรูป ประกอบกันเข้าเป็นชีวิต หรือขันธ ๕ จึงมีทั้งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรม หรือมีทั้งร่างกายและจิตใจ ในทางพระพุทธศาสนา ชีวิตอันประกอบไปด้วยขันธ ๕ นี้ถือว่าเป็นทุกขสังขจที่บุคคลพึงกำหนดรู้ในเบื้องต้น ซึ่งนำไปสู่ภาวะแห่งการพ้นทุกข์ซึ่งเป็นปรมาณธรรมประการสุดท้าย ที่เรียกว่า ‘นิพพาน’

นิพพานปรมาณูจึงเป็นสภาพธรรมที่ดับทุกข์ จิต เจตสิก รูป เป็นทุกข์เพราะไม่เที่ยง เกิดขึ้นแล้วดับไป ทุกขนั้นจะดับได้ก็ด้วยการดับตัณหา เพราะตัณหาเป็นสมุทัย เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ การที่จะดับตัณหาได้นั้นก็ด้วยการอบรมเจริญปัญญาจนรู้แจ้งชัดในลักษณะเกิดดับของจิต เจตสิก รูป แล้วละคลายความยึดมั่น ยึดมั่น และเห็นผิดในจิต เจตสิก รูป ด้วยการรู้แจ้งนิพพาน ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่ดับตัณหา ดับทุกข์ ดับขันธ ฉะนั้น นิพพานจึงเป็นธรรมที่มีจริง เป็นปรมาณธรรม เป็นสภาพธรรมที่ได้จากการรู้แจ้งด้วยปัญญา

ปัญญาที่ต้องอาศัยการอบรมเจริญให้มากจนรู้แจ้งลักษณะเกิดดับของจิต เจตสิก รูป มีชื่อเฉพาะในพระพุทธศาสนาว่า ‘วิปัสสนา’ ที่แปลว่า การเห็นแจ้งในสภาวธรรมตามที่เป็นจริง ไม่ใช่การนั่งหลับตาภาวนา หรือกระทำท่าทางให้ผิดปกติเพื่อต้องการให้จิตเป็นสมาธิ แต่เป็นการพิจารณาเห็นกายในกาย พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา พิจารณาเห็นจิตในจิต พิจารณาเห็นธรรมในธรรม มีความเพียร มีสติ มีสัมปชัญญะ เหล่านี้เป็นหนทางเป็นที่ไปอันเอกเพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงความโศกและปริเทวะ เพื่อความดับสูญแห่งทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลुธรรมที่ถูกต้อง เพื่อทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน หนทางนี้คือ ‘สติปัฏฐาน ๔’^{๑๔}

เพื่อความเข้าใจในวัจนสารธรรมดังกล่าว การศึกษาพระธรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญที่นำไปสู่การปฏิบัติธรรมอย่างถูกต้องต่อไปโดยอัตโนมัติ อาจารย์สุจินต์ให้ความสำคัญกับการศึกษาพระธรรมในลักษณะต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการฟัง การอ่าน การสนทนา เพราะเป็นวิธีที่ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในพุทธธรรมได้อย่างถูกต้องยิ่งขึ้น ซึ่งหากเข้าใจดีแล้ว การประพฤติ

^{๑๔} ที่. ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๓-๔๐๒/๓๐๑-๓๓๔.

ปฏิบัติธรรมก็ไม่ใช่ว่าเป็นสิ่งยากลำบากถึงกับต้องไปแสวงหาตามสถานที่ต่างๆ แต่อย่างไรก็ตาม 'ธรรม' สามารถเกิดปรากฏให้สติระลึกรู้ และให้ปัญญาได้พิจารณาในทุกขณะของการดำเนินชีวิตประจำวัน เพราะทุกสิ่งทุกอย่างเป็นธรรม ไม่ใช่ตัวตน นัยของธรรมดังกล่าวจึงมุ่งไปที่ 'ปรมัตถธรรม' ซึ่งปรากฏขึ้นจริงกับทุกคน การประพฤติปฏิบัติบางอย่างเพื่อบังคับให้ธรรมเกิดตามที่ปรารถนา โดยปราศจากความเข้าใจที่ถูกต้องจึงไม่อาจปรากฏได้จริง ทั้งนี้เพราะขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคลว่าได้มีโอกาสรับรู้และเข้าใจในธรรมเหล่านี้หรือไม่ และเมื่อมีปัจจัยให้สติเกิดขึ้น สตินั้นจะสามารถระลึกรู้ได้อย่างถูกต้องตามแนวทางแห่งสติปฏิฐาน ๔ มากน้อยเพียงใดด้วยเช่นกัน

อาจารย์สุจินต์ยังได้กล่าวถึงสาระธรรมอีกหลายต่อหลายประการ ล้วนแต่เกี่ยวข้องกับ การนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น บุญญกิริยาวัตถุ ๑๐ เป็นการเจริญในทาน ศีล และภาวนา โดยที่แต่ละคนสามารถรู้ได้ถึงลักษณะของจิตใจ ว่าแท้จริงแล้วเป็นบุญกุศลหรือเป็นบาปอกุศลมากน้อยเพียงไร^{๑๙} หรืออย่างการเจริญเมตตาโดยเข้าใจในสภาวะลักษณะ ไม่ใช่การแผ่ให้ผู้อื่นด้วยเพียงท่องบ่นตามๆ กันไปเท่านั้น^{๒๐} เป็นต้น รวมถึงหลักธรรมอื่นๆ ที่ประพฤติปฏิบัติได้ในชีวิตประจำวัน ตลอดจนสามารถเชื่อมโยงหลักธรรมต่างๆ ไปสู่การเจริญวิปัสสนาได้ทั้งสิ้น นอกจากนี้ อวัจนสาระธรรมที่ปรากฏในการบรรยายธรรมโดยอาจารย์สุจินต์ก็ยังเป็นไปอย่างเหมาะสมกับสถานภาพอุปาสิกาทนเอง ด้วยบุคลิกลักษณะที่สุภาพเรียบร้อยทั้งกิริยาท่าทางและมารยาท เป็นไปด้วยความสำรวม ถึงกับมีผู้ฟังบางท่านกล่าวว่าชื่นชมว่างามอย่างผู้รู้ในพระสัจธรรม มีความเคารพและให้เกียรติผู้ฟังด้วยดีตลอดมา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กับพระภิกษุผู้เข้ารับฟังการบรรยาย ถ้อยคำที่กล่าวนั้นมีความหมายที่ชัดเจน กระชับ และสามารถพิจารณาตามได้ในทันที ด้วยน้ำเสียงที่ไพเราะนุ่มนวลแต่มีพลัง เป็นต้น อวัจนสาระธรรมเหล่านี้จึงอาจสะท้อนถึงคุณธรรมภายในบางประการของผู้บรรยายได้บ้าง ตลอดระยะเวลาของการทำหน้าที่เผยแผ่ธรรมมาอย่างยาวนาน

ดังนั้น ความรู้ความเข้าใจอย่างชัดเจนในสาระธรรม นอกจากมีผลให้เกิดการประพฤติปฏิบัติตามธรรมสำหรับตนเองและผู้อื่นแล้ว ยังเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยกำหนดแนวทางของการสื่อสาระธรรม ทำให้ทราบถึงความเหมาะสมและสามารถสื่อสาระธรรมนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

^{๑๙} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, ธรรมเตือนใจแต่คุณประมาท, หน้า ๖๑-๖๔.

^{๒๐} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, เมตตา, หน้า ๑๔.

๕.๒.๔ ช่องทางและสื่อ

ช่องทาง (Channel) ในทางนิเทศศาสตร์นั้น เป็นสิ่งที่ผู้ส่งสารสามารถรับรู้และอาศัยให้นำสารไปสู่การรับรู้ของผู้รับสาร และจากผู้รับสารกลับไปยังผู้ส่งสาร โดยสารที่ถูกส่งเข้าสู่ระบบการรับรู้ของมนุษย์จะผ่านประสาทสัมผัสทางใดทางหนึ่งหรือหลายทาง ช่องทางการรับสารจึงได้แก่ อวัยวะรับสัมผัส และประสาทสัมผัส ไม่ว่าจะเป็นทางการเห็นโดยประสาทตา ทางการได้ยินโดยประสาทหู ทางการได้กลิ่นโดยประสาทจมูก ทางการลิ้มรสโดยประสาทลิ้น ทางการสัมผัสโดยประสาทกาย ส่วนคำว่า 'สื่อ' นั้นหมายถึง สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น อากาศ แสง เสียง ตลอดจนเครื่องมือและอุปกรณ์ในการสื่อสารต่างๆ ที่มนุษย์คิดขึ้น โดยทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการติดต่อส่งสารถึงกัน

จากการที่ผู้ส่งสารต้องอาศัยช่องทางหรือสื่อเพื่อให้ทำหน้าที่นำสารไปยังผู้รับสารในการเดินทางไปร่วมกันของทั้งสารและสื่อ บางครั้งจึงยากที่จะกล่าวว่าสิ่งใดเป็นสารหรือสื่อ บางท่านถึงกับกล่าวว่าสื่อก็คือสารนั่นเอง ดังเช่นที่มีการจำแนกประเภทของสื่อโดยใช้ธรรมชาติของสื่อเป็นเกณฑ์ มีด้วยกัน ๒ ลักษณะเช่นเดียวกับสาร คือ สื่อวัจนะ เป็นสื่อประเภทที่ใช้คำพูดหรือภาษาในการสื่อความหมาย และรวมถึงการเขียนเข้าไปด้วย กับสื่ออวัจนะ ซึ่งเป็นสื่อใดๆ ก็ได้ที่ใช้ในการสื่อสาร แต่ไม่ต้องอาศัยคำพูดก็สามารถทำความเข้าใจระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารได้ ไม่ว่าจะเป็นสื่อบุคคล สื่อสัญลักษณ์ หรือสื่อทางวัฒนธรรม ทั้งนี้ครอบคลุมถึงทัศนคติ ค่านิยม และชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มชนเจ้าของวัฒนธรรมต่างๆ ที่แสดงออกผ่านสื่อพื้นบ้านนาฏนาชนิด

นอกจากนี้ รูปแบบและสถานการณ์ก็เป็นตัวกำหนดสื่อที่ใช้ในการสื่อสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคปัจจุบัน สามารถจำแนกประเภทใหญ่ๆ ได้เป็น ๓ ลักษณะด้วยกัน คือ ๑) สื่อบุคคล เป็นการสื่อสารภายในบุคคล (intrapersonal communication) หรือเป็นการสื่อสารกับตนเอง การสื่อสารลักษณะนี้เกิดขึ้นได้กับทุกคนตลอดเวลา ๒) สื่อระหว่างบุคคล เป็นรูปแบบการสื่อสารตั้งแต่บุคคล ๒ คนขึ้นไป สื่อประเภทนี้ เช่น จดหมาย และการพูดจาที่มีทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ๓) สื่อสารมวลชน (mass communication) เป็นการสื่อสารที่มีลักษณะเฉพาะ โดยกลุ่มผู้รับสารนั้นมีขนาดใหญ่มาก และมีความหลากหลาย สื่อมวลชนนั้นอาศัยช่องทางในการรับรู้จากการมองเห็น (visual transmitter) จากการรับฟัง (audio transmitter) และทั้งจากการมองเห็นและรับฟังควบคู่กัน (audio-visual transmitter) สื่อมวลชนในลักษณะนี้ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ ภาพยนตร์ อินเทอร์เน็ต โทรศัพท์เคลื่อนที่ เป็นต้น ยุคสมัยแห่งข่าวสารข้อมูลเช่นในปัจจุบัน สื่อมวลชนจึงมีอิทธิพลต่อวิถีทางการดำเนินชีวิตของผู้คนมากขึ้นทุกขณะ

สำหรับช่องทางหรือสื่อตามหลักพุทธวิธีการสื่อสารธรรมนั้น สามารถจำแนกได้เป็น ๒ ลักษณะ โดยในลักษณะแรกคือ 'สื่อเพื่อการปฏิบัติธรรม' เป็นสื่ออันเกิดขึ้นจากพระปัญญาคุณ และพระวิสุทธิคุณของพระผู้มีพระภาค ผู้ได้ตรัสรู้กระบวนการเป็นไปตามเหตุปัจจัยของชีวิต ที่เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท ซึ่งมีอายตนะหรือช่องทางในการรับรู้เป็นหนึ่งในเหตุปัจจัยสำคัญของการก่อทุกข์ ส่วนในลักษณะที่สองนั้นก็คือ 'สื่อเพื่อการเผยแผ่ธรรม' ด้วยคุณธรรมภายในพระองค์ที่ถึงพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา และลักษณะของมหาบุรุษที่ปรากฏ รวมถึงพระมหากรุณาคุณที่มีต่อเวไนยสัตว์ เหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญให้สื่อดังกล่าวนี้เป็นที่ศรัทธาและเป็นแบบอย่างให้ชนรุ่นหลังได้ประพฤติปฏิบัติตามจนบรรลุผลสำเร็จดังพุทธประสงค์

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงถึงความสำคัญของสื่อเพื่อการปฏิบัติธรรม เพราะเป็นปัจจัยสำคัญของกระบวนการเรียนรู้และฝึกอบรมภายในตน อาศัยช่องทางที่เรียกว่า 'อายตนะ' ซึ่งจำแนกเป็น อายตนะภายใน ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ โดยสัมพันธ์กับ อายตนะภายนอก ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์ ตามลำดับ เหล่านี้มีผลต่อวิญญาณ หรือสภาวะการรับรู้ของจิตใจที่อาศัยช่องทางเหล่านี้ ซึ่งโดยมากจะเป็นไปในทางอกุศล หากปราศจากการรู้เท่าทันต้นเหตุที่เกิดขึ้น หรือเป็นไปในทางกุศลหากขณะนั้นถึงพร้อมด้วยสติและปัญญา ในทางพระพุทธศาสนานั้น เพียงความสุขความทุกข์ที่ได้รับจากสื่ออายตนะทั้งหลายนั้น ไม่อาจถือเป็นเกณฑ์สำหรับวัดระดับคุณภาพของจิตใจได้เสมอไป เพราะอกุศลจิตหรือจิตที่ไม่ดีนั้นเกิดขึ้นได้ไม่ว่าจะความรู้สึกจะเป็นสุขหรือทุกข์ก็ตาม สภาวะธรรมที่แตกต่างระหว่างกุศลจิตกับอกุศลจิตจึงควรอย่างยิ่งสำหรับการรู้จักและทำความเข้าใจด้วยดีในเบื้องต้น เพราะจิตทั้งสองลักษณะนี้มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางกาย วาจาให้ปรากฏเป็นกุศลกรรมหรืออกุศลกรรมสืบต่อไป

อายตนะ ในความหมายของพุทธธรรมแล้ว มิใช่เพียงเป็นสื่อหรือช่องทางสื่อสารเท่านั้น แต่เป็นสาระธรรมสำคัญอย่างยิ่งที่ควรรู้จักและเข้าใจอย่างถูกต้อง ทั้งในชั้นของการศึกษาธรรมและปฏิบัติธรรม เพื่อให้ตระหนักถึงโทษภัยของอกุศลอันควรละเว้น และทราบชัดถึงคุณประโยชน์ของกุศลอันควรเจริญให้มาก สามารถพัฒนาจิตใจให้มีความบริสุทธิ์ผ่องใสยิ่งขึ้น ตลอดจนเพียรพยายามสำรวจระวังขณะรับอายตนะอยู่เสมอ โดยมีสติสัมปชัญญะคอยระลึกละกำกับควบคุม เพื่อการรู้เท่าทันกิเลสที่เกิดขึ้น บุคคลจึงควรมีความรับผิดชอบต่อสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นในจิตใจของตนเองอย่างรู้เท่าทัน และเป็นไปพร้อมด้วยสติปัญญาเสมอ ทั้งนี้เพราะมีผลโดยตรงต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตในทุกๆ ด้านของมนุษย์เอง

สำหรับสื่อเพื่อการเผยแผ่ธรรมนั้น ภาษาเป็นสื่อวัจนะที่บัญญัติขึ้นเพื่อใช้แทนความจริง โดยเรียกว่า 'สมมติศัพท์' เป็นความจริงที่มนุษย์ได้กำหนดและยอมรับในการปฏิบัติร่วมกัน เพื่อ

ความเข้าใจอันดีของคนในสังคม แม้ว่าภาษาจะแสดงถึงสัจธรรม หรือ ‘ปรมาตตสัจจะ’ โดยตรงไม่ได้ แต่ภาษาก็เป็นสื่อหรือช่องทางให้เข้าถึงสัจธรรมได้ การปฏิบัติต่อภาษาที่ถูกต้องจึงควรเริ่มจากการรู้จักและเข้าใจในนิยามหรือความหมายอย่างถูกต้อง นอกจากนี้ พระผู้มีพระภาคยังทรงใช้สื่อวัจนะด้วยกุสโลบายในลักษณะต่างๆ เช่น การยกอุทาหรณ์ การเล่านิทานประกอบ การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา การเล่นคำและภาษา และการใช้คำในความหมายใหม่ เป็นต้น

ในการใช้ ‘สื่อวัจนะ’ พระพุทธองค์ทรงส่งเสริมให้สาวกสนทนาธรรมกัน เพราะถือเป็นมงคลอันสูงสุด อีกทั้งยังทรงสรรเสริญการฟังธรรม เพราะนำมาซึ่งความเจริญแห่งปัญญา ส่วนในการตอบปัญหา ทรงใช้สื่อวัจนะนี้เพื่อคลายความสงสัยของผู้ที่มาทูลถามซึ่งแต่ละคนมีจุดประสงค์ที่ต่างกัน โดยพระองค์ทรงใช้ได้เหมาะสมกับคำถามในแต่ละลักษณะ สำหรับการวางกฎข้อบังคับ ทรงกระทำเฉพาะฝ่ายภิกษุ เพื่อความผาสุกของชุมชนสงฆ์

สื่อเพื่อการเผยแผ่ธรรมอีกประการก็คือ ‘สื่อวัจนะ’ ซึ่งปรากฏชัดเจนด้วยพระมหาบุรุษลักษณะ ๓๒ ประการ และอนุพยัญชนะ ๘๐ ประการ ทรงมีพระลักษณะที่สง่างามแห่งพระวรกาย พระสุรเสียงที่โน้มนำจิตใจ และบุคลิกลักษณะอันควรแก่ศรัทธาปสาทะทุกประการ นอกจากนี้ กุสโลบายในสื่อวัจนะยังแสดงออกมาในรูปของการใช้อุปกรณ์การสอน และการทำเป็นตัวอย่าง

พุทธธรรมที่อาจารย์สุจินต์ได้ศึกษาจากพระไตรปิฎกและอรรถกถานั้น นอกจากความรู้ความเข้าใจในสาระธรรมที่ได้รับแล้ว สิ่งที่ปรากฏให้รับรู้และซึมซาบไปด้วยในขณะศึกษาก็คือการได้ทราบถึงช่องทางหรือสื่อในลักษณะต่างๆ ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแก่บุคคลตามความเหมาะสม ทั้งนี้ เพราะสาระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง และสื่อที่พระองค์ทรงใช้นั้นมีลักษณะที่ผสมผสานอย่างกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียวกัน

สื่อวัจนะจากการบรรยายของอาจารย์สุจินต์ ให้ความรู้เกี่ยวกับปรมาตตธรรมที่นำไปสู่การเจริญวิปัสสนา ซึ่งสามารถประพฤติปฏิบัติหรือเกิดปรากฏได้ในชีวิตประจำวัน โดยที่อายตนะภายในทั้ง ๖ อันเป็นสื่อที่ผู้คนทั่วไปต้องใช้ในการดำรงชีวิต ไม่ใช่เป็นเพียงช่องทางสำหรับเสพความสุขความทุกข์ หรือสิ่งที่ต้องการเท่านั้น แต่ยังเป็นช่องทางสำหรับการระลึกถึงความจริงของสิ่งนั้นๆ ที่ปรากฏด้วย เพราะในขณะหนึ่งๆ นั้น สติสามารถเกิดระลึกได้ทางหนึ่งทางใดในอายตนะหรือช่องทางเหล่านี้ การเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปของแต่ละขณะจิตที่รับรู้อารมณ์นั้นสืบต่อเนื่องกันอย่างรวดเร็วเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้ยังเป็นสิ่งที่ปิดบังทุกขลักษณะไม่ให้สติปัญญาได้รับรู้ การเจริญสติปัญญาฐานเพื่อควบคุมสื่ออายตนะหรือช่องทางก่อทุกข์เหล่านี้เป็นหนทางเดียวที่สามารถระลึกถึงสภาพธรรมตามเป็นจริงที่ปรากฏกับแต่ละบุคคล อาจารย์สุจินต์จึงเน้นอยู่เสมอถึง

ความสำคัญของการฟังธรรมที่พร้อมการพิจารณาไตร่ตรองตามไปด้วยในขณะนั้น เพื่อเป็นการพิสูจน์และยืนยันถึงความสัมพันธ์ของปริยัติธรรมและปฏิบัติธรรมด้วยตัวผู้ฟังเอง เพราะว่าสาระแท้จริงแล้วไม่ได้แยกจากกัน อาจกล่าวได้ว่า ปริยัติธรรมเป็นการถ่ายทอดด้วยสื่อวัจนะ โดยกล่าวถึงผลจากปฏิบัติธรรมที่นำไปสู่การรับรู้และอบรมให้ยิ่งขึ้น ทั้งแก่ตนเองและบุคคลอื่น ในขณะที่ปฏิบัติธรรมนั้นเป็นการนำเอาความรู้จากปริยัติธรรมนั้นมาพิจารณาและอบรม เพื่อการรับรู้และชัดเกลากิเลสเฉพาะภายในตน

ในส่วนของสื่อเพื่อการเผยแผ่ธรรม อาจารย์สุจินต์ยังคงยึดถือด้วยความเคารพอย่างเคร่งครัดทั้งในอรรถและพยัญชนะของพุทธธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถา เช่นที่มีผู้ฟังกล่าวว่า สามารถอธิบายหลักธรรมคำสอนจากหลักฐานดังกล่าวได้ชัดเจน ถูกต้องตรงตามพระไตรปิฎก โดยให้ผู้ฟังพิจารณาและไปเทียบเคียงกับพระไตรปิฎกได้ตามต้องการ เพราะบอกที่มาข้ออ้างอิงทุกครั้งที่ยบรรยายธรรม ลักษณะเช่นนี้ถ่ายทอดผ่านสื่อวัจนะ ด้วยการบรรยาย การสนทนา และการตอบปัญหา ด้วยภาษาที่สุภาพ กระชับ ได้ใจความ เข้าใจได้ไม่ยาก ผู้ฟังสามารถเกิดปิติโสมนัสในขณะพิจารณาตามธรรม สอดรับด้วยดีกับสื่อวัจนะของอาจารย์สุจินต์ที่ปรากฏแก่ผู้รับสาระธรรม ทั้งอากัปกิริยาที่สุภาพเรียบร้อย และความสำรวมในการกล่าววาจาอย่างเหมาะสมกับบุคคลและโอกาส การออกเสียงและน้ำเสียงที่ไพเราะ กังวาน ชวนฟัง ดังที่ผู้ฟังหลายท่านได้กล่าวไว้แล้ว ทั้งนี้อาจารย์สุจินต์ได้คำนึงถึงพื้นฐานความเข้าใจของผู้ฟัง เพื่อให้สาระธรรมนั้นเพิ่มพูนสติปัญญาของแต่ละบุคคลได้ตามสมควร ถือได้ว่าสื่อบุคคลคือตัวของอาจารย์สุจินต์เอง มีทั้งสื่อวัจนะและสื่ออวัจนะ ที่สามารถสร้างความเชื่อถือและการยอมรับจากบรรดาผู้รับสาระธรรมได้ด้วยดี สิ่งนี้จึงเป็นปัจจัยสำคัญเบื้องต้นที่นำไปสู่การใช้สื่อระหว่างบุคคลในโอกาสอันควรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ สื่อมวลชนยังเป็นสื่อสำคัญที่อาจารย์สุจินต์ใช้เพื่อช่วยขยายให้การเผยแผ่พุทธธรรมไปสู่ผู้ฟังได้กว้างไกลยิ่งขึ้น โดยคำนึงถึงประโยชน์ ความคุ้มค่า และประสิทธิภาพของการใช้สื่อมวลชนประเภทต่างๆ ที่เหมาะสมต่องานเผยแผ่พุทธธรรมอย่างแท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สื่อวิทยุกระจายเสียง รวมทั้งสื่อที่ทันสมัย เช่น สื่ออินเทอร์เน็ต ตลอดจนสื่อประเภทอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือที่แจกเป็นธรรมบรรณการ สื่อบันทึกเสียง ทั้งที่เป็นเทปและแผ่นซีดี เป็นต้น

๕.๒.๕ ผู้รับสาร

ในหลักนิเทศศาสตร์ ผู้รับสาร (receiver) คือ ผู้ที่รับสารจากบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มบุคคลหนึ่ง เมื่อได้รับสารก็จะมี การตอบสนอง ไม่ว่าจะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม และส่งปฏิกิริยาตอบสนองกลับ (feedback) ผู้ส่งสารจึงสามารถทราบว่าการสื่อสารของตนเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้หรือไม่ เพียงใด ทั้งนี้ก็ด้วยการเข้าใจถึงความพร้อมในด้านต่างๆ ของผู้รับสาร ดังนี้ คือ

๑) ทักษะในการรับสาร เพื่อให้การสื่อสารเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ความสามารถ ความชำนาญของผู้ส่งสารในการสื่อสารถือเป็นสิ่งสำคัญ ทั้งการใช้วัจนภาษา โดยการพูดหรือ การเขียน รวมถึงอวัจนภาษา กิริยาท่าทาง กลวิธีต่างๆ ในขณะที่เดียวกัน ความเข้าใจในผู้รับสารก็เป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึงอย่างมากด้วยเช่นกัน เพราะหากผู้ส่งสารเข้าใจได้ลึกซึ้งมากเท่าใด โอกาสที่ การสื่อสารจะตอบสนองผู้รับสารได้อย่างสมบูรณ์ก็มีมากขึ้นเท่านั้น ยิ่งในภาวะการณ์ปัจจุบัน การ สื่อสารนั้นท่วมท้นไปด้วยข้อมูลและการแข่งขันที่สูงมาก กลยุทธ์ต่างๆ นานาได้ถูกนำมาใช้ในทุก วิถีทางเพื่อให้การสื่อสารของตนประสบผลสำเร็จมากที่สุด

๒) ทศนคติ ไม่ว่าจะ เป็นทศนคติที่ผู้รับสารมีต่อตนเอง ทศนคติที่ผู้รับสารมีต่อสาร หรือทศนคติที่ผู้รับสารมีต่อผู้ส่งสาร เหล่านี้มีผลต่อความสนใจที่จะเลือกรับสารทั้งสิ้น โดยจะ เป็นไปอย่างสอดคล้องกับสิ่งที่ผู้ส่งสารมุ่งประสงค์หรือไม่เพียงใดนั้น เป็นสิ่งที่ต้องอาศัยการ วิเคราะห์ด้วยดีจากฝ่ายผู้ส่งสารเป็นสำคัญ

๓) ความรู้ ผู้ส่งสารจะต้องศึกษาและวิเคราะห์ เพื่อสามารถวางแผนการสื่อสารใน ทุกๆ ด้านให้เท่าทันกับความรู้ของผู้รับสาร สามารถคัดเลือกสารได้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย มี รูปแบบและวิธีการของการนำเสนอสารที่น่าสนใจ มีการใช้สื่อหรือช่องทาง การสื่อสารที่มีความ เหมาะสม และสามารถคาดการณ์ได้ว่าการสื่อสารเช่นใดที่จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพได้อย่างสูงสุด เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้รับสารที่สอดคล้องกับระดับความรู้ เป็นต้น ได้เป็นอย่างดี มี ผลให้การสื่อสารนั้นเกิดสัมฤทธิ์ผล

๔) ระบบสังคมและวัฒนธรรม การสื่อสารเป็นกิจกรรมที่ดำเนินไปอย่างมีพันธะผูกพัน หรือเงื่อนไขในทางสังคมและวัฒนธรรม บุคคลล้วนมีบทบาทและหน้าที่เป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับ สารตามแต่โอกาส สิ่งที่ต้องคำนึงถึงอย่างยิ่งในภาวะของการทำหน้าที่ผู้รับสารก็คือ สามารถ วางใจได้ถูกต้องและมีพฤติกรรมที่เหมาะสม ไม่ว่าจะ เป็นความสัมพันธ์ที่มีต่อบุคคล สถานภาพ ในทางสังคม รวมถึงความสอดคล้องกับจารีตประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงาม สิ่งเหล่านี้เป็น

ปัจจัยสำคัญให้การสื่อสารระหว่างกันส่งผลไปถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมให้ดำเนินไปอย่างสันติสุข

สำหรับในหลักพุทธวิธีการสื่อสารธรรม การบำเพ็ญพระบารมีเพื่อตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นก็เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้รับสารธรรมของพระองค์โดยแท้ สารธรรมที่ทรงแสดงจึงเกี่ยวข้องโดยตรงกับทุกๆ ชีวิต ว่าด้วยเรื่องของความจริงซึ่งอาจเป็นที่รับรู้และเข้าใจของแต่ละบุคคลในลักษณะที่แตกต่างกันตามเหตุปัจจัย เช่น การสั่งสมอบรมปัญญาามากน้อยต่างกัน ซึ่งมีผลให้บางคนเข้าใจได้ทันทีที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมจบลง บางคนต้องอาศัยระยะเวลาจึงเข้าใจได้ ขณะที่บางคนยังไม่สามารถเข้าใจสารธรรมได้เลย และความเบาบางของกิเลสในจิตใจอันเกิดจากโลภะ โทสะ โมหะ รวมถึงความต่างกันของอัธยาศัยในแต่ละบุคคล เหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อผู้รับสารธรรม ซึ่งมีแง่มุมที่ควรพิจารณาดังนี้ คือ

๑) ทักษะในการรับสารธรรม พระผู้มีพระภาคทรงคำนึงถึงทักษะในการใช้วัจนภาษาของผู้ที่จะทรงโปรด ว่าผู้ผู้นั้นมีความพร้อม หรือความแก่รอบแห่งอินทรีย์มากน้อยเพียงใด และด้วยวัจนภาษาอย่างไร พระองค์จึงจะสร้างความเข้าใจอย่างกระจ่างแจ้งให้เกิดแก่ผู้นั้น ดังเช่นเมื่อครั้งเวรัญชพราหมณ์กราบทูลตามทีตนเข้าใจว่า “ท่านพระโคตม สอนไม่ให้ทำ”^{๒๑} พระพุทธองค์ได้ตรัสตอบว่าที่พราหมณ์กล่าวนั้นก็จริงอยู่ แต่ต้องอาศัยการอธิบายตามหลักพุทธธรรม เพราะการที่ไม่ให้ทำนั้น ทรงเน้นเฉพาะไม่ให้ทำกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ตลอดถึงไม่ให้กระทำบาปอกุศลธรรมต่างๆ ด้วยวัจนสารธรรมในลักษณะเช่นนี้ เป็นต้น ส่งผลให้เวรัญชพราหมณ์ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาตั้งแต่นั้นมา

ในส่วนของอวัจนภาษานั้น ดังเช่นในครั้งที่สิงคาลกมานพ ผู้มีฟ้าเปียก มีผมเปียก กระทำการไหว้ทิศทั้ง ๖ ตามที่บิดาได้สั่งเสียไว้ก่อนตาย ความดังกล่าวได้ทราบถึงพระองค์ พระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงถึงการไหว้ทิศ ๖ ในอริยวินัย ด้วยการละกรรมกิเลสทั้ง ๔ มีการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม และการกล่าวเท็จ รวมถึงการไม่ข้องแวะในอบายมุขอันเป็นทางแห่งความเสื่อมทั้ง ๖ มีการดื่มสุราเมรัย การเที่ยวกลางคืน การเที่ยวดูมหรสพ การเล่นการพนัน การคบคนชั่วเป็นมิตร และการหมกมุ่นในความเกียจคร้าน ตลอดจนรู้จักปกป้องทิศ ๖ มีมารดาบิดาเป็นทิศเบื้องหน้า ครูอาจารย์เป็นทิศเบื้องขวา บุตรและภรรยาเป็นทิศเบื้องหลัง มิตรสหายเป็นทิศเบื้องซ้าย ลูกจ้างหรือคนรับใช้เป็นทิศเบื้องล่าง และสมณพราหมณ์เป็นทิศ

^{๒๑} วิ. มหา. (ไทย) ๑/๕/๓.

เบื้องต้น ด้วยการปฏิบัติตนให้เหมาะสม ปกปิดช่องว่างอันอาจเกิดขึ้นระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้องเหล่านี้ ชื่อว่าปิดป้องทิศ มีผลเป็นความยินดีขณะมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ หลังจากตายแล้ว ย่อมไม่เกิดในสุคติโลกสวรรค์^{๒๒} เหล่านี้มีผลต่ออวัจนสาระธรรมตามทัศนคติของผู้ฟังให้แปรเปลี่ยนไปในทางที่ถูกต้องดีงาม เป็นประโยชน์สุขทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ทั้งต่อผู้ที่ยังมีชีวิตและผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว คำประกาศตนเป็นอุบาสกของสังคาลกมานพ เป็นผู้ถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิตจึงปรากฏตั้งแต่นั้นมา

๒) ทัศนคติ ในทางพระพุทธศาสนานั้น ความพอใจ ค่านิยม และความเชื่อ ล้วนแต่มีส่วนที่ทำให้เกิดทิวฏฐิหรือทัศนคติที่มีต่อสิ่งต่างๆ โดยปรากฏให้รู้ในลักษณะของอุปนิสัย หรือพื้นเพของจิต ซึ่งนำไปสู่ความประพฤติที่หนักไปทางใดทางหนึ่งต่างๆ กันเป็นปกติ หรือที่เรียกว่า ‘จริต’ โดยจำแนกได้เป็น ๖ ประเภทคือ ๑) ราคจริต ผู้มีราคะเป็นความประพฤติปกติ, ประพฤติหนักไปทางรักสวรั้งาม ๒) โทสจริต ผู้มีโทสะเป็นความประพฤติปกติ, ประพฤติหนักไปทางใจร้อนหงุดหงิด ๓) โมหจริต ผู้มีโมหะเป็นความประพฤติปกติ, ประพฤติหนักไปทางเขลา เงาซึ่มเงื่องงมมาย ๔) สัทธาจริต ผู้มีศรัทธาเป็นความประพฤติปกติ, ประพฤติหนักไปทางมีจิตซาบซึ้งขึ้นบาน น้อมใจเลื่อมใสโดยง่าย ๕) พุทธิจริต หรือ ญาณจริต ผู้มีความรู้เป็นความประพฤติปกติ ประพฤติหนักไปทางใช้ความคิดพิจารณา ๖) วิตกจริต ผู้มีวิตกเป็นความประพฤติปกติ, ประพฤติหนักไปทางนึกคิดจับจดฟุ้งซ่าน^{๒๓}

จริตดังกล่าวมานี้ยังมีผลต่อทัศนคติของผู้รับสาระธรรมที่แตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การถือเอาบุคลิกลักษณะภายนอกที่สอดคล้องกับจริตของตนเป็นเครื่องวัดคุณค่าในสิ่งนั้นๆ ตลอดจนมีผลถึงสร้างศรัทธา ความเชื่อ และความเลื่อมใสให้เกิดขึ้น ที่เรียกว่าประมาณ หรือ ปมาณิก^{๒๔} ซึ่งได้แก่ ๑) รูปร่างปมาณิกา ผู้ถือประมาณในรูป, บุคคลที่มองเห็นรูปร่างสวยงาม ทรวดทรงดี อวัยวะสมส่วน ท่าทางสง่า สมบูรณ์พร้อม จึงชอบใจเลื่อมใสน้อมใจที่จะเชื่อถือ ๒) โสมสัปมาณิกา ผู้ถือประมาณในเสียง, บุคคลที่ได้ยินได้ฟังเสียงสรรเสริญเกียรติคุณ หรือเสียงพูดจาที่ไพเราะ จึงชอบใจเลื่อมใสน้อมใจที่จะเชื่อถือ ๓) ลูขัปปมาณิกา ผู้ถือประมาณในความคร่ำหรือเศร้าหมอง ซึ่งข้อนี้พระองค์ทรงถือแต่พอดี ๔) ธัมมัปมาณิกา ผู้ถือประมาณ

^{๒๒} ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๓-๒๔๔/๑๙๙-๒๐๐.

^{๒๓} ชุ. ม. (ไทย) ๒๙/๑๕๖/๔๒๘ ; ชุ. จุ. (ไทย) ๓๐/๘๕/๓๐๔.

^{๒๔} อุง. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๕/๑๐๘-๑๐๙ ; อภิ. ปุ. (ไทย) ๓๖/๑๐/๑๔๓.

ในธรรม, บุคคลที่พิจารณาด้วยปัญญาเห็นสภาวะหรือการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา จึงขอบใจเลื่อมใสในใจที่จะเชื่อถือ

บุคคลทั้ง ๓ จำพวกต้น ยังมีทางพลาดได้มาก โดยอาจเกิดความติดใจ ถูกรวบงำ ชักพาไปด้วยความหลง ถูกพัตวนเวียนหรือติดอยู่แค่ภายนอก ไม่รู้จักคนที่ตนมองได้อย่างแท้จริง และไม่เข้าถึงสภาวะ ส่วนผู้ถือธรรมเป็นประมาณ จึงจะรู้จักคนที่ตนมองอย่างแท้จริง ไม่ถูกพัตพา ไป เข้าถึงธรรมที่ปราศจากสิ่งครอบคลุม คุณสมบัติเหล่านี้มีปรากฏในพระผู้มีพระภาคอย่างครบถ้วน พระองค์จึงทรงครองใจคนจำนวนมากให้เลื่อมใสมาได้โดยตลอด

๓) ความรู้ สภาวะแห่งพุทธธรรมที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้และพิจารณา โดยรอบแล้วนั้น ในเบื้องต้นได้มีพระปริวิตกแห่งจิตเกิดขึ้นว่า ธรรมที่พระองค์บรรลุแล้วนี้ละเอียดลึกซึ้งยิ่งนัก รู้เห็นตามได้ยาก เป็นธรรมสงบ ประณีต ไม่อาจบรรลุได้ด้วยการตรึก ผู้ที่เป็นบัณฑิตเท่านั้นจะฟังรู้แจ้ง ส่วนหมู่มืดมนี่เรจรมย์ด้วยอาลัย คือยินดีอยู่ด้วยตัณหา ก็ถ้าพระองค์จะฟังแสดงธรรม แต่สัตว์เหล่านั้นนั้นไม่ฟังรู้ทั่วถึงธรรมนี้ จะเป็นความเหน็ดเหนื่อยและลำบากเปล่าแก่พระองค์ ทำวสหมบดีในพรหมโลกได้ทราบถึงพระปริวิตกดังกล่าว จึงมาปรากฏ ณ เบื้องพระพักตร์ของพระผู้มีพระภาค กราบทูลขอให้ทรงแสดงธรรมแก่สัตว์โลก หาไม่แล้วจะยังความวินาศแก่โลก

อาศัยคำกราบทูลอาราธนาของพรหม และพระกรุณาของพระองค์ที่มีต่อหมู่มืดมนี่ จึงทรงตรวจดูสัตว์โลกด้วยพุทธจักขุ ได้ทรงเห็นสัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีคือกิเลสในจักขุน้อยก็มี มากก็มี ที่มีอินทรีย์แก่กล้าก็มี อ่อนก็มี เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญญาที่ถือเป็นองค์ธรรมหลักในการพัฒนาชีวิต เป็นยอดธรรมในการตรัสรู้ จึงพิจารณาสัตว์โลกเปรียบบัว ๔ เหล่าด้วยบุคคล ๔ จำพวกที่มีปรากฏบนโลก ได้แก่ ๑) อุกมภูติญญ ผู้เข้าใจได้ฉับพลัน เพียงยกข้อหัวข้อขึ้นแสดงก็บรรลุอรยัสจ ๔ ๒) วิปจิตัญญ ผู้เข้าใจต่อเมื่อขยายความ สามารถบรรลุธรรมเมื่อได้ฟังอธิบายเนื้อความโดยพิสดาร ๓) เนยยะ ผู้ที่พอจะแนะนำได้ ด้วยการพิจารณาโดยแยกกาย โดยการแสดง การถาม การเสพ การคบหา การเข้าไปนั่งใกล้กัลยาณมิตร จึงบรรลุธรรมโดยลำดับ ๔) ปทปรมะ ผู้ที่สอนให้รู้ได้เพียงดับทคือพยัญชนะ ไม่อาจเข้าใจอรรถคือความหมาย จึงไม่สามารถบรรลุธรรมในชาตินี้ แต่สั่งสมเพิ่มพูนเพื่อการบรรลุธรรมในชาติต่อไปได้^{๒๕}

เพื่อความเจริญงอกงามแห่งปัญญาในผู้รับสภาวะธรรม จึงทรงแสดงธรรม ๔ ประการ ได้แก่ ๑) สัมปรัสสังเสวะ คบหาท่านผู้ทรงธรรมทรงปัญญา เป็นกัลยาณมิตร ๒) สัทธัมมัสสวนะ

^{๒๕} อภ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๓๓/๒๐๒ ; อภ. ปุ. (ไทย) ๓๖/๑๔๔-๑๕๑/๑๔๖-๑๔๗.

ใส่ใจเล่าเรียนฟังอ่านหาความรู้ให้ได้ธรรมที่แท้ ๓) โยนิโสมนสิการ รู้จักคิดพิจารณาหาเหตุผล โดยถุกวิธี และ ๔) ธัมมานุวัตรปฏิบัติ ปฏิบัติธรรมถูกหลัก สอดคล้องตามวัตถุประสงค์ของธรรมทั้งหลายที่สัมพันธ์กัน ดำเนินชีวิตถูกต้องตามธรรม^{๒๖} ปัญญาจึงเป็นหลักธรรมสำคัญที่ยังประโยชน์แก่ผู้รับสาระธรรมทั้งในระดับโลกียธรรม จนถึงที่สุดไประดับโลกุตระธรรม

๔) สถานภาพทางสังคมและวัฒนธรรม แม้ว่าพระมหากษัตริย์ที่มีต่อสัตว์โลกจะทรงมีให้อย่างเสมอกัน ทว่าในการประกาศพระพุทธศาสนาให้ตั้งมั่นและแพร่หลายได้นั้น นอกจากปัจจัยในตัวผู้รับสาระธรรมดังที่กล่าวมาแล้ว สถานภาพทางสังคมของผู้รับสาระธรรม และวัฒนธรรมของสังคมในสมัยนั้นก็เป็นสิ่งที่พระองค์ทรงคำนึงถึงด้วยเช่นกัน ทั้งนี้เพราะระบบวรรณะในครั้งนั้น พราหมณ์และกษัตริย์ถือเป็นวรรณะชั้นสูงที่มีอิทธิพลต่อประชาชน หากผู้รับสาระธรรมของพระองค์เป็นผู้มีสถานภาพดังกล่าว ย่อมเอื้อต่อการเผยแผ่พระศาสนาให้แพร่หลายได้อย่างมั่นคงยั่งยืนนาน

ปัญจวัคคีย์ผู้เกิดในตระกูลพราหมณ์ที่มีชื่อเสียง ได้เคยร่วมประพฤติปฏิบัติมาด้วยกันกับพระองค์ ด้วยการทรมานร่างกายตนเองให้ลำบากต่างๆ นานา วิธีปฏิบัติเช่นนี้จึงเป็นการแสวงหาทางหลุดพ้นซึ่งเป็นที่นิยมของคนในครั้งนั้น การที่พุทธธรรมจะเกิดผลต่อผู้รับสาระธรรมก็ด้วยการเข้าถึงและประจักษ์แจ้งแก่ตนเอง โดยมีปัญญาโณมทัตตญะ เป็นต้น ทั้งนี้ นอกจากพระผู้มีพระภาคจะทรงเล็งเห็นถึงความแก่กล้าแห่งอินทริยในปัญจวัคคีย์ด้วยพุทธจักขุแล้ว ยังทรงมีพุทธประสงค์ให้มีพยานบุคคลที่ประจักษ์ในธรรมซึ่งพระองค์ตรัสรู้ ด้วยหนทางสายกลางของการปฏิบัติที่เรียกว่า ‘มัชฌิมาปฏิปทา’ เพื่อเป็นการยอมรับสาระธรรมที่ได้ทรงแสดง หรืออีกนัยหนึ่งก็คือเป็นการปฏิเสธอย่างแนชัดต่อหนทางปฏิบัติที่ขาดความพอดี ดังที่พระองค์และนักบวชในครั้งนั้นเคยหลงนิยมกันมาก่อน

สำหรับประชาชนพลเมืองนั้น โดยทั่วไปย่อมประพฤติปฏิบัติตามกษัตริย์หรือผู้ปกครองของตน พระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นกษัตริย์แห่งแคว้นมคธในสมัยนั้น เลื่อมใสพระผู้มีพระภาคตั้งแต่เมื่อครั้งเสด็จออกบวรพาได้ไม่นาน ภายหลังการตรัสรู้ กิตติศัพท์อันงามของพระผู้มีพระภาคก็ได้ซจรไกล พระองค์ทรงทราบข่าวจึงเสด็จมาเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเพื่อทออดพระเนตรและรับฟังสาระธรรมจากพระโอษฐ์ จนกระทั่งได้ถือเอาพระรัตนตรัยเป็นสรณะ และยังผลให้ข้าราชการบริวารจำนวนมากบรรลุดูธรรมด้วย การปกครองบ้านเมืองของพระองค์จึงเป็นไปอย่างสงบสุข เพราะทั้งข้าราชการบริวารและประชาชนต่างก็หันมานับถือพระพุทธศาสนาตามแบบอย่างกษัตริย์ของตน

^{๒๖} อัง. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๔๔/๓๖๗-๓๖๘.

ในฐานะผู้สื่อสารธรรม อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ก็ได้ตระหนักถึงคุณสมบัติที่แตกต่างและหลากหลายของผู้ฟัง เพราะมีผลต่อความรู้ความเข้าใจในธรรมโดยตรง และเป็นสัมฤทธิผลที่มุ่งหวังโดยส่วนเดียว ทั้งนี้ พิจารณาได้จากปัจจัยของผู้รับสาระธรรม ดังนี้ คือ

๑) ทักษะในการรับสาระธรรม เพื่อจะได้ทราบว่าผู้ฟังมีความเข้าใจมากน้อยเพียงใด ภายหลังจากที่รับฟังสาระธรรม การสนทนาและถามตอบข้อธรรมที่ยังคลุมเครือ ก็เป็นวิธีการหนึ่งที่ช่วยให้ทราบว่าผู้รับสาระธรรมมีทักษะในด้านนี้หรือไม่ อย่างไร

ผู้รับสาระธรรมจากคำบรรยายของอาจารย์สุจินต์ มักเป็นผู้ให้ความสำคัญในเรื่องของเหตุและผล ซึ่งถือเป็นท่าทีพื้นฐานที่สำคัญอันพึงมีในฐานะพุทธศาสนิกชน หลายท่านมีประสบการณ์จากการปฏิบัติธรรมตามวัดวาอารามและสำนักวิปัสสนาต่างๆ มาแล้วพอสมควร จึงสามารถพิจารณาเปรียบเทียบได้ถึงแนวการสื่อสารธรรมที่คิดว่าเหมาะสมกับตนเอง ในส่วนของอาจารย์สุจินต์มีแกนหลักในการบรรยายจากอาจารย์สุจินต์ก็คือการเจริญวิปัสสนา ที่ว่าด้วยสติปัญญาที่สามารถอบรมให้เจริญขึ้น โดยระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริงได้ในชีวิตประจำวัน จึงต้องอาศัยความเข้าใจที่ถูกต้องอย่างถ่องแท้ในอรรถของวัจนสาระธรรมควบคู่ไปด้วย ซึ่งมักเริ่มจากคำจำกัดความของว่า ‘ธรรม’ หรือ ‘ปรมัตถธรรม’ ที่มีความหมายอย่างละเอียดลึกซึ้ง และครอบคลุมถึงทุกสิ่งที่มีในโลกอันมีผลต่อชีวิตมนุษย์โดยตรง

ทั้งนี้ วัจนสาระธรรมจากการศึกษาให้เข้าใจได้ถูกต้องตามธรรมนี้ ส่งผลถึงอวัจนสารของผู้ฟังโดยทั่วไปที่เปลี่ยนแปลงและพัฒนาสู่การเป็นอวัจนสาระธรรม เพราะความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องย่อมส่งผลต่อพฤติกรรมที่ดั่งงามหรือบุคลิกภาพที่เหมาะสมยิ่งขึ้น ซึ่งคุณสมบัติดังกล่าวนี้ นอกจากจะสามารถรู้ได้ด้วยตนเองแล้ว ยังอาจมีผลต่อการรับรู้ของบุคคลอื่นด้วยเช่นกัน จึงอาจกล่าวได้ว่าไม่มีสิ่งอื่นใดในโลกที่จะเปลี่ยนนิสัยเราได้อย่างแท้จริง นอกจากสารัตถะแห่งพุทธธรรม

๒) ทศนคติ ผู้รับสาระธรรมที่เป็นพุทธศาสนิกชนย่อมมีทศนคติที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองด้วยพุทธธรรม แต่ทว่าความรู้และเข้าใจในพระพุทธานันนั้นมักอิงอาศัยเพียงความเชื่อความเลื่อมใสเป็นตัวนำ อาทิเช่น การฝากความเชื่อถือในพุทธธรรมไว้กับศาสนบุคคล เช่นพระภิกษุสงฆ์เป็นหลักเพียงอย่างเดียว อันเนื่องมาจากค่านิยมของสังคมไทยที่คลาดเคลื่อนกันเรื่อยมาจากครั้งอดีตกาลที่ว่า พุทธธรรมนั้นเป็นสาระที่ฟังเรียนรู้และปฏิบัติให้มากเป็นการเฉพาะสำหรับพระภิกษุสงฆ์ แม้ว่าในปัจจุบันจะมีศรัทธาได้ให้ความสนใจศึกษาพุทธธรรมเพิ่มมากขึ้น แต่ก็ยังคงเป็นพุทธศาสนิกชนเพียงส่วนน้อยที่เห็นความสำคัญในส่วนนี้

จากพิธีกรรมซึ่งเป็นประเพณีอันดีงามของไทยที่มีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนา และเป็นสื่อสำคัญในสังคมที่นำพาให้เข้าถึงสภาวะแห่งพุทธธรรม แต่ปัจจุบันสิ่งนี้กลับถูกละเลยในการเข้าถึงสภาวะธรรมที่แท้จริง แนวโน้มในลักษณะดังกล่าวมีการขยายเพิ่มมากขึ้น จนอาจกลายเป็นความคลาดเคลื่อนและผิดเพี้ยนจากสภาวะธรรมได้ในที่สุด ดังเช่นการปฏิบัติธรรมที่สำคัญในพระพุทธศาสนา คือความเข้าใจที่คลุมเครือของการเจริญปัญญา ที่เรียกว่า 'วิปัสสนาภาวนา' ซึ่งได้ถูกเบี่ยงเบนความเข้าใจให้คลาดเคลื่อน กลายเป็นการกระทำใดๆ ก็ตามที่ทำให้เกิดความตั้งมั่นของจิตโดยเฉพาะ ที่เรียกว่า 'สมาธิ' โดยปรารถนาปิติสุขจากจินตนาการของจิต หรือเพื่อหลีกเลี่ยงการรับรู้ความจริงใดๆ ในโลกของตนเองชั่วระยะเวลาหนึ่ง วัตถุประสงค์ของการกระทำดังกล่าวมีพื้นฐานของความไม่รู้หรือความเข้าใจผิดรองรับอยู่ เช่น ความคาดหวังอันสูงส่งนานาประการ ซึ่งถือเป็นแรงผลักดันที่สำคัญอย่างหนึ่ง ไม่ว่าจะนำไปด้วยเจตนาหรือไม่ก็ตาม และไม่ว่าเจตนาอันนั้นจะเป็นไปเพื่อธรรมหรือไม่เพียงไร หลักพุทธธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงไว้จึงควรที่จะได้ถูกนำมาพิจารณาไตร่ตรองในเบื้องต้นด้วยเหตุและผล เพื่อจะได้ทราบว่า การปฏิบัติธรรมของตนเองนั้นสอดคล้อง แปลกแยก หรือผิดเพี้ยนจากพุทธธรรมหรือไม่ เพียงใด

ทัศนคติของผู้รับสภาวะธรรมที่มีต่ออาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ จึงเป็นผลมาจากทัศนคติที่มีต่อสภาวะแห่งพุทธธรรมเป็นหลักสำคัญเหนือสิ่งอื่น เช่น สถานภาพหรือเพศภาวะของบุคคลที่ปรากฏให้ทราบจากเครื่องนุ่งห่ม เพราะไม่ว่าผู้ส่งสภาวะธรรมจะเป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์ สิ่งนี้ก็ไม่ควรถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นเหตุผลในจำกัดโอกาสของการรับสภาวะธรรมแต่อย่างใด ใครก็ตามที่มีความรู้ความสามารถในการสื่อสารแห่งพุทธธรรมได้อย่างถูกต้อง สื่อภาษาธรรมด้วยภาษาคนให้เป็นที่เข้าใจได้ง่าย ชัดเจน ตรงประเด็น สามารถน้อมนำไปพิจารณาและปฏิบัติธรรมตามได้จริงในชีวิตประจำวัน ทั้งนี้โดยมีเจตนาอันบริสุทธิ์ในการทำหน้าที่เผยแผ่พุทธธรรม บุคคลที่มีคุณสมบัติเช่นนี้ย่อมสมควรอย่างยิ่งแก่การยอมรับนับถือ และร่วมอนุโมทนาในกุศลจิตเช่นนี้ด้วย

๓) ความรู้ ผู้รับสภาวะธรรมส่วนใหญ่ได้รับความรู้ในหลักพุทธธรรมจากการฟังรายการแนวทางเจริญวิปัสสนาทางสถานีวิทยุกระจายเสียง ซึ่งออกอากาศในหลายสถานีทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ สื่อดังกล่าวสามารถเข้าถึงผู้คนได้โดยสะดวก ทำให้มีผู้สนใจจำนวนมากติดตามรับฟังเป็นประจำ ผู้ฟังหลายท่านถึงกับเดินทางด้วยตนเองเพื่อเข้าฟังการบรรยาย ซึ่งจัดขึ้นทุกวันอาทิตย์ และเพื่อพบเห็นอาจารย์สุจินต์ด้วย วัจนสภาวะธรรมที่ได้รับจากการฟัง ผนวกกับอวัจนสภาวะธรรมที่ปรากฏ เช่น บุคลิกภาพ กิริยาท่าทาง เป็นต้น จึงมีส่วนช่วยเสริมสร้างความเชื่อถือในตัวผู้บรรยาย และศรัทธายิ่งขึ้นในพุทธธรรม กุศลฉันทะที่มีต่อการศึกษารวมด้วยการฟังเช่นนี้เป็นปัจจัยสำคัญต่อความรู้ ความเข้าใจ และความเจริญของงามแห่งสติปัญญา

๔) สถานภาพทางสังคมและวัฒนธรรม โดยทั่วไปนั้น สถานภาพทางสังคมถือเป็นปัจจัยสำคัญต่อความเจริญก้าวหน้าทางโลก แต่สถานภาพดังกล่าวนี้อาจไม่ใช่ปัจจัยสำคัญสำหรับความเจริญก้าวหน้าทางธรรม เนื่องจากรากฐานทางวัฒนธรรมไทยที่สืบทอดกันมายาวนาน มีผลให้พุทธศาสนิกชนโดยมากยังคงกล่าวว่ำนับถือพระพุทธรูปตามจารีตและคตินิยม แต่ในปัจจุบัน ท่ามกลางกระแสสังคมและโลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ภาวการณ์ของสังคมและวัฒนธรรมกำลังถูกรื้อด้วยเหตุปัจจัยนานาประการ แม้พระพุทธรูปเองที่เคยเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจผู้คน ก็กำลังถูกแทนที่ด้วยวัตถุนิยมเพิ่มขึ้นทุกขณะ และมีแนวโน้มที่จะสร้างปัญหาให้แก่ตัวบุคคล สังคม และประเทศชาติมากยิ่งขึ้น ภาวะของความเป็นศาสนิกในพุทธศาสนาจึงแปรเปลี่ยนไป โดยมีสาเหตุเช่น ความบกพร่องของทุกส่วนของสังคมในการอบรมคนให้ละบาปอกุศล ประพฤติแต่สิ่งที่เป็นบุญกุศล เพื่อพัฒนาจิตใจให้ผ่องใสดีงามยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะขาดการตักเตือนตนเองด้วยพุทธธรรมอยู่เนื่องๆ

ผู้ฟังสาระธรรมจากการบรรยายของอาจารย์สุจินต์ ส่วนใหญ่นั้นเป็นอุบาสกอุบาสิกา ผู้สนใจใคร่รู้ในการปฏิบัติธรรม ซึ่งมาจากหลากหลายสาขาอาชีพ เช่น แพทย์ ทหาร พ่อค้า นักธุรกิจ ครูอาจารย์ นักเรียนนักศึกษา รวมถึงชาวบ้านโดยทั่วไป ทั้งที่เป็นชาวไทยและชาวต่างประเทศ ไม่เฉพาะแต่ฝ่ายคฤหัสถ์ที่สนใจ แม้ฝ่ายบรรพชิตอย่างพระภิกษุ สามเณร รวมถึงแม่ชี ต่างก็ให้ความสนใจต่อการรับสาระธรรมทั้งจากสื่อวิทยุกระจายเสียง และการเดินทางมาด้วยตนเองเพื่อเข้าร่วมฟังการบรรยายธรรมที่ทางมูลนิธิฯ จัดขึ้นในวันเสาร์-อาทิตย์ ตลอดจนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา โดยบรรยายากของการร่วมรับฟังการบรรยายนั้น มีการสนทนาธรรมเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจที่มีในธรรม และถามตอบปัญหาข้อธรรมต่างๆ ซึ่งทั้งหมดนี้ดำเนินไปโดยยึดถือสาระธรรมจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาเป็นหลัก สร้างความน่าเชื่อถือและได้รับความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเป็นอย่างดีสำหรับผู้ฟัง

๕.๒.๖ ผลของการสื่อสาร

ผลของการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์นั้น เป็นการเปลี่ยนแปลง หรือข้อแตกต่าง (change or discrepancy) ซึ่งเกิดขึ้นกับบุคคลหรือกลุ่มบุคคล อันเนื่องมาจากข่าวสาร (messages) ที่ได้รับ โดยมุ่งให้การสื่อสารนั้นมีอิทธิพลต่อผู้รับสาร ทั้งในด้านความรู้ ความคิดเห็น ทศนคติ และพฤติกรรมที่ปรากฏ ที่สำคัญก็คือ เพื่อให้เกิดสัมฤทธิ์ผลของการสื่อสาร ซึ่งขึ้นอยู่กับว่าผู้ส่งสารและผู้รับสารมีการรับรู้ความหมายของสารนั้นร่วมกันหรือไม่เพียงไร อย่างไรก็ตาม การสื่อสารก็ยังคงเป็นเครื่องมือพื้นฐานสำคัญของการดำรงชีวิต การศึกษา และ

การพัฒนาในด้านต่างๆ ของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นในด้านสติปัญญา เช่น ความรู้และความคิด หรือในด้านจิตใจ เช่น ลักษณะนิสัย คุณธรรม ค่านิยม ตลอดจนในด้านทักษะ เช่น ความสามารถ หรือพฤติกรรมที่แสดงออก เป็นต้น ฉะนั้น จึงต้องอาศัยการฝึกฝนพัฒนาในทุกด้านของการสื่อสาร เพื่อให้ควบคุมและจัดการสถานการณ์ของการสื่อสารในแต่ละโอกาสให้เป็นไปได้ด้วยดี ด้วยเห็นความสำคัญของการสื่อสารเช่นนี้ จึงมีการศึกษาถึงคุณค่าเพิ่มของการสื่อสารที่เป็นมากกว่ากิจกรรมสามัญทั่วไปของมนุษย์ จนได้รับการพัฒนาและกลายเป็นศาสตร์ที่ว่าถึงเรื่องการสื่อสาร โดยเฉพาะอย่างนิเทศศาสตร์

อย่างไรก็ตาม ภาวการณ์ของสังคมที่เปลี่ยนแปลงและสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น รวมทั้งความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่มีขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการอย่างไร้ขีดจำกัดของมนุษย์ การสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์จึงได้รับความสนใจมากขึ้นตามไปด้วย และถือเป็นเครื่องมือสำคัญที่สามารถตอบสนองความต้องการด้านต่างๆ ของมนุษย์ ซึ่งจะต้องดำรงชีวิตอยู่ต่อไปตามเหตุปัจจัยของสภาพสังคมโลกาภิวัตน์เช่นในปัจจุบัน

ในส่วนของหลักพุทธวิธีสื่อสาระธรรมนั้น พระผู้มีพระภาคทรงแสดงให้ทราบถึงภาวะความเป็นจริงทุกอย่างที่เกิดขึ้นกับทุกชีวิต ที่เรียกว่า ‘ทุกข์’ ซึ่งล้วนแต่เป็นปัญหานานาประการของชีวิตที่ต้องเผชิญและจัดการให้ลุล่วงกันเรื่อยไป โดยมีสาเหตุสำคัญ เช่น ‘อวิชชา’ ความไม่รู้ ‘ตัณหา’ ความทะยานอยาก และ ‘อุปาทาน’ ความยึดมั่นถือมั่น เป็นต้น ที่ช่วยหนุนเนื่องกันและกันจนเป็นเหตุให้ปัญหาต่างๆ ท่วมทับชีวิตมนุษย์ ทำให้บางครั้งไม่สามารถจัดการกับปัญหานั้นได้อย่างเป็นระบบ และถูกต้องตามทำนองคลองธรรมเท่าที่ควร

จากการที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงถึงซึ่งความพ้นทุกข์ คือพระนิพพาน อันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ จึงไม่ทรงปรารถนาผลสำเร็จใดๆ ในโลกอีกต่อไป การมุ่งตอบสนองความต้องการที่ไร้ขีดจำกัดของมนุษย์อันนำมาซึ่ง ‘ทุกข์’ อย่างท่วมท้นนั้น ไม่ใช่แบบอย่างของพุทธวิธีการสื่อสาระธรรม ในทางตรงกันข้าม พระพุทธองค์ทรงชี้ให้เห็นโทษภัยแห่ง ‘ทุกข์’ ที่เกิดขึ้น เพื่อให้สามารถจัดการกับมันได้อย่างเหมาะสม โดยไม่ใช่เป็นทุกข์เสียเอง ด้วยข้อปฏิบัติในมรรคมมีองค์ ๘ ที่สัมพันธ์กับหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา มีผลให้ละคลายความต้องการทะยานอยากลงได้บ้างตามสมควร กระทั่งถึงภาวะที่ทุกข์ดับสูญไปสิ้นดังเช่นที่พระพุทธองค์ได้ทรงประจักษ์แจ้ง ฉะนั้น ทั้งพระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาคุณในพระผู้มีพระภาคจึงปรากฏให้ทราบชัดได้จากพุทธวิธีการสื่อสาระธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนทั้งหลาย ด้วยเหตุนี้คุณลักษณะเฉพาะดังกล่าวจึงเป็นสิ่งที่อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ได้ยึดถือมาโดยตลอด ใน

ฐานะที่เป็นผู้แสดงธรรมตามที่ได้ศึกษาจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา โดยสามารถแสดงธรรม และอธิบายขยายความเพื่อให้ผู้ฟังได้เห็นถึงความร่วมสมัยของพุทธธรรม ซึ่งไม่ว่ายุคสมัยใดก็สามารถปรากฏให้ประจักษ์ได้ในผู้ประพฤติปฏิบัติอย่างไม่จำกัดกาล

สาระธรรมที่อาจารย์สุจินต์ได้บรรยายนั้น แสดงให้เห็นว่าแต่ละขณะในชีวิตของผู้คน ไม่ว่าในครั้งพุทธกาลหรือในปัจจุบัน ไม่มีแม้เพียงขณะเดียวที่ชีวิตจะปราศจากธรรม หากแต่สภาพธรรมนั้นจะเกิดปรากฏให้ระลึกไว้ในแต่ละบุคคลหรือไม่ เพียงใด ต้องอาศัยความเข้าใจ ถูกต้องในธรรมเป็นพื้นฐานสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในเรื่องของการเจริญวิปัสสนาอันเป็น ปัญญาที่ประจักษ์แจ้งสภาพธรรมตามปกติตามความเป็นจริง ซึ่งอาศัยการระลึกไว้ในสติปัฏฐาน ๔ ข้อปฏิบัติเช่นนี้ไม่ได้จำกัดประเภทของบุคคลที่จะต้องอาศัยรูปแบบ พฤติกรรม และสถานที่เป็นการเฉพาะ จึงไม่เป็นที่เหลืออริสัยของคนทั่วไปในสังคมจะสามารถอบรมให้มีและเจริญขึ้นได้

ดังนั้น อรรถประโยชน์จากพุทธธรรมในทุกขณะของชีวิตที่ดำเนินไป จึงเป็นผลของการ สืบสาระธรรมที่อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์มุ่งนำเสนอ เพื่อให้ธรรมนั้นได้รับการปฏิบัติด้วยความรู้และความเข้าใจสภาพธรรมตามปกติในชีวิตประจำวันของแต่ละบุคคล โดยสมควรแก่ สถานะและกำลังแห่งสติปัญญา

บทที่ ๖

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาบทบาทของอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ในการเผยแผ่พุทธธรรม ผู้วิจัยได้นำเสนอถึงสาระธรรม รูปแบบ และวิธีการที่อาจารย์สุจินต์ใช้ในการทำหน้าที่ของผู้สื่อสารธรรมตามที่ได้ศึกษา ทั้งนี้โดยเทียบเปรียบกับหลักทฤษฎีนิเทศศาสตร์ ซึ่งเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยเรื่องการสื่อสารโดยทั่วไปของมนุษย์ และหลักพุทธวิธีการสื่อสารธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงใช้ในการเผยแผ่สารธรรมในพระพุทธศาสนา เพื่อให้เห็นถึงความสอดคล้องที่เป็นไปกับหลักทฤษฎีดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้ศึกษางานเผยแผ่สารธรรมที่อาจารย์สุจินต์ได้บรรยายไว้ในรูปแบบต่างๆ ทั้งที่ปรากฏจากเอกสาร และแผ่นบันทึกเสียงคำบรรยาย ตลอดจนการสัมภาษณ์อาจารย์สุจินต์โดยตรง นอกจากนี้ยังได้สอบถามถึงความคิดเห็นของผู้ฟังการบรรยายที่มีต่อการรับสารธรรมด้วย เพื่อนำมาศึกษาวิเคราะห์ให้ทราบถึงผลการวิจัยต่อไป

๖.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาบทบาทของอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ในการเผยแผ่พุทธธรรมนั้น ผู้วิจัยได้สรุปผลโดยอาศัยการวิเคราะห์และเปรียบเทียบตามหลักนิเทศศาสตร์ และหลักพุทธวิธีการสื่อสารธรรม ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นเกณฑ์สำหรับพิจารณาถึงความสอดคล้องต่อกัน ทั้งในด้านรูปแบบและวิธีการของการสื่อสารธรรม

ผลจากการศึกษาวิจัยพบว่า ในฐานะผู้ส่งสารตามหลักนิเทศศาสตร์ คุณสมบัติสำคัญที่อาจารย์สุจินต์มีก็คือ ความรู้ความเข้าใจที่ได้รับจากการศึกษาพระไตรปิฎกและอรรถกถา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความเข้าใจเนื้อหาสาระในพระอภิธรรมปิฎก อันเป็นธรรมส่วนละเอียดที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ นอกจากความรู้ทางธรรมแล้ว ความรู้จากการศึกษาวิชาทางโลกที่ดีก็เป็นพื้นฐานสำคัญอีกประการหนึ่งที่ช่วยให้อาจารย์สุจินต์สามารถเทียบเคียงหรือบูรณาการสารธรรมนั้นให้สอดคล้องกับความเป็นจริงในชีวิตของผู้รับสารธรรมได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

คุณสมบัติเหล่านี้มีผลให้ทักษะในการสื่อสารธรรมเป็นไปในทางที่ดีด้วย โดยในด้านวัจนภาษา อาจารย์สุจินต์ใช้ภาษาได้อย่างสุภาพ กระชับ และเหมาะสมกับเนื้อหาสาระธรรม ไม่นิยมใช้ถ้อยคำอย่างฟุ่มเฟือย แต่เปี่ยมไปด้วยสัจจะแห่งธรรม จึงเป็นจุดยืนที่สำคัญในสถานภาพของอุบาสิกผู้บรรยายธรรมที่ถือธรรมเป็นใหญ่ เพราะหาไม่แล้ว ความน่าเชื่อถือในการ

พูดก็ยอมยากที่จะได้รับการยอมรับด้วยดีมาจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การให้ความสำคัญกับภาษาธรรม ทั้งถ้อยคำและความหมายในภาษาบาลี ซึ่งแม้ว่าตนเองมิได้สัมผัส แต่ด้วยความเคารพยิ่งในพระธรรม เมื่อมีคำใดที่ไม่เข้าใจความหมายหรือยังไม่กระจ่างชัด ก็ได้ขอคำปรึกษาจากท่านผู้รู้ในภาษาบาลีให้ช่วยชี้แนะตลอดมา ไม่ได้คาดเดาเอาเองตามความนึกคิดของตน เพราะนั่นอาจกลายเป็นการบิดเบือนพุทธวจนะไปเสีย ซึ่งอาจารย์สุจินต์ระมัดระวังเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้ การออกเสียงถ้อยคำที่ชัดเจน ด้วยน้ำเสียงอันไพเราะชวนฟัง คุณสมบัติเฉพาะตัวเช่นนี้เป็นผลพลอยได้ที่ก่อให้เกิดความน่าสนใจสำหรับผู้ฟังธรรมไปโดยปริยาย ช่วยให้ผู้ฟังได้เข้าถึงอรรถรสของพระธรรมโดยราบรื่นขึ้นผ่านสื่อบุคคล นอกจากนี้ ด้วยท่าทีของอาจารย์สุจินต์ที่มีต่อการแสวงหาความรู้อยู่เสมอ ทำให้ยิ่งแตกฉานในสาระธรรมที่จะสื่อแสดงออกไปยิ่งขึ้น หากพิจารณาตามหลักวิทยาศาสตร์ก็ถือได้ว่ามีความสอดคล้องต้องกัน เพราะการศึกษาหรือความรู้เป็นคุณสมบัติสำคัญที่ผู้ส่งสารพึงมี แม้ในหลักพุทธวิธีการสื่อสารธรรมก็มีนัยเช่นเดียวกัน ทว่ามุ่งเน้นให้ความสำคัญกับความรู้หรือการศึกษาที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไปอีก โดยเห็นว่าสาระธรรมมิใช่เพียงความรู้ที่ทรงจำไว้เพื่อสื่อแสดงออกไปเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการประพฤติปฏิบัติธรรมตามที่ทรงจำนั้น เพื่อความเจริญในด้านคุณธรรมจริยธรรม มิได้มุ่งเฉพาะแก่ผู้ฟังที่รับสาระธรรมเท่านั้น แต่คุณสมบัติเฉพาะเช่นนี้ควรปรากฏมีอย่างยิ่งในตัวของผู้สื่อสารธรรมด้วยเป็นสำคัญ ดังพุทธวจนะที่ว่า “บัณฑิตพึงตั้งตนไว้ในคุณอันสมควรก่อน สอนผู้อื่นภายหลังจึงไม่หม่อมอง” * เพื่อให้ผู้สื่อสารธรรมทั้งหลายพึงพิจารณาและน้อมรับมาประพฤติปฏิบัติด้วยดี การศึกษาหาความรู้ของอาจารย์สุจินต์นั้นเป็นการศึกษาตามนัยของพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่าไตรสิกขา จึงทำให้คุณสมบัติด้านนี้ในฐานะของผู้สื่อสารธรรมประกอบพร้อมทั้งศีล สมาธิ และปัญญา

ในด้านของอวัจนภาษานั้น ปรากฏให้ทราบได้จากบุคลิกภาพของอาจารย์สุจินต์ที่เรียบง่าย กิริยาท่าทางมีความสง่างาม และสำรวม เหมาะสมกับการทำหน้าที่ผู้บรรยายธรรม ในฐานะอุบาสิกา จึงให้ความเคารพอย่างยิ่งในโอกาสของการถวายนามแก่พระภิกษุ ตลอดจนก่อให้เกิดผู้ฟังทั้งหลายด้วยดีเสมอมา มีการเปิดโอกาสให้ผู้ฟังได้ซักถามข้อข้องใจ และร่วมแสดงความคิดเห็นที่มีต่อสาระธรรมได้อย่างอิสระ หากพิจารณาตามหลักทางวิทยาศาสตร์ บุคลิกภาพและอากัปกริยาเช่นนี้ของอาจารย์สุจินต์ในฐานะผู้ส่งสาร มีส่วนสำคัญอย่างมากเช่นกัน เพราะช่วยให้ผู้รับสารเกิดการยอมรับในสาระธรรมที่สอดคล้องกับตัวผู้ส่งสาร นอกเหนือไปจากความรู้ความสามารถเฉพาะตนที่มีอยู่ในผู้ส่งสารเอง

---

* พ. ฐ. (ไทย) ๒๕/๑๕๘/๘๑.

หลักพุทธวิธีการสื่อสารธรรม ลักษณะแห่งมหาบุรุษที่มีในพระผู้มีพระภาค ถือเป็นอวัจนภาษาสำคัญที่จูงใจให้ผู้พบเห็นเกิดความเลื่อมใสตั้งแต่แรกพบ ถือเป็นบุคลิกภาพอันโดดเด่นเฉพาะพระองค์ ไม่เพียงเท่านั้น บุคลิกภาพที่ดึงดูดอันเกิดจากคุณธรรมภายในจิตใจของพระองค์นั้นได้ช่วยให้อวัจนภาษามีความโดดเด่นยิ่งขึ้น คุณลักษณะในประการหลังนี้ สามารถปรากฏขึ้นได้กับทุกคนที่ประพฤติปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม เช่นที่ปรากฏในบุคลิกภาพของอาจารย์สุจินต์ที่แสดงให้เห็นว่า บุคคลแม้มิได้ดำรงเพศบรรพชิตที่พึงเคร่งครัดในเสขียวัตรอันควรระงับรักษา แต่ทว่าหากับกิริยาที่ดึงดูดดังกล่าวก็สามารถปรากฏขึ้นได้อย่างเป็นธรรมชาติ เนื่องจากเป็นผลของการอบรมภายในตนของผู้สื่อสารธรรม อันบุคคลผู้เป็นวิญญูชนพึงรู้ได้

ความรู้ความเข้าใจที่เกิดขึ้นภายในบุคคล ถือเป็นสิ่งสำคัญตามหลักพุทธวิธีการสื่อสารธรรม เพราะความรู้ดังกล่าวมีส่วนอย่างยิ่งในการเชื่อมโยงไปสู่คุณลักษณะในด้านอื่นๆ ด้วยทัศนคติในฐานะผู้ส่งสารที่มีต่อสารธรรมนั้น อาจารย์สุจินต์ถือว่าสาระแห่งพุทธธรรมเป็นสิ่งที่ประเสริฐสูงสุดสำหรับชีวิต ส่วนทัศนคติที่มีต่อผู้รับสารธรรม ก็เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความสนใจและเห็นความสำคัญของการศึกษาธรรมที่จะนำไปสู่สัมมาปฏิบัติต่อไป รวมถึงทัศนคติที่มีต่อตนเอง ในฐานะอุบาสิกที่ได้มีโอกาสศึกษาจนมีความเข้าใจในธรรมเพิ่มขึ้น และมีกุศลจิตในการเกื้อกูลธรรมแก่ผู้อื่นตามควรแก่สถานภาพและโอกาสของชีวิต คุณลักษณะเช่นนี้เป็นที่ปรากฏพร้อมด้วยองค์คุณของกัลยาณมิตร เป็นการเจริญรอยตามแนวทางแห่งพระกรุณาคุณของพระผู้มีพระภาคอันหาที่สุดมิได้

ในหลักนิเทศศาสตร์ ได้ให้ความหมายของทัศนคติว่าเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้หรือประสบการณ์ของบุคคล เป็นสภาพทางจิตใจที่มีอิทธิพลต่อการคิดและกระทำ ด้วยความรู้ความเข้าใจ เป็นต้น ก็สามารถทำให้ทัศนคติเกิดการเปลี่ยนแปลงไปได้ ทั้งเหตุและผลของทัศนคติดังกล่าว จึงมีลักษณะที่สอดคล้องกับสารธรรมที่ว่าด้วยเจตนา คือความจงใจ ทั้งนี้เพราะเป็นแรงผลักดันให้เกิดกรรม คือการกระทำต่างๆ ซึ่งจะดีหรือชั่วอย่างไรนั้นก็แล้วแต่ปัจจัยปรุงแต่งภายในจิต สำหรับแนวทางของกรรมพระพุทธานุชาตินั้น มุ่งเน้นที่การไม่ทำความชั่วทั้งปวง การบำเพ็ญความดีให้ถึงพร้อม จนจิตของตนมีภาวะที่ผ่องใส เบิกบาน สามารถสัมผัสถึงสุขที่ประณีตยิ่งขึ้น เหล่านี้เป็นสารธรรมความรู้ที่สามารถเปลี่ยนแปลงทัศนคติให้เป็นไปในทางที่ถูกต้องดีงาม ที่เรียกว่า สัมมาทิฏฐิ อันเป็นคุณธรรมสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญญาสำหรับใช้ในการเจริญในไตรสิกขาต่อไป

ความรู้ความเข้าใจที่ทำให้ทัศนคติเปลี่ยนแปลงไปนั้น ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมทักษะของการสื่อสารให้เป็นไปอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ในฐานะผู้ส่งสารตามหลัก

นิเทศศาสตร์ อาจารย์สุจินต์มีความรู้ที่ดีซึ่งได้จากทักษะเชิงวัจนะในด้านต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การศึกษาพระธรรมจากการอ่านพระไตรปิฎกและอรรถกถา ตลอดจนสิ่งที่เป็นสาระประโยชน์แก่ชีวิต ก่อให้เกิดกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบที่พร้อมด้วยเหตุผล ส่งผลให้ทักษะสำคัญในการสื่อสาร เช่นการพูดและใช้ภาษาของอาจารย์สุจินต์มีคุณลักษณะที่โดดเด่นเฉพาะตน

ทักษะในเชิงวัจนะด้านต่างๆ ที่ก่อให้เกิดความรู้ นั้น หากพิจารณาตามหลักพุทธวิธีการสื่อสารธรรม ความรู้หรือสาระธรรมดังกล่าวสามารถจำแนกได้เป็น สุตตะ คือความรู้จากการสดับตรับฟัง การเล่าเรียนเขียนอ่าน ซึ่งสมความรู้ไว้มาก ที่เรียกว่า พานุสัจจะ หรือความเป็นพหูสูต อีกลักษณะของความรู้ที่ถือเป็นแกนหลักสำคัญของการศึกษาคือ ปัญญา เป็นความรู้ประเภทที่เข้าใจสภาวะธรรมตามความเป็นจริง รู้คิดในทางที่เป็นกุศล เลือกวินิจฉัยในคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ของสิ่งต่างๆ และสามารถบริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ การทำหน้าที่ของอาจารย์สุจินต์ในฐานะผู้สื่อสารธรรมก็ได้ให้ความสำคัญกับความรู้ทั้งสองลักษณะมาโดยตลอด เพราะเป็นสิ่งที่ส่งเสริมซึ่งกันและกัน เพื่อความเจริญของการศึกษาและปฏิบัติธรรม โดยปัญญานั้นแม้ว่าจะมีความสำคัญตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงที่สุด แต่วิธีการได้มาซึ่งปัญญานั้นถือเป็นสิ่งสำคัญเบื้องต้นที่ไม่อาจละเลยได้ ไม่ว่าจะจากการฟัง การอ่าน การสนทนา การพิจารณาไตร่ตรองด้วยเหตุและผล ผู้ศึกษาพึงตระหนักและให้ความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นการสร้างเหตุแห่งปัญญา ซึ่งเป็นธรรมอย่างหนึ่งที่ต้องอาศัยการสั่งสมอบรม ตามแนวทางของศึกษาที่ถูกต้องในพระพุทธศาสนา

สาระสำคัญของทักษะเชิงวัจนะ ในหลักนิเทศศาสตร์ถือว่าเป็นสารหรือข้อมูลที่ผู้ส่งสารมุ่งตอบสนองความต้องการและความพอใจของผู้รับสาร สามารถจะนำไปใช้ประโยชน์สำหรับการดำเนินชีวิตในด้านต่างๆ สารหรือข้อมูลเหล่านั้นมีทั้งลักษณะที่เป็นคุณและโทษ ประโยชน์และมิใช่ประโยชน์ อาศัยเพียงความชอบความพอใจเท่านั้น ไม่สามารถใช้เป็นเกณฑ์ในการตัดสินหรือประเมินคุณค่าได้ แต่ต้องอาศัยหลักจริยธรรมในการพิจารณาด้วย เช่นที่เรียกว่า จรรยาบรรณ ในขณะที่หลักพุทธวิธีการสื่อสารธรรมชี้ให้เห็นว่า ตัวสาระธรรมนั้นมีลักษณะของคุณธรรมจริยธรรมพร้อมอยู่ในตัว ซึ่งปรากฏให้ทราบและสามารถนำไปใช้ได้ในการดำเนินชีวิตประจำวันด้วยเช่นกัน โดยในขณะที่สติเกิดขึ้นระลึกละสังขารต่างๆ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ก็สามารถรู้ได้ด้วยปัญญาว่า สภาวะธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริงนั้นเป็นกุศลหรืออกุศล มีสภาวะที่pongใสหรือเศร้าหมองอย่างไร เพื่อเป็นปัจจัยให้สาระธรรมนั้นได้ปฏิบัติไปในทางที่เหมาะสมต่อไป ทั้งนี้ต้องประกอบพร้อมไปกับความพยายามในการสำรวจระวังบาปอกุศลต่างๆ ไม่ให้เกิดขึ้น การละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้สิ้นไป การเจริญให้กุศลเกิดมีขึ้นในจิตใจ และการรักษาไว้ซึ่ง

กุศลที่เกิดขึ้นไม่ให้เสื่อม สิ่งเหล่านี้จึงมิได้เป็นเพียงสภาวะธรรมที่อาจารย์สุจินต์มุ่งนำเสนอแก่ผู้ฟัง แต่ยังเป็นสื่อหรือช่องทางที่ช่วยให้ผู้ฟังสามารถถือเอาประโยชน์จากสภาวะธรรมได้แม้เพียงชั่วขณะ

สื่อหรือช่องทางสื่อสาร โดยทั่วไปอาจจำแนกเป็นรูปแบบที่สำคัญ ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อระหว่างบุคคล และสื่อมวลชน ในหลักนิเทศศาสตร์ ซึ่งมีการศึกษาอย่างเป็นระบบถึงปัจจัยต่างๆ ในกระบวนการสื่อสารระหว่างกันของมนุษย์นั้น มุ่งเน้นไปที่สื่อระหว่างบุคคลและสื่อมวลชน เป็นสำคัญ ด้วยแนวคิดและวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารที่ต้องการมีอิทธิพลในด้านใดด้านหนึ่งต่อผู้รับสาร โดยอาศัยวิธีการในลักษณะต่างๆ เพื่อการเข้าถึงจิตใจของผู้รับสาร สามารถปลูกเร้า และตอบสนองความต้องการได้ไม่ว่าจะเป็นบุคคล กลุ่มบุคคล หรือมวลชน

ในหลักพุทธวิธีการสื่อสารธรรม ได้จำแนกสื่อหรือช่องทางออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ 'สื่อเพื่อการปฏิบัติธรรม' ได้แก่ช่องทางที่เรียกว่า อายตนะภายใน มีตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ที่รับกระทบกับอายตนะภายนอก มีรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ โดยมีผลต่อคุณภาพชีวิตในด้านต่างๆ เช่น กุศลและอกุศล ความสุขและความทุกข์ เป็นต้น สื่อหรือช่องทางเหล่านี้พระผู้มีพระภาคทรงแนะนำให้พุทธศาสนิกชนศึกษาและปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐานดังที่ได้กล่าวมา สื่อบุคคลตามหลักนิเทศศาสตร์นั้นมีลักษณะที่สอดคล้องต้องกันกับสื่อเพื่อการปฏิบัติธรรม สำหรับสื่อหรือช่องทางอีกลักษณะหนึ่งก็คือ 'สื่อเพื่อการเผยแผ่ธรรม' สื่อนี้เป็นผลจากการศึกษาและอบรมตนอย่างรู้เท่าทันในสื่อเพื่อการปฏิบัติธรรม กระทั่งเป็นความรู้ความเข้าใจที่เปลี่ยนแปลงทัศนคติ และปรับปรุงทักษะในด้านต่างๆ ให้เป็นไปในทางกุศล ปราภพผลเป็นสื่อระหว่างบุคคลตามหลักพุทธวิธีการสื่อสารธรรม ซึ่งมีทั้งคุณธรรมภายในและบุคลิกภาพภายนอก อันน่าเชื่อถือและควรแก่การทำหน้าที่ผู้สื่อสารธรรมด้วยวิธีการต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การบรรยายธรรมที่มีลักษณะเป็นการสื่อสารสองทาง เพราะจะทำให้ทั้งฝ่ายผู้ส่งสารและผู้รับสารทราบปฏิกริยาในด้านต่างๆ ที่มีต่อกันในขณะที่ทำการสื่อสาร โดยอาจมีการสนทนาธรรมและตอบปัญหาธรรมตามลักษณะของพุทธวิธีพร้อมอยู่ด้วยในการบรรยายทุกครั้ง อีกทั้งกุศโลบายที่ใช้ นั้น เช่น การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา การยกตัวอย่างในชีวิตประจำวันที่เป็นไปอย่างเหมาะสมกับจังหวะและโอกาส เป็นต้น ถือเป็นส่วนเสริมสภาวะธรรมที่สำคัญทั้งสิ้น การสื่อสารธรรมด้วยลักษณะวิธีการดังที่ได้กล่าวมานี้ จึงมีผลให้สภาวะธรรมที่บรรยายโดยอาจารย์สุจินต์ได้รับการยอมรับมาโดยตลอดว่าสามารถถ่ายทอดให้เป็นที่เข้าใจแก่ผู้ฟังได้เป็นอย่างดี

เพื่อให้สาระแห่งพุทธธรรมที่อาจารย์สุจินต์บรรยายไว้เป็นไปอย่างทั่วถึงยิ่งขึ้นแก่บรรดาผู้รับสารที่ฝึกฝนใจในการฟังธรรม สื่อมวลชนเช่นวิทยุกระจายเสียงจึงถูกเลือกใช้เป็นเครื่องมือหรือช่องทางสำคัญในการเผยแผ่พุทธธรรมให้ขยายกว้างไกลไปทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ และ

สื่ออินเทอร์เน็ตที่ช่วยให้การสื่อสารระดมกันเป็นไปได้โดยสะดวกจากทั่วทุกมุมโลก นอกจากนี้ยังมีสื่อสิ่งพิมพ์เช่นหนังสือที่จัดทำขึ้นเป็นธรรมเนียมบรรณาการแก่ผู้สนใจโดยไม่คิดมูลค่าแต่อย่างใด ตลอดจนสื่อบันทึกเสียงที่มีทั้งเทปและแผ่นซีดีสำหรับผู้สนใจมีไว้ฟังเป็นการส่วนตัว สื่อต่างๆ เหล่านี้จัดเป็นสื่อที่มีความทันสมัย และเหมาะสมในการนำมาใช้ในงานเผยแผ่พุทธธรรม ทั้งนี้เพื่อช่วยให้ผู้รับสารมีทางเลือกที่สะดวกในการรับสารธรรม เป็นไปโดยสอดคล้องและเหมาะสมกับวิถีชีวิตของแต่ละบุคคล

ดังนั้น บทบาทของอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ในการเผยแผ่พุทธธรรมถือเป็นผลสืบเนื่องมาจากความรู้ความเข้าใจในสาระแห่งพุทธธรรมที่ได้รับเป็นสำคัญ การทำหน้าที่ในฐานะผู้สื่อสารธรรมจึงดำเนินไปตามพุทธวิธีการสื่อสารธรรมโดยปริยาย แต่ทว่าการทำหน้าที่ดังกล่าวก็เป็นไปตามความเหมาะสมแก่สถานภาพของอุบาสิกา และความพร้อมเหตุปัจจัยต่างๆ ที่เกื้อหนุน เช่น ความอุปถัมภ์จากบรรดาผู้ฟังรายการ ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ จากผู้ที่เห็นคุณประโยชน์ในสาระธรรมที่บรรยายโดยอาจารย์สุจินต์ และความร่วมมือจากหลายฝ่ายที่มีต่อการเผยแผ่พุทธธรรม เป็นต้น โดยรูปแบบและวิธีการที่อาจารย์สุจินต์ใช้ในงานเผยแผ่พุทธธรรมนั้นสอดคล้องด้วยดีกับหลักนิเทศศาสตร์และหลักพุทธวิธีการสื่อสารธรรม ด้วยจุดประสงค์ที่ชัดเจนเพื่อให้ผู้ฟังได้รับความรู้ในสาระธรรมจนเกิดความเข้าใจที่เป็นปัญญาของตัวผู้ฟังเอง สถิติสามารถเกิดขึ้นระลึกคุณภาพธรรมตามความเป็นจริง เพราะด้วยการสั่งสมอบรมเหตุปัจจัยเช่นนี้ จะนำไปสู่การรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ในที่สุด การเจริญวิปัสสนาที่เป็นไปเพื่อการรู้แจ้งดังกล่าวนี้ เป็นการนำธรรมที่ได้ศึกษาและเข้าใจมาปฏิบัติกับตัวบุคคล หาใช่การที่บุคคลนำเอาความเป็นตัวตนไปกระทำสิ่งต่างๆ โดยปราศจากความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องไม่ เพราะอาจกลายเป็นพฤติกรรมที่ผิดปกติจากภาวะความเป็นจริงได้ ทั้งนี้เนื่องจากเหตุที่สร้างขึ้นนั้นที่ไม่สมควรกับผล หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการประพฤติธรรมที่ไม่สมควรแก่ธรรม

อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนานั้นแม้ว่าได้ก่อให้เกิดอรรถประโยชน์แก่เหล่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายมากกว่า ๒,๕๐๐ ปีแล้วก็ตาม แต่สภาวะแห่งธรรมนั้นก็ได้เลือนหายหรือจางคลายไปแต่อย่างใด ยังคงดำรงอยู่เช่นนั้นเพื่อรอผู้มีภูติในดวงตาอันเบาบางได้มองเห็น ได้มีโอกาสรู้และเข้าใจถูกต้อง สามารถเข้าถึงได้และประจักษ์แจ้งด้วยปัญญาของตนเอง จากการศึกษาและประพฤติปฏิบัติธรรมในทุกขณะของการดำเนินชีวิตประจำวัน เพราะธรรมปฏิบัติเป็นสิ่งที่ไม่จำกัดด้วยกาลเวลาใดๆ ทั้งสิ้น

๖.๒ ข้อเสนอแนะ

แม้ว่าพระผู้มีพระภาคได้ทรงมอบให้พุทธบริษัททั้ง ๔ ร่วมกันดูแลพระพุทธศาสนา แต่ในความเข้าใจของสังคมส่วนใหญ่ กลับมอบหมายภาระสำคัญเช่นนี้ให้แก่ฝ่ายบรรพชิตหรือพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้ดูแลและมีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าฝ่ายคฤหัสถ์หรืออุบาสกอุบาสิกาทั้งหลายจะขาดโอกาสในบทบาทและการทำหน้าที่ดังกล่าว เพราะทุกฝ่ายสามารถดำเนินงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามควรแก่สถานภาพของตน แต่ทั้งนี้ต้องอาศัยการศึกษาให้ทราบถึงสาระธรรมอย่างถูกต้อง จากการศึกษาบทบาทของอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ในการเผยแผ่พุทธธรรม ทำให้ทราบว่า สาระแห่งพุทธธรรมนั้นเป็นสิ่งที่พุทธศาสนิกชนควรมีความเข้าใจอย่างถูกต้องเป็นอันดับแรก เพราะมีผลต่อศรัทธาความเชื่อ ซึ่งควบคู่ไปกับสติปัญญาที่เข้าใจชัดในเรื่องนั้นๆ ไม่ใช่เพียงความเชื่อสืบทอดตามกันมาเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คุณประโยชน์ของพุทธธรรมที่ประจักษ์แจ้งแก่ตนเองนั้น ก่อให้เกิดแรงบันดาลใจในการถ่ายทอดสาระธรรมให้แก่ผู้อื่น สร้างความปีติและอิ่มเอมใจในพุทธธรรมทั้งผู้สืบทอดและผู้รับสาระธรรม

ความรู้ความเข้าใจในสาระแห่งพุทธธรรมตามควรแก่สติปัญญาของผู้ฟัง ถือเป็นความสำเร็จของการสื่อสารธรรมตามหลักพุทธวิธีที่ทรงแสดงไว้ ไม่เฉพาะทัศนคติที่พัฒนาสู่สัมมาทิฐิเท่านั้น แต่ยังส่งผลไปถึงพฤติกรรมหรือสัมมาปฏิบัติในด้านอื่น ๆ ที่ตั้งมียิ่งขึ้นไปด้วย เพื่อให้ผลอันเกิดจากอบรมเจริญปัญญา กระทั่งเป็นวิปัสสนาปัญญา สามารถเป็นที่ประจักษ์ได้ในปัจจุบันกาล โดยการประเมินผลที่ต้องอาศัยการพิจารณาคุณธรรมภายในตนด้วยจิตใจของตนเอง เป็นผลในเชิงคุณภาพของการสื่อสารธรรมที่พระพุทธศาสนามุ่งเน้น มากกว่าผลในเชิงปริมาณที่ต้องอาศัยหลักทฤษฎี สถิติ หรือเครื่องมืออื่นๆ เช่นเดียวกับวิทยาการโดยทั่วไป ลักษณะของแนวคิดดังกล่าวนี้จึงควรเป็นแบบอย่างในการทำหน้าที่ผู้สื่อสารธรรม เพื่อให้ทิศทางของการทำงานด้านการเผยแผ่พุทธธรรมในปัจจุบันเป็นไปได้อย่างถูกต้องตามควรแก่ธรรมให้มากที่สุด

ทั้งนี้ แนวคิดทฤษฎีต่างๆ องค์ประกอบ และกระบวนการของการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์ สามารถนำมาวิเคราะห์เทียบเคียงกับหลักพุทธวิธีการสื่อสารธรรมได้โดยตลอด เพื่อให้ผู้รับสาระธรรมเข้าใจถึงรูปแบบและวิธีการเผยแผ่ จากการทำผู้สื่อสารธรรมได้อธิบายขยายความในอรรถและพยัญชนะที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถาได้อย่างเหมาะสม สามารถเชื่อมโยงในเห็นถึงความสัมพันธ์ของพุทธธรรมจากครั้งพุทธกาลที่ผ่านมาจนถึงยุคปัจจุบัน โดยเป็นไปอย่างเหมาะสมกับบุคคล โอกาส และสังคม เป็นต้น ตลอดจนตระหนักในความสำคัญ

ของธรรมว่าไม่ใช่เป็นสิ่งที่ไกลตัว หรือเป็นเรื่องที่แยกขาดกับชีวิต ตรงกันข้าม ธรรมนั้นเป็นสิ่งที่ไกลตัวของทุกชีวิต จนอาจกล่าวย้อนกลับได้ว่า แม้ชีวิตก็ยังเป็นเพียงส่วนหนึ่งของธรรม

การศึกษาวิจัยทางด้านพระพุทธศาสนา จึงควรสร้างความเข้าใจในสาระแห่งพุทธธรรม โดยสัมพันธ์กับศาสตร์อื่นๆ และสามารถสื่อสารธรรมนั้นให้เป็นที่รับรู้และเข้าใจของผู้คนในสังคม ได้ดียิ่งขึ้น เพื่อให้งานธรรมนิเทศสามารถอำนวยความสะดวกประโยชน์จากพุทธธรรมไปสู่พุทธศาสนิกชน ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นว่ายังมีประเด็นต่างๆ ที่น่าสนใจควรแก่การศึกษา ดังนี้

๑) คุณลักษณะของการเจริญสติปัฏฐานในพระพุทธศาสนา กับการสื่อสารภายในตนเองตามหลักนิเทศศาสตร์

- ๒) สื่อสารธรรมเพื่อการเจริญวิปัสสนากรรมฐานในครั้งพุทธกาลกับยุคปัจจุบัน
- ๓) คุณลักษณะของสื่อบุคคลที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- ๔) เปรียบเทียบทฤษฎีบุคลิกภาพกับจิตในพระพุทธศาสนา
- ๕) วิเคราะห์สัจญวิทยาที่ปรากฏในพุทธวิธีการสื่อสารธรรม
- ๖) ทศนคติของคนในยุคปัจจุบันที่มีต่อการเจริญวิปัสสนา
- ๗) การนำเสนอข่าวพระสงฆ์ของสื่อมวลชนในยุคปัจจุบัน
- ๘) อิทธิพลของโฆษณาที่มีต่อปัญหาศีลธรรมจริยธรรมในสังคมไทย
- ๙) ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการเผยแผ่พุทธธรรม

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

(๑) หนังสือ :

มหาวิทยาลัยราชภัฏวราวุฒวิทยา. **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สุจินต์ บริหารวนเขตต์. **เกิด แก่ เจ็บ ตาย**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, ๒๕๔๓.

_____. **เจ้ากรรมนายเวร**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, (ม.ป.ป.)

_____. **แต่ผู้มีทุกข์**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, ๒๕๓๙.

_____. **ตอบปัญหาธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อินฟินิตี้ เพรส จำกัด, ๒๕๔๔.

_____. **ธรรมเดือนใจแต่คุณประมาท**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

_____. **ธรรมสังฆจรที่กัมพูชา**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, ๒๕๔๔.

_____. **แนวทางเจริญวิปัสสนา ตอนที่ ๑-๑๐**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, ๒๕๔๐.

_____. **แนวทางเจริญวิปัสสนา ตอนที่ ๑๑-๒๐**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, ๒๕๔๔.

_____. **แนวทางเจริญวิปัสสนา ตอนที่ ๓๑-๔๐**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, ๒๕๔๔.

_____. **บารมีในชีวิตประจำวัน**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อินฟินิตี้ เพรส จำกัด, ๒๕๔๔.

สุจินต์ บริหารวนเขตต์. **ปรมัตถธรรมสังเขป จิตตสังเขป และภาคผนวก**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ชวนพิมพ์, ๒๕๓๖.

_____ . พระพุทธเจ้าเสวยเนื้อหรือไม่ และปกิณณกรรม. กรุงเทพมหานคร : บริษัท
อินฟินิตี้ เพรส จำกัด, ๒๕๔๔.

_____ . เมตตา. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา,
๒๕๓๙.

_____ . สันทนาธรรมกับชาวแกมพูชา. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่
พระพุทธศาสนา, ๒๕๓๖.

สุจินต์ บริหารวนเขตต์, วันทนา ทิพวัลย์ และประชุมพร ชาญสุวิทยานันท์. **บทสันทนาธรรม**.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ จงเจริญการพิมพ์, ๒๕๓๐.

(๒) สัมภาษณ์ และถอดความจากแผ่นบันทึกเสียง :

สุจินต์ บริหารวนเขตต์. สัมภาษณ์. ๙ พฤษภาคม ๒๕๔๗.

_____ . “แนวทางเจริญวิปัสสนา”, มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, ม.ป.ป. (แผ่น
บันทึกเสียง)

_____ . “ปกิณณกรรม”, มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, ม.ป.ป. (แผ่น
บันทึกเสียง)

_____ . “เมตตา-กรรม”, มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, ม.ป.ป. (แผ่นบันทึกเสียง)

_____ . “โสภณธรรม”, มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, ม.ป.ป. (แผ่นบันทึกเสียง)

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กิติมา สุรสนธิ. **ความรู้ทั่วไปทางการสื่อสาร**. กรุงเทพมหานคร : คณะวารสารศาสตร์และ
สื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑.

โกวิท อมาตยกุล. **เหตุใดผมจึงศึกษาระยะ และแนวทางเจริญวิปัสสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๕.
กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, ๒๕๔๕.

คณะกรรมการการศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม สภาผู้แทนราษฎร. **โครงการบรรยายธรรม
หลักสูตรต่อเนื่องเพื่อปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนมีความศรัทธาในการฟื้นฟู
ทำนุบำรุงรักษา และอุปถัมภ์ค้ำชูพระพุทธศาสนา เรื่อง การสันทนาธรรมะ**

- เพื่อการรู้จักตนเอง. กรุงเทพมหานคร : กองการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๔๕.
- เชวง เดชะโกศยะ, ศ.นพ.. **พัฒนาตนด้วยศาสนธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญูญาณ, ๒๕๓๙.
- เดนิส แมคเคเวล และ สเวน วินดาห์ลล์. **แบบจำลองการสื่อสารสำหรับการศึกษาการสื่อสารมวลชน**. แปลโดย สอนิต ยมาภัย และ ระวีวรรณ ประกอบผล. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.
- นินา วัน กอร์คอม. **ธรรมจาริกในศรีลังกา**. แปลโดย ชินวุธ สุนทรสีมะ. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, ๒๕๓๘.
- _____ . **พระพุทธศาสนาในชีวิตประจำวัน**. กรุงเทพมหานคร : เฉลิมชาฎการพิมพ์, ๒๕๒๘.
- บุญมี เมธางกูร และ บุญกร เมธางกูร. **คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริจเฉทที่ ๑ ตอนที่ ๒**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, ๒๕๔๕.
- _____ . **คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริจเฉทที่ ๕ ตอนที่ ๒**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, ๒๕๔๕.
- บุญเลิศ ศุภติลก. "ศัพท์สื่อสารมวลชนทั่วไป" **ศัพท์านุกรมสื่อสารมวลชน**. สนั่น ปัทมะทิน บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร : แผนกอิสระวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๐.
- ปรมะ สตะเวทิน. **หลักนิเทศศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, ๒๕๒๗.
- ปิ่น มุกข์กันต์, พ.อ.. **บทบาทพระบรมครู**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๖.
- พร รัตนสุวรรณ. **สุขภาพจิตกับศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญูญาณ, ๒๕๔๑.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **การสื่อสารเพื่อเข้าถึงสังคม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๙.
- _____ . **แก่นแท้ของพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๔.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **จาริกบุญ จาริกธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๗.

- ..... **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สี่อตะวัน จำกัด, ๒๕๔๕.
- ..... **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- ..... **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖.
- ..... **พุทธธรรม ฉบับขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- ..... **พุทธวิธีในการสอน**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑.
- ..... **พัฒนาตน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๔.
- ..... **ลักษณะแห่งพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕.
- พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตภาโณ). **พุทธวิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : พรศิวการพิมพ์, ๒๕๔๒.
- พชันี เขยจรรยา, เมตตา วิวัฒนานุกูล, ธีรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์. **แนวคิดหลักนิเทศศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอลโล่การพิมพ์ (1988) จำกัด, ๒๕๓๘.
- ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. **หนังสือชุดความรู้โลกของสื่อ ลำดับที่ ๓**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ที.พี.พรินท์ จำกัด, ๒๕๔๒.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. **ประมวลสาระชุดวิชาไทยศึกษา หน่วยที่ ๑-๗**. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๖.
- ..... **เอกสารการสอนชุดวิชาการสื่อสาร หน่วยที่ ๑-๘**. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๕.
- ..... **เอกสารการสอนชุดวิชาพลศาสตร์การสื่อสาร หน่วยที่ ๑-๘**. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๒๗.
- ..... **เอกสารการสอนชุดวิชาหลักและทฤษฎีการสื่อสาร หน่วยที่ ๑-๘**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๘.

- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. เอกสารการสอนชุดวิชาหลักและทฤษฎีการสื่อสาร
หน่วยที่ ๙-๑๕. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช,
๒๕๓๘.
- มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, “ข่าวสารทางวิชาการ”, กรุงเทพมหานคร : เอกสาร
สรุปการประชุมธรรมวิชาการ มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, ๒๕๔๕
(อัดสำเนา).
- _____ . **วันวิสาขบูชา**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, ๒๕๔๓.
- ยุคผล เบ็ญจรงค์กิจ. **การวิเคราะห์ผู้รับสาร**. กรุงเทพมหานคร : ที.พี.พรินท์ จำกัด, ๒๕๔๒.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕**. พิมพ์ครั้งที่ ๓.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๐.
- วศิน อินทสระ. **พุทธวิธีในการสอน**. พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เม็ดยทราย,
๒๕๔๕.
- สมเด็จพระวันรัต (จ๋ม สิริตมฺโม). **พุทธวิธีทรงฝึกเวไนยชน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์
, ๒๕๓๙.
- สมภาร พรหมทา. **พุทธปรัชญา : มนุษย์ สังคม และปัญหาจริยธรรม**. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- _____ . **มนุษย์กับการแสวงหาความจริงและความหมายของชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๒.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๕.
- _____ . **มนุษย์กับศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๖.
- สมหวัง พิทยานุวัฒน์. **การประเมินโครงการประชุม : หลักการและการประยุกต์ใช้**.
กรุงเทพมหานคร : คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔.
- สวณิต ยมาภัย. **การสื่อสารของมนุษย์**. คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. **พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร : เพชรรุ่งการพิมพ์,
๒๕๔๐.
- เสนาะ ผดุงฉัตร. **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑.
- แสง จันทรงาม. **พุทธศาสนากับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๔๐.

หลวงส์ตถยุทธานานาญ (เปลี่ยน ลีละสร), ร.อ.. **วิชาข้อเท็จจริง**. กรุงเทพมหานคร : สำนัก
 ฝึกอบรมวิชาว่าความแห่งสหภาพนายความ, ๒๕๔๖.

อรรวรรณ ปิรันธน์โอวาท. **การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :
 โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

พรชชา รอดอาดม. “การให้บริการสาธารณะเพื่อกิจกรรมทางศาสนาของสถานีวิฑู เอเอ็ม ๙๙๙
 กิโลเฮิร์ตซ์ และ เอเอ็ม ๑๔๒๒ กิโลเฮิร์ตซ์”. **วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต**
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระมหาประพันธ์ รักเรียน. “จริตกับการบรรลุลุทธิธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์**
อักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พระมหาประพันธ์ ศุภษร. “ความสำคัญของบุคลิกภาพของพระพุทธเจ้าต่อความสำเร็จในการ
 เผยแผ่พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย**
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.

สุนทรี สุริยะรังษี. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของคฤหัสถ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา :
 ศึกษาเฉพาะกรณีอุบาสิกากู้ได้รับเอตทัคคะ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร**
มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

อัญชลี ธีรเนตร. “กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า”.
วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๒๕๔๓.

๒. ภาษาอังกฤษ :

SECONDARY SOURCES :

(1) Books.

Berlo, David K. **The Process of Communication**. New York : Holt, Rinehart
 and Winston, Inc., 1960.

Hovland, Carl I., Irving L. Janis and Harold H. Kelly. **Communication and**
Persuasion. New Haven : Yale University Press, 1953.

- Rodeach, Milton. **Beliefs, Attitude and Values**. San Francisco, Calif : Jossey-Bass, 1972.
- Rogers, Everett M. **Communication Strategies for Family Planning**. New York : The Free Press, 1973.
- Rogers, Everett M. and F. Floyd Shoemaker. **Communication of innovations**. New York : The Free Press, 1971.
- Rogers, Everett M. with Shoemaker, W.W. **Communication of Innovations**. New York : Free Press, 1971.
- Rogers, Everett M. with Svenning Lynne. **Modernization among Peasants : The Impact of Communication**. New York : Rinehart and Winston, 1969.
- Schramm, Wilbur. (ed.) **The Science of Human Communication**. New York : Basic Books, Inc., 1963.
- Schramm, Wilbur and Donald F. Roberts (eds.) **The Process and Effects of Mass Communication**. Urbana, Ill : University of Illinois Press, 1974.
- Seligman, E.R.A. And A. Johnson eds. **Encyclopedia of the Social Sciences Vol. IV.** New York : Macmillan, 1933.
- Shannon, Claude E. and Warren W. Weaver. **The Mathematical Theory of Communication**. Urbana, Ill : University of Illinois Press, 1949.
- Wright, Charles R. **Mass Communication : A Sociological Perspective**. New York ; Random House, Inc., 1975.

(2) Journals.

- Journal of Communication** 16 (2), 1966.
- Journalism Quarterly**. 26, 1949.

(3) Internet.

- available from : <http://www.dhammadhome.com/general/> (on line) retrieved on February 3, 2005
- available from : <http://www.dhammadhome.com/media/> (on line) retrieved on February 20, 2005
- available from : <http://www.dhammadhome.com/news/> (on line) retrieved on February 17, 2005
- available from : <http://www.dhammadhome.com/news/> (on line) retrieved on February 20, 2005
- available from : <http://www.dhammadhome.com/news/index.php> (on line) retrieved on February 7, 2005
- available from : <http://www.dhammadhome.com/news/index.php> (on line) retrieved on May 20, 2004

ภาคผนวก

ประวัติอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์

เกิด ๑๓ มกราคม ๒๔๖๙

สถานที่ จังหวัดอุบลราชธานี

การศึกษา

- ระดับประถมและมัธยม โรงเรียนเซนต์แมรี ถนนสารใต้
- ระดับมัธยมตอนปลาย โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ระดับอุดมศึกษา คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จนถึงชั้นปีที่ ๒

การทำงาน

- สอนหนังสือที่โรงเรียนดารา จังหวัดเชียงใหม่
- สอนภาษาไทยให้แก่ชาวต่างประเทศ ที่โรงเรียนสอนภาษาไทยของมิชชันนารี
- สอนภาษาไทยที่โรงเรียนของตนเอง ชื่อ Thai Language School (โรงเรียนไทยศึกษาสัมพันธ์)

การศึกษาธรรม

- พ.ศ. ๒๔๙๖ ศึกษาพระอภิธรรมที่พุทธสมาคม กับอาจารย์แนบ มหาธีรานนท์ อาจารย์บุญมี เมธางกูร คุณพระชาฎบรณกิจ คุณหญิงระเบียบ สุนทรลิขิต

การเผยแพร่ธรรม

- พ.ศ. ๒๔๙๙ บรรยายธรรมที่สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ และทัณฑสถานหญิงคลองเปรม
- พ.ศ. ๒๕๐๖ บรรยายพระอภิธรรมที่ศูนย์ค้ำค้ำทางพระพุทธศาสนา และสมาคมสังเคราะห์ทางจิต
- พ.ศ. ๒๕๑๐ - พ.ศ. ๒๕๑๙ บรรยาย 'แนวทางเจริญวิปัสสนา' ที่สำนักสมเด็จ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์
- พ.ศ. ๒๕๑๙ - พ.ศ. ๒๕๔๓ บรรยาย 'แนวทางเจริญวิปัสสนา' ที่ห้องประชุมสภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย วัดบวรนิเวศฯ, บรรยายพระอภิธรรมแก่ชมรมพุทธศาสตร์ของสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ เช่น จุฬาฯ, ม.ธรรมศาสตร์, ม.ศรีนครินทรวิโรฒ (ประสานมิตร) ม.เกษตรศาสตร์ ร.ร.นายเรืออากาศ เป็นต้น รวมทั้งหน่วยงานราชการหลายแห่ง เช่น กองบิน ๒ จังหวัดลพบุรี, ร.พ.ศิริราช ร.พ.ภูมิพลฯ, ร.พ.พระมงกุฎเกล้าฯ ฯลฯ นอกจากนี้ ยังได้ร่วมสนทนาและตอบปัญหาธรรมแก่ภิกษุ สามเณร อุบาสกอุบาสิกา ตามสถานที่ต่างๆ ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด
- พ.ศ. ๒๕๒๐ ได้รับเชิญไปเผยแพร่พระธรรม ที่ประเทศศรีลังกา
- พ.ศ. ๒๕๓๔, พ.ศ. ๒๕๓๕ และ พ.ศ. ๒๕๔๓ ได้รับเชิญไปเผยแพร่พระธรรม ที่ประเทศกัมพูชา
- พ.ศ. ๒๕๓๘ ได้รับเชิญไปเผยแพร่พระธรรม ที่ประเทศสาธารณรัฐประชาชนลาว
- พ.ศ. ๒๕๔๑ ได้รับเชิญไปเผยแพร่พระธรรม ที่ประเทศสหรัฐอเมริกา

- พ.ศ. ๒๕๔๕ ได้รับเชิญจากคณะกรรมการการศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม สภาผู้แทนราษฎร ให้บรรยายเชิงอภิปราย เรื่อง ‘การสนทนาธรรม เพื่อการรู้จักตนเอง’
- พ.ศ. ๒๕๔๓ บรรยาย ‘แนวทางเจริญวิปัสสนา’ ที่อาคารสำนักงานมูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๔๗)

ผลงาน

- หนังสือ
  - ๑) ปรมัตถธรรมสังเขป โดย สุจินต์ บริหารวนเขตต์
  - ๒) สนทนาธรรม โดย สุจินต์ บริหารวนเขตต์
วันทนา ทิพยวัลย์ และ
ประชุมพร ชาญสุวิทยานันท์
  - ๓) ตอบปัญหาธรรม โดย สุจินต์ บริหารวนเขตต์
  - ๔) พระพุทธศาสนาในชีวิตประจำวัน (อังกฤษ-ไทย) โดย นีน่า วัน กอร์คคอม
แปลโดย สุจินต์ บริหารวนเขตต์
  - ๕) บุญญกิริยาวัตถุ โดย สุจินต์ บริหารวนเขตต์
  - ๖) พระพุทธเจ้าเสวยเนื้อหรือไม่ โดย สุจินต์ บริหารวนเขตต์
  - ๗) สนทนาธรรมกับชาวแกมพูชา โดย สุจินต์ บริหารวนเขตต์
  - ๘) แต่ผู้มีทุกข์ โดย สุจินต์ บริหารวนเขตต์
  - ๙) ธรรมเตือนใจแต่คุณประมาท โดย สุจินต์ บริหารวนเขตต์
  - ๑๐) เกิด แก่ เจ็บ ตาย โดย สุจินต์ บริหารวนเขตต์
  - ๑๑) สนทนาธรรมที่วิหารรังสี โดย สุจินต์ บริหารวนเขตต์
และคณะสนทนาธรรม
  - ๑๒) สนทนาธรรมเรื่องพระพุทธศาสนา โดย สุจินต์ บริหารวนเขตต์
  - ๑๓) ปัจจัยสังเขป โดย สุจินต์ บริหารวนเขตต์
  - ๑๔) แนวทางเจริญวิปัสสนา โดย สุจินต์ บริหารวนเขตต์
  - ๑๕) ธรรมบรรณาการในวันวิสาขบูชา ๒๙ พ.ค. ๔๒
โดย สุจินต์ บริหารวนเขตต์
  - ๑๖) ตอบปัญหาธรรม (ในโครงการอบรมพระวิปัสสนาจารย์ ณ วัดวังตะกู)
โดย สุจินต์ บริหารวนเขตต์

- เทปและแผ่นซีดีบันทึกเสียง

- ๑) ชุด ‘มองมุมมุ่งธรรม’
- ๒) ชุด ‘พระพุทธเจ้าเสวยเนื้อหรือไม่’
- ๓) ชุด ‘ปฏิจลสมุปบาท’
- ๔) ชุด ‘ธรรมในชีวิตประจำวัน’
- ๕) ชุด ‘บ้านคุณหญิงฯ’
- ๖) ชุด ‘บารมีในชีวิตประจำวัน’
- ๗) ชุด ‘จิตปรมาตม์’
- ๘) ชุด ‘กรรม’
- ๙) ชุด ‘สมถภาวนา’
- ๑๐) ชุด ‘สนทนาธรรมที่อเมริกา’
- ๑๑) ชุด ‘เมตตา’
- ๑๒) ชุด ‘วินัยคฤหัสถ์’
- ๑๓) ชุด ‘โสภณธรรม’
- ๑๔) ชุด ‘บทสนทนาธรรม’
- ๑๕) ชุด ‘ปฏิฐาน’ (ปัจจุ ๒๔)
- ๑๖) ชุด ‘แนวทางเจริญวิปัสสนา’
- ๑๗) ชุด ‘การปฏิบัติธรรม’
- ๑๘) ชุด ‘สนทนาธรรมที่อินเดีย’

เกียรติประวัติ

- พ.ศ. ๒๕๒๘ ได้รับโล่พระราชทานจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในฐานะที่เป็นผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา
- พ.ศ. ๒๕๔๕ ได้รับปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (พุทธศาสตร์) จากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ปัจจุบัน

- ประธานกรรมการ มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา

สำนักงานมูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา

เลขที่ ๑๗๔/๑ ซ. เจริญนคร ๗๘ แขวงบุดคโกล เขตธนบุรี กรุงเทพฯ ๑๐๖๐๐ โทร. ๐-๒๔๖๘-๐๒๓๙

www.dhammadhome.com

ตารางการออกอากาศรายการ ‘แนวทางเจริญวิปัสสนา’ ทางสถานีวิทยุกระจายเสียง*

โดย มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา

จังหวัด	สถานี	ความถี่	เวลา	วัน
กรุงเทพฯ	อิสมท. ๑๔๙๔	๑๔๙๔	๐๔.๓๐ น.	อ. - อา.
	รัฐสภา	FM ๘๗.๕	๐๕.๐๐ น.	จ. - อ.
	สวท.	๙๑	๐๕.๓๐ น.	อา. - พฤ.
	สทว.๒	๖๗๕	๐๖.๐๐ น.	ทุกวัน
	ทอ.๐๑	๙๔๕	๒๑.๐๐ น.	จ. - ส.
กำแพงเพชร	ทภ.๓	๗๘๓	๑๒.๓๐ น.	ทุกวัน
		FM ๑๐๕	๐๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
ขอนแก่น	รต.	๑๑๕๒	๐๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
	ทภ. ๓	๙๙๙	๑๙.๓๐ น.	จ. - ศ.
เชียงใหม่	ทอ. ๐๑๕	๑๒๒๔	๐๕.๐๐ น.	ทุกวัน
	ทภ. ๓	FM ๑๐๑.๕	๐๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
ตาก	วปถ.๒	๗๓๘	๒๐.๓๐ น.	จ. - ศ.
	ทภ.๓	๖๖๖	๐๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
นครศรีธรรมราช	ทภ.๔	๖๘๔,๑๐๔๔	๒๓.๐๐ น.	จ. - ส.
	ทภ.๓	๘๐๑	๒๒.๓๐ น.	ทุกวัน
น่าน	ทภ.๓	FM ๙๙.๕	๐๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
	ทภ.๓	๑๒๔๒	๐๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
เพชรบูรณ์	ทภ.๓	๑๑๑๖	๐๕.๐๐ น.	ทุกวัน
	ทภ.๓	๑๑๘๘	๒๐.๐๐ น.	ทุกวัน
แพร่	ทภ.๓	๕๘๕	๐๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
	ทภ.๓	FM ๑๐๓.๕	๐๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
พะเยา	ทภ.๓	FM ๑๐๗.๒๕	๐๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
	ทภ.๓	๑๔๔๙	๐๕.๐๐ น.	จ. - ส.
ลำปาง	ทภ.๓	FM ๑๐๗.๕	๐๕.๐๐ น.	ทุกวัน
	ทภ.๓	FM ๑๐๑.๕	๐๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
ลำพูน	ทภ.๓	FM ๑๐๑.๕	๐๕.๐๐ น.	จ. - ศ.
	๑ ปถน.	FM ๘๙	๐๕.๐๐ น.	ทุกวัน
สุพรรณบุรี	ทภ.๑	๑๔๐๔	๒๐.๓๐ น.	ทุกวัน
	ทภ.๑	๑๔๐๔	๒๐.๓๐ น.	ทุกวัน
สุราษฎร์ธานี	ทภ.๑	๑๔๐๔	๒๐.๓๐ น.	ทุกวัน
	ทภ.๑	๑๔๐๔	๒๐.๓๐ น.	ทุกวัน
สิงห์บุรี	ทภ.๑	๑๔๐๔	๒๐.๓๐ น.	ทุกวัน
	ทภ.๑	๑๔๐๔	๒๐.๓๐ น.	ทุกวัน
อุดรธานี	ทภ.๑	๑๔๐๔	๒๐.๓๐ น.	ทุกวัน
	ทภ.๑	๑๔๐๔	๒๐.๓๐ น.	ทุกวัน
อุบลราชธานี	ทภ.๑	๑๔๐๔	๒๐.๓๐ น.	ทุกวัน
	ทภ.๑	๑๔๐๔	๒๐.๓๐ น.	ทุกวัน
สุโขทัย	ทภ.๑	๑๔๐๔	๒๐.๓๐ น.	ทุกวัน
	ทภ.๑	๑๔๐๔	๒๐.๓๐ น.	ทุกวัน
อุตรดิตถ์	ทภ.๑	๑๔๐๔	๒๐.๓๐ น.	ทุกวัน
	ทภ.๑	๑๔๐๔	๒๐.๓๐ น.	ทุกวัน

* <http://www.dhammadhome.com/radio.php> retrieved on February 24, 2005

๕.๑ ตารางการเปรียบเทียบ

คุณลักษณะ	หลักนิเทศศาสตร์	หลักพุทธวิธีการสื่อสารธรรม	บทบาทของอาจารย์ผู้สอน
<p>๑) วัตถุประสงค์ (Purpose)</p>	<p>เป็นความจำเป็นพื้นฐานที่ตอบสนองความต้องการและทะยานอยากในด้านต่างๆ เพื่อแสดงออกถึงความเป็นตัวตนของมนุษย์</p> <ul style="list-style-type: none"> - เพื่อแจ้งให้ทราบ (to informed) - เพื่อสอนหรือให้การศึกษา (to teach) - เพื่อสร้างความพอใจ (to enjoyed) - เพื่อเสนอหรือชักจูงใจ (to proposed or to persuade) 	<p>ทรงแสดง ทุภษ์ หรือความจริงของชีวิต เพื่อการกำหนดรู้ด้วยปัญญา สามารถพ้นหรือละคลายความทะยานอยากและยึดมั่นในตัวตนของมนุษย์ อันเป็นสาเหตุแห่งทุกข์</p> <ul style="list-style-type: none"> - เพื่อให้ผู้ฟังรู้ยิ่งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น (อภิปัญญาธรรมเทศนา) - เพื่อให้ผู้ฟังตรงตามแล้วเห็นจริงได้ (สนิทานธรรมเทศนา) - เพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามสมควร (สัปปาฏิหาริยธรรมเทศนา) 	<p>แสดงสาระแห่งพุทธธรรมตามที่ได้ศึกษาจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา เพื่อให้เกิดการประพฤติปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน</p> <ul style="list-style-type: none"> - เพื่อให้ผู้ฟังได้รู้และเข้าใจธรรมจากคำสอนของพระพุทธเจ้า - เพื่อให้ผู้ฟังได้พิจารณาพระธรรมนั้นด้วยสติปัญญาของตนเองตามความเป็นจริง - เพื่อให้ผู้ฟังสามารถปฏิบัติตามธรรมด้วยการเจริญสติปัญญาในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสมแก่สถานภาพของตน

องค์ประกอบของการสื่อสาร	หลักนิเทศศาสตร์	หลักพุทธวิธีการสื่อสารธรรม	บทบาทของอาจารย์สุจินต์
<p>๒) ผู้ส่งสาร (Sender)</p> <ul style="list-style-type: none"> - ทักษะในการสื่อสาร (communication skills) - ทักษะเชิงวัจน (attitude) - ระดับความรู้ (knowledge) - ความเข้าใจในผู้อื่น ระบบสังคมและวัฒนธรรม (social system and culture) 	<p>คุณสมบัติที่ผู้ส่งสารพึงมี</p> <ul style="list-style-type: none"> - ทักษะเชิงวัจนะ (verbal skills) ทั้งการพูด, เขียน, ฟัง, อ่าน, คิดหรือการใช้เหตุผล ที่เป็นไปอย่างเหมาะสม โดยมุ่งเน้นถึงวัตถุประสงค์ในการศึกษา - ทักษะเชิงอวัจนะ (nonverbal skills) เป็นการใช้ท่าทางอากัปกริยา, การแสดงสีหน้า เป็นต้น โดยเหมาะสมกับเรื่องราวและผู้รับสาร - ทักษะที่ดีต่อตนเอง สาร และผู้รับสาร เพื่อให้การสื่อสารนั้นมีอิทธิพลต่อผู้รับสาร - มีระดับความรู้ที่ดีต่อสาร, วิธีการ, กระบวนการสื่อสาร และผลสะท้อนกลับจากผู้รับ - เข้าใจคุณลักษณะโดยทั่วไปของผู้รับสาร ความต้องการของมนุษย์ (need), ปทัสถาน (norms) และค่านิยม (value) ของสังคม 	<p>คุณธรรมของพระพุทธเจ้า</p> <ul style="list-style-type: none"> - ปฏิสัมภิทา อันเป็นคุณลักษณะที่ปรากฏในองค์ของผู้แสดงธรรมทั้ง ๕ ประการ - มหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการ, อนุพยัญชนะ ๘๐ และพระอากัปกริยาอันน่าเลื่อมใส - พระมหากรุณาคุณ ในฐานะกัลยาณมิตรของสัตว์โลก เพื่อพ้นจากชาติ ชรา มรณะ ฯลฯ - ทศพลญาณ อันเกิดจากพระปัญญาคุณ และพระบริสุทธิคุณ - ด้วยมีขณิมาปฏิปทา, พระปริชาหยังรู้ธยาศัย ความสนใจของสัตว์ที่แตกต่างกัน, พระปริชาหยังรู้ความยิ่งและหย่อนแห่งอินทรีย์ของสัตว์ 	<p>คุณสมบัติของอาจารย์สุจินต์</p> <ul style="list-style-type: none"> - ความเข้าใจที่ได้จากการศึกษาและปฏิบัติธรรม สู่การบรรยายธรรมให้เป็นที่เข้าใจได้โดยง่าย เครื่องครัดในการใช้ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ - กิริยาท่าทางที่สำรวม การวางตนได้อย่างเหมาะสมในฐานะคฤหัสถ์ผู้บรรยายธรรม - ในฐานะส่วนหนึ่งของพุทธบริษัท และกัลยาณมิตรที่ปรารถนาดีต่อผู้ฟัง - จากการศึกษาพระอภิธรรม พระไตรปิฎก และอรรถกถา ผนวกกับความรู้ทางโลก, มุ่งถึงประโยชน์จากแก่นสาระของปรมัตถธรรม - ความเข้าใจในตนด้วยธรรม นำไปสู่ความเข้าใจผู้อื่นและสังคมตามหลักสัปปุริสธรรม

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อผู้วิจัย : พระชนนาก นิธิปญฺโญ (พลกรรม)
เกิด : ๗ ตุลาคม ๒๕๑๓
ภูมิลำเนา : จังหวัดราชบุรี
การศึกษา : ครุศาสตรบัณฑิต (ศิลปศึกษา) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา ๒๕๓๖

องค์ประกอบของการสื่อสาร	หลักนิเทศศาสตร์	หลักพฤติกรรมการสื่อสารธรรม	บทบาทของอาจารย์สุจินต์
<p>๓) สาร (Message)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - วจนสาร หรือวจนภาษา (verbal message or language) - อวจนสาร หรืออวจนภาษา (nonverbal message or language) 	<ul style="list-style-type: none"> - สาระธรรมจากอริยสัจ ๔ และข้อปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา, มัชฌิมาปฏิปทา, สติปัฏฐาน ๔ - พระอภัยกิริยามารยาทที่งดงามน่าเลื่อมใส 	<ul style="list-style-type: none"> - แสดงถึงปรมาตมธรรม และการเจริญวิปัสสนาด้วยสติปัฏฐาน ๔ และอื่นๆ - กิริยามารยาทที่สำรวม, เรียบร้อย, ให้ความรู้สึกสงบเย็นแก่ผู้พบเห็น
<p>๔) สื่อ (Channel)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - สื่อบุคคล (intrapersonal communication) - สื่อระหว่างบุคคล และ สื่อมวลชน (intrapersonal and mass communication) 	<ul style="list-style-type: none"> - สื่อเพื่อการปฏิบัติธรรม, อายตนะ - สื่อเพื่อการเผยแผ่ธรรม <ul style="list-style-type: none"> - สื่อวจนะ โดยการสนทนา, การบรรยาย, การตอบปัญหา และการวางกฎข้อบังคับ - สื่ออวจนะ ด้วยบุคลิกภาพเฉพาะพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ปรากฏในมหาบุริสลักษณะและอนุพยัญชนะ 	<ul style="list-style-type: none"> - สื่อบุคคล, คุณลักษณะของอาจารย์สุจินต์ - สื่อระหว่างบุคคล <ul style="list-style-type: none"> - การสนทนาธรรม ทั้งแก่ชาวไทยและชาวต่างประเทศ - สื่อมวลชน <ul style="list-style-type: none"> - สื่อวิทยุกระจายเสียง - สื่ออินเทอร์เน็ต - สื่ออื่นๆ <ul style="list-style-type: none"> - สื่อสิ่งพิมพ์ - สื่อเทปและซีดีบันทึกเสียง

องค์ประกอบของการสื่อสาร	หลักนิเทศศาสตร์	หลักพฤติกรรมศาสตร์	บทบาทของอาจารย์ผู้สอน
<p>๕) ผู้รับสาร (Receiver)</p> <ul style="list-style-type: none"> - ทักษะในการสื่อสาร (communication skills) - ทักษะในการสื่อสาร -ทัศนคติ (attitude) - ระดับความรู้ (knowledge) - สถานภาพทางสังคมและวัฒนธรรม (social status and culture) 	<p>คุณสมบัติที่ผู้รับสารพึงมี</p> <ul style="list-style-type: none"> - ทักษะเชิงวัจนะ (verbal skills) ทั้งการพูด, เขียน, ฟัง, อ่าน, คิดหรือการใช้เหตุผล ที่เป็นไปอย่างเหมาะสม - ทักษะเชิงอวัจนะ (nonverbal skills) การใช้ท่าทางอากัปกริยาที่เหมาะสมกับกาลเทศะ - มีทัศนคติที่ดีต่อตนเอง, สาร, สื่อ และผู้ส่งสาร - มีระดับความรู้ที่ดีเกี่ยวกับสาร, วิธีการ และกระบวนการรับสาร - เข้าใจความต้องการของผู้ส่งสาร, บทบาทหน้าที่และสถานภาพทางสังคมของตนเอง 	<p>คุณลักษณะของสาวก</p> <ul style="list-style-type: none"> - บริพาเกะ เป็นความพร้อม ความกระตือรือร้น อินทรีย์ หรือญาณ - เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น, เป็นไปอย่างถูกต้องตั้งตามหลักพฤติกรรม - ทิฏฐิ, ความเห็น ที่ปรากฏเป็นพฤติกรรม, จริต ๖ และ ประมาณ ๔ - ความแตกต่างของภูมิลี คือกิเลสในแต่ละบุคคล, อุปมาความต่างต่างนั้นด้วยบัว ๔ เหล่า - ความเชื่อในระบบบรรพชา, ความถ่อมในในอัตราตัวตน, แสวงหาบุญกุศลและความจริงของชีวิต 	<p>คุณลักษณะของผู้ฟัง</p> <ul style="list-style-type: none"> - เข้าใจถูกอย่างชัดเจนความหมายของคำ, เทียบเคียงด้วยประสบการณ์ ที่มีผลต่อการพัฒนาของพฤติกรรม - พฤติกรรมที่ดีอันเกิดจากความเข้าใจธรรม - ทิฏฐิ, ยึดถือสาระธรรม มากกว่าตัวบุคคล - ความเข้าใจจากการฟัง เพื่อสะสมปัญญาในแต่ละบุคคล - ความเชื่อตามจารีตประเพณีที่สืบทอดมา, ต้องการเข้าถึงสาระแห่งพุทธธรรม เพื่ออบรมเจริญปัญญาและบุญกุศลที่ถูกต้อง

องค์ประกอบของการสื่อสาร	หลักนิเทศศาสตร์	หลักพฤติวิธีการสื่อสาระธรรม	บทบาทของอาจารย์ผู้สอน
<p>๖) ผลของการสื่อสาร <i>(communication effect)</i></p>	<p>ตามวัตถุประสงค์ในการศึกษา (taxonomy of educational objectives)</p> <ul style="list-style-type: none"> - ในด้านการเปลี่ยนแปลงพุทธิพิสัย (cognitive domain) เป็นการเปลี่ยนแปลงในด้านความรู้ ความคิด - ในด้านการเปลี่ยนแปลงเจตพิสัย (affective domain) เป็นการเปลี่ยนแปลงในด้านจิตใจ ลักษณะนิสัย คุณธรรม และค่านิยม - ในด้านการเปลี่ยนแปลงทักษะพิสัย (psychomotor domain) เป็นการเปลี่ยนแปลงในด้านพฤติกรรม 	<p>การรู้จักและจัดการกับทุกข์ อย่างไม่เป็นทุกข์, เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนทั้งหลาย</p> <ul style="list-style-type: none"> - ปัญญา มีสัมมาทิฐิ เห็นชอบ เป็นต้น - สมภาณี มีสัมมาสติ ตั้งจิตมั่นชอบ เป็นต้น - ศีล มีสัมมาวาจา เจรจาชอบ เป็นต้น 	<p>เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจธรรม และได้รับประโยชน์ ด้วยการเจริญสติปัญญาในชีวิตประจำวัน</p> <ul style="list-style-type: none"> - ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องจากการฟัง และศึกษาธรรม - สติสามารถระลึกลักษณะของสภาพธรรม ที่ปรากฏตามเป็นจริงได้ทุกขณะ - การปฏิบัติธรรมที่ส่งผลต่อคุณธรรม ทั้งทางกาย วาจา เนื่องจากเข้าใจถูกในสาระแห่งพุทธธรรม